ياسىنجان سادىق

كۆيلەرخانىشى

شىنجاڭ خەلق باش نەشرىياتى
شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

یاسنجان سادیق

کۆیله‌رخانشی

(پۆپستلار)

شنجاڭ خەلق باش نەشریاتی
شنجاڭ خەلق نەشریاتی

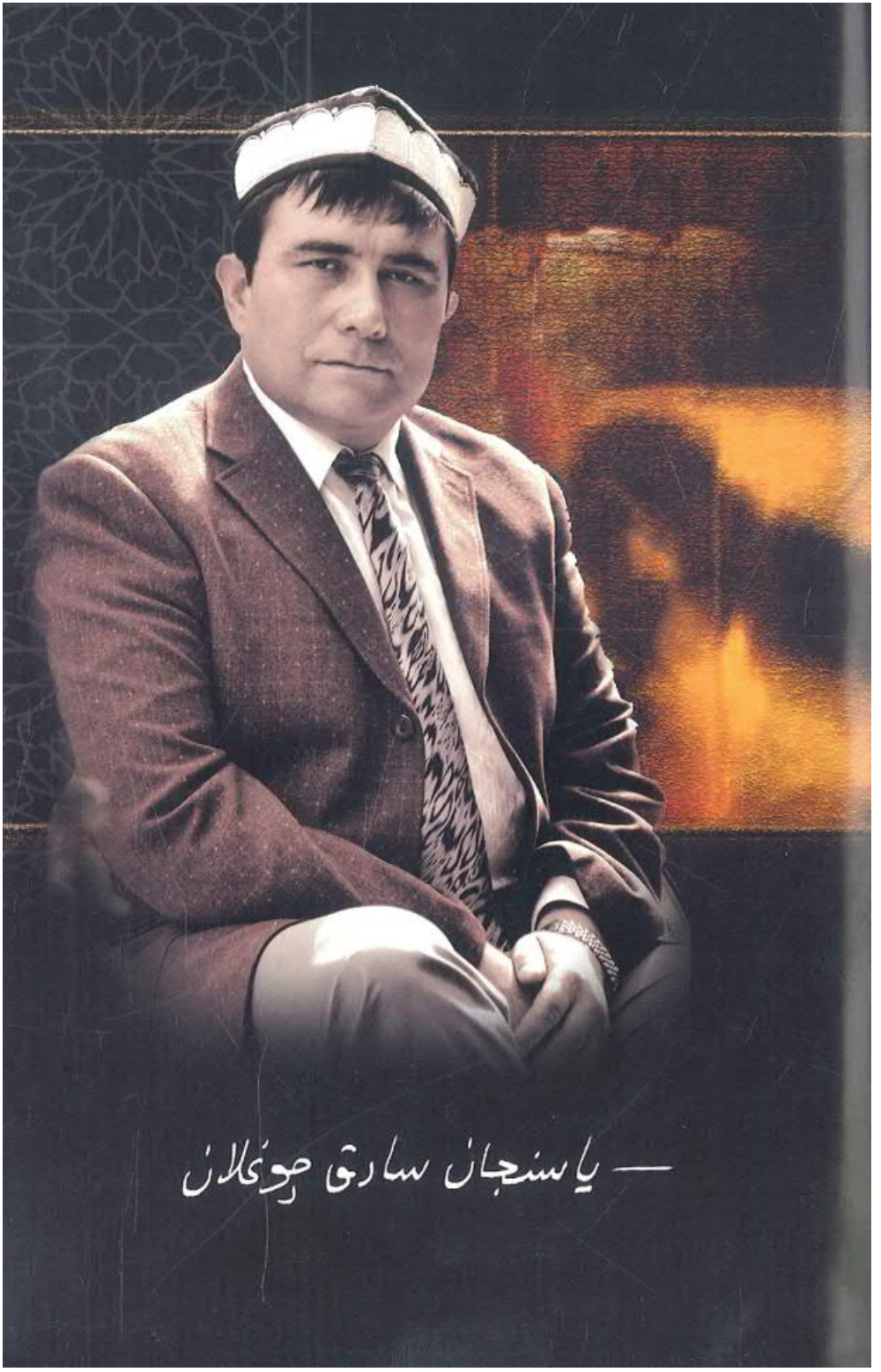
图书在版编目(CIP)数据

绝代乐师：维吾尔文 / 亚森江·萨迪克著. — 乌鲁木齐：新疆人民出版社，2013.9
ISBN 978-7-228-17050-0

Ⅰ. ①绝… Ⅱ. ①亚… Ⅲ. ①中篇小说 — 小说集 — 中国 — 当代 — 维吾尔语(中国少数民族语言) Ⅳ. ①I247.5

中国版本图书馆CIP数据核字(2013)第238527号

责任编辑　孜来汗·艾则孜
责任校对　热娜古丽·阿布里米提
特约校对　万力·在顿
封面设计　买买提·诺比提
出　版　新疆人民出版总社
　　新疆人民出版社
电　话　0991-2827472
地　址　乌鲁木齐市解放南路348号
邮　编　830001
印　刷　北京顺诚彩色印刷有限公司
发　行　新疆维吾尔自治区新华书店
开　本　880×1230毫米　32开本
印　张　15.5
版　次　2013年9月第1版
印　次　2013年9月第1次印刷
印　数　1-3000
定　价　43.00 元

— یاسنجان سادق جوئلان

مۇندەرىجە

قۇرۇپ كەتكەن دەريا 1
قۇملۇق 87
ياشارغان يۇرەك 177
سۆيگۈ قەبرىمايدۇ 226
ئاچچىق - چۈچۈك خەتلەر 283
كاككۇك بالىسى 365
كۆيلەر خانىشى 400

قۇرۇپ كەتكەن دەريا

توپلىق يول.

تانابتەك تۇپتۇز ئېلىنغان، ئەمما ئاسرالمىغانلىقتىن كاتاڭلىشىپ كەتكەن، ئېشەك هارۋىسى ۋە ئاندا ـ ساندا ئۆتۈپ قالىدىغان ماشىنا چاقلىرىنىڭ تەكرار دەسسەشلىرىدىن خۇددى رېلىستەك ئۇزۇندىن ـ ئۇزۇنغا سوزۇلۇپ بىر يېرىم غېرىچ كەڭلىكتە، بىر غېرىچ چوڭقۇرلۇقتا كاتاڭ هاسىل قىلغان، يان ـ ياقىلىرىغا قومۇش، شۇاق، چىم ئۇنۇپ كەتكەن توپلىق يول. پىيادىلەر ۋە ئات ـ ئۇلاغلار ماڭسا ئايىغى ئاستىدىن پۇرقىراپ ئاچچىق شور توپا توزۇپ تۇرىدىغان شورلۇق يول.

يولنىڭ ئىككى تەرىپىگە ئون مېتىر كەڭلىكتە ئورمان بەلبېغى ئېلىنغان بولۇپ، بۇ يەرگە جىگدە، سۆگەت كۆچەتلىرى قويۇلغان. ئەمما، بۇ كۆچەتلەر ياخشى پەرۋىش قىلىنمىغان ۋە ۋاقتى ـ ۋاقتىدا سۇغىرىلمىغانلىقتىن تەڭدىن تولىسى قۇرۇپ كەتكەن. ئەي بولغانلىرىمۇ تىكىپ قويغان ۋاقتىدىكىدەك پەقەتلا يوغىنىماي شۇ پېتىچە تۇراتتى. يولنىڭ ئىككى تەرىپىدىكى يېڭىدىن ئېچىلغان كەڭرى بىنەملەردىن قومۇش، توغراق، يۇلغۇن نوتىلىرى ئۇنۇپ چىققان بولۇپ، ئاپاق شور پوستەكلىرى ئۆرلەپ تۇراتتى. بۇ يولنىڭ باش تەرىپى بېھىشباغ يېزىسىغا، ئاياغ تەرىپى قوتاندۆڭ كەنتىگە تۇتىشاتتى.

بېھىشباغقا تۇتىشىدىغان يولنىڭ سول تەرىپىدە ئون يېتىم يېراقلىقتا كىچىكرەك بىر دەريا قوتاندۆڭ تەرەپكە قاراپ شارقىراپ ئېقىپ تۇراتتى. دەريانىڭ باش تەرىپى بېھىشباغ يېزىسىدىن ئۆتۈپ، ئارسلانباغ يېزىسىنىڭمۇ يۇقىرىسىدىكى بىر

چوڭ دەريانا تۆتىشاتتى. ئاياغ تەرىپى قوتاندۇڭ كەنتىدىنمۇ ئۆتۈپ كەنتىنىڭ ئاياغ تەرىپىدىكى كۆز يەتكۈسىز توغراقلىق، يۇلغۇنلۇقلاردا غايىب بولاتتى. قوتاندۇڭلۇكلەر بۇ دەريانىڭ كىچىكلىكىگە قارىماي ياكى سۇيىنىڭ ئازلىقىغا قارىماي، ئەيتاۋۇر بۇ دەريانى «يېرىم دەريا» دەپ ئاتىشاتتى. دەريانىڭ ئاخىرقى ئېقىنى كىرىپ كېتىدىغان توغراقلىقنى بولسا «قاراڭغۇتوغراق» دەپ ئاتىشاتتى. بەزىلەر قاراڭغۇتوغراقنىڭ چەت - چېكى يوق، دەيىشەتتى. يەنە بەزىلەر قاراڭغۇتوغراقنىڭ ئوچى كۆز يەتكۈسىز قۇملۇق، ئۇ يەردە ئاجايىپ تىلسىملىق غايىب خەزىنە بار، دەيىشەتتى. ئىشقىلىپ، ئۇلار قاراڭغۇتوغراق ۋە ئۇنىڭ ئۇ چېتىدىكى قۇملۇق ھەققىدە ئاجايىپ - غارايىپ رىۋايەتلەرنى توقۇشۇۋالغانىدى. ئۇلار قاراڭغۇتوغراقنىڭ نېرىسىدىكى قۇملۇقتا نۇرغۇن ئالتۇن - يامبۇلارنىڭ كۆمۈلگەنلىكىگە ئىشىنەتتى. ئەمما، ئۇ يەرگە بېرىپ بايلىق ئىزدەشكە جۈرئەت قىلىدىغانلار يوق دەيەرلىك ئىدى. چۈنكى، ئۇلار قاراڭغۇتوغراقتىكى سىرلىق ئەجدىھا كۆلىنىڭ دەم تارتىپ كېتىشىدىن قورقاتتى. بۇنىڭدىن خېلى زامانلار ئىلگىرى بىرنەچچە بەڭباش يىگىت قاراڭغۇتوغراقنىڭ ئۇ تەرىپىگە بايلىق ئىزدەشكە كېتىپ، ئورمانلىقتا ئېزىپ قالغانمۇ ياكى يىلان - چايان، ياۋايى ھايۋانلارنىڭ ئوزۇقىغا ئايلاندىمۇ ۋە ياكى باشقا سەۋەب بارمۇ بىرسىمۇ قايتىپ كەلمىگەنىدى. ئۇلارنى ئىزدەپ چىققانلارنىڭ ئالدىدىراق ماڭغانلارنىڭ ئىككىسى ئالدى تەرەپتىكى سۇپسۇزۇك سۇ توشقۇزۇلغان كۆلچەكتەك بىر ئويمانلىققا سۇ ئىچكىلى يۈگۈرۈپ كېتىۋېتىپ، سۇنىڭ بويىغا ئاز قالغاندا پاتقاققا پېتىپ قېلىپ، ھايت - ھۇيت دەپ بولغۇچە چۆكۈپ كەتكەنىدى. بۇ مەنزىرىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەن باشقا ھەمراھلىرى قورقۇنچتىن ئالدى - كەينىگە قارىماي قېچىپ كەتكەن ۋە قاراڭغۇتوغراق ھەققىدە ئادەمنى دەم تارتىپ كېتىدىغان كۆلچەك، ئەجدىھا دېگەندەك قورقۇنچلۇق -

ۋەھىمىلىك ھېكايىلەرنى توقۇشقاندى. ئىشقىلىپ، قانداق ھېكايە ـ رىۋايەتلەر توقۇلسۇن، كېيىنكى ۋاقىتلاردا قوتاندۆڭلۈكلەر قاراڭغۇتوغراقنىڭ نېرىسىدىكى قۇملۇقتىن بايلىق ئىزدەشكە بەل باغلىمىدى. قىش كۈنلىرى قوتاندۆڭلۈك ئەرلەرنىڭ كۆپىنچىسى قاراڭغۇتوغراققا ئوۋ ئوۋلىغىلى كېرەتتى. ئەمما، ئورمانلىققا ئانچە ئىچكىرىلەپ كىرمەيلا، خۇرجۇنلىرى، ئېگەرلىرىنىڭ غانجۇغىلىرى نۇرغۇن كېيىك، جەرەن، بۇغا، تۈلكە، ياۋا توشقان، قىرغاۋۇل... قاتارلىق ئوۋ غەنىيمەتلىرىگە تولاتتى. ئۇلار ئالغان ئاشۇ ئوۋ غەنىيمەتلىرىگە شۇكۇر قىلىشىپ، قاراڭغۇ توغراقلىقتىن قايتىپ چىقىشاتتى. ئوۋچىلاردىن قاراڭغۇتوغراقلىققا ئىچكىرىلەپ كىرىشكە جۈرئەت قىلىدىغانلىرى ناھايىتى ئاز ئىدى. ئىشقىلىپ، نېمىلا بولمىسۇن، قوتاندۆڭلۈك ئەرلەر پۈتۈن بىر قىشنى قاراڭغۇ توغراقتا ئۆتكۈزەتتى.

قوتاندۆڭلۈكلەرنىڭ نەزىرىدە قاراڭغۇتوغراق ئاتا ـ ئانىسىنىڭ قەبرىسىگە ياكى ئەۋلىيا ـ ئەنبىيالارنىڭ مازارىغا ئوخشاش ئۇلۇغ، مۇقەددەس ھېسابلىناتتى. شۇڭا، ئۇلار قاراڭغۇتوغراقنى ئاسرايتتى، قوغدايتتى، پەرۋىش قىلاتتى.

يۈزدىن ئارتۇقراق تۈتۈنگە ئىگە قوتاندۆڭ كەنتىدە ئىلگىرى تېرىلغۇ يەر تولىمۇ ئاز ئىدى. قوتاندۆڭلۈكلەرنىڭ زور كۆپچىلىكى چارۋىچىلىق بىلەن شۇغۇللىناتتى. ئولتۇراق ئۆيدىن كۆرە چارۋا مال قوتانلىرىنىڭ كۆپلۈكىدىن بۇ يۇرتنىڭ نامى «قوتاندۆڭ» دەپ ئاتىلىپ قالغانمۇ ياكى باشقا سەۋەب بارمۇ بۇنى ھېچكىم بىلمەيتتى. قاراڭغۇتوغراققا يانداش جايلاشقان قوتاندۆڭ كەنتىدە توغراق، جىگدە ئورمانلىرىدىن باشقا، ھەرىر ئائىلىنىڭ بىرەر ـ ئىككى مودىن باغ، ئۇزۇم تاللىرى بار بولۇپ، تال ـ باراڭلىق باغ قىلىش قوتاندۆڭلۈكلەرنىڭ ئاتا مىراس ئادىتى ئىدى. قوتاندۆڭلۈكلەرنىڭ قورۇ ـ جايلىرى تال ـ باراڭلارنىڭ ئارىسىدا كۆرۈنمەيلا قالاتتى. يىراقتىن قارىغان كىشىگە

قوتاندۆڭ بىرمۇ قورۇ ـ جاي يوقىتەك ھەممە يېرى ياپيېشىل، بۇك ـ باراقسان بىر تىلسىم يۈرت بولۇپ كۆرۈنەتتى.

قوتاندۆڭ بىلەن بېھىشباغ يېزىسىنىڭ ئارىلىقىنى ئېشەك ھارۋىسى بىلەن ماڭغاندا يېرىم كۈندە ئۆتۈپ بولغىلى بولىدىغان كەڭرى كەتكەن كۆز يەتكۈسىز قومۇشلۇق، شورلۇق دالا ئايرىپ تۇراتتى. قوتاندۆڭلۇكلەر بېھىشباغ يېزىسى تەرىپىنى كەنت ئىچى دەپ ئاتايتتى. بېھىشباغلىقلار قوتاندۆڭ تەرىپىنى جاڭگال، قوتاندۆڭلۇكلەرنى جاڭگاللىقلار دەپ ئاتايتتى. قوتاندۆڭلۇك-لەرنىڭ سىرت بىلەن ئالاقىسى بەكمۇ شالاڭ ئىدى. سىرتنىڭ ئادەملىرىمۇ قوتاندۆڭگە بەكمۇ ئاز كېلەتتى.

قوتاندۆڭ بېھىشباغ يېزىسىغا قاراشلىق بىر كەنت بولسىمۇ، يېزا مەسئۇللىرى بۇ يەرگە بەك ئاز كېلەتتى. ئەمما، يېزىنىڭ كىچىك ماشىنىسى پات ـ پات كېلىپ تۇراتتى ۋە قوتاندۆڭلۇكلەرگە يېزا باشلىقىنىڭ «يولىورۇقى»نى ئالغاچ كېلىپ، قوتاندۆڭلۇكلەر ئوۋلاپ بەرگەن كېيىك، جەرەن، قىرغاۋۇللارنى ماشىنىغا سېلىپ كېتەتتى. يېزا باشلىقى قوتاندۆڭلۇكلەرنىڭ ھۆكۈمەتتىن قۇتقۇزۇش ئاشلىقى، نامراتلارنى يۆلەش مەبلىغى تەلەپ قىلمىغانلىقىغا خۇش ئىدى. قوتاندۆڭلۇكلەر بولسا يېزىنىڭ يېزا بويىچە ئېلىپ باردىغان ھاشار ـ ئەمگەك، ئالۋان ـ سېلىقلىرىغا ھەيدىمىگىنىگە خۇش ئىدى. قىسقىسى، قوتاندۆڭلۇكلەر بۇ خىلۋەت ماكاندا بۇنىڭدىن تۆت ـ بەش يىللار ئىلگىرى خېلىلا خاتىرجەم، غەم ـ غۇسسىسىز، باياشات ياشىغانىدى. لېكىن، كېيىنكى ۋاقىتلاردا ئەھۋال ئۆزگىرىشكە باشلىدى. قوتاندۆڭلۇكلەر ئەۋلادمۇئەۋلاد ئانا سۈتىدەك ئېمىپ كەلگەن يېرىم دەريا-سىنىڭ سۈيى تارتىلىپ كېتىشكە ئەگىشىپ ئۇلارنىڭ خاتىرجەملىكى بۇزۇلدى. بىر خىل كېتىۋاتقان ھايات مۇساپىسى بىردىنلا ئىزىدىن چىقتى.

دەريا شارقىرايتتى. ئۇنىڭ شارقىراشلىرىدا ئىلگىرىكى شوخ، ئەركىن ئاھاڭلار، ھەيۋەتلىك، جاراڭلىق سادالار يوق

ئىدى. دەريا ئېغىر غەم ـ قايغۇغا، سۈكۈتكە چۆمگەنىدەك مۇڭلۇق، ھەسرەتلىك شارقىرايتتى. تولغىنىپ ـ تولغىنىپ ئاقاتتى.

* * *

توپلىق يولدا كەينىدىن بۇلۇتتەك توپا ـ چاڭلارنى توزۇتۇپ ماش رەڭلىك بىر لاتا پىكاپ قوتاندۆڭگە قاراپ كېلىۋاتاتتى. پىكاپ ھەيۋەت بىلەن گۈرۈلدەيتتى. ئالدىدىكى ئورۇندۇقتا شوپۇرغا يانداش ئولتۇرغان ئورۇق، ۋۇجۇك ئەمەلدارنى ۋە ئۇنىڭ كەينىدىكى ئورۇندۇقتا خۇددى بىرسىنىڭ قۇچىقىدا بىرسى ئولتۇرغاندەك قىستىلىشىپ ئولتۇرغان بەش نەپەر خىزمەتدىشىنى يەڭگىل تەۋرىتەتتى، ئۇلار يولنىڭ ئۇزاقلىقىدىنمۇ ياكى ھاۋانىڭ ئىسسىقلىقىدىنمۇ، ئەيتاۋۇر ۋۇجۇك ئەمەلدارغا ماسلاشقان ھالدا مۈگدەشمەكتە ئىدى.

قوتاندۆڭنىڭ ئۆي ـ ماكانلىرى غەل ـ پال چېلىقىشى بىلەن قاپاقلىرى تۇرۇلۇپ، كۆزلىرى چەكچىيىپ كەتكەن شوپۇرنىڭ چىرايىغا پاللىدە كۈلكە يۈگۈردى. ئۇ مەنزىلگە يەتكەنلىكىنىڭ خۇشلۇقىدىنمۇ ياكى پىكاپ ئىچىدىكى ئۇگدەۋاتقانلارنى ئويغىتىش ئۈچۈنمۇ ۋە ياكى قوتاندۆڭلۈكلەرگە ئۆزلىرىنىڭ كەلگەنلىكىنى خەۋەر قىلىش ئۈچۈنمۇ، ئەيتاۋۇر ماشىنىنىڭ سىگنالىنى سوزۇپ ـ سوزۇپ بىرنەچچە قېتىم باستى. سىگنال ئاۋازىدىن ئەمەلدار ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرى چۆچۈپ كۆزىنى ئېچىشتى ـ دە، مەھەللىگە يېقىنلىشىپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ چىرايلىرىغا كۈلكە يۈگۈردى. ئورۇق، ۋۇجۇك ئەمەلدار كۆزىگە چۈشۈۋالغان كەپكىسىنى كەينىگىرەك سۈرۈپ قويۇپ، شوپۇرغا چاقچاق قىلدى:

ــ ئابدۇقادىر، دەپ بېقىڭلا قېنى، بۇرنۇڭلىغا قوي گۆشىنىڭ كاۋىپى پۇراۋاتامدۇ ياكى جەرەن گۆشىنىڭ كاۋىپىمۇ؟

شوپۇر يىگىت بۇرۇتلۇق قېلىن كالپۇكىنى كالچايتىپ خۇشامەتگۇيلۇق بىلەن ھەجايدى.

— ھى - ھى - ھى... مۇشۇ زەنجاگزە قىزىق گەپ قىلمىدۇ جۇما، — ئۇ كەينىدىكىلەرگە شۇنداق قارىۋېتىپ گېپىنى داۋاملاشتۇردى، — ئىككى ھەپتىنىگىياقى ئاران بىر كەلگەن ۋاقتىمىزدا قوينىگمۇ، جەرەنىگمۇ، توشقان - قىرغاۋۇلىنىگمۇ كاۋېپىدىن تولۇق يەيمىز، قانداق دېدىم، ئاغىنىلەر؟

— ئەلۋەتتە، — دېدى سېمىز يىگىت شوپۇرنىڭ سۆزىنى تەستىقلاپ، — مېنىگمۇ جەرەن كاۋېپىدىن تويغۇدەك بىر يېگۇم بار.

— خاتىرجەم بولۇڭا ئۇكام، قوتاندۆڭگە كەلدۇقمۇ، كاۋاپ، گۆشكە سېسىق كېكىرمىسەك ھېساب ئەمەس.

— ئۇنداق دېگەنلىرى بىلەن ناماىنكا، — دېدى پونكىت باشلىقى كەينىگە قايرىلىپ، پېشقەدەم خىزمەتدېشىنىڭ گېپىگە لوقما سېلىپ، — مېھمان بولۇپ كەلگەنىكەنمىز، خەقنىڭ داستىخىنىغا ئاچىققىنىنى يەيمىز - دە، كىم بىلىدۇ، چىشقاق مېكىيانىدىن ئىككىنى، ئوسۇرۇق تۇخۇمىدىن ئون - يىگىرمىنى پىشۇرۇپ بېرىپ، گۆشىيىپ تۇرۇشامدۇ تېخى؟

— توۋا دېسىلە زەنجاڭ ھاي، ئۇنداقمۇ قىلىپ كەتمەس، — دېدى مەتنىياز شاپ بۇرۇتلىرىنى تولغاپ تۇرۇپ، — تەقسىماتى بولمىسىمۇ، ئاغزىنى كاككۇكتەك ئېچىپ يالۇرۇپ كەپتىكەن، يۇز لىتىر سۈنى بۇيرۇپ بەدىلىغۇ ئەينا. ھېچبولمىغاندا ئاشۇ يۇز لىتىر سۈنىڭ يۇزى بولا ئەلۋەتتە.

— جاڭگاللىقۇ ھايۋانىدىن پەرقى يوق يۇزسىز خەق، — سېمىز يىگىت راستلا جەرەن كاۋېپىدىن قۇرۇق قالغانىدەك غەزەپلىنىپ سۆزلەشكە باشلىدى، — ئەمدى ئالدىمىزغا سۇ دەپ كېلىپ باقسۇنا قېنى.

— تەقسىماتتىنمۇ بەرمەسمىز.

— سىلىچۇ ناماىنكا، زاكۇنىڭ تاقىقىغا مەھكەم بولسىلا،

زەنجاڭنىڭ ئاغزىدىن يۇز لىتىر سۇ چىقىپ بولغۇچە، تاقاقنى ئېگىز كۆتۈرۈۋەتمەي، بىرەر كۈن يالۋۇرغۇزۇپ، ئوتتۇز - قىرىق لىتىر قىسۇېلىپ ئېچىپ بەرسىلىغۇ مۇشۇنداق ئىش چىقمايدۇ.

پىكاپنىڭ تورمۇزلىنىشى بىلەن تەڭ پىكاپ ئىچىدىكىلەرنىڭ غۇلغۇلىسىمۇ بېسىلىپ قالدى.

— شۇجىنىڭ ئىشىك ئالدىدا توختىغاندىمىز - ھە؟ — دېدى سېمىز يىگىت سىرتىنى تولۇق كۆرەلمىسىمۇ بويۇنداپ قاراپ.

— ئاۋۋال مەشەدە توختايلى، ئاندىن شۇجى نەگە باشلىسا شۇ يەرگە چىرەرمىز، ما ئىشنى كۆرۈڭ بىرەركىم ئالدىمىزغا چىقايمۇ دېمەيدۇيا، — دېدى پونكىت باشلىقى پىكاپنىڭ ئىشىكىنى جالاقشتىپ ئاچقاچ ۋە پىكاپتىكى كىچىكرەك يىگىتنى بۇيرۇدى، — تۇرغۇنجان، چۈشۈپ قاراپ بېقىڭا، ئۆيدە ئادەم بارمۇ، يوقمۇ؟

— قويسىلا زەنجاڭ ھاي، چۈشمىسۇن. ماشىنىنىڭ شۇنچە ئاۋازىنى ئاڭلىماي قالامدۇ بۇ خەق، خارلىقتا قالغان ئادەم يوق بۇ يەردە، جىنىدەك ساقلاپ تۇرايلى، ئالدىمىزغا توققۇز تەزىم قىلىپ چىقمىغىنىنى مەن بىر كۆرەي، — دېدى مەتنىياز بۇرۇت چوڭچىلىق بىلەن.

ئۇلار پىكاپنىڭ ئىچىدە پېتىنى بۇزماي بىردەم ئولتۇرۇشتى. تومۇز ئايلىرىنىڭ يال - يال ئىسسىقى ئەتراپنى تونۇردەك قىزدۇرۇۋەتكەنىدى. بايا ماشىنا ماڭغاندا كۆزنەكلىردىن شامال ئۆتۈشۈپ، ئىسسىق ئانچە بىلىنمىگەن بىلەن مانا ئەمدى پىكاپنىڭ ئىچى ئىسسىق ھاۋا قاپلىشىپ قالغاندەك تىنچىق بولۇپ كەتكەنىدى. ئۇلارنىڭ باش - كۆزلىرىدىن مونچاق - مونچاق تەر تامچىلىرى تۆكۈلۈپ نەپەسلىرى سىقىلاتتى. بەش ئادەم سىقىلىپ ئولتۇرغانلىقى ئۈچۈن بەدىنىدىن چىققان تەردە، كۆڭلەكلىرى ھۆل بولۇپ چاپلىشىپ كەتكەنىدى. شۇنداقتىمۇ، ئۇلار دوزاخ ئازابىغا چىداپ، ئالدىلىرىغا قوتاندۆڭلۈكلەرنىڭ تەزىم قىلىپ كېلىشىنى كۈتۈپ تۇرۇشاتتى. ئىسسىقا ئاخىر

سېمىز يىگىت چىدىمىدى.

ــ ھاي بالا ! ــ دېدى ئۇ ئالىتە ـ يەتتە قەدەم نېرىدا ماشىنىنى كۆزىتىپ تۇرغان بالىلار ئارىسىدىكى چوڭراق بىر بالىنى شەرەتلەپ.

بالا تارتىنىپقىنا يېقىنراق كەلدى.

ــ شۇجى ئۆيدە يوقمۇ؟

ــ ئورمىلىقتا.

ــ ماڭ جۇگۇ، قىچقىرىپ كەل !

بالا خۇشياقمىغاندەك قاراپ تۇردى.

ــ بولە تاز، ئىتتىك، ــ دېدى پونكىت باشلىقى ئامۇتتەك بېشىغا قوندۇرۇۋالغان كەپكىسىنى قولىغا ئېلىپ تۇرۇپ، ــ بېرىپ شۇجىغا سۇ پونكىتىدىكى ئابدۇۋاسىت زەنجاڭ كەپتۇ دېگىن. دەرھال كەلسۇن.

بالا پىكاپنىڭ قېشىدىن ئاستا ئايرىلدى ـ دە، بىر تەرەپتە تاماشا كۆرۈپ تۇرغان ھەمراھلىرىنىڭ قېشىغا كېلىپ بىر نېمىلەرنى پىچىرلىدى. ئۇنىڭ گېپىنى تۇگىشى بىلەن بالىلار تۇشمۇتۇشتىن چۇرقىراشتى ـ دە، يالاڭ ئاياغ پۇتلىرى بىلەن بۇلۇتتەك توپا توزۇتقىنىچە مەھەللىنىڭ ئايىغى تەرەپكە قاراپ يۇگۇرۇپ كېتىشتى.

مەھەللىنىڭ ئاياغ تەرىپىدە قوتاندۆڭلۇكلەر بۇغداي ئورۇۋاتاتتى. بالىلار يۇگۇرۇشكەن پېتى ئۇدۇل شۇجىنىڭ ئالدىغا كەلدى ـ دە، چۇرقىرىشىپ خەۋەر يەتكۈزۈشتى.

ــ مەھەللىگە ماشىنا كەلدى.

ــ باشلىق كەلدى.

ــ كادىر كەلدى.

ــ بىرسىگىلار سۆزلەڭلەر، بالىلارنى، گېپىڭلىنى پەقەت بىلەلمىدىم، ــ دېدى شۇجى بالىلارنى جىملەپ، ــ نېمە ئىش بولدى، سەن دېگىنە ئايۇپ؟ ــ دېدى چوڭراق بالىغا قاراپ.

ــ شۇ... ھېلىقى... ھېلىقى، ــ دېدى ئايۇپ ئىسىملىك بالا

هاسىراپ تۇرۇپ، ــ هېلىقى ماشىنىسى بار قەلەندەرلەر يەنە كەپتۇ.

ــ ماشىنىسى بار قەلەندەرلەر دېدىڭمۇ، بالام؟ ــ دېدى شۇجى ھېچنېمىنى چۈشەنمەي.

شۇجىنىڭ بۇ گېپىگە ئەتراپتىكى دېھقانلار پاراققىدە كۈلۈشۈپ كەتتى.

ــ سۇ پونكىتىدىكىلەر يەنە كەلگەن ئوخشايدۇ، ــ دېدى ئاردىدىن بىر دېھقان شۇجىغا چۈشەندۈرۈپ، ــ مەن تېخى سىلىنىمۇ بىلمىدۇ دەپتىمەن. كىم تاپتىكىن بۇ گەپنى. قوتاندۆڭدە سۇ پونكىتىدىكىلەرنى ماشىنىسى بار قەلەندەرلەر دەيدىغان بولۇۋالدى.

ــ بۇ كىمنىڭ تاپقان گېپى؟ ــ سورىدى شۇجى ئەتراپتىكىلەرگە تەكشى قاراپ.

ئەتراپتىكىلەر گەپ قىلماي جىم تۇرۇشتى.

ــ ھا ـ ھا ـ ھا... ــ شۇجى تۇيۇقسىز قاقاھلاپ كۈلۈپ كەتتى، ــ قىزىق لەقەم بولاپتۇ بۇ... ھا ـ ھا ـ ھا... ــ شۇجى بىرھازا كۈلگەندىن كېيىن كۈلكىسىنى توختىتىپ غودۇڭشىدى، ــ ئىكى ھەپتە بولا ـ بولماي يەنە كەپتۇ بۇ خەق، ئادەمنى ئاۋارە قىلىۋېرىشكە خىجىلمۇ بولۇشمايدىكەن. ئادەم ئالدىراشچىلىقتا بىر قولىنى ئون قىلالماي تۇرۇۋاتقاندا.

ئۇ شۇلارنى دېدى ـ دە، ئورغىقىنى بەلبېغىغا قىستۇرۇپ، مەھەللە تەرەپكە قاراپ ماڭدى.

شۇجى ئابدۇۋاسىت پونكىت باشلىقى قاتارلىقلارنى يىراقتىن كۆرۈپلا ئالدىغا يۈگۈرۈپ كەلدى. ئۇلارنىڭ خۇشياقمىغان ھالدا سۇنغان سىگار قولىنى ئىككى قوللاپ مەھكەم سىقتى، قايتا ـ قايتىلاپ ھال ـ ئەھۋال سورىدى. ئىززەت ـ ئىكرام بىلەن ئۆيگە باشلىدى، ئالدىغا قوشلاپ كۆرپە تاشلىدى.

ــ بىخەۋەر بولۇپ قاپتۇق، ــ دېدى شۇجى ئۇلار كۆرپىگە جايلىشىپ ئولتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن يەنە تەكەللۇپ قىلىپ، ــ

بولمىغان بولسا ئېتىز بېشىغا چىقماي ساقلاپ تۇرارکەنمىز. ئىسسىقتا ساقلىشىپ قاپلا، سەت قىلىق بولدى. خاپا بولۇشمىسلا.

پونكىت باشلىقىنىڭ ئەتەي تۇرۇلگەن قاپىقى ئېچىلدى. قوشلاپ سېلىنغان دۇخاۋا كۆرپە ئۈستىدىكى ۋېجىك گەۋدىسىنى قىمىرلاتتى:

ــ ھېچقىسى يوق، ــ دېدى ھەجىيىپ تۇرۇپ، ــ پونكىتتا بىكار چىلىقىتا سەل زېرىكىپ قالدۇق، شۇڭا يېرىم دەريانىڭ چېقىللىرىنى تەكشۈرگەچ، شۇنداقلا بىر چىرىپ ئۆتەپ كېتەيلى دەپ...

ــ ئوبدان بوپتۇ، ــ دېدى شۇجى داستىخان سالغاچ. شۇجىنىڭ ئايالى ياغلىقنىڭ بىر ئۇچى بىلەن يۈزىنىڭ يېرىمىنى يۆگەپ، يات مېھمانلاردىن دالدا قىلىپ تۇرۇپ، بىر لېگەن نان، ئۈچ چىنە قېتىق ئەكىردى.

ــ سۈدىنمۇ ئەكىرمەملا شۇجى، دوغ ئېتىپ ئىچەيلى، ئەجەب ئۈسسىدى ئادەم، ــ دېدى سېمىز يىگىت قېتىقنى قوشۇق بىلەن ئىچكەچ.

شۇجى دەرھال سۇ ئەكەلدى. ئۇلار بىر چىنىدىن دوغنى گۇپۇلدىتىپ ئىچىۋېتىشتى ـ دە، داستىخاندىكى نانغا ئىشتىھاسىزلا قاراپ قويۇشتى.

ــ قېنى نانغا باقىلى مېھمانلار، ــ دېدى شۇجى ئۇلارنى داستىخانغا زورلاپ.

ــ شۇجى ھاي، ئادەمنى ئىسسىقتا قۇرۇق نانغا زورلىماي، ئۆرۈك، قوغۇن ـ تاۋۇزلاردىن ئەكىرمەملا، ــ دېدى مەتنىياز بۇرۇت تاقەتسىزلىك بىلەن غۇدۇراپ.

ــ ئۆرۈككە بالا ئەۋەتتىم، ھازىر ئەكېلىدۇ.

ــ قوغۇن ـ تاۋۇزچۇ؟ ــ دېدى شوپۇر يىگىت بىزەكلىك بىلەن ھەجىيىپ.

ــ قوغۇن ـ تاۋۇز، ــ دېدى شۇجى سەل تۇرۇۋېلىپ، ــ

ئەتىيازدىن يەرنى ئوسا قىلىدىغانغا سۇ يوق سەل ۋاقچە قاپتىكەن، شۇڭا تېخىچە...

— پىشمىدى دېسىلە، — دېدى سېمىز يىگىت ئىشەنمىگەندەك قىلىپ، — شەھەرگە قوغۇن - تاۋۇز كىرىپ بولغىلى نەۋاق، سىلى سۇ، سۇ دەپ پونكىتقا كولدۇرلاپ بارغىلى ئوستا، ئەمما قوغۇنلۇققا بېرىپ باقمايدىغان ئوخشىماملا؟ بىزنىڭ پونكىت خۇددى قوتاندۆڭ ئۇچۇن قۇرۇلغاندەك، ھەرقايسىلىرى سۇ دەپ بېرىشسىلا، زەنجاڭ تەقسىماتى بار - يوق دېمەي سۇنى بۇيرۇپ بېرىۋېرىدۇ. يېرىم دەريانىڭ پۈتكۈل سۇيى قوتاندۆڭگىلا ئاققاندەك ئاقمدۇ، يەنە قوغۇن ۋاقچە قاپتۇ دېسىلە قانداق بولغىنى؟ ! — سېمىز يىگىت بىر تەرەپتىن قوتاندۆڭگە بۇيرۇپ بەرگەن سۇنى پەش قىلسا، يەنە بىر تەرەپتىن ئوتقۇيرۇقلۇق قىلىپ ئەزۇيلەشكە باشلىدى، — يېزىلىرىدىن، شۇجى، يېزا باشلىقلىرى كەلسىغۇ قىلىدىغان قىلىق تاپالماي قالىدىكەنلا، بىزنىڭ زەنجاڭ كەلسە ئاشۇ پاقا تېشۇۋەتكەن توك سويمىلىرىنى ئاياۋاتاملا نېمە؟ بىلىپ قويسىلا، بىزنىڭ زەنجاڭنىڭ ھوقۇق دەرىجىسىمۇ بۆلۈم - ئىدارە دەرىجىلىك، سىلىنىڭ شۇجى، يېزا باشلىقلىرى بىلەن دەرىجىسى تەڭ، شەيتانلىرى كۆزلىرىگە كىچىك كۆرسىتىۋاتقان بولسا...

— ئوبدان ئوكامەي، نەدىكى گەپنى قىلماڭا، — دېدى شۇجى خىجىل بولۇپ، — ھەرقايسىلىرىدىن توك سويما ئايايدىغان ئادەممۇ مەن. ئادەم ئەۋەتەي، بەكرەك ئىزدەپ باقسۇن، پىشقانلىرى چىقىپ قالار...

— توك سويما بولسىمۇ ئەكەلسۇن، ھېچ بولمىسا قىيىپ ئىچەرمىز، — دېدى سېمىز يىگىت يەنە بىزەڭلىك بىلەن.

شۇجى دەرھال سىرتقا ماڭدى.

— سىلىزە... گەپكە گەپ كەلگەندە پەقەتلا ئاياپ ئولتۇرمايسىلە جۇما، — دېدى پونكىت باشلىقى پىخىلداپ كۈلگىنىچە سېمىز يىگىتكە قاراپ، — بىچارە شۇجىنى

تويغۇزۇۋەتتىڭلا.

— ئۇنداق دېگەنلىرى بىلەن، — دېدى سېمىز يىگىت ئۆزىنىڭ گېپىنى قۇۋۋەتلەپ، — بوش تۇرساق ئىككى قاچا قېتىق بىلەن يولغا سالىدىغان ئوخشايدۇ بۇ خەق.

— شۇنداق بىر قىلىپ باقسۇن قېنى، — دېدى مەتنىياز بۇرۇت قاپاقلىرىنى تۇرۇپ.

— ئۇنداقمۇ قىلىپ كەتمەس، — دېدى پونكىت باشلىقى كەپكە شەپكىسى بىلەن ئۆزىنى يەلپۈگەچ ئولتۇرۇپ، ئۇ سىرتقا تەمەگەرلىك بىلەن قاراپ قويۇپ، شوپۇر يىگىتنى بۇيرۇدى.

— ئابدۇقادىر، مۇنداقسىگىلا چىققان بولۇپ قاراپ بېقىڭلا، نېمە ئىش قىلۋاتىدۇ بۇ خەق.

ئابدۇقادىر ھۇرۇنلۇق بىلەن مىدىرلاپ قويدى ـ دە، ئورنىدىن قوزغالماي تۇرۇپ جاۋاب بەردى.

— تالاغا چىقمىسامۇ بىلىپ بولدۇم، شۇجىنىڭ بۇگۈنكى ئەلپازىدىن قارىغاندا چوقۇم ژۇڭداۋاتىدىغۇ[1] دەيمەن.

— سويا‌ۋاتامدىكىن ئادىشىم، — دېدى سېمىز يىگىت.

— ياق، ژۇڭداۋاتىدۇ.

— ياق، سويا‌ۋاتىدۇ[2].

— بولدى، تالاشماڭلار، — دېدى زەنجاڭ كەيپىسىزلىك بىلەن، — قېنى داستىخانغا كەلگەندە كۆرمەمدۇق.

— بۇنداق دەپ ئولتۇرىدىغان بولساق جەزمەن كاۋاپىنى ھەرگىزمۇ يېيەلمەيمىز، — دېدى سېمىز يىگىت بىتاقەتلىك بىلەن. ئۇ پونكىت باشلىقىنىڭ بىقىنىدىكى كۈسا ئادەمنى نوقۇدى، — نامىنىكا، زەنجاڭ بۇيرۇپ بەرگەن سۇنى زاكۇدىن سىز ئەمەلىيلەشتۈرۈپ بېرىسىزغۇ، گاھى ۋاقىتلاردا سۇ باشتىن ئېگىز ـ پەس كېلىپ قالدى دەپ قويۇپ، زەنجاڭ يۈز لىتىر بۆلۈپ بەرسە، سىز ئەللىك لىتىر قوشۇپ، بىر يۈز ئەللىك

---

① توخۇ يۇڭداۋاتىدۇ دېمەكچى.

② قوي سويۇۋاتىدۇ دېمەكچى.

لىتىرمۇ بېرىۋېتىپسىز بۇ خەقتە، پايدىنى داۋاملىق ئۆزىڭىز ئوڭچىلا كۆرمەك، بىزمۇ ئانچە ـ مۇنچە شېرىك بولايلى. چىقىپ شۇجىغا دەك، دەرھال قاراڭغۇ توغراقتا ئوۋچى ئەۋەتسۇن.

ـــ نېمە، نېمە دېدىڭىز؟ ـــ نامان سېمىز يىگىتكە غەزەپ بىلەن ئالايدى، ـــ ئاغزىڭىزغا بېقىپ گەپ قىلماق جۇمۇ ئوكام. مەن زەنجاڭنىڭ بۇيرۇقىسىز بىر لىتىر سۇنىمۇ خەقتە بېرەلمەيمەن، ئىشەنمىسىڭىز بۇگۈندىن باشلاپ زاكۇ بېشىدا ئۆزىڭىز تۇرۇڭ.

ـــ تۇرسام تۇردۇم، قانچىلىك ئىش ئىدى زاكۇ باقماق؟ ! ئاش، گۆش، هاراق ئۆزى پۇتى بىلەن كېلىپ تۇرىدىغان يەردە خىزمەت قىلماق قانچىلىك تەس ئىدى؟ ! بىكاردىن كەلگەن ئاش، گۆش قارنىڭىزنى ئەسكەن بولسا...

ـــ بولدى، بولدى، تالاشماڭلار، ـــ دېدى تۇرغۇنجان ئىسمىلىك يىگىت نامىنكام بىلەن سېمىز يىگىتنى جىملەپ، ـــ بۇ گېپىڭلارنى پونكىتقا بارغاندا قىلىشۇلىڭلار، نامىنكا، سىزمۇ ياقۇپجاننىڭ گېپىگە ئانچە خاپا بولۇپ كەتمەي، چىقىپ بىر ئامالىنى قىلىڭ. ئىشقىلىپ، بىز بۇگۈن جەرەن كاۋېپى يېسەك بولىدىغۇ، مېهمانداركىلىقتا هېلىقىدەك گەپنى قىلىشمايلى، خەقتىن سوۋغا ـ سالام ئالماي سۇ بۇيرۇپ بېرىدىغان كىم بار دەيسىلەر بۇ يەردە.

تۇرغۇنجاننىڭ ئاخىرقى گېپى پونكىت باشلىقىغا ياقمىدىمۇ نېمە، يەر تېگىدىن شۇنداقلا بىر گۆلىيىپ قاراپ قويدى.

يۇلتۇزلۇق كېچە، سۇزۇك ئاسمان گۈمبىزىدىكى تولۇن ئاي كۈمۈش نۇرلىرى بىلەن زېمىننى ئاپپاق يورۇتۇۋەتكەنىدى. كېچىنىڭ سەلكىن غۇر ـ غۇر شامىلى ئادەمنىڭ ۋۇجۇدىغا بىر خىل راهەتلىك هۇزۇر بېغىشلايتتى. شۇجىنىڭ هويلىسىدىكى ئىككى ئۇن يېتىم يىراقلىقتىكى قۇم دۆڭىنىڭ ئۈستىدە يېرىم دەريا سىنىڭ قاراڭغۇتوغراقتا قايرىلىدىغان قولتۇقتىكى قىرغاقتا قوتاندۆڭلۈكلەر كىگىز ـ كۆرپىلەرنى سېلىشىپ،

پونكىت باشلىقى ئابدۇۋاسىت قاتارلىق مېھمانلارنى كۈتمەكتە ئىدى.

يۇمىلاق ئولتۇرۇشقان ئادەملەرنىڭ ئوتتۇرىسىغا داستىخان سېلىنغان بولۇپ، داستىخان لېگەن ـ لېگەندە پىشۇرۇلغان توخۇ، قوي، جەرەن گۆشلىرى، كاۋاپلار، قېتىق، ئۆرۈك، قوغۇن ـ تاۋۇزلار ۋە چالا غاجىلاپ تاشلاپ قويغان سۆڭەكلەر بىلەن تولۇپ كەتكەنىدى.

مېھمانلارنىڭ قورسىقى تويغان بولسا كېرەك، داستىخانغا ئىشتىهاسىز قاراپ ئولتۇراتتى، سېمىز يىگىت خېلىلا مەست بولۇپ قالغان بولۇپ، پىيالىگە بۇلدۇقلىتىپ هاراق قۇيغاچ ئەپسانە لەتىپىلەرنى سۆزلەپ سورۇندىكىلەرنى كۈلدۈرۈۋاتاتتى. پونكىت باشلىقى ئورۇق، ۋۇجۇك گەۋدىسىنى يوغان پەي ياستۇقتا يۆلەپ، يانپاشلىغىنىچە جەرەننىڭ ئارقا پۇتى بولسا كېرەك، يوغان بىر سۆڭەكنى ئىشتىها بىلەن غاجىلاۋاتاتتى. پونكىت باشلىقىنىڭ قارشى تەرىپىدە ئۇچ نەپەر قوتاندۆڭلۈك سازەندىلەر قالۇن، داپ، راۋاب بىلەن مۇقام ئورۇنلاۋاتاتتى. لېكىن، بۇ سەلتەنەتلىك كۆيگە شۇجىدىن باشقا ھېچكىم قۇلاق سالمايۋاتاتتى. تۆۋەندە ـــ قوم دۆڭنىڭ ئايىغىدا يېرىم دەريا‌سى مۇقام كۆيلىرىگە جور بولۇپ مۇڭلۇق شارقىرايتتى. سورۇن ئەھلى هاراقىمۇ، گۆش كاۋاپىمۇ راسا تويۇپ سېسىق كېكىرگىلى تۇرغاندا، شۇجى بىر بوتۇلكا هاراقنى قولىغا ئالدى ـ دە، پونكىت باشلىقىنىڭ ئالدىغا قويغاچ دېدى:

ـــ مۇشۇنى زەنجاڭنىڭ ئۆز قولىدىن بىر يۇتۇمدىن ئىچىلى.

پونكىت باشلىقى دەرهال قولىدىكى سۆڭەكنى داستىخانغا قويۇپ، هاراق بىلەن پىيالىنى شۇجىنىڭ ئالدىغا ئىتتەردى.

ـــ ياق، ئۆزلىرى قويۇپ بەرسىلە، سورۇننىڭ بېشىدا مەن قويۇپ بەردىم ئەمەسمۇ.

ـــ ئاخىرىنىمۇ سىلىنىڭ قوللىرىدىن ئىچىلى، قۇيۇپ بەرسىلە زەنجاڭ هاي.

— ياق، يەنىلا سىلى قۇيۇپ بەرسىلە.

— مەن قۇيۇپ بەرسەمغۇ بولاتتى، — دېدى شۇجى خۇشامەتگۇيلۇق بىلەن ھەجىيىپ تۇرۇپ، — لېكىن قوتاندۆڭلۈك يولداشلارنىڭ ھەممىسى ئەڭ ئاخىرىدا زەنجاڭنىڭ قولىدىن بىر يۇتۇمدىن ئىچمىسەك ئۇسسۇزلۇقىمىز قانمايدۇ، دېيىشىۋاتىدۇ. شۇڭا، بىر رومكىدىن ئىلتىپات قىلىپ ئۇسسۇزلۇقىمىزنى قاندۇرۇپ قويسىلا، زەنجاڭ.

شۇجىنىڭ گېپى تۇگىشى بىلەن قوتاندۆڭلۈك باشقا سورۇن ئەھلىمۇ بىر ئېغىزدىن دەۋەت قىلىشتى.

— شۇنداق قىلىڭ، زەنجاڭ.

— سىلىنىڭ قوللىرىدىن بىر رومكىدىن ئىچەيلى.

— ئۇسسۇزلۇقىمىزنى بىر قاندۇرۇپ قويسىلا.

— شەپقەتلىرىنى بىر كۆرسەتسىلە، قوتاندۆڭ قۇرۇپ كەتمىسۇن.

ئۆتۈنۈش، خۇشامەت، مەدھىيە سۆزلىرى پونكىت باشلىقىنى ئوتقا چۈشكەن مايدەكلا ئېرىتىۋەتتى. ئۇ ۋېجىك گەۋدىسىنى ياستۇقىدىن لىككىدە كۆتۈردى ـ دە، قولىغا ھاراق بوتۇلكىسى بىلەن پىيالىنى ئېلىپ، ئاۋۇال ئۆزىگە، ئاندىن ئوڭ يېنىدىن باشلاپ پىيالىنى ئايلاندۇرۇشقا باشلىدى. ھاراق ئەڭ ئاخىرىدا پونكىت باشلىقىنىڭ سول يېقىنىدا ئولتۇرغان شۇجىدا توختىدى. شۇجى قولىدىكى لىپمۇلىق ھاراق توشقۇزۇلغان پىيالىنى ئاۋايلاپ تۇتۇپ ئورنىدىن تۇردى ـ دە، پونكىت باشلىقىغا قاراپ سەل ئېگىلىپ تۇرۇپ سۆز باشلىدى:

— بۇگۈن قوتاندۆڭلۈكلەر ئىنتايىن خۇش، زەنجاڭنىڭ ئىلتىپاتى بىلەن بۇغدايلىرىمىزنى ۋاقتىدا سۇغىرىپ پىشۇرۇۋالدۇق. شۇ مۇناسىۋەت بىلەن قوتاندۆڭلۈكلەر نامىدىن زەنجاڭغا ۋە سۇ پونكىتىدىكى بارلىق يولداشلارغا رەھمەت ئېيتىمەن، — ئۇ پونكىت باشلىقىغا ھۆرمەت بىلەن سالام بېرىۋەتكەندىن كېيىن گېپىنى داۋاملاشتۇردى، — ئەمدى بىز

قوتاندۆك خەلقىنىڭ زەنجاڭغا دەيدىغان كىچىككىنە بىر تەلىپىمىز بار، ــ ئۇ سورۇندىكىلەرگە تەكشى بىر قارىۋېتىپ گېپىنى داۋاملاشتۇردى، ــ زەنجاڭغىمۇ مەلۇم، ئىلگىرى بىزنىڭ يېرىم دەريادىن بۇياستە سۇ ئالىدىغان ئېغىزىمىز بار ئىدى. ئۇنى زەنجاڭ قانۇنسىز ئېغىز دەپ ئۆز قولى بىلەن كۆمدۈرۈۋەتكەن ۋە پىكرىڭلار بولسا يۇقىرىغا دەڭلار، دېگەنىدى. بۇ يىل توپتوغرا ئۈچ يىل بوپتۇ. يۇقىرىغىمۇ يول مېڭىپ باقتۇق، يۇقىرىمۇ يەنىلا زەنجاڭدەك كەسكىن ئەمەس ئىكەن. يەنىلا زەنجاڭغا باش ئاغرىقى قىلغىنىمىز تۇزۇك ئىكەن، زەنجاڭ، ھىممەت قىلىپ ئاشۇ ئېغىزىمىزنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ بەرگەن بولسا، ــ شۇجىنىڭ گېپىنى تۈگىشى بىلەن پۈنكىت باشلىقى مەغرۇرلۇق بىلەن گىدەيدى. لېۋىگە ئالدىرىمايلا بىر تال سىگار قىستۇردى، شۇجى دەرھال سەرەڭگە ياقتى.

ــ مېنى تار يەردە قىستىمىسلا، بۇ مېنىڭ قولۇمدىن كېلىدىغان ئىش ئەمەس، ــ دېدى پۈنكىت باشلىقى پەرۋاسىزلىق بىلەن ئاغزى ـ بۇرنىدىن قويۇق تاماكا ئىسىنى پۈۋلەپ تۈرۈپ.

ــ ئۇنداق دېمىسىلە، ــ دېدى شۇجى يېلىنغان ھالدا، ــ ئېغىزنى كۆمدۈرۈۋېتىشكە كۈچلىرى يەتكەندىكىن ئېچىپ بېرىشمۇ قوللىرىدىن كېلىدۇ. بىز ئەھۋالنى يۇقىرىغا نەچچە قېتىم دەدۇق، يۇقىرى سىلىنىڭ پىكىرلىرىنى ئاڭلاپ بېقىپ بىرنېمە دەيلى، دەيدۇ. بىر ھىممەت قىلىپ قويسىلا، زەنجاڭ.

ــ قېنى بىر كۈنى پونكىتقا بارسىلا، شۇ يەردە بىر نېمە دېيىشەيلى، ــ دېدى پۈنكىت باشلىقى ئېرەنسىزلىك بىلەن.

ــ يەنە بىر تەلىپىم، ــ دېدى شۇجى سول قولىدىكى ھاراق پىيالىسىنى ئوڭ قولىغا يۆتكەپ تۇرۇپ، ــ ئۆز كۆزلىرى بىلەن كۆردىلە، بۇغداينى ئورۇڭدۇق، ئورنىغا قوناق تېرىيلى دېسەك يەرنى ئوسا قىلغىلى سۇ يوق. شۇڭا، يۈز لىتىر سۇ بەرگەن بولسىلا.

ــ بۇ بەش كۈنلۈك نۆۋەتتە قوتاندۆڭنىڭ سۇ تەقسىماتى

يوق، ــ دېدى سېمىز يىگىت لوقما سېلىپ.

ــ ئۇغۇ شۇنداق، بىر ھىممەت قىلىپ قويسىلا، غوجىلىرىم، يەرلىرىمىز ئاق قالمىسۇن، بىزمۇ ھەرقايسىلىرىنىڭ ياخشىلىقلىرىنى يەردە قويمايمىز، ــ دېدى شۇجى يالۇۋروپ.

ــ پونكىتقا بارسىلا، شۇ يەردە بىر نېمە دېيىشەيلى، ــ دېدى پونكىت باشلىقى يەنىلا ئېغىرنسىزلىك بىلەن.

شۇجى قولىدىكى بىر پىيالە ھاراقنى دەس كۆتۈرۈپ غۇرتۇلدىتىپ ئىچىۋەتتى ـ دە، قۇرۇقدالغان پىيالىنى پونكىت باشلىقىغا تەڭلىدى.

ــ رەھمەت، شۇجى، بىز ئەمدى ئاستا كېتىۋالايلى، ــ دېدى پونكىت باشلىقى ئورنىدىن قوزغىلىپ.

ــ بۇ كېچىدە كېتىمەن دېمەي قوناپ قېلىڭسىلا.

ــ بولدى رەھمەت.

ئۇلار بىرھازا تەكەللۇپ قىلىشقاندىن كېيىن، قۇم دۆڭدىن پەسكە چۈشتى. شۇجى ئالدىن تەييارلاپ قويغان ئىككى كاجۇۋا ئۆرۈك، بىر قوي، بىر كېيىك گۆشىنى ماشىنىغا باستۇرۇپ بەردى ۋە بايا داستىخاندا ئېشىپ قالغان پىششىق گۆش، كاۋاپلارنى بىر ياغلىققا چىگدۇرۇپ پونكىت باشلىقىغا تەڭلىگەچ دېدى:

ــ قوغۇنلار تازا پىشماپتىكەن، شۇنداقتىمۇ بالىلارغا ئۈزدۈرۈپ قويغانىدىم، توك سويما ئىكەن دەپ قالمىسىلا...

ــ ئەكەلسۇن، باسىسلا، ــ دېدى مەتنىياز بۇرۇت دەرھالا شۇجىنىڭ گېپىنىڭ ئاخىرىنى كۇتمەستىن، ــ توك بولسىمۇ ئېلىپ كېتەيلى.

ــ مەتنىيازكا، ئۇنداق دېگەنلىرى بىلەن ماشىنا كۆتۈرەلمەسمىكىن، ــ دېدى شوپۇر يىگىت، ــ يول بەك قۇملۇق، ناۋادا ماشىنا سۆرىيەلمەي قالسا...

ــ ھاي ئۇكامەي، تولا گەپ قىلماي ماشىنىڭنى ھەيدەشنى بىلىڭا، كۆتۈرەلمەي بۇزۇلۇپ قالسا ھۆكۈمەتنىڭ ماشىنىسى بۇ،

سىزنىڭ ماشىنىڭىزمىتى يا؟ !

شۇنداق قىلىپ، بىر تاغار توڭ سويىمۇ پىكاپنىڭ كەينىگە بېسىلدى. مېھمانلار بىلەن ساھىبخانا ئەڭ ئاخىرقى قېتىم قول سىقىشىپ خوشلاشتى.

— زەنجاڭ، ئېغىز ئىشى بىلەن قوناق تېرىيدىغان سۈنى ئۈنتۈپ قالمىسىلا، — دېدى شۇجى پىكاپنىڭ ئالدى ئورۇندۇقىدا گىدىيىپ ئولتۇرغان پونكىت باشلىقىنىڭ قولىنى مەھكەم سىقىپ تۇرۇپ.

— خاتىرجەم بولسىلا، ھېلىغۇ يۈز لىتىر سۇ ئىكەن، يېرىم دەريا سىنىڭ سۈيىنىڭ ھەممىسىنى دېسىلمۇ بېرىۋېتىمەن، — دېدى پونكىت باشلىقى ھاراقنىڭ كەيپىدىنمۇ ياكى ماشىنىغا بېسىپ بەرگەن سوۋغا ـ سالاملارنىڭ خۇشلۇقىدىنمۇ، ئېتاۋۇر شۇجىغا ۋەدە بېرىپ.

پىكاپ ئالدى چىرىغىنى ئالۋاستىنىڭ كۆزىدەك ياندۇرۇپ، گۈركىرىگىنىچە ئورنىدىن قوزغالدى.

— ئالدىراپلا ۋەدە بېرىۋەتتىلىغۇ، زەنجاڭ؟ — دېدى سېمىز يىگىت بېشىنى ئالدىغىراق ئېگىپ، قولىنى پونكىت باشلىقىنىڭ مۇرىسىگە قويۇپ، — كۆمۈۋەتكەن ئېغىزنى ئېچىپ بېرىمىزمۇ ئەمدى ئۇلارغا.

— نەدىكى گەپنى قىلمىڭا، ئۇكامەي، — دېدى پونكىت باشلىقى كۆزىگە چۈشۈۋالغان كەپكىسىنى كەينىگىرەك سۈرۈپ قويۇپ، — ئېغىزنى ئېچىپ بېرىپ قويساق بۇگۈنكىدەك جەرەن، قوي گۆشلىرى، كاۋاپ، ھاراقلار نەدە بىزگە؟ ! شۇنچە جۇۋاپ مېھمان قىلغاندىكىن، ئالاھىدە سوۋغا ـ سالام تەييارلاپ يوللۇق تۇتقاندىكىن، شۇنداق دەپ قويمايمىزمۇ ئەمدى.

— شۇڭا دەيمىنا، — دېدى مەتنىياز بۇرۇت پونكىت باشلىقىنىڭ پىكرىگە ھەمدەم بولۇپ، — كۆمدۈرۈۋەتكەن ئېغىزنى ئېچىپ بەرگەن كۈننىڭ ئەتىسى قوتاندۆڭگە كەلسەك يېگىلى قاتتىق نانىنمۇ تاپالماي قالارمىز.

* * *

دەريا شارقىرايتتى. ئۇنىڭ شارقىراشلىرىدا ئىلگىرىكى شوخ، ئەركىن ئاھاڭلار، ھەيۋەتلىك، جاراڭلىق سادالار يوق ئىدى. دەريا ئېغىر غەم ـ قايغۇغا، سۈكۈتكە چۆمگەندەك مۇڭلۇق، ھەسرەتلىك شارقىرايتتى. تولغىنىپ ـ تولغىنىپ ئاقاتتى.

تېمتاس كېچە، تولۇن ئاي ئاستا ـ ئاستا غەربكە قىيسايماقتا. ئۇنىڭ كۈموش نۇرلىرى بىرئاز غۇۋالاشقان بولۇپ، ئاسمان گۈمبىزىدىكى تۈمەنلىگەن يۇلتۇزلار تېخىمۇ يورۇق، جازىبىدار چاقنايتتى. زېمىن سۈتتەك يورۇق ئىدى. شۇجى دەريانىڭ بويىدا، بايقى بەزمە قۇرغان قۇم دۆڭنىڭ ئۈستىدە، دەريا سۈيىنىڭ مۇڭلۇق شارقىراشلىرىغا قۇلاق سېلىپ خىيالغا پېتىپ ئولتۇرماقتا، ئۇ شۇ تۇرقىدا بىرھازا ئولتۇردى ـ دە، ئاندىن ئورنىدىن تۇرۇپ دۆڭدىن پەسكە چۈشتى. قىرغاق بويلاپ دەريانىڭ يۇقىرىقى تەرىپىگە ئاستا قەدەم تاشلىدى. بىرئاز ماڭغاندىن كېيىن دەريا قىرغىقىدىكى قۇچاق يەتكۈسىز بولۇپ يوغىناپ كەتكەن ئون نەچچە تۇپ سۆگەتلىككە يېتىپ كەلدى. سۆگەتلىك سۈتتەك ئايدىڭدا قارىيىپ سۇرلۇك كۆرۈنەتتى. بۇ يەرگە كېلىپ شۇجىنىڭ يۈرىكى يارا ئېغىزىغا تۇز سەپكەندەك ئېچىشتى. ۋۇجۇدى خۇددى ئاتا ـ ئانىسىنىڭ قەبرىسى ئالدىدا تۇرغاندەك ئېيتقۇسىز ئازابقا، ھەسرەتكە تولدى. چۈنكى، بۇ سۆگەتلىك بۇنىڭدىن ئۈچ يىل ئاۋۋال سۇ پونكىتىنىڭ باشلىقى قانۇنسىز دەپ كۆمدۇرۇۋەتكەن ئېغىز ئىدى.

بۇ قوتاندۆڭ بولغاندىن تارتىپ قوتاندۆڭلۈكلەرنى يېرىم دەرياسىنىڭ سۈيى بىلەن تەمىنلەپ كەلگەن ئېغىز ئىدى.

يېرىم دەريا بىر مېھرىبان ئانا بولسا، بۇ ئېغىز ئاشۇ مېھرىبان ئانىنىڭ قوتاندۆڭلۈكلەرگە نان چاپناپ بېرىدىغان

ئاغزى، ئېمىتىدىغان ئەمچىكى ئىدى.

قوتاندۆڭلۈكلەر نەچچە ئەسىردىن بېرى مۇشۇ ئېغىزدىن خۇددى ئانىنىڭ ئەمچىكىنى ئەمگەن بوۋاقتەك سۈت ئىچىپ ھاياتلىقنى ھاياتلىقتا ئۇلاپ كەلگەنىدى.

ئەپسۇس، بۈگۈنكى كۈنگە كەلگەندە قوتاندۆڭلۈكلەر بۇ ئېغىزدىن خۇددى ئانا مېھرىدىن ئايرىلىپ قالغاندەك ئايرىلىپ قالدى...

بۇنىڭدىن ئۇچ يىل ئاۋۋال شۇجى قوتاندۆڭ كەنتىنىڭ كەنت مۇدىرى ئىدى. مۇسا ئاقساقال بولسا كەنت پارتىيە ياچېيكىسىنىڭ شۇجىسى ئىدى.

بىر كۈنى قوتاندۆڭگە بىر ماش رەڭ پىكاپ ئۈزۈپ - ئۈزۈپ سىگنال بېرىپ كىرىپ كەلدى. قوتاندۆڭلۈكلەر يېزا باشلىقىنىڭ ماشىنىسىغا ئوخشايدىغان بۇ ناتونۇش ماشىنىغا قاراپ ھەيران قالدى (قوتاندۆڭگە يېزا باشلىقىنىڭ پىكاپىدىن باشقا پىكاپ ئاز كېلەتتى). پىكاپتىن كەپكە كىيىۋالغان ئورۇق، ۋۇجۇك بىر ئادەم چۈشتى - دە، ماشىنىنىڭ ئەتراپىغا ئولىشىۋالغان كىشىلەردىن ھاكاۋۇرلۇق بىلەن سورىدى.

— شۇجى نەدە؟

— بايا ئېتىزلىقتا سۇ تۇتۇۋاتاتتى. ھازىر نەدىكىن؟

— مېڭىڭلار، بېرىپ نەدە بولسا تېپىپ كېلىڭلار.

ئۇ كىشىلەرنىڭ مىدىرلىمايلا تۇرغىنىنى كۆرۈپ گۈركىرىدى:

— نېمە ئادەم كۆرمىگەنىدەك چەكچىيىپ تۇرۇشىسىلەر، شۇجىنى قىچقارغىلى ماڭمامسىلەر؟!

بۇ پوچى، بۈيرۇقۇاز ئادەمنىڭ ھاكاۋۇرلۇقى كىشىلەرگە ياقمىغان بولسىمۇ، لېكىن ئاردىدىن بىرسى شۇجىنى قىچقارغىلى كەتتى.

ئۇزاق ئۆتمەي مۇسا شۇجى كەتمىنىنى دولىسىغا سالغىنىچە پايپاسلاپ يېتىپ كەلدى ۋە ۋۇجۇك ئادەمنىڭ ھاكاۋۇرلۇق بىلەن ئۇزارتقان سىگار قولىنى ئالمقانلىرىنى بەلبېغىغا سۈرتۈۋېتىپ

تۇرۇپ ئىككى قوللاپ تۇتتى. تىنچ ـ ئامانلىق سورىدى.

ـــ سىلى شۇجىمۇ؟ ـــ سورىدى ۋېجىك كىشى چىرايىنى ئاچماي تۇرۇپ.

ـــ خوش، ـــ دېدى شۇجى.

ـــ دەريادىن نېمىشقا سۇ ئاچتىڭلار؟

ـــ كېۋەز تېرىغىلى دەپ.

ـــ سۇ ئېچىشقا كىم رۇخسەت قىلدى؟

شۇجىغا بۇ سوئال غەلىتە ئاڭلاندى. چۈنكى، قوتاندۆڭلۈكلەر دەريانىڭ ئەڭ ئايىغىدا بولغانلىقى ئۈچۈنمۇ، ئەزەلدىن سۇ ئىشلىتىش ئۈچۈن بىركىمنىڭ رۇخسىتىنى ئالغان ئەمەس. شۇڭا، ئۇ بۇ سوئالغا نېمە دەپ جاۋاب بېرىشنى بىلەلمەي تۇرۇپ قالدى.

ـــ دەريانىڭ سۈيىنى توقايلىققا كىم يار قويۇۋەتتى؟

ـــ كېچىدىن ئېرىق يار كېتىپتىكەن. ئەتىگەن باغلۇۋالدۇق.

ـــ باغلۇۋالغان بىلەنلا ھېسابمىكەن؟ سۇ قانۇننى بىلەملا.

ـــ بىلمىمىز، ئۆتكەندە يېزىلىق ھۆكۈمەتتە ئۆگىنىش قىلغان.

ـــ ئۇنداق بولسا دەپ باقسىلا قېنى، سۇنى يار قويۇۋېتىپ ئىسراپ قىلىۋەتكەنلەر قانداق جازاغا تارتىلىدۇ؟

ـــ بۇ... بۇنى...

ـــ ئۆگىنىپتىمىش تېخى، ـــ دېدى ۋېجىك كىشى زەھەرخەندىلىك بىلەن، ـــ ئەھۋالدىن قارىغاندا ھەرقايسىڭلار سۇ ھەققىنىمۇ تاپشۇرمايدىغان ئوخشايسىلەر.

ـــ تاپشۇرىمىز، ھەر يىلى يېزىدىن كادىر كېلىپ يىغىپ كېتىدۇ.

ـــ بۇنىڭدىن كېيىن سۇ ھەققىنى يېزىدىن يىغمايدۇ. سۇ ھەققى يىغىدىغان ئادەم مانا مەن.

ۋېجىك كىشىنىڭ چوڭچىلىقى زىتىغا تەگدىمۇ ياكى بۇ ئادەمنىڭ سالاھىيىتىگە قىزىقتىمۇ، مۇسا شۇجى ئەدەپ بىلەن

سوربدی:

ــ ئۆزلىرى كىم بولىلىكىن؟

ــ مەن يېرىم دەريا سۇ باشقۇرۇش پونكىتىنىڭ باش زەنجاڭى ئا زەنجاڭ بولىمەن.

مۇسا شۇجى دەرھال چۈشەندى. يېزىدىن شۇ ھەققى يىغقىلى كەلگەنلەردىن بۇ ئادەمنىڭ گېپىنى ئاڭلىغاندەك قىلغانلىقىنى ئەسلىدى.

ــ ماڭسىلا، ئۆيگە كىرىپ مۇڭدىشايلى.

مېھمان تەكەللۇپسىزلا شۇجىغا ئەگەشتى.

مۇسا شۇجى مېھمانىنى توخۇ ئۆلتۈرۈپ مېھمان قىلدى. كەنت مۇدىرىنى ــ ھازىرقى شۇجىنى قىچقارتتى. مېھمان تاماق يېگەچ ئۆزىنىڭ ھوقۇق دائىرىسىنى، ئەمەل دەرىجىسىنى، قول ئاستىدا قانچە ئادەم بارلىقىنى ساھىبخانا سورىمىسىمۇ چۈشەندۈردى ۋە گەپ ئارىلىقىدا جەرەن گۆشىنىڭ گېپىنى قىلىپ قالدى.

ــ ئاڭلىشىمچە، قاراڭغۇتوغراغلىقتا كېيىك، جەرەنلەر تولا دەيدۇ. جەرەن گۆشىدىن بىر تېتىپ باققۇم بار ئىدى.

ــ ئەپسۇس، تولىمۇ بىئەپ ۋاقتىدا كېلىپ قاپلا، ــ دېدى گەپنى تۇزلا قىلىپ ئۆگىنىپ قالغان مۇسا شۇجى، ــ ھازىر ئەتىياز، باھار پەسلى، بۇ كېيىك، جەرەن... ئىشقىلىپ، بارلىق جان ـ جانۋارلارنىڭ تۇغۇپ كۆپىيىدىغان پەسلى، بۇ پەسلىدە ھەرقانداق قوتاندۆڭلۈك ئوۋ ئوۋلىمايدۇ. ئوۋغا چىقسا يامان بولىدۇ. جەرەن گۆشى يېگۈلىرى بولسا كۈزدە كەلسىلە، كۈز پەسلىدە بۇ جانۋارلار تازا كۆپىيىپ ھەم سەمرىپ مېغ ـ مېغ بولۇپ كېتىدۇ. شۇ چاغدا ئۆزلىرىنى تازا بىر مېھمان قىلايلى.

بۇ جاۋابتىن مېھماننىڭ قوشۇقتەك قارامتۇل يۈزى سەل تاتاردى. لېكىن، كۆڭلىدىكىنى بىلدۈرمىدى. تاماقتىن كېيىن ئۇلار ئېغىز بېشىغا كەلدى.

ــ بۇ ئېغىزنىڭ نوپۇس خېتى بارمۇ؟ ــ سورىدى مېھمان مۇسا شۇجىدىن.

— نوپۇس خېتى؟ قانداق نوپۇس خەت ئۇ؟ — ھېچنېمىنى چۈشەنمەي ياندۇرمىلاپ سورىدى مۇسا شۇجى.

— بۇ ئېغىزدىن سۇ باشلاپ ئىچىشكە يۇقىرى دەرىجىلىك سۇ باشقۇرۇش ئورۇنلىرىنىڭ كېسىپ بەرگەن تەستىق خېتى.

— بىز ئۇنداق خەتنى بىلمەيدىكەنمىز، — دېدى شۇجى مېھمانىنىڭ يوچۇن گەپلىرىدىن سەل گۇمانسىراپ.

— بۇ ئېغىز بىز تۇغۇلساقمۇ بار ئىكەن. ئاتا ـ بوۋىلىرىمىزنىڭ زامانىدىمۇ مۇشۇ ئېغىزدىن سۇ ئىچىپ، تىرىكچىلىك قىلىپ كەپتىكەن.

— مەن ئۇنى سورىمىدىم، — دېدى مېھمان بىردىنلا تەرىنى تۇرۇپ، — نوپۇس خەت زادى بارمۇ، يوقمۇ؟

— يوق ! — دېدى مۇسا شۇجى زەردە بىلەن.

— ئۇنداق بولسا بۇ قانۇنسىز ئېغىز ئىكەن ـ دە، — دېدى مېھمان مەمنۇنىيەتلىك بىلەن ھىجىيىپ، — ماڭسىلا، دەرھال بېرىپ دېھقانلارنى قىچقىرىپ كەلسىلە، بۇ ئېغىزنى ھازىرلا كۆمۈۋەتمەسەك بولمايدۇ.

— بۇ ئېغىزنى كۆمۈۋەتسەك بىز نەدىن سۇ ئىچىمىز؟ — دېدى مۇسا شۇجى تېرىككەن ھالدا.

— لايدان زاكۇدىن ئۆستەڭ چېپىپ كېلىپ سۇ ئىچىلا.

— لايدان زاكۇدىن؟ — مۇسا شۇجى ھەيرانلىق بىلەن مېھمانغا قارىدى، — سىلى بىلەملا، لايدان زاكۇ بىلەن قوتاندۆڭنىڭ ئارىلىقى شۇنچە يىراق تۇرسا...

— ئۇنىڭ بىلەن مېنىڭ نېمە كارىم؟ ئېغىزنى كۆمەملا، كۆممەملا زادى؟

— نېمىشقا كۆمىدىكەنمىز؟

— بۇ دېگەن قانۇنسىز ئېغىز.

— نەچچە زامانلاردىن بېرى قانۇنسىز بولماي، ئەمدى قانۇنسىز بولۇپ قالامدىكەن؟ ئۇخلاپ قاپلا، زەنجاڭ. بىز بۇ ئېغىزنى ھەرگىز كۆممەيمىز.

ـــ قېنى كۆممىگىنىڭنى بىر كۆرەي.
غەزەپتىن يېرىلغۇدەك بولغان مۇسا شۇجى ۋارقىرىدى:
ـــ قولۇڭدىن كەلسە نېمە قىلساڭ قىل!
ۋىجىك، ئاۋاق پونكىت باشلىقى ماشىنىسى تەرەپكە ماڭغاچ غوتۇلدىدى.
ـــ خەپ توختاپ تۇرۇش، سەن جاڭگاللىق قەلەندەرلەرگە ئۆزۈمنى بىر تونۇتۇپ، سۇ، سۇ دېگۈزمەيدىغان بولسام، ئا «زەنجاڭ» بولماي كېتەي.
ھەپتە ئۆتكەندە قوتاندۆڭگە ئارقىمۇئارقا ئىككى پىكاپ يېتىپ كەلدى. بۇ پىكاپلارنىڭ بىرسىدە ھېلىقى ۋىجىك، ئاۋاق ئا زەنجاڭ، يەنە بىرسىدە يېزا باشلىقى قاش ـ قاپاقلىرىدىن قار ـ مۇز ياغدۇرۇپ ئولتۇراتتى.
مۇسا شۇجى ئۇلارنىڭ ئالدىغا قول باغلاپ چىقتى.
ـــ كەنتتىكىلەرنى يىغسىلا، يىغىن ئاچمىز، ـــ دېدى يېزا باشلىقى ئارتۇق گەپ قىلماي.
كەنت قورۇسىغا قوتاندۆڭلۇكلەر بىردەمدىلا يىغىلدى. يىغىننى يېزا باشلىقى باشقۇردى. سۇ پونكىتىنىڭ باشلىقى سۇ قانۇنى ھەققىدە ئۇزاق نۇتۇق سۆزلىدى. يىغىن تۈگىگەندىن كېيىن، يېزا باشلىقى قوتاندۆڭلۇكلەرگە دەريادىن سۇ ئالىدىغان ئېغىزنى كۆمۈۋېتىشنى بۇيرۇدى. يېزا باشلىقىنىڭ بۇيرۇقىغا قوتاندۆڭلۇكلەر مىتمۇ قىلىپ قويمىدى. ئۇلار ھەپتە ئاۋۋال مۇسا شۇجى بىلەن سۇ پونكىتىنىڭ باشلىقى ئوتتۇرىسىدىكى تالاش ـ تارتىشتىن تولۇق خەۋەر تېپىشقانىدى. ئۇلار شۇ تۇرقىدا ئۆزلىرىنىڭ ئېغىزلىرىنى ئېتىۋېتىشكە رازى ئىدىكى، يېرىم دەريا سىدىن سۇ ئالىدىغان بۇ ئېغىزنى ئېتىۋېتىشكە رازى ئەمەس ئىدى. يېزا باشلىقى قوتاندۆڭلۇكلەرنىڭ بۇ ئەلپازىنى كۆرۈپ پاسسىپ ھالەتكە چۈشۈپ قالدى. شۇڭا، ئۇ تاكتىكىسىنى ئۆزگەرتىپ قوتاندۆڭلۇكلەرنى شىلاپ باقتى، يالۋۇرۇپ باقتى، ھەيۋە قىلىپمۇ باقتى. لېكىن، قوتاندۆڭلۇكلەر قاتۇرۇپ

قويغاندەك قىمىر قىلىپمۇ قويمىدى. بىر ئېغىز گەپمۇ قىلىشمىدى. ئۇلار گويا ھېچنېمە ئاڭلىمىغاندەك ئىپادىسىز قاراپ تۇرۇشاتتى.

يېزا باشلىقى غەزەپتىن بوغۇلۇپ كەتتى. زەردىگۆش بولدى. بېشىنى تۆۋەن سېلىپ تۇرغان دېھقانلارغا ئاداۋەت بىلەن ئالايدى. ئۇ ئەنە ئاشۇنداق زەردىگۆش بولۇپ تۇرغاندا تۇيۇقسىز ئەقىل تاپتى. مۇسا شۇجىنى بىر يانغا تارتىپ، ئۇنى راسا ئەدەپلەپ، بايا ئوسال بولغان بارلىق دەرد ـ ئەلەمنى چىقىرىۋالماقچى بولدى. لېكىن، شۇ ھامانلا بۇ نىيەتتىدىن يانىدى. چۈنكى، قوتاندۆڭلۈكلەرنى مۇشۇ مۇسا شۇجىلا گەپكە كىرگۈزەلەيتتى. قوتاندۆڭلۈكلەر مۇسا شۇجىغىلا ئەگىشەتتى. مۇسا شۇجىسىز قوتاندۆڭدە ھېچ ئىش قىلغىلى بولمايتتى. بۇنى يېزا باشلىقى ئوبدان بىلەتتى. شۇڭا، ئۇ دەرھال نىيەتتىدىن يانىدى. تاكتىكىسىنى ئۆزگەرتتى. ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ، چىرايىغا سۈرلۈك تۈس بېرىشكە تىرىشىپ سۆز باشلىدى.

ـــ مۇسا شۇجى، سىلى ـ بىز پارتىيەلىك كادىرلار. پارتىيە بايرىقى ئالدىدا قەسەم بەرگەن. شۇڭا، بىز پارتىيە ئەزالىرى ئاكتىپلىق بىلەن ئاددىي خەلققە باشلامچى بولمىساق، خەلقنى يېتەكلىمىسەك بولمايدۇ. ئېغىز مەسلىسى كىچىك ئىش ئەمەس. ئۇ ھازىر پارتىيە ۋە ھۆكۈمەتنىڭ ئىناۋىتىگە مۇناسىۋەتلىك چوڭ ئىش بولۇپ قالدى، بىز ئۆز مەنپەئەتىمىزنى، شەخسىي ئارزۇيىمىزنى ئويلىماي، پارتىيە ـ ھۆكۈمەتنىڭ ئىززەت ـ ئابرۇيىنى قوغدىشىمىز. پارتىيەۋىلىك مەيدانىمىزدا تەۋرەنمەي چىڭ تۇرۇشىمىز...

ـــ گەپنىڭ پوسكاللىسىنى قىلسىلا، شاڭجاڭ، ـــ دېدى مۇسا شۇجى يېزا باشلىقىنىڭ گېپىنى چورتلا كېسىپ تاشلاپ، ـــ سىلى تەكىتلىمىسىلمۇ مەن ئۆزۈمنىڭ بىر كومپارتىيە ئەزاسى ئىكەنلىكىمنى ھېچقاچان ئۇنتۇپ قالغىنىم يوق. مەن پارتىيە بايرىقى ئالدىدا، خەلق ئۈچۈن، خەلق مەنپەئەتى ئۈچۈن

ئىشلەيمەن. جېنىمنى پىدا قىلىمەن دەپ قەسەم بەرگەن. بۇ قەسىمىم ھېلىمۇ ئېسىمدە، پارتىيەۋىلىك بىلەن ئېغىز مەسلىسى ئىككىسى ئىكى ئىش. ئېغىز مەسلىسى بىلەن پارتىيەۋىلىك مەيدان مەسلىسىنى ئۆزئارا چېتىۋالساق ئوبدان بولمايدۇ. بۇ ئىشنى تولا پىرىنسىپقا كۆتۈرمەي خەلقنىڭ مەنپەئەتىنى چىقىش قىلىپ ياخشى ھەل قىلساق، زامان ـ زامانلاردىن بېرى سۇ ئىچىۋاتقان ئېغىز ئۆز ئورنىدا تۇرىۋەرسە خەلق خۇش بولىدۇ. سىلىدىن، بىزدىن رازى بولىدۇ. ئۇلارنىڭ نەزىرىدە پارتىيە ـ ھۆكۈمەتنىڭ ئىناۋىتى ھەسسىلەپ ئاشىدۇ، ـــ مۇسا شۇجى تۈيۈقسىز قاينىاپ كەتتى، ـــ سۇ پونكىتىنىڭ زەنجاڭغا تەلەپ قىلغان سوۋغىنى بېرەلمىگەنلىكىمىز ئۈچۈنلا، زامان ـ زامانلاردىن تارتىپ سۇ ئىچىپ كېلىۋاتقان ئېغىزىمىز قانۇنسىز ئېغىز بولۇپ كۆمۈرۈۋېتىلسە، خەق شەخسىي مەنپەئەتىنى دەپ پۈتۈن بىر كەنتنىڭ ھاياتلىق مەنبەسىنى ئۇزۇۋېتىمەن دېسە، قارشى چىققانلىقىم ئۈچۈن پارتىيەۋىلىك مەيدانىم سۇرۇشتە قىلىنسا بۇ قانداق بولغىنى؟ ! دەپ باقسىلا يېزا باشلىقى؟ ئېغىزنى كۆممەسلىك پارتىيە ـ ھۆكۈمەتنىڭ ئىناۋىتىگە دەخلى يېتەمدۇ ياكى سۇ پونكىتىنىڭ زەنجاڭنىڭ ئىناۋىتىگە دەخلى يېتەمدۇ؟ بىز سۇ پونكىتىنىڭ زەنجاڭنىڭ يۈز ـ ئابرۇيىنى قوغدايمىزمۇ ياكى پارتىيە ـ ھۆكۈمەتنىڭ يۈز ـ ئابرۇيىنى قوغدايمىزمۇ؟

شۇجىنىڭ بۇ سۆزلىرى يېزا باشلىقىنى ئوسال ئەھۋالغا چۈشۈرۈپ قويدى. ئاغزىغا بىرنەرسە كەپلەپ قويغاندەك تىلى تۇتۇلدى. ئۇ يانچۇقىدىن سىگار چىقىرىپ شۇجىغا تەڭلىدى.

ـــ مەن تاماكا چېكەي، ـــ دېدى شۇجى يېزا باشلىقىنىڭ قولىدىكى سىگارنى ئالماي.

ـــ ئۇنداق بولسا مەنمۇ ئاچچىقراقىدىن چېكەي، ماڭمۇ بىر ئورام بەرسىلە، ـــ دېدى يېزا باشلىقى.

ئىككىيلەن تاماكا ئوردى.

ـ ئەسلىي گەپكە كەلسەك، ـ دېدى يېزا باشلىقى بارمىقبدىكى تاماكسنى شوراپ تۇرۇپ، ـ ئېغىزنى كۆمۈشكە يېزىلىق ھۆكۈمەتمۇ، شۇنداقلا مەنمۇ قايىل ئەمەس. بىراق، ئۇلارنىڭ گېپىگە ھازىرچە ماقۇل دەپ تۇرمىساق، ئۇلار بېھىشباغ يېزىسىنىڭ پۇتۇن سۈيىنى تاقىۋالدى. ئەھۋالنى ناھىيەگە ئېيتساق، ناھىيە رەھبەرلىرى دەريا باشقارمىسىدىكى رەھبەرلەر بىلەن ھەمكارلىشىپ مەسىلىنى ھەل قىلىڭلار دەپ، ئوتتۇرىغا يەنىلا بىزنى چىقىرىپ قويۇپ تۇرۇۋالدى. دەريا باشقارمىسىنىڭ باشلىقلىرى ئۆزلىرىنىڭ ئاساسىي قاتلامدىكى پونكىتلىرىنىڭ پىكرىنى راست دەپ تۇرۇۋېلىۋاتىدۇ. تىركىشىپ تۇرۇۋېرەيلى دېسەك، بىر پۇتۇن يېزىنىڭ يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشىغا تەسىر يېتىدۇ، شۇڭلاشقا ھازىرچە ماقۇل دەپ ئېغىزنى باغلۇۋېتەيلى، كېيىن يۇقىرى بىلەن سۆزلىشىپ، مەسىلىنى ئالدىرىماي ھەل قىلىپ بېرىمىز.

ـ ئۇنىڭغىچە قوتاندۆڭنىڭ يېرى سۇ ئىچمەي قاغجىراپ تۇرامدۇ؟

ـ بۇ ئەھۋالنىمۇ يېزىلىق ھۆكۈمەتتە ئويلاشتۇق. يېزىدىكى بارلىق ئەمگەك كۈچىنى سەپەرۋەر قىلىپ، لايدان زاكۇدىن قوتاندۆڭگىچە بىر ئېرىق چاپتۇرۇپ بېرىمىز، ھازىرچە شۇ ئېرىقتىن سۇ ئىچكەچ تۇرسىلەر.

شۇنداق قىلىپ، چىرايلىق ۋەدىلەر بىلەن ئېغىز مۇستەھكەم كۆمۈۋېتىلدى. بىر ھەپتە ئىچىندە يېزا بويىچە ئەمگەك قوزغاپ ئېرىقمۇ چېپىلدى. ئەمما، شۇ كۈندىن باشلاپ قوتاندۆڭ سۇ غېمىدىن قۇتۇلالمىدى. لايدان زاكۇدىن «يۇز لىتىر سۇ تەقسىماتىڭلا بار» دەپ ئېچىپ بەرگەن ئادەمنىڭ بىلىدەك سۇ، قوتاندۆڭگە ئادەمنىڭ پاچىقىدەك قېلىپ ئون ـ ئون ئىككى سائەتتە ئاران يېتىپ كېلەتتى. بۇ سۇ بىلەن بىر قېتىملىق سۇ نۆۋىتىدە سۇغىرىشقا تېگىشلىك يەرنىڭ بەشتىن بىر قىسمىنىمۇ سۇغارغىلى بولمايتتى. سۇ پونكىتقا قۇرۇق قول بارسا ئاۋاق

پونکت باشلىنىڭ قاپىقى ئېچىلمايتتى. يېزىلىق ھۆكۈمەت ئېرىقنى چېپىپ بېرىپلا ئېغىز مەسلىسىنى تىلغا ئالغىلى پەقەتلا ئۇنىمىدى. ئەمدىلا ئۇنۇپ مايسا بولغان زىرائەتلەر قۇرۇشقا باشلىدى. كىشىلەر مۇسا شۇجىغا: «ئېغىزنى سېنىڭ بۇيرۇقۇڭ بىلەن كۆمگەن، قېنى ئەمدى بىزگە سۇ تېپىپ بەرمەمسەن. زىرائەتلىرىمىز قۇرۇپ كەتتى، تېزرەك بىر ئامالىنى قىلىپ بەر» دېگەندەك قارىشاتتى. بۇنىڭغا مۇسا شۇجى پەقەتلا چىدىمىدى. قوتاندۆڭگە سۇ باشلاپ كېلىش ھەققىدە ئۇزاق ئويلاندى.

بىر كۈنى بامدات ۋاقتى بىلەن قوتاندۆڭنىڭ ئېرىقلىرى سۇغا لىپمۇلىق تولدى. زىرائەتلەر، دەل ـ دەرەخلەر، مال ـ ۋارانلار قانغۇچە سۇ ئىچتى. ئەسلىدە ھېلىقى خېلىلا مۇستەھكەم كۆمۈۋېتىلگەن ئېغىز بىر كېچىدىلا «يار ئېلىپ كەتكەندى».

ئۇچ كۈن ئۆتكەندە ھېلىقى ئاۋاق پونكت باشلىقى ئاسماندىن چۈشكەندەكلا پەيدا بولدى. قوتاندۆڭلۇكلەرگە «قانۇنسىز سۇ ئېچىۋالغانلىقى ۋە دەريانىڭ قىرغىقىنى بۇزۇۋەتكەنلىكى» ئۈچۈن جەرىمانە قويدى. مۇسا شۇجى بىلەن تىللاشتى، ياقا سىقىشتى ۋە ئاخىرىدا «خەپ...» دېگىنىچە كېتىپ قالدى.

ھەپتە ئۆتكەندە يېزا باشلىقى كېلىپ قوتاندۆڭلۇكلەرگە يىغىن ئاچتى. يىغىندا «مۇسا شۇجى قېرىپ قالغانلىقى ئۈچۈن، پارتىيەنىڭ رەھبىرى كادىرلارنى ياشلاشتۇرۇش سىياسىتىگە ئاساسەن، يېزىلىق پارتكوم ۋە خەلق ھۆكۈمىتى قارار قىلىپ، ئۇنى دەم ئېلىشقا چىقارغانلىقىنى، ئورنىغا رازىق مۇدىرنى تەيىنلىگەن» لېكىن ئۇقتۇردى. قوتاندۆڭلۇكلەر يېزىلىق پارتكومنىڭ قارارىنى قوللاپ چاۋاكمۇ چالمىدى. قارشى چىقىپ پىكىرمۇ بەرمىدى. شۇنداق قىلىپ، رازىق مۇدىر بىر كۈندىلا مۇدىرلىقتىن شۇجىلىققا ئۆستۈرۈلدى.

ئاۋاق پونكت باشلىقى بۇنىڭلىق بىلەن توختاپ قالمىدى. ئۇ گەرچە يېزىنىڭ سۈيىنى ئېچىپ بەرگەن بولسىمۇ،

قوتاندۆڭلۇكلەرنىڭ تەقسىماتىدىكى سۈيىدىن بىر تېمىمۇ بەرمىدى. رازىق شۇجى بىر قانچە قېتىم باردى. خېلى ئوبدان سۆزلىدى ـ سالاملارنىمۇ ئېلىپ بارغان بولدى. لېكىن، جاۋابى بىرلا: «ماڭا سۆزلىدى ـ سالام ئېلىپ كېلىمەن دەپ ئاۋارە بولماڭلار، قوتاندۆڭلۇكلەرگە سۇ لازىم بولسا، ئالدىمغا مۇسا دېگەن سۇ ئوغرىسى شۇجىنى ئەۋەتىڭلار، شۇ چاغدا سۈيۈڭلارنى بېرىمەن» دەپ تۇرۇۋالدى.

قوتاندۆڭلۇكلەر دەسلەپتە بۇ چېكىدىن ئېشىپ كەتكەن تەلەپتىن رەنجىدى. ئۇسسۇزلۇقتىن قۇرۇپ كەتسەكمۇ ئۇ يەر پاپىسى ئاۋاقنىڭ ئالدىغا مۇسا شۇجىنى ئەۋەتمەيمىز، دېيىشتى. لېكىن، قۇرغاقچىلىق، تەشنالىق يامان كەلدى. دەل ـ دەرەخلەرنىڭ غازاڭلىرى سولاشتى. زىرائەتلەر قۇرۇشقا باشلىدى. پۇتۇن قوتاندۆڭدىن يال ـ يال تونۇر تەپتى كېلەتتى. تەشنالىققا دەسلەپ ئۇششاق بالىلار، ئانىلار كېيىن ئەرلەرمۇ چىداشمىدى. ئۇلار دەسلەپ مۇسا شۇجىنىڭ كەينىدىن غوتۇلداشتى، كېيىن ئالدىنى توسۇپ تىللاشتى.

ــ ھوي مۇسا، سەن شۇنچىۋالا گىدىيىۋالغۇدەك قانچىلىك ئادەم ئىدىڭ؟

ــ پۇتۇن قوتاندۆڭلۇكلەر سېنىڭ كاساپىتىڭگە كېتەمدۇق ئەمدى؟

ــ زىرائەتلىرىمىز قۇرۇپ كەتتى.

ــ ئېتىزدىن ئاش چىقمىسا سەن باقالامسەن بىزنى؟

ــ دەريانى يار قىلىۋەتكەن شۇجى.

ــ زەنجاڭنىڭ ئالدىغا بېرىپ يېلىنساڭ، تىلىڭ ئۇزۇلۇپ چۈشۈپ قالامتى مۇسا ئوغرى.

ــ بار، زەنجاڭنىڭ ئالدىغا بېرىپ گۇناھىڭنى تىلە.

ــ سەندىن خۇش بولىمىز.

ــ دېھقانچىلىقىڭنى قىلىپ بېرىمىز.

مۇسا شۇجى قوتاندۆڭلۇكلەرگە ھېچنېمە دېمىدى. بىر ئېغىز

گەپمۇ ياندۇرمىدى. قاپىقىنىمۇ تۇرمىدى. خۇددى گۇناھكارلاردەك يەردىن ئۈستۈن قارىمىدى. يېرىم دەريانسىنىڭ بويىغا بېرىپ دەريانىڭ بىر كۇن قاراپ ئولتۇردى. تاماقمۇ يېمىدى، سۇمۇ ئىچمىدى. پەقەت ئارقىمۇئارقا تاماكا ئوراپ چەكتى. گۇللۈك تاماكا خالتىسىدىكى لىپمۇلۇق تاماكىسىنىڭ ھەممىسىنى چېكىپ بولۇپ قاش قارايغاندا ئۆيگە كىردى. بىر ناننى قېتىققا چىلاپ پاك - پاكىز يەۋەتتى. ئىككى ناننى بەلىبىغىغا مەھكەم تۇگدى. تاماكا خالتىسىنى تاماكىغا لىق توشقۇزدى. ئاندىن ئايالىنىڭ، بالىلىرىنىڭ سوئالىغا جاۋابمۇ بەرمەي، ئېغىلدىكى ئەمدىلا چىشەشكە باشلىغان تورپاقنى يېتىلگىنىچە ئۆيدىن چىقىپ كەتتى.

ئەتىسى پېشىن ۋاقتى بىلەن قوتاندۆڭنىڭ ئېرىقلىرىغا لىپمۇلۇق سۇ كەلدى. سۇنى كۆرۈپ قوتاندۆڭلۇكلەر كۇتۇلمىگەن ئامەتكە يولۇققاندەك خۇشاللاندى. ئۇنلۇك سۆزلەشتى، چاقچاق قىلىشتى، كەتمەنلىرىنى سۆرەشكىنىچە سۇ تۇتۇش ئۇچۇن ئېتىز بېشىغا يۇگۇرۇشتى. قىز - يىگىتلەر شوخ، جاراڭلىق ئېتىز ناخشىلىرىنى يەنە توۋلاشتى. بالىلار يۇگۇرۇشكىنىچە قىپيالىڭاچ بولۇپ ئۆزلىرىنى ئېرىقتىكى سۇغا ئېتىشتى، سەكرەشتى.

بۇ قېتىم سۇ ھېلىقى ئېغىزدىن ئەمەس، بەلكى لايدان زاكۇدىن ــ يېزا چېپىپ بەرگەن ئېرىقتىن كەلگەنىدى. قوتاندۆڭلۇكلەر سۇنى ئېتىز - ئېرىقلارغا كۆندۇرۇشۇپ، بۇ سۇنىڭ قانداق بولۇپ بۇنداق تۇيۇقسىز ھەم شۇنچىۋالا جىق كېلىپ قالغانلىقى ھەققىدە مۇنازىرىلىشىۋاتقاندا، يېزىنىڭ يۇقىرى تەرىپىدىن ــ لايدان زاكۇ تەرەپتىن ئۆزى يالغۇز قۇرۇق قول قايتىپ كېلىۋاتقان مۇسا شۇجىنى كۆرۈپ دەرھال پاراڭلىرىنى توختىتىشتى. مەمنۇنىيەت، خىجىللىق، قايىللىق تۇيغۇلىرى بالقىپ تۇرغان كۆزلىرىنى مۇسا شۇجىنىڭ جىسمانىي ئەمگەك بىلەن كۆپ شۇغۇللانغانلىقتىن ئالدىغا بىرئاز

مۇكچەيگەن، لېكىن يەنىلا قامەتلىك كۆرۈنىدىغان بەستىگە ھۆرمەت بىلەن تىكىشتى.

شۇنىڭدىن كېيىن رازىق شۇجىنىڭ سۇ پونكىتىغا قاتراشلىرى باشلاندى. ئۇ بىر - ئىككى قېتىم ئۆزىنىڭ بىساتىدىن قوي ئېلىپ باردى. لېكىن، سۇ پونكىتىنىڭ پونكىت باشلىقى «بۇ قوي كىمنىڭ؟ نەدىن ئېلىپ كەلدىڭ؟» دەپ سوراپمۇ قويمىدى. سوۋغا ئېلىپ بارسا سۇ بەردى، بولمىسا قاپىقىنىمۇ ئاچمىدى. شەخسىي مۇلكىدىن سوۋغا - سالام ئېلىپ بېرىۋېرىش رازىق شۇجىغا ئېغىر كەلدى. كوللېكتىپنىڭ سوۋغا - سالامغا يارىغۇدەك ھېچنېمىسى يوق ئىدى. سۇ پونكىتىدىكىلەر ئايدا ئىككى قېتىم دېگۈدەك مېھماندارچىلىققا كېلىپ تۇراتتى. قوي، توخۇ، جەرەن، كېيىك، قىرغاۋۇل، تۇشقان گۆشلىرىنى يەپ، ھاراق - شارابلارنى ئىچىپ تۇراتتى. ساز چالدۇرۇپ، مۇقام ئېيتقۇزۇپ بەزمە قىلدۇراتتى. مەشرەپ ئويىنايتتى. رازىق شۇجىمۇ قوي، جەرەن، كېيىك، توخۇ، تۇشقان، تۇخۇم دېگەندەك نەرسىلەرنى ئېلىپ سۇ پونكىتىغا بېرىپ تۇراتتى. قۇرۇق قول بارسا قوتاندۆڭنىڭ ئېرىقىمۇ قۇرۇق قالاتتى.

قوتاندۆڭلۇكلەر مەسلىھەتلىشىپ، سوۋغا - سالامغا ئېلىپ بارىدىغان نەرسىلەرنى تەڭ چىقىرىدىغان بولۇشتى. شۇنىڭ بىلەن سوۋغا - سالامغا، مېھماندارچىلىققا كەتكەن چىقىملارنى ھېسابلاپ، ئائىلە بېشىغا چېچىپ تىرىلدۇرىدىغان بولۇشتى. مۇشۇنداق «ئۆلتۇرۇش»، «تىرىلدۇرۇشلەر» سۇ پونكىتىدىكىلەر «مېھمان» بولۇپ كەلگەندە بىر قېتىم، رازىق شۇجى سۇ پونكىتىغا بارغاندا بىر قېتىم تەكرارلىنىپ تۇراتتى. قوتاندۆڭلۇكلەر ئېرىقتا شىلدىرلاپ ئېقىپ كېلىۋاتقان سۇغا قارىپ ھەسرەتلىك تىنىشقىنىچە «بوپتۇ» دېيىشەتتى، لېكىن بۇنىڭغا قايىل بولمايدىغانلار، قارشى چىققۇچىلارمۇ بار ئىدى. ئۇلار سۇ پونكىتىدىكىلەرنىمۇ، رازىق شۇجىنىمۇ تىللايتتى، قارغايتتى.

ـــ قارىنىڭ بىز ھۆددىگە ئالغانمۇ، بۇ ماشىنىسى بار قەلەندەرلەرنىڭ.

ـــ تايىنلىق ھۆددىسىدىن چىقالمىغان خوتۇنلىرى بولسىمۇ ئەكىلىپ بەرسۇن بىزگە.

ـــ ھۇ تىرىكتاپلار.

ـــ مۇشۇ رازىق شۇجىمۇ بەك خۇشامەتچى بولۇپ كەتتى.

ـــ ھۇ، خۇشامەتچى رازىق شۇجى.

ـــ سۇ پونكىتىنىڭ ھېلىقى يەر پاپىسى زەنجاڭى كەلسە يەلپۇپ، بېلىنى تۇتۇپ قويىدىكەن تېخى.

ـــ ھۇ دەللال رازىق شۇجى.

ـــ مېنىڭ ئەمدى ئۇلارغا بېرىدىغان قويۇم يوق.

ـــ مېنىڭ بېرىدىغان توخۇيۇم يوق.

ـــ مېنىڭ قېشىمغا تۇخۇم دەپ كەلسۇنچۇ قېنى.

ـــ ھۆكۈمەت ئايلىق بەرمەمدىغاندۇ ئۇ قەلەندەرلەرگە؟!

ـــ رازىق شۇجى سۇ، سۇ دەپ ئىمانىنىمۇ سۇغا تېگىشۈۋېتىدىغان بولدى.

ـــ يېرىم دەريانىڭ شەربەتتەك تاتلىق سۈيىنى ئىچمەي، ھاراق دېگەن ئېشەك سۈيىدۈكىنى ئىچىدىكەن ئۇ قەلەندەرلەر.

ـــ ئاشۇ ئېشەك سۈيىدۈكىنىڭمۇ پۇلىنى بىز تۆلەيمىز تېخى.

ـــ رازىق شۇجى ئاشۇ قەلەندەرلەرگە بىر نەرسە يېغىپ بېرىمەن دەپ ئۆزىمۇ قەلەندەرگە ئوخشاپ قالدى.

ـــ ئۇنداق دېمەڭلار، ئاسانمۇ رازىق شۇجىغىمۇ.

ـــ خۇدايىم ئۆزى بىر يولىنى قىلار.

رازىق شۇجى سۇ ئۇچۇن ھەممىگە چىدىدى، مۇسا شۇجىدەك گىدىيىپ تۇرۇۋالمىدى. قاتتىقلىق قىلمىدى، ياقا سىقىشمىدى، سۇ پونكىتىدىكىلەرگە خۇشامەت قىلدى، يالۇۋردى، ئىتتەك يېلىندى، قوتاندۆڭلۈكلەرنىڭ ھاقارىتىگە چىدىدى، بېشىنى ئىچىگە تىقىپ، كىرپىدەك تۆگۈلۈپ تۇرۇۋالدى. قانداقلا قىلسۇن، سۇ باشلاپ كېلىپ قوتاندۆڭنى قۇرۇتۇۋەتمىدى.

چۈنكى، ئۇمۇ مۇسا شۇجىغا ۋە باشقا قوتاندۆڭلۈكلەرگە ئوخشاش ئاتا ـ بوۋىسى ياشاپ كەلگەن بۇ ماكاننى ياخشى كۆرەتتى، سۆيەتتى. قوتاندۆڭگە چەكسىز مېھىر ـ مۇھەببىتى بار ئىدى. شۇڭلاشقا، ئۇ چىشىنى چىشىغا بېسىپ چىدىدى، قاقشىمىدى، ۋايسىمىدى، دەرد ـ ھەسرەتلىرىنى دەريا بويىغا كېلىپ دەريا‌غا تۆكتى، كۆڭۈل ئاغرىقلىرىنى، قورساق كۆپۈكلىرىنى دەريا‌غا دېدى، دەريا بىلەن سىرداشتى، دەريانىڭ مۇڭلۇق، يېقىملىق شارقىراشلىرىدىن ئۆزىگە تەسەللى تاپتى.

مانا ئۇ ھازىرمۇ پونكىت باشلىقىنى يولغا سېلىۋاتكەندىن كېيىن ئۆيىگە كىرمىدى. كۆمۈۋېتىلگەن ئېغىز بېشىغا كېلىپ ئۇزاقتىن ـ ئۇزاق خىيال سۈردى. ئۇنىڭ خىيالىنى مەھەللە مەسچىتىدىن ئاڭلانغان مەزىنىنىڭ جاراڭلىق، مۇڭلۇق ئەزىنى ئۈزۈپ قويدى. ئۇ ئەزانغا قۇلاق سېلىپ بىر ھازا تۇردى. ئاندىن كىيىملىرىنى سېلىپ تاشلاپ، ئاندىن تۇغما بولۇپ دەريانىڭ سۈيىدە ئۈزاق يۈيۈندى. مۇزدەك سۇدىن گۈپۈلدىتىپ ئىچتى، سۇ ئۇنىڭ تېنىنى سەگىتتى، چىڭقىلغان نېرۋىلىرىنى بوشاتتى. ۋۇجۇدىغا يەڭگىللىك، ئازادىلىك بەخش ئەتتى. «ئېھە، ئانا دەريا ! سېنىڭ بويۇڭدا تۇرۇپ، شارقىراشلىرىڭنى ئاڭلاپ، قاچانغىچە سېنىڭ سۆيۈڭگە تەشنا بولۇپ ئۆتەرمىز ـ ھە؟ ! ئېيتقىنا، سېنىڭ بىرەر تېمىم سۈيۈڭنى خورلىغان، زايە قىلغان يېرىمىز بارمۇ؟ بىز ئەۋلادتىن ـ ئەۋلادقا سېنى قەدىرلەپ، ئەزىزلەپ كەلگەنىدۇققۇ؟ شۇنداق تۇرۇقلۇق نېمە ئۈچۈن سېنىڭ تامچە سۈيۈڭگە زار بولىمىز؟ ئاتا ـ بوۋىلىرىمىز تارتمىغان خورلۇقلارنى تارتىمىز؟... سەن ئۇچۈن، سېنىڭ سۈلىرىڭ ئۈچۈن غۇرۇرىمىز پايخان بولۇۋاتىدىغۇ بىزنىڭ...»

دەريا شارقىرايتتى. ئۇنىڭ شارقىراشلىرىدا ئىلگىرىكى شوخ، ئەركىن ئاھاڭلار، ھەيۋەتلىك، جاراڭلىق سادالار يوق ئىدى. دەريا ئېغىر غەم ـ قايغۇغا، سۈكۈتكە چۆمگەنىدەك

مۇڭلۇق، ھەسرەتلىك شارقىرايتتى. تولغىنىپ ـ تولغىنىپ ئاقاتتى.

* * *

كەچ كۇز.

قوتاندۆڭ تەشنالىققا قانماي ئالتە ئاي يازنى ئۆتكۈزۈۋەتتى. ياز بويى بىر قېتىم قېنىپ سۇ ئىچمىگەن قوتاندۆڭنىڭ دەل ـ دەرەخلىرى بۇرۇنلا يوپۇرماق تاشلاپ يالىڭاچلاندى. دالا ـ قىرلاردىكى گۈل ـ گىياھلارغا، ئوت ـ چۆپلەرگە بۇرۇنلا ئۇششۇك تەگدى. قوتاندۆڭ گويا يالىڭاچلىنىپ قالغان تەندەك ئۆزىنىڭ تەبىئي يېپىنچىلىرىدىن ۋاقىتسىز ئايرىلىپ تاپتاقىر بولۇپ قالغانىدى. قوتاندۆڭلۇكلەرمۇ ئاشۇ ۋاقىتسىز غازاڭ بولغان دەل ـ دەرەخلەرگە ئوخشاش شۇمشىيىپلا قالدى. ئۇلار بۇ يىل مەسلىھەتلىشىۋالغاندەكلا يىللارديكىگە ئوخشاش بالدۇر ئۇۋغا چىقمىدى. ئۇۋ ئۇۋلاش پېشقەدەم ئۇۋچىلارنىڭ ئېسىدىن كۆتۈرۈلۈپ قالغانىدەك ئىدى. تېزرەك ئۇۋغا چىقىشقا ياش يىگىتلەر ئالدىرىشاتتى. ئۆتكەن يىللاردا چوڭلارغا ئەگىشىپ ئۇۋغا چىقىپ باققان يىگىتلەر ئۇۋنىڭ قىزىقچىلىقى، كۆڭۈللۈكلۈكىنى، ھەر خىل ھايۋان، جان ـ جانىۋارلارنىڭ رەڭگى، خۇي ـ پەيلىنى بۇ يىل تۇنجى قېتىم ئۇۋغا چىقىشقا تەييارلىنىۋاتقان ئىنى ـ ئاغىنىلىرىگە سۆزلەپ بېرىشەتتى. چوڭلارنىڭ ھېچ ئىشتىن خەۋىرى يوق بەخىرامان يۇرۇشلىرىدىن تىت ـ تىت بولۇشاتتى.

ــ چوڭلار بۇ يىل ئوۋغا چىقىش ۋاقتىنى ئۇنتۇپ قېلىشتىمۇ يا؟ ــ دېيىشەتتى تۇنجى ئوۋغا چىقىش تەقەززاسىدا تاقىتى تاق بولغان يىگىتلەر.

ــ ياق، ئۇنتۇپ قالمىدى، نېمىشقا ئۇنتۇپ قالغۇدەك، ــ دېيىشەتتى ئىلگىرى ئوۋغا چىقىپ باققان يىگىتلەر.

— ئوۋ ۋاقتى كەلمىدىمۇ يا؟

— ھەي تاڭەي، ئۆتكەن يىلىغۇ بۇ ۋاقىتتا بىرىنچى قېتىملىق ئولجىلارنى مەھەللىگە ئەۋەتىپ بېرىپ بولغان. بەلكىم مۇشۇ ھەپتىنىڭ ئاخىرىدا مېڭىپ قېلىشىمىز مۇمكىن.

ئۇلار شۇنداق دەپ تۇنجى قېتىم ئوۋغا چىقىش تەقەززاسىدا تىڭشىلاپ تۇرغان ئىنى ـ ئاغىنىلىرىنىمۇ ھەم ئۆزلىرىنىمۇ بەزلەيتتى. ئۆيىنىڭ ئۆگزىسىگە، قوم دۆڭلىرىنىڭ ئۈستىگە چىقىۋېلىپ، قاراڭغۇتوغراقتا ئۇزاقتىن ـ ئۇزاق نەزەر تاشلايتتى. بارماقلىرىنى پۈكۈپ تۇرۇپ ۋاقىت ھېسابلايتتى. قاراڭغۇتوغراقنى ۋە ئۇنىڭ ئىچىدىكى ئوۋ غەنىيمەتلىرىنى خىيالىي تەسەۋۋۇر قىلاتتى. سىرلىق رېۋايەتلەرنى، قورقۇنچلۇق ھېكايىلەرنى ئۆز قوينىغا يوشۇرغان قاراڭغۇتوغراقلىق يىگىتلەرنىڭ كۆز ئالدىدا چەك ـ چېكىگە كۆز يەتكۈسىز، سۈرلۈك ئورمان دېڭىزى بولۇپ كۆرۈنەتتى. ئۇنىڭ قارىيىپ تۇرغان سىرلىق قۇچىقى، چەك ـ چېگراسى ئۇپۇق سىزىقى بىلەن قۇچاقلىشىپ تۇراتتى. ياشلار قاراڭغۇتوغراقتا چوڭلاردىن يوشۇرۇنچە بىرنەچچە قېتىم باردى. لېكىن، ئىچكىرىلەپ كىرىشكە جۈرئەت قىلالمايلا قايتىپ چىقىشتى.

بۈگۈن قوتاندۆڭدىكى پىشقەدەم ئوۋچىلارنىڭ ھەممىسى مۇسا ئاقساقالنىڭ (مۇسا شۇجى شۇجىلىقتىن قالدۇرۇۋېتىلگەندىن كېيىن، قوتاندۆڭلۈكلەر ئۇنى ئاشۇنداق ئاتايدىغان بولۇشقانىدى) ئۆيىگە جۈغلاشتى. مۇسا ئاقساقال ئۇلارنىڭ ئالدىغا داستىخان سالدى، نان ۋە قايماق چاي ئەكەلدى. ئۇ مېھمانلارنى داستىخانغا تەكلىپ قىلىپ قويۇپ، ئېغىلغا كىرىپ، يوغان ئېرىكتىن بىرنى تۇتۇپ ئاچىقىپ ھايت ـ ھۇيت دېگۈچىلا سويدى ـ دە، يوغان ـ يوغان پارچىلاپ قازانغا سالدى.

مېھمانلارنىڭ كېلىش سەۋەبى بىرلا، يەنى قاراڭغۇتوغراقتا ئوۋغا چىقىش ئىشىنى مەسلىھەتلىشىش ئىدى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئوۋغا چىقىشنى خىلىدىن بېرى كۆڭلىگە پۈكۈپ

كەلگەن بولسىمۇ، لېكىن مۇسا ئاقساقالنىڭ بېشىنى ئىچىگە تىقىۋېلىپ، ئۆۋ تەييارلىقىنىمۇ قىلماي خىرامان يۈرۈشىگە قاراپ، جىم بولۇپ قېلىشقانىدى.

ئۇۋغا بۇگۈن چىقارمىز، ئەتە چىقارمىز بىلەن ئۇۋ ۋاقتى يىللاردىكىدىن بىر ئاي كەينىگە سۈرۈلدى. ئۇۋ ئىتلىرى، قارچىغا ـ بۈركۈتلەر خۇددى ئىگىلىرىگە ئوخشاشلا تېپىرلاپ بىر ئىزدا تۇرالمىدى. قاپقانلار، مىلتىقلار، ئاتقاق ـ ياچاقلار، خەنجەرلەر سۈرتۈپ، بىلەپ پارقىرىتىۋېتىلدى. لېكىن، مۇسا ئاقساقالدىن شەپە يوق ئىدى. ئاقساقال ئۇۋ ۋاقتىنى ئۇنتۇپ قالغاندەك ياكى ئۇۋغا چىقىش ئېسىگە كەلمىگەندەك خىرامان يۈرەتتى. ئۇنىڭ بۇ تۇرقىغا قاراپ ئۇۋچىلار تىت ـ تىت بولۇشاتتى. «بۇنىڭدا بىر سەۋەب بار، ھەئە، چوقۇم بىر سەۋەب بار» دېيىشەتتى ئۇلار.

بۇگۈن ئۇلار كېلىشىۋالغاندەك بىر ـ بىرلەپ مۇسا ئاقساقالنىڭ ئۆيىگە جۇغلاشتى. مۇسا ئاقساقال ئۇلارغا خۇش چىراي ئېچىپ ئالدىغا داستىخان سالغان بولسىمۇ، كېلىش سەۋەبىنى سورىمىغانلىقى ئۈچۈن، ھېچقايسىسى كۆڭلىدىكىنى ئاۋۋال ئاغزىدىن چىقىرىشقا ئالدىرىمىدى.

مۇسا ئاقساقال ئېرىكنى سويۇپ بولۇپ، مېھمانلارنىڭ ئالدىغا كىرىپ پەگاھتىن ئورۇن ئالدى.

ـــ ئاقساقال، ـــ دېدى ياش ئۇۋچى يىگىت، ئاقساقال ئەمدىلا جايلىشىپ ئولتۇرۇشىغا بىتاقەتلىك بىلەن ئېغىز ئېچىپ، ـــ بۇ يىل ئۇۋغا چىقمىزمۇ، چىقمايمىزمۇ؟

ئاقساقال ياش ئۇۋچىنىڭ سوئالىغا جاۋاب بەرمەي «سىلەرچە قانداق قىلساق بولار؟» دېگەننى قىلىپ، باشقا ئۇۋچىلارغا قارىدى.

ـــ بۇ يىل كۈز بالدۇر كەلدى. ھاۋامۇ كۈندىن ـ كۈنگە سوۋۇپ كېتىۋاتىدۇ، ـــ دەپ گەپ باشلىدى بىر پىشقەدەم ئۇۋچى، ـــ ھاۋانىڭ ئەلپازىدىن قارىغاندا ئىككى ـ ئۈچ كۈن

ئىچىدە قاتتىق قار يېغىپ قېلىشى مۇمكىن. بۇ ئوۋ ئوۋلاشنىڭ ئەڭ ياخشى پۇرسىتى.

ــ يىگىتلەر ئوۋغا چىقىساق بولاتتى، دەپ ئالدىرىشىۋاتىدۇ.

ــ بۇ يىل بالىلارنىڭ غەيرىتى بەك ئۇستۇن.

ــ مۇسا ئاقساقال ماقۇل كۆرسە، قاراڭغۇتوغراقنىڭ ئۇ چېتىگە بارساق، قۇملۇقتىن ئالتۇن ـ كۈمۈش ئىزدەپ باقساق، دېيىشىۋاتىدۇ.

ــ بۇ يىل قوتاندۆڭدە سەپسىلا جىگىرى بار ئوغۇل بالىلار قاتارغا قوشۇلغان ئوخشايدۇ. قاراڭغۇ توغراق بىلەن ئۇلارمۇ تونۇشۇپ، ئوۋچىلىققا كۆزلىرى پىشقاچ تۇرسۇن.

ــ ئوۋ ۋاقتىنى بەلگىلەپ بەرسىلە، ئاقساقال.

ــ يول باشلىسىلا، ھەممە تەييارلىقىمىز تەخ بولدى.

ــ سىلىنىڭ بۇيرۇقلىرىنى كۈتۈپ تۇرۇۋاتىمىز.

مۇسا ئاقساقال لام ـ جىم دېمىدى. ئوتتۇرا بارماقتەك تومۇقتا ئورۇنالغان تاماكىسىنى ئىشتىھا بىلەن شورايتتى، تىلى تۇتۇلۇپ قالغاندەك زۇۋانسىز ئىدى. ئۆيدە ئولتۇرغان ھەربىر مېھمانىنى كۆز ئوڭىدىن بىر ـ بىرلەپ ئۆتكۈزەتتى، كالتە ـ كالتە يۆتىلىپ قويىاتتى. مۇسا ئاقساقالنىڭ تۇرقىغا قاراپ ئولتۇرغانلار سۆزلەشتىن بىر ـ بىرلەپ توختىدى. ئاخىرىدا ئۆي ئىچى بىردىنلا تىمتاسلىققا چۆمدى. ئۆي ئىچىدە چاشقان ماڭسىمۇ شەپسى ئاڭلىناتتى.

مېھمانلار بېشىنى تۆۋەن سېلىشىپ، مۇسا ئاقساقالنى تىڭشاپ ئولتۇرۇشاتتى.

مۇسا ئاقساقالنىڭ ئايالى ئۆيگە ئاپتۇۋا ـ چىلاپچا ئەكىرىپ قويۇپ چىقىپ كەتتى. مۇسا ئاقساقال ياش ئوۋچى يىگىتنىڭ: «قول سۈيىنى مەن ئالاي» دېگىنىگە ئۇنىماي ئۆزى ھەممە مېھمانلارنىڭ قولىغا سۇ ئالدى. ئۇنىڭغىچە ئايالى ئىككى لېگەن ھورى كۆتۈرۈلۈپ تۇرغان، يۇمشاق پىشقانلىقتىن سۆڭىكىدىن ئاجراپ، لىغىرلاپ تۇرغان گۆشنى مېھمانلارنىڭ ئالدىغا قويدى.

مېھمانلار ئارتۇق تۇزۇت قىلىشىپ ئولتۇرماي ئۇن ـ تىنسىزلا مەززىلىك، يۇمشاق پىشۇرۇلغان گۆشنى ئىشتىها بىلەن يېيىشتى.

ـــ قېنى ئالىلى، تۇغقانلار، ـــ دېدى مۇسا ئاقساقال مېھمانلارنىڭ داستىخاندىن بىر ـ بىرلەپ قول يىغىۋالغانلىقىنى كۆرۈپ ۋە مېھمانلارنىڭ «بولدى، رەھمەت، تويدۇق، جىق ئالدۇق» دېيىشلىرىگە قويماي لېگەننى قولىغا ئېلىپ مېھمانلارنى يەنە بىر پارچىدىن گۆش ئالدۇردى.

مۇسا ئاقساقال قوتاندۆڭگە شۇجى بولۇشتىن خېلى بۇرۇنلا، بۇ يۇرتنىڭ توي ـ تۆكۈن، ئۆلۈم ـ يېتىم، نەزىر ـ چىراغ ۋە ھېيت ـ ئايەم قاتارلىق ھەر خىل پائالىيەتلىرىگە باشچىلىق قىلىش بىلەن بىللە ئوۋچىلىق ئىشلىرىغىمۇ باشچىلىق قىلىپ كەلگەنىدى.

پۇتۇن قوتاندۆڭلۇكلەر تەدبىرلىك، كەڭ قورساق، ئاق كۆڭۈل، ئىشچان، ئاچچىقى يامان، ئەل ـ جامائەت ئۈچۈن ھېچنېمىنى ئايمايدىغان بۇ ئادەمدىن تەپ تارتاتتى، ئەيمىنەتتى، قەدىرلەيتتى. ھەرقانداق چوڭ ـ كىچىك ئىشلىرىنى ئۇنىڭ مەسلىھەتىگە سالاتتى، پىكرىنى ئالاتتى، كۆرسەتكەن يولى بويىچە ماڭاتتى، بەرگەن مەسلىھەتى بويىچە ئىش قىلاتتى. ئۇ شۇجىلىقتىن قالدۇرۇلغاندىن كېيىنمۇ، قوتاندۆڭلۇكلەر ئۇنى ئوخشاشلا ھۆرمەتلىدى، قەدىرلىدى، تۇرلۇك ئىشلىرىدا يول، مەسلىھەت سورىدى.

ئوۋچىلىق ھەممە قوتاندۆڭلۇككە ئوخشاش مۇسا ئاقساقالغىمۇ ئاتا مىراس كەسىپ ئىدى. ئۇ بالا ۋاقتىدىن تارتىپ دادىسىغا ئەگىشىپ قاراڭغۇتوغراقتا ئوۋ ئوۋلىغان، قار ـ بوران، يىلان ـ چايان، بۆرە ـ قاۋان قاتارلىق تۇرلۇك مۇشكۇلاتلارغا دۇچ كەلگەن ۋە ئۇلار بىلەن ئېلىشقان. بالا ۋاقتىدىن تارتىپلا قورقماسلىقى، مەرگەنلىكى، چەبدەسلىكى، زېرەكلىكى، تەدبىرلىكلىكى بىلەن ھۆرمەت، يۇز ـ ئابرۇي تاپقانىدى. پۇتكۇل

قوتاندۆك تەۋەسىدە پەقەت مۇسا ئاقساقاللا قاراڭغۇتوغراقنى بەش قولدەك بىلەتتى. ئۇۋچىلار قاراڭغۇتوغراققا قانچە ئىچكىرىلەپ كىرسۇن، پەقەت مۇسا ئاقساقالغا ئەگەشسىلا ھېچكىم ئېزىپ قالمايتتى. سازلىق، پاتقاقلارغا چۆكۈپ كەتمەيتتى. ئۇۋ ئولجىلىرىنمۇ كۆپ ئېرىشەتتى. شۇڭلاشقا، بارلىق ئۇۋچىلار ئۇنىڭغا پىر ـ ئۇستازغا چوقۇنغاندەك چوقۇناتتى. مۇسا ئاقساقال ئۇۋغا چىقماي تۇرۇپ، مۇسا ئاقساقالنىڭ رۇخسىتىنى ئالماي تۇرۇپ ھېچكىم ئۇۋغا چىقمايتتى. شۇڭلاشقا، ئۇۋچىلار بۇ كۈزدە مۇسا ئاقساقالنىڭ بىر گەپ قىلىشىنى كۈتە ـ كۈتە ئاخىر تاقىتى تاق بولۇپ، ئۇنىڭ ئۆيىگە كەلگەندى. چۈنكى، زېرىكىشلىك قىش كۈنلىرىنى قوتاندۆڭنىڭ ئەركەكلىرى ئۇۋسىز، قاراڭغۇتوغراقسىز ئۆتكۈزمەيتتى... شۇنداقلا قوتاندۆڭدە قاراڭغۇتوغراققا ئۇۋغا كىرىپ باقمىغان، ئۆز قولى بىلەن كېيىك ئوۋلاپ باقمىغان، جەرەن، قىرغاۋۇل، تۈلكە، قاۋان، ھەتتا بۆرە ئوۋلاپ باقمىغان بىرمۇ ئەركەك يوق ئىدى. ئۇلار ئۇۋسىز ھاياتنىنى مەززىسىز ھېسابلايتتى. ئۇۋغا چىقمىسا ئۇلارنىڭ ئىچى پۇشاتتى، بىئارام بولاتتى، تېرىككەك، جۇدۇن بولۇپ قالاتتى. بۇلارنى مۇسا ئاقساقال ئوبدان چۈشىنەتتى، ئەلۋەتتە. شۇڭلاشقىمۇ، ئۇ بايىدىن بېرى تەڭقىسلىقتا قالغاندەك بىئارام بولۇپ، گەپ قىلماي ئولتۇرغانىدى. ئۇ ئاخىر كۆڭلىدىكى ئويلىرىنى بۇلارغا ئېيتىش قارارىغا كەلدى.

ـــ ئۇۋغا چىقىش ئىشىغا كەلسەك، ـــ دېدى ئۇ بايا گۈش توغراپ يېگەن قەلەمتىرىشىنى بەلبېغى بىلەن سۇرتۇپ تازىلىغاچ، قۇلاقلىرىنى دىك تۇتۇپ ئولتۇرغان ئوۋچىلارغا بىرقۇر قاراپ چىققاندىن كېيىن گېپىنى داۋاملاشتۇردى، ـــ مېنىڭچە بۇ يىل ئۇۋغا چىقمىساق بولارمىكىن.

ـــ نېمىشقا؟ نېمىشقا ئۇۋغا چىقمايمىز، ئاقساقال؟ ـــ ئالدىراپ سورىدى ياش ئوۋچى يىگىت.

شۇ ھامان ئۇنىڭ بىقىنىدا ئولتۇرغان پىشقەدەم ئوۋچى ئۇنى

«ئېغىز غېرىچلىماي جىم ئولتۇر» دېگەندەك قىلىپ جەينەكلەپ قويدى.

مۇسا ئاقساقال ئالدىرىماي تاماكا ئوردى ـ دە، تاماكىسىغا ئوت يېقىپ خۇمارلىق ئىككىنى شورىۋالغاندىن كېيىن گېپىنى داۋاملاشتۇردى.

ـــ مەن ئىككى ھەپتىنىڭ ئالدىدا قاراڭغۇتوغراقىقا بېرىپ كەلدىم. توغراقلىقىنى تولۇق ئارىلىدىم. قاراڭغۇتوغراق قۇرۇقدىلىپ قاپتۇ، ـــ ئۇ ئۆزىگە سوئال نەزىرى بىلەن تىكىلگەن كۆزلەرگە شۇنداقلا بىر قارىۋېتىپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، ـــ ئۆتكەن يىلقىدەك ئورمانغا كىرىپ بولغۇچە قەدەمدە بىر ئايىغىنىڭ ئاستىدىن «پارت» قىلىپ قېچىپ كېتىدىغان، «پاتاق ـ پۈتۈق» قىلىپ ئۆچۈپ كېتىدىغان توشقان، قىرغاۋۇللار يوق، ئوغلاقلىرىنى ئەگەشتۈرۈپ توپ ـ توپى بىلەن ئوتلاپ يۈرگەن كېيىك ـ جەرەنلەرمۇ يوق. ئۇلار ئاز قاپتۇ، ناھايىتىمۇ ئاز قاپتۇ. خۇددى غايىب بولۇپ كەتكەندەك، باشقا يەرگە كۆچۈپ كەتكەندەك ئۇلارنى ئۇچراتماق بەكمۇ تەس.

ـــ ئۇلار نەگە كەتكەندۇ، ئاقساقال؟ ـــ سوردى ياش ئوۋچى يىگىت ھەيران بولۇپ.

ـــ توۋا خۇدايىم، بۇ نېمە ئالامەت ئەمدى؟ ـــ دېدى قېرى ئوۋچى ئۇچتەك ساقلىنى سىلاپ.

ـــ ئۇلار قانداق قىلىپ ئاشۇنداق يوقاپ كەتكەندۇ؟

ـــ ئادەمنىڭ ئەقلى ئۇلاشمايدىغۇ بۇ ئىشقا.

ـــ يىرتقۇچ ھايۋانلار ئۇلارنى يەپ كەتكەنمۇ يا؟

ـــ مەنمۇ نەچچە ۋاقىتتىن بېرى مۇشۇ ئىش توغرۇلۇق ئويلىدىم، ـــ دېدى ئاقساقال يەنە سۆز قىلىپ، ـــ قاراڭغۇتوغراقتا كۆرگەنلىرىمنى بىرمۇبىر كۆڭلۈمدىن ئۆتكۈزۈپ، ئۇزاق ئويلىدىم، ئاخىر بۇ ئىشنىڭ سەۋەبىنى تېپىپ چىققاندەك بولدۇم، ئەسلىدە سەۋەب ئۆزىمىزدە ئىكەن.

ـــ سەۋەب ئۆزىمىزدە؟ يوچۇنلا گەپ قىلىلىغۇ، ئاقساقال، ـــ

دېدى قېرى ئوۋچى گاڭگىرىغان هالدا.

ــ قىزىقلا بىر گەپ بولدىغۇ بۇ.

هەممەيلەننىڭ كۆزى مۇسا ئاقساقالغا مىختەك تىكىلدى.

ــ هەئە، سەۋەبى ئۆزىمىزدە، ــ دېدى مۇسا ئاقساقال گېپىنى داۋاملاشتۇرۇپ، ــ بىز ئىككى ـ ئۈچ يىلدىن بېرى ئاتا ـ بوۋىلىرىمىزنىڭ ياز پەسلىدە ئوۋ ئوۋلىماسلىق قائىدە ـ يوسۇنىنى بۇزۇپ، هېلى ناهىيە سۇ پونكىتىنىڭ زەنجاڭغا، هېلى يېزا باشلىقلىرىغا، هېلى ناهىيە هاكىملىرىغا، ئۇرۇق ـ تۇغقان، دوست ـ بۇرادەرلەرگە، يەنە يېرىم دەرياسىدىن سۇ ئالىدىغان كونا ئېغىزنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ئۈچۈن يول مېڭىۋاتقانلارغا دەپ ئالتە ئاي ياز، ئالتە ئاي قىش توختىماي ئوۋ ئوۋلىدۇق. بوغازلىرىنىمۇ ئوۋلىدۇق، ئوغلاقلىرىنىمۇ ئوۋلىدۇق، چوڭىنىمۇ ئوۋلىدۇق، كىچىكىنىمۇ ئوۋلىدۇق. توشقان ـ قىرغاۋۇللار، كېيىك ـ جەرەنلەر كۆپەيىدىغان مەزگىلدە كۆپەيەلمىدى. ئۇلارغا پەقەت ئارام بەرمىدۇق. شۇنىڭ بىلەن ئۇلارنىڭ سانى ئازلاپ كەتكەن بولۇشى مۇمكىن. بۇ بىر سەۋەب، ــ ئاقساقال شۇنداق دەپ بىر بارمىقىنى پۈكتى ـ دە، گېپىنى زېھىن قويۇپ ئاڭلاۋاتقان ئوۋچىلارغا قاراپ يەنە سۆزىنى داۋام قىلدى، ــ ئۇنىڭدىن باشقا، قوتاندۆڭنىڭ يۇقىرىقى تەرىپىدىكى كەڭرى قومۇشلۇق ـ يايلاقنى يېزا يىلدىن ـ يىلغا بىنەم ئېچىپ تېزىۋاتقانلىقى ئۈچۈن، يېرىم دەريانىڭ قاراڭغۇتوغراققا كېلىدىغان سۈيى يىلدىن ـ يىلغا ئازلاپ كەتتى. مەن بۇ قېتىم ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرۈپ كەلدىم، قاراڭغۇتوغراق قۇرۇشقا باشلاپتۇ. مۇشۇ بىر يازدىلا قاراڭغۇتوغراقنىڭ ئىچكىرىسىدىكى شۇەلىك كۆللەرنىڭ سۈيى تارتىلىپ، تېگى كۆرۈنەي دەپ قاپتۇ، هايۋانلار، جان ـ جانۋارلارغا ئىچىدىغان سۇ قالماپتۇ. بۇ ئىككىنچى سەۋەب، ــ ئاقساقال يەنە شۇنداق دەپ يەنە بىر بارمىقىنى پۈكتى، ــ قاراڭغۇتوغراقتا سۇ قالمىغانلىقى ئۈچۈن ئوت ـ چۆپلەر ئاساسەن قۇرۇپ كېتىپتۇ،

قاراڭغۇتوغراقنىڭ ئۇ چېتىدىكى ئورمانلار قۇرۇپ، قۇم دۆڭلىرى ئورمانغا قاراپ كۆچۈشكە باشلاپتۇ، قاراڭغۇتوغراقتا تۇزۇك ئوت ـ چۆپ قالمىغانلىقى ئۈچۈن كېيىك ـ جەرەنلەر ئاچ قېلىپ ئاجىزلىشىپ كەتكەن. ياكى بۆرە، تۈلكە قاتارلىق يىرتقۇچ هايۋانلارغا يەم بولۇپ كەتكەن بولۇشى مۇمكىن، مانا بۇ ئۈچىنچى سەۋەب، ــ ئاقساقال شۇنداق دەپ يەنە بىر بارمىقىنى پۈكتى، ــ شۇڭا مېنىڭچە بۇ يىل ئوۋغا چىقساق ئاران ـ ئاران جان ساقلاۋاتقان هايۋانلارنى پۈتۈنلەي قۇرۇتۇۋېتىشىمىز مۇمكىن، شۇنداق بولغاندا كېلەر يىلى قاراڭغۇتوغراقتا ئوۋلىغۇدەك هېچنېمە قالمايدۇ. مېنىڭچە، بۇ يىل ئوۋغا چىقمايلى. قېلىپ قالغان جانۋارلار قىشتىن ساق ـ سالامەت چىقىپ، ئالدىمىزدىكى بىر ياز كۆپىيىۋالسا، كېلەر يىلى ئاندىن ئوۋغا چىقساقمىكىن دېمەكچىمەن، سىلەرچە قانداق؟

ــ سىلى نېمە دېسىلە بىز شۇ، ئاقساقال.

ئوۋچىلار گەرچە ئاقساقالنىڭ كۆرسەتكەن سەۋەبلىرىگە تولۇق قايىل بولمىسىمۇ، لېكىن ئوۋغا چىقماسلىققا بىردەك قوشۇلدى.

تۇنجى ئوۋغا چىقىش قىزغىنلىقىدا قاراڭغۇتوغراقتا تولا قاراپ، كۆزى تېشىلىپ كېتەي دەپ قالغان ياشلار بۇ شۇم خەۋەرنى ئاڭلاپ، خۇددى توي ئىشى سۇغا چىلاشقاندەك قاينىاپ سۆزلەپ كېتىشتى. قورساق كۆپۈكلىرىنى بىر ـ بىرىگە دەپ دادلاشتى، ئاتا ـ ئانىلىرىدىن، چوڭلاردىن ئاڭلىغان سۆزلەرنى بىر ـ بىرىگە دېيىشتى:

ــ قاراڭغۇتوغراقتا يىرتقۇچ هايۋان پەيدا بوپتىمىش.

ــ كېيىك، جەرەنلەرنى يەۋېتىپتىمىش.

ــ ياق، ئۇلارنى يەپ كەتكىنى يىرتقۇچ هايۋان ئەمەس ئىكەن.

ــ ئەمىسە سەن دەپ باقە، شۇنچە جىق كېيىك، جەرەنلەرنى نېمە يەۋېتىپتۇ؟

ــ يالماۋۇز.

ــ ياقەي، سۇ پونكىتىنىڭ باشلىقى.

— يېزىنىڭ ئەمەلدارلىرى.
— ناھىيەنىڭ ھاكىملىرى.
— ئىلاھىم زۇۋانى تۇتۇلۇپ ئۆلەر ئۇ تويمىغۇرلار.
— گېلىغا پوقاق چىقار.
— تىلىغا كۆيدۈرگە چىقار.
— چىشى چۈشۈپ كېتەر.
— يېرىم دەريانىڭ سۈيى قاراڭغۇتوغراققا بارمىسا كېيىك، جەرەنلەر كۆپىيەلمەس ئىمىش.
— دەريانىڭ سۈيى قاراڭغۇتوغراققا جىقراق ئېقىپ بارمىغانلىقى ئۈچۈن توشقان، قىرغاۋۇل، كەكلىكلەر ئىچكىلى سۇ تاپالماي ئۈسسۈزلۇقتىن ئۆلۈپ قاپتىمىش.
— قاراڭغۇتوغراقنىڭ نېرىقى چېتى قۇرۇشقا باشلاپتىمىش.
— قۇم يۇتۇپ كېتىپتىمىش.
— قاراڭغۇتوغراققا سۇ كەلسە قۇم كەينىگە قېچىپ كېتەر ئىمىش.
— دەريانىڭ جىقراق سۇ كېلىپ، كېيىك، جەرەنلەر قانغۇدەك سۇ ئىچسە بولاتتى.
— يېزا باشلىقى بىنەم ئېچىپ كېۋەز تېرىيمەن دەپ دەريانىڭ سۈيىنى توسۇۋاپتۇ. شۇڭا، دەريانىڭ سۈيى ئاز قاپتۇ.
— ئاشۇ لايدان زاكۇ بىر يار كەتسىغۇ... دەريادىن جىق سۇ كېلەتتى، ئۇ چاغدا قاراڭغۇتوغراق قېنىپ سۇ ئىچەتتى.
— كېيىك، جەرەنلەرنىڭ توشقان، قىرغاۋۇللارنىڭ ئۈسسۈزلۈقى قانىتتى...

دەريا شارقىرايتتى، ئۇنىڭ شارقىرىشىدا ئىلگىرىكى شوخ، ئەركىن ئاھاڭلار، ھەيۋەتلىك، جاراڭلىق سادالار يوق ئىدى. ئۇ ئېغىر غەم ـ قايغۇغا، سۈكۈتكە چۆمگەندەك مۇڭلۇق، ھەسرەتلىك شارقىرايتتى، تولغىنىپ ـ تولغىنىپ ئاقاتتى.

* * *

رازىق شۇجىغا قوتاندۆڭلۈكلەرنى بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈپ بىنەم ئېچىشقا سەپەرۋەر قىلىش تولىمۇ ئېغىر كەلدى.

يېزىلىق ھۆكۈمەتكە بېرىپ، بېھىشباغ يېزىسى بويىچە چاقىرغان «پۇتۇن يېزا بويىچە دېھقانلارنى سەپەرۋەر قىلىپ، بىر قىش جاپالىق جەڭ قىلىپ، بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈپ، بىنەم ئېچىپ، ناھىيە چۈشۈرگەن پاختا ئىشلەپچىقىرىش كۆرسەتكۈچىنى ئاشۇرۇپ ئورۇنلاش ئۈچۈن، پاختا تېرىلغۇ كۆلىمىنى كېڭەيتىشكە سەپەرۋەر قىلىش يىغىنى» غا قاتناشتى. يىغىن ئاخىرىدا، يېزا رەھبەرلىرى بىلەن يېزىلىق ھۆكۈمەتنىڭ قوتاندۆڭ كەنتىگە چۈشۈرۈپ بەرگەن كېلەر يىللىق پاختا ئىشلەپچىقىرىش كۆرسەتكۈچ ھۆددە ـ توختامنامىسىگە ۋە بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈپ، بىنەم ئېچىش ھۆددە توختامىغا قول قويدى.

يىغىننى تۈگىتىپ قوتاندۆڭگە قايتىپ كېلىۋىدى، بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈپ، بىنەم ئېچىش ئىشىنىڭ ئۇنچە ئاسانغا توختىمايدىغانلىقىنى بىردىنلا ھېس قىلدى. گەپنىڭ پوسكاللىسىنى دېگەندە ئەۋلادتىن ـ ئەۋلادقا چارۋىچىلىقنى ئاساسىي كەسىپ قىلىپ كەلگەن قوتاندۆڭلۈكلەر يىللاردىن بېرى بىر ئوبدان مال چارۋىلىرىنى بېقىپ كېلىۋاتقان يايلاقلىرىنى بۇزۇپ تېرىلغۇ يەرگە ئۆزگەرتىشكە ھەرگىز ئۇنىمايتتى. ئۇلار دېھقانچىلىقتىن چارۋىچىلىقنى ئەۋزەل كۆرەتتى. رازىق شۇجىمۇ قوتاندۆڭلۈكلەر بىلەن ئوخشاش قاراشتا، ھېسسىياتتا ئىدى. ئۆزىنىڭ كاللىسىدىن ئۆتمىگەن ئىشنى يۈرتداشلىرىغا دېيىشكە ئۇنىڭ پەقەتلا تىلى بارمىدى. ئۇ بىر كۈن ئويلانغاندىن كېيىن دەرھال يېزىلىق ھۆكۈمەتكە چاپتى. يېزا باشلىقىنى ئىزدەپ تېپىپ، قوتاندۆڭنىڭ ئەھۋالىنى دوكلات قىلدى. قوتاندۆڭلۈكلەرنى يايلاقلارنى بۇزۇشقا، دېھقانچىلىق قىلىشقا

زورلىماي چارۇچىلىقىنى قىلىشقا يول قويۇشنى، يايلاقلارنى ئۆز پېتىچە ساقلاپ قېلىشنى، قوتاندۆڭگە پاختا ئىشلەپچىقىرىش ھۆددە ـ كۆرسەتكۈچ چۈشۈرۈپ بەرمەي، چارۇچىلىقتىن ھۆددە ـ كۆرسەتكۈچ چۈشۈرۈپ بېرىشنى يالۇۋرۇپ تۇرۇپ تەلەپ قىلدى.

ـــ قەتئىي بولمايدۇ، ـــ دېدى يېزا باشلىقى رازىق شۈجىغا سەت گۆلىيىپ، گەپنى چورتلا كېسىپ، ـــ دېھقانلارنى خالىغىنىنى قىلمەن دېسە، ئۆز مەيلىگە قويۇپ بەرسەك، يېزىلىق ھۆكۈمەتنىڭ نېمە رولى قالىدۇ؟ يېزىلىق ھۆكۈمەتنىڭ رەھبەرلىرى نېمە ئىش قىلىدۇ؟ بىز يېزا باشلىقلىرى ئېشەك باقمىزمۇ ئۇ چاغدا؟ قوتاندۆڭلۈكلەر خاتىرىسىنى جەم قىلىپ، بىنەم ئېچىشقا تەييارلىق قىلسۇن، كىلەر يىلى قوتاندۆڭنىڭ پاختا مەھسۇلات كۆرسەتكۈچى ئورۇنلانماي كەملەپ قالسا مەندىن ياخشىلىق كۈتمىسۇن، مەن سىلىنى تۇتمەن. توختام بويىچە قوتاندۆڭلۈكلەر جەرىمانە تۆلەيدۇ. پاختا ئىشلەپچىقىرىش پارتىيە ۋە دۆلەتنىڭ بىزگە چۈشۈرگەن سىياسەت خاراكتېرلىك ۋەزىپىسى. بۇنىڭدىن سىلىمۇ، مەنمۇ، قوتاندۆڭلۈكلەرمۇ قېچىپ قۇتۇلالمايدۇ. بىزمۇ ناھىيە بىلەن، ھاكىملار بىلەن ناھىيە يېزىمىزغا چۈشۈرۈپ بەرگەن كېلەر يىللىق پاختا ئىشلەپچىقىرىش ھۆددە ـ توختامىمىسىگە قول قويۇشتۇق. بىزمۇ كۆرسەتكۈچنى ئورۇنلىيالمىساق جازاغا تارتىلىمىز، جەرىمانە تۆلەيمىز، يېزىنىڭ پاختا مەھسۇلاتى كەملەپ كەتسە ھاكىملار بىزنى تۇتىدۇ، ـــ يېزا باشلىقى تاماكىسىنى قاتتىق ـ قاتتىق شورۇپلىپ يەنە سۆزلەشكە باشلىدى، ـــ ئەمدى بىلگەنلا، رازىق شۈجى. جەرىمانە، جازا بىزنىڭ بېشىمىزدىمۇ بار. جازالانمايلى، جەرىمانە تۆلىمەيلى دېسەك ھۆددە ـ توختامنامىدىكى كۆرسەتكۈچنى ئورۇنلاش كېرەك. ھازىرقى تېرىلغۇ يەر بىلەن بۇ كۆرسەتكۈچنى ئورۇنلىغىلى بولمايدۇ. شۈڭلاشقا، كەڭ كۆلەمدە بىنەم ئېچىش كېرەك. يايلاق بولامدۇ، باغ ـ ئورمان بولامدۇ ھەممىسىنى ئېچىش، ئۆزلەشتۈرۈش

كېرەك. بۇ ئىشقا سۈسلۇق قىلىشقا، بوشاڭلىق قىلىشقا، كېچىكتۈرۈشكە بولمايدۇ.

يېزا باشلىقىنىڭ كەسكىن سۆزلىرى رازىق شۇجىنى سەل گاڭگىرىتىپ قويدى. لېكىن، سۇ مەسىلىسى ئېسىگە كېلىۋالدى. تۈيۈقسىز ئالتۇن تېپىۋالغاندەك خۇش بولۇپ كەتتى.

ــ ئۇنداقتا، سۇ مەسىلىسىنى قانداق قىلىمىز؟ ــ دېدى ئۇ ئىتتىك دەۋالمىسا بىرسى گەپ قىلغىلى قويمايدىغاندەك تېز ــ تېز سۆزلەپ، ــ قوتاندۆڭنىڭ يايلاقلىرىنى ئۆزلەشتۈرگەن بىلەن سۇ بولمىسا ئوخشاشلا تېرىغىلى بولمايدۇ. ئېرىقتىكى هازىرقى سۇ بىلەن قوتاندۆڭدە هازىر بار بولغان تېرىلغۇ يەرنىمۇ سۇغارغىلى بولمايدۇ. ناۋادا ئەسلىدىكى كونا ئېغىزنى ئېچىپ سۇ ئالغىلى بولسا ئۇ چاغدا...

ــ كونا ئېغىزنىڭ گېپىنى ئەمدى تىلغا ئالمىسىلا، ــ دېدى يېزا باشلىقى شۇجىنىڭ ئاغزىدىكى گەپنى تارتىۋېلىپ، ــ بىز يېزىلىق پارتكوم هەيئەتلەر يىغىنىدا مۇزاكىرە قىلدۇق. بۇ يىل قىش بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش ئەمگىكى بىلەن بىرلەشتۈرۈپ، قوتاندۆڭنىڭ ئەسلىدىكى ئېرىقىنى كېڭەيتىپ، يېزا دەرىجىلىك بىر سۇ سىڭىمىس ئۆستىڭگە ئۆزگەرتمەكچىمىز. دەريا باشقارمىسى، سۇ باشقۇرۇش پونكىتىدىكى مۇناسىۋەتلىك رەھبەرلەر بىلەن ناهىيە رەھبەرلىرى سۆزلىشىپتۇ. دەريا باشقارمىسى ناهىيەمىزنىڭ بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈپ ــ بىنەم ئېچىپ تېرىلغۇ كۆلىمىنى كېڭەيتىپ، پاختا ئىشلەپچىقىرىش بازىسىنى مۇستەهكەملەش پىلانىنى قوللاش، ماسلىشىش يۈزىسىدىن لايدان زاكۇدىكى قوتاندۆڭ ئېرىقىنىڭ ئېغىزىنى كېڭەيتىپ بەرمەكچى ۋە لايدان زاكۇدىن توسۇپ، يېرىم دەريا سىنىڭ ئايىغىغا بىر تېمىم سۇ ئۆتكۈزمەي، هەممە سۇنى قوتاندۆڭ ئۆستىڭگە هەيدەپ بەرمەكچى بولدى، ــ يېزا باشلىقى مەنۇنلۇق بىلەن هىجايدى ۋە شۇجىنىڭ دولىسىغا داهىيلارچە سالاپەت بىلەن يەڭگىل شاپىلاقلاپ قويدى، ــ هەممە ئىمكانىيەتلەر يارىتىلدى، گەپ

ئەمدى بىزنىڭ قانداق ئىشلىشىمىزدە، كەينىمىزگە قاراشقا بولمايدۇ، بارلىق ئىمكانىيەتلەردىن پايدىلىنىپ بۇز يەر ئېچىش كۆلىمىنى كېڭەيتىپ، پاختا ئىشلەپچىقىرىش مەسۇلات كۆرسەتكۈچىنى زور دەرىجىدە ئاشۇرۇپ ئورۇنلىساقلا مۇكاپات ۋە شان ـ شەرەپلەر، يەنە تېخى پارلاق ئىستىقبال سىلى ـ بىزگە كەڭرى قۇچاق ئاچىدۇ.

رازىق شۇجى قوتاندۆڭگە يەنە بېشى چۇشكەن ھالدا قايتىپ كەلدى. ئۆيگە بېكىنىۋېلىپ بىر كۈن ئولتۇردى. ئۇزاقتىن ـ ئۇزاق خىيال سۈردى. قوتاندۆڭلۈكلەرگە يېزىلىق ھۆكۈمەتنىڭ يولبورۇقىنى قانداق يەتكۈزۈش ھەققىدە باش قاتۇردى. ئاخىر مۇسا ئاقساقال قاتارلىق بىرقانچە پارتىيە ئەزالىرىنى يىغىپ ئەھۋالنى ئېيتىپ ئەقىل، مەسلىھەت سورىدى. قىسقىسى، بۇ ئىشنى كەنت پارتىيە ياچېيكا يىغىنىنىڭ مۇزاكىرىسىگە سالغان بولدى.

ـــ دەريانى ئاخىر قۇرۇتۇۋېتىدىكەن ـ دە بۇلار، ـــ دېدى مۇسا ئاقساقال ھەم غەزەپلەنگەن، ھەم ھەسرەتلەنگەن ھالدا، ـــ ئۇلارنىڭ پىلانىنى ناھىيە رەھبەرلىرى قوللىغان بولسا، توسۇۋېلىشقا بىزنىڭ ھېچقانداق ئامالىمىز يوق. ئۇلار قىلىمىز دېگەنلا بولسا، بۇ ئەخمىقانە ئىشنى قىلماي قويمايدۇ، ـــ ئۇ رازىق شۇجىغا قاراپ گېپىنى داۋاملاشتۇردى، ـــ بۇ ئىشتا ئۆزلىرىنى ئارتۇقچە ئەيىبلەپ كەتمىسىلە، بۇ ئىشنى سىلىدىن كۆرگىلى بولمايدۇ. بىز دېگەن بىقۇۋۇل خەق. توختامغا سىلى قول قويمىسىلىمۇ ئۇلار ئوخشاشلا يايلاقلىرىمىزنى بۇزىۋېرىدۇ. باغ ـ ئورمانلىرىمىزنى ۋەيران قىلىۋېرىدۇ. دەريالىرىمىزنى قۇرۇتۇۋېتىدۇ. ئىش بۇ دەرىجىگە يەتكەندە ئۇلارنى توسۇۋېلىش مۇمكىن ئەمەس. يېزىلىق ھۆكۈمەتنىڭ بۇ پىلانىنى قوتاندۆڭ خەلقىگە يەتكۈزۈش، خەلقنى سەپەرۋەر قىلىش سىلىنىڭ قىلىشقا تېگىشلىك مەجبۇرىيەتلىرى، ـــ ئۇ ئەمدى سورۇندىكىلەرگە قاراپ گېپىنى داۋاملاشتۇردى، ـــ مۇشۇ يەردە ئولتۇرغان

هەممىمىز كومپارتىيە ئەزالىرى. پارتىيە ۋە خەلق ئالدىدا راستچىل بولۇش، راست ـ ھەق سۆزلەش ھەربىر پارتىيە ئەزاسىنىڭ ئەڭ ئېسىل پەزىلەتلىرىنىڭ بىرسى. سىلى پارتىيە ـ ھۆكۈمەتكە راست گەپ قىلىپ قوتاندۇڭنىڭ ئەۋزەل شارائىتىنى، خەلقنىڭ ئارزۇ ـ تەلىپىنى، قىيىنچىلىقىنى يەتكۈزۈپلا، ئەمدى پارتىيە ـ ھۆكۈمەتنىڭ تەلىپىنىمۇ خەققە يوشۇرمايلا ئۆز ئەينى يەتكۈزسىلە، بىزنىڭ پارتىيە ـ ھۆكۈمەتنى، شۇنداقلا خەلقنىمۇ ئالداش ھوقۇقىمىز يوق.

قوتاندۇڭلۇكلەر رازىق شۇجىنىڭ ئاغزىدىن يېزىنىڭ بوز يەر ئېچىش ھەققىدىكى سەپەرۋەرلىك يىغىنىنىڭ روھىنى ئاڭلاش بىلەن ئۇۋۇسى بۇزۇلۇپ كەتكەن ھەربىدەك قاينىشقا باشلىدى.

ـــ يايلاقنى ھەرگىز بۇزمايمىز.

ـــ بوز يەر ئاچمىش تېخى.

ـــ مال چارۋىلىرىمىز نەدە ئوتلايدۇ؟

ـــ بىزنىڭ يايلاقلىرىمىزنى بۇزۇپ پاختا تېرىمىسا، يېزىنىڭ پاختا مەھسۇلاتى ئورۇنلانمامدىكەن؟

ـــ پاختىنى كىم تېرىسا تېرىسۇن، مەن پاختا تېرىمايمەن.

ـــ بىنەم ئېچىش ئۈچۈن كەتمەن چاپىدىغان قولۇمنى كېسىۋېتىمىنا.

ـــ رازىق شۇجى، سىلى يېزىغا بېرىپ دېسىلە، بىز قوتاندۇڭلۇكلەر بىنەمۇ ئاچمايمىز، پاختىمۇ تېرىمايمىز. يېزا بىزنى ئارامخۇدا تىرىكچىلىك قىلغىلى قويسۇن.

ـــ ھەرقانچە چۈشەندۈرسەڭمۇ بىكار، رازىق شۇجى، بىز بىنەم ئاچمايمىز دېدۇق، ھەرگىز ئاچمايمىز.

ـــ سەن يېزىلىق ھۆكۈمەتنىڭ گېپىنى ئاڭلىمىساق بولمايدۇ دېگىنىڭ بىلەن ئۇلار بىزنىڭ گېپىمىزنى ئاڭلاپتىمۇ؟ بىر ئوبدان سۇ ئېقىۋاتقان ئېغىزىمىزنى ھازىرچە كۆمۈۋېتىڭلار، كېيىن ھەل قىلىپ بېرىمىز دېۋىدى، قېنى قانداق بولدى، ئېغىزنى كۆمدۇرۇۋېتىپلا خۇددى ھاڭگا ئېشەك خوتكىگە ئىگە

بولمىغاندەك، كارى بولمىدىغۇ؟

— بىنەم ئاچىدىغان بولساق، سۇنىڭ دەردىنى يەنە قانچىلىك تارتىمىز تېخى.

— مەن بىر پاقلان بېرەي، يېزا باشلىقىغا ئاپىرىپ بەر، بۇ نىيىتىدىن يانسۇن.

— يېزا باشلىقى نىيىتىدىن يانسىلا مەن ئۇنىڭغا يىلىغا ئىككى ئېرىك بېرەي.

يىغىن باشلىنا ـ باشلانمايلا بۇزۇلدى. رازىق شۇجى ھەرقانچە قىلىپمۇ ئۇلارنى گەپكە كىرگۈزەلمىدى. ئۇنىڭ گېپىنى تىڭشايدىغان بىرمۇ ئادەم چىقمىدى. ئۇ ئاخىر ناۋادا يېزا باشلىقى سۇرۇشتە قىلىپ قالسا، قوتاندۆڭلۈكلەر گېپىمنى ئاڭلىمىدى دەپلا قۇتۇلمايمەنمۇ، ئىشنىڭ ئاقىۋىتىنى كېيىن كۆرەرمەن، دېگەنلەرنى ئويلىدى ـ دە، يىغىننى تارقىتىۋېتىپ، ئۆيىگە كىرىپ، ياستۇقنى قىرلاپ ياتتى.

ئۇچ كۈندىن كېيىن ئورۇنلاشتۇرغان خىزمەتلەرنىڭ ئەمەلىيلىشىش ئەھۋالىنى تەكشۈرۈپ كەلگەن يېزا باشلىقى قوتاندۆڭدىكى تىمتاسلىقنى كۆرۈپ، غەزەپتىن ئەرۋاھى قىرىق گەز ئۆرلىدى. رازىق شۇجىنىڭ سالىمىنىمۇ ئىلىك ئالماي، كۆرۈشكىلى تەڭلىگەن قولىغىمۇ قول بەرمەي بىرھازا شالىنى چاچرىتىپ قاينىدى. يېزا باشلىقىنىڭ نېمە ئىشقا كەلگەنلىكىنى، نېمە ئۈچۈن شۇنچىۋالا غەزەپلىنىپ، قاينىاپ، رازىق شۇجىنى تەنقىدلەۋاتقانلىقىنى تېزلا چۈشىنىپ يەتكەن قوتاندۆڭلۈكلەردىن بىرسىمۇ يېزا باشلىقى بىلەن كۆرۈشكىلى سىرتقا چىقمىدى. ئىشنىڭ ـ تۈگۈلۈكلىرىنى مەھكەم تاقاپ، ئۈششاق بالىلارنىمۇ سىرتقا چىققىلى قويمىدى. ئۇلار قەستەنگە قۇلاق يوپۇرۇپ، قۇرتتەك تۆگۈلۈۋاتاندى. رازىق شۇجىمۇ قول باغلاپ تۇرغان پېتى، يېزا باشلىقىنىڭ ئۇزۇندىن ـ ئۇزۇن تەنقىدىگە سۈكۈت قىلىپ تۇردى. يېزا باشلىقى راسا سۆزلەپ پەسكويغا چۈشكەندىن كېيىن، ھېلىقى كۈنى يىغىندا كۆڭلىگە

پۇكۇۋالغىنى بويىچە جاۋاب بەردى.

ــ يەغىن ئېچىپ، يېزىنىڭ سەپەرۋەرلىك يىغىنىنىڭ روھىنى يەتكۈزدۇم. پاختا تېرىپ هاللىق سەۋىيەگە تېزرەك يېتىشنىڭ پايدىسىنى قايتا ـ قايتىلاپ چۈشەندۈردۇم، لېكىن ئۇلار گېپىمنى پەقەتلا تىڭشىمىدى. بۇيرۇقۇمغا بويسۇنمىدى. مەن هېچقانداق ئىلاج قىلالمىدىم.

يېزا باشلىقى شۇجىنىڭ كۆرسەتكەن سەۋەبلىرىنى تىڭشاپمۇ قويمىدى، بەلكىم يەنە بىرهازا قاينىدى. ئاغزىنى بۇزۇپ شۇجىنىمۇ، قوتاندۆڭلۈكلەرنىمۇ تىللىدى. غەزەپتىن چىرايى قارىداپ، پۈت ـ قوللىرى تىترىدى. يۈز مۇسكۇللىرى لىپىلدىدى. ئۇ شۇجىنىڭ: «ئۆيگە كىرسىلە، بىر پىيالە چاي ئىچىلى» دەپ شۇنچىۋالا تەكلىپ قىلىشلىرىغا پەرۋامۇ قىلماي پىكاپقا چىقتى ـ دە:

ــ هەرقايسىڭ پارتىيە ـ هۆكۈمەتنىڭ سىياسىتىگە قارشى چىققۇدەك، پارتىيە ـ هۆكۈمەتنىڭ بۇيرۇقىغا بويسۇنمىغۇدەك بولۇشۇپ كېتىشىپسەن، خەپ، قېنى كۆرەرمىز، يا قوتاندۆڭلۈكلەر مېنى باشقۇرىدۇ، يا مەن قوتاندۆڭلۈكلەرنى باشقۇرىمەن، ــ دېگىنىچە پىكاپنىڭ ئىشىكىنى جالاقلىدە يېپىۋەتتى.

يېزا باشلىقى كېتىشى بىلەن، خۇددى بىرسى ئاغزى ـ بۇرنىنى تۇتۇۋالغاندەك بولۇپ دېمى سىقىلغان، سۈكۈتكە چۆمگەن قوتاندۆڭ بىردىنلا يەڭگىل نەپەس ئالدى، جانلاندى. ئۆي ـ ئۆيلەردىن ئەركىن پاراڭلىشىشلار، كۈلكە ـ چاقچاقلار ئاڭلاندى.

ئەپسۇس بۇ كەيپىيات ئۇزاق داۋاملاشمىدى.

هەپتە ئۆتكەندە يېزا باشلىقى قوتاندۆڭدە يەنە پەيدا بولدى. يېزا باشلىقىنىڭ سۈر ـ هەيۋىسىنى كۆرۈپ، قوتاندۆڭلۈكلەرنىڭ يەنە دېمى سىقىلدى. قاتتىقراق تىنىشىقمۇ، ئۇنلۇكرەك گەپ قىلىشقىمۇ جۈرئەت قىلالمىدى. چۈنكى، يېزا باشلىقى بۇ قېتىم يالغۇز كەلمىگەنىدى. ئۇنىڭ كەينىدە پۈتكۈل يېزا تەۋەسىدىكى

بارلىق ئەر ئەمگەك كۈچى ۋە ئون دانە توپا ئىتتىرىش ماشىنىسى قوتاندۇڭنى ھازىرلا تۈپتۈز قىلىۋېتىدىغان سۈر ـ ھەيۋەت بىلەن قاتار سەپ تارتىپ تۇراتتى.

يېزا باشلىقى بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈپ، بىنەم ئېچىش خىزمىتىنى ئوڭۇشلۇق، ئۇنۇملۇك تاماملاش ئۈچۈن ئېشىنى بۇ خىزمەتكە قارشى چىققان قوتاندۇڭ كەنتىدىن باشلىماقچى بولۇپ، پۈختا تەييارلىق بىلەن كەلگەنىدى.

يېزا باشلىقى ئۆيمۇئۆي ئادەم ئەۋەتىپ بارلىق قوتاندۇڭلۇكلەرنى مەجبۇرىي يىغدۇردى. قوتاندۇڭلۇكلەر ھودۇققان، چۆچۈگەن ھالدا، بىردەمدىلا يېزا باشلىقىنىڭ ئالدىدا پەيدا بولدى. يېزا باشلىقى ئېگىزرەك بىر دۆڭنىڭ ئۈستىگە چىقتى ـ دە، قوتاندۇڭلۇكلەرگە غەزەپ بىلەن بىرنى ئالمىيۋېتىپ سۆز باشلىدى.

ـــ جاڭگاللىق دېگەنلەرغۇ ھايۋاندىن پەرقى يوق، ئادەم ئەمەس خەق. ھەممىڭ قۇلاقلىرىڭنى دىڭ تۇتۇپ ئاڭلاش، ھەرقايسىڭغا چۈشەندۈرۈپ ئولتۇرۇشقا ۋاقتىم يوق. بىنەم ئېچىشنى مۇشۇ يەردىن باشلايمىز، كىمدىكىم بۇ ئىشقا غىدىڭ ـ پىدىڭ قىلمىدىكەن ياكى بىنەم ئېچىش ئەمگىكىگە قاتناشمايدىكەن، كۈدە ـ كۆرپىسىنى يىغىشتۇرۇپ، بېھىشباغ يېزىسى تەۋەسىدىن چىقىپ كەتسۇن. مەن ئۇنداق ئادەمنىڭ مال ـ مۈلكىنى مۇسادىرە قىلىپ، ئۆيۈڭنى چېقىپ تۈپتۈز قىلىۋېتىمەن. گەپ شۇ، ھەممىڭ ئېشەك ـ ھارۋا، كەتمەن ـ تاغارلىرىڭنى ئاچىقىپ تەخ بولۇپ تۇرۇش، ـــ يېزا باشلىقى ئەمدى ئۆزى بىلەن بىللە سەپ تارتىپ كەلگەن دېھقانلارغا قاراپ سۆزلىدى، ـــ ھازىر ھەرقايسى كەنتلەر بويىچە چام تەقسىم قىلىپ بېرىلىدۇ، شۇڭا ھەرقايسى كەنتلەرنىڭ شۇجىسى، مۇدىرلىرى ئۆزلىرىگە بۆلۈنگەن چاملارنى تاپشۇرۇۋالسۇن، مەن يەنە شۇنى قايتا ئەسكەرتىپ قوياي، ھەرقايسى كەنتلەر بويىچە تەقسىم قىلىنغان ئىشنى تەلەپكە لايىق بويتۇ دەپ ئۆتكۈزۈۋالمىغۇچە، ھېچكىمنىڭ ئىش ئورنىدىن

ئايرىلىشىغا رۇخسەت يوق. ھەرقانداق باھانە ـ سەۋەبلەر ئېتىراپ قىلىنمايدۇ. ماۋۇ شۇجىلارغا يەنە بىر قېتىم تاپىلاپ قويىاي، ئادەملىرىڭلارغا ئوبدان ھېزى بولۇڭلار، بۇيرۇقۇمغا خىلاپلىق قىلىدىغان ئەھۋاللار كۆرۈلسە، سىلەرمۇ ياخشى ئاقىۋەت كۆرمەيسىلەر.

قوتاندۆڭلۈكلەر ئاق ـ كۆك گەپ قىلىشمىدى، لەۋلىرىنى مەھكەم چىشلىدى. ئىچىگە پۇش ـ پۇش تىنىشتى. ئۇلارنىڭ تاللاش، تەلەپ قويۇش، پىكىر قىلىش ھوقۇقى يوق ئىدى. ئۇلار بۇنى ھېس قىلدى. چۈشەندى. شۇنداق، يېزا باشلىقىنىڭ بۇيرۇقىغا شەرتسىز بويسۇنۇشى كېرەك. ئۇنداق بولمايدىكەن، ئەۋلادمۇئەۋلاد تىرىكچىلىك قىلىپ كېلىۋاتقان بۇ زېمىندىن، ئاتا ـ بوۋىلىرىنىڭ قەبرىسىنى قوينىغا ئېلىپ تۇرغان بۇ ماكاندىن، ئەجدادلىرىنىڭ مېھنەت ـ تەرى تۆكۈلگەن بۇ ئانا تۇپراقتىن ھەيدىلىدۇ. يۇرت ـ ماكانسىز، سەرسان ـ سەرگەردان بولىدۇ. مەيلى قانداق خورلۇقلارغا، قانداق قىسمەتلەرگە، جەبىر ـ جاپالارغا دۇچار بولسۇن چىداپ تۇرۇپ، بۇ سۆيۈملۈك ئانا ماكاندىن ئايرىلماسلىق، ئۇنى تاشلاپ كەتمەسلىك كېرەك. قوتاندۆڭ ئۇلارنىڭ يۇرىكى، ئانىسى، بۇ ماكان ئۇلار ئۈچۈن ھەرقانداق بوستانلىق چارباغلاردىن گۈزەل ۋە مۇقەددەس!

يېزا باشلىقىنىڭ ئىش ئورنىدىن ئايرىلماي قوماندانلىق قىلىشى بىلەن پۈتۈن يېزا خەلقىنىڭ بىر قىش سوغۇقنى سوغۇق دېمەي، ئايدالادا گۈلخان يېقىپ قويۇپ، داق يەردە دوم يېتىپ، دوم قوپۇپ قىلغان ئەمگىكى ئاخىر مېۋە بەردى. قوتاندۆڭ بىلەن بېھىشباغ ئاربلىقىدىكى كۆز يەتكۈسىز كەڭرى قومۇشلۇقتىكى ھەر يوغان دۆڭلۈكلەر يۆتكىلىپ، سازلىقلار تىندۇرۇلۇپ، ئەينەكتەك تۆپتۈز قىلىپ تۈزلەندى. قوتاندۆڭنىڭ ئەسلىدىكى ئېرىقى ئالتە مېتىر كەڭلىكتىكى سولياۋ يېپىپ سۇ سىڭمەس قىلىپ ياسالغان يوغان بىر ئۆستەڭگە ئۆزگەرتىلدى.

دېھقانلار يېڭى ئېچىلغان بىنەمنى سالالاشتۇرۇپ، قىر ـ

تىگەنلىرىنى سوقۇپ، سۇغىرىش ئېرىقلىرىنى چېپىپ، ئەمدىلا «ئۇھ» دەپ كەتمىنىنى يەرگە قويغان ۋاقىتتا ئاللىقاچان نوروز كېلىپ، يەر ـ جاھان ئىسسىپ، ئەتىيازلىق تېرىلغۇ قىستاپ قالغانىدى.

يېزا باشلىقى يېڭى ئېچىلغان بىنەمدىن يېزا تەۋەسىدىكى ھەممە كەنتلەرگە بىر ئۇلۇشتىن يەر بۆلۈپ بەردى ۋە بۇ بىنەم يەرنىڭ مو بېشىدىن چىقىدىغان ساپ پاختا مەھسۇلاتىنى ئالدىن بېكىتىپ، كەنت شۇجىلىرى بىلەن ھۆددە توختامنامە ئىمزالىدى. قوتاندۆڭلۈكلەرگىمۇ ئەڭ ئايىغدىن، ئۆزلىرىنىڭ ئىلگىرىكى تېرىلغۇ يېرىنىڭ پاسىلىدىن بىر ئۇلۇش بىنەم تەگكەنىدى. ئۇلار بۇ يەرلەرنى گەپ ـ سۆزسىز قوبۇل قىلىشتى ۋە ھەرقايسى ئائىلىلىكلەردىكى نوپۇسىغا قاراپ تەقسىم قىلىشۋالدى. ئۇلار يەر تەقسىم قىلىشقاندا باشقا كەنتنىڭ دېھقانلىرىغا ئوخشاش «مەن ئۆيۈمدىن، مەھەللەمدىن، بىر كۇنلۇك يىراقلىقتىكى يەرگە كېلىپ يەر تېرىمايمەن، تېرىغۇڭ كەلسە ئۆزۈڭ تېرىۋال» دەپ شۇجىلىرى بىلەن تاكاللاشمىدى. «ماڭا جىق بولۇپ قالدى، ساڭا ئاز تەقسىملىنىپ قالدى» دەپ ئۆزئارا جېدەل ـ ماجىرا قىلىشمىدى. قاش ـ قاپاقلىرىنى يېرىشىپ، يېزا باشلىقىنىڭ ئالدىغا دەۋاغا بارمىدى. ئۇلارنىڭ رايى بويىچە بولغاندا بۇ بىنەمنى پەقەتلا تېرىغۇسى يوق ئىدى. يېزا باشلىقى شۇنچىۋالا كەڭرى بىنەمنى ئاچتۇرۇش ئۈچۈن قانچىلىك جاپا تارتقان، باش ئاغرىقى تېپىۋالغان بولسا، بۇ بىنەملەرنى دېھقانلارغا مەجبۇرىي تېڭىپ بولالماي يەنە شۇنچىلىك ئاۋارە بولدى. غەزەپلەندى، ۋارقىرىدى. دېھقانلارنى باشتا: «بىنەم ئاچمىساڭ بېھىشباغدىن ھەيدىۋېتىمەن، مال ـ مۈلكۈڭنى مۇسادىرە قىلىمەن» دەپ قورقۇتۇپ بىنەم ئاچتۇرغان بولسا، مانا ئەمدى يەنە: «بۇ بىنەملەرنى تېرىمايدىغان بولساڭ...» دەپ دېھقانلارنى قورقۇتۇۋاتاتتى. بىنەمنى تېرىشقا مەجبۇرلاۋاتاتتى.

كېۋەز تېرىش ئۈچۈن تەييارلانغان ئۇرۇقلۇق چىگىت، سولياۋ

يوپۇق، خىمىيەۋى ئوغۇتلار تىراكتور، ئېشەك ھارۋىلىرى بىلەن ئېتىز بېشىغا يەتكۈزۈلۈپ، ھەرقايسى كەنتلەرگە تەقسىم قىلىنىپ بېرىلدى.

«ئۇرۇقلۇق چىگىت، سولياۋ يوپۇق، خىمىيەۋى ئوغۇتلارنى مولۇقىغا بەلگىلەنگەن ئۆلچەم بويىچە كەنت مەسئۇللىرى ھەرقايسى ئائىلىلەرگە، كېۋەز تېرىيدىغان يېرىنىڭ كۆلىمىگە قاراپ تەقسىم قىلىپ بېرىدۇ. بۇ نەرسىلەرنىڭ پۇلىنى ھازىر ئالمايمىز. كۈزدە كېۋەز ساتقاندا، تۆۋەن ئۆسۈمى بىلەن يېزىلىق ھۆكۈمەتكە قايتۇرۇپ بەرسەڭلار بولىدۇ» دەپ چۈشەنچە بەردى يېزا باشلىقى.

ئەمدىكى گەپ يەرلەرنى ئوسا قىلىپ، ئاغدۇرۇپ، تۈزلەپ، يوپۇق يېپىپ ئۇرۇق سالغۇدەك قىلىپ تەييارلاشتا قالغانىدى. گەرچە سۇ ئىشلىتىشتە، سۇغىرىش نۆۋىتى ئاياغدىن باشقا قاراپ نۆۋەتلەشتۇرۇلىدىغان، قوتاندۇڭ ئەڭ ئاۋۋال سۇ نۆۋىتى ئالىدىغان قىلىپ بەلگىلەنگەن بولسىمۇ، لېكىن نېمە ئۈچۈندۇر قوتاندۇڭگە — بۇ ئاياغ پاينايقا تېخىچە سۇ كەلمەيۋاتاتتى. قوتاندۇڭلۇكلەر كۈتتى. ھەپتە ئۆتتى، ئون كۈن ئۆتتى، ئاخىر تاقىتى تاق بولدى. يېڭى ئالغان ئۆستەڭنى ياقىلاپ، لايدان زاكۇغمچە بېرىپ كەلدى، كەلگەندىمۇ بىر تاغار قورساق كۆپۈكى بىلەن قايتىپ كەلدى.

— ئەڭ ئاۋۋال قوتاندۇڭگە سۇ ئىشلىتىش نۆۋىتى بېرىمىز دېگىنى قېنى ئۇلارنىڭ؟!

— سۇنى باشلامدىكىلەر تۇتقىلى تۇرۇپتىغۇ؟

— باشلامدىكىلەرگە سۇنى كىم بۇيرۇپ بېرىپتۇ؟

— يېزىلىق سۇ پونكىتىدىكى قاسىم مىراب بۇيرۇپ بەردى دەيدۇ.

— ياق، ھېلىقى دەريا باشقۇرۇش پونكىتىدىكى ئاۋاق زەنجاڭ بۇيرۇپ بېرىپتۇ.

— يەنە سۇ كەلمەيدىغان بولسا كېۋەز تېرىش ئىشى پۈتۈنلەي

كېچىكىدۇ.

ــ باشقا كەنتلەر يېرىنى ئاساسەن ئوسا قىلىپ بولغىلى تۇرۇپتۇ.

ــ يېرىگە ئۇرۇق سېلىپ بولغانلارمۇ، سالغان ئۇرۇقى بىخلىنىپ چىققانلارمۇ بار ئىكەن.

ــ يىل ئاخىرىدا ھۆددىنى قانداق ئورۇنلايمىزكىنتاق؟ !

ــ ئۆستەڭنى شۇنچە يوغان چاپقاندىكىن سۇنى جىقراق باشلىسا بولمامدىغاندۇ؟

ــ قايسى سۇنى باشلايدۇ، دەريادا باشتىنلا سۇ ئاز تۇرسا؟ !

ــ باشقا يېزىلاردىمۇ كېۋەز تېرىش ئۈچۈن بىنەمنى كۆپ ئېچىپتىكەن، شۇڭا دەريانىڭ سۈيى ئاياغقا كەلگەنسېرى ئاز قاپتۇ.

ــ بالادەك ئۆستەڭنى چېپىپ قويۇپ، سۇ يوق دەيلى.

ــ پاختا تېرىيىمىز دەپ يايلاقلارنى بۇزۇپ، ئالتە پاتمان بىنەم ئېچىپ قويۇپ، ئەمدى سۇ يوق دەيلى.

ــ كۆرىدىغان تاماشا تېخى ئالدىمىزدا.

ــ يەنە ئىككى كۈندىن كېيىن بىزنىڭ يېزىنىڭ سۇ ئېلىش نۆۋىتى تۇگەيدىكەن.

ــ ئۇ چاغدا تېرىغان كېۋەز پىشامدۇ دېسىلە.

ــ بولماپتۇ بۇ ئىش. دەرھال بىر ئامالىنى قىلايلى.

ــ ھېلىقى سۇ پونكىتىنىڭ زەنجاڭىنىڭ قېشىغا بېرىپ باقساق بولاتتى.

ــ ئۇ يەرگە قۇرۇق قول بارغىلى بولمايدۇ.

قوتاندۆڭلۈكلەر جىددىيلەشتى، ئالدىراشتى، ئېسىگە كەلگىنىنى دەپ ئەقىل كۆرسىتىشتى.

سۇنى تېزرەك باشلاپ كېلىش ھەققىدە مەسلىھەتلەشتى. شۇ كۈنى كەچتە رازىق شۇجىنىڭ ئىككى قوچقار، بىر سېۋەت تۇخۇم بېسىلغان ئات ھارۋىسى دەريانىڭ يۇقىرىقى ئېقىنىغا قاراپ ئاستا يۈرۈپ كەتتى. رازىق شۇجى تىزگىن سىيرىپ چېپىپ

كېتىۋاتقان ئاتقا يەنە قامچا سالاتتى. پونكىتقا ــ ئاۋاق پونكىت باشلىقىنىڭ قېشىغا تېزرەك بېرىشقا ئالدىرايتتى. ئۇ ئاتقا قامچا سالغاچ دەريانىڭ ئەپسۇسلىنىش بىلەن كۆز تىكتى، دەريا ئېقىنى قۇيقۇرۇق ئىدى، يېڭى ئېچىلىغان بىنەملەرنى سۇغىرىشقا باشلىغاندىن تارتىپ دەريادا بىر تېمىمۇ سۇ يوق ئىدى.

ھازىر دەريادىن ئىلگىرىكى، شوخ، ئەركىن ئاھاڭلار، ھەيۋەتلىك، جاراڭلىق سادالار ئاڭلانمايتتى. ئېغىر غەم ـ قايغۇغا، سۈكۈتكە چۆمگەندەك مۇڭلۇق، ھەسرەتلىك شارقىراشلارمۇ ئاڭلانمايتتى. تولغىنىپ ـ تولغىنىپ ئاققان سۇلارنمۇ كۆرگىلى بولمايتتى، دەريا قىنىدا بىر تېمىمۇ سۇ يوق ئىدى.

*　　*　　*

سۈسىز ياز.

پۈتكۈل قوتاندۆڭدىن يال ـ يال تونۇر تەپتى كېلىدۇ، كىشىلەرنىڭ لەۋلىرى گەز باغلىغان، دەل ـ دەرەخلەرنىڭ يوپۇرماقلىرى، زىرائەتلەر سولاشقان، ئېتىز ـ قىرلار چاك ـ چاك يېرىلغان، يېرىم دەريا سۈرۈپ كەتكەندىن تارتىپ باشلانغان قۇرغاقچىلىق تېخىچىلا داۋاملاشماقتا. رازىق شۇجى دەريا باشقۇرۇش پونكىتىدىكى ھېلىقى ئاۋاق پونكىت باشلىقىغا بىرنەچچە قېتىم پاقلان توشۇپ يۈرۈپ ئاران ئىككى قېتىم سۇ ھەل قىلالىدى. لېكىن، شۇ سۇمۇ قوتاندۆڭنىڭ يەرلىرىگە شۇنداقلا بىر يالتىپ بولغۇچە توختاپ قالدى. بۇدرۇق پاقلان بولۇپ ئۆسكەن كېۋەز مايسىلىرى تۇپ توختاتقاندىن كېيىنكى ئۇلاق سۈيىنى ئىچەلمەي، خۇددى قىزىتمىسى ئۆرلەپ قالغان بوۋاقتەك سولىشىپ كەتتى. بۇغدايلار قېنىپ سۇ ئىچەلمىگەنلىكى ئۈچۈن قىردىن ئېشىپ ئۆسەلمىدى. بوۋاقنىڭ

چىمچىلاق قولىدەكمۇ باش تارتالمىدى. مانا ھازىر بۇغدايلارنى ئورۇپ، ئورنىغا دەرھال ئوسا قىلىپ قوناق تېرىۋېتىش كېرەك. لېكىن، ئوسا قىلىدىغان سۇ يوق. سۇ ئەكېلىش ئۈچۈن يەنە ھېلىقى ئاۋاق پونكىت باشلىقىنىڭ ئالدىغا سوۋغا ـ سالام ئېلىپ بېرىش كېرەك.

رازىق شۇجىنىڭ بېشىدا تاغدەك غەم، قوتاندۆڭلۈكلەر ئۇنىڭغا بىر ئامال قىلىپ، تېزرەك سۇ باشلاپ كەل، دەپ تەلمۈرۈشمەكتە. يەر، زىرائەت، دەل ـ دەرەخ، چارۋا مال، ئۇچار ـ قانات، جان ـ جانىۋار ۋە ئادەملەر ئوخشاشلا سۇ، سۇ دەيدۇ، نالە قىلىدۇ، تەشنالىقتا ئېغىر ـ ئېغىر ھالسىرايدۇ.

رازىق شۇجى چىدىمىدى. ئۆزىنى، قوتاندۆڭنىڭ، قوتاندۆڭلۈكلەرنىڭ تەشنالىقى ئۈچۈن ئېغىلدىكى يوغان نەسىلىك قوچقىرىنى ھارۋىسىغا باستى ـ دە، سۇ پونكىتىغا قاراپ ماڭدى.

ـــ تەقسىماتچىلار چىقمىدى، تەقسىماتچىلار بولمىسا، مەن ئۆز بېشىمچىلىق قىلىپ بىر تېمىمۇ سۇ بۇيرۇپ بېرەلمەيمەن، ـــ دېدى ئاۋاق پونكىت باشلىقى ھارۋىدىكى قوچقارغا كۆزىنىڭ قىرىنىمۇ سېلىپ قويماي، ـــ سىلى جاڭگاللىقلارمۇ قىزىق خەق، سۇ لازىم بولمىسا كېلىپمۇ قويمايسىلە، شۇنداقلا سۇ لازىم بولسا ھارۋاڭلارغا تاكىراڭ قويدىن بىرنى بېسىۋېلىپ يۈگۈرۈپ كېلىسىلەر، بۇ يىل دەريانىڭ سۈيى باشتىنلا ئاز، پۈتۈن ناھىيە بويىچە سۇ جىددىيچىلىكى بەك يامان، باشلىقلار سۈنى چوقۇم تەقسىمات بويىچە ئەمەلىيلەشتۈرۈش ھەققىدە بەك تەكىتلەپ كېتىۋاتىدۇ. قويلىرىنى ئېلىپ كەتسىلە. مەن سىلىنىڭ ئاشۇ چىچاق پاقلانلىرىنى ئېلىپ قويۇپ پارا ئالدى، سوۋغا ـ سالامغا سۇ تېگىشتى دېگەن ئاتاقنا قېلىپ، ساق بېشىمغا ئاغرىق تېپىۋالماي يەنە.

رازىق شۇجى ئارتۇقچە يالۇۋۇپ تۇرۇۋالمىدى، دەرھال كەينىگە ياندى. ھارۋىسىنى ئۇچقاندەك ھەيدەپ، پېشىن ۋاقتى

بىلەن قوتاندۆڭگە كەلدى ـ دە، ئېغىلدىكى بۇ يىل قوشقا قېتىشقا مۆلچەرلەپ قويغان قارا بۇقىنى باغلاپ چىقتى، ئۇنىڭ ئات هارۋىسى سۇ پونكىتى تەرەپكە قاراپ يەنە يۈرۈپ كەتتى: هارۋىنىڭ كەينىگە باغلانغان بۇقا ئۆزىنىڭ ئۆسۈپ يېتىلگەن ماكانىغا تارتىشتىمۇ ياكى ئۆزىنى كۈتۈپ تۇرۇۋاتقان قىسمەتنى تۈيۈپ قالدىمۇ، ئەيتاۋۇر ئىتتىك ماڭغىلى ئۇنىمايۋاتىدۇ، كەينىگە تارتىشىپ، تىرەجەپ تۇرۇۋالاتتى، سوزۇپ ـ سوزۇپ مۆرەيتتى.

بۇقىنى كۆرۈپ ئاۋاق پونكىت باشلىقىنىڭ چىرايىغا پاللىدە كۈلكە يۈگۈردى، چالا ئېچىلغان كېۋەزدەك هىجايدى، كۆزىگە چۈشۈۋالغان كەپكىسىنى كەينىگىرەك سۈرۈپ قويدى.

ــ ئادەمنىزە تار يەردە قىستاپ، مۇشۇنداق تەڭلىكتە قالدۇرۇپ تۇرۇۋالىلا جۇمۇ، شۇجى، ــ دېدى پونكىت باشلىقى هىجىيىپ تۇرۇپ، ــ سۇنى بەرمەي دېسەم سىلىگە يۇز كېلەلمەيمەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە قوتاندۆڭلۈكلەرمۇ ئۆزۈمنىڭ قېرىندىشىمدەك خەق. سۇنى بۇيرۇپ بېرەي دېسەم، هازىر يۇقىرىدىن كەسپىتىكى ناتوغرا ئىستىللارنى تۈزىتىش، خىزمەتتە ئادىل، پاك ـ دىيانەتلىك بولۇش، يېقىنلىرىغا، تونۇش ـ بىلىشلەرگە يان باسماسلىق هەققىدە هە دەپ تەكىتلەۋاتىدۇ. بېشىمنىڭ ئىچىمۇ، تېشىمۇ قاتتى هازىر، ــ ئۇ شۇنداق دەپ بىر ئاز تۇرۇۋالغاندىن كېيىن يەنە گېپىنى داۋاملاشتۇردى، ــ بوپتۇ، ئالايىتەن ساقالىرىنى سۆرەپ كەپلا، قۇرۇق قول كەتمىسلە، يۇقىرىدىن تەقسىماتى يوق ئورۇنغا سۇ بېرىپسەن دەپ قالسا، ئۆزۈم بىر ئامالىنى قىلارمەن.

ــ هىممەتلىرىگە رەهمەت، زەنجاڭ، هەشقاللا.

رازىق شۇجى پونكىت باشلىقىنىڭ: «سۇ بېرىلسە بولىدۇ. خەتنى تاپشۇرۇپ ئالغان هامان دەرهال ئەمەلىيلەشتۈرۈڭلار» دەپ يېزىپ بەرگەن باغاقچىسىنى ئېلىپ، زاكۇ بېشىغا ماڭماقچى بولدى.

ــ مۇنداق بىر گەپ، ــ دېدى پونكىت باشلىقى شۇجىنى

توختىتۇپلىپ، ــ ۋلايەتتىن ئىككى باشلىق كەپتىكەن، رەھبەرلەر ماڭا ئوبدانراق بىر سوروۇن ھازىرلاڭلار، ئۇلارنى ياخشىراق بىر كۈتۈپ قويىلى، دېگەنىدى. شەھەردىغۇ نى ـ نى ئالىي رېستورانلار، كۆڭۈل ئېچىش سورۇنلىرى بار. لېكىن، ئۇلار ئۇنداق يەرلەرگە تولا بېرىپ زېرىكىپ كەتكەن خەق بولغاچقا، رېستورانغا باشلاپ يۈرمەي باشقىچىرەك بىر سوروۇن ھازىرلايلى دېيىشكەنىدۇق. مېنىڭچە، سوروۇننى سىلىنىڭ قوتاندۇڭگىلا تۇزەيمىكىن دەيمەن. قانداق دېدىم، شۇجى؟

ــ ناھايىتى ئوبدان ئويلاپلا، زەنجاڭ، ــ دېدى شۇجى دەرھاللا، ــ ئۇنداق بولسا مەن ھازىرلا بېرىپ تەييارلىق قىلاي.

ــ بۇ سوروۇن سىلىگە ئامانەت قالدى ئەمىسە، ــ دېدى پونكىت باشلىقى مەنۇنلۇق بىلەن ھىجىيىپ، ــ بېرىپلا ئۇۋچىلارنى قاراڭغۇتوغراقتا ھەيدىسىلە. كېيىك، جەرەن، گۆشىنىڭ گېپىنى قىلسام، ئۇلار بەكمۇ خۇش بولۇپ كېتىشتى، سىلىگە ئىشەنگەنلىكىم ئۈچۈن، ئۇلارغا «خاتىرجەم بولۇڭلار، داستىخاندىكى بارلىق يېمەكلىكلەر خاس ياۋايى ھايۋانلارنىڭ گۆشى بولىدۇ. ئۆي ھايۋانلىرىنىڭ گۆشىدىن بىر چىشلەمگۇ يەپ سالمايسىلەر» دەپ ۋەدە بېرىۋەتتىم، ئېچىملىككە كەلسەك، ئۇلار سىلى ـ بىز ئېچىكەن ئادەتتىكى ھاراق، ئېچىملىكلەرنى ئېچمەيدۇ. مەن سىلىگە بىرنەچچە خىل ئېچىملىكنىڭ ئىسمىنى يېزىپ بېرەي، شەھەردىن جىقراق ئاچىقتۇرۇپ قويارلا، مۇشۇنداق قىلساق قانداق دەيلا، شۇجى؟

ــ شۇنداق قىلايلى، ــ دېدى شۇجى بوشقىنا، ئۇنىڭ قارامتۇل چىرايى تېخىمۇ قارىداپ كەتكەن بولۇپ، قوشۇمىلىرى تۇرۇلۇپ كەتكەنىدى. تاغدەك بىر يۇكنى يەلكىسىگە ئېلىۋالغاندەك قەدەملىرىنى ئاران ـ ئازان يۆتكەيتتى. ئەسلىدىنلا سەل دوكراق كەلگەن بەستى خۇددى ئورغاقتەك ئېگىلىپ كەتكەندەك كۆرۈنەتتى.

مۇسا ئاقساقال رازىق شۇجىنىڭ قاراڭغۇتوغراقتا ئۇۋچى

ئەۋەتىش پىكىرىگە قارشى تۇرۇپمۇ كەتمىدى. بەك قىزغىن قوللاپمۇ كەتمىدى. ئۇ كۆزىنى يۇمۇپ بىرھازا ئويلىنىپ تۇرۇۋالدى ـ دە:

ـــ ئۆزلىرى بىلىپ بىر ئىش قىلسىلا، مەن ئوۋغا چىقمايمەن، ئوۋچىلارغا تاپىلاپ قويسىلا، ئۇلار ئورمانغا بەك ئىچكىرىلەپ كىرىپ كەتمىسۇن، ئېزىپ قالمىدۇ. بوغازلىرىنى ئوۋلىمىسۇن، زىيادە جىق ئوۋلاپمۇ كەتمىسۇن، ـــ دەپ تاپىلىدى.

ئاۋاق پونكىت باشلىقى مېھمانلارنى باشلاپ كېلىپ بىرەر سائەتتىن كېيىن، ئوۋچىلارمۇ قاراڭغۇتوغراقتىن قايتىپ چىقىشتى. ئۇلار بىر كېيىك، ئىككى قىرغاۋۇل، ئىككى توشقان ئولجا ئالغانىدى.

كېيىكنى سويۇپلا ئوۋچىلارنىڭ قوللىرى تىترەپ، قولىدىكى پىچاق چۇشۇپ كەتتى. كۆزلىرى چەكچىيىپ، يۈز مۇسكۇللىرى تارتىشتى، ئېغىر گۇناھ ئۆتكۈزۈپ قويغاندەك بېشىنى تۆۋەن سالدى. ئىچىدە دۇرۇت ئوقۇپ خۇدادىن گۇناھىنى تىلەشتى.

ـــ بوغاز ئىكەن... ئىسىت، بوغاز ئىكەن ئەمەسمۇ... خۇدا، ئۆزۈڭنىڭ ئەپۇ قىلغايسەن، ـــ دەپ ئىكراپ تاشلىدى قېرى ئوۋچى لەۋلىرىنى گاچ ـ گاچ چىشلەپ، كۆزىگە لىققىدە ياش ئالغان ھالدا.

كېيىك راستلا بوغاز ئىدى. ئۇنىڭ قورسىقىدا ئېتىگە ئەمدىلا تۇك چىقىشقا باشلىغان قوشكېزەك تۆرەلمە تۇغۇلۇپ ياتاتتى. ئوۋچىلارنىڭمۇ ۋە باشقىلارنىڭمۇ بىر ھازاغىچە كېيىك گۆشىنى بىر تەرەپ قىلىشقا قولى بارمىدى.

رازبق شۇجى بۇ قېتىممۇ دەريانىڭ قىرغىقىدىكى ھېلىقى قوم دۆڭنىڭ ئۈستىدىكى مەيدانغا كىگىز ـ كۆرپە سالدۇرۇپ داستىخان ھازىرلاتقانىدى. داستىخان بىر دەمدىلا ھەر خىل يەل ـ يېمىش، تۇرلۇك ئىچىملىك ۋە شورپا، كاۋاپ قىلىپ پىشۇرغان كېيىك، توشقان، قىرغاۋۇل گۆشلىرى بىلەن لىق تولىدى.

قوتاندۆڭلۇك سازەندىلەر داستىخاندىن ئىككى قەدەم نېرىدا ئولتۇرۇپ مۇقام توۋلايتتى.

ئىچىشۋازلىق باشلىنىپ كەتتى. ۋىلايەتتىن كەلگەن باشلىق — چىشلىرى سۇۋارى ئالتۇن بىلەن قاپلانغان چار باش، سېمىز ئادەم ئۇتلىگەن كاللىدەك ھىجىيىپلا ئولتۇرىدۇ. ئاۋاق پونكىت باشلىقى بولسا كىچىنىكىڭ سالقىن غۇر ـ غۇر شامىلى بىلەن بەسلەشكەندەك، سېمىز باشلىقنى ھە دەپ يەلپۇمەكتە ۋە داستىخاندىن خۇددى كىچىك بالىغا يېمەكلىك تاللاپ بەرگەندەك گۆش تاللاپ بەرمەكتە.

رازىق شۇجى دەريانىڭ قۇرۇپ كەتكەنلىكىنى، كونا ئېغىزنىڭ كۆمۈۋېتىلگەنلىكىنى، ۋىلايەتتىن كەلگەن بۇ چوڭ باشلىققا دەپ باقماقچى، دەرياغا، قوتاندۆڭگە، قاراڭغۇتوغراقىقا سۇ باشلاپ كېلىش ئىشىنى ھەل قىلماقچى بولۇپ، بىرنەچچە قېتىم ئېغىز ئۆمەللىدى. لېكىن، ئاۋاق پونكىت باشلىقى پەقەتلا پۇرسەت بەرمىدى. ئۇ ئالتۇن چىشلىق چوڭ باشلىقنىڭ قۇلىقىغا بىر ئۆزىلا كۆسۈرلايتتى. بىر ئۆزىلا ھاراق، ئىچىملىك تۇتاتتى. بىر ئۆزىلا يەلپۇيتتى. قۇم دۆڭنىڭ ئۈستى ئايدىڭدا قىزىرىپ كەتكەنىدى. كىملەردۇر بىقىنىدىكى ئادەمگە كۆڭۈل چۈشەندۈرەتتى. سازەندىلەر بولسا قورسىقىنىڭ ئاچقانلىقىغا، ئۇسساپ كەتكەنلىكىگە قارىماي بارلىق ۋۇجۇدى بىلەن نەغمە قىلاتتى. ناخشا توۋلايتتى.

قاراڭغۇتوغراقتىن سوقۇۋاتقان غۇر ـ غۇر سالقىن شامال تۇيۇقسىز چاقماق تېزلىكىدە شىددەتلىك قارا بورانغا ئۆزگەردى. بۇران شۇنداق دەھشەتلىك چىقتىكى، گويا ئاشۇ ئەلپازى بىلەن مۇشۇ سورۇننى، سورۇندىكى ئادەملەرنى ئۇچۇرۇپ ئاپىرىپ بىر يەرگە كۆمۈۋېتىدىغاندەك دەھشەتلىك ھۆركىرەيتتى. قۇم ـ توپىلارنى ئۇچۇرۇپ كېلىپ ئادەمنىڭ كۆزىگە، ئاغزىغا تىقاتتى. كۆزنى يۇمۇپ ـ ئاچقۇچىلا سورۇننىڭ پەيزى ئۇچۇپ كەتتى. سېمىز باشلىق، ئاۋاق پونكىت باشلىقى قاتارلىقلار ئالدى ـ

كەينىگە قارىماي بەدەر قاچتى. ئۇدۇل بېرىپ ماشىنىغا چىقىۋېلىشتى، باشقا مېھمانلارمۇ ئۇلارنىڭ كەينىدىن ئەگەشتى. لېگەن ـ لېگەنلەردىكى كاۋاپلار، گۆشلەر قۇم ـ توپىنىڭ ئارىسىدا قالدى.

ـــ ماشىنىدىن چۈشسىلە، ئۆيگە كىرەيلى، ـــ دېدى شۇجى.

ـــ بولدى كېتەيلى، ھازىرلا ماڭايلى. بۇ يەردە تۇرساق تاڭ ئاتقۇچە قۇم ـ توپىغا كۆمۈلۈپ قالمايلى يەنە، ـــ دېدى سېمىز باشلىق قاپاقلىرىنى تۇرۇپ پۇش ـ پۇش تىنىپ.

سېمىز باشلىق كېتىمىز دەپ تۇرۇۋالغانلىقتىن، ئاۋاق پونكىت باشلىقىمۇ باشقا گەپ قىلالمىدى. ئۇمۇ ئەگەشتى، شۇجىنىڭ قونۇپ قېلىڭلار دەپ تۇتۇشلىرىنى كەسكىن رەت قىلدى. شوپۇرلار ماشىنىلىرىنى ئوت ئالدۇرۇپ، چىراغلىرىنى يانداۋرۇشتى، مېھمانلار بىلەن ساھىبخانا كۆڭۈلسىز خوشلاشتى.

ئاۋاق پونكىت باشلىقىنىڭ پىكاپى ئورنىدىن قوزغىلىپ تۆت ـ بەش مېتىر ماڭمايلا توختىدى. پونكىت باشلىقى كۆزنەكتىن بېشىنى چىقىرىپ تۇرۇپ توۋلىدى.

ـــ شۇجى، ھوي رازىقاخۇن شۇجى.

شۇجى يۈگۈرۈپ كەلدى.

ـــ خوش نېمە گەپ بارىكىن؟

ـــ ھېلىقى داستىخاندىكى گۆش ـ كاۋاپلارنى ماۋۇ سومكىغا قاچىلاپ بەرسىلە.

شۇجى ئوڭايسىز ئەھۋالدا قالغاندەك بولۇپ، دۇدۇقلاپ جاۋاب بەردى:

ـــ داستىخاندىكى گۆش، كاۋاپلار پۈتۈنلەي توپا ـ قۇمغا ئارىلىشىپ كېتىپتۇ، شۇڭا...

ـــ توپا ـ قۇمغا ئارىلىشىپ كەتكەن بولسىمۇ مەيلى، تېز ئادەم بۇيرۇسىلا قاچىلاپ بەرسۇن.

پونكىت باشلىقىنىڭ كەسكىن بۇيرۇقىنى شۇجى دەرھال بەجا كەلتۈردى. مېھمان چىققان پىكاپلار تۇن ـ كېچىدىكى قارا

بوراندا بىردەمدىلا كۆزدىن غايىب بولدى.

بوران بارغانسېرى ئەدەپ كەتكەنىدى. ئۇلار بىر نەرسىنى ۋەيران قىلىۋەتمەكچى، قۇم - توپىلار بىلەن كۆمۈۋەتمەكچى بولغاندەك شىددەت بىلەن سوقاتتى، غەزەپلەنگەندەك، نەرە تارتقاندەك ھۆركىرەيتتى. قۇم - توپىلارنى ئاسمانغا ئۇچۇراتتى.

ئەتىسى قوتاندۆڭلۇكلەر ئورنىدىن تۇرۇپ ھەيران قالدى. قورقمىنىدىن دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى. بىرەر شۇملۇقنىڭ، بالا - قازانىڭ ئالامىتىنى سەزگەندەك ۋەھىمىگە چۈشتى. قوتاندۆڭ بەش - ئالتە سانتىمېتىر قېلىنلىقتا قۇم - توپىنىڭ ئاستىدا قالغانىدى. دەل - دەرەخ، گۈل - گىياھ، زىرائەتلىرىنىڭ ئەسلىي رەڭگىنى پەرق ئەتكىلى بولمايتتى، ھاۋا - جاھان ساپسېرىق، ئىلغا قىلغىلى بولمايتتى. قوتاندۆڭ يا كېچىگە، يا كۈندۈزگە ئوخشىماي قالغانىدى.

— بۇ قاراڭغۇتوغراقنىڭ ئۇ تەرىپىدىكى قۇملۇقنىڭ قۇملىرى، كېچىدىن چوڭ كۆلەمدە قۇم كۆچكەن بولۇشى مۇمكىن. قوتاندۆڭدە ياغقان بۇ قۇملاردىن قارىغاندا، قاراڭغۇتوغراقنىڭ ئۇ چېتىدىكى خېلى كۆپ قىسىم ئورمانلارنى كېچىچە قۇم كۆمۈۋەتكەن ئوخشايدۇ. بوران مۇشۇنداق چىقىۋېرىدىغان بولسا، قاراڭغۇتوغراقنى پۈتۈنلەي قۇم يۇتۇپ كېتىدۇ، — دېدى مۇسا ئاقساقال ھەسرەتلەنگەن ھالدا ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ.

دەريا قۇرۇپ كەتكەنىدى. دەريادىن ئىلگىرىكى شوخ، ئەركىن ئاھاڭلار، ھەيۋەتلىك، جاراڭلىق سادالار ئاڭلانمايتتى. ئېغىر غەم - قايغۇغا، سۈكۈتكە چۆمگەندەك مۇڭلۇق، ھەسرەتلىك شارقىراشلارمۇ ئاڭلانمايتتى. ئۇنىڭدا تولغىنىپ - تولغىنىپ ئاققان سۇلارنىمۇ كۆرگىلى بولمايتتى، دەريا قىنىدا بىر تېمىمۇ سۇ يوق ئىدى.

* * *

تاڭ سۈزۈلۈشى بىلەن سىرتقا ماڭغان رازىق شۇجى ھويلىسىڭ شادلىق دەرۋازىسىنى ئېچىپلا، ئىشىك ئالدىدىكى كۆلچەكنىڭ بويىدىكى مەنزىرىنى كۆرۈپ ھەيران قالدى. كۆزۈمگە شۇنداق كۆرۈنۈۋاتامدۇ نېمە دەپ كۆزلىرىنى ئۆۋۈلۈۋېتىپ قارىدى، ئۇنى سەزگۈلىرى ئالدىمىغانىدى. ئۇ راستلا كۆرۈۋاتاتتى، كۆلچەكنىڭ بويىدا بىر ئانا كېيىك سۈنايلىنىپ ياتاتتى. چىرايلىق ئاھۇ كۆزلىرى چەكچىيىپ تۇراتتى. قېشىدا يېڭىلا تۇغۇلغان بىر جۈپ كېيىك ئوغلىقى غۇبارسىز قارا كۆزلىرىنى مۆلدۈرلەتكىنىچە، ھېچنېمىدىن غەمسىز بەخىرامان تۇراتتى. رازىق شۇجى ئۇلارغا ئاستا ـ ئاستا يېقىنلاشتى، كېيىك ئوغلىقى ھېچقانداق خەۋپ ھېس قىلمىدىمۇ ياكى سەزمىدىمۇ، ئۆزىگە يېقىنلاپ كېلىۋاتقان ئادەمدىن پەقەتلا قاچمىدى. ئانا كېيىكمۇ مىدىرلاپمۇ قويمىدى، رازىق شۇجى پەم بىلەن كېلىپ ئانا كېيىكنى كاپپىدە تۇتۇۋالدى. كېيىك جىملا ياتاتتى. ئۇ ئاللىقاچان ئۆلۈپ قالغان بولۇپ، بەدىنى مۇزلاپ قالغانىدى. ئۇ تۇغۇتتا ئۆلۈپ قالغان بولسا كېرەك. تۇغۇت يولىدا تۆرەلمە ھەمراھىدەك بىر نەرسە يېرىم چىقىپ تۇراتتى.

رازىق شۇجى ئاۋۇال ئىككى كېيىك ئوغلىقىنى، ئاندىن كېيىن ئۆلۈپ قالغان ئانا كېيىكنى كۆتۈرۈپ ھويلىغا ئەكىردى. ئايالىنى توۋلاپ چىقىپ، كېيىك ئوغلىقىغا ئىنەكنى سېغىپ سۈتىنى ئىچۈرۈشىنى بۇيرۇپ، ئۆزى ئانا كېيىكنى سويۇشقا تۇتۇندى. ئۇ كېيىكنى تېزلا سويۇپ بولدى. گۆشىنى ھويلىسىدىكى ئۈزۈم تالنىڭ تۈۋىگە كۆمىدى. سويۇۋالغان كېيىك تېرىسىنىڭ ئۈستىگە تۈز چېچىپ ئاپتاپ چۈشىدىغان يەرگە يېيىپ قويدى.

رازىق شۇجى مۇسا ئاقساقالنىڭ ئۆيىگە كىرىپ كەلگەندە،

مۇسا ئاقساقالنىڭ ئايالى هويلىدا كېيىك ئوغلاقلىرىغا شېشىدە سۈت ئەمدۈرۈۋاتاتتى. ئوغلاقلار شېشىدىكى سۈتنى بىر - بىرىدىن قىزغىنىشىپ، بەس - بەستە ئېمىۋاتاتتى. ئۇ بۇ مەنزىرىنى كۆرۈپ يەنە بىر قېتىم هەيران قالدى.

— كەلسىلە، رازىقاخۇن، — دېدى مۇسا ئاقساقالنىڭ ئايالى رازىق شۇجىغا سالام بېرىپ، ئۇ رازىق شۇجىنىڭ كېيىك ئوغلاقلىرىغا هەيرانلىق بىلەن قاراپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ چۈشەنچە بەردى، — بىزنىڭ ئا ئادەم ئۇلۇشكۇن كەچ قاراڭغۇتوغراقتىن تېپىپ كەپتۇ، ئانىسى ئۆلۈپ قاپتىكەن دەپ تېرىسىنى سويۇۋېلىپ كەپتۇ. قېنى ئۆيگە كىرسىلە، — ئايال ئۆيگە قاراپ توۋلىدى، — هوي... هوي ئادەم، رازىقاخۇن شۇجى كەلدى.

مۇسا ئاقساقال هويلىغا چىقىپ رازىقاخۇن شۇجىنى ئۆيگە باشلىدى.

— هويلىنىڭ ئالدىدىكى كۆلچەك بويىدىن تېپىۋالدىم دېسىلە، — دېدى مۇسا ئاقساقال رازىق شۇجىنىڭ كېيىك ئوغلىقى هەققىدىكى گېپىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ساقلىنى سىلاپ تۇرۇپ، — سۈت ئەمدىمۇ، ئوغلاقلار خېلى تىمەنمۇ؟

— سۈت ئەمدى، مەن بۇياقتا ماڭغاندا بالىلار ئېمىتىپ قالغان. بۇ نېمە كارامەتتۇ ئەمدى؟ — دېدى رازىق شۇجى كۆڭلىدىكى گۇمانىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، — قوتاندۆڭدە ئەزەلدىن مۇنداق ئىش بولۇپ باقمىغان هەم بۇنداق ئىشنى ئەزەلدىن ئاڭلاپ باقماپتىكەنمەن. بىز ئىلگىرى ئۇۋ ئۇۋلاش جەريانىدا ئانىسى ئۆلۈپ قېلىپ، يېتىم قالغان ئوغلاقلارنىلا تۇتۇۋېلىپ ئەكېلىپ باققاندۇق.

— شۇنداق، — دېدى مۇسا ئاقساقال ئەقىل ئۇچقۇنلىرى چاقناپ تۇرغان بۇركۇتنىڭكىدەك ئۆتكۈر كۆزلىرىنى بىر نۇقتىغا تىكىپ تۇرۇپ، — بۇ ئىلگىرى بولۇپ باقمىغان ئىش، پەمىچە، يېرىم دەريا قۇرۇپ كەتكەندىن بېرى،

قاراڭغۇتوغراقتىكى بۇلاق، كۆللەرمۇ، زەي ـ شۇەلەرمۇ قۇرۇپ كەتتى. توغراق، يۇلغۇن، شۇنداقلا ئوت ـ چۆپلەرمۇ قۇرۇپ، قۇم ـ بوراننىڭ ئاستىدا قالدى. ھازىر بۇ جانۋارلارغا قاراڭغۇتوغراقتا ئىچكۈدەك سۇ، تويۇپ يېگۈدەك ئوت ـ چۆپ يوق. مەن كېيىك، جەرەنلەرنىڭ ئورمانلىقتىن چىقىپ، تېرىلغۇ يېرىمىزگە كېلىپ ئوتلاۋاتقانلىقىنى بىرقانچە قېتىم كۆردۇم. ئەزەلدىن قاراڭغۇ توغراقنىڭ ئىچكىرىسىدە ياشايدىغان بۇ جانۋارلارنىڭ ئۆز ماكانىنىڭ سىرتىغا چىققانلىقىغا قارىغاندا قاراڭغۇتوغراقنىڭ ئىچكىرىسىدە ئىچكۈدەك سۇ، يېگۈدەك ئوت ـ چۆپ قالمىغان گەپ، بەلكىم بۇ چاغقىچە قاراڭغۇتوغراقنىڭ خېلى بىر قىسمىنى قۇم كۆمۈپ بولغان بولۇشى مۇمكىن. ئاپەت يالغۇز بىزنىڭ بېشىمىزغىلا ئەمەس، بۇ جانۋارلارنىڭ بېشىغىمۇ كەلگىلى تۇردى، رازىقاخۇن.

ـــ بۇ ئىشنىڭ ئامالى بولماسمۇ؟

ـــ ئامال؟ بىزنىڭ قولىمىزدىن نېمە ئامال كېلىدۇ دەيلا؟ دەريانىڭ سۈيىنى ئۇ بالاخورلار پۈتۈنلەي توسۇۋالدى، ـــ مۇسا ئاقساقالنىڭ كۆزلىرى ھەسرەتلىك مۇڭغا تولدى، مىس رەڭ چىرايى قايغۇلۇق تۈس ئالدى، ـــ يېزىلىق ھۆكۈمەتىمۇ «پاختا ـ پاختا» دەپلا، باشقا ئىشلار بىلەن كارى بولماي، بىنەم يەرلەرنى كۆپ ئېچىۋەتتى. دەريانىڭ سۈيى پۈتۈنلەي ئاشۇ بىنەمگە ـــ پاختىغا ئېقىۋاتىدۇ. ئەزەلدىن بۇ دەريادىن سۇ ئىچىپ كېلىۋاتقان قاراڭغۇتوغراقلا بىر تەمەم بولسىمۇ سۇ ئەۋەتىش ھېچكىمنىڭ خىيالىغا كەلمەيۋاتىدۇ. ھازىر بۇ جانۋارلارنىمۇ، قاراڭغۇتوغراقنىمۇ قۇتقۇزۇپ قالىدىغان بىردىنبىر ئامال دەريانى سۇ باشلاش، قاراڭغۇتوغراقلا سۇ باشلاپ كېلىش. لېكىن، بۇ گەپنى كىم تېڭىشايدۇ؟ قاراڭغۇتوغراقلا سۇ باشلاش كىمنىڭ قولىدىن كېلىدۇ؟ ئىلگىرى قاراڭغۇتوغراقنى مۇھاپىزەت قىلىدىغان بىر ئۆيلۈك كىشىلەر بولىدىغان، ئۇلار قاراڭغۇ توغراقنى مۇھاپىزەت قىلىپ بەرگەنلىكىم ئۈچۈن ھۆكۈمەت ماڭا

ئايلىق بېرىدۇ، دېيىشەتتى. كېيىنكى ۋاقىتتا، ئۇ كىشى پېنسىيەگە چىقتىم دەپ بالىچاقلىرى بىلەن كۆچۈپ كەتتى. شۇنىڭدىن كېيىن بۇ جاڭگاللىققا ئادەم كەلگىلى ئۇنىمىدىمۇ ياكى ھۆكۈمەتنىڭ كارى بولمىدىمۇ بىرمۇ ئورمان قاراۋۇلى كەلمىدى. ئەگەر ئاشۇنداق ھۆكۈمەت مەخسۇس تەيىنلىگەن ئورمان مۇھاپىزەتچىلىرى بولغان بولسا، قاراڭغۇتوغراقنىڭ گېپىنى قىلىشقا بىرئاز ئامال تېپىلاتتى. بۇ ئىش مۇشۇنداق كېتىۋېرىدىغان بولسا قاراڭغۇتوغراقمۇ، بىزنىڭ قوتاندۆڭمۇ، ئاشۇ ئاچقان بىنەم يەرلەرمۇ قۇمنىڭ تېگىدە قالىدۇ. ئەل - يۇرتنى قۇم باسىدۇ.

— قانداق قىلساق بولار، دەپ باقسىلا ئاقساقال؟ ئەھۋالنى كۆرۈپ تۇرۇپ، بىلىپ تۇرۇپ قاراپ تۇرساق بولماس، بۇ ئىشنى ھەل قىلىشنىڭ بىر چارىسىنى قىلساق بولاتتى.

— نەچچە كۈندىن بېرى كاللامغا بىر ئىش كېلىۋاتىدۇ، — دېدى مۇسا ئاقساقال گېزىت قەغىزىگە تاماكا ئورىغاچ، — يۇقىرىغا يۇرتنىڭ، قاراڭغۇتوغراقنىڭ ئەھۋالىنى ئەينەن سېلىپ خەت يېزىپ باقايمىكىن دەيمەن. پارتىيە - ھۆكۈمەت دېگەن يالغۇز بېھىشباغ يېزىسىلا ئەمەسقۇ؟ ئۇنىڭ ئۈستىدە ناھىيە، ۋىلايەت، ئاپتونوم رايون، ھەتتا مەركەز بار. خەتنى بىرنەچچە نۇسخا يېزىپ، ھەر دەرىجىلىك پارتىيە - ھۆكۈمەتلەرگە، رەھبەرلەرگە ئەۋەتسەك، بەلكىم ئۇلار كۆڭۈل بۆلۈپ قالار. ھازىر ئالىدىغان ئازغىنا پايدىدىن كېيىن تارتىدىغان زىياننىڭ ئورنىنى تولدۇرۇۋالغىلى بولمايدىغانلىقىنى چۈشىنىپ قالار، يېزا باشلىقىنى «پاختا، پاختا» دەپلا قارىغۇلارچە قالايمىقان بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈپ، بىنەم ئېچىشتىن توسۇپ قالغىلى، دەريانى سۇ ئېچىپ، قاراڭغۇتوغراقنى سۇ باشلاپ كەلگىلى بولار دەپ ئويلايمەن.

— ئوبدان ئويلاپلا، شۇنداق قىلىلى، — دېدى رازىق شۇجى، — خەتنى سىلى يېزىپ پۈتكۈزسىلە، خەتنىڭ ئايىغىغا مەنمۇ ئىمزا

قويای.

ـــ يۇقىرىغا خەت يازىدىغان ئىشنىڭ ياخشىلىق ئېلىپ كېلىشىدىن، يامانلىق ئېلىپ كېلىشى تولا، بۇ ئەزەلدىن شۇنداق. يۇقىرىدىكىلەر خەتنى كۆرۈپ بىر بولسا مەخسۇس ئۆزى قول تىقىپ تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىدۇ، بىر بولسا ئۆزىدىن بىر دەرىجە تۆۋەن ئورۇنغا تەكشۈرۈپ بېقىشنى بۇيرۇيدۇ. ئۇ ئورۇنمۇ ئۆزىدىن يەنە بىر دەرىجە تۆۋەن ئورۇنغا تەكشۈرۈپ بېقىشنى بۇيرۇيدۇ. شۇنداق قىلىپ، يازغان خېتىمىز ئاخىر ناھىيە، يېزا باشلىقلىرىنىڭ قولىغا كېلىپ توختايدۇ. تەلىيىمىز بولسا ئىش ئوڭغا تارتىپمۇ قالىدۇ. تەلىيىمىز بولمىسا خەت يازغانلىقىمىز ئۈچۈن بېشىمىزغا بالا ـ قازا ياغىدۇ. بۇنداق ئىشلارنى سىلى ـ بىز جىق كۆرگەن. شۇڭا، خەتكە ھېچكىمنى چېتىۋالماي ئۆزۈملا ئىمزا قويۇپ ئەۋەتەي دەپ ئويلىغانىدىم. سىلىنىڭ ياخشى كۆڭۈللىرىگە رەھمەت، سىلى بولسىلا كەنت پارتىيە ياچېيكىسىنىڭ شۇجىسى، مۇنداقچە ئېيتقاندا بىر كەنتنىڭ بېشى. شۇڭا، بۇ ئىشتا سىلى ئېھتىياتچان پوزىتسىيە تۇتۇپ، ئۆزلىرىنى چەتكە ئېلىپ تۇرغانلىرى ياخشى. ۋاقتى كەلگەن چاغدا تەكشۈرۈش گۇرۇپپىسىغا بىر ـ ئىككى ئېغىز ھەق گەپ قىلىپ قويسىلا بولىدۇ.

رازىق شۇجى تالىشىپ ئولتۇرمايلا ئاقساقالنىڭ مەسلىھەتىگە قوشۇلدى.

ـــ مەن ئۆيگە قايتاي، ـــ دېدى رازىق شۇجى ئورنىدىن قوزغىلىپ.

ـــ بىردەم ئولتۇرسىلا، بالىلار قازان ئاسسۇن، ـــ دېدى مۇسا ئاقساقال.

ـــ رەھمەت، يەنە باشقا ئىشىم بار ئىدى، ـــ دېدى رازىق شۇجى ئىشىك تەرەپكە مېڭىپ.

ـــ ھېلىقى كېيىك ئوغلاقلىرىنى قانداق قىلاي دەۋاتىدىلا؟ ـــ

دەپ سوربدى مۇسا ئاقساقال.

ــ ھە، راست، تاسلا قاپتىمەن ئۇنتۇپ قالغىلى، ــ دېدى رازىق شۇجى گەدىنىنى قاشلاپ، ــ مەن ئەسلىي مۇشۇ ئىش تۇپەيلى ئۆزلىرى بىلەن كۆرۈشكىلى كەلگەن. سىلىچە قانداق قىلساق بولار؟

ــ ئوغلاقلارنى ھازىرچە كالا سۇتى بىلەن بېقىپ تۇرايلى، ئۇلار بىرئاز چوڭ بولۇپ ئۆزىنىڭ كۈنىنى ئۆزى ئالالىغۇدەك بولغاندا قاراڭغۇتوغراققا قويۇۋېتەيلى، ــ مۇسا ئاقساقال رازىق شۇجىنىڭ باشقىچە ئىپادە بىلدۈرمەي تۇرغىنىنى كۆرۈپ يەنە گېپىنى داۋاملاشتۇردى، ــ سىلى بىرنەچچەيلەننى تەشكىللەپ، كېۋەزلىك، قوناقلىقلارنى ئىزدەشتۈرۈپ باقسىلا، بەلكىم ئوغلاقلىرى يەنە ئۇچراپ قېلىشى مۇمكىن. ھازىر بوغاز كېيىك ـ جەرەنلەرنىڭ تۆللەيدىغان مەزگىلى. مەن بىرنەچچە ئوۋچىلارنى باشلاپ قاراڭغۇتوغراقنى بىر ئايلاپ چىقاي، ئاندىندىن ئايرىلىپ قالغان ئوغلاقلارنى ئىزدىگەچ قاراڭغۇتوغراقنىڭ زادى قانچىلىك يېرىنى قۇم باستى، قانچىلىك يېرى قۇرۇپ كەتتى. تەپسىلىي كۆرۈپ كېلەي. يەنە بىر گەپ، ئاممىنى تەشكىللەپ قاراڭغۇتوغراقنىڭ ئەتراپىغا يوغانراق كۆلدىن بىرنەچچىنى چېپىپ سۇ تولدۇرۇپ قويايلىمىكىن دەيمەن، ــ ئاقساقالنىڭ مەقسىتىنى تېزلا چۈشەنگەن رازىق شۇجى دەرھال بۇ ئىشلارنى ئورۇنلاشتۇرۇشقا ۋەدە بەردى.

قوتاندۆڭدە بۇ يىل كۆز بالدۇرلا كەلدى. 10 ـ ئاي ئاخىرلىشىپ بولغۇچە ھاۋا سوۋۇپ، قاتتىق سوغۇق چۈشۈپ، ئۇششۇك مېڭىپ كەتتى. كىشىلەر قىشلىق كىيىملىرىنى يىللاردىكىدىن بۇرۇنلا كىيىشۋالدى. قوتاندۆڭلۈكلەرنى قوناق ئورۇش، بۇغداي تېرىش، كېۋەز تېرىپ سېتىش... قاتارلىق بىر تالاي ئىشلار ئالدىغا سېلىۋالغانىدى. ئۇلارنىڭ ھازىر بېشىنى ئەڭ قاتۇرىدىغىنى يەنىلا پاختىنىڭ ئىشى ئىدى. ئۇلار يازدىن بۇيان ۋاقتىدا سۇ قۇيۇپ، پەرۋىش قىلالمىغانلىقتىن كېۋەز

مايسلىرى تولۇق ئەي بولمىدى، تولۇق ئاينىيالمىدى ھەم غوزىسىمۇ ئانچە كۆپ چۈشمىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇسسۇزلۇق ۋە قاتتىق ئىسسىقتا ئاران ـ ئاران تۇرغان كېۋەز مايسلىرىغا بىر دىنلا كېسەل تېگىپ ۋە كېپىنەك قۇرتى چۈشۈپ بىر قىسىم كېۋەز مايسلىرىنى قۇرۇتۇۋەتتى ۋە چېچەك، غوزىلىرىنىڭ تەڭدىن تولىسىنى تۆكۈۋەتتى. نەتىجىدە قوتاندۆڭلۈكلەر كېۋەز تېرىپ ـ سېتىپ ھاللىق سەۋىيەگە يېتىش ئۈياقتا تۇرسۇن، ئەتىيازدا يېزا تۆۋەن ئۆسۈم بىلەن تارقىتىپ بەرگەن ئۇرۇقلۇق، سولياۋ يوپۇق، خىمىيەۋى ئوغۇتنىڭ پۇلىنىمۇ ئېتىزدىن چىققان پاختىنىڭ پۇلىدىن تىرىلدۈرەلمەي، گەدىنىدە ئېشىپ قالغان قەرزىنى قوتاندىكى مال چارۋىلىرىنى سېتىپ تۆلەشكە مەجبۇر بولدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە يىل بېشىدا يېزا چۈشۈرۈپ بەرگەن پاختا ئىشلەپچىقىرىش ھۆددە كۆرسەتكۈچى ئورۇنلىنىش ئۈياقتا تۇرسۇن، مەھسۇلات خېلىلا كەملەپ كەتتى. توختام بويىچە ھەربىر دېھقان ئائىلىسى پاختا مەھسۇلاتىنىڭ كەملىگەن قىسمى بويىچە يېزىغا جەرىمانە تۆلىشى كېرەك. ئۆلمەكنىڭ ئۈستىگە تەپمەك بولىدىغان بۇ ئىشمۇ قوتاندۆڭلۈكلەرنىڭ ئالدىدا قورقۇنچلۇق ياۋۇز بىر مەخلۇقتەك توغرا تۇراتتى.

رازنىق شۇجى ھەر كۈنى ئەتىگىنى ئۆيمۇئۆي بېرىپ، دېھقانلارغا ئۆيدە ئىشلىتىش ئۈچۈن ئېلىپ قالغان پاختا بولسا، دەرھال يېزىلىق پاختا سېتىۋېلىش پونكىتىغا ئاپىرىپ سېتىپ بېرىپ كېلىشنى سۈيلەيتتى.

ــ يوق، ئۆيدە بىر جىڭمۇ پاختا ئېلىپ قالمىدۇق، ھەممىنى ئاپىرىپ سېتىپ بەردۇق، ــ دەپ جاۋاب بېرەتتى ئائىلە باشلىقلىرى.

ــ غوزىچۇ، غوزا، غوزىلارنىمۇ بىرنى قويماي ئۈزۈپ كېلىپ پاك ـ پاكىز تېشىپ سېتىپ بېرىڭلار. يېزىلىق ھۆكۈمەتنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى ئاشۇنداق، شەخسىي ئىشلىتىمەن دەپ ئۆيدە بىر جىڭمۇ پاختا ئېلىپ قېلىشقا بولمايدۇ، پاختىنىڭ

ھەممىسىنى دۆلەتكە سېتىپ بېرىش كېرەك.

رازىق شۇجىنىڭ ئاۋازى پۈتكۈل قوتاندۇڭ تەۋەسىدىكى ھەممە ئائىلىلەرنىڭ ئىشىك تۆۋىدە ئوخشاش رىتىمدا ئاڭلىناتتى. دېھقانلارمۇ رودۇپاي جەريانىدىن تېزرەك قۇتۇلۇش ئۈچۈن پىشماي ئۇششۇپ كەتكەن غوزىلارنىڭ بىرسىنىمۇ قويماي ئۈزۈپ كېلىپ، پاكىز تېشىپ، پاختا پونكىتىغا ئاپىرىپ سېتىپ بېرىپ كەلدى. شۇنداقتىمۇ، يەنىلا ئۇلارنىڭ پاختا سېتىپ بېرىش كۆرسەتكۈچى ئورۇنلانمىدى. «ئېتىزدىن چىققىنىنى ئېلىپ قالماي ئاپىرىپ سېتىپ بەردۇق، ئەمدى ھېچقانداق ئامالىمىز قالمىدى. بېشىمىزغا كەلگىنىنى كۆرەرمىز» دەيىشتى ئۇلار.

بىر كۈنى ئاشۇاقتى بىلەن مۇئاۋىن يېزا باشلىقى بىرقانچە يېزا كادىرىنى باشلاپ يېزىنىڭ پىكاپى بىلەن قوتاندۇڭگە يېتىپ كەلدى. رازىق شۇجى قاتارلىق بىرقانچە كەنت كادىرلىرى ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقىپ كۈتۈۋالدى، ھال ـ ئەھۋال سورىدى.

يېزىلىق ھۆكۈمەت پاختا سېتىۋېلىش مەزگىلىدە، يېزا تەۋەسىدىكى ھەرقايسى كەنتلەرگە، دېھقانلارنىڭ پاختا سېتىپ بېرىش ئىشلىرىغا ھەيدەكچىلىك قىلىشى ئۈچۈن بىردىن يېزا دەرىجىلىك رەھبەرنى مەسئۇل قىلغانىدى. مۇئاۋىن يېزا باشلىقى دەل قوتاندۇڭ كەنتىگە مەسئۇل بولغانىدى. بۈگۈن ئۇ قوتاندۇڭ كەنتىنىڭ پاختا سېتىپ بېرىش ئەھۋالىنى، ھۆددە كۆرسەتكۈچىنىڭ ئورۇنلانغان ـ ئورۇنلانمىغانلىقىنى، جازا ـ جەريمانىنىڭ نەقلەشكەن ـ نەقلەشمىگەنلىكىنى، دېھقانلارنىڭ دۆلەتكە سېتىپ بەرمەي ئۆيدە يوشۇرۇپ قويغان پاختىلىرىنىڭ بار ـ يوقلۇقىنى تەكشۈرگىلى كەلگەنىدى.

ـــ ھە، كۆزىمىزنىڭ چاپقىنى، بۇرنىمىزنىڭ قاقىچىنى كولاپ يۈرگەن ئوخشىمايمىزمۇ، رازىق شۇجى؟ ـــ دېدى ئەمدىلا بۇرۇتلىرى خەت تارتقان مۇئاۋىن يېزا باشلىقى رازىق شۇجى قاتارلىق كەنت شۇجىلىرىغا بىھۆرمەتلىك بىلەن گەپ قاراپ.

ـــ ئۆزلىرىنىڭ كۆرسەتكەن يوليورۇقىنى ئورۇنلاپ تۇردۇق، شائجاڭ، ـــ دېدى رازىق شۇجى ياسالما خۇشامەتگۇيلۇق بىلەن ھىجىيىپ تۇرۇپ.

ـــ دېھقانلار پاختىنى تولۇق يىغىپ بولدىمۇ؟

ـــ يىغىپ بولدى، شائجاڭ.

ـــ غوزىسىنچۇ؟

ـــ ئېتىزدا بىر تالمۇ غوزا قالمىدى، شائجاڭ.

ـــ سېتىپ بەرمەي ئۆيدە تىقىپ قويغان پاختا يوقتۇ؟

ـــ يوق، ھەممىنى سېتىپ بەردى، شائجاڭ.

ـــ قېنى كۆرەرمىز، قالغىنى تەكشۈرگەندە مەلۇم بولىدۇ، ـــ دېدى مۇئاۋىن يېزا باشلىقى كالپۇكىغا بىر تال تاماكا قىستۇرۇپ تۇرۇپ.

رازىق شۇجى مۇئاۋىن يېزا باشلىقىنىڭ كىچىكلىكىگە قارىماي ئاچچىقىنىڭ يامانلىقىنى، ئاغزىنىڭ بىزەپلىكىنى، سورىغان ھەربىر سوئالىغا «يېزا باشلىقى» دېگەن ئاتالغۇنى قوشۇپ تۇرۇپ جاۋاب بەرسە، ئىسمىنى قىچقارماي «يېزا باشلىقى» دەپ قىچقارسا خۇش بولىدىغانلىقىنى ئوبدان بىلەتتى. شۇڭا، ئۇ سورالغان ھەربىر سوئالغا «يېزا باشلىقى» نى قوشۇپ تۇرۇپ جاۋاب بەردى. ئۇنىڭ بۇ جاۋابى مۇئاۋىن يېزا باشلىقىنى ئۆچكە يىغىدەك ئاسانلا ئېرىتىۋەتتىمۇ، قانداق، مۇزدەك ئەلپازى خېلىلا يۇمشىدى، تۇرۇكلۇك قاپىقى سەل ئېچىلدى.

ـــ قاراپ تۇرمايلا يول باشلىسىلا، ھەرقايسى ئائىلىلەرنى بىر - بىردىن تەكشۈرىمىز.

ـــ نېمىشقا تەكشۈرىمىز، شائجاڭ؟ ـــ سورىدى رازىق شۇجى تەكشۈرۈشنىڭ مەقسىتىنى چۈشەنمەي.

ـــ دېھقانلارنىڭ ئۆيىدە، سېتىپ بەرمەي تىقىپ قويغان پاختا بارمۇ، يوق، پاختىنى سېتىپ بەرمەي يوتقان - كۆرپە ئېتىۋالدىمۇ، يوق، مۇشۇ ئەھۋاللارنى تەكشۈرىمىز.

ـــ بۇ ئەھۋاللارنى تەكشۈرمەسەك قانداق بولار، يېزا

باشلىقى؟ ــ دېدى رازىق شۇجى سەل دېلىغۇل بولۇپ، ــ مەن ھۆددە قىلالايمەن. دېھقانلار ئېتىزدىن چىقىقان پاختىنى بىر جىڭمۇ ئېلىپ قالماي ھەم ئىشلىتىۋالماي ھەممىسىنى پاختا پونكىتىغا سېتىپ بەردى، غوزا كېۋىزىنىمۇ ...

ــ تولا كالتە ساقاللىق قىلماي مەن بۇيرۇغانىنى قىلسىلا، نېمە ئادەمنىڭ ساقلىنى تاراپ، ــ دېدى مۇئاۋىن يېزا باشلىقى چىرايىنى سەل تۇرۇپ، ــ سىلىنىڭ لامزەللىلكىردىن مەن مۇشۇ قارغىش تەككۇر جاڭگالغا ھەپتىدە بىر قېتىم دېگۈدەك كېلىۋاتىمەن. سىلى لامزەللىلىك قىلمىغان بولسىلا، قوتاندۇڭ كەنتى پاختا سېتىپ بېرىش كۆرسەتكۈچىنى ئورۇنلاشتا يېزا بويىچە ئارقىدا قالمىغان بولاتتى. باشقا كەنتلەر قوشنا يېزىلاردىكى دېھقانلارنىڭ پاختىلىرىنى يوشۇرۇنچە سېتىۋېلىپ ئەكېلىپ بىر ئامالار بىلەن ۋەزىپىسىنى ئورۇنلاپ بولدى. ھەرقايسىڭلار ئۇنداق قىلىش تۇگۇل بەخىرامان يۈرسىلە، جەرىمانە ـ جازانى نەقلەشتۇرگەندە ۋايجان دېمىسەڭلار بولدىغۇ، يەنە تېخى ياۋاش تۇرماي...

مۇئاۋىن يېزا باشلىقى ئالدىنقى قېتىم كەلگەندە، رازىق شۇجىغا قوشنا يېزىلاردىن دېھقانلارنىڭ پاختىسىنى قىممەت باھادا سېتىۋېلىپ ئەكېلىپ، يېزىلىق پاختا سېتىۋېلىش پونكىتىغا قوتاندۇڭنىڭ پاختىسى ھېسابىدا سېتىپ بېرىپ، قوتاندۇڭنىڭ پاختا سېتىپ بېرىش ھۆددە كۆرسەتكۈچىنىڭ كەملىگەن قىسمىنى تولۇقلاش ھەققىدە كۆرسەتمە بەرگەنىدى.

رازىق شۇجى مۇئاۋىن يېزا باشلىقىغا ماقۇل دەپ قويۇپ، ئەمەلىيەتتە ئۇنداق قىلمىدى. چۈنكى، قوشنا يېزىدىكى دېھقانلاردىن پاختىنى قىممەت باھادا سېتىۋالغان بىلەن ئۇ پاختىنى يېزىلىق پاختا سېتىۋېلىش پونكىتى ئاشۇ سېتىۋالغان باھانىڭ ئۈچتىن بىرىچىلىكىمۇ باھادا سېتىۋالمايتتى. بۇنداق يول بىلەن پاختا سېتىپ بېرىپ كۆرسەتكۈچىنى ئورۇنلاپ، يېزىلىق ھۆكۈمەتنىڭ تەقدىرلىشىگە ئېرىشكەن بىلەن دېھقانلارغا زىيادە

كۆپ زىيان بولۇپ كېتەتتى. رازىق شۇجى مۇشۇلارنى ئويلاپ، مۇئاۋىن يېزا باشلىقىنىڭ كۆرسەتمىسىنى ئورۇنلىمىغانىدى. شۇڭا، ئۇنىڭ رازىق شۇجىغا، قوتاندۆڭگە خوپلا ئاچچىقى بار ئىدى. رازىق شۇجى مۇئاۋىن يېزا باشلىقىنىڭ قورسىقىدىكى غۇمنى بىلگەنلىكى ئۈچۈن، ھەرقانچە ئاچچىقلاپ، گەپتە چېقىۋالسىمۇ ئاق ـ كۆك دېمىدى.

مۇئاۋىن يېزا باشلىقى باشلاپ كەلگەن يېزا كادىرلىرى رازىق شۇجى قاتارلىق كەنت كادىرلىرىنىڭ ھەمراھلىقىدا دېھقانلارنىڭ ئۆيلىرىنى بىر باشتىن ئاختۇرۇشقا باشلىدى. دېھقانلار قاپىقىدىن قار ـ مۇز ياغدۇرۇپ، كۆزلىرىنى ھازىرلا ئاچالمايدىغان چەكچەيتىپ تۇرغان مۇئاۋىن يېزا باشلىقى ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرىغا ھەم خجىلچىلىقتىنمۇ ياكى باشقا سەۋەبتىنمۇ يەردىن ئۈستۈن قارىماي قورۇنۇپ، تۈگۈلۈپ تۇرغان رازىق شۇجى ۋە باشقا كەنت كادىرلىرىغا شۇنداقلا بىر قاراپ، ئاق ـ كۆك دېمەيلا ئۆي ئاختۇرۇشىغا يول قويدى.

مۇئاۋىن يېزا باشلىقى باشلاپ كەلگەن كادىرلار ئۆي، قازناق، ئېغىل، كاتسىاندۇقلارنى ئالا قويماي ئاختۇردى. يوتقان ـ كۆرپىلەرنى سۆكۈپ تاشلىدى. ياستۇقلارنى چۈۋۈدى. ئۇلارنىڭ قەدىمى يەتكەن ئۆيلەرنىڭ ھەممىسى خۇددى بۇ ئۆيدە ھازىرلا قاتتىق بىر مەيدان جەڭگى ـ جېدەل بولغاندەك قالايمىقانلىشىپ، ئوڭتەي ـ توڭتەي بولۇپ كەتتى.

ـــ يېزا باشلىقى، قارىسىلا، ماۋۇ يەردە يوشۇرۇپ قويغان پاختا بار ئىكەن. مانا ماۋۇ يوتقانىنىڭ ئىچىدىن چىقتى، ـــ دېدى يوتقان سۆكۈۋاتقان بىر كادىر ئالتۇن تېپىۋالغاندەك خۇش بولۇپ.

ـــ ۋاي بالام، ئۇ يېڭى پاختا ئەمەس، ـــ دېدى ئۆي ئىگىسى ئايال دەرھاللا يوتقانغا ئېسىلىپ، ـــ بۇ ئۆتكەن يىل تىككەن يوتقان.

ـــ ئەمىسە پاختا يېڭى تۇرىدىغۇ؟

— ئۆتكەن يىل مېھمان ئۇچۇن دەپ تىككەندىم. مېھمان كەلسە يېپىپ قويدۇم، باشقا ۋاقىتتا يېپىنمىدۇق. شۇڭا، تورى شۇنداق ئاپپاق تۇردى.

— قۇرۇق گەپ! — دەپ ۋارقىردى مۇئاۋىن يېزا باشلىقى غەزەپ بىلەن قولىنى شىلتىپ، — يوتقانىنى تېشىدىن ئاجرىتىۋېلىپ، تورىنى ئېلىپ مېڭىڭلار.

ئۇلار ئۆي ئىگىسى ئايالنىڭ چۈشەندۈرۈشلىرىگە، يىغلاپ يالۋۇرۇشلىرىغا پەرۋاسۇ قىلمىدى. كەچ كىرگۈچە پۈتكۈل قوتاندۆڭنى ئاختۇرۇپ ئوڭتەي ـ توڭتەي قىلىۋەتتى. ئون نەچچە يوتقان ـ كۆرپە تورىنى قولغا چۈشۈردى. شۇنداقتىمۇ، مۇئاۋىن يېزا باشلىقى بۇگۈنكى خىزمىتىدىن ئانچە رازى بولمىدى. بالىلاردەك خۇيلىنىپ قالدى. رازىق شۇجىنىڭ تاماق تەييار بولدى، تاماق يەپ ماڭسىلا دېگەنلىرىگە پەرۋاسۇ قىلمىدى.

— ماۋۇ خەققە دەپ قويسىلا، كېلەر ھەپتىگىچە قويىنى ساتامدۇ، كالىسىنى ساتامدۇ، پۇلغا يارىغۇدەك نېمىسى بولسا، شۇنى سېتىپ، پاختا ھۆددە كۆرسەتكۈچىنىڭ كەملەتكەن قىسمىنىڭ جەريانىسىگە پۇل تەييارلاپ قويسۇن. كېلەر ھەپتە جازا ـ مۇكاپاتنى نەقلەشتۇرىمىز. جازا ـ جەريانىگە بويۇنتاۋلىق قىلىپ، غىدىڭ ـ پىدىڭ قىلسا مەندىن خاپا بولۇشمىسۇن. ئۆيدە پۇلغا يارىغۇدەك نېمىسى بولسا، شۇنى جەريانە ھېسابلايمەن. ئەمىسە بۇ گەپنى سىلىگە ئالدىن دەپ قويدۇم، ۋاقتى كەلگەندە خەۋىرىمىز يوق ئىكەن، بىلمەي قاپتىمىز دەپ تۇرۇۋالسا مەن سىلى بىلەن ھېسابلىشىمەن.

ئۇ شۇنداق دېدى ـ دە، رازىق شۇجىغا خوشمۇ دېمەي پىكاپقا چىقىپ كېتىپ قالدى.

ھەئە، ماشىنىمۇ، مۇئاۋىن يېزا باشلىقىمۇ، ئۇنىڭغا بىللە ئەگىشىپ كەلگەن يېزا كادىرلىرىمۇ كەتتى. غەزەپ ـ نەپرىتىنى قانداق ئىپادىلەشكە، قورساق كۆپۈكىنى كىمدىن چىقىرىشقا ئامالسىز قالغان قوتاندۆڭلۈكلەر ئاختۇرۇپ قالايمىقان

قىلىۋەتكەن ئۆيلىرىگە، سۆكۈپ تاشلىۋەتكەن يوتقان - كۆرپىلەرگە، چۈۋۈپ توزغاق - سامانلىرىنى ئۇچۇرۇۋەتكەن ياستۇقلىرىغا قاراپ يا يىغلىشىنى، يا كۈلۈشىنى بىلەلمەي تۇرۇپ قېلىشتى.

قوتاندۆڭ غەزەپ ئىچىدە ئەلەملىك پۈشۈلداتتى. ھەسرەتلىك ئاھ ئۇراتتى.

دەريا قۇرۇپ كەتكەنىدى. دەريادىن ئىلگىرىكى ئەركىن، شوخ ئاھاڭلار، ھەيۋەتلىك، جاراڭلىق سادالار ئاڭلانمايتتى. ئېغىر غەم - قايغۇغا، سۈكۈتكە چۆمگەنىدەك مۇڭلۇق، ھەسرەتلىك شارقىراشلارمۇ ئاڭلانمايتتى. ئۇنىڭدا تولغىنىپ - تولغىنىپ ئاققان سۇلارنىمۇ كۆرگىلى بولمايتتى، دەريا قىنىدا بىر تېمىمۇ سۇ يوق ئىدى.

* * *

بۇ يىل قىشتا قوتاندۆڭلۈكلەر يەنە ئوۋغا چىقمىدى. مۇسا ئاقساقال بىلەن رازىق شۇجى بېقىپ چوڭ قىلغان بەش تۈياق كېيىك ئوغلىقىنى قاراڭغۇتوغراقتا قويۇۋەتتى.

— بۇ يىلچە يەنە تۇرۇپ تۇرايلى. جانىۋارلار بەكرەك كۆپىيىۋالسۇن، — دېدى مۇسا ئاقساقال ئوۋغا چىقىشقا تەييارلىنىۋاتقانلارنى توسۇپ.

يىل ئۆرۈلۈشكە ھەپتە قالغان كۈنلەر ئىدى. سوغۇق ھاۋا بىردىنلا كۈچىيىۋالغان بولۇپ، ۋىشىلداپ چىقىۋاتقان قىش شامىلى ئادەمنىڭ ئېڭەك، قۇلاق، پۇت - قوللىرىغا خۇددى زەھەرلىك يىڭنىدەك سانجىلاتتى. قوتاندۆڭلۈكلەر سوغۇقتىن قورقۇپمۇ ياكى بۇ زېرىكىشلىك قىش كۈنلىرىنى ئوچاق ئالدىدا ئوتسىنىپ ئۆتكۈزۈش ئۈچۈنمۇ، ئەيتاۋۇر ھەممىسى ئۆيلىرىگە كىرىشىۋالغانىدى. مەھەللە يولىدا چوڭ ئادەملەرمۇ، كەپسىز

بالىلارمۇ كۆرۈنمەيتتى.

بېھىشباغ تەرەپتىن كەلگەن بىر پىكاپ كەينىدىن قويۇق توپا ـ چاڭلارنى توزۇتقىنىچە قوتاندۆڭگە كىرىپ كەلدى ـ دە، ئۇدۇل رازىق شۇجىنىڭ ئىشكى ئالدىدا توختاپ، سوزۇپ ـ سوزۇپ ئۈچ قېتىم سىگنال بەردى. ھايال ئۆتمەيلا ھويلىنىڭ ئىشكى ئېچىلىپ رازىق شۇجى چىقىپ كەلدى. پىكاپتا يېزا باشلىقى بار ئىدى. ئۇ رازىق شۇجىنى كۆرۈپ پىكاپتىن چۈشتى، مېھمان قىش ھاۋاسىدەك سوغۇق، ساھىبخان تومۇز ئاپتىپىدەك قىزغىن كۆرۈشتى، تىنچلىق ـ ئامانلىق سوراشتى.

ـــ كەنتتىكىلەرنى دەرھال يىغسىلا، جىددىي يىغىن بار.

ـــ ئەر خەقلا كېلەمدۇ ياكى؟...

ـــ ھەممىسى، چوڭ ـ كىچىك، ئەر ـ ئايال ھەممىسى كەلسۇن.

بىر سائەتكە قالماي قوتاندۆڭلۈكلەرنىڭ ھەممىسى كەنت كومىتېتى ئىشخانىسىنىڭ ئالدىدىكى كەڭرى مەيدانغا جۇغلاشتى.

ـــ ھەممىسى كېلىپ بولدىمۇ؟ ـــ سوردى يېزا باشلىقى.

ـــ تولۇق كېلىپ بولدى، ـــ جاۋاب بەردى رازىق شۇجى.

ـــ يولداشلار، دىققەت قىلايلى. ھازىر يىغىنىمىزنى باشلايمىز، ـــ دېدى يېزا باشلىقى ئاممىغا يۈزلىنىپ، ئورنىدىن تۇرۇپ، ـــ بۇ يىل يېزىمىز پاختا ئىشلەپچىقىرىشتا ناھىيەمىز تەۋەسىدىكى يېزىلارنىڭ ئەڭ ئالدىنقى قاتارىدىن ئورۇن ئالدى. ناھىيە ـ ۋىلايەت رەھبەرلىرى يېزىمىزنىڭ پاختا ئىشلەپچىقىرىشتا تۆزگەن تەدبىرلىرىنى، پىلانلىرىنى، تەجرىبىلىرىنى يەكۈنلەپ مۇئەييەنلەشتۈردى. يېزىمىزنىڭ خىزمەتلىرىگە يۇقىرى باھا بەردى. تەقدىرلىدى. شۇنداقلا، يېزىمىزنى ناھىيەمىزنىڭ پاختا ئىشلەپچىقىرىش بازىسى قىلىپ بېكىتتى. بۇ ئالىي شان ـ شەرەپ يېزىمىز تەۋەسىدىكى بارلىق دېھقان قېرىنداشلارغا، مۇشۇ ئولتۇرغانلارغا مەنسۇپ، ـــ يېزا

باشلىقى سۆزىنى توختاتتىم، ئۆزى باشلاپ چاۋاك چالدى. بۇ چاۋاكقا رازىق شۇجى ۋە كەنت كادىرلىرى ئەگەشتى. ئامما ئارىسىدىنمۇ ئۇ يەر - بۇ يەردىن پاق - پۇق قىلىپ چاۋاك ئاۋازى ئاڭلاندى. يېزا باشلىقى سۆزىنى يەنە داۋام قىلدى، — گەرچە بۇ يىل قوتاندۆڭ كەنتىنىڭ پاختا مەھسۇلاتى خېلىلا كەملىگەن بولسىمۇ، لېكىن نەتىجە يەنىلا ئاساسلىق ئورۇندا تۇرىدۇ. زور كۆپچىلىك يولداشلار يېزىلىق پارتكوم ۋە خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ چاقىرىقىغا ئاكتىپ ئاۋاز قوشۇپ بىر ياز جاپالىق ئىشلىدى، پارتىيە ۋە ھۆكۈمەت ئۇلارنى ھەرگىز ئۇنتۇپ قالمايدۇ. لېكىن، يېزىلىق پارتكوم ۋە ھۆكۈمەت بىلەن قارشىلاشىپ، يېزا ئورۇنلاشتۇرغان خىزمەتلەردىن قەستەن قۇسۇر چىقىرىپ، يۇقىرى دەرىجىلىك ئورۇنلارغا ئەرز - شىكايەت سۇنغانلارمۇ يوق ئەمەس. ئۇلار يۇقىرىغا يېزىلىق پارتكوم ۋە ھۆكۈمەت ئۇستىدىن بىنەم ئېچىپ يايلاقلىرىمىزنى ۋەيران قىلىۋەتتى، كېۋەز تېرىلغۇ كۆلىمىنى كېڭەيتىش ئۇچۇن باغ - ئورمانلىرىمىزنى قومۇرۇۋەتتى، دەريانى قۇرۇتۇۋەتتى، قاراڭغۇتوغراقنى قۇمغا باستۇرۇۋەتتى. قاراڭغۇتوغراقتىكى ياۋايى ھايۋانلارنى ئۆلۈم گىردابىغا، نەسلى قۇرۇش گىردابىغا ئايلىرىپ قويدى، ھەلەي - شەلەي دەپ ئەرز قىپتۇ. ھەتتا قوتاندۆڭنى قۇم بېسىپ كەتتى دەپ يالغان سۆزلەپ، يېزىلىق پارتكوم ۋە ھۆكۈمەتكە بوھتان چاپلاپتۇ. يولداشلار، دەپ بېقىڭلار قېنى؟ قوتاندۆڭنىڭ قانداق يېرى قۇم ئاستىدا قالدى؟ قوتاندۆڭ قوتاندۆڭ پېتىچە، قاراڭغۇتوغراقمۇ قاراڭغۇتوغراق پېتىچە تۇرمامدۇ ئەنە. يايلاقلارنى بۇزۇپ بىنەم ئاچقىنىمىز راست، چىقىرىۋەتكەن باغ - ئورمانلارغا كەلسەك ئاساسەن ئۇنۇمسىز باغ - ئورمانلارنى چىقىرىۋەتتۇق، بۇ يەرلەرنى ئۆزلەشتۇرۇپ، پاختا تېرىپ دۆلەتنى پاختا بىلەن تەمىنلىدۇق. ئەگەر بۇ ئىشىمىز خاتا بولغان بولسا، ناھىيە بىزنى مۇكاپاتلارمىدى؟ ! ۋىلايەت تەقدىرلەرمىدى؟ ! يۇقىرى دەرىجىلىك رەھبەرلەر خىزمىتىمىزگە يۇقىرى باھا

بېرەرمىدى؟ ! ماختارمىدى؟ ! پاختىدىن ئىبارەت ئىقتىسادىي زىرائەت تېرىشنى چىڭ تۇتۇپ، دېھقان قېرىنداشلارنى بۇرۇنراق هاللىق سەۋىيەگە يەتكۈزۈشكە باشلىغانلىقنى نېمە زىيىنى بار؟ دەپ بېقىڭلار قېنى؟ ـــ يېزا باشلىقى كۆزلىرى ئارقىلىق ئولتۇرغانلار ئارىسىدىن مۇسا ئاقساقالنى ئىزدەپ تاپتى ـ دە، كۆزلىرىنى ئاداۋەت بىلەن ئالايىتتى، ـــ مۇسا ئاقساقال، دەپ باقسىلا قېنى، قوتاندۆڭنىڭ نەرىنى قۇم بېسىپ كېتىپتۇ؟ قانداق يېرى قۇرۇپ كېتىپتۇ؟ ئۇنۇمسىز باغلارنى بۇزۇپ تېرىلغۇ يەر قىلغانلىقنى نېمە يامىنى بار ـ هە؟ مەن سىلىگە دەپ قويايى، يالغان ـ ياۋىداق گەپلەرنى ئاز قىلىپ، ئاممىنى بوش قۇتراتسىلا، يۇقىرىغا يالغان، تۇتۇرۇقسىز ئەرزنى يازمىسىلا، ئەسلىدە سىلىنى پېشقەدەم رەھبىرىي كادىر، كونا پارتىيە ئەزاسى دەپ ئارا تۇرمىغان بولساق، پارتىيە ـ هۆكۈمەتكە ۋە رەھبىرىي كادىرلارغا بوھتان چاپلىدى، پارتىيە ۋە دۆلەتنىڭ سىياسىتى بىلەن قارشىلاشتى دەپ، سىلىنى ئاللىبۇرۇن قولغا ئېلىپ، قارا ئۆيگە سولاپ بولاتتى. بۇنىڭدىن كېيىن سىڭگەن نانىلىرىنى يەپ، ئۆيلىرىدە جىم ئولتۇرسىلا. ئارتۇقچە ئىشلارغا ئارىلاشمىسا، بولمىسا قوتاندۆڭدە تۇرماقلىرى تەس بولۇپ قالمىسۇن يەنە !

مۇسا ئاقساقال گەپ قىلىش ئۈچۈن بىرقانچە قېتىم ئاغزىنى ئۆمەللىدى ـ يۇ، لېكىن يېزا باشلىقى بىلەن هازىر مۇنازىرىلىشىشنىڭ هېچقانداق ئەھمىيىتى يوقلۇقىنى ئېسىگە ئېلىپ سۈكۈت قىلدى. يېزا باشلىقىنىڭ گەپلىرىگە ماقۇلمۇ دېمىدى، ياقمۇ دېمىدى. ئوتتۇرا بارماقتەك چوڭلۇقتا يۆگۈلغان تاماكىسىنى پۈرقىرىتىپ چېكىپ، تاماكا ئىسىنى قەلبىدىكى بارلىق دەرد ـ هەسرەتلىرى بىلەن قوشۇپ چىقىرىۋەتمەكچى بولغاندەك قاتتىق ـ قاتتىق پۈۋلىدى.

يېزا باشلىقى مۇسا ئاقساقالنىڭ لام ـ جىم دېمىگىنىنى كۆرۈپ، كۆڭلىدە خېلى قانائەت هاسىل قىلدى ـ دە، سۆزىنىڭ تېمىسىنى كېلەر يىللىق پاختا ئىشلەپچىقىرىشقا يۆتكىدى.

ئاخىرىدا بارلىق قوتاندۆڭلۈكلەرنىڭ يېڭى يىل كىرىشى بىلەن پۈتۈن يېزا بويىچە ئېلىپ بېرىلىدىغان قىش پەسلىلىك بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈپ، بىنەم ئېچىش ئەمگىكىگە پۈختا تەييارلىق كۆرۈش ھەققىدە سەپەرۋەر قىلىپ سۆزىنى تۈگەتتى.

يېزا باشلىقى كېتىشى بىلەن قوتاندۆڭلۈكلەر ئۆزئارا غۇلغۇلىغا چۈشتى. ئاڭلىغان مىش - مىش پاراڭلارنى بىر - بىرىگە يەتكۈزۈشتى. ھەر خىل پەرەز - قىياسلارنى ئوتتۇرىغا قويۇشتى. ئۇلارنىڭ بىرئاز تىنچىغان كۆڭلى يەنە بىر قېتىم داۋالغۇدى.

— يېزا پاختا ئىشلەپچىقىرىشتا بىرىنچى بولدى دەيدۇ، ئەجەپ بىزنى جازالاپ، ئالتە پاتمان پۇلنى جەريمانە قويۇپ تۆلەتتىغۇ؟!

— ۋايتاڭەي، ھۆكۈمەتنىڭ ئىشلىرىنى چۈشەنمەك تەس.

— ئاڭلىدىڭلارمۇ، يېزا باشلىقى پات ئارىدا ناھىيەگە ئۆسەرىمىش؟

— پاختا ئىشلەپچىقىرىشتا بىرىنچى بولدى دەپ ئۆستۈرەرىمىش.

— نېمىدەپ ئۆستۈرسە ئۆستۈرمەمدۇ، ئىشقىلىپ قۇتۇلۇپ كەتسەك ئوبدان بولاتتى بۇ تەلۈدىن.

— پاختا جىنى چاپلاشقان سارالىدىن.

— ھۇ، بىنەم ئېچىش جىنى چاپلاشقان يېزا باشلىقى.

— پاختا تېرىيمەن دەپ ئاتا - ئانىسىنىڭ گۆرىنىمۇ تۈزلىۋېتىدىغان ئوخشايدۇ بۇ قىزىل كۆز.

— مۇسا ئاقساقالنى تىللاپ كېتىشلىرىنى دەڭلا.

— مۇسا ئاقساقال ھەرگىز يالغان گەپ قىلمايدۇ.

— ھەي، يۇقىرىمۇزە نېمىشقا مۇسا ئاقساقالنىڭ يازغان خېتىگە ئىشەنمەيدىغاندۇ؟

— يۇقىرىدىن تەكشۈرىدىغانلار ئۇدۇل قوتاندۆڭگىلا كېلىپ دەريانى، قاراڭغۇتوغراقنىمۇ كۆرگەن بولسا، ئۇنۇمسىز دەپ چىقىرىۋەتكەن باغلىرىمىزنى كۆرگەن بولسا.

— بۇ يىل قىشتىمۇ ئارام بەرمەي يەنە بىنەم ئاچتۇرىدىكەن — دە بىزنى.

— بىنەم ئاچقۇدەك يەر قالمىدى، ئەمدى نەنى بىنەم ئاچىمىز؟

— ھەرقانچە قىلسىمۇ ئولتۇرغان ئۆي — ماكانىمىزنى چېقىۋېتىپ، ئورنىغا پاختا تېرىكلار دېمەس بۇ پاختا سارىكى تەلۈە.

* * *

يېزا باشلىقى قوتاندۆڭگە يەنە كەلدى. ئۇ بۇ قېتىممۇ ئۆتكەن قېتىمقىدەك سۆر — ھەيۋە بىلەن يېتىپ كەلدى. ئۇنىڭ بۇ سۆر — ھەيۋىسىنى كۆرۈپ قوتاندۆڭلۈكلەرنىڭ يۈرىكى يەنە بىر قېتىم جىغىلداپ توختىدى. يېزا باشلىقىنىڭ كەينىدە ئون دانە توپا ئىتتىرىش ماشىنىسى بىلەن پۈتكۈل يېزا تەۋەسىدىكى ياش، بېجىرىم ئەمگەك كۈچلىرىدىن تەشكىللەنگەن بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈپ، بىنەم ئېچىش زەربىدارلار ئەترىتى سۆر — ھەيۋە بىلەن كېلىۋاتاتتى. ئۇلار شۇ كۈنلا چېدىر تىكىپ، گەمە كولاپ ۋە قوتاندۆڭلۈكلەر بوشىتىپ بەرگەن ئۆيلەرگە جايلىشىپ دېگۈدەك ئورۇنلىشىۋالدى.

ئەتىسى يېزا باشلىقى بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش زەربىدار ئەترىتىدىكىلەرنى ۋە قوتاندۆڭلۈكلەرنى قاتناشتۇرۇپ قىسقىلا يىغىن ئاچتى. قوتاندۆڭلۈكلەر ئۇنىڭ: «بۇ قېتىم قاراڭغۇتوغراقتىكى توغراق — يۇلغۇنلارنى قومۇرۇپ تاشلاپ ئىككى مىڭ مو دائىرىدە بىنەم ئاچىمىز، كېلەر يىلى قىشتا يەنە كېڭەيتىمىز» دېگەن سۆزلىرىنى ئاڭلاپ ھەيران قېلىشتى. غۇلغۇلىغا چۈشتى، تەۋرەندى.

— سۆزۈم تۈگىمىدى، جىم بولۇڭلار، — دېدى يېزا باشلىقى ۋە قوتاندۆڭلۈكلەرگە قولىنى شىلتىپ تۇرۇپ ۋارقىرىدى، —

هوي جاڭگاللىق ئوغرىلار، ھەقاسىڭنى دەۋاتىمەن. نېمە قاپاقنىڭ ئىچىگە ھەرە كىرىۋالغاندەك گۇدۇڭ - پۇدۇڭ قىلىشىسەن !؟

— قاراڭغۇتوغراقنى بۇزۇۋەتسەك بولمايدۇ، يېزا باشلىقى، — دېگىنىچە ئورنىدىن دەس تۇردى مۇسا ئاقساقال بار ئاۋازى بىلەن ۋارقىراپ.

— نېمىشقا؟ نېمىشقا بولمايدىكەن؟ — دېدى يېزا باشلىقى مۇسا ئاقساقالنى ھازىرلا پارە - پارە قىلىۋېتىدىغاندەك ئەلپازدا گۆلىيىپ.

— قاراڭغۇتوغراقنى ۋەيران قىلىۋەتسەك قوتاندۆڭنى، بېھىشباش زېمىنىنى، ئىشقىلىپ ھەممە يەرنى قۇم بېسىپ كېتىدۇ. ئادەملەرنى، جان - جانىۋارلارنى، ئاتا - بوۋىلىرىمىزنىڭ قەبرىسىنى قۇم يۇتىدۇ. ئۆتۈنۈپ قالاي، قاراڭغۇتوغراققا چېقىلمايلى، يېزا باشلىقى...

مۇسا ئاقساقالنىڭ كۆزىدىن ئىختىيارسىز تارامىلاپ ياش تۆكۈلدى. ئۇ خۇددى كىچىك بالىغا ئوخشاش يېزا باشلىقىغا بىچارىلەرچە تەلمۈرۈپ تۇراتتى.

مۇسا ئاقساقالنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ ۋە كۆز يېشىنى كۆرۈپ قوتاندۆڭلۈكلەرمۇ ۋە باشقىلارمۇ غۇلغۇلىغا چۈشتى.

— ماۋۇ ئالجىغان قېرىنى نېرى ئەكېتىڭلار، — دېدى يېزا باشلىقى غەزەپتىن تىترەپ تۇرۇپ، — كىمدىكىم قاراڭغۇتوغراقتىن بىنەم ئېچىشقا قارشى تۇرىدىكەن، يېزىلىق پارتكوم، خەلق ھۆكۈمىتى بىلەن قارشىلاشقان بولىدۇ. ئۇ كىشىنىڭ قانۇنىي جاۋابكارلىقى سۈرۈشتە قىلىنىدۇ.

— ئورمانىنى قوغداش قانۇنىغا خىلاپ ئەمەس، — دېدى مۇسا ئاقساقال بىردىنلا غەزەپكە كېلىپ، — ئورمان دۆلەتنىڭ قىممەتلىك بايلىقى، سەن ھوقۇقۇڭدىن پايدىلىنىپ ئادەمنى قورقۇتمەن دېمە، سەن پارتىيە، ھۆكۈمەتنىڭ رەھبىرى بولساڭ، مەنمۇ بىر پارتىيە ئەزاسى، پارتىيە ئالدىدا ئىككىمىز باراۋەر، مېنىڭ ئورمانلارنى، پارتىيە، ھۆكۈمەتنىڭ بايلىقلىرىنى قوغداش

هوقۇقۇم بار.

ــ سېنىڭ مەجبۇرىيىتىڭ بولسا، مېنىڭ پارتىيە ـ ھۆكۈمەت بەرگەن هوقۇقۇم بار.

ــ سېنىڭ هوقۇقۇڭ قاراڭغۇتوغراقتا ئۆتمەيدۇ، يۇقىرى ئورۇنلارنىڭ تەستىقىنى ئالماي تۇرۇپ قاراڭغۇتوغراقتىن بىر تال چوكا كېسىشكىگە رۇخسەت يوق.

ــ يۇقىرى ئورۇنلارنىڭ تەستىقى دەمسەن؟ مانا مېنىڭ قولۇمدا ناھىيەلىك پارتكوم، خەلق هۆكۈمىتىنىڭ قاراڭغۇتوغراقنى ئۇنۇمسىز باغ ـ ئورمان قاتاردا بىر تەرەپ قىلىپ، بىنەم ئېچىپ كېڭەز تېرىش توغرۇلۇق چۈشۈرگەن تەستىقى بار. مەن بۇ يەرگە سەن بىلەن تالىشىپ ئولتۇرغىلى كەلمىدىم. بۇ يەردە تولا كوت ـ كوت قىلماي گېپىڭ بولسا يۇقىرىغا ئەرز قىل، ــ دېدى يېزا باشلىقى كۆرەڭلىك بىلەن.

ــ ئەرز قىلمەن، هازىرلا ئەرز قىلغىلى بارىمەن، ــ مۇسا ئاقساقال غەزەپ بىلەن توپتىن ئايرىلىپ ئۆي تەرەپكە ماڭدى.

ــ دېھقان خەق دېگەن سىڭگەن نانىنى يەپ، كەتمەن بىلەن يەرنى بىلگىنى ياخشى، نېمە ئادەمگە ئاقساقاللىق قىلىپ؟ ! ــ دېدى يېزا باشلىقى ئۆزىگە ـ ئۆزى غودۇڭشىپ.

يېزا باشلىقىنىڭ بىرلا بۇيرۇقى بىلەن بوز يەر ئاچقۇچىلار قاراڭغۇتوغراقنا قاراپ ئاقتى. هەرە، كەكە، پالتىلار هەربىكەتلەندى. پالتا ـ كەكىلەرنىڭ تاراق ـ تۇرۇقلىرى، هەربىلەرنىڭ غاتىلداشلىرى، ئادەملەرنىڭ هە ـ هۇلىرى قوشۇلۇپ، پۈتكۈل قاراڭغۇتوغراقتىن قاقشاۋاتقاندەك، يىغلاۋاتقاندەك، زارلىنىۋاتقاندەك ئاۋاز كېلەتتى.

كەچ تەرەپتە قوماندانلىق ئىشتابى قىلىپ جايلىشىۋالغان ئىسسىق چېدىردىن قېنىپ ئوخلاپ ئويغانغان يېزا باشلىقى ئىش مەيدانىنى تەكشۈرگىلى بېرىپ، ئىش ئۇنۇمىدىن تازا رازى بولمىدى.

ــ ئىشنىڭ سۈرئىتى بەك ئاستا، ــ دېدى يېزا باشلىقى خاپا

بولۇپ.

— توغراق، يۇلغۇنلارنى قومۇرغان بىلەن سىرتقا توشۇماق تەس ئىكەن، — دېدى مەسئۇل خادىم دۇگدىيىپ تۇرۇپ، ئۇنىڭ سوغۇقتا توڭلاپ تۇكلىرى تەتۇر يېنىپ كەتكەنىدى.

— ئوت قويۇپ كۆيدۈرۈۋەتكەن بولساقمۇ ئاسان ئىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە توغراق ـ يۇلغۇنلارنىڭ كۈلى يەرگە ئوغۇت بولاتتى، — دېدى يەنە بىر مەسئۇل خادىم ئەقىل كۆرسىتىپ.

— ئوت قويساق قويدۇق، ئۇنىمۇ سىناپ كۆرمەمدۇق. ئىشنىڭ سۈرئىتى ئاشسىلا بولدى، — دېدى يېزا باشلىقى دەرھالا، — توپا ئىتتىرىش ماشىنىسىغا قۇيغان مايدىن ئەكىلىپ چېچىپ ئوت قويۇپ بېقىڭلار قېنى.

بىر دەمنىڭ ئىچىدە ئىككى تۈك ماي ئورمانغا چېچىلدى، يېزا باشلىقى بىر تال سەرەڭگە تاشلاش بىلەنلا قاراڭغۇتوغراقلىق پاللىدە ئوت دېڭىزىغا ئايلاندى. غايەت زور ئوت يالقۇنىنىڭ تەپتى ئەللىك مېتىر يىراقلىقتىكى ئادەمنىمۇ قىزدۇراتتى. ئاسمان ـ پەلەك ئوت يالقۇنىدىن تۇرۇپ ـ تۇرۇپ قاپقارا ئىس كۆتۈرۈلەتتى.

— بولىدىغان چارە ئىكەن، — دېدى يېزا باشلىقى هاياجانلانغان هالدا هىجىيىپ.

شۇ دەقىقىدە تۇيۇقسىز چاقماق چېقىلدى. ئاسمان دەهشەتلىك نەرە تارتقاندەك گۈلدۈرلىدى. ئارقىدىنلا چېلەكتە قۇيغاندەك يامغۇر شارقىراپ چۈشۈشكە باشلىدى. هەيۋەتلىك ئوت يالقۇنى بىر دەمنىڭ ئىچىدە پەسەيدى، ئارقىدىنلا پۈتۈنلەي ئۆچتى. يامغۇر شارقىراپ چۈشۈۋاتاتتى.

بۇ كۈتۈلمىگەن هادىسىدىن يېزا باشلىقى، بوز يەر ئاچقۇچىلار ۋە قوتاندۆڭلۈكلەر هەيران قالدى. بۇ راستلا بىر كۈتۈلمىگەن هادىسە ئىدى. بۇنداق بولۇشىنى هېچكىم خىيالىغا كەلتۈرۈپ باقمىغانىدى. بۇ يەردە تۇرغانلاردىن هېچكىم قىش كۈنى — 1 ـ ئايدا يامغۇر ياغقىنىنى كۆرۈپ باقمىغانىدى هەم

ئاڭلاپمۇ باقمىغانىدى. قوتاندۆڭ قوتاندۆڭ بولغاندىن تارتىپمۇ بۇنداق ھادىسە پەقەتلا يۈز بەرمىگەنىدى.

يامغۇر توختىماي شارقىراپ چۈشۈۋاتاتتى. يېزا باشلىقى ۋە باشقىلارنىڭ ئۈستىبېشى چىلىق ـ چىلىق ھۆل بولۇپ، ئۇلار بىر دەمنىڭ ئىچىدە سۇغا چۈشۈپ كەتكەن ئاسلاندەك شۇمشىيىپ قالدى. يانۋارنىڭ قاتتىق سوغۇقى جاندىن ئۆتەتتى. ئەتراپتىكىلەر سوغۇقتا چىدىماي گەمە ـ چېدىرلارغا قاراپ يۈگۈرۈشكە باشلىدى.

ـــ قارغىش تەگكۇر يامغۇر، ـــ دېدى يېزا باشلىقى تىترەپ، چىشلىرى كاسىلدىغان ھالدا، ـــ ھازىرچە دەم ئالايلى. يامغۇر توختىغاندىن كېيىن مايىنى جىقراق ئېلىپ چېچىپ، ئوتنى بىرقانچە يەردىن قويايلى.

تۇن ـ كېچە، يامغۇر توختىغاندى. شامال ئارىلاش كۈچەيگەن سوغۇق جاندىن ئۆتەتتى. كېچە ئۇيقۇسىدا چۈش كۆرۈۋاتقان قوتاندۆڭ ئېچىنىشلىق بىر ناله ـ پەريادتىن چۆچۈپ ئويغاندى. قوتاندۆڭلۇكلەر ئۇيقۇلۇق كۆزلىرىنى تەستە ئۇۋۇلاپ ئېچىپ، تالاغا چىقىپ شۇنداقلا قاراپ، چۆچۈپ كېتىشتى. يېزا باشلىقىنىڭ چېدىرى ـــ بوز يەر ئۆزلەشتۇرۇپ، بىنەم ئېچىشقا رەھبەرلىك قىلىش قوماندانلىق ئىشتابى جايلاشقان چېدىر غايەت زور ئوت يالقۇنى ئارىسىدا قالغانىدى. ئاسمان ـ پەلەك ئۆرلىگەن ئوت گويا چېدىرنى ئىچىدىكى ئادەملىرى بىلەن قوشۇپ يالماپ يۇتۇۋېتىدىغان چوڭ ئەجدىھادەك ئالدىراپ سوزۇلماقتا ئىدى. ئوت يالقۇنىدا پۈتكۈل قوتاندۆڭ كۈندۈزدەك يورۇپ كەتكەنىدى.

ـــ بولۇڭلار، ئوت ئۆچۈرگىلى بارايلى!

قوتاندۆڭلۇكلەر داس ـ چېلەكلىرىنى كۆتۈرۈشكىنىچە ئوت كەتكەن تەرەپكە يۈگۈرۈشتى.

ـــ تېز بولۇڭلار، ئوتنى ئۆچۈرۈۋالايلى!

ـــ يېزا باشلىقى تېخىچىلا چېدىرنىڭ ئىچىدە.

ـــ ئۇلار كۆيۈپ كۈل بولۇپ كەتمىسۇن!

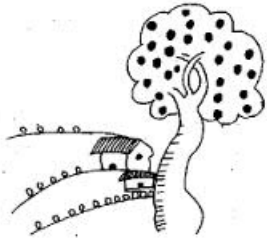
ـــ نېمىگە ھاڭۇنقىپ قاراپ تۇرىسىلەر؟ دەرھال سۇ ئەكېلىڭلار سۇ.

ـــ سۇ ! سۇ ! سۇ ! !

ئوت ئۆچۈرگۈچىلەر دەرھال داس ـ چېلەكلىرىنى كۆتۈرۈشۈپ دەريانىڭا قاراپ يۈگۈرۈشتى. دەريا بويىغا كېلىپ نېمە قىلارىنى بىلەلمەي تۇرۇپ قېلىشتى. چۈنكى، دەريادا بىر تېمىمۇ سۇ يوق ئىدى. دەريا ئاللىقاچان قۇرۇپ كەتكەنىدى.

ھەئە، دەريا قۇرۇپ كەتكەنىدى. دەريادىن ئىلگىرىكى شوخ، ئەركىن ئاھاڭلار، ھەيۋەتلىك، جارانگلىق سادالار ئاڭلانمايتتى. ئېغىر غەم ـ قايغۇغا، سۈكۈتكە چۆمگەندەك مۇڭلۇق، ھەسرەتلىك شارقىراشلارمۇ ئاڭلانمايتتى. ئۇنىڭدا تولغىنىپ ـ تولغىنىپ ئاققان سۈلارنىمۇ كۆرگىلى بولمايتتى، دەريا قىنىدا بىر تېمىمۇ سۇ يوق ئىدى.

1997 ـ يىلى يانۋار، يەكەن

قۇملۇق

1

ئېغىر ئېلىياتقۇ بىلەن باشلانغان غۇر ـ غۇر شامال يېرىم كېچىدە قارا بورانغا ئۆزگەردى. بوراننىڭ دەھشەتلىك گۈرۈلدىشى كىشىگە كەنت ئىچىگە يىرتقۇچ ھايۋانلارنىڭ باستۇرۇپ كىرگىنىدەك ۋەھىمىلىك تۇيغۇ بېرەتتى. چەللە ـ باراڭلارنىڭ چۆۋۈلغان، دەرەخ شاخلىرىنىڭ قاراسلاپ سۇنغان، ئىشىك ـ دېرىزىلەرنىڭ ئۇرۇلۇپ جالاقلىغان، ئېغىلدىكى مالالارنىڭ ئەنسىز مەرىگەن، ھاڭرىغان ئاۋازلىرى بوراننىڭ ۋەھىمىسىنى تېخىمۇ ئاشۇراتتى. تاڭغا يېقىن بوران توختىدى. قۇمقىسار كەنتى خۇددى دېھقانىنىڭ بىر كۈنلۈك ئېغىر ئەمگەكتىن كېيىن پۈت ـ قولىنى ئۇزۇن سۇنۇپ ياتقىنىدەك جىمىپ كەتتى. تاڭ خەۋەرچىسى بولغان خورازلارمۇ بوراننىڭ ۋەھىمىسىدىن قۇتۇلۇپ غەپلەت ئۇيقۇسىغا كەتكەنىدى.

ـــ ئاللاھۇئەكبەر ! ئاللاھۇئەكبەر !

كەنت مەسچىتىنىڭ مەزىنى قۇمقىسار كەنتىنىڭ جىمجىتلىقىنى تۇنجى قېتىم بۇزۇپ، تاڭ يورۇۋاتقانلىقىنى، بامدات ۋاقتىنىڭ يېقىنلىشىۋاتقانلىقىنى جاكارلاپ ئەزان توۋلىدى. ئەزان بىلەن تەڭلا ئۆي ـ ئۆيلەرنىڭ چىراغلىرى يورۇدى. خورازلارمۇ بەس ـ بەستە چىللاشقا باشلىدى. بۇنىڭغا ئىگىسىدىن سامان، بوغۇز تەمە قىلغان ئېشەكلەرنىڭ سوزۇپ ھاڭراشلىرىمۇ جور بولدى.

ئەزان ئاۋازى بىلەن ئويغانغان زاكىر بوۋاي ئوڭ يېنىغا ئۆرۈ ـ

لۇپلا ئورنىدىن تۇردى. كېچىدە بوران باشلىنىشى بىلەنلا ئىشىك ـ دېرىزىلەر مەھكەم تاقىۋېتىلگەنلىكتىن، ئۆينىڭ ئىچى ئادەمنىڭ دېمى سىقىلغۇدەك تىنچىق بولۇپ كەتكەنىدى. بوۋاي يەكتەكنىڭ يېڭىنى ساپلاچ هويلىغا چىقتى. تاڭ هاۋاسى سالقىن هەم تولىمۇ ساپ ئىدى. باغ تەرەپتىن گۈل ـ گىياھ ۋە مېۋە ـ چىۋىلەرنىڭ خۇشبۇي هىدى كېلەتتى. بوۋاي بىردىنلا روهلاندى. ئۇيۇق قانداقتۇر بىر ئىلاهىي كۈچ قاراڭغۇلۇقنى سۈر ـ توقاي قىلىپ هەيدەۋاتقاندەك ئاستا ـ ئاستا ئاقىرىشقا باشلىغانىدى. مەزىنىڭ مۇڭلۇق ئەزان ئاۋازى يەنە ئاڭلاندى. بۇ قېتىم تولۇق ئويغانغان خورازلار بەس ـ بەستە چىللاشقا باشلىدى. بۇنىڭغا قۇملۇقتىكى يۇلغۇن، قومۇشلارنىڭ ئارىسىغا ئۇۋا سالغان تورغايلارنىڭ چۇ ـ چۇلاشلىرى، باغدىكى كاككۇكنىڭ ئېزىلىپ سايراشلىرى قوشۇلىدى. بامدات ۋاقتى بولغانىدى. بوۋاي ئالدىراپ ـ تېنەپ ئۇرۇنغنى قولىغا ئالدى. بوۋاي تەرەت ئېلىپ بولغاندا سۇبهىمۇ ئوبدانلا كۆتۈرۈلۈپ، تۇن پەردىسى تولۇق ئاقىرىپ بولغانىدى. بوۋاي بۇ ۋاقىتتا مەسچىتكە هەرقانچە يۇگۇرۇپ بارسىمۇ بامدات نامازغا ئۇلگۈرەلمەيدىغانلىقىنى پەملىدى ـ دە، ئۆينىڭ ئارقىسىدىكى باغنىڭ ئۇ تەرىپىدىكى قۇملۇققا قاراپ ماڭدى. باغ بىلەن قۇملۇقنىڭ ئارىلىقى ئىككى ئۇن يېتىمچە كېلەتتى. بوۋاي پېشىن نامىزىنى داۋاملىق مۇشۇ قۇملۇقتا ئۆتەيتتى. گاهى كۈنلىرى مەسچىتكە ئۇلگۈرەلمىسە بامدات نامىزىغىمۇ مۇشۇ يەرگە كېلەتتى. بوۋاي ئايىغى ئاستىدا سۇدەك ئېقىۋاتقان قۇملاردىن پۇتلىرىنى يەڭگىل ـ يەڭگىل ئېلىپ، ئېگىزرەك بىر دۆڭگە چىقتى ـ دە، داۋاملىق نامىز ئوقۇيدىغان يۇلغۇنىڭ تۆۋىگە كېلىپ، قىبلىگە قاراپ ئىقتىدا قىلدى.

بوۋاي نامىزىنى ئۆتەپ بولغاندىن كېيىن ئاستا ئورنىدىن تۇردى ـ دە، خۇددى ئۆركەشلەۋاتقان دەريا دولقۇنلىرىدەك سوزۇ ـ لۇپ يانقان كۆز يەتكۈسىز قۇملۇققا ۋە قۇملۇقتا ئاندا ـ ساندا قەد كۆتۈرۈپ تۇرغان يۇلغۇن، توغراق، جىغانلارغا ئېچىنىش بـ ـ

لەن نەزەر تاشلىدى. بوۋاينغا قۇملۇق كېچىدىكى بوراندا كەنتكە قاراپ بىراقلا ئون نەچچە قەدەم ئىلگىرىلىگەندەك، نەچچە ئون تۇپ يۇلغۇن، توغراقلارنى كۆمۈپ تاشلىغاندەك بىلىنىپ، يۇرىكى ۋىژىدە ئېچىشتى. نەچچە يىلدىن بېرى قۇملۇققا باش ئەگمەي قەيسەرلىك بىلەن كۆكلەپ تۇرغان ئاشۇ ئازغىنا يۇلغۇن، توغراقلارغا قاراپ ئىختىيارسىز بالىلىقىنى ئېسىگە ئالدى. بالىلىقى بىلەن تەڭلا ئاشۇ قۇملۇقنىڭ ئورنىدىكى بوستانلىقلارنى، بېھىشتەك باغلارنى، بىر تال دان چاچسا مىڭ تال دان بېرىدىغان چىلان تۇپراقلىق ئېكىنزارلىقلارنى كۆرگەندەك بولدى. بوۋاينىڭ كۆز ئالدىدا جاھاننىڭ دىشۋارچىلىقلىرىدىن خالىي غەمسىز بالىلىق دەۋرى، غورىلىرىنى پۈتاپ يېگەن ئۆرۈكلۈكلەر، مۆكىمۈكلەك ئوينىغان كۆز يەتكۈسىز ئۈزۈملۈكلەر، ياۋا توشقان، قىرغاۋۇللارنى قوغلاپ ئوينىغان ئانارلىق باغلار لەپپىدە زاھىر بولدى. بىر دانىسىدىن بىر پىيالە سۇ چىققۇدەك شېرىن، سۈلۈق شاپتۇل، رەڭدار توغاچلار، پۈتكۈل قۇمقىسارنى خۇش پۇراق ھىدلاغا تولدۇرۇپ سارغىيىپ پىشىدىغان بېھىلەر، ياستۇقتەك يوغىنىغان قوغۇن ـ تاۋۇزلار... بوۋاينىڭ ئاغزىغا شۇرىرىدە سېرىقسۇ يىغىلدى. بوۋاي بىر شېرىن چۈشتىن ئويغانغاندەك بولۇپ، كۆز ئالدىدىكى قۇملۇققا قايتىدىن نەزەر تاشلىدى.

بوۋاينىڭ ھېلىمۇ تۇنۇگۈنكىدەك ئېسىدە. ئەمدىلا قازان بىرلەشتۇرۇلۇپ، كوپېراتسىيەلىشىش شامىلى چىقىش بىلەن تەڭ پۈتۈن بايئاۋات يېزىسى مىقياسىدا چوڭ سەكرەپ ئىلگىرىلەشتىن ئىبارەت تاغ دولقۇنى باشلاندى. قۇمقىسارلىقلار رۇدا ئېرىتىپ، پولات ـ تۆمۈر تاۋلاش ھەۋىكىتىگە سەپەرۋەر قىلىندى. شۇ چاغلاردا يېزا، كەنت باشلىقلىرى چوڭ سەكرەپ ئىلگىرىلەپ، سوتسىيالىزمدىن ھالقىپ، كوممۇنىزمغا يېتىش ئۈچۈن كۆپلەپ رۇدا ئېرىتىپ، پولات ـ تۆمۈر تاۋلاشنىڭ زۆرۈرلۈكى، بۇ ھەرىكەتكە سۈسلۇق قىلغۇچىلار، قاتاشمىغۇچىلار، كۆزقارىشى ئېنىق بولمىغانلار سىنىپىي دۈشمەنلەر، ئۇچىكە قارشى، بەشكە قارشى

ئۇنسۇرلار قاتاردا بىر تەرەپ قىلىندىغانلىقى ھەققىدە توختىماي سۆزلەيتتى. شۇنداق قىلىپ، بۇ ھەربىرىكە قېرى - ياش، ئەر - ئايال قۇمقىسارلىقلارنىڭ ھەممىسى ئۆمىلەپ قوپۇپ قاتناشتى. ئۇلارنىڭ بەزىلىرى ئات، ئېشەك، كالا ھارۋىلىرىنى، تۆگىلىرىنى ھەيدەپ، قۇمقىساردىن ئۇچ كۈنلۈك يىراقتىكى تاغدىن رۇدا تو - شۇپ كېلىشكە، بەزىلىرى پالتا، كەكە، ھەربىرىنى بىلەپ، ئار - غامچا - توقۇناقلىرىنى بېلىگە قىستۇرۇپ ئوتۇن كېسىشكە ئاتلاندى. قۇچاق يەتكۈسىز مىڭ يىللىق ياڭاق دەرەخلىرى، باغلاردىكى شاپتۇل، ئالما، ئامۇت، نەشپۈت، ئۆرۈكلەر، تېنى ئا - دەم بېلىدەك يوغىنىغان ئۇزۇم تاللىرى، چىنار، سۆگەت، جىگدە - لەر، ھەتتا تەكلىماكان قۇملۇقى بىلەن قۇمقىسارنى ئايرىپ تۇ - رىدىغان جاڭگالدىكى توغراق، يۇلغۇنلارمۇ قويماي كېسىپ تاشلاندى. بىر ئاي ئىچىدە قۇمقىسار تەۋەسى كەتمەنگە دەستە بولغۇدەك يوغانلىقتىكى دەل - دەرەخلەرنى تاپقىلى بولمىغۇدەك ھالەتكە يەتتى. ئۇنىڭ ئەكسىچە ئۆيدەك يوغانلىقتىكى، تېرەك بويى ئېگىزلىكتىكى نەچچە يۈزلىگەن ئوتۇن دۆۋىسى پەيدا بولغا - نىدى. قۇمقىسارلىقلار ئاتا مىراس باغلىرىنى خۇددى ئۆزىنىڭ يۈرىكىگە پالتا چاپقاندەك چېپىپ، كۆزلىرىدىن تارامىلاپ ياش ئاقتۇرۇپ تۇرۇپ ۋەيران قىلغانىدى. بۇ ئىشلار ئىنقىلابنىڭ تەلىپى، سىنىپىي كۈرەشنىڭ ئېھتىياجى دەپ تەشۋىق قىلىنغاچقا، ھېچكىم كالپۇك يېرىپ بىر ئېغىز گەپ قىلىشقا پېتىنالمىدى. شۇنداق قىلىپ، پېچىلارغا ئوت يېقىلىپ، رۇدىلار ئېرىتىلىشكە باشلىدى. نەچچە يۈزلىگەن ئوتۇن دۆۋىلىرى كۆلگە ئايلىنىپ بولغاندا رۇدىلاردىن پولات - تۆمۈر تۈگۈل چويۇنمۇ چىقمىغانلىقى مەلۇم بولدى. قۇمقىسارلىقلارنىڭ پولات - تۆمۈر تاۋلاش جېكى مەغلۇپ بولغانىدى. مانا شۇ چاغدىلا قۇمقى - سارلىقلار ھۆكۈرەپ، ھۇ تارتىپ يىغلاشتى. ئاتا - ئانىسى ئۆلۈپ كەتكەندەك، بالىچاقىلىرىدىن ئايرىلىپ قالغاندەك ھازا ئېچىش - تى. ئۇلار پولات - تۆمۈر تاۋلاش ئىنقىلابىنىڭ مەغلۇپ بولغانلى - قىغا ئېچىنىپ ئەمەس، ئۆز قوللىرى بىلەن ۋەيران قىلىۋەتكەن

نەچچە يۈز يىللىق ئاتا مىراس باغلىرىغا، ئاتا - بوۋىلىرى ئۆز قوللىرى بىلەن تىكىپ مېۋىگە كىرگۈزگەن، ئەھيا قىلغان مېۋىزارلىقلارغا ئېچىنىپ ھازا ئېچىشقانىدى. ۋەيران بولغان باغلارنىڭ، بوستانلىقلارنىڭ، بىر تال دان چاچسا مىڭ تال دان بېرىدىغان چىلان تۈپراق ئېكىنزارلىقلارنىڭ قۇمنىڭ ئاستىدا قالىدىغانلىقىنى، ئاتا - بوۋىلىرىنىڭ قەدەم ئىزلىرىنى، قەبرە-لىرىنى قۇم يۇتۇۋېتىدىغانلىقىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈشۈپ ياقا يىرتىشقانىدى.

ھەقىقەتەنمۇ شۇنداق بولدى. بىرسىنىڭ كەينىدىن بىرسى تاپ بېسىپلا كەلگەن تۇغمەس سىنىپىي ھەرىكەتلەر قايىنىمدا گاڭگىرىغان، ئىنقىلاب بورىنىدا تەمتىرىگەن قۇمقىسارلىقلارنىڭ مەنۇيىيتىمۇ ئۆز قوللىرى بىلەن ۋەيران قىلىۋەتكەن يۇرت - ماكانلىرىغا، باغۇبوستانلىقلىرىغا ئوخشاش قاغجىراپ، جاڭگالغا ئايلىنىپ بولغانىدى. شۇڭلاشقا، ئۇلار ۋەيران قىلىۋەتكەن باغلىرىنىڭ ئورنىغا باغ ئەھيا قىلىشنى ئانچە خىيالىغا كەلتۈرۈشمىدى. ئاندا - ساندا سالغان كۆچەت - قاناتلىرى بولسا، تۇغمەس سىنىپىي كۈرەش، ئىنقىلابلار ھەلەكچىلىكىدە پەرۋىشسىز قالدى. نەتىجىدە خۇددى يىگىتلەر ساقال - بۇرۇت چىققانىنى، قىرانلار چاچ - ساقاللىرىغا ئاق كىرىپ، يۇزلىرىگە قورۇق چۈشكىنىنى تۇيمايلا قالغاندەك، قۇمقىسارلىقلارمۇ ئاشۇ مۇنبەت تۇپراقلىرىنىڭ بارا - بارا قۇم ئاستىدا قېلىۋاتقانلىقىنى تۇيمايلا قېلىشتى. قۇملۇق ئاستا - ئاستا قىستاپ كېلىپ شۇنچىۋالا يەر - زېمىننى يۇتۇپ كەتتى. قۇم توختىماي خىرىس قىلىپ قىستاپ كەلمەكتە ئىدى.

بوۋاي چانقىدا قېتىپ قالغان كۆز يېشىنى بەلبېغىنىڭ ئۇچى بىلەن ئېرتتى - دە، قۇم دۆڭىدىن ئاستا يېنىپ چۈشتى.

2

بوۋاي ھويلىغا كىرىپ ئۇدۇل ئېغىلغا قاراپ ماڭدى. قويلىرى بىلەن ئالا ئىنىكى ئېرەنسىزلىك بىلەن كۆشەپ ياتاتتى. بوۋاينىڭ

ھەدىنى پۇرغان سۇر مادا بوغۇز تەمە قىلىپ دەس ئورنىدىن تۇردى ـ دە، يوغان كۆزلىرىنى ئەينەكتەك پارقىرتىپ بوۋاينىڭ قوللىرىغا قارىدى. ئېشەك ئېغىلى ساق ئىدى. قارا بوران قوي قوتىنىنىڭ ئۆگزىسىنى خىلىلا ئېچىۋەتكەنىدى. بوۋاي ئېغىلنىڭ تۇۋىدىن يېنىپ كېلىپ ئۆيگە كىردى. ئۆينىڭ ھاۋاسى يەنىلا تىنچىق ئىدى. بېرىپ دېرىزىنى ئېچىۋەتتى. ئاندىن تېخىچىلا غەمسىز ئۇخلاۋاتقان نەۋرىسىنىڭ قېشىغا كېلىپ ئولتۇردى. يىرىك ئالقانلىرى بىلەن بالىنىڭ بېشىنى، يۈزىنى ئاستا سىلىدى. بالىنىڭ چېچى خىلىلا ئۆسۈپ قالغانىدى. بوۋاي بالىنىڭ كاسىسىغا يەڭگىل شاپىلاقلاپ ئويغاتتى.

ـــ ئايۇپ، قوپە بالام. ناشتا قىلىپ مەكتەپكە ماڭ.

بالا چىرايىنى پۇرۇشتۇرۇپ، يەنە بىر يېنىغا ئۆرۈلۈپ يېتىۋالدى. بوۋاي ئونىڭ يوغان سالپاڭ قۇلىقىدىن تۇتۇپ ئاۋايلاپ سوزدى.

ـــ تۇرە ھوي، ھورۇن ئېشەك.

بالا ئويقۇلۇق كۆزلىرىنى تەستە ئاچتى ـ دە، بوۋىسىنىڭ كۆلۈمسىرەپ تۇرغان چىرايىغا قاراپ دومسايدى.

ـــ نېمە بولدى، ئادەمنى ئەتىگەندە ئويغىتىپ؟!

ـــ ئەتىگەندە دەۋاتقىنىنى. ھازىر دېگەن ئاشۇاقتى بولدى. ئويغاتمىسام تېقىمىڭغا ئوسۇرۇپ ئۇخلاۋېرىسەن شۇ. قوپە بالام، ناشتا قىلىۋېلىپ مەكتەپكە ماڭ. ئادەم ئۇخلاۋەرسە ئەقىلسىز بولۇپ قالىدۇ. يىگىت دېگەن ئورنىدىن سەھەر تۇرىدىغان.

بوۋاينىڭ گېپى تەسىر قىلدىمۇ ياكى مەكتەپكە كېچىكىپ قېلىشتىن ئەنسىرىدىمۇ، بالا ئېرىنىپراق ئورنىدىن تۇردى. شۇ ئەسنادا ھويلا دەرۋازىسىنىڭ زەنجىرى شاراقلاپ قالدى. بوۋاي ئورنىدىن تۇرۇپ تالاغا چىقتى. دەرۋازا تۇۋىدە مۇزەپىپەر ئىمام قاتارلىق ئون نەچچە مەسچىت جامائىتى قاراپ تۇراتتى. بوۋاي ئالمان ـ تالمان ئۇلارغا سالام بەردى ـ دە، قەدىمىنى ئىتتىكلىتىپ، كۆرۈشۈش ئۈچۈن قولىنى تەڭلەپ ماڭدى.

ـــ ئەسسالامۇئەلەيكۇم.
ـــ ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام.
بوۋاي مۇزەپپەر ئىمامدىن باشلاپ جامائەت بىلەن بىرمۇبىر قول ئېلىشىپ كۆرۈشۈپ، تىنچلىق ـ ئامانلىق سورىغاندىن كېيىن، يەنە مۇزەپپەر ئىمامنىڭ قېشىغا كېلىپ توختىدى ۋە جامائەتنى ئۆيگە تەكلىپ قىلدى.
ـــ قېنى ھۆرمەتلىك جامائەت، ئۆيگە كىرەيلى.
ـــ رەھمەت، يەنە بىر كۈنى كىرەرمىز، ـــ دېدى مۇزەپپەر ئىمام جامائەتكە ۋاكالىتەن تەكەللۇپ قىلىپ، ـــ بامدات نامازدىن پارىغ بولۇپ قارىساق، جامائەت ئارىسىدا پەقەت ئۆزلىرىلا يوق. كېچىسى بىر ئالەم، كۈندۈزى بىر ئالەم دەپتىكەن. شۇڭا، كېچىدىكى بوراندا بىرەر ئىش بولدىمۇ ياكى ئاغرىپ ـ سىلاپ قالدىمۇ دەپ ئەنسىرەپ يوقلاپ ئۆتۈپ كېتەيلى دەپ كەلدۇق. يارانقان ئىگەمگە شۈكۈر. ھەرنېمە بولسا سالامەت ئىكەنلا، بىزمۇ يانايلى.
ـــ جامائەتنىڭ يوقلاپ كەلگىنىگە رەھمەت، ـــ بوۋاي ھاياجانلانغان ھالدا مەننەتدارلىقىنى بىلدۈردى، ـــ ئەتىگەن ۋاقچىرەك قاپتىكەنمەن، قېنى جامائەت، ئاۋۋال ئۆيگە كىرەيلى.
ـــ رەھمەت، ئاۋارە بولمىسىلا.
جامائەت بىر ئېغىزدىن ئۆزرە ئېيتىشتى.
ـــ ئاۋارە بولىدىغان ئىش يوق. باغقا باشلاي دېسەم كېچىدىكى بوران پىشقان مېۋىلەرنى پۈتۈنلەي تۆكۈۋەتتى ھەرقاچان. ئەمىسە قوغۇنلۇققا باشلاي. ئەتىگەندە بىرەر تىلىمدىن قوغۇن ـ تاۋۇز بىلەن ناشتا قىلايلى، قېنى جامائەتنى باشلاپ ماڭسىلا، ئىمام ئاخۇنۇم.
ـــ رەھمەت، قوغۇن ـ تاۋۇز يېگىلى ئايرىم كېلەرمىز، ـــ دېدى مۇزەپپەر ئىمام ئۆزرە قويۇپ، ـــ بىزمۇ بېرىپ ئۆيۇڭاق، ئۇلاغ ـ ئىلمەكلەرنى يوقلاپ قويايلى. كېچىدىكى بوراندا نېمە بولدى، نېمە ئەمەس.

جامائەت بوۋاي بىلەن خوشلىشىپ كېتىپ قالدى. بوۋاينىڭ كۆڭلى ئېيتقۇسىز بىر خۇشاللىقتىن سۆيۈنۈپ كەتتى. مەسچىت جامائىتى ئۇچۇن بۇ ئىش ئادەت. ياش، ئوتتۇرا ياش نامازخانلار مەسچىتكە كېلەلمەي قالسا جامائەت ئانچە ئېغىر ھېن قىلىپ كېتىشمەيدۇ. لېكىن، زاكىر بوۋايغا ئوخشاش ياشىنىپ قالغان مەسچىت جامائىتىدىن ھەرقانداق بىرسى بامدات نامازغا كېلەلمەي قالسا جامائەت ئېغىر بىنمەي بېرىپ يوقلايدۇ، ئەھۋال سورايدۇ. ئاغرىپ قالغان، بىرەر ئىشقا يولۇقۇپ قالغان بولسا تېگىشلىك چارە ـ ئامالالار بىلەن ھالىدىن خەۋەر ئالىدۇ. قېينىچىلىقىنى ھەل قىلىدۇ ياكى كەنت كومىتېتىغا بېرىپ تەشكىلىنى ۋاقتىدا خەۋەردار قىلىپ قويىدۇ. ئىشقىلىپ، جامائەت ھېچكىمنى يالغۇزلۇق تارتقۇزمايدۇ، غېرىبسىندۇرمايدۇ. شۇنىڭ ئۇچۇن، بوۋاينىڭ نەزىرىدە جامائەتنىڭ مېھرى ئىسسىق، ھىممىتى ئۇلۇغ...

ـــ بوۋا، مەن مەكتەپكە كەتتىم ئەمىسە.

نەۋرىسىنىڭ بۇ سۆزلىرى بوۋاينىڭ ھاياجانلىق خىياللىرىنى چالغىتتى. ئۇ دەرھال ئېسىنى يىغدى ـ دە، شوخلۇق بىلەن سەكرەپ كېتىۋاتقان نەۋرىسىنى ۋارقىراپ توختاتتى.

ـــ ئايۇپ، ھاي ئايۇپ!

بالا چېپىدە توختىدى ـ دە، بوۋايغا قارىدى.

ـــ يېقىنراق كېلە، ساڭا دەيدىغان گەپ بار.

بالا خالار ـ خالىماس بوۋاينىڭ ئالدىغا كەلدى.

ـــ مەكتەپكە بېرىپلا ئۇنتۇپ قالماي ئاماننىسا خانىمغا دەپ قوي، بۈگۈن كۈنگە جۇمە، كەچتە ھەرقاچان ئاتا ـ ئانىسىنى يوقلىغىلى شەھەرگە كىرىدۇ. ماڭار ۋاقتىدا مەن بىلەن كۆرۈشۈپ ماڭسۇن.

ـــ خانىمغا نېمە گېپىڭىز بار ئىدى، بوۋا؟

ـــ باشقا گەپمۇ يوق. بىرەر سېۋەت ئۆرۈك، بىرەر تاغار قوغۇن ـ تاۋۇز تەييارلاپ قويىمەن. ئاتا ـ ئانىسىغا ئالغاچ بارسۇن.

بوۋاي نەۋرىسىنى يولغا سېلىۋەتكەندىن كېيىن ئېغىلدىن ئالا ئىنەك بىلەن سۈر مادىنى يېتىلەپ چىقىپ، ئارغامچىنى ئۈزارتىپ قوموشلۇققا باغلىدى. قويلىرىنى باغىنىڭ ئەتراپىدىكى جىگدىلىككە قويۇۋېتىپ باغقا كىردى. كېچىدە چىققان بۇران باغنى خېلىلا ۋەيران قىلىۋەتكەنىدى. پىشقان ئۆرۈكلەرنىلا ئەمەس، ئالا غورىلارنىمۇ تۆكۈۋەتكەن، شاخلارنى سۇندۇرغان، يېرىۋەتكەنىدى. بوۋاي بۇران قېقىۋەتكەن ئۆرۈكلەرگە ئانچە قىلىپمۇ كەتمىدى. چۈنكى، ھەر يىلى مۇشۇنداق مەزگىلدە بۇران خېلى جىق مېۋىلەرنى تۆكۈۋېتەتتى. ئەمما، شاختا يەنە غۇچچىدە غورا تۇراتتى. تۆت ـ بەش كۈندىن كېيىن يەنە سارغىيىپ پىشىشقا باشلايتتى. بوراندىن ئامان قالغان غورىلار ھەم يوغان، ھەم سۈلۈق پىشاتتى. لېكىن، بۇران سۇندۇرۇۋەتكەن، يېرىۋەتكەن شاخلارنى كۆرۈپ بوۋاينىڭ يۈرىكى ئېچىشتى. يېرىلىپ كەتكەن شاخلارنى بىرمۇبىر تەكشۈرۈپ، ئەي بولغۇدەكىلىرىنىڭ ھەممىسىنى خۇددى كىچىك بالىنىڭ سۈنۈقىنى تاڭغاندەك ئاۋايلاپ، پۇختىلاپ تېڭىپ چىقتى.

زاكىر بوۋاينىڭ بېغى كۆلىمىنىڭ چوڭلۇقى، مېۋىلىرىنىڭ سەرخىللىقى، سورتىنىڭ كۆپلۈكى، تەمىنىڭ شېرىنلىكى بىلەن يالغۇز قۇمقىسار كەنتىدىلا ئەمەس، پۈتكۈل بايئاۋات يېزىسى تەۋەسىدە داڭقى بار ئىدى. قوشنا يېزا ۋە ناھىيەدىكى خېلى كۆپ ئەمەلدارلار بۇ باغنى بىلەتتى. بوۋاي بۇ باغقا ئاتا ـ ئانىسىغا كۆيۈنگەندەك كۆيۈنەتتى. خوتۇنىنى مۇھاپىزەت قىلغاندەك قوغدايتتى. پەرزەنتىنى تەربىيەلىگەندەك بارلىق ئەقىل ـ پاراسىتىنى، كۈچ ـ قۇۋۋىتىنى سەرپ قىلاتتى. ئۆزىنىڭ جان ـ تېنىدەك ئاسرايتتى. باغدىن پۈتكۈل يۈرت تەۋەسىدىكى سەرخىل مېۋىلەرنىڭ ھەرقاندىقى تېپىلاتتى. ھەرقايسى مېۋىلەر تۈرى، سورتى بويىچە ئايرىم ـ ئايرىم تىكىلىپ ئەھيا قىلىنغانىدى. بۇ ھەقىقەتەنمۇ بېھىشتىن قېلىشمىغۇدەك بىر باغ ئىدى.

باغنىڭ مېۋىلىرى غورا بولغاندىن تارتىپ، كۈزدە پاسالىڭ

بولغۇچە بوۋاي باغنى بېقىپ يۈرمەيتتى. باغنىڭ ياغاچ شادىلىق ئەگۈنى قۇمقىسارلىقلار ئۈچۈن ھەرقاچان ئوچۇق تۇراتتى. بوۋاي ھەرقانداق ئادەمنىڭ باغقا كىرىپ قورسقى تويغۇدەك مېۋە يەپ چىقىپ كېتىشىگە رۇخسەت قىلاتتى. لېكىن، يانچۇقلىرىغا، سومكا ـ سېۋەتلىرىگە قاچىلاپ مېڭىشقا يول قويمايتتى. بوۋاي ئۇلارنىڭ يېگىنىگە ھەق ئالمىغىنى بىلەن كۆتۈرۈۋالغىنىغا ھەق ئالاتتى. شۇڭا، قۇمقىسارلىقلارنىڭ چوڭىدىن ـ كىچىكىگىچە ھەرقانداقى باغقا ئوغرىلىقچە شورا ئاتلاپ كىرمەيتتى، ئوغرىلىقچە مېۋە ئۈزمەيتتى.

بوۋاي يېرىلىپ كەتكەن مېۋە شاخلىرىنى تېڭىپ بولۇپ بېلىنى ئەمدىلا رۇسلاپ تۇرۇشىغا، باغقا بىر توپ بالىلار چۇرۇقلاپ كىرىپ كېلىشتى. بالىلارنى كۆرۈپ بوۋاينىڭ ھارغىن چىرايىغا ۋىللىدە كۈلكە يۈگۈردى.

ـــ كېلىڭلار، بالىلىرىم، تارتىنماڭلار، ـــ بوۋاي بالىلارنىڭ ئارىسىدىكى ئوقۇتقۇچى ئامانىنىسا بىلەن ئابدۇنەبىنىڭ سالىمىنى ئىلىك ئېلىپ بولۇپ گەپ قىلدى، ـــ ئوقۇغۇچىلارنى ئېلىپ كەلگىنىڭلار ياخشى بوپتۇ، بالىلىرىم.

ـــ چۈشلۈك دەم ئېلىش ۋاقتى بولۇپ قاپتىكەن، بۇران قېقىۋەتكەن ئۆرۈكلەرنى تېرىشىپ بېرەيلى دەپ كەلدۇق، ـــ دېدى ئامانىنىسا بوۋايغا مەقسىتىنى ئېيتىپ.

ـــ ھەرنېمە بولسا مېنىڭ غېمىمنى يەپسىلەر، بالام، ـــ دېدى بوۋاي مىننەتدارلىق بىلەن، ـــ بۇ ئۆرۈكلەرنى قانداق تېرىپ بولارمەن دەپ بېشىم قېتىپ تۇراتتى، ھەي ئايۇپ، ـــ بوۋاي نېرىدا تۇرغان نەۋرىسىنى قولى بىلەن شەرەتلىدى، ـــ ماڭ، بېرىپ بىر چېلەك سۇ، داس ئېلىپ كېلىپ، ئاداشلىرىڭغا ئۆرۈك يۇيۇپ بەر.

باغنىڭ ئىچى تۈمەنلىگەن قۇش كىرىۋالغاندەك بىردىنلا جانلىنىپ كەتتى. بالىلار ئۆرۈكلەرنىڭ ئېزىلىپ كەتمىگەنلىرىنى تاللاپ تېرىپ، باغنىڭ بىر تەرىپىدىكى ئاندا ـ

ساندا ئاپتاپ چۈشكەن بوشلۇقتا سېلىپ قويغان بورنىڭ ئۈستىگە تۆكۈپ يېيىتقاچ چۈرقىرىشاتتى، يۈگۈرۈشەتتى.

ــ بۇگۈن شەھەرگە كىرەملا، قىزىم؟ ــ دېدى بۇۋاي ئامانسانىڭ قېشىغا كېلىپ.

ــ ھەئە، ئۆيگە كىرمىگىلىمۇ بىرەر ئايچە بولۇپ قاپتۇ. ئانامنى يوقلاپ چىقايمىكىن دەپ ئويلىغان، قىلغاچ چىقىدىغان سودىلىقلىرى بارمىدى؟

ــ سودىلىققۇ يوق، ــ دېدى بۇۋاي، ــ قوغۇن ـ تاۋۇزلارنىڭ ئالدى چىقتى. بىرەر سېۋەت ئۆرۈك بىلەن بەش ـ ئون سويما ئۈزۈم بەرسەم ئالغاچ كېتەرمىكىن دەپ...

ــ ۋاي رەھمەت، ئاۋارە بولمىسىلا، ــ دېدى ئامانسا بۇۋايغا دەرھال مىننەتدارلىقىنى بىلدۈرۈپ، ــ ئۆزۈمنىڭ يېگەنلىرىمنى ئاز دەپ، شەھەرگە توشۇپ يۈرەرمەنمۇ...

ــ ئۇنداق دېمەسىلە، قىزىم، سەھرادا يەل ـ يېمىشتىن باشقا يەنە نېمە بار دەيلا؟ ! قۇمقىسارنى يىراق كۆرمەي چىقىپ بالىلىرىمىزنىڭ ئاغزىغا ئىلىم سېلىۋاتىلا. سىلىگە ھەرقانچە قىلساق ئەرزىيدۇ، قىزىم. نەبى بالا تاس ـ تاماس قالغان بەل قويۇۋېتىپ مەكتەپنى تاقىۋەتكىلى، ــ بۇۋاي قېشىدىكى ساقاللىرى كىرپىنىڭ تېكىنىدەك ئۆسۈپ كەتكەن ئابدۇنەبى مۇئەللىمگە قاراپ قويۇپ گېپىنى داۋاملاشتۇردى، ــ ھېلىمۇ سىلى دەل ۋاقتىدا چىقىپ نەبى بالىغا مەدەت بەردىلە. قىز بالا بولغانلىرى بىلەن ئاتا ـ ئانىلىرى ئەر ھىممەتلىك قىلىپ تەربىيەلەپتىكەن. بىرەر سېۋەت ئالا غورا، تۆت ـ بەش دانە تۇك سويما بىلەن ياخشى كۆڭۈللۈكلىرىگە جاۋاب قايتۇرۇپ بولالمايمىز، قىزىم، ــ بۇۋاي ئەمدى ئابدۇنەبى مۇئەللىمگە قاراپ سۆزلىدى، ــ ھە، سېنى نەبى بالا دېسەم ئاچچىقىڭ كەلمەيدىغاندۇ؟ ئېغى ئوچۇق ئىشتان كىيىپ يۈرىدىغان ۋاقتىڭدىن تارتىپ ئالدىمدا ئويناپ چوك بولغانلىقىڭ ئۈچۈن كۆزۈمگە يەنىلا شۇ بالا پېتىڭ كۆرۈنىسەن. ساقال چىقىقانغىلا

ئادەم چوڭ بولغان بولمايدۇ. سەن دېگەن ھازىر بىر ئوقۇتقۇچى، ھەرگىزمۇ ئادەتتىكى ئادەم ئەمەس. قۇمقىسارلىقلاردىن سەنچىلىك ئوقۇغان بىرسىمۇ يوق. شۇڭا، ساقال ـ بۇرۇتۇڭنى ئانداق مەھەللە باشلىقى سەمەر توقۇناقنا ئوخشاش كىگىزدەك قويۇۋالماي، ۋاقتى ـ ۋاقتىدا چۈشۈرۈپ پاكىز يۇر. ئوغۇل بالا دېگەن بىرسى پاكىز، بىرسى چاققان، يەنە بىرسى شوخ بولىدىغان. ئەپتىڭگە قاراپ باقە. بۇنداق يۇرسەڭ ئۆمۈربويى بېشىڭنى ئىككى قىلالمايسەن.

بۇڭاينىڭ ئاخىرقى گېپىدىن ئاماننىسا پىخىلداپ كۈلۈۋەتتى. ئابدۇنەبى گەدىنىنى قاشلاپ ھەجايدى. لېكىن، سېرىق چىرايىغا سۈس قىزىللىق يۈگۈردى.

3

چېلەكتە قۇيغاندەك شارقىراپ ياغقان يامغۇر قۇمقىسار باشلانغۇچ مەكتىپىنىڭ دەرسخانا ئۆگزىسىنى كېرەكتىن چىقاردى. ئۆگزىدىن يامغۇر ئۆتۈپ، دەرسخانىنىڭ ئىچىگە ئوشۇققا كەلگۈدەك سۇ يىغىلدى.

ئوقۇغۇچىلارنىڭ كىيىم ـ كېچەكلىرى ھۆل بولۇپ بەدىنگە چاپلىشىپ كەتكەنىدى. ئاماننىسا بىلەن ئابدۇنەبى مەسلىھەتلىشىپ، بالىلارنى ئۆيلىرىگە قايتۇرماقچى بولدى ۋە ئۇلارنى مەھەللىلەر بويىچە گۇرۇپپىلارغا ئايرىپ، ھەربىر گۇرۇپپىغا چوڭراق بالىلارنى مەسئۇل قىلدى. ئابدۇنەبى بىلەن ئىككىسىمۇ ئۆيى يىراقراق بىرنەچچە ئوقۇغۇچىنى ئاپىرىپ قويىدىغان بولدى.

ـــ يولدا ئويناماڭلار، گەپ قىلىشماڭلار، يامغۇر سۈيى يىغىلىپ قالغان، پاتقاق بولۇپ كەتكەن يەرلەردىن ماڭماڭلار. گۇرۇپپا باشلىقلىرى گۇرۇپپاڭلاردىكى ساۋاقداشلارنى ئۆيىگىچە ئاپىرىپ قويۇپ، ئاندىن ئۆزۈڭلارنىڭ ئۆيىگە قايتىڭلار. قېنى

ئەمسە يولغا چىقىڭلار، ــ دەپ تاپىلىدى ئابدۇنەبى بىلەن ئامانىسا بالىلارغا ھەمدە ئۆزلىرىمۇ بىر قىسىم بالىلارنى ئەگەشتۇرۇپ ئىككى تەرەپكە قاراپ ماڭدى.

ئامانىسا بالىلارنى ئۆيلىرىگە ئاپىرىپ قويۇپ قايتىپ كەلگۈچە ئوشۇقىغچە، گاھى يەرلەردە تىزىغچە پاتقاق كېچىپ ھالىدىن كەتكەندى. پۇتۇن بەدىنى سوغۇقتىن تىترەيتتى. لەۋلىرى كۆكىرىپ كەتكەن بولۇپ، چىشلىرى توختىماي كاسىلدايتتى.

ئامانىسا ياتقىنىڭ ئالدىغا كەلگەندىن كېيىن پۈتىدىكى لاينى سۈرتۈشكىمۇ خۇشياقماي ھارغىن قوللىرى بىلەن قۇلۇپنى ئېچىپ ياتاقتا كىردى. ياتاقنىڭ ئىچى خىلىلا ئىسسىق ئىدى. ئىللىق ھاۋا ئۇنىڭ توڭلاپ كەتكەن ۋۇجۇدىغا راھەت بېغىشلىدى. ئۇ كۆزىنى يۇمۇپ بىرنەچچە دەقىقە تۇرۇۋالغاندىن كېيىن، ياتاقنىڭ ئىچىگە سەپسالدى. ياتاقنىڭ ئىچى غۇۋا يورۇق ئىدى. بىرىپ دېرىزىنىڭ دۇخاۋا پەردىسىنى قايرىۋەتتى. ئۆينىڭ ئىچى بىر ئاز يورۇدى. ئۆگزىنىڭ بىرقانچە يېرىدىن يامغۇر تامچىلاۋاتاتتى.

سۇ تامچىلاۋاتقان يەرلەرگە داس، چېلەك، قاچىلارنى قويدى. ئۇ بەدىنىگە چاپلىشىپ كەتكەن كىيىملەرنى ئالماشتۇرماقچى بولۇپ كۆڭلىكىنى سالدى. ھۆل بولۇپ كەتكەن باغرىدىقىنىمۇ يېشىپ تاشلىدى. بەدىنى قاردەك ئاپپاق ئىدى ... ياتاقنىڭ ئىچى بىردىنلا ياللىدە يورۇپ كەتكەندەك بولدى. ئامانىسا ساندۇقتىن ئالغان قۇرۇق كۆڭلىكىنى ئەمدىلا ئۆچىسىغا ساپاي دەپ تۇرۇشىغا، تۇيۇقسىز بىرسى ئىشىك تۇۋىدە ئوغرىلىقچە قاراۋاتقاندەك تۇيغۇغا كېلىپ قالدى. كۆڭلەك بىلەن دەرھال كۆكرىكىنى ياپتى ــ دە، ئىشىك تەرەپكە قارىدى، قارىدى ــ يۇ، تاپىنىدىن كىرگەن بىر يالقۇن بېشىدىن چىقىپ كەتتى. نومۇس ۋە قورقۇنچتىن كۆزلىرى چەكچىيىپ كەتتى. ئىشىك تۈۋىدە تۆمۈراخۇن شۇجى كۆزلىرىنى پارقىرىتىپ قاراپ تۇراتتى. ئۇ

تاتلىق بىر نەرسىنى يېيىش ئۈچۈن تەمشىلىۋاتقاندەك لەۋلىرىنى تەمشىپ ياتاقتا كىرىپ كەلدى.

ئاماننىسا قورقۇپ تۇرۇپ ۋارقىرىدى.

ــ چىق... چىقىپ كەت!

ــ نېمە دېگەنلىرى بۇ خانىم؟ ــ تۆمۈراخۇن شۇجى ھەجايىغىنىچە يەنە ئالدىغا بىر قەدەم چامدىدى، ــ ئۆيگە كەلگەن مېھمانىنى تالاغا قوغلايدىغان ئىش نەدە بار؟ تالادا شۇنداق قاتتىق يامغۇر يېغىۋاتسا، ئادەمگەرچىلىكلىرى نەگە كەتتى سىلىنىڭ؟

ئاماننىسا خەتەرلىك بىر ھاڭنىڭ گىرۋىكىگە كېلىپ قالغاندەك لاغ ـ لاغ تىترىدى. تۆمۈراخۇن شۇجىغا يالۋۇرۇشقا باشلىدى.

ــ ئۆتۈنۈپ قالاي، چىقىپ كەتسىلە، بولمىسا توڭلايمەن.

ــ تالادا يامغۇر شۇنداق قاتتىق يېغىۋاتسا، سىلىنىڭ ئاۋازلىرىنى كىم ئاڭلايتتى؟ ئۇنداق دېمەسىلە، خانىم. بۇگۈن سىلىگە مېھمان بولاي. قانداق تەلەپلىرى بولسا چوقۇم ئورۇنلايمەن.

تۆمۈراخۇن شۇجى شۇنداق دېگىنىچە ئاماننىسانىڭ قولىنى بېغىشىدىن كاپىنده تۇتۇپ تارتتى. ئاماننىسانىڭ قولىدىكى كۆڭلەك چۈشۈپ كېتىپ، ئۇنىڭ ئاپپاق مەيدىسى كۆرۈنۈپ قالدى. شۇجى خۇددى شاختىكى ئالمىنى ئۈزمەكچى بولغاندەك قولىنى ئاماننىسانىڭ كۆكسىگە ئۈزارتتى. مۇزدەك قولنىڭ تېگىشى بىلەن ئاماننىسا چىرىدە چىرقىرىۋەتتى.

ــ ئاماننىسا! ئاماننىسا!

دەل مۇشۇ دەقىقىدە سىرتتىن ئاڭلانغان بۇ ئاۋاز ئاماننىسانمۇ، تۆمۈراخۇن شۇجىنىمۇ چۆچۈتتى. شۇجى دەرھال قولىنى بوشاتتىپ، ئىشىك تەرەپكە قاراپ ماڭدى. ئون نەچچە قەدەم يىراقلىقتا ئابدۇنەبى پاتقاق كەچكىنىچە ئاماننىسانىڭ ياتقىغا قاراپ كېلىۋاتاتتى. تۆمۈراخۇن شۇجى ياتاقتىن چىقىپ ئابدۇنەبىنىڭ ئالدىغا كەلدى.

— هه، ئەپەندىم، يامغۇردا قالغان جاغال ئۆچكىدەك توۋلاپ نەدىن كېلىۋاتىسىلە؟

ئابدۇنەبى شۇجىنىڭ مەسخىرىلىك سوئالىغا تۇزلا جاۋاب بەردى.

— ئوقۇغۇچىلارنى ئۆيگە ئاپىرىپ قويۇپ كېلىۋاتىمەن، شۇجى. ئاماننىسا خانىمۇ بىرقانچە ئوقۇغۇچىنى ئۆيگە ئاپىرىپ قويغىلى كەتكەنىدى. قارىسام، ياتقىنىڭ ئىشىكى ئوچۇق تۇرىدۇ. ياتقىدىن يامغۇر ئۆتۈپ كەتتىمۇ، يوق، يوقلاپ ئۆتەي دەپ كېلىشىم.

— ئاماننىسا خانىم ياتقىدا بار، — تۆمۈراخۇن شۇجى ئابدۇنەبنىڭ گۇمانسىراپ تىكىلگەن كۆزلىرىدىن بىرئاز هودۇققان بولسىمۇ، تېزلا ئۆزىنى ئوڭشىۋالدى.

— مەكتەپنىڭ ئەھۋالىنى ئۆزلىرىمۇ كۆردىلە ئەينا، — دېدى ئابدۇنەبى تۆمۈراخۇن شۇجىنىڭ چىراي ئىپادىسىگە ئانچە دىققەت قىلماي، — سىنىپنىڭ ئۆگزىسىدىن يامغۇر ئۆتۈپ كەتتى. تاملىرىمۇ خەتەرلىك بولۇپ قالدى. مۇمكىن بولسا كەنت كومىتېتى سىنىپلىرىمىزنى بىر يېڭىلاپ بەرگەن بولسا...

— مەكتەپ سېلىش يېزىلىق هۆكۈمەتنىڭ ئىشى، مېنىڭ قولۇمدىن كەلمەيدۇ، — دېدى تۆمۈراخۇن شۇجى چىرايىنى پۇرۇشتۇرۇپ، — ئۇنىڭ ئۈستىگە مەكتەپ دېگەن ئادەمنىڭ ئاغزىنىڭ هورى بىلەن پۈتمەيدۇ. ئۇنىڭغا شاراقلاپ تۇرىدىغان پۇل بولسا بولىدۇ. يوقلاڭ گەپنى ئاز قىلىپ، تېزدىن تەييارلىق قىلىڭلا، هاشارغا بارىسىلە.

— هاشارغا دەملا؟

— هەئە، هاشارغا ! — دېدى شۇجى ۋارقىراپ، — مېهماندارچىلىققا بارىمەنمىكىن دەپ ئويلىغانمىدىڭلا؟ قۇمقىسارىدا تېرىيدىغان يېرى بار ئادەمنىڭ هەممىسى هاشارغا بارىدۇ. بايا يېزىلىق هۆكۈمەتنىڭ ئۇقتۇرۇشى كەلدى. دەرياغا

كەلكۇن كەپتۇ. دەريانىڭ قېشىغا ئىشلەيدىكەنمىز. سىلى دېگەن ئەپەندىچىلىك قىلغىنىڭلا بىلەن رەسمىي ئەمەس. ئۇنىڭ ئۇستىگە سەككىزمو يېرىڭلا بار. تېرىغان يېرىڭلا نورمىدىن ئارتۇق. شۇڭا، سىلىمۇ بىر كىشىلىك ئەمگەك كۇچى ھېسابىدا ھاشارغا بارىسىلە. ئىتتىك بولۇڭلا. كېچىكىپ قېلىپ جەريانە تۆلەپ يۈرمەڭلا يەنە.

شۇجى شۇلارنى دېدى ـ دە، يامغۇر سۇلىرىنى شالاپىشتىپ كەچكىنىچە كېتىپ قالدى.

ئابدۇنەبى ياتاققا كىرگەندە ئامانىسا قۇرۇق كىيىملىرىنى ئالماشتۇرۇپ بولغانىدى. ئۇ ئابدۇنەبىنىڭ چىرايىغا خۇددى نومۇسلۇق بىر ئىش قىلىپ قويغاندەك پەقەتلا قارىيالمىدى.

ــ يامغۇردا سوغۇق ئۆتكۈزۈۋالدىڭىزمۇ، قانداق، چىرايىڭىز بىر قىسىملا تۇرىدىغۇ؟ ــ دېدى ئابدۇنەبى قىزىنىڭ تاتىرىپ كەتكەن چىرايىغا قاراپ كۆيۈنگەن ھالدا.

ــ شۇنداق، سوغۇق ئۆتۈپ قالغان ئوخشايدۇ، ــ دېدى ئامانىسا يېغلىۋەتمەسلىك ئۈچۈن لەۋزىنى چىشلەپ تۇرۇپ.

ــ مەن ھاشارغا باردىغان بولۇپ قالدىم، ــ دېدى ئابدۇنەبى ئامانىسانى خەۋەرلەندۇرۇپ.

ــ ھاشارغا؟ ــ ئامانىسا ئەجەبلىنىپ بېشىنى كۆتۈردى، ــ ۋاقىتلىق ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ھاشار ئەمگىكىنى يېزىلىق ھۆكۈمەت بىر تۇتاش كۆتۈرۈۋەتكەنغۇ؟

ــ بايا شۇجى شۇنداق دېدى. ھازىرلا ماڭىدىكەنمىز. دەريا‌غا كەلكۇن كەلگەنمىش. كېچىكىپ قالساڭ جەريانە تۆلەيسەن دەپ بىرمۇنچە دوق قىلىپ كەتتى. ئۇنىڭ بىلەن تەڭ تۇرغۇچە بارسام بارايى. بىرەر قېتىملىق ھاشارغا بارغانغا ھېچنېمە بولۇپ قالماسمەن.

ــ سەن ھېچنېمە بولۇپ قالمىغىنىڭ بىلەن ئوقۇغۇچىلارغا

ئۆتىدىغان دەرسنى قانداق قىلىمىز؟ بارما. يېزىلىق ھۆكۈمەتكە بېرىپ ئەھۋالنى دەيلى.

ــ يېزىدىكىلەرمۇ ۋاي بىز ھەل قىلىپ قويىلى، دېگەن بىلەن يەنىلا شۇ شۇجىنىڭ گېپىنى ئاڭلايدۇ. شۇجىنىڭ دېيىشىچە، مېنىڭ تېرىۋاتقان يېرىم نورمىدىن ئارتۇق ئىمىش. نورمىدىن ئارتۇق تېرىغان يەرنىڭ ھاشىرىغا بارىدىكەنمەن.

ــ قۇمقىسارداكىمنىڭ يېرى نورمىدىن ئارتۇق ئەمەس؟ ــ دېدى ئامانىسا ئاچچىقلانغان ھالدا، ــ نورمىدىن ئارتۇق يەرنى سۈرۈشتۈرۈپ كەلسە، شۇجىنىڭ تېرىغان يېرى ھەممەيلەننىڭ كىدىن جېق.

ــ بولدىلا، ھازىر بۇلارنى سۆزلەپ ئولتۇرىدىغان ۋاقىت ئەمەس، ــ دېدى ئابدۇنەبى تەڭقىسلىقتا قالغان ھالدا، ــ ئەتە دەرسنى تالادا ئۆتۈڭ. سىنىپنىڭ ئىچىدىكى ھۆلچىلىك قۇرۇپ بولغۇچە ئوقۇغۇچىلار سىنىپقا كىرمىسۇن. يامغۇردا زەيلەپ ئاران تۇرغان تاملار ئۆرۈلۈپ چۈشۈپ چاتاق چىقمىسۇن يەنە. مەن ھاشاردىن كەلگەندىن كېيىن تاملارنى بىر قېتىم ئۇلداپ، خەتەرلىك يەرلىرىگە تىرەك قويۇپ رېمونت قىلىڭالارمىز. خوش، مەن كەتتىم ئەمىسە، قېلىنراق كىيىڭىلىك. سوغۇق ئۆتكۈزۈپ ئاغرىپ قالماڭ يەنە.

ئابدۇنەبى شۇنداق دېگىنىچە سىرتقا قاراپ ماڭدى. ئامانىسا ئۇنىڭ ئاستا ـ ئاستا يىراقلاپ كېتىۋاتقان ئورۇق، ئېگىز گەۋدىسىگە قاراپ بۇقۇلداپ يىغلىۋەتتى. سىرتتا يامغۇر تېخىمۇ بەك ئەدەپ كەتكەنىدى.

4

ئامانىسا شەھەردە تۇغۇلۇپ ئۆسكەن، ئالىي مەكتەپنى پۈتكۈزۈپ خىزمەتكە چىققۇچە سەھرادا تولۇق بىر ھەپتە تۇرۇپ

باققان قىز ئەمەس. ئۇمۇ بارلىق ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىغا ئوخشاش ئوقۇش پۈتكۈزگەندىن كېيىن چوڭ شەھەرلەردە، ھېچبولمىغاندا ئوتتۇرا دەرىجىلىك شەھەرلەردە خىزمەت قىلىشنى ئارزۇ قىلاتتى. ئۇ ئوقۇش پۈتكۈزۈپ كەلگەندىن كېيىن بىر قىسىم ساۋاقداشلىرىنىڭ شەھەردە قېلىش ئۈچۈن يول مېڭىپ، ھەرخىل چارىلەرنى قىلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ مىتمۇ قىلىپ قويمىدى. ئۇ ئۆزىدەك يۆلەنچۈكى يوق، نامرات بىر قىزنىڭ شەھەردە ئىشلەش ئارزۇسىنىڭ پەقەت بىر شېرىن چۈش بولۇپ قالىدىغانلىقىنى پەرەز قىلغانىدى. بىرەر ئايدىن كېيىن كادىرلار ئىدارىسى ئالىي مەكتەپنى پۈتكۈزۈپ كەلگەن ئوقۇغۇچىلارنىڭ خىزمەت تەقسىماتىنى بىراقلا ئېلان قىلىۋەتتى. ئامانىسا ئۆزىنىڭ ئويلىغىنىدەكلا سەھرا ئاغا بۆلۈنگەنىدى. ئامانىسا بىر قىسىم ساۋاقداشلىرىنىڭ شەھەر ئىچىدىكى ئىدارە ـ ئورگانلارغا، مەكتەپلەرگە تەقسىم قىلىنغانلىقىنى كۆرۈپ ھەيرانمۇ قالمىدى. پەقەت ئۇلارنىڭ پۇلى، ھوقۇقى، ئىمتىيازى بار كىشىلەرنىڭ پەرزەنتى ئىكەنلىكىنى، ئۆزىنىڭ بىر ئاجىز تۇل خوتۇنىنىڭ قىزى ئىكەنلىكىنى ئېسىگە ئېلىپ، ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ قويدى. خالاس. ئانىسى بىچارىنىڭ يۆلەنچۈكسىز تۇل خوتۇن ئىكەنلىكىنى پەش قىلىپ ئېيتقان ئەرز ـ دادىلىرى ھېچقانداق ئۇنۇمىنى كۆرسىتەلمىدى. ئامانىساغا سەھرا ئاغا چىقىشتىن ئىبارەت بىرلا يول قالغانىدى. قانداق قىلىش كېرەك؟ سەھرا ئاغا چىقىپ خىزمەت قىلغۇچە شەھەردە قېلىپ سودا قىلىپ باقسۇنمۇيا؟ لېكىن سودىغا سالغۇدەك دەسمايە نەدە؟ ئانىسى بىچارە ئۇنى ئاران ـ ئاران ئوقۇتقان تۇرسا. ماقۇل، دەسمايىنىمۇ ھەل قىلدى دەيلى، لېكىن بۇ كىچىككىنە ناھىيە بازىرىدىكى قۇمدەك تىجارەتچىلەر بىلەن رىقابەتلىشىپ پايدا ئالغىلى، بېيىغىلى بولارمۇ؟ ناۋادا زىيان تارتىپ قالسا قانداق قىلىدۇ؟ ئەڭ ياخشىسى سەھرا ئاغا چىقىپ خىزمەت قىلغىنى تۇزۇكمىكىن.

خىزمەت قىلدى دېگەنلىك ئاز بولسىمۇ مۇقىم ئايلىق كىرىمگە، ياشاش كاپالىتىگە ئېرىشتى، دېگەنلىك. مەيلىلا، سەھرا بولسىمۇ ئىشلەپ، ئايلىق مائاش بىلەن ئانىسىغا يۆلەنچۈك بولۇشى كېرەك. سەھرادىمۇ ئادەم ياشايدىغۇ؟

ئاماننىسا نۇرغۇن زىددىيەتلەردىن كېيىن ئاخىر خىزمەت تەقسىمات قەغىزىنى ئېلىپ يېزىغا چىقتى. يېزىلىق مائارىپ ئىشخانىسى ئۇنى يېزا بازىرىدىنمۇ ئەڭ يىراق بولغان قۇمقىسار كەنت باشلانغۇچ مەكتىپىگە تەقسىم قىلدى. ئۇ قۇمقىسارغا كېلىپ ئابدۇنەبى مۇئەللىم ئالاھىدە تازىلاپ، تەييارلاپ قويغان ياتقىغا كىرىپلا ئىشكىنى ئىچىدىن تاقىدى ـ دە، ئەتىسى تاڭ ئاتقۇچە سىرتقىمۇ چىقماي يىغلاپ كەتتى. ئەتىسى ئەھۋال سورىغان ئابدۇنەبىگىمۇ، ئۆزىگە زور قىزىقىش بىلەن قاراپ تۇرغان بىر توپ سەبىيگىمۇ پەقەتلا ئوچۇق چىراي ئاچمىدى. ئەما، زاكىر بوۋاي قاتارلىق بىر قىسىم چوڭلارنىڭ، ئاتا ـ ئانىلارنىڭ قېرىنداشلارچە كۆيۈنۈشى، كۆڭۈل بۆلۈشى، بالىلىرىمىزنىڭ ئوقۇتقۇچىسى، خانىمى دەپ، مۇزەپپەر ئىمامنى ھۆرمەتلىگەندەك ھۆرمەت قىلىشى، بىر توپ سەبىينىڭ خانىم دېسە خانىم دەپ، ئەتراپىدا چۈرۈقلاپ تۇرۇشى ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدىكى مۇزلارنى ئاستا ـ ئاستا ئېرىتىۋەتتى. ئۇنىڭ قۇمقىسارغىمۇ، مەكتەپكىمۇ، ئوقۇغۇچىلارغىمۇ مېھرى چۈشۈپ قالغانىدى.

بىراق قۇمقىساردا ئۇنىڭ دىلىنى رەنجىتكەنلەرمۇ بولدى. نېپىز ئەت رەڭ ئۇزۇن پايپاق، تىزىنمۇ ياپالمىغۇدەك كالتە يوپكا، كۆكرەك ـ بىلەكلىرى سەل ئوچۇق تۇرىدىغان كوپتا كىيىۋالغان قىرقىم چاچلىق شەھەر قىزىنىڭ تۇيۇقسىزلا قۇمقىساردا پەيدا بولۇشى بىر قىسىم ئەركەكلەرنىڭ كۆزلىرىنى ئالا چەكمەن قىلىپ، ۋۇجۇدىنى خۇددى داپخانىسى ئېچىۋېتىلگەن تونۇردەك قىزىتىپ، تومۇرلىرىدىكى قانلىرىنى قايىنىتىۋەتكەندى. قۇمقىسار ئەركەكلىرىنىڭ ھېسسىياتى

تىزگىنىدىن چىقىپ، شەھۋەتلىرى قوزغىلىپ كەتكەنىدى. ئۇلار بۇ شەھەر قىزىنى سوزسا قولى يېتىدىغان ئالما، ئاسانلا ئۈزگىلى بولىدىغان گۈل ھېسابلاپ، تەلىيىنى سىناپ كۆرمەكچى بولۇشتى. قوپال چاقچاقلار، ئالدىنى توسۇپ ئوچۇقلا ئېيتىلغان شەھۋانىي تەلەپلەر ئاماننىسانىڭ قىزىق غۇرۇرىغا تەگ بولۇپ ئۇرۇلدى. باھار ياپرىقىدەك يۇمران، نازۇك يۇرىكى بۇ ھاقارەتلىك بازغاندا يانجىلىپ پارە ـ پارە بولدى. بارلىق دەرد ـ ئەلەمنى ئىككى كۆزىدىن ئېلىپ، ئۇن قويۇپ يىغلىۋەتتى. كىيىنىش، ياسىنىشلىرىنىڭ قۇمقىسارنىڭ تۇرمۇش ئادىتىگە ماس كەلمىگەنلىكىنى ھېس قىلىپ، كۆكرەك ـ قولتۇقلىرى، يوتا ـ پاقالچاقلىرى زىيادە ئوچۇق قالىدىغان كۆڭلەك ـ كوپتىلىرىنى پەقەتلا كىيمىدى. قۇمقىسارنىڭ ئەركەكلىرى شەھۋەتپەرەس بولغىنى بىلەن قارا كۆڭۈل، ۋىجدانىنى يوقاتقانلاردىن ئەمەس ئىدى. ئۇلار قىزنىڭ كىيىنىشىگە قاراپلا، ئۇنى خاتا مۆلچەرلەپ قالغانلىقىنى، دىلىغا قاتتىق ئازار بەرگەنلىكىنى چۈشىنىپ خىجىل بولۇشتى. كېيىنكى ۋاقىتلاردا ئاكىلارچە سۆز ـ ھەرىكەتلىرى، كۆيۈنۈشلىرى بىلەن قىزدىن ئەپۇ سوراشتى. كىچىلىرى ئاماننىسانىڭ ياتقىنىڭ ئەتراپىنى چۆرگۈلەپ، ئۆگزىسىگە چالما تاشلاپ ئارام بەرمىگەن بويتاق يىگىتلەرنى تەربىيە ـ نەسىھەت قىلىپ توستى. قىسقىسى، ئاماننىسا قۇمقىسارغا كەلگەن ئۇچ يىلدىن بېرى ئۆزىنىڭ گۈزەل ئەخلاق ـ پەزىلىتى، قىزلارغا خاس نازاكەتلىك خۇلق ـ مىجەزى، ئوقۇتقۇچىغا خاس سۆز ـ ھەرىكەتلىرى بىلەن قۇمقىسارلىقلارنىڭ نەزىرىدە پاك بىر پەرىشتىگە ئايلانغانىدى.

ئاماننىسا شەھەردىن تېخىچە مېھرىنى ئۈزەلمىگەنىدى. ئۇ ھەر قېتىم شەھەرگە كىرگەندە شەھەرنىڭ ھەربىر بۇلۇڭ ـ پۇچقاقلىرىغىچە تويماي قارايتتى. شەھەر كۆزىگە ئالدىنقى قېتىمقىدىنمۇ يېڭىلىنىپ قالغاندەك، مۇھىتى گۈزەللىشىپ، ئازادىلىشىپ قالغاندەك كۆرۈنەتتى. تونۇش ـ بىلىشلىرى،

دوستلىرى، ساۋاقداشلىرى بىلەن ئوچرىشىپ قالسا قىزغىنلىق بىلەن سالام بېرىپ، ھال ـ ئەھۋال سورايتتى. بىر دېمەتلىكلا بىنالىق ئوچىسىدىكى رەڭگارەڭ، ھەرخىل پاسوندىكى مودا كىيىملەر كۆزلىرىنى ئالا چەكمەن قىلىۋېتەتتى. ئۇ ھازىر سەھرا قىزلىرىغا خاس كىيىنىشكە، ياسىنىشقا ئادەتلىنىپ قالغان بولۇپ، شەھەرلىكلەرنىڭ مودا كىيىنىشلىرىگە ياشلىق تۇيغۇسى بىلەن ھەۋەسلىنەتتى، خالاس. ھەر قېتىم كىرگەندە ئانىسىنىڭ يىغلاپ تۇرۇپ ئالدىغا چىقىشلىرىغا، يىغلاپ تۇرۇپ ئوزىتىپ قويۇشلىرىغا كۆنۈپ كەتكەنىدى.

بۈگۈنمۇ ئانا ئامانىسانى باغرىغا بېسىپ ھازا ئاچقاندەك ئۇن قويۇپ يىغلىدى. قىزنىڭ مەڭزىگە، پېشانىسىگە تويماي سۆيدى. ئانا بىر ئايدىن بېرى ئامانىسانى قاتتىق سېغىنغانىدى. ئامانىسا ئىلگىرىكى قېتىملاردا ئىمكان بار ئانىسىنىڭ كۆڭلىنى ياساشقا تىرىشاتتى. جۈددى كىچىك بالىنى بەزلىگەندەك بەزلەيتتى. ئەركىلەپ كۈلدۈرەتتى. لېكىن، بۇ قېتىم ئۇنداق قىلالمىدى. تۆمۈراخۇن شۇجىنىڭ قىلغان ھايۋانىي قىلمىقى كۆز ئالدىغا كېلىۋېلىپ، ئانىسىنىڭ بوينىغا گىرە سېلىپ بۇقۇلداپ يىغلىۋەتتى. قىزنىڭ دەردلىك يىغىسى قىزىدىن تەسەللى تەمە قىلىپ تۇرغان ئانىغا غەلىتە تۇيۇلدى. ئانا دەرھال يىغىسىنى توختاتتى. ھەر قېتىملىق ئادىتىنىڭ ئەكسىچە قىزىغا تەسەللى بەردى.

ـــ يىغلىما، قىزىم، بولدى قىل. مېنىڭ يۈرەك ـ باغرىمنى ئېزىۋېتىدىكەنسەن.

ئامانىسا بىر ھازا يىغلىۋالغاندىن كېيىن خېلىلا يەڭگىللەپ قالغاندەك بولدى ۋە ئانىسىنىڭ جۈدەڭگۈ چىرايىغا قاراپ ئۆزىنى كۈلكىگە زورلىدى. قىزىنىڭ يىغىسىدىن ئانىنىڭ كۆڭلى نېمىدېگەندۇر تۇيغاندى. ئانا ئالدىن بىلىۋالماقچى بولغاندەك قىزىنىڭ چىرايىغا گۇمانسىراپ قارىدى.

ـــ ساڭا بىرەر ئىش بولدىمۇ، قىزىم؟

— ياقەي، — دېدى ئاماننسا كۆڭلىدىكىنى يوشۇرۇپ.

— ئەجەب ئىلگىرى سەھرادىن كىرسەك كۆزۈڭنى مىتمۇ قىلىپ قويمايتتىك، بۇگۈن يىغلاپ ئېقىپ كەتتىڭغۇ ئەمىسە.

— ۋايتاڭەي، ئۆزۈممۇ بىلمەيمەن. سىزنىڭ يىغلىغىنىڭىزنى كۆرۈپ كۆڭلۈم بۇزۇلغان ئوخشايدۇ.

— يالغان سۆزلەۋاتىسەن، — دېدى ئانا ئىشەنمەي، — ئۆتكەن ھەپتىدە تولا چۈشۈم بۇزۇلۇپ خاتىرجەم بولالمىغانىدىم. چوقۇم بىرەر خاپىچىلىقتا يولۇقتۇڭ، قىزىم. ئېيتە، بىرەرسى كۆڭلۈڭنى ئاغرىتتىمۇ يا؟

ئاماننسانىڭ ۋۇجۇدىغا تاغ كەلكۈندەك يەنە گۈررىدە يىغا ئولاشتى. بۇرنىنىڭ ئۇچى ئېچىشىپ، كۆز چانىقى نەملەشتى. ياق، ياق. ئۆزۈڭنى تۇتۇۋال، ئاماننسا. تۆمۈراخۇن شۇجىنىڭ ئىشلىرىنى ئاناڭغا دېمە. ئەك ياخشىسى دەردىڭنى ئىچىڭگە يۇتۇۋەت. بىر ئېغىز تىنما. ئۇنى خاتىرجەم قىل. غەم ـ ئەندىشىلىرىنى يەڭگىللەت.

— راست گەپ قىلدىم، ئانا. دىلىم رەنجىگۈدەك ئىش بولمىدى. بەلكىم بىرئاز غېرىبسىنىپ قالغاندىمەن. سىزنى كۆرۈپ ئۆزۈممۇ بىلمەيلا يىغلاپ سالغاندىمەن، — ئاماننسا چىرايىغا زورىغا كۈلكە يۈگۈرتتى، — قارىڭا سىزنى، كۈلسەم باغرى تاش دەيسىز. مانا ئەمدى يىغلىسام يەنە بىرنەمە دەيسىز.

ئاماننسانىڭ كۆرسەتكەن سەۋەبلىرىگە ئانا ئانچە ئىشىنىپ كەتمىگەن بولسىمۇ، ئارتۇقچە ئىنچىكىلەپ سورىمىدى. ئەمما، قىزىنىڭ سەھرادىكى تۇرمۇشىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ، يەنە مىشىلداپ يىغلاشقا باشلىدى.

— داداڭ ھايات بولغان بولسا بۇ كۈنلەرگىمۇ قالماس ئىدۇق، قىزىم. تۈل خوتۇن دېگەن شۇنداق ئاجىز كېلىدىكەن. يالۇۋۇرۇپ بارمىغان يەرلىرىم، كىرمىگەن تۆشۈكلىرىم قالمىدى. ھېچكىم ئەرزىمنى تىڭشىمىدى. مۇشكۈلىمىزنى خۇدا ئۆزى ئاسان قىلار، قىزىم.

— بولدى، كۆڭلىڭىزنى بۇزماڭ، ئانا. ئۆزىمىزنى ئارتۇقچە ئۇپرىتىپ يۈرمەيلى. سەھرادا ئىشلەۋاتقان يالغۇز مەنلا ئەمەسقۇ، — دېدى ئامانىسا ئانىسىغا تەسەللى بېرىپ.

— سەن بىلەن تەڭ ئوقۇش پۈتكۈزۈپ شەھەردە ئىشلەۋاتقان قىزلارنىڭ ھەممىسى توي قىلىپ بولدى. ئالدىنىڭ بىردىن بالىسىمۇ بار تېخى. سەن سەھرادا ئىشلىگەچكە بەختى قارا بولۇپ قالدىڭ.

ئامانىسا ئانىسىنىڭ كۆڭلىنى ئوبدان چۈشىنەتتى، نەچارە؟ بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاش ئەمەس، ئويلاشمۇ ئۇنىڭ ئۈچۈن ئازابلىق. لېكىن، بۇ ئىش توغرىسىدا ئۇ ئانىسىغا ھېچنېمە دەپ تەسەللى بېرەلمىدى.

5

— بىۋاستە شەھەرگە بولمىسىمۇ، شەھەر ئەتراپىدىكى مەكتەپلەرگە يۆتكەشنىڭ يولىنى مېڭىۋاتىمەن. پات يېقىندا بۇ ئىشلارمۇ بىر ياقلىق بولۇپ قالار. سەنمۇ بىرئاز ماسلىشىپ بەرسەڭ بولاتتى.

— كىم ساڭا يۆتكىلىمەن دەپتۇ؟ ئارتۇقچە ئىشلارغا ئارىلاشماي ئۆزۈڭنىڭ ئىشىنى قىل.

— نېمە دېگىنىڭ بۇ؟ سەن يۆتكەلمىسەڭ مەن مۇشۇنداق بويتاق يۈرىۋېرەمدىم؟

— مېنىڭ نېمە كارىم؟ خالىساڭ ئۆيلىنىۋال.

— سەندىن باشقا ھېچكىمگە ئۆيلەنمەيمەن.

— ساڭا تېگىمەن دېگەن يېرىم يوققۇ مېنىڭ. سەن ئەمدى ئاسماندىكى غازنىڭ شورپىسىغا نان چىلاپ يۈرمىگىن.

— قېنى ئاۋۋال سېنى شەھەرگە بىر يۆتكەيچۇ، يا ئاسماندىكى غازنىڭ شورپىسى بولارمەن، يا قازىنىمدىكى غازنىڭ شورپىسى بولارمەن.

— ئىشقىلىپ، مەندىن كۆپ ئۇمىد كۈتۈپ كەتمە.

ئامانىنسا ئۆتكەن قېتىمدا ئەسقەر بىلەن كۆرۈشكەندە ئاشۇنداق دېيىشكەنىدى. ئاشۇ يامغۇر ياغقان كۈنى تۆمۈراخۇن شۇجىنىڭ ھاقارەتلىشىگە ئۇچرىغاندىن كېيىن ئۇنىڭ قەلبىدە شەھەرگە يۆتكىلىش ئارزۇسى قايتىدىن بىخ سۈردى. ئەسقەرنىڭ شەھەرگە يۆتكەپ كېلىمەن، دېگەن سۆزلىرىنى كۆپ ئويلىدى. كۆڭلىدە ئەسقەرگە نىسبەتەن باشقىچە تۇيغۇ پەيدا بولدى. ئەسقەر ئۇنىڭ تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپتىكى ساۋاقدىشى ئىدى. ئالىي مەكتەپكە ئىمتىھان بەرگەندىن كېيىن ئەسقەر ۋىلايەت مەركىزىدىكى تېخنىكومغا، ئامانىنسا ئۇرۇمچىدىكى ئالىي مەكتەپكە كەتكەنىدى. بىرىنچى قېتىملىق يازلىق تەتىلدە بىر ساۋاقدىشىنىڭ ئۆيىدىكى ئولتۇرۇشتىن كەچ يانغان ئامانىنسا ئەسقەرنىڭ ئۆيگە ئاپىرىپ قويۇش تەلىپىگە قوشۇلدى. يولدا كېتىۋېتىپ ئەسقەر ئۇنىڭغا سۆيگۈ تەلىپى قويدى ۋە ئامانىنسا تېخى جاۋاب بېرىپ بولغۇچە تۇيۇقسىزلا سۆيۈۋالدى. يىگىتىنىڭ بۇ كەپسىزلىكى قىزنىڭ قاتتىق غەزىپىنى قوزغىدى. چاڭكىدە ئۇرۇلغان بىر تەستەك يىگىتنىڭ مەڭزىنى ئېچىشتۇرۇۋەتتى. ئەسقەر تېخنىكومنى ئامانىنسادىن ئىككى يىل بۇرۇن پۈتكۈزۈپ خىزمەتكە چىقتى. ئۇ قىزنىڭ يالغۇز قالغان ئانىسىنىڭ ھالىدىن كۆپ خەۋەر ئالدى. ئىككى يىلغىچە ئانىغا ھەم قىز، ھەم ئوغۇل بولدى. بۇ ئىشلارنى ئامانىنسا ئانىسىنىڭ يازغان خەتلىرىدىن بىلگەنىدى. ئەسقەرنىڭ ئانىسىغا قىلغان ياخشىلىقى ئامانىنسانىڭ يۈرىكىنى ئېرىتتى، ئۇ ئوقۇش پۈتكۈزۈپ كېلىپلا ئۇزاق ئۆتمەي ئۆزى خالاپ ئەسقەرنى سۆيدۈردى. ئەپسۇسكى، تۇنجى سۆيۈشۈشتىلا يىگىتنىڭ بەدىنىدىن تارقالغان ئۆتكۈر ئەتىر ۋە يۇز ماينىڭ خۇشبۇي ھىدى قىزغا لەززەت بېغىشلاش تۈگۈل كۆڭلىنى بىر قىسما قىلىپ قويدى. بەش يىل بىر ياتاقتا قىزلار بىلەن پەرداز بۇيۇملىرىنى تالىشىپ ئىشلىتىپ، ئەتىر، يۇز مايلارنىڭ پۈرىقى سەزگۈلىرىگە ھېچقانداق تەسىر

كۆرسەتەلمەيدىغان بولۇپ قالغان قىز ئۇچۇن، ۋۇجۇدىدىن گۈپۈلدەپ ئەتىر، يۇز ماي پۇرىقى كېلىۋاتقان يىگىت بىلەن سۆيۈشۈش خۇددى قىز دوستلىرى بىلەن قۇچاقلاشقاندەك، مەڭزىنى مەڭزىگە يېقىپ كۆرۈشكەندەك تۇيغۇ بېرىپ، ھېچقانداق لەززەت بېغىشلىيالمىدى. ئەكسىچە يىگىتنىڭ ئاچ كۆزلۈك بىلەن سۆيۈشلىرى سەسكەندۇرۇۋەتتى. يىگىتنىڭ ئاغزىدىن لېۋىنى ئەپقېچىپ، مەيدىسىدىن ئىتتەردى.

بۇ ئامانىسانىڭ يىگىتلەر بىلەن تۇنجى سۆيۈشۈشى ئەمەس ئىدى. ئۇ ئوقۇش پۈتكۈزۈشكە بىر يىل قالغان چاغدىكى پىراكتىكا مەزگىلىدە بىر ئوغۇل ساۋاقدىشى ئۇنى سۆيۈۋالغانىدى. ئۇ كۇنى ياتاقتىكى قىزلارنىڭ ھەممىسى بىر مېھماندارچىلىققا كەتكەن بولۇپ، نېمە ئۈچۈندۇر ئامانىسانىڭ كۆڭلى تارتماي ياتاقتا يالغۇز قالغانىدى. ئۇ ياتىقىدا يانپاشلاپ ياتقىنىچە كىتاب ئوقۇپ ئولتۇراتتى. ھېلىقى ئوغۇل ساۋاقدىشى كىرىپ كەلدى ۋە ئۆزىنىڭ بىر تۇغقىنىنىڭ ئۆيىگە بېرىپ كەلسە، ياتىقىنىڭ قۇلۇپلاقلىق تۇرغانلىقىنى، شۇڭا ئامانىسانىڭ ياتىقىدا بىردەم ئولتۇرۇپ چىقاي دەپ كىرگەنلىكىنى ئېيتتى. ئىككى ساۋاقداش خېلى ئۇزاق يۇرتنىڭ، ئاتا ـ ئانىلىرىنىڭ گېپىنى قىلىشىپ ئولتۇردى. شۇ ئەسنادا تۇيۇقسىز چىراغ ئۆچۈپ قالدى ـ دە، ياتاقنىڭ ئىچى گۈرەڭ قاراڭغۇلۇققا چۆمدى. شۇ ھامان قىزنىڭ يۇرىكى ئەنسىز دۈپۈلدەپ كەتتى. ئوغۇل ساۋاقدىشىدىن خەۋپسىرەپ، كۆڭلىدىن ھەر خىل ئويلار كېچىشكە باشلىدى. قىزنىڭ تۇيغۇسى خاتالاشمىغانىدى.

تۇيۇقسىز ئامانىسا شىپىدە قىلغان بىر شەپە بىلەن تەڭ ئۆزىنىڭ ئوغۇل ساۋاقدىشىنىڭ قۇچىقىغا كىرىپ قالغانلىقىنى تۇيمايلا قالدى. ئۇ قارشىلىق كۆرسىتىپ بولغۇچە لەۋلىرى يىگىتنىڭ لەۋلىرى بىلەن ئۇچراشتى. يىگىتنىڭ تىكەندەك سانجىلىپ تۇرغان يىرىك بۇرۇتلىرى، تىتىقىدىن تارقالغان ئەركەكلەرگە خاس ئاچچىق تاماكا ھىدى، قاڭسىق تەر پۇرىقى

ئۇنىڭ قىزلىق سەزگۈسىنى غىدىقلاپ، تومۇرلىرىدا ئاجايىپ بىر شېرىن سېزىم ھاسىل قىلدى. ئۇ ئوغۇل ساۋاقداشىنىڭ سۆيۈشىدىن شۇنداق ھۇزۇرلانىدىكى، بىر پەستىلا بىر خىل مەستخۇش لەززەت قايىنىمدا مەست بولدى. شۇ ئەسنادا لاپپىدە چىراغ ياندى. ياشلىق ھېسسىياتىنىڭ مەۋجىدە مەست بولغان قىز بىلەن يىگىت شۇ ھامان ئېسىگە كەلدى. تومۇر - تومۇرلاردا لەك ئۇرۇۋاتقان قانلار شاپپىدە توختىدى. ئۇلار بىرسىنىڭ كۆزۈپ قېلىشىدىن ئەنسىرىگەندەك چاقماق تېزلىكىدە كارىۋاتنىڭ ئىككى تەرىپىگە بېرىپ ئولتۇرۇشتى ۋە خىجىللىق بىلەن پۇتلىرىنىڭ ئۇچىغا قاراشتى.

ئامانىسا بۇ كەپسىز ساۋاقداشنى بىر ئېغىزمۇ ئەيىبلىمىدى. يىگىت بىر پەس يەرگە قاراپ ئولتۇرغاندىن كېيىن ئورنىدىن تۇرۇپ ئۇن - تىنسىزلا سىرتقا ماڭدى. يىگىت چىقىپ كەتكەندىن كېيىن ئامانىسا خۇددى مەستلىكتىن يېشىلەلمىگەندەك بىر خىل تۇيغۇدا ئۇزاق ئولتۇردى. ئوي - خىياللىرى تېرىقتەك چېچىلىپ كەتكەندى. بايىلا بولۇپ ئۆتكەن ئىشلارنىڭ راست - يالغانلىقىنى بىلمەكچى بولغاندەك يىگىتنىڭ لەۋلىرىدە سۆيۈلگەن لەۋلىرىنى بارماقلىرى بىلەن ئاستا سىلىدى. كېيىن ئۇ ئېسىنى يىغىپ ئۇزاق ئويلىدى ۋە پۈنكۈدىن كېيىن ھەرقانداق ئوغۇل بىلەن سۆيۈشمەسلىككە، ئوغۇللارنىڭ سۆيۈۋېلىشىغىمۇ يول قويماسلىققا قەسەمياد قىلدى.

ئەمدى بۇگۈنكى كۈندە ئامانىسا ئۆزىنىڭ ئەسقەرگە موھتاج بولۇۋاتقانلىقىنى بىردىنلا ھېس قىلىپ قالدى. ئۇنىڭ قارىشچە، ئەسقەر ئۇنى ھىمايىسىگە ئالالايتتى، يالغۇزلۇقتىن قۇتۇلدۇراتتى، تۆمۇراخۇن شۇجىغا ئوخشاش كىشىلەرنىڭ ھۇجۇمىدىن قوغداپ قالالايتتى.

ئامانىسا ئانىسى بىلەن بىردەم ھال - مۇڭ بولغاندىن كېيىن يۆتكىلىش ئىشىنىڭ قانداق بولغانلىقىنى بىلىپ باقاي دەپ ئەسقەرنى ئىزدىمەكچى بولدى. ئەمدىلا ئىشىكتىن چىقىپ

تۇرۇشىغا، ئۆي تەرەپكە قاراپ كېلىۋاتقان ئەسقەرگە كۆزى چۈشتى.

— بۇگۈن كېلىدىغانلىقىڭنى كۆڭلۈم تۇيغانىدى. كەلگىنىڭگە خېلى ئۇزاق بولدىمۇ؟ — دېدى يىگىت قىزنىڭ كۆزلىرىگە تەلمۈرۈپ قاراپ.

— هېلىراقتا كەلدىم، — دېدى ئامانىنسا ئانچە ئېچىلىپ كېتەلمەي، ئۇ ھازىر گەرچە ئىشكىتىن ئەسقەرنى ئىزدەپ چىققان بولسىمۇ، لېكىن ئۇنى كۆرۈپلا نېمە ئۈچۈندۇر باشتىكى قىزغىنلىقى بىردىنلا غايىب بولۇپ كەتتى. يىگىتنىڭ كىيىم ـ كېچەكلىرىدىن تارقالغان كۈچلۈك ئەتىر پۇرىقى كۆڭلىنى بىر قىسما قىلىپ قويدى.

ئامانىنسا ئەسقەرنى ئەركەكلەرگە خاس چىرايى يوق دەپ ياراتمايتتى. مانا ھازىرمۇ يىگىتنىڭ چىرايى ـ تۇرقىغا ئوغرىلىقچە سەپسالدى. لېۋى قىزلارنىڭكىدەك نېپىز ۋە قىزىل ئىدى. يۈزى مايى سۈرۈلگەنلىكتىن پارقىراپ تۇراتتى. كۆپتۈرۈلگەن بىر تۇتام چېچى پېشانىسىگە چۈشۈپ تۇراتتى. خۇدا ئۇنى يارانقان چاغدا سەل ئادىشىپ قالغانمىدىكىنتاڭ، دەپ ئويلىدى ئامانىنسا يىگىتنىڭ زىلۋا قامىتىگە، يۈمران، ئىنچىكە بارماقلىرىغا كۆز تاشلاپ ۋە كۈلۈپ تاشلىماسلىق ئۈچۈن لېۋىنى مەھكەم چىشلىۋالدى.

— يۈرە ئۆيگە كىرەيلى، — دېدى ئۇ يىگىتنى ئۆيگە تەكلىپ قىلىپ.

— بولدىلا، سىرتنى ئايلانغاچ مۇڭداشمامدۇق.

— ئىشىك ئالدىدىنلا ماڭساڭ قاندىق بولىدۇ؟

— ھېچقىسى يوق، كەچلىك تاماقنى بازاردا يەپ، سىرتنى ئايلىنايلى.

— مەيلى ئۇنداق بولسا، جىنىدەك ساقلاپ تۇر. كىرىپ ئانامغا دەپ قويۇپ چىقاي.

ئامانىنسا ھايالىشمايلا ئۆيدىن چىقتى. ئۇلار تار، ئەگرى ـ

بۇگرى خالتا كوچىدىن چوڭ يولغا چىقىۋاتقان ئۇن ـ تىنسىز مېڭىشتى. ئۇ ئەسقەردىن يۆتكىلىش ئىشىنى سوراشقا نەچچە قېتىم تەمشەلدى ـ يۇ، لېكىن نېمە ئۈچۈندۇر تىلى بارمىدى.

ـــ يۆتكىلىش ئىشىڭنى ئاساسىي جەھەتتىن پۈتكۈزدۇم، ـــ دېدى ئەسقەر چوڭ يولغا چىققاندىن كېيىن ئاردىدىكى جىملىقنى بۇزۇپ، ـــ مائارىپ ئىدارىسىنىڭ باشلىقى ئاغرىپ قېلىپ داۋالانغىلى ئۈرۈمچىگە كەتكەنكەن. مۇئاۋىن ئىدارە باشلىقىغا ئازراق ئادەمگەرچىلىك قىلىۋېدىم، ئىدارە باشلىقىنىڭ يوق پۈرسىتىدىن پايدىلىنىپ سېنى يۆتكەپ قويىدىغان بولدى.

ـــ پارا بەردىڭمۇ؟

ئامانىسانىڭ تۇلۇمدىن توقماق چىققاندەكلا سورىغان بۇ سوئالىغا ئەسقەر ئۈندىمىدى. ئامانىسا يەنە سورىدى.

ـــ قانچىلىك پارا بەردىڭ؟

ـــ بۇنى سوراپ نېمە قىلىسەن؟

ـــ بىلىپ باقاي دېدىم.

ـــ ئىككى قېتىم رېستورانغا باشلاپ مېھمان قىلغان چىقىمنى قوشقاندا... ـــ ئەسقەر تۈيۈقسىز گېپىنىڭ ئايىغىنى يۇتۇۋەتتى، ـــ بولدىلا، بۇ گەپلەرنى دەپ نېمە قىلاي؟ قارا، سېنىڭ خۇددى ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتىنىڭ باشلىقىدەك زىغىرلاپ كەتكىنىڭنى. ئۈزۈمنى يەپ، ساپىقىنى سورىماڭ دەپتىكەن.

ئامانىسا يىگىتنىڭ كۆزىگە تىكىلىپ تۇرۇپ سورىدى.

ـــ راستلا دەپ بەرمەمسەن؟

ـــ بىلىشىڭنىڭ ھاجىتى يوق، دېدىمغۇ. ئۈزۈمنى يەپ، ساپىقىنى سورىما.

ـــ يۆتكىلىش ئۇقتۇرۇشى قېنى؟

ـــ يۆتكىلىش ئۇقتۇرۇشىنى سەن كىرسەڭ ئاندىن يېزىپ بېرىدىكەن.

ـــ ساڭا يېزىپ بەرسەمۇ ئوخشاشقۇ. يول ماڭغان ئادەم سەن

تۇرسا‌ڭ، ــ دېدى ئامانىسا يىگىتنىڭ جاۋابىدىن ئانچە رازى بولماي.

ــ ۋايتاڭەي، يۆتكىلىش ئۇقتۇرۇشىنى يېزىپ بەرسىلە دېسەم، يۆتكىلىدىغان خانىم ئۆزى كىرىپ يۆتكىلىش ھەققىدە ئىلتىماس يازسۇن، دەپ تىلىنى چاينىپ تۇرۇۋالدى. ئەتە بىر پارچە ئىلتىماس يېزىپ بېرىپ باق. قالغان ئىشنى شۇ چاغدا كۆرەرمىز.

ئەسقەرنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ ئامانىسانىڭ كۆڭلى خىلىلا كۆتۈرۈلۈپ قالدى. ئۇلار بىر ئاشخانىغا كىرىپ غىزالاندى. ئاشخانىدىن چىققاندا شەھەر ئاسمىنىغا تۇن پەردىسى يېيىلىپ، كوچا چىراغلىرى يۇلتۇزدەك يېنىپ كەتكەنىدى.

ــ يۈرە، تانسىخانىغا كىرەيلى.

ــ كەچ بولۇپ كەتتى، ئانام ئەنسىرەپ قالارمىكىن.

ــ مەن بىلەن چىقىپ كەتكىنىڭدىن خەۋىرى بار تۇرسا، تانسىدىن بۇرۇنراق قايتىپ چىقساق بولىدىغۇ.

ئامانىسا ئارتۇقچە تىرەجەپ تۇرۇۋالمىدى. دېمىسىمۇ ئۇ يىگىتنىڭ ئۆزىنى يۆتكەيمەن دەپ ماڭغان يوللىرىغا، كۆرسەتكەن تىرىشچانلىقلىرىغا رەھمەت ئېيتىشى كېرەك تېخى.

تانسىخانا ياشلار بىلەن تولۇپ كەتكەنىدى. ئامانىسا تانسىخانىدىكى قىزلارنىڭ كىيىمىگە، ياسىنىشىغا، چاچ پاسونلىرىغا قاراپ ئۆزىنىڭ خىلىلا چېنىپ قالغانلىقىنى ھېس قىلىپ بىرئاز قورۇندى. لېكىن، ئەسقەر تولىمۇ خۇشال ئىدى. ئۇ ئامانىسانى بىر چەتتىكى بوش ئۇستەلگە باشلىدى ۋە بىرنەچچە تەخسە قۇرۇق يەل ـ يېمىش، بىرنەچچە قۇتا سوغۇق ئىچىملىك بۇيرۇدى. ئامانىسا تانسا ئويناشنى خالمايتتى. لېكىن، ئەسقەرنىڭ تەكلىپىنى رەت قىلغۇدەك سەۋەب تاپالماي، ئىلاجسىز بىرنەچچە قېتىم تانسا ئويناندى. تانسىخانىدىكى قىز ـ يىگىتلەر تولىمۇ ئەركىن ـ ئازادە، خۇشال ئولتۇراتتى. پەقەت ئامانىسالا بۇ مۇھىتقا ماسلىشالماي قورۇنۇپ ئولتۇردى. دىسكو

مۇزىكىسى چېلىنغاندا ئامانىسا پەقەتلا سورۇنغا چۈشكىلى ئۇنىمىدى. ئەسقەر ئىلاجسىز سورۇندا سەكرەپ ئويناۋاتقان قىز ـ يىگىتلەرنىڭ توپىغا قېتىلىپ كەتتى. ئامانىسا بىر چەتتە كۆزىتىپ ئولتۇرۇپ، ئەسقەرنىڭ دىسكوغا سورۇندىكى ياشلارنىڭ ھەرقاندىقىدىن ئۈستا ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدى.

ـــ دىسكوغا ئۈستا ئىكەنسەن، ـــ دېدى ئامانىسا تەرلەپ ئىككى مەڭزى قىزىرىپ كەتكەن ئەسقەرگە قاراپ.

ـــ ئانچە ئەمەس، ـــ دېدى ئەسقەر قىزنىڭ ماختىشىدىن خۇش بولۇپ، ـــ خىزمىتىڭنى يۆتكىۋالغاندىن كېيىن بۇندىق سورۇنلارغا پات ـ پات كېلىپ تۇرىمىز. كاراOKلاردا ناخشا توۋلايمىز. تېخى. خۇدايىم بۇيرۇسا سەنمۇ راۋرۇس بىر دىسكوچى بولۇپ قالىسەن.

ئامانىسا مىيىقىدا كۈلۈپ قويدى.

ئۇلار تانسىخانىدىن قايتىپ چىققاندا شەھەر كوچىسىدا ئادەملەر شالاڭلاپ كەتكەنىدى. ئۇلار پىيادە مېڭىشتى. ئەسقەر قىزنىڭ قولىدىن ئاستا تۇتۇۋالدى. ئامانىسا قولىنى تارتىۋالمىدى. ئۇلار شۇ ھالەتتە يانمۇيان مېڭىشتى. قىزنىڭ ئۆيى جايلاشقان قاراڭغۇ كوچىغا كەلگەندە يىگىت ئاستا قەدەمنى توختاتتى ـ دە، قىزنى باغرىغا بېسىپ، لەۋلىرىگە لەۋ ياقتى. ئامانىسا قارشىلىقسىزلا ئۆزىنى ئەسقەرنىڭ ئىختىيارىغا تاپشۇردى. يىگىت قىزنىڭ لەۋلىرىنىڭ ئاغرىپ كېتىشىدىن ئېھتىيات قىلغاندەك بوش، يەڭگىل سۆيەتتى. ئامانىسا قىلچىلىك ھاياجانلانمىدى، زادىلا لەززەت ھېس قىلمىدى. ئۇ يىگىتنىڭ مەيدىسىدىن ئاستا ئىتتەردى.

ـــ يولدى قىلايلى، بىرسى كېلىپ قالمىسۇن.

يىگىت ياۋاشلىق بىلەن قىزنى قويۇۋەتتى.

ـــ سەن نېمىشقا تاماكا چەكمەيسەن، ئەسقەر؟

ئامانىسانىڭ تۇيۇقسىز سورىغان بۇ غەلىتە سوئالى يىگىتنى گاڭگىراتتى. توۋا، بۇ قانداق سوئال بولدى ئەمدى؟

6

ئەتىسى ئۇلار مائارىپ ئىدارىسىنىڭ ئالدىدا ئۇچراشتى. ئامانىسانىڭ ئۇچىسىدا يېزىدىن كىيىپ كەلگەن كىيىملىرى بار ئىدى. ئەسقەر كىيىملىرىنى پۈتۈنلەي ئالماشتۇرۇپ، چېچىنى كۆڭۈل قويۇپ مايلىغانىدى. ئايىغى پارقىراپ تۇراتتى. كىيىملىرىدىن گۈپۈلدەپ ئەتىر ھىدى كېلەتتى. يىگىتنىڭ قىزغىنلىق بىلەن بەرگەن سالىمىغا ئامانىسا سۈسلا جاۋاب قايتۇردى.

— بايا تېلېفون قىلدىم. مۇئاۋىن ئىدارە باشلىقى ئىشخانىسىدا بار ئىكەن. يۈرە، ۋاقتىدىلا ئىشنى پۈتكۈزۈۋالايلى.

ئۇلار ئەمدىلا ماڭغايلى دەپ تۇرۇشىغا ئەسقەرنىڭ چاقىرغۇسى سايراپ قالدى. ئۇ چاقىرغۇسىغا قاراپ بېقىپ بىرئاز جىددىيلەشتى.

— ئىداردىكىلەر چاقىرتىپتۇ، — دېدى ئۇ، — ئەتىگەندىن بېرى ئىشقا بارمىغانىدىم. سەن كىرگەچ تۇر. مەن تېلېفون بېرىۋېتىپلا كەينىڭدىن كىرىمەن.

— بىللە كىرسەك ياخشى بولارمىكىن. مۇئاۋىن ئىدارە باشلىقى مېنى تونۇمىسا، — دېدى ئامانىسا دېلىغۇل بولغان ھالدا.

— ئۆزۈڭنىڭ قۇمقىسار باشلانغۇچ مەكتىپىدىن كىرگەنلىكىڭنى دېسەڭ ياكى مېنىڭ ئىسمىمنى چىقارساڭ ئۇ بىلىدۇ. رەسمىيەتنىمۇ سېنىڭ قولۇڭغا بېرىدىغان بولغان.

ئامانىسا ئارتۇقچە تالاشماي بىناغا كىرىپ كەتتى.

مۇئاۋىن ئىدارە باشلىقىنىڭ ئىشخانىسىدا ئوتتۇرا ياشلارغا يېقىنلىشىپ قالغان يەتتە ـ سەككىز ئوقۇتقۇچى قورۇنۇپ، بويۇن قىسىپ ئولتۇرۇشاتتى. مۇئاۋىن ئىدارە باشلىقى ئەمدىلا قورساق سېلىشقا باشلىغان، مەڭزى قىزىل، قىزىق ياشلارغا يېقىنلىشىپ

قالغان تاقىر باش ئادەم ئىدى. ئۇنىڭ كۆزلىرى قىزىرىپ كەتكەن بولۇپ، ئۇيقۇسىراپ، ئەسنەپ ئولتۇراتتى. يۇزىگە قورۇق چۈشۈشكە باشلىغان بىر ئايال ئوقۇتقۇچى ئۇنىڭغا دەرد ئېيتىۋاتاتتى.

ــ ئوقۇتقۇچىلىق قىلىۋاتقىنىمغا بۇ يىل توپتوغرا يىگىرمە سەككىز يىل بولدى قارىسىلا، جۇيجاڭ، ئوقۇش ھەم خىزمەت تارىخى مەن بىلەن ئوخشاش بولغانلارنىڭ ھەممىسى يۇقىرى ئۇنۋان ئېلىپ بولدى. ھەر يىلى ئۇنۋانغا جەۋەل توشتۇرىمەن، لېكىن تەستىقلانمايدۇ. شۇڭا، مائاشىمۇ تۆۋەن. ئۇنۋان ئىسلاھاتى ئىشخانىسىدىكىلەرگىمۇ ئەھۋالىمنى چۈشەندۈردۈم. ئۇلار مەسئۇلىيەتنى بىر ـ بىرىگە ئىتتىرىپ قاراپ ئولتۇرۇشتى. بۇ ئىشنى بىر سۇرۇشتە قىلىپ بەرگەن بولسىلا.

مۇئاۋىن ئىدارە باشلىقى ئۆزىگە تەلمۇرۈپ تۇرغان ئوقۇتقۇچىلارغا خۇشياقمىغان نەزەردە قاراپ چىقتى ـ دە، قوللىرىنى ئۇزۇن سوزۇپ كېرىلدى، ئاغزىنى يوغان ئېچىپ ئەسنىدى.

ــ سىلەر دەرد ئېيتىپ كىرمىسەڭلارمۇ بىز بىلمىز. لېكىن، بەش بارماقنى بىراقلا ئېغىزغا سالغىلى بولمىغانىدەك ھەممە مەسىلىنى بىراقلا ھەل قىلغىلى بولمايدۇ. بىر ـ بىرلەپ ھەل قىلىدىغان گەپ. مۇسۇلماندارچىلىق ئاستا ـ ئاستا دېگەن گەپنى ئاڭلىمىغانمىدىڭلار؟ قوپۇڭلار، مەكتىپىڭلارغا چىققاچ تۇرۇڭلار. مېنىڭ خىزمىتىمگە تەسىر يەتكۈزسەڭلار بولمايدۇ، بۇنىڭسىزمۇ بېجىرىدىغان نۇرغۇن ئىشىم بار. ۋاقتى كەلگەندە سىلەرگە ئايرىم ئۇقتۇرۇش قىلىمىز.

ئىشخانىدىكى ئوقۇتقۇچىلار ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىشقىنىچە ئاستا ئورنىدىن قوپۇپ سىرتقا مېڭىشتى. ھېلىقى ئايال ئوقۇتقۇچىنىڭ كۆز ياشلىرى مەڭزىدە قېتىپ قالغانىدى. بىر پۇتىنى ئاۋايلاپ، ئاستاقلاپ ماڭاتتى. مۇئاۋىن ئىدارە باشلىقى ئىشىك تۈۋىدە قىمىر قىلماي تۇرغان ئاماننىساغا تەئەددى بىلەن

ئېيتتى.

— بايا تەن دېدىمغۇ، يۇقىرىنىڭ تەستىقى چۈشسە ئايرىم ئۇقتۇرمىز دەپ.

— مەن تېخى ھازىر كەلدىم. ئىككى ئېغىز گەپ قىلۋېلىشىمغا رۇخسەتتۇ؟

قىزنىڭ جاراڭلىق، يېقىملىق ئاۋازى ھاراق كەيپىدىن يېشىلەلمەي گاراڭ بولۇپ تۇرغان مۇئاۋىن ئىدارە باشلىقىنى سەگىتتى. ئۇ ئۇيقۇسىزلىقتىن چاپاق بېسىپ كەتكەن كۆزلىرىنى يوغان ئاچتى. ئالدىدا ئاددىي كىيىنگەن، ئەمما زىلۋا بويلۇق، قاش ـ كۆزلىرى تۆكۈلۈپ تۇرغان بىر قىز نازاكەت بىلەن قاراپ تۇراتتى. مۇئاۋىن ئىدارە باشلىقى ياخشى بىر ئولجىنى بايقىغان ئوۋچىدەك بىردىنلا روھلاندى. بايا قەستەن سۇرلۇك تۇس بەرگەن چىرايىغا كۈلكە يۈگۈرتۈپ ھەجايدى.

— رۇخسەت، ئەلۋەتتە رۇخسەت، ھى ـ ھى ـ ھى... — ئۇ بىر چەتتە تۇرۇپ ئامانىنسانى ئىشخانىغا تەكلىپ قىلدى ۋە ئىشكنى ياپقان بولۇپ چاندۇرمايلا بىخەتەر قۇلۇپنى ئېتىۋەتتى. مۇئاۋىن ئىدارە باشلىقى ھەقىقەتەن ھېيلىگەر ئوۋچى ئىدى. ئۇ بىر قاراپلا ئامانىنسانىڭ سەھرادىكى مەكتەپلەردە ئىشلەيدىغان ئوقۇتقۇچى ئىكەنلىكىنى، ئالدىغا چوقۇم يۆتكىلىش ئىشى بىلەن كىرگەنلىكىنى پەرەز قىلىپ بولغانىدى. ئۇ مانا مۇشۇنداق ياش، كېلىشكەن، چىرايلىق ئولجىلارنى، بولۇپمۇ يېزىدىن شەھەرگە يۆتكىلىش ھاجىتى بار ئولجىلارنى بەكمۇ ياخشى كۆرەتتى. ئۇنىڭ نەزىرىدە بۇنداق ئولجىلار ياۋاش ـ رايىش كېلەتتى. ئۇلار ئىشلىرىنى تېزرەك بېجىرىۋېلىش كويىدا سۈكۈت قىلىپ تۇرۇشقا مەجبۇر ئىدى. ئۇلارنى ئوۋلىماق، چاڭگال سالماق ئاسان ئىدى.

— قانداق ئىش بىلەن كىردىڭىز؟ — مۇئاۋىن ئىدارە باشلىقى شۇنداق دېگەچ ئامانىنسانىڭ بىقىنىغا كېلىپ ئولتۇردى. ئامانىنسا سەل نېرىراق سۇرۇلۇپ جاۋاب بەردى.

ـــ مەن بايئاۋات يېزىسىنىڭ قۇمقىسار باشلانغۇچ مەكتىپىدىن كىردىم...

ـــ بايئاۋات يېزىسى؟ ـــ مۇئاۋىن ئىدارە باشلىقى ئامانىسانىڭ ئاغزىدىن دەرھال گەپنى تارتىۋېلىپ، ئىچ ئاغرىتقان قىياپەتتە سۆزلەشكە باشلىدى، ـــ جاھانىڭ نېرىسىغۇ ئۇ. قاتنىشى قولايسىز، تەبىئىي شارائىتى ناچار، ئادەملىرى مەدەنىيەتسىز، ياۋايى. بۇنداق يۇرتتا ئوقۇتقۇچىلىق قىلىش ھەرگىز ئاسان ئەمەس. سىزدەك نازۇك قىزلار ئۇچۇن تېخىمۇ ئاسان ئەمەس. خېلى مەن ـ مەن دېگەن ئوغۇل بالىلارنىڭمۇ بىر مەۋسۇمدىلا ۋايجىنىنى چىقىرىۋېتىدۇ ئۇ يەر. ئىسىت، ئىسىت، راستلا زايە كېتىپسىز، ـــ ئۇ شۇنداق دېگەچ ئامانىسانىڭ ھەممە يېرىگە شەھۋانىيلىق بىلەن قاراپ چىقتى، ـــ سىزدىكى بۇ نازۇك قامەت، سۇرەتتەك چىراي شەھەرگىلا لايىق ئەمەسمۇ. قانچىلىك جاپا تارتقانسىز؟ مۇنۇ چىرايلىق بارماقلىرىڭىزمۇ يېرىلىپ كېتىپتۇ ئەمەسمۇ.

مۇئاۋىن ئىدارە باشلىقى شۇنداق دېگەچ ئامانىسانىڭ بارماقلىرىنى سىلاشقا باشلىدى. ئامانىسا قوپاللىق بىلەن قولىنى تارتىۋالدى ـ دە، ئورنىدىن دەس تۇرۇپ، ئۇيان تەرەپتىكى سافاغا بېرىپ ئولتۇردى ۋە ئىچ ـ ئىچىدىن ئۆرلەۋاتقان نەپرىتىنى چاندۇرماي سۆزلىدى.

ـــ مېنىڭ يۆتكىلىش رەسمىيىتىمنى بۇگۇن بېجىرىپ بېرىشكە ۋەدە قىپتىكەنلا، ئەسقەر كىرسەڭلا رەسمىيىتىڭنى بېجىرىپ بېرىدۇ، دېگەن. مانا بۇ مېنىڭ يۆتكىلىش ئىلتىماسىم.

ـــ يۆتكىلىش رەسمىيىتىنى دەمسىز؟ ـــ ئولجىنىڭ ئاسان تۇتۇق بەرمەيدىغانلىقىنى پەملىگەن «ئۇۋچى» قىزغىن ھالىتىدىن ئەسلىدىكى سۆرۈن ھالىتىگە كۆچتى، ـــ سىز ياخشى بىلمەيدىغان ئوخشايسىز. پۈتكۈل ناھىيە تەۋەسىدىكى يېزىدا ئىشلەيدىغان ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ئىختىيارىغا قويىدىغان بولساق، ھەممىسى دېگۈدەك شەھەرگە يۆتكەلسەك دەپ تۇرىدۇ. ھېلىمۇ

مائارىپ ئىدارىسىنىڭ خىزمىتىنىڭ يېرىم سالمىقى ئوقۇتقۇچىلارنى ئۆ ياندىن ـ بۇيانغا يۆتكەشكە سەرپ بولۇپ كېتىۋاتىدۇ. شەھەر ئىچى ئەمەس، شەھەر ئەتراپىدىكى مەكتەپلەرنىڭ ئىشتاتىمۇ ئاللىبۇرۇن توشۇپ ئېشىپ كەتتى. ھەممە ئادەم شەھەرگە يۆتكىلىۋالسا، يېزىدا كىم ئىشلەيدۇ؟ پارتىيەنىڭ يېزىلارغا قاراتقان توققۇز يىللىق مەجبۇرىيىەت مائارىپى سىياسىتىنى كىم ئەمەلىيلەشتۈرىدۇ؟ دېھقانلار، مىللىتىمىز ساۋاتسىز، مەدەنىيەتسىز، ساپاسىز بولۇپ قالمامدۇ؟ !

ئامانىسانىڭ گەپ قىلماي جىم ئولتۇرغانلىقىنى كۆرگەن مۇئاۋىن ئىدارە باشلىقى ئىشقا سالغان ۋاستىلىرىم كارغا كەلدى دەپ ئويلىدى ـ دە، يەنە ئەدەشكە باشلىدى.

ـــ مانا بۇلارنىڭ ھەممىسى مۇشۇ ھەپتە ئىچىدە كەلگەن يۆتكىلىش ئىلتىماسلىرى، ـــ دېدى ئۆ ئىش ئۈستىلىنىڭ تارتمىسىدىن بىر تۇتام قەغەزلەرنى ئېلىپ پۇلاڭلىتىپ، ـــ ھەممىسى شەھەرگە يۆتكەلسەملا دەيدۇ، بىرسىنىڭ دەردى يەنە بىرسىنىڭكىدىن كۆپ. باشلىق بولدۇم دەپ باش ئاغرىقىغىلا قاپتىكەنمەن، ـــ ئۆ شۇنداق دېگەچ ئامانىسانىڭ قېشىغا كېلىپ سۇۋۇشىپ دېگۈدەك ئولتۇردى. قىز سەۋرچانلىق بىلەن ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ قىمىر قىلمىدى. ئولجىنىڭ ھېچقانداق ئىنكاس قايتۇرمىغانلىقىنى كۆرگەن «ئوۋچى» ھاياجىنىنى باسالماي يەنە سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، ـــ ئەھۋالىڭىزنى ئەسقەرجان ماكا دېگەن. ئىدارە باشلىقى بولغان بولسا يۆتكىلىش ئىشىڭىزدىن ئېغىز ئېچىش ھەرگىز مۇمكىن بولمايتتى. ئەسقەرجانىنىڭ يېلىنىشلىرىغا چىدىماي سىزنى يۆتكەپ قويۇشقا ماقۇل بولغانىدىم. ھېلىمۇ بۇ ئىشقا ئاز كۈچ چىقارمىدىم.

ئۆ ئامانىسانىڭ قولىنى يەنە تۇتتى. نازۇك، يۇمران بارماقلار يوغان، گۆشلۈك ئالقانلار ئارىسىدا مىجىقلاندى.

ـــ سىزنى شەھەر ئەتراپىدىكى يېزىلارغا يۆتكەپ قويماي دەپ

ئويلىغانىدىم. بوپتۇ، شەھەر ئىچىگىلا يۆتكەپ قويايلى. بىر - بىر يىمزىنىڭ دەردى - ھالىغا يېتىپ ئۆتەرمىز، — قىزنىڭ نازۇك بارماقلىرىنىڭ تەسىرىدە ھاياجانلىنىپ كەتكەن مۇئاۋىن ئىدارە باشلىقىنىڭ نەپسى ئويغىنىپ كەتكەندى. ئۇنىڭ ئاغزىغا سېرىقسۇ يىغىلدى. قولى قىزنىڭ ئالمىدەك كۆكسىگە، تۇمشۇقى چىلاندەك لەۋلىرىگە سوزۇلدى. بايىاتىن بېرى باسماقچا چۈشكەندەك جىملا تۇرغان ئاجىز توشقان ئەمدى بىردىنلا ياۋا مۇشۇككە ئايلاندى - دە، مۇئاۋىن ئىدارە باشلىقىنىڭ تۇمشۇقىنى مورلىدى. ياۋا مۇشۇكنىڭ تىرناقلىرى ھەقىقەتەن ئۆتكۈر ئىدى. مۇئاۋىن ئىدارە باشلىقى يۈزىنىڭ لازا سۈركىگەندەك ئېچىشىشىغا بەرداشلىق بېرەلمەي قىزنى قويۇۋەتتى. ئۇنىڭ پاكىز چۈشۈرۈلگەن ئاپپاق تۇمشۇقىغا بەش تىرناق روشەن ئىز سالغان بولۇپ، قان تەپچىرەپ چىققانىدى.

— نېمە قىلغىنىڭ بۇ... ھۇ ياخشىلىقنى بىلمەيدىغان پاسكىنا!

— پاسكىنا دېگەن سەن، — دېدى ئامانىنسا غەزەپتىن تىترەپ، — ھۇ لۈكچەك!

— زۇۋانىڭنى پەس قىل. يۆتكىلىش ئىشىڭنى ئېسىڭدىن چىقىرىپ قويما، قانجۇق!

— ئاناڭنى يۆتكەۋال! ساڭا دەپ قويايلى. ماڭارىپ قوشۇنىدا ساڭا ئوخشاش ئېشەكلەر باشلىق بولۇپ تۇرىدىكەن، ھەرگىزمۇ يۆتكىلمەن دەپ كىرمەيمەن. قولۇڭدىن كەلسە قۇمقىساردىنمۇ يىراق مەكتەپ بولسا پالىۋەت، — ئامانىنسا قولىنى مۇئاۋىن ئىدارە باشلىقىنىڭ كۆزىگە جونۇپ تۇرۇپ سۆزلىدى، — بۇگۈندىن قالدۇرماي ئەسقەردىن مېنى يۆتكەپ قويمەن دەپ ئالغان پارا - سوۋغىلارنى دەرھال قايتۇر. ئاڭلىدىڭمۇ، بۇگۈندىن قالدۇرماي، بولمايدىغان بولسا ھەر بالا كۆرسەم مەيلى، ئۇستۇڭدىن ئاڭلايدىغان يەرگىچە ئەرز قىلمەن.

ئامانىنسا ئىشكىنى جالاقشتىپ ئاچتى - دە، چىقىپ كەتتى.

ـــ قانداق بولدى، چىرايىڭ تۇتۇلۇپ كېتىپتىغۇ؟

ئاماننىسا ئەسقەر بىلەن كاردىورىدىلا دوقۇرۇشۇپ قالدى. ئۇ ئەسقەرنىڭ قولىدىن سۆرىگىنىچە بىنادىن چۇشۇپ كەتتى. ھەممە ئىشنى ئەسقەرگە دەپ بەرمەكچى بولدى. لېكىن، پەسكە چۇشكەندىن كېيىن نىيىتىدىن ياندى. بوغۇزىغا كېلىپ قالغان گەپلەرنى يۇتۇۋەتتى. نېمە ئۈچۈن شۇنداق قىلغانلىقىنى ئۆزىمۇ دەپ بېرەلمەيتتى.

ـــ باشقا گەپ يوق، مەن قۇمقسارىدىن يۆتكەلمەيدىغان بولدۇم، ـــ دېدى ئاماننىسا يىگىتنىڭ كۆزلىرىدىن كۆزىنى ئەپقېچىپ.

ـــ نېمىشقا؟ نېمە دېگىنىڭ بۇ؟ ـــ ئەسقەر باش ـ ئاخىرى يوق بۇ گەپتىن گاڭگىراپ قالدى.

ـــ سەۋەبىنى ساڭا كېيىن چۈشەندۈرۈپ قويىمەن. سەن بۇگۈندىن قالدۇرماي مۇئاۋىن ئىدارە باشلىقىنىڭ قېشىغا كىرىپ، پارا بەرگەن پۇللىرىڭنى قايتۇرۇۋال. قىلغان مېھماندارچىلىقىڭنىڭ پۇللىرىغىچە ھېسابلاپ ئال. ئۇ ھەممىسىنى قايتۇرۇپ بېرىدىغان بولدى. ياۋاشلىق قىلما، ناۋادا غىدىڭ ـ پىدىڭ قىلىپ قالسا، ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتىغا ئەرز قىلىمەن، دېگىن. ساڭا يەنە بىر تاپىلاپ قويايى، ئەسقەر، ناۋادا ئاشۇ نەرسىلەرنى تولۇقى بىلەن قايتۇرۇۋالمايدىغان بولساڭ يۈزۈمگەن ئىككىنچى قارىغۇچى بولما.

ـــ نەگە بارىسەن؟

ـــ قۇمقسارغا.

ـــ توختا، سېنى ئۆزىتىپ قويايى.

ـــ ئاۋارە بولما، مەن دېگەن ئىشنى بېجىرگىن.

7

قۇمقسارلىقلارنىڭ ھەممىسى يەرلەر ھۆددىگە بېرىلىشى بىلەن تەڭلا بىر ـ بىرلەپ قۇمقسارنىڭ ھاياتلىق تومۇرى بولغان

قۇمئېرىق ئۆستىڭىنىڭ ئۇ تەرىپىدىكى تېخى قۇم - بوراننىڭ زەربىسىگە ئۇچرىمىغان ئېكىنزارلىققا كۆچۈپ كېتىشكەنىدى. يېڭى ئولتۇراق جايىنىڭ ئاۋاتلىشىشىغا ئەگىشىپ، كەنت كومىتېتى قورۇسى بىلەن كەنت مەسچىتىمۇ كۆچۈرۈلدى. كونا مەھەللىدە پەقەت زاكىر بوۋاي يالغۇزلا قالغانىدى. كونا مەھەللە بىلەن يېڭى مەھەللىنىڭ ئوتتۇرىغا قۇمئېرىق ئۆستىڭى جايلاشقانىدى. ئۆستەڭنىڭ ئىچىدىن تارتىپ ئىككى قىرغىقىغچە كۆپكۆك قۇم ئىدى. ئۆستەڭنى بۇگۈنى چېپىپ ئەتىسى سۇ باشلىسا، سۇ توختىغان ھامان ئۆستەڭنىڭ تېگى يەنىلا كۆپكۆك قۇم بىلەن تىنىپ كېتەتتى. شۇڭا، بۇ ئۆستەڭ قۇمئېرىق دەپ ئاتالغانىدى.

زاكىر بوۋاينىڭ ئۆيى قۇمقىسارنىڭ ھاياتلىق تومۇرى بولغان قۇمئېرىق ئۆستىڭى بىلەن قۇمقىسارغا تەھدىت سېلىپ قىستاپ كېلىۋاتقان قۇملۇقنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى كىچىككىنە بوستانلىققا جايلاشقانىدى. بوۋاينىڭ ئۆيىدىن قۇملۇققا بىر ئۇن يېتىم، قۇمئېرىققا ئىككى ئۇن يېتىم ئارىلىق بار ئىدى. قۇمئېرىق ئۆستىڭىنىڭ ئىككى قىرغىقىدىكى قۇچاق يەتكۈسىز سۆگەتلەر، سۇۋادان تېرەكلەر، جىگدىلەر ۋە خۇددى ئۇرۇقىنى تېرىپ قويغاندەك بولۇق ئۆسكەن توغراق، يۇلغۇنلار قۇم - بوراننى توسۇپ تۇرغاچقا، قۇمقىسارنىڭ يېڭى مەھەللە تەرەپتىكى زېمىنلىرى تېخى قۇملىشىپ كەتمىگەنىدى.

كومۇنا چۈۋۈلۈپ، يەرلەر ھۆددىگە بېرىلىشكە باشلىغاندا ھېچكىمنىڭ كونا مەھەللىدىكى قۇملىشىپ ئۇنۇمسىزلىشىشكە باشلىغان يەرلەرنى ھۆددىگە ئالغۇسى كەلمىدى. ھەممەيلەن قۇمئېرىق ئۆستىڭىنىڭ ئۇ تەرىپىدىكى ئېكىنزارلىققا يۈگۈرۈشتى. كېيىن ئاستا - ئاستا ھۆددە ئالغان يەرلەرنىڭ قېشىغا ئۆي سېلىشىپ كۆچۈپ كېتىشتى. بۇ قۇمقىسارلىقلارنىڭ قۇملۇقنىڭ زەربىسىگە بەرداشلىق بېرەلمەي ئۇچىنچى قېتىم كۆچۈشى ئىدى. زاكىر بوۋاينىڭ ھېلىمۇ ئېسىدە. ئاشۇ پولات

تاۋلاش ھەرىكىتىدىن كېيىنكى ئۇچ ـ تۆت يىل ئىچىدىلا يەرلەر قۇملىشىپ، ئۇنۇمسىزلىشىپ كەتكەنىدى. بىر كىچە بوران چىقسىلا قۇمقىسارغا ئادەمنىڭ ئوشۇقىدا قۇم ياغاتتى. تىرىكچىلىك قىلىش پەقەتلا مۇمكىن بولماي قالدى. بۇ چاغدا قۇمقىسارلىقلار تۇنجى قېتىم كۆچتى. ئۇلار يېڭى مەھەللىسىنى ئاۋات قىلىش ئۈچۈن ھويلا ـ ئاران ئەتراپىغا بەرپا قىلغان باغباراڭلىرى ئەمدى مېۋىگە كىرىشكە، يول، ئېرىق بويلىرىغا سالغان كۆچەت ـ قاناتلىرى بىلەك ـ پاقالچاقتەك يوغىناشقا باشلىغاندا قۇملۇق يەنە قىستاپ كەلدى. بۇ يەرلەرمۇ قۇملىشىپ، باغلار قۇرۇشقا، دەل ـ دەرەخلەر قاغجىراشقا باشلىدى. شۇنىڭ بىلەن قۇمقىسارلىقلار بۇڭاينىڭ ھازىرقى ئۆيى جايلاشقان مەھەللىگە كۆچۈپ كېلىشتى. شۇ چاغدا بۇڭاينىڭ ھازىرقى ئۆيىنى ئوغلى ھاپىزاخۇن سېلىپ كۆچۈپ كەلگەنىدى. زاكىر بۇڭاي بىر قىسىم ياشانغانلار بىلەن ئاتا ـ بۇۋىلىرىمىزنىڭ تۇپراق بېشىنى يوقلاشقا يىراق بولۇپ قالمىسۇن دەپ، ئىككىنچى قېتىملىق كۆچۈشكە قاتناشمىغانىدى. بىراق، ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشى بىلەن بىر قىسىم ياشانغانلار بىر ـ بىرلەپ قەبرىگە كېتىپ قېلىشتى. يەنە بىر قىسىملىرى بالىچاقا، نەۋرىلىرىنىڭ قېشىغا بېرىۋېلىشتى. ئاخىرىدا مەھەللىدە يالغۇز قالغان زاكىر بۇڭاي بىلەن كېسەلچان مومىيى ئوغلى ۋە كېلىنىنىڭ قايتا ـ قايتا تەلەپ قىلىشى بىلەن ئۇلارنىڭ ئۆيىگە كۆچۈپ كەلدى. بۇ چاغدا قۇمقىسارلىقلارنىڭ ئالدى ئۇچىنچى قېتىملىق كۆچۈشنىڭ مۇقەددىمىسىنى باشلاپ بولغانىدى. بىراق، ئوغۇل زاكىر بۇڭاينى كۆچۈرۈپ ئەكېلىپ، ئۇلارغا ھۆددە ئالغان يەرلەرنى تاشلاپ بېرىپ، ئۆزى پۇل تېپىش ئۈچۈن شەھەرگە مەدىكارچىلىق قىلغىلى بىر كىرىپ كەتكەنچە ئىككى يىلغىچە كەلمىدى. ئىككى يىلدىن كېيىن تۇيۇقسىز كېلىپ بۇڭاي بىلەن مومايىنى ۋە خوتۇن ـ بالىلىرىنى ئېلىپ شەھەرگە كۆچۈپ كېتىدىغانلىقىنى ئېيتتى. شەھەردە خېلى كۆپ پۇل

تاپقانلىقىنى، قۇمقىسارداك بۇ سەھرايى قىيامەتتە ھېلىمۇ شۇنچە كۆپ ئۆمرىنىڭ زايە بولۇپ كەتكىنىگە ئېچىنىدىغانلىقىنى، شەھەردە تىجارەت قىلىپ ياشايدىغانلىقىنى بىلدۇردى. ئىككى يىل شەھەردە تۇرغان ئوغۇل قۇمقىساردىن پۈتۈنلەي تانغانىدى. ئوغلىنى بۇ نىيەتتىدىن ياندۇرالمايدىغانلىقىغا كۆزى يەتكەن بوۋاي ئارتۇق گەپ قىلمىدى. لېكىن، ئۆزىنىڭ قۇمقىساردىن بىرقەدەمۇ ئېرى كەتمەيدىغانلىقىنى بىلدۇردى. ئاتا ـ بالا سوغۇقلا خوشلاشتى. دەل شۇ پەيتتە كىچىك نەۋرىسى ئايۇپ ئاتا ـ ئانىسى بىلەن كەتكىلى ئۇنىماي مومىسىنىڭ بوينىغا ئېسىلىپ قىرقىراپ يىغلىدى. بوۋاي بىلەن مومای ئوغلىغا چىدىغان بىلەن تۇغۇلغاندىن تارتىپ قوينىغا سېلىپ باققان نەۋرىسىدىن ئايرىلىشقا چىدىمايتتى. بالىنى قويۇپ كەت، دېدى بوۋاي ئوغلىغا ئىلتىجالىق كۆزلىرىنى تىكىپ. دېمىسىمۇ، شەھەردە تىجارەت قىلىمەن دېگەن ئادەم ئۇچۇن كىچىك بالا ئەلۋەتتە يۈك ئىدى. ئوغۇل ئارتۇقچە تارتىشمىدى ـ دە، چوڭ بالىسىنى ئەگەشتۇرۇپ كېتىپ قالدى. ياندۇرقى يىلى كېسەلچان مومای بامدات نامىزىنى ئوقۇۋېتىپ سەجدىگە باش قويغىنىچە ئۇ ئالەمگە سەپەر قىلدى. كىچىككىنە ئايۇپ بوۋاينىڭ بىردىنبىر ھەمراھى بولۇپ قالدى. بوۋاي مومىسىنى مەھەللە زاراتگاھلىقىدا قويماي ئۆيىنىڭ كەينىدىكى كىشىلەر تېرىمای تاشلىۋەتكەن قۇملۇققا دەپنە قىلدى ۋە قەبرىنىڭ ئەتراپىنى باغ قىلىشقا كىرىشتى. ئەمدى ئۇنىڭ بارلىق زېھنىي كۈچى نەۋرىسى ئايۇپ بىلەن يېڭىدىن ئەھىيا قىلغان باغقىلا مەركەزلەشكەنىدى. ئايۇپنىڭ چوڭىيىشىغا ئەگىشىپ باغمۇ كېڭىيىشكە باشلىدى. ئايۇپنىڭ تاتلىق، چۈرۈك سۆزلىرىگە ئوخشاش باغمۇ تاتلىق، چۈرۈك مېۋىلەرنى بېرىشكە باشلىدى. مانا ئەمدى بۇ باغ قۇمقىساردىلا ئەمەس، پۈتكۈل بايئاۋات تەۋەسىدە نامى بار باغقا ئايلانغانىدى.

ئىككى يىلنىڭ ئالدىدا ئامانىسا بىلەن ئابدۇنەبى زاكىر

بوۋاينىڭ دەۋتى بىلەن مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچىلارنى ھەربىرىكەتلەندۇرۇپ، قۇمقسارلىقلار تاشلىۋەتكەن بىر پارچە سوزۇنچاق يەرگە مەكتەپنىڭ ھېسابىدا باغ قىلغانىدى. باغ ئىككى يىلدىن بېرى ئوبدانلا ئاينىغانىدى، يەنە بىرەر يىل ئۆتسە باغدىكى كۆچەتلەرنىڭ ئالدى مېۋە بېرىشكە باشلايتتى. بۈگۈن ئابدۇنەبى مەكتەپتىكى ئۇششاق بالىلارنى قويۇۋېتىپ، چوڭراق بالىلاردىن ئون نەچچىسى بىلەن بىرلىكتە باغقا سۇ تۇتۇۋاتاتتى.

— نەبى، ھەي نەبى بالا!

ئابدۇنەبى بېشىنى كۆتۈرۈپلا نېرىدا ئۆزىنى چاقىرىۋاتقان زاكىر بوۋاينى كۆردى ۋە كەتمىنىنى دولىسىغا سالغىنىچە بوۋاينىڭ ئالدىغا كەلدى.

— باشقا ئىشمۇ يوق، — دېدى بوۋاي سۆر مادىنىڭ ئۇستىگە ئارتىلغان تاغارنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ، — سىلەرنى ئوسساپ قالدىمىكىن دەپ قوغۇن ئېلىپ كەلدىم، باغقا سۇ كۆندۈرۈكلۈكتۇ؟

— كۆندۈرۈكلۈك.

— ھە، ئۇنداق بولسا بالىلارنى چاقىر. كېلىپ بىرەر تىلىمدىن قوغۇن - تاۋۇز يەۋالسۇن. ئىسسىقتا لاي سۇنى ئىچىۋەرسە ئاغرىپ قالىدۇ.

— ئايۇپ، ھاي ئايۇپ! — ئابدۇنەبى نېرىراقتىكى ئېچىق بېشىنى بېقىپ تۇرغان بوۋاينىڭ نەۋرىسىنى چاقىردى، — بالىلارغا خەۋەر قىل، كېلىپ قوغۇن يەۋالسۇن.

بىردەمدىلا بوۋاينىڭ چۆرىسىگە بالىلار ئولاشتى. بوۋاي ئۇلارغا قوغۇن پىچىپ بەرگەچ ئابدۇنەبىدىن سورىدى:

— ئاماننىسا خانىم شەھەردىن قاچان كېلىدۇ؟

— بىلمەيمەن، — دېدى ئابدۇنەبى بىر تىلىم قوغۇنىنى ئىشتىھا بىلەن يېگەچ.

— بىلمەيمەن دېگىنىڭ نېمىسى؟ — دېدى بوۋاي ئابدۇنەبىنىڭ تومتاقلا بەرگەن جاۋابىدىن سەل تېرىكىپ، — بىر

مەكتەپتە ئاران ئىككىگلار تۇرساڭلار. بىر - بىرىگلارنىڭ خەۋىرىنى بىلمەيدىغانمۇ ئىش بولامدۇ؟

— راست گەپ قىلىۋاتىمەن، — دېدى ئابدۇنەبى چۈشەندۈرۈپ، — ئۆتكەن ھەپتە يامغۇر ياغقاندا مەن ھاشارغا كېتىپ قالدىم. ھاشاردىن كەلسەم بەكمۇ جىمغۇر بولۇپ قاپتۇ. بىرەر ئىشتىن خاپا بولۇپ قالغاندەك چىرايىمۇ پەقەتلا ئېچىلمىدى.

— نېمە بولغانلىقىنى سورىمىدىڭمۇ؟

— سورىدىم.

— نېمە دېدى؟ ئىتتىك گەپ قىلە ئەزمەڭنى ئەزمەي.

— ھېچنېمە بولمىدى، بىر كىمدىن خاپا بولغان يېرىم يوق، دەيدۇ. ئەمما، چىرايىغا قارىسام بىرەر ئىشنى يوشۇرغاندەكلا قىلىدۇ. دەرس ئۆتۈۋاتقىنىمدا بىر قىلىغان بالىلارغا مېنى تولا خاپا قىلماڭلار، مېنىمۇ بىر كۈنى ئەسلەپ قالىسىلەر، دەپتۇ.

— ھە يەنە نېمە دەپتۇ؟ — دېدى بوۋاي تېرىكىپ.

— ھەممە گەپ شۇ، باشقىنى بىلمىدىم. تۈنۈگۈن تۈيۈقسىز شەھەرگە كىرىپ چىقاي دەپلا كېتىپ قالدى. نېمە ئىشقا كىرىدىغانلىقىنى، قاچان چىقىدىغانلىقىنىمۇ دېمىدى. مەنمۇ كوچىلاپ سورىمىدىم.

— كۆڭلىگە تىك كەلگۈدەك بىرەر ئىش بولمىسا ئاسانلىقچە خۇيلىنىپ قالمىدىغان بالا ئەمەس ئۇ. بەلكىم بىرەر سەۋەبى باردۇر ھەرقاچان، — دېدى بوۋاي ئويچانلىق بىلەن ساقلىنى سىلاپ.

— ئەينا، ئامانىسا خانىم كەلدى.

ھەممەيلەن بالا كۆرسەتكەن تەرەپكە بويۇنداپ قارىدى. ئابدۇنەبى ئىختىيارسىز ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ كەتكەنىدى. ئامانىسا ئۇلارغا قاراپ يۈگۈرگەندەك كېلىۋاتاتتى.

— ھارمىسىلا، قىزىم، — دېدى بوۋاي ئامانىسانىڭ سالىمىنى ئىلىك ئېلىپ ئورنىدىن تۇرۇپ، — توۋا، راستلا زامان

ئاخىر بولامدۇ نېمە، ھازىرلا سىلىنىڭ گەپلىرىنى قىلىپ ئولتۇراتتۇق. قانداق، ئانىلىرى، ئۇرۇق - تۇغقانلىرى تىنچلىقمىكەن، قىزىم؟

— تىنچلىق، ئوبدان تۇرۇپتۇ، ئۆزلىرىمۇ سالامەت تۇرۇپلا؟ — دېدى ئامانىسا خۇشخۇيلۇق بىلەن، — مەكتەپكە كەلسەم ھېچكىم يوق. ئوينىۋاتقان بالىلاردىن سورىسام ئابدۇنەبى مۇئەللىمنى چوڭ ئوقۇغۇچىلار بىلەن باغقا سۇ تۇتقىلى كەتتى دېدى. شۇڭا، ياتاقلىرىمۇ كىرمەي ئۇدۇل مۇشۇ يەرگە كەلدىم.

ئامانىسا شەھەردىن ئېلىۋالغان قاتلىما، سامسا، گۆشگىردە، پېچىنە، كەمپۇت قاتارلىق نەرسىلەرنى سومكىدىن ئېلىپ، بۇۋاينىڭ داستىخان ئۈستىدا سېلىپ قويغان پوتىسىنىڭ ئۈستىگە قويدى. شۇ تاپتا نېمە ئۈچۈندۇر ئۇنىڭ كۆڭلىدىن ئەتىگەن مۇئاۋىن ئىدارە باشلىقى بىلەن سوقۇشۇپ قالغان چاغدىكى ئازابلىق خىياللار بىردىنلا غايىب بولۇپ كەتكەندى. ئۇ قۇمقىسارغا چىقىپلا ئۆزىنى بۇنچە خۇشال، خاتىرجەم سەزگىنىدىن ھەيران قالدى.

— يامغۇر ياغقانغا ئۇزاق بولمىغان تۇرسا يەنە باغقا سۇ قۇيۇپسەنغۇ؟ — دېدى ئامانىسا ئابدۇنەبىگە قاراپ، ئۇ ئۆزى بىلەن بىر دېمەتلىك دوستلىرىنىڭ ھەممىسىنى سەنلەپ گەپ قىلىپ ئادەتلەنگەنىدى. لېكىن، ئابدۇنەبىگە نەچچە قېتىم سەنمۇ مېنى سەن دېگىن دېگەن بولسىمۇ، لېكىن ئابدۇنەبى ئۇنى سىزلەپ گەپ قىلاتتى.

— مۇشۇنداق كەلكۈن مەزگىلىدە باغنى سۇغا قاندۇرۇۋالمىساق كېلەر يىلى كەلكۈن مەزگىلىگىچە تۆمۈراخۇن شۇجى بىزگە سۇ بەرمەيدۇ. شۇڭا، باغقا تولدۇرۇپ بىر سۇ باشلىۋالاي دەپ بۇگۈن دەرس توختاتقانىدىم. سىزنىڭچە بوپتىمۇ؟

— بوپتۇ، بىراق سۇنى بەك جىق قۇيۇۋەتسەك باغدىكى بوش يەرلەرگە تېرىغان كېۋەزلەرگە زىيىنى بولماس.

— مەنمۇ ئانچە زىيىنى بولماس دەپ ئويلايمەن. ئىشقىلىپ،

كېۋەزدىن جىق پايدا ئالالمىساقمۇ پاختا ساتقان پۇل ئوقۇغۇچىلارنىڭ دەپتەر ـ قەلەمنى تولۇقلاشقا يەتسە بولار.

ـــ بۇ يىل سۇ ئوبدان كەلدى، ـــ دېدى زاكىر بوۋاي مەمنۇنلۇق بىلەن، ـــ كۆچەت ـ قاناتلارنىڭ سۇغا راسا بىر قېنىۋالغىنى ياخشى.

ـــ بىرنەچچە يىلغىچە سۇ مۇشۇنداق كېلىپ بەرسە، قۇملۇقنىڭ ئىچكىرلىسىدىكى قۇرۇپ يوقىلىپ كېتىۋاتقان توغراق، يۇلغۇنلارغا سۇ باشلاپ كۆكەرتىۋالاتتۇق، ـــ دېدى ئابدۇنەبى، ـــ يەنە تېخى ھەر خىل مېۋىلىك كۆچەتلەرنى تىكىپ باغ بىنا قىلاتتۇق.

ـــ شۇنداق قىلغىلى بولارمۇ؟ ـــ دېدى ئامانىسا ئىشەنچسىزلىك بىلەن.

ـــ سۇ بولسا ئەلۋەتتە باغ بىنا قىلغىلى بولىدۇ، ـــ دېدى بوۋاي.

ـــ قۇملۇقنىڭ ئىچكىرىسى شۇنچە يىللاردىن بېرى تۇزۇك قېنىپ سۇ ئىچەلمىگەن بولسىمۇ، لېكىن شۇنچىۋالا توغراق، يۇلغۇن، جىغانلارنىڭ بىر قىسمى تېخىچىلا ياشىرىپ تۇرۇۋاتىدۇ، ـــ دېدى ئابدۇنەبى ئويچانلىق بىلەن، ـــ ئەگەر قۇمئېرىق ئۆستىگىگە بۇ يىلقىدەك سۇ كېلىۋېرىدىغان بولسا، قۇملۇقتىكى ئاشۇ توغراقلىقنى كۆكەرتىپ راۋرۇس بىر باغ بىنا قىلىدىغان بولساق، خۇددى چۆچەكلەردىكىگە ئوخشاش چۆرىسى قۇملۇق، ئوتتۇرىسى ياپيېشىل تىلسىمدەك بىر باغ بولاتتى. ئۇ چاغدا قۇمقىسارنىڭ داڭقى نە ـ نەلەرگە كېتەتتى.

ـــ كۆز قورقاق، قول باتۇر دەپتىكەن، ـــ دېدى زاكىر بوۋاي ئامانىسا، ئابدۇنەبىلەرنى ئىلھاملاندۇرۇپ، ـــ ئادەم دېگەن ئارزۇ ـ ئارمانلىرىنى، ئوي ـ خىياللىرىنى ئەمەلىيەتكە ئايلاندۇرۇشقا جۇرئەت قىلىشى كېرەك. قورقۇنچاقنى قۇرتمۇ قورقۇتىدۇ. پەمىچە، قۇمئېرىق ئۆستىگىگە سۇ مۇشۇ پېتىچە يەنە بەش ـ ئون كۈن كېلىپ بەرسە توغراقلىقمۇ يېتىپ بارالايدۇ.

توغراقلىق سۈغا ئوبدان بىر قېنىۋالسا، ئەتىيازلىققا يەنە بىرمۇنچە توغراق، يۇلغۇن كۆچەتلىرى كۆكلەپ چىقىدۇ. سىلەرمۇ تەۋەككۈل دەپلا كۆچەت تىكىپ باقساڭلار بولىدۇ. سۇ مەسلىسىگە كەلسەك، قاقشاپ ئولتۇرغىنىمىز بىلەن ئىش پۈتمەيدۇ. ئوغلۇم ھاپىزاخۇن يېقىنقى بىرنەچچە يىلدىن بېرى ئىچكىرى ئۆلكىلەرگە بېرىپ سودا قىلىپ خېلى ئوبدان پۇل تاپتى. مەن ئۇنىڭغا ئېيتاي، ماشىنا بىلەن سۇ تارتىدىغان قۇدۇقتىن بىرنى قازدۇرۇپ بەرسۇن. توغراقلىقنى ۋە سالغان كۆچەت ـ قاناتلىرىمىزنى قۇدۇق سۇيى بىلەن سۇغارغاچ تۇرايلى. يۇرت ئۆزىمىزنىڭ يۇرتى. ئۇنىڭغا قانچىلىك ئەجىر قىلساق ئەرزىيدۇ، بالىلىرىم.

ــ مەيلى، سىلى قۇدۇق قازدۇرۇپ بېرىدىغان بولسىلا، ئەتىيازلىققا توغراق، يۇلغۇن، جىغان، جىگدە كۆچەتلىرىدىن تىكىپ پەرۋىش قىلىپ باقايلى.

ــ ئەگەر شۇنداق نىيەت قىلىدىغان بولساڭلار مەن باغنىڭ بىر يىللىق كىرىمىنى سىلەرگە مەبلەغ قىلىپ بېرىمەن.

ــ مەيلى، كېلىشتۇق ئەمىسە، ــ دېدى ئابدۇنەبى بوۋاينىڭ قولىنى مەھكەم سىقىپ.

ئامانىنىسامۇ بوۋاي بىلەن ئابدۇنەبىنىڭ قولىنى مەھكەم تۇتتى ۋە ئەتراپىدىكى قىزىقىپ قاراپ تۇرغان ئوقۇغۇچىلىرىغا بۇيرۇق قىلدى:

ــ نېمىگە قاراپ تۇرىسىلەر، سىلەرمۇ قولۇڭلارنى بېرىڭلار.

ئامانىنىسانىڭ بۇيرۇقى بىلەن تەڭلا ئون نەچچە بالا گۇررىدە ئورنىدىن تۇرۇپ بوۋاي، ئابدۇنەبى، ئامانىنىسالارنىڭ قولىغا مەھكەم ئېسىلدى.

ــ قۇملۇقنىڭ ئىچكىرىسىدە پارچە ـ پارچە توغراقلىقلار بار دەيدۇ، راستمۇ بوۋا؟ ــ دېدى ئامانىنسا قول باغلىشىپ بولغاندىن كېيىن.

ــ راست، ــ دېدى بوۋاي قۇملۇقنىڭ قويىنىدىكى قەيسەرلىك

بىلەن ياشىرىپ تۇرغان ئاندا ـ ساندا توغراق، يۇلغۇنلارغا خىيالچانلىق بىلەن قاراپ، ـــ ئەقلىمنى بىلگىنىمدە ئاشۇ قۇملۇقنىڭ ئورنى ئادەم تېرىسا ئۇنگۈدەك چىلان تۇپراق ئىدى. يۇرتىمىز قۇمقىسار چەت ـ ياقا يۇرت بولغىنى بىلەن باغلىرىنىڭ كۆپلۈكى، يەل ـ يېمىشلىرىنىڭ سەرخىللىقى، ئادەملىرىنىڭ مېھماندوست، ناخشا ـ سازغا خۇمارلىقى بىلەن داڭقى بار ئىدى. ئاتا ـ بوۋىلىرىمىز ئۆز زامانىسىدا خانىش ئامانىنسا خېنىم بىلەن قىدىرخان ئۇستازنىڭ يۇرتىمىزغا كېلىپ مەشرەپ، بەزمە سورۇنلىرىغا داخىل بولۇپ، مۇقام ئاڭلاپ، مۇقام ئۆگەنگەنلىكى، بىرقانچە سازەندە ـ غەزەلخانىنى ئوردىغا تەكلىپ قىلىپ ئېلىپ كەتكەنلىكى، سۇلتان ئابدۇرەشىدخان ۋە ئۇنىڭدىن كېيىنكى پادىشاھ، بەگ ـ سىپاھلارنىڭ ئوۋغا چىقسا يۇرتىمىزغا چۈشۈپ، يۇرت خەلقى بىلەن مەشرەپ قىلىپ كېتىدىغانلىقى ھەققىدە ھېكايە قىلىشاتتى. ئەپسۇسكى، ھازىر يۇرتىمىزنى قۇم بېسىپ خارابلىشىپ كەتتى. ئەمما، قۇملۇقنىڭ ئىچكىرىسى پۈتۈنلەي قۇملۇق ئەمەس. مەن ئون بەش ـ يىگىرمە يىلنىڭ ئالدىدا رەھمەتلىك ئوسمان قارچىغا بىلەن بىر قېتىم ئوۋغا چىققان. تېخىچە قۇرۇپ كەتمەي ياشىرىپ تۇرغان توغراق، يۇلغۇنلارنى كۆرۈپ كۆزلىرىمگە ئىشەنمەي قالغانىدىم. قۇملۇقنىڭ ئۇ تەرىپى توغراقلىق، توغراقلىقنىڭ ئۇ تەرىپى قۇملۇق. قۇملۇقنىڭ ئۇ تەرىپى يەنە توغراقلىق... توغراقلىقلارنى قۇملۇق ھالقا ـ ھالقا ئورىۋالغان بولۇپ، پۈتۈنلەي يۇتۇپ كېتەلمىگەن، كۆچۈرۈپ تاشلىيالمىغانىكەن. بەلكىم ھازىر قۇملۇقنىڭ ئەڭ ئىچكىرىسىدىكى توغراقلار قۇرۇپ كەتكەندۇ.

ـــ ئوسمان قارچىغا قۇملۇقنىڭ ئىچكىرىسىدە ئوۋ ئوۋلاۋېتىپ ئىچىدىغان سۇيى تۈگەپ كەتكەندە، توغراقلىقنىڭ ئارىسىدىن قوش مۈشتۇمدەك چوڭلۇقتا ئون نەچچە تال ئانار چۈشكەن بىر تۈپ ئانار دەرىخىنى ئۇچرىتىپ قېلىپ، ئاشۇ ئانارلارنى يەپ ھايات قاپتىكەنمىش. بۇ راستلا بولغان ئىشمۇ؟ ـــ

دېدى ئابدۇنەبى بۇ ئىشلارنى يادىغا ئېلىپ.

ــ راست، ــ دېدى بوۋاي قەتئىي ئىشەنچ بىلەن، ــ شۇ چاغدا ئوسمان قارچىغا بىر تال ئانارنى يېمەي ئالغاچ كەلگەنىكەن. بىرنەچچەيلەننى ئۆيگە قىچقىرىپ پىچىپ بەرگەنىدى. شۇ چاغدا ئاشۇ ئانار دەرىخى ئۇچرىغان توغراقلىقنى قۇم بېسىپ كەتكەن بىرەر ئانارلىق باغنىڭ ئورنى بولۇشى مۇمكىن دەپ پەرەز قىلىشقانىدۇق. بىللە بېرىپ كۆرۈپ كېلىشكە نىيەت قىلىشقان بولساقمۇ، شۇ چاغدىكى ئىشلەپچىقىرىش ئەترىتىنىڭ باشلىقلىرى يولىمىزنى توسۇپ قويغانىدى، ــ بوۋاي قۇملۇققا كۆزىنى تىكىپ تۇرۇپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، ــ دەل ــ دەرەخ، يېشىللىق ئالالتائالانىڭ بەندىلىرىگە بەرگەن ئەڭ چوڭ نېمىتى. شۇڭا، دەل ــ دەرەختىن بولغان مېۋىلەرنى ئوت قالاپ پىشۇرۇش ھاجەت ئەمەس. كۆچىتىنى زېمىنغا سېلىپ تۇتقۇزۇپ قويسا گاھىلىرى يىلدا بىر قېتىمدىن، گاھىلىرى يىلدا ئىككى ــ ئۈچ قېتىمدىن مېۋە بېرىدۇ. يېسە قورساق تويىدۇ، ئۇسسۇزلۇقنى قاندۇرىدۇ، نۇرغۇن كېسەلگە شىپا بولىدۇ. دەل ــ دەرەخ دېگەن ئىنسانىڭ مەۋجۇتلۇقىنىڭ مۇھىم كاپالىتى.

8

كۈز پەسلى ئالتۇن پەسىل دەپ بىكارغا ئېيتىلمىغان. كۈزدە دېھقانلار ئالتە ئاي ياز قىلغان دېھقانچىلىقىنىڭ ھوسۇلىنى يىغىدۇ. بۇ پەسلىدە ئېتىزدىكى قوغۇن ــ تاۋۇز، كاۋا ــ قاپاقلار، باغلاردىكى ئۈزۈم ــ شاپتۇل، ئالما ــ ئانارلار تۆكمە بولۇپ كېتىدۇ. باشقا پەسلىدە كۈن ئاشۇرۇپ تۇغىدىغان مېكىيانلار كۈزدە كۈن ئاشۇرماي تۇغىدۇ. پاقلان ــ ئوغلاقلار سەمرىيىدۇ. ئىنەكلەر باشقا پەسلىدىكىدىن كۆپرەك سۈت بېرىدۇ. قېتىق ــ قايماقلار ئەلۋەكلىشىدۇ.

مۇشۇنداق مەمۇرچىلىق پەسىلدە ناھىيە، يېزا دەرىجىلىك سېكرېتارۇپ باھالاش، تەكشۈرۈش ئۆمەكلىرىمۇ ئايىغى ئۈزۈلمەي يېزا ـ كەنتلەرگە چىقىپ تۇرىدۇ. مانا بۈگۈنمۇ ئاشۇنداق باھالاش ـ تەكشۈرۈش ئۆمەكلىرىنىڭ بىرسى ناھىيەنىڭ يېڭىدىن سايلانغان ياش ھاكىمىنىڭ باشلامچىلىقىدا بايئاۋات يېزىسىغا يېتىپ كەلدى. ياش ھاكىم خەلقنى نامراتلىقتىن قۇتۇلدۇرۇپ، بەيىش يولىغا باشلاش ئۈچۈن ئەڭ ئاۋۋال مائارىپنى تەرەققىي قىلدۇرۇشتىن ئىبارەت ئىستراتېگىيەلىك نىشانىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش كېرەك، دەپ قاراپ، پۈتكۈل ناھىيە تەۋەسىدىكى يېزىلارنىڭ مائارىپ ساپاسىنى، مەكتەپ شارائىتىنى، ئوقۇتقۇچىلارنىڭ خىزمەت ۋە تۇرمۇش ئەھۋالىنى تەكشۈرمەكچى، ئۆتكەن بىر يىلدا خەتەرلىك مەكتەپلەرنى قايتىدىن ياساش، رېمونت قىلىشقا ئاجرىتىلغان مەبلەغلەرنىڭ ئەمەلىيلىشىش ئەھۋالىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرمەكچى بولۇپ، بۇ باھالاش ـ تەكشۈرۈش ئۆمىكىنى تۈيۈقسىز تەشكىللىگەنىدى. ئەمما، بۇ تۈيۈقسىز ھەرىكەتتىن ئۇچ كۈن ئاۋۋال خەۋەر تاپقان بايئاۋات يېزىلىق ھۆكۈمەت پۈتكۈل يېزا تەۋەسىدىكى دېھقانلارنى ھەرىكەتلەندۈرۈپ يېزا ـ كەنت يوللىرىنى تازىلىتىپ، سۇ چاچتۇردى. يېزا تەۋەسىدىكى ئوتتۇرا ـ باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ ئىشخانا، يېغىن زالى، ھويلا ـ ئارانلىرىغا ئەڭ يېڭى سان ـ سېپىرلىق جەدۋەل ـ دىياگراممىلارنى چاپلاتقۇزدى. مائارىپقا ئائىت تەشۋىقات تاختىلىرىنى ئىشلەتكۈزدى. ھەتتا شەھەردىن تۆت دانە سانتانا ماركىلىق ماشىنىنى يېزا بازىرىدا ھاكىم كېتىپ بولغۇچە سۆلەت ئۈچۈن تۇرۇپ بېرىدىغانغا كۈنلۈكىنى 300 يۈەندىن كېلىشىپ تۇرغۇزۇپ قويدى.

ھاكىم پاكىز يېزا بازىرىنى، بولۇپمۇ بايئاۋات يېزا خەلقىنىڭ بەيىش يولىغا قاراپ مېڭىۋاتقانلىقىنىڭ دەلىلى سۈپىتىدە خەبىردار كۈتۈپ تۇرغان تۆت دانە سانتانانى كۆرۈپ تولىمۇ مەمنۇن بولدى. بايئاۋاتتەك مۇشۇنداق چەت، نامرات يېزا بازىرىدا

سانتانا ماركىلىق كىرا ماشىنىسىدىن تۆتى تۇرغان يەردە، يېزىلارنىڭ نامراتلىقتىن قۇتۇلۇپ هاللىق سەۋىيەگە يېتىشىنى سەل چاغلىغىلى بولمىغۇدەك، دېگەنلەرنى خىيالىدىن ئۆتكۈزدى.

هاكىم يېزىلىق هۆكۈمەت يىغىن زالىدا بايئاۋات يېزىسىنىڭ مائارىپ تەرەققىيات ئەھۋالى ۋە خەتەرلىك مەكتەپلەرنى يېڭىلاپ سېلىش ئەھۋالى هەققىدىكى دوكلاتىنى ئاڭلىدى. تاماقارغا چاپلانغان كۆپ يىللىق مائارىپ تەرەققىيات ئەھۋالى كۆرسىتىلگەن سان ـ سېپىر، كۆرسەتكۈچلەرنى كۆزدىن كەچۈردى. كېيىن يېزا مەسئۇللىرىنىڭ هەمراهلىقىدا بىرقانچە كەنت باشلانغۇچ مەكتەپلىرىنى تەكشۈرۈش ئۈچۈن يۇرۇپ كەتتى. خىشتا يېڭىلاپ سېلىنغان ئازادە، يورۇق، پاكىز دەرسخانىلار، يېڭى، مۇستەھكەم پارتا ـ ئورۇندۇقلار، تارتىنىپ، هەيران بولۇپ، قىزىقسىنىپ قاراپ تۇرغان ئوماق سەبىي چىرايلار ياش هاكىمنى ئىنتايىن مەمنۇن قىلدى. بولۇپمۇ يېزا مەسئۇللىرىنىڭ ئاغزىدىن پۈتكۈل بايئاۋات تەۋەسىدە بىرمۇ خەتەرلىك، كونا مەكتەپ، دەرسخانىنىڭ قالمىغانلىقىنى ئاڭلاپ، ئۇلارنىڭ مائارىپىنى قوللاش، مائارىپقا ئەھمىيەت بېرىش روھىنى ماختىدى. كۈن چۈشتىن قېينىلغان مەزگىلدە يېزا مەسئۇللىرى هاكىمنىڭ قورسىقى ئاچقانلىقىنى مۆلچەرلەپ تۇرۇپ، چۈشلۈك تاماقنىڭ تەييار بولغانلىقىنى ئېيتتى.

ـــ چۈشلۈك تاماقنى نەدە يەيمىز؟ ـــ سورىدى هاكىم.

ـــ تاماقنى يېزىلىق هۆكۈمەتتە تەييارلاشنى ئورۇنلاشتۇرۇپتىكەنمىز، ـــ دېدى يېزا باشلىقى.

ـــ چۈشلۈك تاماقتىن كېيىنمۇ يەنە باشقا كەنتلەردىكى باشلانغۇچ مەكتەپلەرنى كۆرۈش پىلانىم بار ئىدى، ـــ دېدى هاكىم سەل ئىككىلىنىپ، ـــ هازىر يېزىلىق هۆكۈمەتكە قايتىپ تاماق يەيمىز دېسەك، كەينىمىزگە يېنىپ بېرىپ تاماق يەپ بولغۇچە كۈن كەچ بولۇپ كېتىدۇ. قورساق تويغۇدەك بىرنەرسە تاپمامسىلەر، مۇشۇ يەردىلا غىزالىنايلى.

هاكىمنىڭ بۇ تەكلىپى يېزا مەسئۇللىرىنىڭ بىردىنلا پەيىنى سىرقىرىتىۋەتتى. ئۇلارنىڭ چۈشلۈك تاماقنى ۋاقتىنى ئۆتكۈزۈپ تەييار قىلىشىمۇ، تاماق ئورنىنى يېزىلىق ھۆكۈمەت قورۇسىغا ئورۇنلاشتۇرۇشىمۇ هاكىمنىڭ چۈشتىن كېيىنكى ۋاقتىنى تاماققا جەلپ قىلىپ، باشقا كەنتلەردىكى مەكتەپلەرگە بېرىشنى توسۇش ئۈچۈن قوللانغان چارە ئىدى. شۇڭلاشقا، ئۇلار ناھىيەدىكى رېستورانلارنىڭ ئاشپەزلىرىنى، ناھىيەلىك ناخشا ـ ئۇسسۇل ئۆمىكىنىڭ داڭلىق سازەندە، ناخشىچى، ئۇسسۇلچىلىرىنى ئاللىقاچان يېزا بازىرىغا ئەكېلىپ بولغانىدى.

ـــ دېھقانلارنىڭ ئۆيىدە قورساقتا يېگۈدەك تۇزۇك بىر نەرسە يوق. ئەگەر ياخشىسى، يېزىغا قايتقىنىمىز تۇزۇك، هاكىم، ـــ دېدى يېزا مەسئۇللىرى تەڭلا چۈرقىرىشىپ.

ـــ دېھقانلارنىڭ ئۆيلىرىدە يېگۈدەك بىر نەرسە يوق دەمسىلەر؟ ـــ دېدى هاكىم ئەجەبلىنىپ.

ـــ ياق، ياق، ئۇنداق ئەمەس، ـــ دېدى يېزا باشلىقى هەم هودۇققان، هەم تېرىككەن هالدا، ـــ سىلىنى لايىقلىرىدا غىزالاندۇرمىساق قانداق بولىدۇ، هاكىم.

ـــ هە، شۇ گەپمىدى، ـــ دېدى هاكىم پەرۋاسىزلىق بىلەن، ـــ مېنىڭ گۆشلۈك غىزا بىلەن ئانچە خۇشۇم يوق. قېتىق بىلەن زاغرا بولسىلا بولدى. مۇنداق قىلايىلى بولمىسا، ـــ هاكىم يېزا باشلىقىغا قاراپ بىر ئىشنى ئېسىگە ئالغاندەك سەل ئويلىنىۋالدى، ـــ سىلى قۇمقىساردىكى بىر باغنى بەك داڭلاۋاتاتتىلىغۇ. مېنىڭمۇ قۇملۇقنىڭ ئېتىكىدىكى ئاشۇ باغلارنى بىر كۆرگۈم بار ئىدى. هەممەيلەن شۇ يەرگە بېرىپ باغ سەيلىسى قىلغاچ غىزالانمايلىمۇ؟ بىرەر ۋاغ تاماقنىڭ ئورنىغا يەل ـ يېمىش يېسەكمۇ هېسابى.

هاكىمنىڭ بۇ تەكلىپى باهالاش ئۆمىكىدىكى خېلى كۆپ كىشىنىڭ قوللىشىغا ئېرىشتى. چۈنكى، ئۇلار بۇ باغنىڭ داڭقىنى خېلىدىن بېرى ئاڭلاپ كەلگەن بولسىمۇ كۆرۈش

پۇرستىگە ئېرىشەلمىگەنىدى. شۇڭلاشقا، ئۇلار بىردىنلا قىزىقىپ قېلىشتى. يېزا مەسئۇللىرى ئامالسىز قالدى.

زاكىر بوۋاينىڭ بېغىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى كىگىز، گىلەم ۋە كۆرپە سېلىپ راسلانغان كەڭرى سورۇنغا ھاكىم قاتارلىق باھالاش ئۆمىكى باشلاندى. سورۇننىڭ ئوتتۇرىسىغا سېلىنغان يوغان داستىخانغا قېتىق ـ قايماق، نان ـ توقاچ، ھەرخىل ھۆل ـ قۇرۇق يەل ـ يېمىشلەر، قوغۇن ـ تاۋۇزلار، تۇرلۈك تاتلىق ـ تۇرۇملار، پىۋا، ھەر خىل قەلەي قۇتىلىق سوغۇق ئىچىملىكلەر تىزىلغانىدى.

ـــ نېمانچە جوۋاپ كەتتىڭلار؟ يەل ـ يېمىش، زاغرا، قېتىقلا بولسا بولاتتىغۇ؟ ـــ ھاكىمنىڭ بۇ سۆزىدىن داستىخاندىكى ھەشەمەتتىن رەنجىگەنلىكىنى ياكى مەنمۇن بولغانلىقىنى بىلگىلى بولمايتتى. چىرايى ئىپادىسىزلا ئىدى.

ـــ تۇيۇقسىز بولۇپ قالغاچقا لايىقلىرىدا ئالدىلىرىغا چىقالماي قالدۇق، ھاكىم، ـــ دېدى تۆمۈراخۇن شۇجى خۇشامەتگۈيلۈق بىلەن ھەجىيىپ، ـــ تاپقىنى گۈل كەلتۈرەر، تاپالمىغىنى بىر باش پىياز، دەپتىكەن. يۇرتىمىز جاڭگال يۇرت، ئەيىبكە بۇيرۇمىغايلا.

ـــ ھازىر شەھەر بىلەن يېزىلارنىڭ راستىلا پەرقى قالمىغىلى تۇرۇپتۇ، ـــ دېدى باھالاش ئۆمىكىدىكى يوغان قورساق بىرەيلەن قەلەي قۇتىلىق ئىچىملىكتىن بىر يۇتۇم ئوتلىغاندىن كېيىن سۆز باشلاپ، ـــ شەھەردە بار سوغۇق ئىچىملىكلەرنىڭ ھەممىسى قۇمقسارەك مۇشۇنداق چەت، جاڭگالدىنمۇ تېپىلغاندىكىن...

ـــ توڭلاتقۇغا سېلىپ قويغانەك مۇزەك تۇرۇپتۇ دېسىلە تېخى، ـــ دېدى باھالاش ئۆمىكىدىكى يەنە بىر ئەمەلدار سېمىزنىڭ گېپىنى قۇۋۋەتلەپ.

ـــ توڭلاتقۇغۇ بار، لېكىنزە قۇمقسارنىڭ توكىنىڭ تازا تايىنى يوق. بۇ ئىچىملىكلەرنى مۇزنىڭ ئارىسىغا سېلىپ قويغان، ـــ تۆمۈراخۇن شۇجى يېزا باشلىقىنىڭ شەرەتلىگىنىنى

كۆرۈپ دەرھال گېپىنى توختاتتى ـ دە، مېھمانلارنى داستىخانغا تەكلىپ قىلىپ قويۇپ، پايپاسلىغىنىچە يېزا باشلىقىنىڭ قېشىغا كېلىپ چۆكتى. يېزا باشلىقى ئۇنىڭ قۇلىقىغا پىچىرلىدى.

ــ ھەممە تەييارلىقىڭلار شۇمۇ ياكى باشقا ئىشمۇ بارمۇ؟

تۆمۈراخۇن ئاغزىنى يېزا باشلىقىنىڭ قۇلىقىغا ئەكېلىپ پىچىرلىدى:

ــ خاتىرجەم بولسىلا، شاڭجاڭ، باشقا تەييارلىقلىرىمىزمۇ بار. ھاكىمنى ئالدىراپ قالدۇ دەپ ئالتە ئايلىق بولغان پاقلاندىن تۆتنى سويغان. گۆشى بىر قاينىسىلا پىشىدۇ. ھېلىغىچە تەييار بولۇپ بولىدىغۇ دەيمەن.

ــ ئاران شۇلىمۇ؟

ــ ھە، يەنە تېخى كاۋاپ قىلىۋاتىدۇ.

ــ ياخشىراق ھاراقلىرىڭلار يوقمۇ؟

ــ ھاراققۇ بار، نوچىسىدىن دېسىلە تېخى. لېكىن، ھاكىم ئىچكىلى ئۇنارمۇ؟

ــ ھاكىمنىڭ ئىچىش ـ ئىچمەسلىكى سىلىگە باغلىق، ــ دېدى يېزا باشلىقى قاپىقىنى تۇرۇپ، ــ ئىككى ئېغىز چىرايلىق گەپ بىلەن بىر ئىش قىلمامسىلە، ئاۋۋال ھاراقنى داستىخانغا ئەكېلىڭلا، قالغىنىغا بىزمۇ ھە ـ ھۇ دېيىشىپ بېرىمىز، ــ يېزا باشلىقى تۆمۈراخۇنىنى بىر چەتكىرەك تارتىپ يەنە پىچىرلىدى، ــ گۆش ـ كاۋاپلارنى ئالدىرىمايراق ئېلىپ كېلىڭلا، ھاكىمنى بۇگۈن كەچكىچە قۇمقسارىدا ھايال قىلمىساق بولمايدۇ. مەقسىتىمنى چۈشەنگەنسىلە. شوپۇرۇمنى يېزىلىق ھۆكۈمەتتە تەييارلاپ قويغان نەرسىلەرنى، ناخشىچى، سازەندىلەرنى ئېلىپ كېلىشكە ئەۋەتتىم. بىردەمنىڭ ئىچىدە شەھەردىكى رېستورانلاردىن قېلىشمىغۇدەك قورۇما ـ زاكۇسكىلارمۇ تەييار بولىدۇ.

بىر چىنە قېتىققا بىر زاغرىنى چىلاپ يەۋالغان ھاكىم

داستىخانغا كەلتۈرۈلگەن پاقلان گۆشى، كاۋاپلارغا ئانچە ئىشتىهاسىزلا قول ئۇزارتتى. يېزىلىق پارتكوم شۇجىسى ئالايىتەن تاللاپ ئۇزارتقان قارا گۆشنى قورسىقىم تويۇپ كەتتى دەپ ئالغىلى ئۇنىمىدى. يېزا باشلىقى مەخسۇس بۆرەكتە قىلىنغان ئون زىخچە كاۋاپنى تەخسىگە ئېلىپ هاكىمنىڭ ئالدىغا قويۇپ قويۇۋىدى، هاكىمنىڭ غۇژۇيىدە قاپىقى تۈرۈلۈپ قالدى.

ـــ مەن دېگەن ئادەم، ئادەم دېگەن گۆش يېمەسمۇ هايات كەچۈرەلەيدۇ. مېنى ساپلا گۆش يەيدىغان بۆرە، يىلپىزلارغا ئوخشىتىپ قالدىڭلارمۇ قانداق؟ ـــ دېدى هاكىم ئالدىدىكى كاۋاپ قويۇلغان تەخسىنى نېرىغا سۈرۈپ قويۇپ.

يېزا باشلىقى ئوڭايسىزلىنىپ هىجايدى ۋە بۇيرۇق كۈتۈپ تۇرغان تۆمۈراخۇن شۇجىغا كۆز ئىشارىتى قىلدى. تۆمۈراخۇن دەرهال بىر پەتنۇسقا ئىككى بوتۇلكا ماۋتەي هارىقىنى سېلىپ هاكىمنىڭ ئالدىغا قويدى.

ـــ تېخى باهالاشنى تۈگەتمەي تۇرۇپ هاراق ئىچسەك قانداق بولىدۇ؟ ـــ دېدى هاكىم هاراق قويۇلغان پەتنۇسنى نېرى سۈرۈپ قويۇپ.

ـــ مەست بولۇپ كەتكۈدەك جىق هاراقمۇ ئەمەس. قۇمقىسارلىقلارنىڭ كۆڭلى يەرده قالمىسۇن. بىرەر رومكىدىن ئېغىز تېگىپ بەرسىلە، هاكىم، ـــ دېدى يېزا باشلىقى يېلىنغان هالدا.

ـــ شۇنداق قىلسىلا، بىزنىڭ كۆڭلىمىزنى قايتۇرمىسىلا، ـــ دېدى يېزىلىق پارتكوم شۇجىسىمۇ.

ماۋتەي هارىقىنى كۆرۈپ باهالاش ئۆمىكىدىكى كادىرلارنىڭ كىچىك تىللىرى لىپىلداپ كەتتى.

ـــ ساهىبخانىنىڭ كۆڭلى يەرده قالمىسۇن. بىرەر رومكىدىن ئىچسەك ئىچەيلىلا. ئۇنىڭ ئۇستىگە سىلىنىڭ بۇ يۇرتقا تۇنجى چىقىشلىرى، ـــ دېدى بايانتىن بېرى جىم ئولتۇرغان ناهىيەنىڭ

مائارىپقا مەسئۇل پېشقەدەم مۇئاۋىن ھاكىمى سالا قىلىپ.

ــ شۇنداق قىلايلى، ساھىبخانىنىڭ كۆڭلى ئەمەسمۇ، ــ دېيىشتى باشقىلارمۇ. ياش ھاكىم بايا پېشقەدەم مۇئاۋىن ھاكىمنىڭ چۈشلۈك تاماقنى يېزىلىق ھۆكۈمەتكە كېتىپ يەيلى دېگەن تەكلىپىنى ئاڭلىمىغان بولۇپ تۇرۇۋالغانىدى. شۇڭلاشقا، ھازىر پېشقەدەم مۇئاۋىن ھاكىمنىڭ كۆڭلىنى ئايدىنمۇ قانداق، ھاراقنى قەتئىي رەت قىلالمىدى.

ــ بوپتۇ ئەمىسە، بىر رومكىدىن ئارتۇق ئىچىشكە رۇخسەت يوق، ــ دېدى ھاكىم بوتۇلكىنىڭ ئاغزىنى ئاچقاچ.

ھاراق بوتۇلكىسى ھاكىمنىڭ قولىغا چىقىشى بىلەنلا يېزىلىق پارتكوم شۇجىسى بىلەن يېزا باشلىقىنىڭ چىرايىدا خاتىرجەملىك جىلۋىلەندى. ھاراق بوتۇلكىسىنىڭ ئاغزى ئېچىلغانىكەن، ئەمدى ھاكىمنىڭ باشقا مەكتەپلەرنى تەكشۈرىمەن دېيىشى قۇرۇق گەپ. ئەمدى شۇ ئولتۇرغانچە ئەلياتقۇ بىلەن بوتۇلكىنىڭ تۈۋىدىن قوپالىسا چوڭ ئىش. ھاراق دېگەن شۇنداق نەرسە، ھەممە ئادەم دەسلەپتە بىر رومكىدىن ئىچەيلى دېيىشىدۇ. لېكىن، سورۇن ئاخىرلاشقاندا قانچە بوتۇلكا ھاراق ئىچىلگەنلىكىنى ساھىبخانىدىن باشقا ئادەم بىلمەيلا قالىدۇ. خېلى مەن ـ مەن دېگەن ئادەمنىڭمۇ ھاراق سورۇنىدىن بىر رومكىلا ئىچىپ قويۇپ كېتىمەن دېيىشى قۇرۇق گەپ. ئىچمىسەڭ ياخشى. بىر رومكا ئىچىپلا قويساڭ ئۇلپەتلىرىڭ ئاخىرىغىچە ئىچۈرمەي قويمايدۇ. ھاراق سورۇنىنىڭ سۈلھى ـ سالاسى پولاتتەك ئىرادىنىمۇ ئېگىۋېتىدۇ. شۇڭا، ھاراقكەش سالاغا بوش، دېگەن گەپ بىكارغا چىقمىغان. ھاكىم ئىككى بوتۇلكا ھاراقنى قۇيۇپ بولۇشى ھامان ساھىبخانا يەنە ئىككى بوتۇلكا ھاراقنى ئەمدى سىلىنىڭ قوللىرىدىن بىر رومكىدىن ئىچەيلى، دەپ مائارىپقا مەسئۇل مۇئاۋىن ھاكىمنىڭ ئالدىغا قويۇشى كېرەك. ئۇنىڭدىن كېيىن يەنە ئىككى بوتۇلكا ھاراقنى مائارىپ ئىدارىسىنىڭ باشلىقىنىڭ ئالدىغا قويۇشى كېرەك.

ئۇنىڭدىن كېيىن يېزىلىق پارتكوم شۇجىسى، يېزا باشلىقىمۇ ئىككى بوتۇلكىدىن هاراق قۇيىدۇ. بۇ سورۇننىڭ ئاساسلىق ساهىبخانى تۆمۈراخۇن شۇجى بولغانلىقى ئۈچۈن ئۇمۇ ئىككى بوتۇلكا هاراق قۇيۇشى كېرەك تېخى. ئون ـ ئون ئىككى بوتۇلكا هاراق بىلەن سورۇندىكىلەر ئوبدانلا كەيپ بولىدۇ. ئۇنىڭغىچە كۇنمۇ كەچ بولىدۇ. ناهىيەلىك ناخشا ـ ئۇسسۇل ئۆمىكىدىن تەكلىپ قىلىنغان سازەندە، ناخشىچى، ئۇسسۇلچىلار كارامىتىنى كۆرسىتىشىدۇ. هاكىم خۇش كەيپ ئولتۇرۇپ بايئاۋات يېزىسىنىڭ مائارىپ خىزمىتىنى تەكشۈرۈش ئەهۋالىدىن قىسقىچە خۇلاسە چىقىرىپ، يېزا مائارىپ خىزمىتىگە يۇقىرى باها بېرىدۇ. يېزىلىق پارتكوم شۇجىسىنى، يېزا باشلىقىنى ماختايدۇ. تۇن تەڭ بولغاندا سورۇننى تۇگىتىپ شەهەرگە قاراپ ماڭىدۇ. ساهىبخانىلار هاكىمنى يولغا سېلىۋېتىپ داستىخاندىكى ئاشقان ـ تاشقانلار بىلەن تاڭ ئاتقۇچە بەزمە قىلىشىدۇ...

هاكىم ئىككى بوتۇلكا ماۋتەي هارىقىنى بىردەمدىلا قۇيۇپ تۇگەتتى. ئەڭ ئاخىرقى رومكا ئىچىلىپ بولۇشى هامانلا تۆمۈراخۇن يېزا باشلىقىنىڭ ئۆگەتكىنى بويىچە يەنە ئىككى بوتۇلكا ماۋتەينى مائارىپقا مەسئۇل پېشقەدەم مۇئاۋىن هاكىمنىڭ ئالدىغا قۇمقىسارلىقلارنىڭ كۆڭلى، دەپ قويىدى. مۇئاۋىن هاكىم تۇزۇت قىلىپ ئولتۇرمىدى. ياش هاكىم مۇئاۋىن هاكىمنىڭ كۆڭلىنى ئاياپ لام ـ جىم دېمىدى، هاراق مۇئاۋىن هاكىمنىڭ قولى بىلەن يەنە ئايلىنىشقا باشلىدى.

بۇ يۇرتنىڭ هاراق سورۇننىڭ قائىدىسى ئاشۇنداق. سورۇننىڭ ساقىيلىقىنى ئەڭ هۆرمەتلىك كىشىلەر قىلىپ بېرىدۇ. ساقىيلىق ـــ هوقۇق ـ ئابرۇينىڭ بەلگىسى هېسابلىنىدۇ. سورۇندا كېكىرگىچە هاراق ئىچكىنى بىلەن بىرەر بوتۇلكا هاراقنى ساقىيلىق قىلالمايلا كۆڭلى رەنجىپ قالىدىغانلارمۇ تېپىلىدۇ. ئەلۋەتتە، هاكىملار ئولتۇرغان سورۇندا ئىككى بوتۇلكا ماۋتەي هارىقىغا ساقىيلىق قىلىشىنىڭ ئۆزىمۇ

كارامەت چوڭ شەرەپ ــ ئابروي ـ دە. ھاراقنىڭ ئىچىلىشىگە ئەگىشىپ ئۇششاق پاراڭلارمۇ ئاۋۇشقا باشلىدى. مېھمانلار بايئاۋات يېزا مائارىپ خىزمەتچىنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىرىنى ئاغزى ـ ئاغزىغا تەگمەي ماختاشقا باشلىدى.

ــ بايئاۋات يېزىلىق پارتكوم، ھۆكۈمەت مائارىپقا ھەقىقەتەن كۆڭۈل بۆلۈپتۇ.

ــ ئەگەر ناھىيەمىزدىكى ھەممە يېزا بايئاۋات يېزىسىغا ئوخشاش مائارىپىنى قوللىغان، مائارىپقا ئەھمىيەت بەرگەن بولسا...

ــ ئۇ چاغدا ناھىيەمىزنىڭ مائارىپ خىزمىتى مۆلچەرلىگۈسىز تەرەققىياتلارغا ئېرىشكەن بولاتتى.

ــ ناھىيەمىزنىڭ بېيىش، ھاللىق سەۋىيەگە يېتىش قەدىمى تېزلەشكەن بولاتتى.

ــ بايئاۋات يېزىسىنىڭ مائارىپىنى ھەقىقەتەن پۈتكۈل ناھىيەمىزگە ئۈلگە قىلىشقا ئەرزىيدىكەن.

يېزا باشلىقىمۇ ھاراق رومكىسىنى قولىغا ئېلىپ تۇرۇپ سۆز باشلىدى.

ــ بىز بىرنەچچە يىلدىن بېرى يېزىمىزنىڭ مائارىپ خىزمىتىنى ئەڭ نۇقتىلىق خىزمەتلەر قاتارىدا چىڭ تۇتۇپ ئىشلىدۇق. يېزىمىز تەۋەسىدىكى ھەممە كەنتتە مەكتەپ بار. گاھىدا دائىرىسى چوڭ، ئاھالىلەر تارقىلىپ ئولتۇراقلاشقان كەنتلەردە ئىككىدىن مەكتەپ بار...

ــ مۇشۇ قۇمقىسار كەنتىمىزدىمۇ ئىلگىرى مەكتەپ يوق ئىدى، ــ دەپ گەپ باشلىدى تۆمۈراخۇن شۇجى يېزا باشلىقىنىڭ گېپىنىڭ ئايىغىنى تارتىۋېلىپ، ــ كەنتىمىزنىڭ بالىلىرى قوشنا كەنتلەردىكى مەكتەپكە بېرىپ ئوقۇيتتى. ئۆي بىلەن مەكتەپنىڭ ئارىلىقى يىراق، يول قۇملۇق بولغاچقا، بالىلار تۆزۈك ئوقۇيالماي قارىتۇرۇك بولۇپ قالغانىدى. پارتكوم شۇجىسى بىلەن يېزا باشلىقىنىڭ يۈكسەك دەرىجىدە كۆڭۈل بۆلۈشى ۋە دانا

رەھبەرلىكىدە كەنتىمىزدىمۇ بىر باشلانغۇچ مەكتەپ قۇرۇلدى.

تۆمۈراخۇن شۇجى يېزا باشلىقىنىڭ قىلغان ئىشارەتلىرىنىڭ مەنىسىگە چۈشەنمەي قۇمقىسار باشلانغۇچ مەكتىپىنى، يېزا مەسئۇللىرىنى ئاغزى ـ ئاغزىغا تەگمەي ماختاشقا باشلىدى.

تۆمۈراخۇننىڭ گېپىنى ئاڭلاپ هاكىمنىڭ خۇشاللىقى ۋە قۇمقىسارلىقلارغا بولغان قايىللىقى هەسسىلەپ ئاشتى.

ـــ مەن تېخى قۇمقىسارنىڭ باغلىرىنى، قۇملۇقنى تىزگىنلەپ ئەھيا قىلغان يېشىللىقنى بىر مۆجىزە ئىكەن دەپتىكەنمەن. مۇشۇنداق بىر چەت ـ ياقا يۇرتتا خەلقنىڭ دىلىغا چىراغ ياقىدىغان مۇكەممەل بىر مەكتەپ سالغان بولساڭلار بۇمۇ يەنە بىر مۆجىزە ئىكەن. مەن مۇشۇ پۈرسەتتىن پايدىلىنىپ، مەكتەپنىڭ ئوقۇتقۇچى، ئوقۇغۇچىلىرى بىلەن بىر كۆرۈشۈپ قويايي.

يېزا باشلىقى ئەنسىرىگەن ئىش ئاخىر يۈز بەردى. هودۇققىنىدىن يېزا باشلىقىنىڭ ئۆپكىسى ئاغزىغا كەپلەشتى، دېمى كېسىلىپ، بىرنەچچە دەقىقە تىلى گەپكە كەلمىدى. مەدەت تىلىگەندەك كۆزلىرى يېزىلىق پارتكوم شۇجىسىغا تىكىلدى.

ـــ ئەمدى قىزىغىلى تۇرغاندا سىلى سورۇننى تاشلاپ كەتسىلە قانداق بولىدۇ، هاكىم؟ ـــ دېدى يېزىلىق پارتكوم شۇجىسى هاكىمنىڭ رايىنى يانداۋۇشقا تىرىشىپ، ـــ ئاۋۋال بىرئاز ئولتۇرۇپ بەرسىلە. مەكتەپكە هەممەيلەن بىللە بارايلى.

ـــ شۇنداق قىلسىلا، هاكىم، ـــ دېدى يېزا باشلىقىمۇ دەرهال گەپنى ئۇلاپ، ـــ سىلىنىڭ خىزمەتلىرى بەك ئالدىراش، ئۆزلىرى بىلەن مۇشۇنداق بىرەر ـ يېرىمدەم هال ـ مۇڭ بولۇپ ئولتۇرغۇدەك پۈرسەتنىڭ كەلمىكى تەس. يۈزىمىزنى قىلىپ بىردەم ئولتۇرۇپ بەرسىلە. سىلى خىزمەت قىلمەن دېسىلە قالغانلار قانداق خاتىرجەم ئولتۇرالايدۇ؟

ـــ مېنىڭچە، يېزا تەۋەسىدىكى بىرقانچە مەكتەپنى ئۆز

كۆزىمىز بىلەن كۆرۈپ تەكشۈردۇق، ــ دېدى مائارىپقا مەسئۇل پىشقەدەم مۇئاۋىن ھاكىم يېزا باشلىقىغا بولۇشۇپ سالا قىلىپ، ــ قۇمقىسار باشلانغۇچ مەكتىپىنىڭ ئەھۋالىنى تۆمۈراخۇن شۇجى ئەينەن دوكلات قىلدى. بىرىپ كۆرسەكمۇ يەنە شۇ. ئۇنىڭدىن كۆرە يېزا مەسئۇللىرىنىڭ ئاغزىدىن دوكلاتنى ئاڭلىغاچ ھارىقىمىزنى ئىچمەيلىمۇ. ئولتۇرۇۋېرىپ پۈت ـ قوللىرىمىز قولىشىپ كەتكەن بولسا، بىرەر ـ يېرىمدەم باغ سەيلىسى قىلساقمۇ ھېساب.

ــ مېنىڭ مەقسىتىمنى سىلەر چۈشەنمەپسىلەر، ــ دېدى ھاكىم ئورنىدىن تۇرۇۋېتىپ، ــ بىز ناھىيەمىزنىڭ ئاساسىي قاتلام يېزا خىزمىتىنى تەكشۈرىمىز دەپ كەلدۇق. شۇڭا، مۇشۇنداق شارائىتى ناچار يەردىكى مەكتەپتە ئىشلەۋاتقان ئوقۇتقۇچىلار بىلەن كۆرۈشۈپ ھال ـ ئەھۋال سوراپ قويمىساق قانداق بولىدۇ؟ سورۇن بۇزۇلۇپ كەتمىسۇن دېسەڭلار، سىلەر قوزغالماڭلار، مەن بېرىپ كۆرۈشۈپ كېلەي.

يېزا باشلىقى گۇناھكارلارچە شۇمشىيىپ تۇرغان تۆمۈراخۇنغا قەھرى بىلەن بىرنى ئالايدى ـ دە، خۇددى پېيى قىرقىلىپ كەتكەندەك ئورنىدا لەسسىدە ئولتۇرۇپ قالدى. قولىدىكى ھاراق رومكىسى يەرگە چۈشۈپ كەتتى.

9

بىر ھەپتىدەك تىمتاسلىققا چۆمگەن قۇمقىسارنى ناھىيە ۋە يېزا بازىرىدىن ئۇچۇپ كەلگەن مىش ـ مىش پاراڭلار قايتىدىن جانلاندۇرۇۋەتتى. ھاكىمنىڭ قۇمقىسار باشلانغۇچ مەكتىپىگە بارغانلىقى، ئاماننىسا خانىم بىلەن كۆرۈشكەنلىكى ئاشۇ پاراڭلارنىڭ ئاساسلىق مەركىزى ئىدى. قۇمقىسارلىقلار ئاڭلىغان ھەرخىل مىش ـ مىش پاراڭلىرىنى بىر ـ بىرىگە يەتكۈزۈشكە ئالدىرىشاتتى.

— قۇمقسارغا سېلىپ بېرىدىغان مەكتەپنىڭ پۇلىغا يېزا باشلىقى پىكاپ سېتىۋالغانكەن.

— يالغۇز ئۇلا ئەمەس، پۈتكۈل يېزا تەۋەسىدىكى قايتا سېلىشقا تېگىشلىك مەكتەپلەرنىڭ پۇلىغا شۇجى بىلەن شاڭجاڭ ئىككى دانە پىكاپ سېتىۋالغانكەن.

— ئۆتكەندە بۇ ئىشلارنى ھاكىمغا ئاماننىسا خانىم دەپ قويۇپتۇ.

— ئاماننىسا خانىم دېمەپتۇ، ھاكىم قۇمقسار باشلانغۇچ مەكتىپىنى كۆرگەندىن كېيىن شاڭجاڭ بىلەن شۇجىنى مېنى ئالداپسىلەر دەپ قاتتىق تەنقىدلەپتۇ.

— ھاكىم ناھىيەدىن تەكشۈرگىلى كادىر چىقارتىپتىكەن. ناھىيەدىن چىققان كادىرلار تەكشۈرۈپ شاڭجاڭ بىلەن شۇجىنىڭ ماشىنا سېتىۋالغان ئىشىنى ئېنىقلاپتۇ.

— ھاكىم شاڭجاڭ بىلەن شۇجىنىڭ ۋەزىپىسىنى ئېلىپ تاشلىماقچى بوپتۇ.

— ۋەزىپىسىنى ئەمەس، ھوقۇقىنى ئېلىپ تاشلىماقچى بوپتۇ.

— ھوقۇق بىلەن ۋەزىپە ئىككىسى بىر گەپ، تۇغقىنىم.

— ئىشقىلىپ، شۇنداقراق بىر ئىش قىلماقچى بوپتىكەن، مائارىپقا مەسئۇل پېشقەدەم مۇئاۋىن ھاكىم نەسىھەت قىلىپ توسۇپ قويۇپتىمىش.

— مۇشۇ ئىشنى دەپ ھاكىم بىلەن پېشقەدەم مۇئاۋىن ھاكىم ئۇرۇشۇپ قاپتىمىش.

— ناھىيەلىك پارتكوم شۇجىسىنىڭ ئالدىغچە بېرىپتىمىش.

— پېشقەدەم ھاكىم مۇئاۋىن بولغان بىلەن يىلتىزى چوڭقۇر، ھاكىم بولغان تارىخىمۇ ئۇزاق ئىكەن، پارتكوم شۇجىسى ئۇنىڭ گېپىنى يېرالماپتىمىش.

— يېزىغا سېتىۋالغان ئىككى دانە پىكاپنى ئاشۇ پېشقەدەم مۇئاۋىن ھاكىمنىڭ ئوغلى ئىچكىرىدىن سېتىۋېلىپ ئەكېلىپ

بېرىپتىمىش.
ــ نەپ تەگمىسە قىلامدۇ ئۇنداق ئىشنى.
ــ يېزا باشلىقى تۆمۈراخۇن شۇجىنى ھاكىم كەتكەندىن كېيىن قاتتىق تىللاپتىمىش.
ــ تىللىماپتۇ. ھاكىمنىڭ ئالدىدا ئاقساقاللىق قىلغان ئاغزىڭ مۇشۇمۇ دەپ شاپىلاق بىلەن نەچچىنى سالغانمىش.
ــ تۆمۈراخۇن شۇجىنى شۇجىلىقتىن قالدۇرۇۋەتكۈدەك.
ــ ئامانىنسا خانىم ھاكىمغا تۆمۈراخۇن شۇجىنى چېقىشتۇرۇپتىمىش.
ــ ئۆزى مۇشتۇمدەك قىز بالا بولغىنى بىلەن ئوغۇل بالىدەك يۈرىكى بار ئىكەن جۇمۇ كاساپەتنىڭ.
ــ ئۇرۇمچىدەك چوڭ شەھەردە ئوقۇغاندىكىن شۇنداق بولدۇ ــ دە.
ــ ئوقۇغان ئادەم دېگەن باشلىقتىن قورقۇپ قالمايدۇ.
ــ ھاكىم قۇمقىسارغا مەكتەپ سېلىپ بېرىشكە مەخسۇس پۇل تەستىقلاپتىمىش.
ــ ئابدۇنەبى مۇئەللىمنى رەسمىيلەشتۈرۈشكە ئىشتات ھەل قىلىپ بېرىدىغان بوپتىمىش.
بىراق، بۇ مىش ــ مىش پاراڭلارمۇ بىر ــ ئىككى ھەپتىدىن كېيىن ئۆزلۈكىدىن غايىب بولۇپ كەتتى. چۈنكى، يېزا باشلىقى بىلەن يېزىلىق پارتكوم شۇجىسىمۇ تېخى ئورنىدىن مىدىرلىمىغاندى. چاشقاندەك ئىنىغا بېكىنىۋالغان تۆمۈراخۇن شۇجىمۇ ئانچە ــ مۇنچە تالا ــ تۈزگە چىقىدىغان، ئېتىز باشلىرىدا يەنە گۈر ــ گۈر توۋلايدىغان بولۇۋالدى. ئەمما، ئامانىنسا بىلەن ئابدۇنەبىنى كۆرسە خۇشامەتگۈيلۈق بىلەن ھەجىياتتى. ئالاھىدە يېقىنچىلىق قىلىپ ئەھۋال سورايتتى. مەكتەپنى ئەتىيازلىققا كەنتتىن مەبلەغ چىقىرىپ، خىش بىلەن سېلىپ بېرىدىغانلىقى ھەققىدە ۋەدە بېرەتتى.
ئامانىنسا شەھەرگە يۆتكىلىپ كېتىش خىيالىدىن پۈتۈنلەي

ۋاز كەچتى. ئۇ مۇئاۋىن ئىدارە باشلىقىنىڭ ئىشخانىسىدىن يېنىپ چىقىپ، قۇمقىسارغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ئەسقەرگە: «مېنى شەھەرگە يۆتكەيمەن دەپ ئاۋارە بولما. مەن بىلەن توي قىلىش نىيىتىڭ بولسا ئۆزۈڭ قۇمقىسارغا يۆتكىلىپ كەل. مەن ئەمدى قۇمقىساردىن ھېچ يەرگە بارمايمەن» دەپ قىسقىلا خەت يېزىۋەتتى. شۇنىڭدىن كېيىن ئېغىر بىر يۈكتىن قۇتۇلغاندەك خىلىلا يەڭگىللەپ قالدى. ئۇ مۇمكىن بولمايدىغان ئىشلارغا ئارتۇقچە يېپىشىۋالماي، رېئاللىققا تەن بېرىپ ياشاشنىڭ ئادەمگە باشقىچە روھىي ئازادىلىك بېغىشلايدىغانلىقىنى تۇنجى قېتىم ھېس قىلدى. شۇڭلاشقا، ئۆتكەندە ھاكىم بىلەن كۆرۈشكەندىمۇ ھۆكۈمەت مەكتەپ شارائىتىنى ياخشىلاپ بەرسە، ئۆزىنىڭ قۇمقىسارىدا بىر ئۆمۈر ئىشلەيدىغانلىقى ھەققىدە قىلچە ئىككىلەنمەيلا ۋەدە بەردى. ۋۇجۇدىدىكى روھىي بېسىمىمۇ يوقالدى. پەقەت ئۆمۈرلۈك ئىشىنى ئويلىسىلا ئازراق غەمگە چۆكەتتى. مۇشۇنداق ۋاقىتلاردا نېمە ئۈچۈندۇر كۆك تاماكىنى گېزىت قەغىزىگە بارماقتەك قىلىپ ئوراپ، پۇرقىرىتىپ چېكىپ ئولتۇرغان ئابدۇنەبىنىڭ قېشىغا كېلىپ ئۆزۈنراق ئولتۇرغۇسى كېلەتتى. يىگىتنىڭ ۋۇجۇدىدىن تارقالغان ئاچچىق تاماكا، قاڭسىق تەر ھىدىدىن ھۆزۈرلىنىپ شېرىن خىياللارغا پاتاتتى. لېكىن، ئابدۇنەبى قۇمقىسار يىگىتلىرىنىڭ تەبىئىتىگە يات ھالدا جىمغۇر، ئەدەپلىك ئىدى.

يېقىندىن بېرى ئابدۇنەبى تېخىمۇ جىمغۇر، تېرىككەك بولۇپ قالدى. يىگىتنىڭ بۇ خۇيى ئامانىسانى ھەم ئويغا سالدى، ھەم قىزىقتۇردى.

— ئەجەب خىيالچان بولۇپ قالدىڭغۇ، ئابدۇنەبى؟ — سورىدى ئامانىسا تاماكىسىنىڭ ئوتى ئۆچۈپ قالغىنىنىمۇ تۇيماي ئولتۇرغان يىگىتنىڭ دولىسىغا شاپىلاقلاپ.

ئابدۇنەبى چۆچۈپ بېشىنى كۆتۈردى ـ دە، ئامانىساغا قاراپ زورىغا ھىجايدى.

ـــ مەكتەپتە بالىلار كۆرۈنمەيدىغۇ؟

ـــ نېكەم بالىلارنى قويۇۋەتكىلى، ـــ دېدى ئامانىنسا شوخلۇق بىلەن كۈلۈپ، ـــ يېقىندىن بېرى بىر قىسمىلا بولۇپ قالدىڭ، نېمە دەرد كەلدى ساڭا زادى؟

ـــ بولدى، دېگەننىڭ پايدىسى يوق.

ـــ پايدىسى بولمىسىمۇ دېگىنە. ھېچ بولمىسا يەڭگىللەپ قالىسەن. نېمە دەرد كەلدى زادى؟

ـــ نېمە دەرد كېلەتتى، خوتۇن دەردى شۇ، خوتۇن ! ـــ دېدى ئابدۇنەبى بىردىن تېرىكىپ.

ـــ ۋىيەي ماۋۇ قېلىننىڭ دېگەن گەپلىرىنى، ـــ دېدى ئامانىنسا ۋىللىدە قىزىرىپ.

ئابدۇنەبى پوسۇققىدە قىلىپ سالغان گېپىدىن خجىل بولۇپ ئاستا يەرگە قارىۋالدى.

ـــ ئانام، كۆزلۈك يىغمىنىمۇ يىغىشتۇرۇپ بولدۇق، ئەمدى تويۇڭنى قىلساق بولاتتى دەپ، نەچچە ۋاقىتتىن بېرى بېشىمنى ئوچاق ئېتىۋەتتى.

ـــ ياخشى گەپ ئىكەنغۇ بۇ، ـــ دېدى ئامانىنسا يىگىتنىڭ چۈشەندۈرۈشلىرىنى ئاڭلاپ، بىر خىل ئوڭايسىز ھالەتتە ئۆزىنى كۈلكىگە زورلاپ، ـــ ئۇنداق بولسا ۋاقتىدا ئۆيلىنىۋال.

ـــ مېنىڭغۇ ھازىرلا ئۆيلەنگۈم بار، ـــ دېدى ئابدۇنەبى دەرد تۆكۈپ، ـــ قۇمقسىاردا بىر دېمەتلىكلىرىمنىڭ ھەممىسىنىڭ بىر - ئىككىدىن بالىسى بولدى. لېكىن، خوتۇن ئېلىش دېگەن چارشەنبە بازاردىن ئېشەك ئالغاندەك ئاسان ئىش ئەمەس ئىكەن.

ـــ ئاناڭنىڭ كۆزلەپ قويغان يېرى بار ئوخشىمامدۇ؟

ـــ ئۇمۇ ناتەييار. ھازىرچە ئاغزىمغا قارايدىكەن. لايىقىڭ بولسا دېگىن، سۆز سالغىلى بارىمەن، بولمىسا مېنىڭ تاپقىنىمغا ئۆيلىنىسەن، دەيدۇ.

ـــ لايىقىڭ باردۇ؟

ئامانىنسا يىگىتتىن بۇ سوئالنى سوراش بىلەن تەڭ يۈرىكى

ئەنسىز سېلىپ كەتتى. يىگىت بارمىقىدىكى ئۆچۈپ قالغان تاماكىغا سەرەڭگە يېقىپ بىرنەچچىنى شورىۋالغاندىن كېيىن، تاماكىنىڭ تۈتۈنىنى ۋۇجۇدىدىكى بارلىق دەرد ـ ھەسرەتلىرىنى قوشۇپ پۈۋلىگەندەك پۈۋلەپ چىقاردى ـ دە، ئاندىن جاۋاب بەردى.

ـــ بار دېسەممۇ بولىدۇ.

يىگىتنىڭ بۇ جاۋابى ئاماننىسانىڭ يۈرىكىگە قامچا بولۇپ تەگدى. ۋۇجۇدىنى ئاچچىق بىر خىل غەشلىك قاپلىدى. بىرنەچچە دەقىقە سۈكۈتكە چۆمدى.

ـــ ئۇنداقتا ياخشى ئىكەنغۇ، ـــ دېدى ئاماننىسا غەشلىكتىن قۇتۇلۇشقا تىرىشىپ، ـــ شۇنداق تۇرۇپ يەنە غەمگە چۆكۈپ كەتكىنىڭ نېمىسى؟

ـــ ياماں يېرى، مەن لايىقىم دەپ يۈرگەن ئۇ قىزنىڭ ھېچنېمىدىن خەۋىرى يوق، ـــ دېدى ئابدۇنەبى گەدىنىگىچە قىزارغان ھالدا.

ئاماننىسا يەڭگىل تىندى.

ـــ كۆڭلۈڭنى ئىزھار قىلىپ باقمىدىڭمۇ؟

ـــ مېنى ئۆزىگە لايىق كۆرمەسلىكىدىن ئەنسىرىدىم.

ـــ توۋا دېگىنە. قۇمقسارداھەرقانداق بىر قىز سېنى رەت قىلمايدۇ.

يىگىتنىڭ ۋۇجۇدى سىلكىندى. ئەمما، كۆڭلىدە يەنىلا ئىشەنچسىزلىك بار ئىدى.

ـــ بۇ سىزنىڭ قارىشىڭىز.

ـــ ياق، ئىشەنگىن.

ـــ راستمۇ؟

ـــ خاتىرجەم بولۇپ يۈرەكلىك تەلەپ قويۇۋەر. شۇ ۋاقىتتا سۆزۈمنىڭ راستلىقىغا ئىشىنىسەن.

ئابدۇنەبى بوغۇزىغا كەپلەشكەن گەپلەرنى چوڭ غەيرەت بىلەن سىرتقا چىقاردى.

ـــ ناۋادا ئۇ قىز سىز بولۇپ قالسىڭىزچۇ؟

ئامانىنسانىڭ كۆز ئالدىدا ۋاللىدە بىر چاقماق چاقتى. يۇرىكى رىتىمىنى يوقىتىپ دۈپۈلدەپ كەتتى. يىگىتنىڭ چىرايىغا لاپپىدە قاردى. يىگىتنىڭ سېرىق يۈزى خىجىلىلىقتىن قىزىرىپ، بوزىرىپ كەتكەندى. ئامانىنسا يەرگە قاراپ ئاستا شۇڭىرلىدى.

ـــ يوقىلاڭ سوئاللارنى سورىماي ئاۋۋال تەلەپ قويۇپ باقمامسەن، ئەخمەق.

بۇ قېتىم يىگىتنىڭ كۆز ئالدىدا ۋاللىدە چاقماق چېقىلدى. تۇيۇقسىز نېسىپ بولغان ئامەتتىن يۇرىكى يېزىلغۇدەك بولدى. تەڭداشسىز خۇشاللىق تومۇر ـ تومۇرلىرىغا تارىدى. بايانىن بېرى قىزنىڭ ئالدىدا ئۆزىنى ئېرىپ كېتىۋاتقاندەك، ۋۇجۇدى قورۇلۇپ كىچىكلەپ كېتىۋاتقاندەك سەزگەن يىگىت ئەمدى قەددىنى تاغدەك سەزدى. ۋۇجۇدى لىپمۇلىق ئىشەنچ بىلەن تولدى.

ـــ ئالاي دېسەم ماڭا راستلا تېگەمسىز، ئامانىنسا؟

ـــ گېپىنىڭ قوپاللىقىنى. مۇنداق بىر ئوقۇتقۇچىدەك گەپ قىلغىنا، ـــ دېدى ئامانىنسا ۋىلىققىدە كۈلۈپ.

ـــ قوپاللىقمىنى كەچۈرۈڭ. هودۇققىنىمدىن گېپىمنى جايلاپ قىلالمايۋاتىمەن، ـــ دېدى ئابدۇنەبى ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ، قىزنىڭ كۆزىگە دادىل قاراپ تۇرۇپ، ـــ سىزنى هەقىقەتەن ياخشى كۆرىمەن، ئامانىنسا.

ـــ دەپ باقە، مېنى قاچاندىن بېرى ياخشى كۆرۈپ قالغانىدىڭ؟

ـــ قۇمقسارغا چىققان كۈنىڭىزدىن باشلاپ.

ـــ شۇ چاغقىچە نېمىشقا مۆرىمىدىڭ؟

ـــ مېنى يارىتماسمىكىن دەپ.

ـــ يىگىتتەك گەپ قىلغىنا. ئوغۇل بالىمۇ قىزلارغا تەلەپ قويۇشتىن قورقامدۇ. قاچانغىچە مۇشۇنداق قورقۇپ يۈرمەكچىدىڭ مەندىن؟

ـــ سىزنى قۇمقساردا هەرگىز تۇرمايدۇ، بىر كۈنى ئەمەس

بىر كۈنى كېتىدۇ دەپ...

— ۋاي بىچارە قورقۇنچاق. ئەمدىغۇ كەتمەيدىغانلىقىمغا ئىشەنگەنسەن.

— ئىشەندىم.

— ئەمىسە قاراپ تۇرماي بېرىپ ئاناڭغا ئامانىنسا بىلەن توي قىلىمەن دېگىن.

— بىللە بارمامدۇق؟

— ھەر ئىشنىڭ يولى بىلەن بولغىنى ياخشىمىكىن، — دېدى ئامانىنسا پىسسىقكىدە كۈلۈپ، — مەن دېگەن كېلىن بولغۇچى، قائىدە بويىچە قېيىنئانام ئالدىمغا بىر قېتىم كەلسۇن.

— خوش، ئاغىچا خېنىم، — ئابدۇنەبى شۇنداق دېگىنىچە بىتۈيۈق تۇرغان قىزنىڭ مەڭزىگە چوككىدە بىرنى سۆيۈۋالدى.

10

كەچ كۈز كەلدى. قۇمقىساردا ھاۋا خېلىلا سوۋۇپ كەتتى. ئەتىگەندىن كەچكىچە سوقۇپ تۇرىدىغان كۈز شامىلى ئادەمنىڭ غولىنى قورۇيتتى. ئادەمگە سىرتتا ئاپتاپ، ئۆيدە ئوت خۇشياقىدىغان پەسىل كەلگەندى. قېرىلار مەسچىت ئالدىدىكى سۇپىدا ئاپتاپسىنغاچ باشلىرىدىن ئۆتكەن قىسمەتلەرنى بىر - بىرىگە ھېكايە قىلىشىپ بېرىشەتتى. ھەدىس، جەڭنامىلەردىن سۆزلىشەتتى. بارات نوگايىنىڭ سەرەڭگىدىن تارتىپ مىخقىچە، تۇزدىن تارتىپ سوپۇنغىچە، ئاچچىقسۇدىن تارتىپ ھاراق - تاماكىغىچە ھەممە نەرسە تېپىلىدىغان دۇكىنىنىڭ ئالدىدىكى بىلىيارت تاختىسىنىڭ ئەتراپىغا بىر توپ ياشلار ۋە بالىلار ئولىشۇپلىشقانىدى. چاپانلىرىنى ئاستىغا سېلىۋېلىپ قارتا ئويناۋاتقانلارمۇ بار ئىدى. بۈگۈن جۈمە كۈنى بولغاچقا مەسچىت ئالدىغا يىغىلغانلار كۆندىكىدىن خېلىلا كۆپ ئىدى. مەزىنىنىڭ جۈمە نامىزىغا توۋلىغان ئەزىنى بىلەن تەڭ مەسچىت سۇپىسىدا

ئاپتاپسىنىپ ئولتۇرغان قېرىلار گۈررىدە ئورنىدىن تۇرۇپ مەسچىت ئىچىگە كىرىپ كېتىشتى. بىلىارت، قارتا ئويناۋاتقان ياشلارنىڭ بىر قىسمى ئويۇنلىرىنى تاشلاپ مەسچىتكە، بىر قىسمى تەرەت يېڭىلاش ئۈچۈن مۇستەھەپخانىغا مېڭىشتى. ئۆي - ئۆيلەردىن چىققان نامازخانلارمۇ مەسچىتكە قاراپ كېلىشكە باشلىدى.

مۇئاۋىن كەنت مۇدىرى نامازدىن پاريغ بولۇپ چىققان نامازخانلارنى مەسچىتنىڭ ئىشكى تۈۋىدىلا توسۇۋالدى.

ـــ يولداشلار، جامائەت! جىنەڭ دىققەت قىلىپ گېپىمگە قۇلاق سېلىشسىلا، ھازىر كەنت مەجلىسخانىسىدا يىغىن بار. تۆمۇراخۇن شۇجى مەجلىسخانىدا ساقلاپ قالدى. ئۆيلىرىگە تارقاپ كېتىشمەي ئۇدۇل مەجلىسخانىغا بېرىشسىلا.

جامائەتنىڭ ھەممىسى كەنت قورۇسى ئىچىدىكى خىش بىلەن سېلىنغان مەجلىسخانىغا قاراپ ماڭدى. يولدا كېتىۋاتىپ كىمدۇر بىرسى ئابدۇنەبى بىلەن ئامانىسانىڭ توي قىلىدىغان بولغانلىقى توغرىسىدىكى خەۋەرنىڭ ئۇچىنى چىقىرىپ قويدى. دەسلەپتە كەنت مەجلىسخانىسىدا نېمە ئۈچۈن تۇيۇقسىز يىغىن ئېچىلىدىغان بولۇپ قالغانلىقىغا قىزىققان قۇمقىسارلىقلار ئەمدى ئۇنى ئېسىدىن چىقىرىپ، ئابدۇنەبى بىلەن ئامانىسانىڭ تويى ھەققىدە مۇلاھىزە قىلىشقا باشلىدى.

ـــ ئامانىساەڭ چوڭ شەھەردە ئوقۇغان بىر قىزنىڭ ئادەم تېپىلمىغاندەك ئابدۇنەبىگە تېگىشىگە ھېچ ئىشەنگۈسى كەلمەيدۇ كىشىنىڭ.

ـــ ئىشەنسىلە، بىزنىڭ ئوغۇل ئابدۇنەبى مۇئەللىمنىڭ ئۆز ئاغزىدىن ئاڭلاپتۇ. پات يېقىندا تويى بولغۇدەك.

ـــ ئۇنداق بولسا راستلا خوتۇندىن تەلىيى چىقىپتۇ - دە، ئۇ سېرىقنىڭ.

ـــ ئامانىسا خانىم ئابدۇنەبىنىڭ نەرىگە كۆيۈپ قالغانىدۇ دەيمىنا؟

— كۆڭۈلده كۆڭۈل. كۆڭۈل دېگەن ئادەمنى نېمە كويغا سالمايدۇ دەيسىلە.
— ھەي، يالغان گەپ جۇمۇ مۇشۇ. غەيۋەتچى خوتۇنلاردىن بىرەرسى گەپ تاپتىمىكىن دەيمىنا.
— راست، ئابدۇنەبى دېگەن بىر دېھقان تۇرسا.
— شۇنداق، مۇئەللىم بولغىنى بىلەن رەسمىي ئەمەس، ۋاقىتلىق ئوقۇتقۇچى ـ دە، ئۇ.
— ۋاي ئابدۇنەبى مۇئەللىم دەپ قويساق...
— يېقىندىن بېرى خوتۇن كىشىدەك نېمانچە ئۆزىنى تۇزەشتۇرۇپ يۈرىدىغاندۇ دەپتىمەن تېخى.
— قانداق قىلسام ئامانىسانىڭ كۆڭلىنى ئوتمەنكىن دەپ قىلغان قىلىقى بولماي...
— نېمىلا بولۇپ كەتسۇن، بەرىبىر يەنە شۇ ئابدۇنەبىغۇ ئۇ.
— ئامانىسا خانىمۇ شەھەرگە يۆتكىلىپ كېرەلمەي، ئاخىر ئەردىن بىرسىگە تېگەي دېگەن ئوخشايدۇ.
— ئەر سېغىنىپ قاپتىكەن ـ دە.
— ئابدۇنەبىنىڭ خوتۇن ئالغۇدەك پۇلىمۇ بارمۇ دەڭلا.
— بۇرۇنراق بىلگەن بولسام، ئۆيدىكىنىڭ خېتىنى بېرىپ پادىغا قېتىۋېتىپلا...
— ئۆيدىكى ئېشەك ئەمەستۇ پادىغا قېتىۋەتكىلى.
— پادىغا قېتىۋەتسەڭلا ئوپچىنىڭ بولۇپ كېتىدۇ شۇ.
— بىر سالمەن كومشىرىغا ما گۇيىنىڭ!
— توۋا دەڭلا. ئابدۇنەبىمۇ ئۆزىمىزنىڭ ئاغىنىسىغۇ.
— بالىلىرىمىزنى ئوقۇتۇپ بېرىۋاتىدۇ.
— قۇمقىسارىدا كىم ئۇنىڭچىلىك ئوقۇغان؟
— ئامانىسا خانىمنىڭ كۆزى بار ئىكەن.
— ئابدۇنەبىنىڭمۇ تەلىيى بار ئىكەن.
— راست، ئامانىسا خانىم ئابدۇنەبى بىلەن توي قىلسىلا ھېچنەگە كەتمەيدۇ. قۇمقىسار مۇقىم ئوقۇتقۇچىغا ئېرىشتى

دېگەن گەپ.

ــ ئابدۇنەبىمۇ ئوغۇل بالىدەك ئىش قىپتۇ.

ــ خېلى ـ خېلى ئادەملەر كۆز تىككەن گۈلنى ئۈزۈۋاپتۇ.

ــ خۇدا بەخت ـ تەلىينى ھېرەر ئاشۇ بالىلارنىڭ.

بۇ خەۋەرنى دەسلەپ ئاڭلاپ ئىچى ئېچىشقانلار، كۆڭلى بىئارام بولۇپ ئىچى تارلىقى كەلگەنلەر ئاستا ـ ئاستا ياخشى تىلەكلەرنى تىلەپ، ئامانىسانىڭ، ئابدۇنەبىنىڭ تەرىپىنى قىلىشقا باشلىدى. بىرقانچىسى بۇ ئىش راست بولسا ئابدۇنەبى ئۇچۇن ئىقتىسادىي ياردىمىنىمۇ ئايىمايدىغانلىقىنى بىلدۇرۇشتى. شۇنداق، ئادەم دېگەن تېگىدىن ئاق كۆڭۈل يارالغان. ھەرقانداق ئادەمنىڭ ۋۇجۇدىدا ياخشىلىقمۇ، يامانلىقمۇ بولىدۇ. لېكىن، ياخشىلىق كۆپرەك، يامانلىق ئازراق بولىدۇ. ياخشىلار كۆپ يەردە يامانلارمۇ ياخشى بولۇپ كېتىدۇ.

كەنت مۇدىرىنىڭ كېلىشىنى كۈتۈپ يىغىنىنى باشلىيالماي ئولتۇرغان تۆمۇراخۇن شۇجى بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ، ئازغاننىڭ ئۇستىدە ئولتۇرغاندەك قىمىرلاپ پەقەتلا ئولتۇرالمىدى. بۇ خەۋەر باشقىلارنىڭ ۋۇجۇدىنى كۈز ئاپتىپىدەك ئىللىتقان بولسا، ئۇنىڭ ۋۇجۇدىنى كەچ كۈز سوغۇقىدەك مۇزلاتتى. ياخشى كۆرىدىغان نەرسىسىنى باشقىلارنىڭ ۋەيران قىلىۋەتكەنلىكىنى كۆرۈپ تۇرۇپ گەپ قىلالمىغان ئادەمدەك بوغۇلۇپ، ئىچى ئاچچىقتا تولىدى. قولىدىكى چېكىۋاتقان تاماكىنى مىجىپ تاشلاپ، يېنىدىكىلەردىن كۆك تاماكا سوراپ ئالدى. مۇشۇكنىڭ قۇيرۇقىدەك يۆگەپ، چىڭ ـ چىڭ شوراپ، ئاغزى ـ بۇرنىدىن چىققان تۈتۈننى تورۇسقا پۈۋلىدى. ئۇ تاماكىسىنى چېكىپ بولغىلى تۇرغاندا كەنت مۇدىرىمۇ كىرىپ كەلدى. تۆمۇراخۇن شۇجى بارلىق دەرد ـ ئەلەمنى چىقارماقچى بولغاندەك تېخىچە پاراڭلىشىپ تۇرغان يىغىن ئەھلىگە گۆلەيدى.

ــ ھە، ئەمدى بىردەم پاراڭنى توختىتىشاملا، مۇڭداشقىلى يەر تېپىلمىغاندەك، يىپچى خوتۇنلارغا ئوخشاش كاپىلدىشىپ...

شۇجىنىڭ ئەلپازىنى كۆرۈپ ھەممەيلەن جىم بولۇشتى. تۆمۇراخۇن شۇجى يىغىن ئەھلىنى ئاغزىغا قارىتىپ قويۇپ، ئالدىرىماي يەنە بىر تال تاماكا يۆگىدى ـ دە، ئۇنى تۇتاشتۇرۇۋالغاندىن كېيىن گەپىنى باشلىدى.

ـــ ھەرقايسىلىرىنى بۇگۈن بۇ يەرگە مۇھىم ئىش بىلەن چاقىردۇق. بايا يېزىلىق ھۆكۈمەتتىن ئۇقتۇرۇش كەلدى. كېلەر يىلى قۇرۇلماقچى بولغان ئېلېكتىر ئىستانسىسىنىڭ ئۆستىكىنى چېپىش ھاشىرىغا بارىدىكەنمىز. ھەربىر ئائىلىدىن بىردىن ئەمگەك كۈچى بارىدۇ. نورمىنىڭ سىرتىدا ئارتۇق يەر تېرىغان ئائىلىلەردىن ئىككىدىن ئەمگەك كۈچى بارىدۇ. سەۋەب كۆرسىتىشكە، ئۆزى بارمايى ھاشىرىنى باشقىلارغا سېتىشقا بولمايدۇ. بۇيرۇقنا بويسۇنمىغۇچىلارغا يۈز كويدىن جەرىمانە قويۇلىدۇ. ئۆزىنىڭ ئورنىغا قېرىلارنى، ئۇششاق بالىلارنى ئەۋەتىشكە بولمايدۇ. ھازىردىن باشلاپ ئەتە چۈشكىچە نان ـ توقاچ ياقتۇرۇپ تەييارلىق قىلىشۇېلىشسىلا، ـــ تۆمۇراخۇن شۇجى كەنت مۇدىرىغا بۇيرۇق قىلدى، ـــ يوقلۇم قىلىۋەتسىلە.

ـــ يوقلۇم قىلمىساقمۇ ھەممە ئائىلىدىن ئادەم تولۇق ئىكەن، ـــ دېدى كەنت مۇدىرى.

ـــ بەكرەك قارىسىلا، بەلكىم كەلمىگەنلەرمۇ باردۇر، ـــ دېدى شۇجى قاپىقىنى تۇرۇپ.

ـــ خاتىرجەم بولسىلا، شۇجى، ھەممەيلەن تولۇق، ـــ دېدى كەنت مۇدىرى يەنە.

ـــ كۆزلىرىنى ئوبدانراق ئېچىپ قارىسىلا، ـــ دېدى شۇجى ئاچچىقتىن بوغۇلغان ھالدا، ـــ ئالتۇنخان پەڭسەنىڭ ئائىلىسىدىن ئادەم كەلمەپتىغۇ.

كەنت مۇدىرى شۇجىنىڭ مەقسىتىنى دەرھال چۈشىنىپ، دېلىغۇل بولغان ھالدا جاۋاب بەردى.

ـــ ئالتۇنخان پەڭسە كېسەل. ئۇنىڭ ئۇستىگە تۇل خوتۇن بولغاچقا، ئەمگەك ھاشىرىنى كۆتۈرۈۋەتكىلى خېلى بولغان.

ئوغلى ئابدۇنەبى ئوقۇتقۇچى بولغاچقا...

ــ ئوقۇتقۇچمۇ نان يەيدىغاندۇ؟ ــ دېدى تۆمۈراخۇن شۇجى ئاۋازىنى يوغان چىقىرىپ.

كەنت مۇدىرى لام ــ جىم دېمىدى.

ــ ئابدۇنەبى ئوقۇتقۇچى بولغان بىلەن قولىدا سەككىز مو يەر بار. ئۇ يەرنىڭ ھاشىرىنى ئۆزى چاپمىسا سىلى بىلەن مەن چاپمايدىغانمىز ھەرقاچان، ــ تۆمۈراخۇن شۇجى كۆپچىلىككە قاراپ گېپىنى داۋاملاشتۇردى، ــ ئۆستەڭ چاپىدىغان يەر غىلتاڭ ساي، تېگى ــ تېگىدىن تاشلىق، چاپماق تەس. ئۇنىڭ ئۈستىگە ۋەزىپە ھەلەم بار. ھاشارغا ئەمگەك كۈچلىرىنى جىقراق تەشكىللىمىسەك بۆلۈنگەن چامنى تۈگىتىپ بولالمايمىز.

تۆمۈراخۇن شۇجىنىڭ بۇ گېپى دەرھال تەسىرىنى كۆرسەتتى. تۆۋەندە ئولتۇرغان بىرنەچچەيلەن ئۆكتە قويتى.

ــ ئوبدان گەپ بولدى. يەر تېرىغان ئادەمنىڭ ھەممىسى بارسۇن.

ــ خەقنىڭ ھاشىرىنى داۋاملىق بىز چاپمايلى.

ــ باشقىلارمۇ ھاشارغا بېرىپ باقسۇن.

ــ ئابدۇنەبى ئوقۇتقۇچى بولغان بىلەن نوپۇسى يەنىلا قۇمقىستا. تېرىيدىغان يېرىمۇ ئاز ئەمەس ئىكەن.

ــ ئۇنىڭ ئۈستىگە ئوقۇتقۇچىلىق قىلسا ئايلىق ئالىدۇ تېخى.

ــ ئوقۇتقۇچىنىڭ قولىدىمۇ كەتمەننىڭ دەستىسى تۇرىدىغاندۇ.

ــ ئوقۇتقۇچى بولسا ئۆزىگە. ساۋاتسىز ئادەممۇ ئاغزىنى تېپىپ ئاش ــ نان يېيەلەيدۇ.

ــ ئىنساب بىلەن گەپ قىلىلى، تۇغقانلار، بالىلىرىمىزنى بىر ئوبدان ئوقۇتۇپ بېرىۋاتقان ئادەمگە ھاشار سالماي.

ــ راست، ئۇنداق دېگىنىمىز بىلەن ئۇنىڭغا ھۆكۈمەت بەرگەن سەكسەن كوي بىر ئايلىق تاماكىسىغىمۇ يەتمەيدۇ.

ـــ بالىلىرىمىزنى ياخشى ئوقۇتىمەن دەپ ئانىسىنىڭ كېسىلىگىمۇ تۇزۇك قارىيالمايدۇ بىچارە.

ـــ ئابدۇنەبىسىزمۇ نۇرغۇن ھاشار ـ ئەمگەكلەر تۇگەپ كەتكەنغۇ.

ـــ ئابدۇنەبىغۇ بالىلىرىمىزنى ئوقۇتۇۋاتىدۇ. قۇمقىسارىدا بىر قىللىق پايدىسى تەگمەيدىغان، يىللاپ ھاشارنىڭ نېمىلىكىنى بىلمەيدىغان گۆسمۇستەك ئوغۇل بالىلارمۇ بارغۇ. تېخى يەرنىڭ بەلىنى، سۇنىڭ بېشى شۇلارنىڭ.

ـــ ئابدۇنەبى ئوقۇتقۇچىلىقنى قىلمۇھرسۇن.

ـــ سالاچىلىقنى ئاز قىلىشىلى، ـــ تۆمۇراخۇن شۇجى گۇرەن تومۇرلىرىنى كۆپتۇرۇپ توۋلىدى، ـــ قېنى ئۇنداق بولسا گەپنى مەشەدىلا ئوچۇق قىلىشۋالايلى. ئابدۇنەبىنىڭ بىر كىشىلىك ھاشار چامىنى قايسىلىرى ئۇستىلىرىگە ئېلىپ چېپىشىلا؟ ـــ ھەممەيلەننىڭ جىمىپ كەتكىنىنى كۆرۈپ شۇجى گېپىنى يەنە داۋاملاشتۇردى، ـــ گەپنى قىلماق ئاسان بولغان بىلەن سۆڭەك تۇرۇۋالمىغان يېرى بار ئاشۇنداق. مەن مەشەدە گەپنى ئوچۇق دەپ قويماي. ھېچكىمنىڭ كارى ـ كارى قىلىشقا رۇخسەت يوق. مەن ھاشارغا باردۇ دېگەن ئادەمنىڭ ھەممىسى باردۇ. مەن دېگەن قۇمقىسارنىڭ شۇجىسى. بۇ يەردە مېنىڭ دېگىنىم ھېساب. ھەئەمدى يىغىندىن تارقاشسىلا بولىدۇ.

ھاشارنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ ئابدۇنەبى ئارتۇقچە گەپ قىلمىدى. لېكىن، ئامانىسا غەزەپتىن يېرىلغۇدەك بولدى.

ـــ ھاشارغا قەتئىي بارمايسەن، ـــ دېدى ئۇ ئابدۇنەبىگە، ـــ يۇقىرىنىڭ يېزىلاردىكى ۋاقىتلىق ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ھاشار ئەمگىكىنى كۆتۈرۈۋېتىش توغرۇلۇق چۈشۈرگەن ئۇقتۇرۇشى بار. باشقا كەنتلەردىمۇ ۋاقىتلىق ئوقۇتقۇچىلارنى ھاشارغا ھەيدىمەيدىكەن. تۆمۇراخۇن شۇجى سەن بىلەن قېرىنىشۋاتىدۇ.

ـــ ئاشۇنداق ئۇقتۇرۇش بىزنىڭ قولىمىزدا تېخى بولمىسا، ـــ دېدى ئابدۇنەبى بوغۇلغان ھالدا، ـــ ئۆتكەندە يېزىلىق مائارىپ

ئىشخانىسىغا بېرىپ ئەھۋالنى ئېيتتىم. ئاشۇنداق ئۇقتۇرۇشتىن بىر نۇسخا بېرىڭلار دېسەم، بىز كەنتلەرگە بىر نۇسخىدىن چۈشۈرۈۋەتكەن، ئۆزىمىزدىمۇ قالماپتۇ، بىر نۇسخا تېپىپ قويايلى دەپ گەپنى تۇگەتتى. قولىمىزدا ئۇقتۇرۇش بولمىسا تۆمۈراخۇن شۇجى بىلەن تىكلەشكىنىمىز بىكار. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئازراق بىنەم ئېلىپ يەر تېرىپ قاپتىمەن. ھەممە ئادەم ھاشارغا بارسا مەن بارمىسام سەت تۇرار. خىيالىدا مېنى ھاشار چاپالمايدۇ دەپ قېلىشمىسۇن. باشقىلار تۇتقان كەتمەنىڭ دەستىسىنى مەنمۇ تۇتالايمەن.

— مەن سېنى ھاشاردىن قەستەن قاچۇرۇۋاتقىنىم يوق، — دېدى ئامانىسا مەقسىتىنى چۈشەندۈرۈپ، — ھاشارغا بارساڭ تامامەن بولىدۇ. قۇمقىسارلىق ئەركەكلەر قىلغان ئىشنى سەنمۇ قىلالايسەن. لېكىن، ھەر كىم ئۆز دائىرىسىدىكى ئىشنى قىلىشى، ھۆكۈمەت بەلگىلەپ بەرگەن ۋەزىپىنى ئورۇنلىشى كېرەك، سەن دېگەن ئوقۇتقۇچى. ۋەزىپەڭ ھاشارغا بېرىش ئەمەس، ئوقۇغۇچىلارغا دەرس ئۆتۈش، كەلگۈسى ئەۋلادلارنى تەربىيەلەش. بۇمۇ ھاشار چاپقانغا ئوخشاش جاپالىق ئەمگەك. تۆمۈراخۇن شۇجى كەنت پارتىيە ياچەيكىسىنىڭ شۇجىسى بولغاندىكىن بۇ ئىشنىڭ چەك ـ چېگرالىرىنى ئاجرىتىشى، چۈشىنىشى كېرەك. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ ھەقتە ھۆكۈمەتنىڭ ئېنىق ئۇقتۇرۇشى بار. تۆمۈراخۇن شۇجى بۇنى بىلىپ تۇرۇپ يولسىزلىق قىلىۋاتىدۇ.

— ئۇغۇ شۇنداق، — دېدى ئابدۇنەبى ئامانىساغا ئېغىر ـ بېسىقلىق بىلەن چۈشەندۈرۈپ، — تۆمۈراخۇن شۇجى چالا ساۋات ئادەم، بۈيرۇق چۈشۈرۈپ كۆنۈپ قالغان. يازىچە مەكتەپنى يېڭىلاپ سىلىپ بېرىمەن دەۋاتىدۇ. شۇڭا، ئۇ ئادەمنىڭ قىلغىنى خاتا بولسىمۇ ھازىرچە بوپتۇ دەپ تۇرايلى. بەكرەك تىكلەشسەك مەكتەپ سىلىپ بېرىدىغان ئىش سۇغا چىلاشمىسۇن. ھاشارغا بۇ قېتىم باراي. كېيىنچە مائارىپ ئىدارىسىگە كىرىپ ھېلىقى

ئۇقتۇرۇشتىن بىر نۇسخا تېپىپ قويۇپ ئاندىن بىرنېمە دېيىشەرمىز.

ئامانىسا ھەرقانچە قىلىپمۇ ئابدۇنەبىنى نىيىتىدىن ياندۇرالمىدى.

11

ئابدۇنەبىنىڭ ھاشارغا مېڭىشى بىلەنلا قۇمقىسارنىڭ ھاۋاسى سوۋۇپ كەتتى. تاڭ سەھەردە قىروۋ چۈشۈپ، قۇملۇقلار خۇددى قار ياغقاندەك ئاقىرىپ كەتكەندى. يوپۇرماق تاشلاپ يالىڭاچلانغان دەل ـ دەرەخلەر ئاپپاق چېچەكلىگەندەك كۆرۈنەتتى. ئۇششۇك مېڭىپ، يەر توڭلاشقا باشلىغان بولۇپ، توختام سۆلار ئەينەكتەك مۇز تۇتقانىدى. ئامانىسا چوڭراق ئوقۇغۇچىلارنى ھەربىكەتلەندۈرۈپ، سىنىپنىڭ ئىشىك ـ دېرىزىلىرىنىڭ يوچۇقلىرىنى، ئەينەكى چېقىلىپ كەتكەن كۆزنەكلەرنى گېزىت بىلەن چاپلاتقۇزدى. ئاندىن ئابدۇنەبى قويۇپ بېرىشكە ئولگۇرەلمىگەن مەشنى ئىككى سىنىپقا قويدى. مەش قەدىرئەھۋال تۇرغىنى بىلەن كانايلىرى كونىراپ، ئاجراپ كەتكەنىدى. ئۇ بۇ كانايلارنى ئوڭشاپ ـ قۇراشتۇرۇپ بولغۇچە خېلىلا ئاۋارە بولدى. ئاجراپ كەتكەن جەينەكنى ئوڭشىيالمايا ياتقىدىكى مەشنىڭ جەينىكىنى ئەپچىقىپ قۇراشتۇردى. ئۇ ھەر كۈنى ئەتىگىنى ئوقۇغۇچىلار مەكتەپكە كېلىپ بولغۇچە مەشلەرگە ئوت يېقىپ، سىنىپنىڭ ئىچىنى باھاردەك ئىللىتىۋېتەتتى. ئابدۇنەبى بولمىغانلىقى ئۈچۈن بىر سىنىپنىڭ ئوقۇچىلىرىنى مەشىق قىلىشقا تەشكىللىسە، يەنە بىر سىنىپنىڭ ئوقۇغۇچىلىرىغا دەرس ئۆتۈپ ئوبدانلا چارچىدى.

گەرچە ئابدۇنەبى كېسەلمەن ئانىسىنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىشنى تاپشۇرمىغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇ ئابدۇنەبىنىڭ ئۆيىگە كۆچۈپ بېرىۋالدى. شۇڭا، ھازىر كېسەلمەن ئانىغا كۈندە ئۈچ

ژاخ چاي قاينىتىپ بېرىش، تاماق ئېتىپ بېرىش، كېچىلىرى ھالىدىن خەۋەر ئېلىشمۇ ئامانىنساناڭ زىممىسىگە يۈكلەنگەنىدى. كېسەلمەن ئانا ئامانىنساناڭ كۆيۈنۈپ كۆتۈشى بىلەن خېلىلا جانلىنىپ قالغانىدى. ئۇ ئامانىنساغا ئابدۇنەبىنىڭ بالىلىق چاغلىرىدىكى كەپسىزلىكلىرىنى، دادىسىدىن ئايرىلىپ قالغاندىن كېيىنكى تارتقان جەبىر - جاپالىرىنى ۋە ھازىر ئۆزىگە خۇددى قىز بالىدەك كۆيۈنۈپ، ئاش - تامىقىنى ئېتىپ، كىر - قاتلىرىنى يۇيۇپ بېرىۋاتقانلىقىنى بىرده كۆلۈپ، بىرده يىغلاپ تۇرۇپ تەكرار - تەكرار سۆزلەپ بېرەتتى. ئامانىنساناڭ ئۆزىدەك بىر سەھرالىق نامرات ئايالغا كېلىن بولۇشقا رازى بولغانلىقىدىن سۆيۈنۈپ، خۇدادىن ئامانىنساناڭ بەختىنى، سالامەتلىكىنى، مۇراد - مەقسەتلىرىنى تىلەپ ئۇزۇندىن - ئۇزۇن دۇئا قىلاتتى. ئامانىنسا بۇ كېسەلمەن ئانىناڭ بەدەنلىرىنى بەكمۇ كىر بېسىپ كەتكەنلىكىنى، ۋاقىتسىز ئاقارغان چاچلىرىنىڭ چىگىچلىشىپ، پاخپىيىپ كەتكەنلىكىنى كۆردى - ده، ياتقىدىن چاچ يۇيۇش سۇيۇقلۇقى، ئەتىر سوپۇن قاتارلىق نەرسىلەرنى ئېلىپ كېلىپ، سۇ ئىسسىتىپ، ئانىناڭ ئۇنىمىغىنىغا قويماي داسقا چىلاپ، بەدەنلىرىنى ئۇۋۇلاپ پاكىز يۇدى. چاچلىرىنى تاراپ، سۆزگۈچ سالدى. جىگده يېلىمى بىلەن پاتلاپ ئىككى تال قىلىپ ئۆرۈپ قويدى. يۇيۇنۇپ، تارىنىپ، رەڭگىرويى خېلىلا تۇزۇلۇپ قالغان ئانا ئەكسىنى ئەينەكتىن كۆرۈپ، خۇشاللىقتىن ئامانىنساناڭ بوينىغا ئېسىلدى. «قىزىم بولغان بولسىمۇ سىلىچىلىك قىلاتتى. خۇدا ئالتۇندەك قوللىرىغا دەرد بەرمىسۇن، قىزىم» دېگىنىچە ھۆكۈرۈپ يىغلىۋەتتى، يىغا - يىغىنى كەلتۇرەر دېگەندەك ئامانىنسا ئانىغا تەسەللى بېرىۋېتىپ ئاخىرىدا ئۆزىمۇ بۇقۇلداپ يىغلىۋەتتى. ئۇلار ئوبدانلا ئىچەركىشىپ قالغانىدى. ئامانىنسا ئابدۇنەبى ھاشاردىن قايتىپ كەلسە ئارتۇقچە ھەشەم قىلمايلا توي قىلىۋېلىشنى كۆڭلىگە پۈكتى.

بۇگۈن ئەتىگەنكى ئىككى سائەتتە تۆۋەن يىللىقتىكى سىنىپقا دەرس ئۆتۈپ بولۇپ ئەمدىلا سىرتقا چىققان ئاماننىسانىڭ تۇيۇقسىز يۈرىكى ئاغقاندەك قىلدى ـ دە، ئىختىيارسىز ئەنسىز سوقۇپ كەتتى. شۇنىڭغا ئەگىشىپلا ئوڭ قاپقى لىپىلداپ تارتىشقا باشلىدى. بۇ ئالامەتتىن ئىچى سىقىلغاندەك بولۇپ ۋۇجۇدىغا بىر خاتىرجەمسىزلىك كىرىۋالدى. ئۇ، قىز بالىنىڭ ئوڭ قاپقى تارتسا ياراشمايدۇ، دېيىشىدەكەن، ئىلاھىم ياخشىلىقتىن بېشارەت بەرگەيسەن، دېگىنىچە ئوڭ قولىنىڭ ئالقىنىغا سۆيدى ـ دە، سۆيۈلگەن ئالقىنىنى ئوڭ قاپقىغا ئارقىمۇئارقا سۈردى. لېكىن، بۇنىڭلىق بىلەن ئۇنىڭ كۆڭۈل بىئارامليقى بېسىلمىدى. بىردىنلا خىيالىغا شەھەردە يالغۇز قالغان ئانىسى كېلىۋىدى، كۆڭلى تېخىمۇ بەك ئارامسىزلىنىشقا باشلىدى. ئاماننىسا ئارىلىقتىكى شەنبە ـ يەكشەنبىدە شەھەرگە كىرىپ ئانىسىنى يوقلاشنى كۆڭلىگە پۈككەنىدى. بىراق، ئابدۇنەبىنىڭ كېسىلىمەن ئانىسىنى يالغۇز تاشلاپ قويۇشقا كۆڭلى قىيمىدى. ئەمدى ئابدۇنەبىنىڭ ھاشاردىن قايتىپ كېلىشىنى كۈتمەكتىن باشقا ئامال يوق. خۇدا ئانامنىڭ تېنىنى سالامەت قىلغايسەن، دەپ پىچىرلىدى ئاماننىسا كۆزىگە لىققىدە ياش ئالغان ھالدا.

ـــ ئابدۇنەبىنى ھاشاردا تاش بېسىۋاپتۇ.
ـــ ئۆلۈك ـ تىرىكلىكى تېخى مەلۇم ئەمەس ئىكەن.
ـــ ناھىيەلىك دوختۇرخانىدا قۇتقۇزۇۋېتىپتۇ.
ـــ ئابدۇكېرىم پاڭنى قۇتقۇزمەن دەپ شۇنداق بوپتۇ.
ـــ ئۆيدەك يوغانلىقتىكى قورام تاش شۇنداق بىر دومىلاپ چۈشۈپتىكەن، ھەممەيلەن جېنىنى ياقىغا ئاپتۇ.
ـــ ئابدۇكېرىم پاڭنى شۇنداق توۋلىسىمۇ ئاڭلىماپتۇ.
ـــ پاك بولغاچقا ھاڭۋىقىپ قاراپلا تۇرۇپتۇ.
ـــ ئابدۇنەبى يۇگۇرۇپ بارغىنىچە ئۇنى بىر يانغا

ئىتتىرىۋېتىپتۇ. ئۆزى دوملاپ چۈشكەن تاشنىڭ تېگىدە قاپتۇ.
— بىچارە ئابدۇنەبى.
— ئەمدى بالىلىرىمىزنى كىم ئوقۇتۇپ بېرەر؟
— خۇدايىم سالامەت قىلار.
— تىنچ ـ ئامان ساقىيىپ كېتەر، ئىلاھىم.
— يۇرۇڭلار، شەھەرگە كىرىپ يوقلاپ چىقايلى.
كەچ پېشىن بىلەن قۇمقىسارغا يېتىپ كەلگەن بۇ خەۋەر بىردەمدىلا قۇلاقتىن ـ قۇلاققا يېتىپ، ھەممە يەرگە پۇر كەتتى. بۇ شۇم خەۋەرنى ئاڭلىغان ئاماننىسا خۇددى تۈيۈقسىز يەر تەۋرىگەندەك شۇنداق چۆچۈدىكى، يۈرىكى قېپىدىن چىقىپ كەتكەندەك بولدى، كۆز ئالدى قاراڭغۇلاشتى، مېڭىسىدىن كىرگەن بىر ئاغرىق بەدەن ـ بەدىنىگە تارىپ، پۈت ـ قوللىرىدا جان قالمىدى. ئەتىگەندىن بېرى توختىماي تارتىۋاتقان ئوك قاپىقىمۇ شىپىدە توختىدى. ئۇ ئوقۇغۇچىلارغا گەپ قىلىشقىمۇ ئۇلگۈرمەي، ياتقىنىڭ ئىشكىنىمۇ تاقىماي ئۇدۇل يېزا بازىرىغا قاراپ يۈگۈردى.

12

تۆمۈراخۇن شۇجى قاتارلىق كەنت كادىرلىرى ئابدۇنەبىنىڭ جەسىتىنى بامدات نامىزىغا ئولگۈرۈپ قۇمقىسارغا ئېلىپ چىقىشتى.
پۈتكۈل ناھىيە بويىچە ھاشار قوزغاپ ئېلىنىۋاتقان ئېلېكتىر ئىستانسىسىنىڭ ئۆستىكى تاغنىڭ يانباغرىنى بويلاپ چېپىلىۋاتاتتى. ئۆستەڭنىڭ بىر قىرغىقى تاغقا تۇتىشاتتى. تاغ چوققىسىدىن پات ـ پات تاش دوملاپ چۈشۈپ، ئەمگەكچىلەرنى پاتىپاراق قىلىۋېتەتتى. ئۆستەڭنىڭ ئورنى پۈتۈنلەي تاش ـ شېغىللىق ئىدى. ناھىيە بويىچە نەچچە ئونمىڭ ئادەم قاتناشقان

بۇ ئەمگەكتە قانچىلىغان كەتمەن، گۈرجەكلەرنىڭ كاردىن چىققانلىقىنى، قانچىلىك ئادەملەرنىڭ پۈت ـ قوللىرىنى تاش يېرىۋېتىپ ياردار بولغانلىقىنى بىلگىلى بولمايتتى. ئىش ھەقىقەتەن جاپالىق ھەم خەتەرلىك ئىدى. ئەمگەككە مەسئۇل بولۇپ تۇرغان ناھىيە، يېزا رەھبەرلىرىمۇ ئەمگەكچىلەرنىڭ ئارىسىغا بېرىپ بىخەتەرلىككە دىققەت قىلىشنى تاپىلاپ تۇراتتى، لېكىن شۇنداقتىمۇ يەنە خەتەر چىقىپ تۇراتتى.

بۇ كۈنى قۇمقىسارلىقلار يېزىلىق ھۆكۈمەت تەقسىم قىلغان چامنى ئاساسەن چېپىپ بولغانىدى. ئۆستەڭنىڭ تېگى ۋە ئىككى قاشنى تەلەپ بويىچە تەكشىلەپ، سىلىقلىۋەتسىلا بولاتتى. ئۇلار ئۆستەڭنىڭ تاغ تەرەپتىكى قىرغىقىدا چوقچىيىپ تۇرۇۋالغان يوغان بىر تاشنى قومۇرۇپ ئېلىۋېتىشى ھامانلا، تۇيۇقسىز تاغنىڭ ئۈستى تەرىپىدىن بىرمۇنچە شېغىل تاشلار سىيرىلىپ چۈشۈشكە باشلىدى. ئۇلار دەسلەپ نېمە بولغانلىقىنى بىلەلمەي بىرنەچچە دەقىقە گاڭگىراپ تۇرۇپ قېلىشتى.

ـــ قېچىڭلار، خەتەرلىك. تاغدىن تاش دومىلاپ چۈشۈۋاتىدۇ!

كىمدۇر بىرسىنىڭ ئەنسىز توۋلىغان ئاۋازى بىلەن تەڭ ھەممەيلەن پاتىپاراق بولۇپ قېچىشقا باشلىدى. ئەمما، قۇلىقى تۇغما گاس ئابدۇكېرىماخۇن ھېچنېمىنى ئاڭقىرالماي ھاڭۋاققىنىچە تۇرىۋەردى.

ـــ ئابدۇكېرىماخۇن، تېز قېچىڭ!

ـــ بولۇڭ دەيمەن، تاش چۈشۈۋاتىدۇ!

ـــ ئەستاغپۇرۇللا، ماۋۇ پاڭنىڭ تۇرۇشىنى!

ئابدۇنەبى تاغدىن دومىلاپ چۈشۈۋاتقان تاشقا شۇنداقلا قاراپ قويۇپ، چاقماق تېزلىكىدە يۈگۈردى ـ دە، ئابدۇكېرىماخۇننى بىر تەرەپكە كۈچىنىڭ بارىچە ئىتتىرىۋەتتى. لېكىن، گۈلدۇرلەپ چۈشۈۋاتقان قازاندەك چوڭلۇقتىكى تاش ئابدۇنەبنىڭ مەيدىسىگە گۈپپىدە تەگدى. ئابدۇنەبى ئۆستەڭنىڭ قارشى قىرغىقىغا قاڭقىپ

بىرىپ يىقىلدى. قۇمقىسارلىقلار يۇگۈرۈشۈپ كەلگەندە ئابدۇنەبى يىقىلغان جايىدا مىدىرلىماي ياتاتتى. جاۋىغىيىدىن، بۇرنىدىن، قۇلىقىدىن قان ئېقىۋاتاتتى.

— ھوشىدىن كەتكەن ئوخشايدۇ.

— كۆتۈرۈڭلار، دەرھال دوختۇرنىڭ قېشىغا ئاپىرايلى.

ئەمگەك مەيدانىغا قۇرۇلغان ۋاقىتلىق داۋالاش پونكىتىدىكى دوختۇرلار نەمجان ياتقان ئابدۇنەبنى جىددىي تەكشۈرۈپ، تېزدىن ناھىيەلىك دوختۇرخانىغا يۆتكەشنى بۇيرۇدى. ناھىيەنىڭ ئەمگەككە مەسئۇل بولۇپ چىقىقان مۇئاۋىن ھاكىمى كىچىك ماشىنىنى بۇيرۇپ بەردى. ئۇلار ئۇزاق يول بېسىپ ناھىيەلىك دوختۇرخانىغا يېتىپ كەلگەندە ئابدۇنەبى ئاللىقاچان جان ئۈزگەنىدى.

ئابدۇنەبنىڭ جەسىتى تاۋۇتقا سېلىنىپ، ئاشۇاقتى بىلەن قۇمقىسار مەسچىتى ئالدىغا ئېلىپ كېلىنىدى. مەسچىت ئالدىغا قېرى - ياش، ئەر - ئايال بارلىق قۇمقىسارلىقلار يىغىلغان بولۇپ، ئاياللار تېخىچىلا قوشاق قېتىپ ھازا ئېچىۋاتقان ئابدۇنەبنىڭ ئانىسىغا تەسەللى بېرىشكىنىچە بىر چەتتە قارىشىپ تۇراتتى. ئەرلەر مۇزەپپەر ئىمامنىڭ نامىز باشلىشىنى كۈتۈپ، تاۋۇتنىڭ ئالدىدا باشلىرىنى سېلىشقىنىچە قاتار تۇرۇشاتتى.

مېيىت نامىزى تامامىلانغاندىن كېيىن ئەرلەردىن تۆتى تاۋۇتنىڭ تۆتىقۇچىنى تەڭ كۆتۈرۈپ دولىسىغا ئېلىپ، مەسچىتنىڭ ئارقىسىدىكى مازارلىققا قاراپ ماڭدى. دەل شۇ چاغدا ئابدۇنەبنىڭ ئانىسىنىڭ قولتۇقىدىن يۆلەپ تۇرغان ئاماننىسا توختاڭلار، دەپ توۋلىغىنىچە تاۋۇت كۆتۈرۈپ ماڭغانلارنىڭ ئالدىنى توستى.

تاۋۇتنى كۆتۈرۈپ ماڭغانلار قانداق قىلىشنى بىلەلمەي مۇزەپپەر ئىمامغا قارىدى. مۇزەپپەر ئىمام ئۇلارنى توختاشقا

شەرەتلىدى.

— ئىمام ئاخۇنۇم، مېنىڭ بىر تەلىپىم بار ئىدى، — دېدى ئامانىسا ئىمامنىڭ ئالدىغا كېلىپ.

— دەۋەرسىلە، قىزىم، قانداق تەلەپلىرى بار ئىدى؟ — دېدى ئىمام ھاسىغا تايىنىپ تۇرۇپ.

— مەرھۇمنى مەكتىپىمىز كونا مەھەللىدە ئەھيا قىلغان باغقا دەپنە قىلساق، دېمەكچىدىم.

ئامانىسانىڭ بۇ تەلىپىگە ئىمام بىرنېمە دەپ بولغۇچە، ئەتراپتىكى جامائەت غۇلغۇلا قىلىشقا باشلىدى. بىرئاز تەمتىرىگەن ئامانىسا مەدەت تىلەپ زاكىر بوۋايغا قارىدى.

— نېمە سەۋەبتىن شۇنداق دەيلا، قىزىم؟ — دېدى بوۋاي ئامانىساغا قاراپ.

— مەرھۇم قۇمقىسارنىڭ ماڭارىپى ئۈچۈن كۆپ جاپا چەكتى. قۇمقىسار باشلانغۇچ مەكتىپىنىڭ تاقىلىپ قالماي مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشىدا چوڭ رول ئويناندى. ئاشۇ باغنىمۇ مەرھۇمنىڭ كۈچ چىقىرىشى بىلەن ئەھيا قىلغانىدۇق. ئۇنىڭ ئاشۇ قۇملۇقنى تىزگىنلەپ باغۋبوستانلىققا ئايلاندۇرۇش ئارزۇسى بار ئىدى. شۇڭا، مەرھۇمنى ئۆزى ئەھيا قىلغان ئاشۇ باغدا يەرلىكىدە قويساق دەيمەن. يەنە بىر تەرەپتىن، ئوقۇغۇچىلارمۇ ئۆزلىرى ئۈچۈن يۇرەك قېنىنى سەرپ قىلغان ئۇستازىنىڭ تۇپرىقىنى پات ـ پات يوقلاپ تۇرالايدۇ.

— بەندە ئۈچۈن ئاللانىڭ زېمىنىنىڭ قەيىرىدە ياتسا ئوخشاش، — دېدى مۇزەپپەر ئىمام ئاۋازىنى ۋەزمىن چىقىرىپ، — مېيىتنىڭ ئېگىسى قوشۇلسا مېنىڭ باشقا پىكرىم يوق.

جامائەتنىڭ نەزىرى ئابدۇنەبىنىڭ ئانىسىغا بۇرالدى.

— ئامانىسا قىزىمنىڭ تەلىپىگە مەن رازى، — دېدى ئانا ئۆكسۈپ تۇرۇپ.

— مەن قوشۇلمايمەن، — دېدى تۆمۈراخۇن شۇجى

جامائەتنىڭ ئالدىغا چىقىپ، ــ ھەر كىمنىڭ خالىغان يەردە مازارلىق پەيدا قىلىشىغا رۇخسەت يوق.

ــ بۇ خالىغانچە مازارلىق پەيدا قىلىش ئەمەس، ــ دېدى ئامانىسا تۆمۈراخۇن شۇجىغا ئىزاھات بېرىپ، ــ ئۇ يەرگە پەقەت ئابدۇنەبى مۇئەللىمنىلا دەپنە قىلىمىز. بىر ئادەمنى دەپنە قىلغانغا مازارلىق پەيدا بولۇپ قالمايدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇ يەردە ئابدۇنەبى مۇئەللىمنىڭ يېتىش ھەققى بار، ــ ئامانىسا تۆمۈراخۇن شۇجىغا دادىل قاراپ تۇرۇپ گەپىنى داۋاملاشتۇردى، ــ شۇنىمۇ بىلىپ قالسىلا، تۆمۈراخۇن شۇجى، ئابدۇنەبى مۇئەللىمنىڭ بىئەجەل ئۆلۈپ كېتىشىدە سىلىنىڭمۇ بىر كىشىلىك مەسئۇلىيەتلىرى بار...

ــ نېمە؟ نېمە دېدىلە؟ ــ تۆمۈراخۇن شۇجى تۇيۇقسىز تېرىكىپ كەتتى، ــ مەن خەقنى تاشنىڭ تېگىگە باستۇرۇپ قويمىدىم. ئاغزىلىرىغا بېقىپ گەپ قىلسىلا. سارايغا بولۇپ قالدىلىمۇ نېمە؟

ــ راست، سىلى ئابدۇنەبى مۇئەللىمنى تاشنىڭ تېگىگە باستۇرۇپ قويمىدىلا، ــ دېدى ئامانىسا خاتىرجەملىك بىلەن ئۆزىنى توختىتىپ سۆزلەپ، ــ بىراق ئابدۇكېرىمخۇننىڭ گاس ـ مېيىپلىكىنى بىلىپ تۇرۇپ ئاشۇنداق خەتەر چىقىدىغان يەرگە ئەمگەككە ئەۋەتتىلە. ئۇنىڭ ئۈستىگە يۇقىرىنىڭ ئۇقتۇرۇشىنى كۆزلىرىگە ئىلمايلا بىر ئوقۇتقۇچىنى زورلۇق ئىشلىتىپ ھاشارغا ھەيدىدىلە...

ــ نېمە دەپ كاپشىيدۇ ماڭۇ خوتۇن، گەپلىرى بولسا يۇقىرىغا ئەرز قىلسىلا ! ــ تۆمۈراخۇن شۇجى جامائەت ئالدىدا لەت بولۇپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ پېشىنى قاققىنىچە كېتىپ قالدى.

ئامانىسا ئۇنىڭ كەينىدىن بار ئاۋازى بىلەن توۋلىدى.

ــ ئەرز قىلماسمىكىن دەپ قالمىسىلا، ئەرز قىلىمەن. بۇ ئىشنىڭ مەسئۇلىيىتىنى سۈرۈشتە قىلدۇرماي قويمايمەن !

13

باھارنىڭ مەيىن شامىلى ئادەمنىڭ يۈز ـ كۆزىنى يۇمشاققىنا سىيپاپ، نازلىق ئەركىلەيتتى. تېرەكلەر پوتلا تاشلاپ چاشقان قۇلىقىدەك يوپۇرماق چىقارغانىدى. بۇغدايلار غېرىچقا كەلگۈدەك ئۆسكەنىدى. قۇملۇق باغرىدىكى توغراق، يۇلغۇن، جىغان نوتىلىرىغىمۇ سۇ يۇگۇرۇپ ئوبدانلا كۆكىرىپ قالغانىدى. قومۇش، يانتاق، كۆكتىكەنلەرمۇ بىخلىنىشقا باشلىغانىدى. باغلاردىكى ئۆرۈكلەر ھۆپپىدە چېچەكلىگەنىدى. پۇتكۈل قۇمقىسار دالاسى يېشىل لىباس كىيگەنىدى.

مەكتەپ بېغىنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئىككى كۇۋادرات مېتىر كەلگۈدەك يەرگە ئابدۇنەبى مۇئەللىمنىڭ قەبرىسى قاتۇرۇلغانىدى. ئامانىسا ناھىيە بازىرىدىن ئېلىپ چىققان ئەتىرگۈل كۆچەتلىرىنى ئوقۇغۇچىلار بىلەن بىللە قەبرىنىڭ ئەتراپىغا تۇجۇپلەپ تىكىپ چىقتى. زاكىر بوۋاينىڭ شەھەردە سودىگەرچىلىك قىلىۋاتقان ئوغلى قۇملۇقنىڭ باغرىغا يۇز مىڭ يۇەندىن ئارتۇق پۇل خەجلەپ، موتور ئارقىلىق سۇ تارتىدىغان بىر قۇدۇق قازدۇرۇپ بەرگەنىدى. بۈگۈن ئاشۇ قۇدۇق پۈتۈپ يەر ئاستى سۇيى فونتانىدەك ئېتىلىپ چىققانىدى. ئامانىسا ئابدۇنەبىنىڭ باغنى قۇملۇقچە كېڭەيتىپ ئەھيا قىلىش پىلانىنىڭ پات يېقىندا ئەمەلگە ئاشىدىغانلىقىغا ئىشىنىپ چىن يۈرىكىدىن كۈلدى. ئاشۇ چەكسىز قۇملۇقنىڭ ئورنىدا پاپىيشىل بوستانلىق ھازىرلا پەيدا بولىدىغاندەك ھاياجانلاندى. قۇدۇق سۇيى ئۇنىڭغا ئۇمىد، خۇشاللىق، ئىشەنچ ئاتا قىلغانىدى. شۇڭا، ئۇ زاكىر بوۋاي بىلەن بىرلىكتە ئوقۇغۇچىلارنى ھەركەتلەندۈرۈپ مەكتەپ بېغىنى قۇملۇق تەرەپكە كېڭەيتىپ، ئۈزۈمىتال بىلەن ئانار كۆچىتى سېلىۋاتاتتى.

ـــ خۇدايىم ئەجرىلىرىنى بېرەر، قىزىم. مۇراد ـ

مەقسەتلىرىگە يەتكۈزەر، ــ دېدى زاكىر بوۋاي ئانار كۆچىتىنىڭ تۈۋىگە توپا يۆلەۋاتقان ئاماننىساغا قايىللىق نەزىرى بىلەن قاراپ، ــ مەن تېخى سىلىنى بۇ يىل قىشلىق تەتىلدىن كېيىن قۇمقىسارغا چىقماسمىكىن دەپ ئويلىغانىدىم.

ــ مەن ئۆزۈمنى ئاللىقاچان قۇمقىسارغا ئاتىۋەتتىم، ــ دېدى ئاماننىسا كۈلۈپ تۇرۇپ، ــ كەلگۈسىدە ئۆلۈپ تارتىپ قالسام ئوقۇغۇچىلىرىم مېنىمۇ مۇشۇ باغقا دەپنە قىلسا ئىكەن، دەيمەن.

ــ خۇدا ئۆمۈرلىرىنى ئۇزۇن قىلار، قىزىم، ــ دېدى بوۋاي هاياجانلانغان هالدا، ــ نەبى رەھمەتلىكنى مۇشۇ باغقا دەپنە قىلدۇرۇپ ياخشى قىلدىلا. بالىلار ئوقۇتقۇچىسىنى پات ـ پات يوقلاپ تۇرىدۇ. مەرھۇمنىڭ قەبرىسى تاشلىنىپ قالمايدۇ.

ــ شۇنداق، ــ دېدى ئاماننىسا ئويچانلىق بىلەن، ــ ئوقۇغۇچىلار ئۇستازىنىڭ قەبرىسىنى قۇمغا يەم قىلىۋەتمەسلىك ئۈچۈنمۇ بولسا بۇ باغنى ئاسرايدۇ، پەرۋىش قىلىدۇ. ئۆتكەن يىلى يازدا باغقا سۇ قۇيۇۋېتىپ ئېيتىپ بەرگەن هېكايىلىرى ئەسلىرىدە بارمۇ؟

ــ قايسى هېكايىنى دەيلا، قىزىم؟ ــ دېدى بوۋاي ئېسىگە ئالالماي.

ــ هېلىقى ئوسمان قارچىغىنىڭ قۇملۇقتىكى كەچۈرمىشلىرى هەققىدىكى هېكايىچۇ؟

ــ هە، ئەمدى ئېسىمگە كەلدى. ئۇ هېكايە ئەمەس، قىزىم، راست بولغان ئىش، ــ دېدى بوۋاي ئاماننىسانىڭ گېپىگە تۈزىتىش بېرىپ، ــ رەھمەتلىك ئوسمان قارچىغا يالغان سۆزلەيدىغان ئادەم ئەمەس. ئەجەب بۇ ئىشنى سوراپ قالىلىغۇ؟

ــ ئابدۇنەبى مۇئەللىم سىلىدىن شۇ ۋەقەنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ئۇنىڭ ئېچىگە بىر ئوت كىرىۋالدى. ئولتۇرسا ـ قوپسا قۇمقىسارلىقلارنى بىرقانچە قېتىم كۆچۈشكە مەجبۇر قىلغان قۇملۇقنى تىزگىنلەپ، بېهىشتەك گۈزەل باغۇبوستانلىق بىنا

قىلىشىنى ئويلايدىغان، چارە ـ ئامال ئىزدەيدىغان بولۇپ قالغاندى. سىلى ئوغلۇمغا دەپ قۇدۇق قازدۇرۇپ بېرىمەن دېگەندىمۇ بەك خۇش بولۇپ كەتكەندى. ئەپسۇس، قۇدۇقتىن سۇ چىققىنىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرەلمەي قالدى، ــ ئامانىنسانىڭ كۆزىگە مۆلدىرە ياش كەلدى، لەۋلىرى تىترىدى. ئۇ بىرئاز تۇرۇۋېلىپ سۆزىنى يەنە داۋام قىلدى، ــ رەھمەتلىكنىڭ بۇ يىلدىن باشلاپ قۇملۇق تەرەپكە ئىچكىرىلەپ ئورمان سېلىپ، پەرۋىش قىلىش پىلانى بار ئىدى. دەرس ئارىلىقلىرىدا ئوقۇغۇچىلارغا يېشىللىق بەرپا قىلىپ، ئانا تۇپراقنى قوغداش ھەققىدە تەربىيە بېرىپ تۇراتتى. ئۇ كەلگۈسى يىگىرمە ـ ئوتتۇز يىل ئىچىدە قۇمقىسارلىقلارنىڭ ئەڭ دەسلەپتە ئولتۇراقلاشقان زېمىنلىرىغىچە قۇملۇقتىن قايتۇرۇۋېلىشىنى كۆڭلىگە پۈككەندى. مەن ئۇنىڭ بۇ ئارزۇسىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن بىر ئۆمۈر تىرىشمەن.

ــ ياخشى تىلەك ئالتۇنغا تەڭ، ــ دېدى بوۋاي رازىمەنلىك بىلەن، ــ ئاللا بىزگە بۇ بىر پارچە زېمىننى بەخشەندە قىلىپ بېرىۋەتكەن. شۇڭا، بۇ زېمىننى قوغداش، ئاسراش، باغۇبوستانلىققا ئايلاندۇرۇش بىزنىڭ ئادا قىلىشقا تېگىشلىك پەرزلىرىمىزنىڭ بىرسى، ئادەملىكىمىزنىڭ ھەققى ـ ھۆرمىتى. ئۆز زېمىنىنىڭ قەدرىگە يەتمىگەن، بۇزۇپ ۋەيران قىلىۋەتكەن، ئەجدادىنىڭ قەبرىسىنى تاشلىۋەتكەن ئىنسان خارلىقتا قالىدۇ. ئاللانىڭ ھىدايىتىگە نائىل بولالمايدۇ.

ــ خانىم، ھاي ئامانىنسا خانىم!

كىمدۇر بىرسىنىڭ توۋلىغان قوپال ئاۋازى زاكىر بوۋاي بىلەن ئامانىنسانىڭ قىزغىن پاراڭىنى ئۈزۈپ قويدى. ئامانىنسا ئاۋاز چىققان تەرەپكە چۆچۈپ قاردى. تۆمۈراخۇن شۇجى بىرقانچە كىنت كادىرلىرى بىلەن ئۇلارغا قاراپ گىدىيىپ تۇراتتى. ئۇ ئامانىنسانىڭ قارىغىنىنى كۆرۈپ يەنە توۋلىدى.

ــ مەيەرگە كەلسىلە، سىلىگە دەيدىغان گەپ چىقىپ قالدى.

ئامانىسا زاكىر بوۋاي بىلەن بىللە شۇجىنىڭ قېشىغا كەلدى. ئۇنىڭغىچە نېمە ئىش بولغانلىقىغا قىزىقىپ ئوقۇغۇچىلارمۇ قىلىۋاتقان ئىشلىرىنى تاشلاپ ئامانىسانىڭ ئەتراپىغا ئولاشتى.

— ئاڭلاپ قويسىلا، كەنت پارتىيە ياچېيكىسىنىڭ قارارى، — دېدى تۆمۈراخۇن شۇجى ھېچقانداق تۇزۇتسىزلا گەپ باشلاپ، — بىز ياچېيكىدا مۇزاكىرىلىشىپ بۇ باغنى كەنتنىڭ ئىگىدارچىلىقىغا ئۆتكۈزۈۋېلىشنى قارار قىلدۇق.

— ئۇنداق قىلىشسىلا بولماسمىكىن، — دېدى ئامانىسا ئۆزىنى زورىغا تۇتۇۋېلىپ، — بۇ باغ مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچىلارنىڭ بىرقانچە يىللىق مېھنىتى بەدىلىگە ئەھىيا قىلىنىپ مۇشۇنچىلىك ھالغا كەلدى. ئەمدى تازا مېۋە بېرەي دەۋاتقاندا تارتىۋالسىلا قاملاشماس.

— باغنى ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئەھىيا قىلغىنى راست، — دېدى تۆمۈراخۇن شۇجى مۇغەمبەرلىك بىلەن ھىجىيىپ، — ئەمما زېمىن ھۆكۈمەتنىڭ. بىرقانچە يىلدىن بېرى باغنىڭ ئورنىنى ئوبدانلا تېرىپ پايدىلىنىۋالدىڭلار. كەنت بىر تىيىنمۇ ئىجارە ھەققى ئالمىدى.

— ھۆكۈمەتنىڭ تاشلاندۇق يەرلىرنى بىنەم ئېچىپ پايدىلانغانلاردىن ئىجارە ھەققى، ھەر خىل سېلىقلارنى ئالماسلىق ھەققىدە بەلگىلىمىسى بار، — دېدى ئامانىسا قىزىشىپ سۆزلەپ.

— ھەببەللى، شۇڭا بىز بىرنەچچە يىلدىن بېرى تەخىر قىلدۇق. ئەمدى باغنى كەنت ئىگىدارچىلىقىغا ئۆتكۈزۈۋالساق تامامەن بولىدۇ. سىلىمۇ بىر ئوقۇتقۇچى بولغاندىكىن مەندىن ئوبدانراق بىلىلا. دۆلەتنىڭ، كوللېكتىپنىڭ مۈلكىنى خالىغانچە ئىگىلىۋېلىشقا، ھەقسىز پايدىلىنىشقا بولمايدۇ. بۇ ئىشنى كەنت پارتىيە ياچېيكىسىدا قارار قىلىپ بولدۇق. بۇ يالغۇز مېنىڭلا پىكرىم ئەمەس، — دېدى تۆمۈراخۇن شۇجى كۆرەڭلىك بىلەن، —

شەھەردىن چىقىپ باغنى ھۆددىگە ئالمىز دەيدىغانلار بار. ناۋادا باھاسىغا چىقىشالمىسلا سىلى ھۆددىگە ئالسىلىمۇ مەيلى. شۇنىمۇ بىلىپ قالسىلا، بۇ يالغۇز مەكتەپنىڭ بېغىغا قارىتا چىقىرىلغان قارار ئەمەس. ئومۇمەن قۇمئېرىق ئۆستىڭىنىڭ بۇ تەرىپىدىكى كونا مەھەللىنىڭ زېمىنلىرىنى خالىغانچە ئىگىلەپ قىلىۋالغان باغلارنىڭ ھەممىسى كەنت ئىگىدارچىلىقىغا ئۆتكۈزۈۋېلىنىدۇ. باغنى يەنىلا ئۆزۈم باشقۇرسام دەيدىغانلار بولسا، ھۆددىگە ئېلىش توغرۇلۇق كەنت بىلەن توختام تۈزىدۇ.

ــ نەچچە يىلدىن بېرى قۇم بېسىپ قاقاسلىشىپ كەتسە كارىڭ بولمىدى. تېخى ئەڭ ئاۋۋال ئۆزۈڭ يېڭى مەھەللىگە كۆچۈپ بېرىۋالدىڭ. مانا ئەمدى بىر ئوبدان باغ قىلىپ مېۋىگە كىرگۈزۈپ قويساق، كۆزۈڭ قىزارغان ئوخشىمامدۇ، ــ دېدى زاكىر بوۋاي غەزىپىنى باسالماي، ــ سەن ئەڭ ياخشىسى بۇنداق نائىنسابلىق قىلما. باغ دېگەننى پەرۋىش قىلىپ، ھارام شاخلىرىنى پۈتاپ، تۈۋىنى يۇمشىتىپ تۇرمىسا ئوت بېسىپ قۇرۇپ كېتىدۇ. شۇنچە جاپا بىلەن مەڭ تەستە ئەھيا قىلغان باغنى ۋەيران قىلاي دەمسەن نېمە؟ ھېلىمۇ بۇ باغلاردىن ياز بويى پايدىلىنىۋاتىسەن. ئۇ باشلىق، بۇ باشلىق دەپ باشلاپ ئاچىقىپ كۆڭۈل ئېچىۋاتىسەن. سېۋەت ـ سېۋەتلەپ مېۋىلەرنى شەھەرگە توشۇغىنىڭدا سېنى بىرەر قېتىمۇ توسقان يېرىمىز يوققۇ؟ ئۇنداق قىلما، بۇ باغنى تارتىۋالمەن دېمىگىن.

ــ سىلى ئۆلەي دەپ قالغان ئادەم، سىڭگەن نانلىرىنى يەپ ئارامخۇدا جانلىرىنى باقسىلا. قېرىغان ئادەم دەپ يول قويسا ئاقساقاللىق قىلىپ... ــ دېدى تۇمۇراخۇن شۇجى بوۋايىنى سىلكىشلەپ.

ــ باغنى تارتىۋېلىپ باشقىلارغا ھۆددىگە بېرىشكە سىلىنىڭ ھېچقانداق ھەققىلىرى يوق، ــ دېدى ئامانىنسا خاتىرجەملىك بىلەن، ــ باغنى كىم ئەھيا قىلغان بولسا، شۇ باشقۇرىدۇ. يەرنىڭ ھەققىنى تۆلەشكە توغرا كەلسە، دۆلەتنىڭ بەلگىلىمىسى

بويىچە ھەق تاپشۇرىمىز. سىلىنىڭ خالىغانچە بېكىتكەن ھەق ئېلىش ئۆلچەملىرى ھېساب ئەمەس، ــ ئامانىنسا شۇنداق دېدى ــ دە، ئەتراپىدىكى ئوقۇغۇچىلارغا بۇيرۇق قىلدى، ــ يۇرۇڭلار ساۋاقداشلار، ئىشىمىزنى داۋاملاشتۇرۇڭپرەيلى.

ــ قېنى كۆرىمىز، ــ دېدى تۆمۇراخۇن شۇجى چىشلىرىنى غۇچۇرلاتقىنىچە.

14

ئامانىنسا يېزىلىك ھۆكۈمەتكە، ناھىيەلىك مائارىپ ئىدارىسىگە، ئورمانچىلىق ئىدارىسىگە، ھەتتا ناھىيەلىك خەلق ھۆكۈمىتىگىچە ئەرز سۇندى. ياش ھاكىم بىلەن كۆرۈشۈپ ئابدۇنەبىنىڭ ئۆلۈم ۋەقەسىدىن تارتىپ تۆمۇراخۇن شۇجىنىڭ ئۆز بېشىمچىلىق بىلەن باغنى تارتىۋېلىپ باشقىلارغا ھۆددىگە بەرگىنىگىچە بولغان ئىشلارنى بىرمۇبىر ئىنكاس قىلدى. ھاكىم ئامانىنسانىڭ ھەممە گېپىنى كۆڭۈل قويۇپ ئاڭلىدى ۋە چوڭقۇر ھېسداشلىق قىلدى. بۇ ئىشلارنى باشقىلارغا ھاۋالە قىلماي شەخسەن ئۆزى چىقىپ ھەل قىلىدىغانلىقى ھەققىدە ۋەدە بەردى.

ئۆرۈك غورىسى قوي مايىقىدەك بولغان چاغدا تۆمۇراخۇن شۇجى پۈتكۈل قۇمقىسار تەۋەسىدىكى قۇملۇققا يانداشتۇرۇپ ئەھيا قىلىنغان باغلارنى ئۆز ئالدىغا قارار چىقىرىپلا شەھەردىن چىققان باققاللارغا ھۆددىگە بېرىۋەتكەنىدى. بۇ ئىشلارنى يېزا، ناھىيە مەسئۇللىرى چوقۇم ھەل قىلىپ بېرىدۇ دەپ ئۇمىدلەنگەن قۇمقىسارلىقلار بارا ــ بارا ئۇمىدسىزلىنىپ، ئۇنى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى. ئۇلار شۇنچە جاپا تارتىپ ئەھيا قىلغان باغلىرىنى ئەمدى مېۋىسىنى يەيدىغان ۋاقتىدا تارتقۇزۇپ قويۇپ، قورساق كۆپۈكى بولۇپ كېتىشكەنىدى.

ــ بۇ نەپسىگە بالا تەگكۈر بىلەن تەڭ بولۇپ يۇرگۈچە كېلەر يىلى يەنە قايتىدىن باغ قىلايلى. قۇمقىساردا بىكار يەر تولا.

قۇملۇقنىڭ ھەممىسى ئۆزىمىزنىڭ زېمىنى. خاپا بولۇشمايلى تۇغقانلار. تۆمۈراخۇن شۇجى بېغىمىزنى تارتىۋالغان بىلەن قۇمقىسارىدىن يۆتكەپ ئەكەتمىدىغۇ؟ تۇرمامدۇ ئەينا كۆز ئالدىمىزدا، ــ دەيتتى زاكىر بوۋاي باغنىڭ ئىچ ئاغرىقىدا دەردىمەن بولۇپ كەتكەنلەرگە تەسەللى بېرىپ، لېكىن بوۋاي شۇنداق دېگىنى بىلەن باغنىڭ ئىچ ئاغرىقىدا تۇگىشىپ كېتىۋاتاتتى.

بىر كۈنى سەھەردىلا قۇمقىسارغا كەينىدىن بوراندەك توپا توزۇتقىنىچە ئۈچ كىچىك ماشىنا كىرىپ كەلدى. كەنت كومىتېتى قورۇسىدىمۇ توختىماستىن ئۇدۇل قۇملۇقنىڭ گىرۋىكىدىكى باغقا كېلىپ، ئابدۇنەبى مۇئەللىمنىڭ قەبرىسىنىڭ تۈۋىدە توختىدى. ماشىنىلاردىن ياش ھاكىم قاتارلىق ناھىيە ۋە يېزىنىڭ رەھبەرلىرى بىر ـ بىرلەپ چۈشۈشتى. ئۇنىڭغىچە ھاكىمنىڭ ماشىنىسىنى تونۇغان تۆمۈراخۇن شۇجى دوپپىسىنىڭ چۈشۈپ قالغىنىغىمۇ قارىماي ھاكىمنىڭ ئالدىغا يۈگۈرۈپ كەلدى. ھال ـ ئەھۋال سورىدى. لېكىن، نېمە ئۈچۈندۇر ھاكىمنى كۆرۈش بىلەن ئىچىگە بىر قورقۇنچ كىرىۋالدى.

ــ بولسىلا، دەرھال ئۇقتۇرۇش قىلسىلا، بارلىق كەنت ئاھالىسى، مەكتەپنىڭ ئوقۇتقۇچى ـ ئوقۇغۇچىلىرى مۇشۇ يەرگە يىغىلسۇن، يىغىن بار، ــ دېدى ھاكىم تۆمۈراخۇن شۇجىغا.

ئۇنىڭسىزمۇ ھاكىمنىڭ كەلگەنلىكىنى بىلىپ بولغان قۇمقىسارلىقلار باغقا قاراپ ئېقىشقا باشلىغانىدى. ئامانىنىسامۇ ئوقۇغۇچىلارنى رەتلىك تىزىپ باغقا قاراپ كېلىۋاتاتتى. ئامانىنسا ھاكىمنى نېرىدىن كۆرۈپلا، نېمە ئۈچۈندۇر ۋۇجۇدىغا گۈررىدە يىغا ئولاشتى. كىرپىكلىرى نەملىشىپ، ئەتراپىدىكى ئادەملەرنى تۇزۇك ئىلغا قىلالمىدى. ھاكىم بىلەن بېشىنى لىڭشىتىپلا سالاملاشتى. يىغلىۋېتىشتىن ئۆزىنى ئاران ـ ئاران تۇرالتتى.

ھاكىم ئەتراپىدىكى دېھقانلارغا قاراپ سۆزىنى باشلىدى. ئامانىنسا ھاياجاندىن چۈش كۆرگەندەك تۇيغۇغا كېلىپ

قالغاندى. ئۇ ھاكىمنىڭ قۇمقىسارلىقلار تاشلاندۇق قۇملۇقتا ئەھيا قىلغان باغنى كەنت كومىتېتنىڭ مەجبۇرىي تارتىۋېلىپ باشقىلارغا ھۆددىگە بەرگەنلىكى قانۇنسىزلىق ئىكەنلىكى، باغنىڭ ئۆز ئىگىلىرىگە قايتۇرۇپ بېرىلگەنلىكى، شەھەردىكى باققالىلار بىلەن تۇزۇلگەن ھۆددە ـ توختامنامىلەر بىكار قىلىنغانلىقى، شۇنداقلا تۆمۈراخۇن شۇجىنىڭ قۇمقىسار كەنت پارتىيە ياچېيكىسىنىڭ شۇجىلىقىدىن قالدۇرۇلۇپ تەكشۈرۈلىدىغانلىقى ھەققىدىكى سۆزلىرىنىمۇ خۇددى چۇش كۆرگەندەك تۇيغۇدا ئاڭلىدى. ھاكىمنىڭ سۆزى تۈگىگەندە ياڭرىغان ئالقىش ساداسى ئۇنى بۇ خىيالىي تۇيغۇ قوينىدىن تارتىپ چىقاردى. ھاكىم قۇمقىسارلىقلارنىڭ قۇملۇق بىلەن كۇرەش قىلىپ قاقاس چۆللۈكنى باغۇبوستانلىققا ئايلاندۇرۇشتەك كاتتا روھىنى ماختىدى ۋە قۇملۇقتا ماشىنىلاشقان قۇدۇق قېزىشقا مەبلەغ ھەل قىلىپ بېرىدىغانلىقىنى ئېيتتى. قۇمقىسارلىقلارنىڭ قۇملۇقنى كۆكەرتىش ئىشىنى قەتئىي داۋاملاشتۇرۇشىغا مەدەت بەردى.

ــ مەن ھۆددە قىلىمەن. مەكتەپنى بۇگۈندىن ھېسابلىغاندا بىر ئاي ئىچىدە يېڭىلاپ سېلىپ پۈتكۈزۈپ بېرىمىز، ــ دېدى ھاكىم ئامانىنساغا قاراپ، ــ يەنە باشقا قىيىنچىلىقلار بارمۇ؟

ــ يوق، ــ دېدى ئامانىنسا ھاياجانلانغان ھالدا، ــ مەكتەپتە ئوقۇتقۇچى كەم، ئەمما...

ئامانىنسا بۇنداق ياقا يۇرتقا كىمۇ چىقىشنى خالىسۇن، دېمەكچىدى، لېكىن گېپىنىڭ ئايىغىنى يۇتۇۋەتتى.

ــ خاتىرجەم بولۇڭ، سىڭلىم، ئوقۇتقۇچىنىمۇ ئېلىپ چىقتۇق، ــ دېدى ھاكىم كۇلۇمسىرەپ، ــ قۇمقىسار مائارىپىغا ئۆزىنى بېغىشلىغان ئەزىمەت يىگىتتىن بىرسى بىز بىلەن بىللە چىقتى، ــ ھاكىم شۇنداق دېگەچ بىر چەتتە تارتىنىپ قاراپ تۇرغان يىگىتنى شەرەتلىدى، ــ ئەسقەرجان، قېنى سىلە. قېچىپ تۇرماي يېقىنراق كەلمەمسىلە.

ئامانىنسا هاكىم شەرەتلىگەن تەرەپكە قاراپ، يۈرىكى هاياجاندىن تېپچەكلەپ كەتتى. شەھەرنىڭ تىپىك مودا يىگىتلىرىگە خاس كىيىنگەن ئەسقەر هاكىمنىڭ قېشىغا كەلدى ۋە ئامانىنساغا قاراپ مەغرۇرانە كۈلۈمسىرىدى.

ئەسقەرنىڭ قۇمقىسارغا ئوقۇتقۇچىلىققا چىقىشى ئامانىنسانى هەم هەيران قالدۇردى، هەم خۇشال قىلدى. هاكىم ئامانىنساغا قاراپ چاقچاق قىلدى.

— مانا بۇ يىگىت قۇمقىسار باشلانغۇچ مەكتىپىدە ئوقۇتقۇچىلىق قىلىشنى ئۆزى تەلەپ قىلىپ چىقتى. ئۇنى مەكتەپكە قوبۇل قىلغايسىز، سىگىلىم. مېن ئارتۇقچە سۆزلىمىسەممۇ ئۆزۈڭلارمۇ ئوبدان تونۇشسىلەرغۇ دەيمەن، — هاكىم ئەسقەرنىڭ دولىسىغا پاققىدە بىرنى ئۇرۇپ قويدى ـ دە، ئۆزى بىلەن بىللە چىققان كىشىلەرنى قۇمقىسارلىقلار قۇملۇقتا ئەھيا قىلغان باغلارنى ئېكسكۇرسىيە قىلدۇرۇش ئۈچۈن باشلاپ ماڭدى. خۇشاللىقتىن بېشى ئاسمانغا تاقاشقان قۇمقىسارلىقلارمۇ هاكىمنىڭ كەينىدىن دەمبەس قەدەم ئەگەشتى.

ئابدۇنەبىنىڭ قەبرىسى ئالدىدا ئامانىنسا، ئەسقەر ۋە ئوقۇغۇچىلارلا قالغانىدى. ئامانىنسا يىگىتنىڭ مايلاپ پارقىرىتىۋالغان چېچىغا، قىزلارنىڭكىدەك سىلىق، يۇمران مەڭزىگە قاراپ ئىشەنچسىزلىك بىلەن پىچىرلىدى.

— قۇمقىسارغا ئوقۇتقۇچىلىققا چىققىنىڭ راستمۇ؟

— مانا ئالدىڭدا تۇرۇپتىمەنغۇ، — دېدى يىگىت شوخلۇق بىلەن.

— بۇ يەر شەھەرگە ئوخشىمايدۇ. شارائىتى سېنىڭ تەسەۋۋۇرىڭدىكىدىنمۇ ناچار. كۆنەلمەي پۇشايمان يەپ قالارسەنمىكىن.

— نېمە؟ مېنى يەنە قوغلىماقچىمۇ؟ — دېدى يىگىت سەل قىزارغان هالدا، — سەن كۆنەلىگەن يەرگە مەنمۇ كۆنەلەيمەن، مەن قۇمقىسارغا بۇ يەرنىڭ توغرا قىلىرىدەك، يۇلغۇنلىرىدەك

يىلتىز تارتىپ كېتىمەن. ماڭا ئىشەن.

ئامانىنساننىڭ بۇرنىنىڭ ئۇچى ئېچىشقاندەك بولدى. كۆزىگە ياش تولۇپ، كۆز ئالدىدىكى نەرسىلەر خىرەلەشتى، قالدى. بوغۇزىغا يىغا قاپلاشتى. ئۆزىنى تۇتالماي ئوقۇغۇچىلارنىڭ كۆز ئالدىدىلا ئەسقەرنىڭ بوينىغا ئېسىلغىنىچە بۇقۇلداپ يىغلاپ كەتتى.

ياشارغان يۇرەك

مۇقەددىمە

ـــ چوڭ ئانا، قارىغىنا، شەھەرنىڭ بوسۇغىسىغا كېلىپ قالدۇق.

ـــ ھە راست، كېلىپ قاپتۇق. مۇھەممەد بالام، ۋاييەي، بۇ شەھەر ئەجەب ئۆزگىرىپ كېتىپتۇيا ! بۇرۇنقى قىياپىتىدىن ھېچنېمە قالماپتۇ. ۋاي خۇدايىمەي، شەھەرلىكلەرنىڭ نېمە قىلغىنى بۇ؟ يەر تېپىلمىغاندەك ئۆيىنىڭ تۆپىسىگە ئۆي سېلىپ ئولتۇرۇپتۇيا.

ـــ قەۋەت ئۆي دېگىنى ئاشۇ شۇ، چوڭ ئانا. مۇشۇ بەش ـ ئالتە يىلدىن بېرى شەھەر ئىچىدە پۈتۈنلەي مۇشۇنداق ئۆيلەر سېلىنىپ كەتتى. كىشىلەرنىڭ ئېيتىشىچە، ئىدارە ـ جەمئىيەتلەر ئۆيلىرىنى قەۋەت قىلىپ سالمىسا، ھۆكۈمەت ئۇنىماس ئىمىش.

ـــ ھە، مۇنداق دېگىنە، مۇھەممەد بالام، ھۆكۈمەتنىڭ قولىدىن كەلمەيدىغان ئىش يوق. شۇنچە ئېگىز ئۆينىڭ ئىچىگە بىرمۇنچە ئادەم كىرىۋالسا ئۇرۇلۇپ كەتمەمدىغاندۇ؟ ـــ سارىخان چوڭ ئانا بارماقلىرىنى پۈكۈپ نېمىنىدۇر ھېسابلىغاندىن كېيىن يەنە سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، ـــ شەھەرگە كىرىگىلى ساپمۇساق ئون يىل بوپتۇ. ئۆتكەن قېتىم سېنى يوقلاپ كىرگەندە، خاپىچىلىقتا كۆڭلۈمنىڭ ئارامى يوق، شەھەرنىڭ ھېچ يېرىگە سەپسالماپتىكەنمەن. ئۆزگىرىش كارامەت چوڭ بولۇپ كېتىپتۇ. ئادەم ئۆلۈپ قالمىسلا نى ـ نى يېڭىلىقلارنى كۆرىدىكەن، ـــ

ئانا نۇرسىز كۆزلىرىنى يولنىڭ ئىككى چېتىدىكى كۆككە بوي سوزغان ھەيۋەتلىك بىنالارغا، يولغا سايە تاشلاپ تۇرغان مەجنۇنتاللارغا، گۈللەرگە ھەۋەس بىلەن تىكىلىنىچە سۆزلەيتتى، — ئىلگىرى شەھەرنىڭ كوچىلىرىدىن يۇندى ئاقاتتى. ھەممە يەردە دۆۋە ـ دۆۋە ئەخلەت ـ چاۋارلارنى كۆرگىلى بولاتتى. چۈشەن ـ پاشىلار مېغ ـ مېغ ئىدى. سېسىقچىلىقتىن تىنى تارتقىلى بولمايتتى. كوچىلاردا تىزىلىزغىچە توپا كېچىپ ماڭاتتۇق. مانا ھازىر ھەممە نەرسە ئۆزگىرىپتۇ.

— ئۇ چاغدا مەن كىچىك ئىدىم، چوڭ ئانا.

— شۇنداق، سەن كىچىك ئىدىڭ، بالام. ئاغىنىلىرىڭ كىيىپ ئويناپ يۈرىدىغان ۋاقىتلىرىڭ ئىدى، — ساربىخان چوڭ ئانا ئۆتكەن كۈنلىرىنى ئېسىگە ئالسا، بۆلەكچىلا روھلىنىپ ھارماي سۆزلەپ كېتەتتى، — قىلىدىغان بولسام گەپ تولا، مۇھەممەد بالام، بۇ ھۆكۈمەتنىڭ ساۋابلىق ئىشلىرى بەك تولا. ئاددىيسى يول ياساش، كۆۋرۈك سېلىشقا ئوخشاش ساۋابلىق ئىشلارنىمۇ ھارماي قىلىدۇ. بۇرۇنقى ھۆكۈمەتنىڭ ھاكىملىرى بىلەن ھازىرقى ھۆكۈمەتنىڭ ھاكىملىرى پەقەتلا ئوخشمايدۇ. بۇرۇنقى ھۆكۈمەتنىڭ ھاكىملىرىغا بىز ئىشلەپ بېرەتتۇق. ھازىرقى ھۆكۈمەتنىڭ ھاكىملىرى بىزگە ئىشلەپ بېرىۋاتىدۇ. خۇدايىم شۇ توختى ھاكىم بالامنىڭ ئۆمرىنى ئۇزۇن قىلسۇن. ئۇنىڭغا مەندەك قېرى سارەم ئانىسىنىڭ جېنى قۇربان بولسۇن.

— راست دەيسەن، چوڭ ئانا، توختى ھاكىم ئېسىل ئادەم.

— ئەۋلىيادەك ئادەم، — دېدى ئانا مۇھەممەدنىڭ سۆزىنى تەكرارلاپ، — توۋا، زامان ياخشى بولسا، ئەمەلدارمۇ ياخشى بولىدىغان ئوخشايدۇ، — ئانا نېمىنىدۇر ئېسىگە ئالغاندەك قىلىپ مۇھەممەدكە قارىدى، — ماڭا قارا، مۇھەممەد بالام، مېڭىۋەردۇق، ئاشۇ توختى ھاكىم بالامنىڭ ئۆيىنى بىرەرسىدىن سوراپ بېقىپراق ماڭساق بولاتتى.

— شۇنداق قىلىلى، چوڭ ئانا، مەن ھازىرلا سورايمەن.

— ياق، توختا، بالام، — ئانا مۇھەممەدنى توختىتىۋالدى، — ھاكىم بالامنىڭ ئۆيىنى ئۆزۈم سوراي، — ئانا يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان ۋېلىسىپىتلىك كىشىنى توختاتتى، — ئەسسالام، بالام. ئۆزلىرىدىن سورايدىغان بىر ئېغىز گەپىم بار ئىدى.

ۋېلىسىپىتلىك كىشى دەرھال توختاپ، بۇ ناتونۇش مومايغا سالام بەردى ۋە ئەدەپ بىلەن دېدى:

— قېنى سوراڭ، ئاپا.

— توختى ھاكىمنىڭ ئۆيى نەدىرەكتۇ؟

— مۇشۇ يولنىڭ تۆگەنچىسىگە بارغاندا ئوڭ تەرەپكە بۇرلىسىلا، ئۇدۇل توختى ھاكىمنىڭ ئۆيىگە بارىلا.

— رەھمەت، بالام. خۇدايىم بىر جانلىرىغا مىڭ جان بەرسۇن. قېنى مۇھەممەد بالام، يولنى داۋاملاشتۇرايلى.

مۇھەممەد ئېشەك ھارۋىسىنى ئاستا ھەيدەپ ماڭدى. سارىخان ئانا بىردەم خىيال سۈرۈپ ئولتۇردى ـ دە، يەنە ئاغزى ـ ئاغزىغا تەگمەي سۆزلەشكە باشلىدى.

— قارىغىنا، مۇھەممەد بالام، ھېلىقى كادىر بالامنىڭ مۇئامىلىسىنىڭ سىلىقلىقىنى، ئاھ، نېمىدېگەن ياخشى زامانلار بولۇۋاتىدۇ ـ ھە ! سەن بىلمەيسەن، مۇھەممەد بالام، خۇدا بىر زاماندىكى كادىر ـ ئەمەلدارلارنى ھەرگىز كۆرسەتمىسۇن. ھەممىسى قاپىقى ياماق، مۇز تەلەت، ئادەم سىياقى يوق نېمىلەر ئىدى. ئۇلارنى توختىتىپ گەپ سوراش تۆگۈل يېنىدا كېتىۋېتىپ قاتتىقراق يۆتەلگىلىمۇ بولمايتتى. زامان ياخشى بولسا، ئادەملەرنىڭ خۇيـ ـ پەيلىمۇ ئۆزگىرىدىكەن. ئەنە كۆرۈۋاتسەنغۇ، بايىقى كادىر بالامنىڭ مۇئامىلىسى شۇنداق سىلىق، شۇنداق مۇلايىم، شۇ كادىر بالامنىڭ چارۋا مالىرى ئىككىدىن تۇغۇپ، ئاشلىق زىرائەتلىرى خامانلىرىغا پاتماي قالسۇن، ئىلاھىم.

— چوڭ ئانا، شەھەردىكى كادىرلار ئاشلىق تېرىمايدۇ، چارۋا مال باقمايدۇ، — دەپ چۈشەندۈردى مۇھەممەد.

ـــ ۋاي ئېسىم قۇرۇسۇن، ـــ ئانا ئاغزىغا يەتكىلىگىنە شاپىلاقلاپ قويدى، ـــ ئىشقىلىپ، ئاشۇ كادىر بالامنىڭ مال چارۋىلىرى، ئاشلىق زىرائەتلىرى بولمىسا، بالىچاقىلىرى، ئاتا ـ ئانىسى باردۇ. ياراتقان ئىگەم شۇلارنىڭ تېنىنى سالامەت قىلىپ، ئارزۇ ـ ئارمانلىرىغا يەتكۈزەر، ئىلاھىم.

ئۇلار ئۇچرىغانلاردىن سوراپ يۇرۇپ، تۇختى ھاكىمنىڭ ئۆيىنى ئاسانلا تاپتى.

ـــ كەلدۇق، چوڭ ئانا، توختى ھاكىمنىڭ ئۆيى مۇشۇ ئىكەن. ئانا ئوغلى كۆرسەتكەن دەرۋازىغا قارىماپ سەل تەئەججۈپلەندى. ئىشەنمەسلىك نەزىرى بىلەن كۆزىنى ئوغلىغا تىكتى:

ـــ بۇ قانداقسىغا ھاكىمنىڭ ئۆيىگە ئوخشىسۇن، مۇھەممەد بالام، بىز چوقۇم باشقا بىرسىنىڭ ئىشىك ئالدىغا كېلىپ قالغان ئوخشايمىز.

ـــ كىشىلەر مۇشۇ ئۆيىنى توختى ھاكىمنىڭ ئۆيى دەپ كۆرسىتىپ قويغان تۇرسا.

ـــ ئۇغۇ شۇنداق، بىراق، ـــ سارىخان چوڭ ئانا تىلىنىڭ ئۇچىغا كەلگەن گەپنى يۇتۇۋېتىپ، ئىشەنچسىزلىك بىلەن مۇھەممەدكە بۇيرۇق قىلدى، ـــ ئۇنداق بولسا، ئۆيگە كىرىپ كۆرۈپ باقايلى، ـــ ئانا ھارۇندىن چۆشكەچ غۇدۇراشقا باشلىدى، ـــ ۋاي ! بۇ ئۆينىڭ نەرى ھاكىمنىڭ ئۆيىگە ئوخشىسۇن. بىزنىڭ باغتوغراق كەنتىنىڭ باشلىقى مەخمۇتنىڭ ئۆيىمۇ بۇنىڭدىن ئېسىل، توۋا، توختى ھاكىم بالام مۇشۇنداق كىچىككىنە ئۆيدە ئولتۇرامدىغاندۇ؟ بىچارە كەڭ ـ كۇشادىرەك ئۆي سېلىپ ئولتۇرماي.

ـــ ئەسسالامۇئەلەيكۇم.

ئۆيدىن قىرىق بەش ياشلار چامىسىدىكى ئېگىزگىنە، ئاق پوسمىلاق، خام سېمىز كەلگەن ئايال چىقىپ سارىخان چوڭ ئانىغا سالام بەردى. ئانا ئايالنىڭ باش ـ ئايىغىغا بىر قۇر قارىۋالغاندىن كېيىن، ئالدىراپ سورىدى:

ـــ ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام، خانىم قىزىم. بىز توختى ھاكىم بالامنى ئىزدەپ كەلگەنىدۇق. بۇ ئۆي... ئۆزلىرى ...

ـــ مەن توختى ھاكىمنىڭ ئايالى بولىمەن.

ـــ ۋاي ئانامەي، بۇ كېلىنچەك قىزىم ئىكەنغۇ، ـــ ساربخان چوڭ ئانا يۈگۈرۈپ دېگۈدەك كېلىپ ئايالنى قۇچاقلىدى. مەڭزىنى مەڭزىگە ياقتى، پېشانىسىدىن سۆيدى ۋە مۇھەممەدكە بۇيرۇق قىلدى.

ـــ بول، مۇھەممەد بالام، ھارۋىدىكى نەرسىلەرنى چۈشۈرۈپ ھويلىغا ئەكىر. دەرۋازاڭلارنى يوغانراق ياساتساڭلار بولمامدۇ. جېنىم قىزىم. قارىگا، ئېشەك ھارۋىسىمۇ پاتمايدىكەن. بىزنىڭ كەنت باشلىقى مەخمۇتنىڭ دەرۋازىسىدىن ھەر يوغان تىراكتورلارمۇ ئۆرۈلماي سىغىپ كېتىدۇ. توختى ھاكىم بالام نەگە كەتتى، قىزىم؟ ئۆزى سالامەتمۇ؟

ھاكىمنىڭ ئايالى بىرده ئالدىدىكى مۇنۇ شېرىن سۆزلۈك، پەرىشتە سۈپەت مومايغا، بىرده ھارۋىدىكى قوغۇن ـ تاۋۇز، كاۋا ـ قاپاق، مېۋە ـ چۈشلەرگە قاراپ نېمە دېيىشنى بىلەلمەي تۇرۇپ قالدى. مومای بولسا ئاغزى ـ ئاغزىغا تەگمەي سۆزلەيتتى. ھويلىنىڭ، ئۆينىڭ كىچىكلىكىدىن، دەرۋازىسىدىن ئېشەك ھارۋىسىنىڭمۇ پاتمىغانلىقىدىن ئاغرىناتتى.

ـــ دەرۋازىسىدىن ئېشەك ھارۋىسى پاتمايدىغان، توخۇ كاتەكىدەك ھويلىسى بار ئۆيدە ئولتۇرىدىغان ئوماق كېلىنچىكىم، ئېيتىگا، توختى ھاكىم بالام زادى نەگە كەتتى؟ ھەزرىتى ئەلىدەك قەددى ـ قامىتى، رۇستەمدەك بەستى سالامەتمۇ؟

ـــ سالامەت، ئاغرىپ قالماي ياخشى تۇردى، چوڭ ئانا. ۋىلايەتكە مەجلىسكە كەتكەن. بۇگۈن كەلمەكچىدى. ھېلىغىچە كېلىپ قالار. قېنى يۈقىرى ئۆتسىلە.

ـــ ۋاي تىلىدىن قىزىلگۈل ئۇنۇپ چىققۇر، ئوماق قىزىم، توختى ھاكىم بالامنىڭ پەرىشتىسى. خۇدا تېنىڭلارنى سالامەت

قىلىسۇن. ئۆزۈڭلارنى تېخىمۇ ئەزىز، مەرتىۋەڭلەرنى تېخىمۇ يۇقىرى قىلسۇن !

باغتوغراق

ناھىيە بازىرىدىن قىرىق نەچچە كىلومېتىر يىراقلىقتا جايلاشقان بۇ كەنتنى كىشىلەر باغتوغراق دېيىشىدۇ. كىچىك ـ كىچىك قۇم دۆڭلەر ۋە ئۇلارنىڭ تۈتىشىشىدىن شەكىللەنگەن ئويمانچاقلار، قويۇق، قاراڭغۇلىشىپ ئۆسكەن، ئالدىغا نەچچە يۈز يىل، كەينىگە بىرنەچچە يىل بولغان توغراق، يۇلغۇن ئورمانلىرى بۇ كەنتنىڭ بىردىنبىر ئالاھىدىلىكى. ساربخان چوڭ ئانا سەكسەن نەچچە يىللىق ھاياتىنى مانا مۇشۇ كەنتتە، ئاشۇ شورغا، قۇمغا، قۇرغاقچىلىقتا، بورانغا چىداشلىق توغراقلار ئارىسىدا ئۆتكۈزدى. شۇڭلاشقىمۇ، ئۇ خۇددى ئاشۇ توغراقلارغا ئوخشاش چىداملىق، قەيسەر ئىدى. ئۇ ئۆمۈر بويى توي قىلمىدى (بۇ تاكى ھازىرغىچە بىر سىر ئىدى). لېكىن، پۈتكۈل باغتوغراقلىق ئۇنى ھۆرمەت بىلەن ساربخان چوڭ ئانا دەپ چاقىرىشاتتى. ئۇ يەر ئىسلاھاتى، كوپېراتسىيە، كومموناـ«ئوچ ئۆز، بىر كۆتۈرە» مەزگىللىرىدە باغتوغراقلىقلارنىڭ بالىلىرىنى ئۆزلۈكىدىن بېقىپ بەردى. پۈتكۈل باغتوغراقلىقتىكى ئەللىك ـ ئاتمىش ياشتىن تۆۋەنلەرنىڭ ئارىسىدا كىچىك ۋاقتىدا ساربخان چوڭ ئانا تېگىنى قۇرۇقداپ، بۆشۈكىنى تەۋرەتمەپ، زاكىسىنى قۇرۇقدىمىغانلار يوق دېيەرلىك ئىدى. ھازىر پۈتكۈل باغتوغراقتا ئۇنىڭ نەۋرە ـ چەۋرىلىرى بار ئىدى.

مەسئۇلىيەت تۇزۇمىگە تايىنىپ باغتوغراقلىقلار تېزلا بېيىدى. دۆلەتنىڭ قۇتقۇزۇش ئاشلىقىغا تاپانمايدىغان، قۇربان ھېيىتتا بىرەر قوي ئۆلتۈرۈپ يېيەلەيدىغان بولۇشتى. باغتوغراقلىقلارنىڭ ھويلىسىدىمۇ كالىلار مۆرەيدىغان، قويلار مەرەيدىغان بولدى. ساربخان چوڭ ئانا تولىمۇ خۇشال، تېتىك

ئىدى. كىشىلەر ئۇنى چوڭ ئانا دەپ چاقىرسا:

— كىم ئىكەن ئۇ چوڭ ئاناڭلار؟ مېنى ئەمدى ئۇنداق چاقىرماي سارىگۇل دەپ چاقىرىڭلار، ماڭقىلىرىم، ۋاي جېنىم شۇمتەكلىرىم، مەن ئىلگىرى قېرىپ بولغان، چوڭ ئانا، موما بولۇپ بولغان، زامان ئۆڭشالغاندىن بېرى ياشىرىۋاتىمەن، بولۇپمۇ مۇشۇ ئىككى - ئۈچ يىلدىن بېرى ياشىرىۋاتىمەن. بىلىپ قويۇڭلار، كۆز نۇرلىرىم، مەن سارىخان چوڭ ئانا ئەمەس، سارىگۇل بولىمەن. ها - ها - ها... — دەپ كۈلەتتى. چاقچاق قىلاتتى. دېمىسىمۇ ئۇ ھازىر سەكسەن ياشتىن ئاشقان مومايلارغا پەقەتلا ئوخشىمايتتى. كالا ساغاتتى، ئوتاق ئوتايتتى. ئاش ئېتەتتى، ھەتتا توي، مەشرەپلەردە ئۇسسۇل ئويناياتتى. ھۇرۇنلارنى، قاشاقلارنى ئەيىبلەيتتى. ياخشى زامانىي، باغتوغراق كەنتىنى مەدھىيەلەيتتى. ئۇ ھەقىقەتەنمۇ باغتوغراقلىقلارنىڭ ئانىسى ئىدى.

سايىم كېپەكنى تاپاي

— مۇھەممەد، ھاي مەمتىم، قېنى سەن ئوغلۇم؟

— مانا مەن، چوڭ ئانا، سالامەت تۇردۇڭمۇ؟ ئىككى كۈننىڭزى ئېتىز - ئاياغنىڭ ئىشىنى دەپ سېنى يوقلاپمۇ بارالمىدىم. قېنى ئۆيگە كىر، ئانا.

سارىخان چوڭ ئانا ئۆيگە كىردى. مۇھەممەدنىڭ باشلىرىغا مېھرى بىلەن قارىدى. قويۇق قاشلىرىغا، خەت تارتقان بۇرۇتلىرىغا، كەڭ يەلكىسىگە سەپسالدى.

— نېمە ئىش قىلىۋاتىسەن، ئوغلۇم؟

— ھويلىنىڭ ئارقىسىدىكى تېرەكلەردىن ئىككى - ئۈچ تالنى كېسىپ، ئەكىرىپ ساتايمىكىن دەيمەن، چوڭ ئانا.

— ياغاچلارنى ساتمەن دېگىن.

— شۇنداق، چوڭ ئانا. بۇغدايغا سۇ قۇيۇش بىلەنلا ئازراق خىمىيەۋى ئوغۇت چاچمىسام بولمايدۇ. كېۋەزنىمۇ تېرىشتىن ئاۋۋال چىگىت بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ سالمىغانغا ئوغۇت كېرەك. ئۇنىڭدىن باشقا، ئېتىزغا ياپىدىغان يالتىراقنىڭ، ئۇرۇقلۇق چىگىتنىڭ پۇلىنى تاپشۇرمىسام بولمايدۇ.

— قويدىن ئىككى - ئۈچنى ساتىمەن دەۋاتمامتىڭ، مەسلىھەتىڭ ئەجەب...

— ھۆرىخان «ھازىر مال بازىرى بەك ئۆلۈك، قويلارنى ساتسىڭىز ھېچقانچە پۇلغا يارىمايدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە ساغلىقلارنىڭ قوزىلايدىغان ۋاقتى ئاز قالدى. ھويلىنىڭ كەينىدىكى تېرەكلەرنى ئۆرۈپ سېتىڭ، ئەتىياز ۋاقتىدا ھەممە ئادەم ئۆي سالغاچقا ھەممىسى ياغاچقا موھتاج بولىدۇ، زىيان تارتمايسىز» دېگەنىدى.

— ۋاي ئەقلى بەرىكەت تاپسۇن ھۆرى قىزىمنىڭ. ئاغزىغا قەنت، ناۋات. ياخشى ئويلاپتۇ، — ئانا سۆزلىگەچ ھويلىغا كىردى. قولىدىكى ياغلىقنى سۇپىغا قويۇپ يەشتى. چىنىدىكى ئاشنى مۇھەممەدنىڭ ئالدىغا قويدى، — ئازراق يەۋالغىن، بالام. ئازراق سوۋۇپ قاپتۇ. سېنى يېسۇن دەپ ئەكەلدىم. ئىككى كۈننىڭزى قۇرۇق نان غاجاپ ئىچىڭ قۇرۇپ كەتكەندۇ ھەرقاچان...

— تۇنۇگۈن ھۆرىخان كېلىپ...

— قولى دەرد كۆرمىسۇن شۇ ئاپپاق قىزىمنىڭ. ئاش ئېتىپ بېرىپ كەتتى دېگىن. ھەي، شۇ قولىمىز ئۇزۇك بولمىغان بولسا، تويۇڭلارنى قىلىپ قويىاتتۇق، بالام.

— ھۆرىخان... ئۇ... — مۇھەممەد قىزاردى. سارىخان چوڭ ئانىغا تىك قارىيالمىدى. بوغۇزىغا كەپلەشكەن ئاش بىلەن قوشۇپ غۇرتتىدە يۇتۇۋەتتى.

— ھە، گەپ قىل، يىگىت بالام. قىزىرىش، تارتىنىش دېگەن يىگىتكە ياراشمايدۇ. سارىخان ئاناڭ سېنىڭ بەختىڭ ئۈچۈن

قۇربان بولسۇن. گەپ قىلساڭچۇ، مەمتىم. ھۆرى قىزىم نېمە دەيدۇ؟

ــ دادىسى ئۇنى باشقا بىرسىگە بەرمەكچى بوپتۇ. تۇنۇگۈن ئاخشام ھەممە مەسلىھەتنى پۈتكۈزۈپ بوپتۇدەك.

ــ ھۆرى قىزىمغا ئۇقتۇرمايلا تويغا تەييارلىق قىلىپ بوپتۇ ــ دەدى.

ــ ھۆرىخان تېزرەك ئامال تاپساق بولاتتى، دەيدۇ.

ــ ھە نېمە دېدىڭ؟

ــ قەرز ئېلىپ...

ــ قەرز ئېلىپ توي قىلساڭ نە ۋاققىچە قەرز قايتۇرىسەن، كۆز نۇرۇم؟

ــ ھۆرىخانمۇ شۇنداق دەيدۇ.

ــ مېنىڭ ئۇ ئالتۇندەك ھۆرى قىزىم ئەلۋەتتە شۇنداق دەيدۇ، ــ ئانا ئەمدى غەزەپ بىلەن قاپىقىنى تۇردى، ــ خەپ ئاشۇ كەنت باشلىقى مەخمۇتنىڭ مال ــ دۇنيالىرى قۇرۇپ كەتسۇن. ئالتۇندەك بىر يىگىتنى كەمبەغەل كۆرۈپ قىزىنى بەرمىگەندىكىن، ئاشۇ مال ــ دۇنيالىرى قۇرۇپ كەتسۇن.

ساربخان چوڭ ئانا مۇھەممەدنىڭ غەمكىن كۆزلىرىگە، سولغۇن چىرايىغا، ئەندىشە چىقىپ تۇرغان لەۋلىرىگە كۆيۈنۈش بىلەن قارىدى.

ــ ئەمدى قانداقمۇ قىلارمىز، مۇھەممەد بالام؟ بېرىپ ئاشۇ نەپسانىيەتچى مەخمۇتنى، ھۆرى قىزىمنى ئۆزى خالاپ تاللىغان ئادىمىگە بەرمەي پۇلغا ساتامتىڭ جۇھۇت دەپ راسا تىللايمۇ؟ ۋاي شۇ مەخمۇتنىڭ ئىنسابىنى شەيتان ئوغرىلاپ كەتكەن بولغىيمىدى؟

ــ ھۆرىخان بىر ئامال قىلىپ توي خېتى ئېلىۋالساق، ئىشمىز ئاسانغا چۈشەتتى. دادامنىمۇ ئاسانلا ئەيۈەشكە كەلتۈرەتتۇق، دەيدۇ.

ـــ نېمە؟ مۇشۇ گەپ مېنىڭ ئاشۇ ھۆرى قىزىمنىڭ ئاغزىدىن چىقتىما؟ ـــ ساربخان چوڭ ئانىنىڭ يۈزلىرىدە خۇشاللىق يالىلىدە يېنىپ كەتتى، ـــ تىللىرىڭدىن قىزىلگۈل ئۇنۇپ چىقسۇن، ھۆرى قىزىم. ساربخان چوڭ ئاناڭ سېنىڭ بەختىڭ ئۈچۈن قۇربان بولسۇن. بۇ ياخشى گەپ ئىكەن. سەن خاتىرجەم بولۇپ تېرىكمىگىنى ئۆرۈۋەر، مەمىتىم. مەن بېرىپ يېزا باشلىقى سايىم كېپەكنى تېپىپ بىر ئامالىنى قىلدۇراي. ھۆكۈمەت قىزىل قەغەز كېسىپ بەرسىلا، مەخمۇتبايىنىڭ ئون بېشى بولسىمۇ بىكار. قىزىل قەغەز كېسىپ بەردى دېگەنلىك، ھۆكۈمەت نىكاھ ئوقۇپ قويدى، دېگەنلىك. ھۆكۈمەت ئوقۇپ قويغان نىكاھنى ھېچكىم بۇزالمايدۇ. ۋاي شۇ دەردمەننىڭ ھالىغا يېتىدىغان، بىچارىلەرگە يار ـ يۆلەك بولىدىغان ياخشى ھۆكۈمەتكە مېنىڭ بۇ قېرى جېنىم قۇربان بولسۇن. بول، بالام، سەن ئىشىگىنى قىلىۋەرگىن. مەن دەرھال يېزا باشلىقى سايىم كېپەكنى تاپاي. ئۇ بەك ئوبدان ئادەم، ئۇنىڭ ئۈستىگە ھۆكۈمەتنىڭ كادىرى، يېزىنىڭ ئادىل باشلىقى.

مۇھەممەد ساربخان چوڭ ئانىنىڭ سۆزلىرىدىن جانلاندى. كۆزلىرىدە بەخت نۇرلىرى جىلۋىلەندى. ئۇ چاققانلىق بىلەن ئورنىدىن تۇرۇپ، ساربخان چوڭ ئانىغا كۆيۈنگەن ھالدا قارىدى.

ـــ توختىغىن، ئانا، يېزىلىق ھۆكۈمەتكە بېرىپ بولغۇچە ھېرىپ قالمىسەن، ھارۋىدا ئاپىراي.

ـــ بولدى قوي! ـــ ساربخان چوڭ ئانا قەتئىيلىك بىلەن قول سىلكىدى، ـــ سەن تېرىكمىگىنى ئۆرۈۋەر. كېۋەزنىڭ ئىشى ئاقساپ قالسا بولمايدۇ. خاتىرجەم بول. ساربخان چوڭ ئاناڭ مۇشۇ مېڭىشىدا ھەرەمگىمۇ بېرىپ كېلەلەيدۇ تېخى. ئەنسىرىمە، كۆز نۇرۇم. مېنىڭ ئوبدان مۇھەممەد بالام. ساربخان چوڭ ئاناڭنىڭ بۇ قېرى جېنى سېنىڭ بەختىڭ ئۈچۈن قۇربان بولسۇن! مەن دەرھال سايىم كېپەكنى تاپاي.

هۆرىقىز

باغتوغراقتا بىردىنبىر يۇقىرى مەلۇماتلىق ئادەم هۆرىقىز ئىدى. ئۇ ناهىيەلىك دارىلمۇئەللىمىننى پۈتكۈزگەندىن كېيىن، مۇشۇ باغتوغراق كەنتىنىڭ ئىككى سىنىپلىق مەكتىپىدە ئوقۇتقۇچىلىق قىلىۋاتاتتى. كەنت باشلىقى مەخمۇت قىزىنىڭ يۇقىرى مەكتەپتە ئوقۇپ، هۆكۈمەتتىن ئايلىق ئالىدىغان ئىشتاتلىق ئادەم بولغانلىقىدىن ئالاهىدە پەخىرلەنسىمۇ، لېكىن يەنە نۇرغۇن تەرەپلەردىن رازى ئەمەس ئىدى. ئاتا ـ بالا ئوتتۇرىسىدىكى دەتالاش تۈنجى قېتىم هۆرىقىز دارىلمۇئەللىمىننى تاماملاپ، ئۆز يېزىسىغا خىزمەتكە تەقسىملەنگەن كۈنى باشلانغانىدى.

ــ شۇنداق قىلىپ ئوقۇشۇم پۈتتى دېگىن، قىزىم، ــ دېدى مەخمۇت كېۋىر قىزى ئوقۇش پۈتكۈزۈپ ئۆيىگە كەلگەن كۈنى هاردۇق سوراشنىڭ ئورنىدا شاپ بۇرۇتلىرىنى تولغاپ تۇرۇپ، ــ خىزمەت تەقسىماتىڭ...

ــ خىزمەت تەقسىماتىمنى ئۆزۈم تەلەپ قىلىپ، كەنتىمىزدىكى باشلانغۇچ مەكتەپكە يازدۇردۇم، دادا.

ــ نېمە؟ ــ دادىسىنىڭ شاپ بۇرۇتلىرى دىڭگايدى. قارچىغا كۆزلىرى چەكچەيدى، ــ نېمە دېدىڭ؟ باشلانغۇچ مەكتەپكە دېدىڭما؟

ــ شۇنداق، دادا، ــ هۆرىقىز خاتىرجەم جاۋاب بەردى، ــ ئوقۇتقۇچىلىق مېنىڭ بۇرۇندىن تارتىپ ئارزۇيۇم ئىدى. شۇڭا...

ــ بۇ بولماپتۇ، ــ مەخمۇت كېۋىر غەزەپ بىلەن قولىنى سىلكىدى. دېهقانلارغا خاس مىس رەڭ چىرايى قارىدىدى، ــ هەي ئىسىت، ئىسىت، ئۇچ يىل ئوقۇپ ئاخىر توختىغان يېرىڭ ئەتىدىن كەچكىچە تىنماي ۋاتىلدايدىغان ئەپەندىچىلىك بولدىمۇ ئەمدى؟

ئۇ قىزىنىڭ ئوقۇش پۈتكۈزسە ئوقۇتقۇچى بولىدىغانلىقىنى

خىيالىغىمۇ كەلتۈرمىگەنىدى. ئەپەندىنىمۇ دۆلەت كادىرى دېگىلى بولامدۇ؟ بىلمىدىغىنى ئەتىدىن كەچكىچە كاپشىپ بالا ئوقۇتۇش، تارتقان جاپاسىغا تۈشلۈق ئالغان تۆت تەڭگە ئايلىقىدىن باشقا ھېچقانداق پايدا تاپاۋەت قىلالمايدۇ. ئۆمۈربويى كىشىلەرگە ھاجەتمەن بولۇپ ئۆتسە ئۆتىدۇكى، ھەرگىزمۇ كىشىلەرنىڭ ئۇلارغا ھاجىتى چۈشمەيدۇ.

ئۇنىڭ ئوقۇتقۇچىلىقىغا بولغان تونۇشى مانا مۇشۇنچىلىك ئىدى. شۇڭلاشقا، ھۆرىقىزنىڭ ئوقۇتقۇچى بولدۇم دېگەن گېپىنى ئاڭلاپ بەكمۇ بىئارام بولدى. بىرەر ـ ئىككى مىڭ يۈەن پۇلنى ئوغرىغا بېرىپ قويغان ئادەمدەك ھەسرەتلەندى. ياغ ئىچۈالغان ئادەمدەك بۇرۇقتۇرما بولدى. قانداقلا بولمىسۇن ھۆرىقىزنى پايدىسى تەگمەيدىغان بۇنداق كەسىپتىن ئالماشتۇرۇۋېتىش كېرەك، دېدى ئۇ ئىچىدە.

دادا ـ بالا ئوتتۇرىسىدىكى تۇنجى سۆھبەت مانا مۇشۇنداق كۆڭۈلسىز ئاخىرلاشتى. ئاردىدىن ئىككى كۈن ئۆتكەندە يېزىلىق ھۆكۈمەتكە بارغان ھۆرىقىز تولىمۇ خاپا قايتىپ كەلدى.

ــ يېزا باشلىقىغا نېمە دېدىڭىز، دادا؟ ــ دېدى ھۆرىقىز ئۆيگە كىرىپلا غەزىپىنى زورغا بېسىپ تۇرۇپ، ئۇنىڭ چىرايى تۇتۇلۇپ، شەھلا كۆزلىرىدىن نارازىلىق ئۇچقۇنلىرى چاچراپ تۇراتتى.

ــ ھە نېمە دەپتىمەن؟ ــ مەخمۇت كېۋىر ئوڭايسىز بىر ئەھۋالدا قىزىغا قارىماي قاپىقىنى تۇرۇپ سورىدى.

ــ ئۆزىڭىزگە ئايان، ــ ھۆرىقىزنىڭ لەۋلىرى تىترىدى، ــ سىز مېنىڭ خىزمىت ئىشىمغا ئارىلىشۇالمىسىڭىز بولاتتى، دادا.

ــ نېمە، نېمە؟ ــ مەخمۇت كېۋىر قىزىغا ھۆركىرىدى، ــ سەن ئۆزۈڭچىلا چوڭ بولۇپ قالغان ئادەم ئوخشىمامسەن؟ بىلىپ قوي، مەن دېگەن سېنىڭ داداڭ. نېمە دېيىشىمنى، نېمە قىلىشىمنى ئۆزۈم بىلىمەن. سەن تۆت تەڭگىلىك ئايلىقچى

بولدۇم دەپ تولا ساقلىمنى تارتما !

ـــ بىلىپ قويۇڭ، دادا. مەن ئوقۇتقۇچى بولىمەن دەپ دارىلمۇئەللىمىنده ئوچ يىل ئوقۇدۇم. مېنىڭ كەسپىم ئوقۇتقۇچىلىق، سىزنىڭ ئوقۇتقۇچىلارنى ھاقارەتلىشىڭىزگە، ئوقۇتقۇچىلىق كەسپىنى پەسلەشتۈرۈشىڭىزگە ھەرگىز يول قويمايمەن. سىزنىڭ كاساپىتىڭىزدىن كەنتىمىزده تاكى ھازىرغىچە ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ئورنى ئىسسىمىدى. كۆزىڭىز كۆرۈۋاتقاندۇ، ئۇلار بالا ئوقۇتۇۋاتقان ئاشۇ ئىككى ئېغىز دەرسخانىدىن سىزنىڭ ئاۋۇ ئېغىلىڭىز ياخشىراق. قاراپ تۇرۇپ كونىراپ كەتكەن دەرسخانىلارنى ياسىتىپ بەرمەدىڭىز. ئۇلارنىڭ خىزمىتىگە ياردەم بېرىش، يار ـ يۆلەك بولۇش، ئوڭايلىق تۇغدۇرۇپ بېرىش تۈگۈل ئەكسىچە ھە دېسىلا يوق يەردىن پۇتاق چىقىرىپ، ئۇلارنى ھاقارەتلىدىڭىز. ھۆرمەتلىمىدىڭىز. زورلاپ قىيىنچىلىق پەيدا قىلدىڭىز. جاھاندا ئوقۇتقۇچىلىقتىنمۇ شەرەپلىك، ئۇلۇغ كەسىپ يوق. ئوقۇتقۇچى جەمئىيەتنىڭ، پۈتكۈل ئىنسانىيەتنىڭ ئۇستازى. نادانلىقنىڭ، قالاقلىقنىڭ كۈشەندىسى...

ـــ بەس، تولا ۋالاقلىما ! ـــ مەخمۇت كېۋىر غەزەپتىن جالاقلاپ تىترىدى. ئۇ قىزىنىڭ ئۆزىگە بۇنچىلىك گەپ ياندۇرۇشنى خىيالىغمۇ كەلتۈرمىگەنىدى. شۇڭلاشقا، ئۇ ئوشۇق گەپ تالىشىپ تۇرۇشنى لايىق كۆرمەي، گەپنى كېسىپلا ئېيتتى، ـــ نېمە قىلىشىمنى ئۆزۈم بىلىمەن. سەن تولا گەپدانلىق قىلماي ئىشىڭنى قىل. مائارىپقا مەسئۇل يېزا باشلىقى بىلەن كۆرۈشۈپ قويدۇم. سېنى مۇۋاپىق باشقا خىزمەتكە يۆتكەپ قويىدىغان بولدى.

ـــ مەنمۇ يېزا باشلىقى سايىم كېپەك ئاكام بىلەن ھازىرلا كۆرۈشۈپ كەلدىم، ـــ دېدى ھۆرىقىز مەغرۇرلۇق بىلەن، ـــ مەن ئوقۇتقۇچىلىقتىن باشقا ھېچقانداق كەسىپ بىلەن شۇغۇللانمايمەن. رەسمىيەتلىرىمنى مەكتەپكە يۆتكەپ بولدۇم.

ئەتىدىن باشلاپ رەسمىي دەرس ئۆتىمەن.

— سەن !

— دادا، سىز...

— يوقال ! كۆزۈمدىن يوقال، ئىتنىڭ كۇچۇكى ! — مەخمۇت كېۋىر غەزەپتىن يېرىلاي دەيتتى. ھۆرىقىزنى يەۋەتكۈدەك سەت چەكچىيەتتى، — خوتۇن خەقمۇ سەندەك گەدەنكەش بولامدۇ؟ ئاشۇ جېنىڭدىنمۇ ئەزىز كۆرىدىغان ئوقۇتقۇچىلىقىڭنىڭ گۆرىگە ئوت كەتسۇن، ئىلاھىم. ھۇ ئىززىتىنى بىلمەيدىغان ئىتنىڭ كۇچۇكى. قۇرۇپ كەتسۇن ئۇنداق ئوقۇتقۇچىلىق !

ھۆرىقىز بۇگۈن مەكتەپكە كۇندىكىدىن سەھەررەك كەلدى. ئۇ ئىككى سائەت دەرسنى تولىمۇ ئالدىراپ ئۆتتى ـ دە، باشقا بىر ئوقۇتقۇچىغا ئۆزىنىڭ يېزىلىق ھۆكۈمەتكە باردىغان مۇھىم ئىشى بارلىقىنى ئېيتىپ قويۇپ، ژۇرنىلىنى مىڭىنىچە كېتىپ قالدى.

ئۇ يولدا كېتىۋېتىپ ئاخشامقى ئىشلارنى ئويلاپ تولىمۇ بىئارام بولدى، ئازابلاندى. دادىسىنىڭ قوپاللىقى، رەھىمسىزلىكىدىن رەنجىدى. ئانىسىغا شۇنچە چۈشەندۈرسىمۇ، قىلچىلىك ھېسداشلىق قىلماي دادىسى تەرەپتە تۇرۇۋالغانلىقىدىن ئاغرىندى. كۆزلىرىدىن ئىختىيارسىز بۇلدۇقلاپ ياش ئاقتى. دادىسىنىڭ ئاخشامقى ھۆركىرەشلىرى قۇلىقى تۆۋىدە قايتا ئاڭلىنىپ، پۈتۈن بەدىنى تىكەنلىشىپ كەتتى.

— مەن بۇ تويىنى قەتئىي قىلمايمەن، دادا ! — دېدى ھۆرىقىز ئاۋازىنى سىلىقراق چىقىرىشقا تىرىشىپ، — سىز ئارتۇقچە ئاۋارە بولماڭ، شۇنى بىلىپ قويۇڭكى، مەن بۇرۇنمۇ دېگەن. ھازىرمۇ دەيمەن. مېنىڭ توي قىلىشقا پۇتۇشكەن ئادىمىم بار.

— ھە، بىلىمەن دۇم چۇشكەن ئۇ دىۋانەڭنى. خۇدايىم ئادەمگە چىراي بېرىپ، ئەقىل بەرمىسە بىكار، — دېدى مەخمۇت كېۋىر قىزىغا تەنە ئارىلاش گۆلىنىپ، — بىلەمسەن، مۇھەممەد كىم؟

رەخمىتۇللا كىم؟ مۇھەممەد دېگەن ئەتىگەنلىكىگە تاپسا چۈشلۈكىگە يوق، چاپىنى تىزىدىن ئاشمايدىغان يالاڭ تۆش. ئۆمۈربويى بېشىغا توپا سورۇپ، كەتمەن چېپىش پېشانىسىگە پۈتۈلگەن كەتمەننىڭ قۇلى. ئاتا ـ ئانىسىنىڭ كىملىكىنى بىلمەيدىغان يېتىم ئوغلاق. رەخمىتۇللاچۇ؟ ئۇ دېگەن يېزىلىق پارتكومنىڭ مۇئاۋىن سېكرېتارىنىڭ ئوغلى، ساڭا ئوخشاش ماڭاشلىق. ئۆيىدە ھەممە نېمىسى تەل، قولىنى نەگە سوزسا شۇ يەرگە يېتىدۇ...

ـــ داداڭنىڭ گېپىگە ماقۇل دېگىن، قىزىم، ـــ دېدى ئانىسى دەمدەك قاشلىق ئېتىۋالغان قاشلىرىنى ئۇچۇرۇپ تۇرۇپ، ـــ رەخمىتۇللاغا تەگسەڭ، ھەممە ئادەم سېنى كىم دېسە يا شۇجىنىڭ كېلىنى دەپ ئىززىتىڭنى قىلىشىدۇ. بىزمۇ دوست ـ دۇشمەننىڭ ئالدىدا، قۇداڭ كىم دېسە پالانچى دەپ، مەيدىمىزنى كېرىپ يۈرەلەيمىز. بىلىمەن، سەن رەخمىتۇللانى ئۇچ قېتىم ئۆيلەنگەن دېمەكچى. ئۇچ قېتىم ئۆيلەنسە نېمە بوپتۇ؟ ئەر كىشى دېگەن خوتۇنى تولا خەق. پەقەت ئۆيلەنمىگەن يىگىتلەرنىڭمۇ خوتۇن كىشىنىڭ قېشىغا كەلمىگىنى يوق. ئەر كىشى دېگەن ساقلى مەيدىسىگە چۈشكەندىمۇ قىز ئالمەن دېسە ئالالايدۇ. رەخمىتۇللا ئۇچ قېتىم ئۆيلەنگەن بىلەن تېخى ياش، يېشى ئوتتۇزدىن ئاشمىدى.

ـــ بىلىپ قويۇڭلار، ماڭا مال ـ دۇنيانىڭ، ھوقۇق ـ ئىمتىيازنىڭ كېرىكى يوق، ـــ ھۆرىقىز ئاتا ـ ئانىسىنى قايىل قىلىشقا تىرىشاتتى. سۆزلىرىنىڭ ئۇلارغا كار قىلمايدىغانلىقىنى بىلىپ تۇرسىمۇ، ئۇمىد بىلەن تەلمۈرۈپ تۇرۇپ سۆزلەيتتى، يالۇۋراتتى، ـــ مەن دېگەن ئادەم، ئادەم دېگەندە ئازراق ھېسسىيات، ۋىجدان بولۇشى كېرەك. بىلىمەن، سىلەرنىڭ كۆزلەۋاتقىنىڭلار مېنىڭ كۆڭلۈم، بەختىم ئەمەس، بەلكى قۇرۇق نام ـ ئاتاق، مال ـ دۇنيا، ئەمەل ـ مەرتىۋە. سىلەر مېنى يەمچۈك قىلىش ئارقىلىق شۇجىنىڭ قۇدىسى بولماقچى. شۇ ئارقىلىق

تېخىمۇ چوڭراق نام ـ ئاتاق، ئەمەل ـ مەرتىۋىگە ئېرىشمەكچى. دادا، ئاپا، ئەپۇ قىلىڭلار. مەن بۇ تويىنى ھەرگىز قىلمايمەن. مېنى بولسىمۇ غۇرۇر ۋە ۋىجدان بىلەن ياشىغىلى قويۇڭلار.

ـــ ئاغزىڭنى يۇم شۇمتەك ! ـــ مەخمۇت كېۋىرگە قىزىنىڭ قىلغان گەپلىرى ئېغىر كەلدى. بىراۋ خۇددى يېغىرىنى تاتلىغاندەك چىچاڭشىدى. يۈگۈرۈپ كېلىپ ھۆرىقىزنىڭ ئانارىدەك چىرايلىق مەڭزىگە رەھىمسىزلىك بىلەن بىرنەچچە شاپىلاق سالدى، ـــ ھۇ توڭگۇزنىڭ بۇرنىدىن چۈشكەن ھايۋان، پېسەندى !

ـــ خوپ بولدى، ئاتا ـ ئانىسىنىڭ گېپىنى ئاڭلىمىغان ئادەمگە تاياق تۈگۈل ئۆلۈمۇ ھەق، ـــ دەپ خىرقىردى ئانىسى.

ھۆرىقىز ئاتا ـ ئانىسىنىڭ تىل ـ تاياقلىرىغا چىداپ تۇردى، كۆزىنى مىتمۇ قىلىپ قويمىدى. ئاتا ـ ئانىسى تىللاپ ھارغاندىن كېيىن ھۇجرىسىغا كىردى ـ دە، يوتقانىنى بېشىغا چۈمكىۋېلىپ ئېسەدىگىنچە تازا يىغلىدى. كۆز يېشى بىلەن ئاپپاق پەي ياستۇقىنى ھۆل قىلۋەتتى. كېچىچە ئويلا ـ ئويلا ئاخىر ئەتە ئىككى سائەتلىك دەرسنى ئۆتۈۋېتىپلا، يېزا باشلىقى سايىم كېپەكنى تېپىپ ئۇنىڭغا بارلىق ئەھۋالنى ئېيتماقچى، ئاتا ـ ئانىسىغا نەسىھەت قىلدۇرماقچى، ئۇلارنى پەيلىدىن ياندۇرماقچى بولدى.

«سايىمكام ياخشى ئادەم. قابىلىيەتلىك رەھبەر، ئەتە سايىمكامنى تېپىپ، بارلىق ئەھۋاللارنى ئېيتىمەن. مۇھەممەد بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىمنى دەيمەن. مەيلى، خەق نېمە دېسە دېسۇن. پەقەت بولمىسا يېزىلىق ھۆكۈمەتتىن نىكاھ قەغىزى ئېلىۋېلىپ، مۇھەممەد بىلەن ئۆي تۈتۈپ ئولتۇرىۋېرىمەن. ئارىسالدى بولۇپ يۈرسەم بولمايدۇ. مېنىڭ بەختىم پەقەت مۇھەممەد بىلەنلا ئېچىلىدۇ. مەن ئۆز بەختىم ئۈچۈن ھەرقانداق ئازابقا چىدايمەن. كۆز يېشى قىلىش، تەقدىرگە باش ئېگىش

نادانلىقىنىڭ ئىپادىسى.» ئۇ كېچىچە ئەنە شۇنداق خىياللار بىلەن ئۆزىنى ئاۋۇندۇرۇپ چىققان بولسىمۇ، لېكىن كۆزىگە بىر ئازمۇ ئۇيقۇ كەلمىدى.

ئۇ مۇھەممەد بىلەن كىچىكىدىن بىللە ئويناپ چوڭ بولغان. قۇم دۆڭلىرىدە، توغراقلارنىڭ سايىلىرىدا غەمسىز بالىلىق دەۋرىنى ئۆتكۈزگەن، تاكى تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپكىچە بىللە ئوقۇغانىدى. يېزا ئوتتۇرا مەكتىپىگە ھەر كۈنى بىللە بېرىپ، بىللە قايتىپ كېلەتتى. كېينچە بارا ـ بارا ھەر ئىككىسىنىڭ يۈرىكىدە بىر ـ بىرىگە نىسبەتەن تاتلىق سېزىملار ئويغىنىشقا باشلىدى. ھۆرىقىز مۇھەممەدنىڭ توغراق تۈۋىدە تارتىنىپ، قورۇنۇپ تۇرۇپ ئېيتقان تۇنجى ئاشىقلىق سۆزلىرىنى ئاڭلاش بىلەن پۈتكۈل ۋۇجۇدى قورقۇش ۋە خۇشاللىقتىن تىترىگەن، ئوقۇشى پۈتۈپ، مۇھەممەد يېزىغا، ئۆزى ناھىيەلىك دارىلمۇئەللىمىنگە ئوقۇشقا مېڭىش ئالدىدا، مەڭگۈ ئايرىلماي بىللە ئۆتۈشكە ۋەدىلەشكەنىدى. ئۇ ساددا، ئېغىر ـ بېسىق، كەم سۆز، ئاق كۆڭۈل يېزا يىگىتى مۇھەممەدنى ھەقىقەتەنمۇ ياخشى كۆرەتتى. شۇ سەۋەبتىن ئۇچ يىللىق دارىلمۇئەللىمىن ھاياتىدا ئوغۇل ساۋاقداشلىرىنىڭ ئۇزۇلمەي كېلىپ تۇرغان سۆيگۈ خەتلىرىنى جاۋابسىز قالدۇرغانىدى.

دېھقان بولسا نېمە بوپتۇ؟ مەنمۇ دېھقان بالىسىغۇ ئاخىر. ماڭا ئۇنىڭ پاك مۇھەببىتى بولسىلا بولدى. ئۇنىڭسىز ھەرقانداق دۇنيا ـ دەپسەنىنىڭ كېرىكى يوق، دەيتتى ئۇ ھەر دائىم مۇھەممەدنى ئېسىگە ئالسا.

ـــ ئەسسالام ھۆرىقىزىم، يولۇڭ قەيەرگە؟

ھۆرىقىز چۆچۈپ خىيالدىن باش كۆتۈردى، سارىخان چوڭ ئاننى كۆرۈپ، ۋېلىسىپىتتىن سەكرەپ چۈشتى. قۇچاقلىشىپ، مەڭزىنى مەڭزىگە يېقىپ كۆرۈشتى. پېشانىسىنى چوڭ ئانىسىغا سۆيدۈردى. تىنچلىق ـ ئامانلىق سورىدى. سارىخان چوڭ ئانا ھۆرىقىزنىڭ غەمكىن، سولغۇن چىرايىغا، زىلۋا قامىتىگە ئىچ

كۆيەرلىك بىلەن تىكىلدى.

— نەگە ماڭدىڭ، كۆز نۇرۇم، گۆھىرىم؟چىرايىڭ ئەجەب سولغۇنغۇ؟ ئېيتقىنا، نېمە بولدى ساڭا، قىزىلگۈلۈم؟

ھۆرىقىز ساربخان چوڭ ئانىنىڭ سوئالىغا جاۋاب بېرەلمىدى. كۆڭلى بۇزۇلۇپ، ئۆپكىسى ئۆرۈلدى. ئۇمچەيدى. ئۆزىنى باسالماي چوڭ ئانىنىڭ باغرىغا ئېتىپ ھۆڭرەپ يىغلىۋەتتى.

— يىغلاۋەرمەي شۇ چىرايلىق ئاغزىڭ بىلەن، بۇلبۇلدەك ئاۋازىڭ بىلەن چۈشەندۈرسەڭچۇ، كۆز نۇرۇم. مېنى قىينىمىساڭچۇ، ئوماق قىزىم، سېنىڭ شۇ چىرايلىق جامالىڭغا چوڭ ئاناڭ قۇربان بولسۇن. نېمە بولدى ساڭا؟ غۇنچىدەك قامىتىڭگە، ئاشۇ سۇمبۇل چاچلىرىڭغا، ئاشۇ كىچىك كۆزلىرىڭگە نېمە دەرد كەلدى، ئالتۇن قىزىم، جاۋاب بەرگىنە، قىزىلگۈلۈم، — ساربخان چوڭ ئانىمۇ ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي يىغلىدى، ھۆرىقىزنى باغرىغا باستى. مەڭزىگە، پېشانىسىگە، كۆزىگە يېنىش ـ يېنىشلاپ سۆيدى، — گەپ قىلغىنا، ئاپپاق قىزىم، قۇربانىڭ بولاي، بىر ئېغىز گەپ قىلغىنا، تاتلىق قىزىم. سېنى خاپا قىلغان ئادەمنىڭ خۇدايىم جاجىسىنى بېرەر !

ھۆرىقىز ئاخشام بولغان ئىشلارنى، ئاتا ـ ئانىسىنىڭ تىل ـ تاياقلىرىنى، ئۆزىنىڭ ھازىر نېمە ئۈچۈن يېزا باشلىقى سايىم كېپەكنى ئىزدەپ ماڭغانلىرىغچە بىرمۇبىر سۆزلەپ بەردى. ساربخان چوڭ ئانا ھەممىنى ئاڭلاپ بولغاندىن كېيىن، كەنت باشلىقى مەخمۇتنى تىللىدى. قارغىدى. بېرىپلا، ھوي مەخمۇت، ھوي مەخمۇت، ئېشەك ! سەن قىزىلگۈلدەك ھۆرىقىزىمغا تىل تەگكۈزدۈڭمۇ؟ ئاشۇ ئىپلاس قوللىرىڭ بىلەن قىزىمنىڭ ئالمىدەك مەڭزىگە ئۇرغۇچى بولدۇڭمۇ؟ قولۇڭ قۇرۇپ كېتەر ئىلاھىم دېگۈسى كەلدى. ئاچچىقىغا ھاي بەردى. ھۆرىقىزنىڭ كۆز يېشىنى سۈرتتى. تەسەللى بەردى.

— ياخشى ئويلاپسەن، ھۆرىقىزىم، — دېدى ئانا ئۇنىڭ پېشانىسىگە چۈشۈپ قالغان چاچلىرىنى رومىلى ئىچىگە تىقىپ

قويۇپ تۇرۇپ، ــ داداڭ مەخمۇت ھەرقانچە چوڭ كەنت باشلىقى بولۇپ كەتكىنى بىلەن يەنىلا سايىم كىچىكتىن چوڭ ئەمەس. سايىم كىچىك يېزىنىڭ باشلىقى، ھۆكۈمەتنىڭ چوڭ كادىرى، ئۇ چوقۇم بىز تەرەپتە تۇرىدۇ. داداڭنىڭ ئەدىپىنى بېرىدۇ. ۋاي بېشىنى يېگۇر مەخمۇت، ھۆرىقىزىمنى ئۇرغان شۇ ئىپلاس قوللىرىڭ، تىللىغان شۇ مەينەت تىللىرىڭ قۇرۇپ كېتەر، ئىلاھىم. يىغلىما، ھۆرىقىزىم. ماڭمۇ ئەتىگەن مۇھەممەد بالام بۇ گەپنى قىلغانىدى. شۇ مېڭىشىمدا سايىم كىچىكىنى تاپاقچىدىم. ھوي سايىم، سەن يېزا باشلىقمۇ، ئەمەسمۇ؟ مەن سېنىڭ زاكاڭنى يۇغان، بۆشۈكۈڭنى تەۋرەتكەن سارەك ئاناڭ ئەمەسمۇ؟ نېمىشقا مەخمۇتقا ئوخشاش مۇتتەھەمنى ئۈچۈقداپ قويمايسەن؟ قارىغىنا، ئۇ ھۆرىقىزىمنىڭ ئالمىدەك مەڭزىگە ئۈرۈپتۇ، ئۇنى ھارغۇچە تىللاپتۇ، شۇ مەخمۇت دېگەن ھەددىدىن بەكلا ئېشىپ كېتىپتۇ. كونا ھۆكۈمەتنىڭ زالىم باي ـ بەگلىرىگە ئوخشاش ئەسكىلىشىپ كېتىپتۇ دەيمەن. سايىم كىچىك سارەك ئانىسىنىڭ گېپىنى يىرمايدۇ. سېنىڭ ئاشۇ كەنت باشلىقى ئەسكى داداڭنىڭ ئەدىپىنى بېرىدۇ. رەنجىمە، ئوماق قىزىم. كۆڭلۈڭنى بۇزما. ھۇ تىلىغا قاغا چىچقۇر مەخمۇتباي، ۋاي ئۆلۈكى ئىتقا نېسىپ بولغۇر. جۇر، قىزىم، ھەممە ئىشنى ھۆكۈمەتكە دەيلى. ھۆكۈمەت بىزنىڭ دەردۇھالىمىزغا يېتىدۇ. مەخمۇتباينى جازالايدۇ. ۋاي مېنىڭ قىزىلگۈلۈم. جەننەتتىن چىققان ھۆرىقىزىم. مۇشۇ تۇرقۇڭنى شۇ مۇھەممەد بالام كۆرسە نېمە بولۇپ كېتەر؟ غەم قىلما، مېنىڭ بۇ قېرى جېنىم سېنىڭ بەختىڭ ئۈچۈن، ئاشۇ چىرايلىق كۆزلىرىڭ ئۈچۈن قۇربان بولسۇن!

«ساۋاب» سېلىقى

ئەمدىلا ناشتىغا ئولتۇرغان ساربخان چوڭ ئانا بىلەن مۇھەممەد سىرتتىكى ۋاراڭ ـ چۇرۇڭنى ئاڭلاپ ئەجەبلەنگىنىچە

بىر - بىرىگە قاراشتى.

— چىق، ئوغلۇم، ئەتىگەندە ئىشىك تۆۋىگە كەلگەن مېھمانىنى ئۆيگە باشلا. ئولتۇرۇپ بىللە ناشتا قىلايلى.

مۇھەممەد ئىچىۋاتقان چېيىنى قويۇپ، دەرھال تالاغا چىقتى. ساربخان چوڭ ئانىمۇ ئىشىك تۆۋىگە مېھمان كەلسە ئالدىغا چىقماي، ئۆيدە ئولتۇرۇشنى ئار كۆردى بولغاي، دەرھال مۇھەممەدنىڭ كەينىدىن سىرتقا چىقتى.

دەرۋازا ئالدىدا كەنت باشلىقى مەخمۇت، كەنتنىڭ ئىمامى ھېسامىدىن غوجا، مەزىنى ھېيىتەك پوقاق قاتارلىق بىرمۇنچە جامائەت قاراپ تۇرۇشاتتى.

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم ھۆرمەتلىك جامائەت، تىنچ - ئامان تۇرۇشلىمۇ؟ — ساربخان چوڭ ئانا ئۇلاردىن تىنچ - ئامانلىق سورىدى. ئۆيگە كىرىپ ناشتا قىلىشقا تەكلىپ قىلدى، — قېنى ئۆيگە كىرىشسىلە، جامائەت، بىرەر پىيالىدىن چاي ئىچكەچ ناشتا قىلايلى.

— خوش، رەھمەت، — دېدى ھېسامىدىن ئىمام گېپىنى سەل قىرىپ قويۇپ، چىرقىراق ئاۋازدا، — ناشتىنى باشقا بىر كۈنى كېلىپ قىلارمىز. بۈگۈن بۇ ئۇلۇغ جۈمە كۈنىدە ئىشكىلىرى تۆۋىگە كېلىشىمىزنىڭ ۋەجى شۇكى، مەسچىت خۇدانىڭ ئۆيى، خۇداغا شۈكۈر، يېقىنقى بىرنەچچە يىلدىن بېرى، خېلى ياخشى كۈنلەر بولۇۋاتىدۇ. ھۆكۈمەت مەسچىت - خانىقالارنى سېلىشتۇرمىزغا يەر، مەبلەغ ئاجرىتىپ بېرىپ، كونا مەسچىتلىرىمىزنى يېڭىلاپ، بەزىلىرىنى يېڭىدىن سېلىپ بەردى. خۇداغا شۈكۈر، باغتوغراقلىقلارنىڭ ھەممىسى ئىمانى كامىل مۇسۇلمانلاردۇر، — ئىمام گويا ئۇزۇن بىر نۇتۇق سۆزلەۋاتقاندەك، ئالدىرىماي، ئاۋازىنى ۋەزمىن چىقىرىشقا تىرىشىپ سۆزلەيتتى، — كەنتىمىزدىكى چوڭ مەسچىتنى ئۆتكەن يىلى يېزىلىق ھۆكۈمەت ئاجرىتىپ بەرگەن پۇل بىلەن ئۆزىمىز ئازراق يىغىش قىلغان پۇلغا پۈختىلاپ ياسىۋالغان بولساقمۇ،

لېكىن دىلىغا ئىمان نۇرلىرى چېچىلىپ، كۆڭلىدىن - كۆڭلىگە كۆپىيىۋاتقان نامازخانلار مەسچىتكە پاتمايۋاتىدۇ. شۇڭا، مەخمۇت سۇڭجاڭ ۋە باشقىلار بىلەن كېڭىشىپ، بارلىق نامازخانلاردىن ئازراق ياغاچ - تاش، پۇل - پوچەك يىغىپ، مەسچىتنى مۇشۇ قۇربان ھېيت كېلىپ بولغۇچە چېقىپ باشقىدىن كېڭەيتىپ ياساپ چىقايلى دېيىشكەن. بايامدىن بېرى خىلى كۆپ جامائەت مەسچىتكە ئاتىغان بىرمۇنچە ياغاچ - تاش، پۇل - پوچەكلىرىنى بەردى، — ئىمام چېقىر كۆزلىرى بىلەن بىر چەتتە قول قوۋۇشتۇرۇپ تۇرغان مۇھەممەدكە لاپپىدە قارىۋېلىپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، — بالىمىز مۇھەممەد ئاخۇن مەسچىتكە چىقمايدىغان، ئىمانى سۇسراق بالا بولسىمۇ، لېكىن ياۋاش، مۆمىن ئادەم بولدى. دادىسى رەھمىتى مۇسۇلمانچىلىقى چىڭ، ئاجايىپ دىيانەتلىك ئادەم ئىدى. ھايات بولغان بولسا مەسچىت ئۇچۇن جېنىنىمۇ ئايىمىغان بولاتتى. مەسچىت ياسىماق، مەسچىتكە مال - دۇنيا ئىئانە قىلماق ساۋاب ئىچىدىكى ئەڭ چوڭ ساۋاب. قېنى ئوغلۇم مۇھەممەد ئاخۇن، ئاشۇ خۇدانىڭ ئۆيىنى ياسايدىغان چوڭ ساۋابلىق ئىش ئۇچۇن مال - مۇلكۇڭدىن قانچىلىك زاكات ئايرىيسەن؟ — ئىمام ھويلىنىڭ تېمىغا يانداش تىزىپ قويۇلغان سەككىز تال ياغاچقا ئاچ كۆزلۇك بىلەن بىر قارىۋالدى - دە، مۇغەمبەرلەرچە سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، — ھە ئەسلىدە بۇ ياغاچلارنى ئاللىبۇرۇن كېسىپ تەخلەپ قويغان دېگىنە. ئىمانىڭ سۇس بولغىنى بىلەن بەربىر ئاتا بالىسى - دە، سەن، — ئىمام ھاسىسىنى قولتۇقىغا قىسىپ تۇرۇپ دۇئاغا قول كۆتۇردى، — قېنى جامائەت، خۇدانىڭ شۇ ئاسىي بەندىسىنىڭ بەش ۋاخ نامازنى خۇدانىڭ ئۆيىدە دائىم ئوتەپ تۇرۇشىغا ۋە ئۇنىڭ ئىمان - ئىنسابىغا بىر دۇئا قىلىۋېتەيلى...

— ئىمام ئاخۇنۇم... بۇ ياغاچلارنى... — مۇھەممەد سەل ھودۇقتى، ئۆزىگە نەشتەردەك تىكىلگەن ئىمامنىڭ چېقىر كۆزلىرىدىن تەمتىرىدى، دۇدۇقلاپ تولىمۇ قىينىلىپ سۆزلىدى، —

بۇ ياغاچلارنى ئەتە شەھەرگە ئەكىرىپ ساتقىلى تەييارلاپ قويغان، ئوغۇت، يالتىراق، ئۇرۇقلۇق ئالماقچىدىم.

— بالام، — ئىمامنىڭ قاتتىق غەزىپى كەلگەن بولسىمۇ، سەۋرچانلىق بىلەن سۆزلىدى. مۇھەممەدكە ياسالما مېھرىبانلىق كۆرسەتتى، — بالام مەمتاخۇن، بۇ ئالەم ئامانەت ئالەم، بىز بۇ دۇنياغا خۇددى مېھمان كىشىدەك كېلىپ كېتىمىز. شۇڭلاشقا، بۇ ئالەمدە مال ـ دۇنياغا بېرىلمەي، ساۋابلىق ئىشلارنى كۆپرەك قىلساڭ، ئۇ ئالەمگە بارغاندا رىيازەت تارتمايسەن. بۇ دۇنيانىڭ نېمىتىگە ئىنتىلىش شەيتانىنىڭ ۋەسۋەسىسى. ئى جامائەت ! — ئىمام دەرھال جامائەتكە يۈزلەندى. ھاسىسىنى قولتۇقىغا يەنە قىستى. ئىككى ئالقىنىنى جۈپلىدى، — ئى جامائەت بىلىپ قويۇڭلاركى، ئاللاتائالا ئىگەم، بەندىلىرىم مېنى ياد ئەتسە، مېنىڭ يولۇمدا بىر تەڭگىلىك ساۋابلىق ئىش قىلسا، ئۇ ئالەمگە بارغاندا مىڭلاپ ياندۇرىمەن. دوزاخ ئازابى كۆرسەتمەيمەن، دېگەن. بۇ ئامانەت دۇنيا، بۇ دۇنيادا خۇدا يولىدا كۆپرەك ساۋابلىق ئىش قىلىڭالساق، ئۇ ئالەمدە بايىاشات، ھالاۋەتتە ياشايمىز. دوزاخ ئازابىدىن قۇتۇلىمىز، — ئىمام ئەمدى مۇھەممەدكە يۈزلەندى. ھاسىسىنى قولتۇقىدىن ئېلىپ تاياندى، — قاراپ تۇرما، مۇھەممەد بالام. بۇ دېگەن ياخشى پۇرسەت. يەنە كېلىڭەرمەيدۇ. ئۇ ئالەمگە بارغاندا مەسچىتكە قويغان بىر كاللەك لېيىڭ، بىر تال ۋاساڭ، بىر تال ياغىچىكىمۇ زۇۋانغا كېلىپ، ئاللاتائالا ئىگەمدىن گۇناھىڭنى تىلەيدۇ.

— بەرھەق، بەرھەق، — گەپكە لوقما سالدى ھېيتەك مەزىن ئۆچكە ساقاللىرىنى تىترىتىپ، چىلىگىدەك چوڭلۇقتىكى پوقىقىنى گىلدىڭلاتقىنىچە سۆزلەپ، — خۇدانىڭ ئۆيى ئۇچۇن بىرنەچچە تال چوكىنىڭ مېھرىدىن كېچىشتىنمۇ ساۋابلىق ئىش يوق بۇ ئالەمدە، سەن مەسچىتكە بىر تال ياغاچ بەرسەڭ ئاللاتائالا ئىگەم ساڭا مىڭ تال ياغاچ بېرىدۇ. قېنى گەپ قىل، بالام. ئىمام ئاخۇنۇمنى ساقلاتما، ئاللا ئىگەم ھەممىنى كۆرۈپ، بىلىپ

تۇرغۇچى. بۇتتەك قاراپ تۇرساڭ ياخشى ئەمەس، ــ ھېيتەك مەزمۇن دەرھال ئىككى ئالقىنىنى جۈپلەپ جامائەتكە مۇراجىئەت قىلدى، ــ قېنى جامائەت، ئامىن دەيلى. شۇ مۇھەممەد بالىنىڭ ياشلىقىدا بىلىپ ـ بىلمەي ئۆتكۈزۈپ قويغان گۇناھىنى تىلەيلى. مەسچىتكە بەرگەن شۇ ياغاچلىرىنىڭ ساۋابىنى بەرھەم ئاتا ـ ئانىسىنىڭ روھىناتىغا ئاتايلى، ئامىن.

مۇھەممەد قۇلاق ـ بويۇنلىرىغىچە خورازنىڭ تاجىدەك قىزىرىپ كەتتى. بوغۇزىغا بىر نەرسە تۇرۇپ قالغاندەك ئۇن ـ تۇنۇش چىقارمىدى. ئۇنىڭ بىچارە كۆزلىرى تام تۈۋىگە تىزىلغان، بىر قېتىملىق «ئامىن» نىڭ قۇربانى بولۇپ كەتكەن ياغاچلىرىغا تەلمۈرەتتى. كىملەردىندۇر مەدەت تىلەپ ئەتراپىغا قارايتتى. قەددى پۈكۈلۈپ بىر غېرىچ بولۇپ قالغانىدى. گويا ھېسامىدىن ئىمامنىڭ سىرلىق ئەپسۇنلىرى تەسىر قىلغاندەك قېتىپلا قالغانىدى.

ــ توختىسىلا چوڭلىرىم، سەل تەخىر قىلىشسىلا، ــ سارىخان چوڭ ئانىنىڭ بۇ ئاۋازى تۇرغانلارغا تۇيۇقسىز پارتلىغان بومبىدەك تەسىر قىلدى. جامائەت ياغاچتەك قېتىپ قېلىشتى. ئىمام چۆچۈگىنىچە چېقىر كۆزلىرىنى ئانىغا تىكتى. ھېيتەك مەزمۇن ئەمدى ئەپلەشكەن ئىشىنى بۇزماقچى بولغان بۇ كاسكى مومايغا گۆلەيدى. بىراق، سارىخان چوڭ ئانىمۇ بوش كەلمىدى. ئۇ نەپرەتلىك، غەزەپلىك كۆزلىرىنى ئۇلارغا مىختەك قادىدى. بۇ قاراشلارغا بەرداشلىق بېرەلمىگەن ئىمام بىلەن مەزمۇن باشقا تەرەپكە قارىۋالدى. ئانا مەغرۇرانە قىياپەتتە مەسخىرە ئارىلاش سۆزلەشكە باشلىدى، ــ ئەپۇ قىلىسىلا، ھۆرمەتلىك ئىمام ئاخۇنۇم، بۇ ياغاچلارنى مەسچىتكە بېرەلمەيمىز. ئىشى بار ياغاچلار بۇ. ھەرقايسىلىرى خاپا بولۇشماي ئاستا كېتىۋېلىشسىلا. ئالدىلىرىدا بەكمۇ خىجىل مەن. بايا ئۆزلىرى ۋەدە قىلغان ئۇ ئالەملىك تاغدەك، ئالتۇندەك ساۋابلار ھازىرچە نېسىگە تۇرۇپ تۇرسۇن. قېنى ئاستا كېتىۋېلىشسىلا. يوللىرى

ئوچۇق، خۇدايىمغا ئامانەت.

— بۇ.. بۇ... نېمە گەپ ئۆزى؟ — ئىمام تامدەك تاتاردى. بەزگەكتەك تىترىدى. مەدەت كۈتۈپ چېقىر كۆزلىرىنى كەنت باشلىقى مەخمۇتقا تىكتى.

— مەسچىت كەنتنىڭ مەسچىتى، پۈتكۈل باغتوغراقتىكى ھەربىر مۇسۇلماننىڭ مەسچىت ياساش ۋەزىپىسى بار، — دېدى مەخمۇت كېۋىر ھەيۋە قىلىپ، جامائەتنىڭ ئارىسىدىن سۇغۇرۇلۇپ چىقىپ، — ياغاچنى چىرايلىقچە بەرسەڭ بەر، بولمىسا ئېلىپ كېتىۋېرىمىز.

— نېمە؟ ئېلىپ كېتىۋېرىمىز؟ ۋاھ، گېپىڭ چوڭغۇ، مەخمۇتباي ! — سارىخان ئانا مەخمۇتقا غەزەپ بىلەن تىكىلدى، — نېمە دەپ جۆيلۇۋاتسەن ھوي ئىنسابسىز ئېشەك؟ ! ئەكېتىپ باققىنا قېنى. بىلىپ قوي، بۇ دېگەن سېنىڭ خالىغىنىڭچە كېسىپ كېتىۋېرىدىغان باغتوغراقنىڭ توغراقلىقى ئەمەس. ھېلىمۇ سېنىڭ كاساپىتىڭدىن باغتوغراقتا باغتوغراق دېگەنگە تۇشلۇق كەتمەنگە ساپ بولغۇدەك توغراق قالمىدى. ھۆكۈمەت بۇ ئىشنى ۋاقتىدا سېزىۋېلىپ، دەرھال ئورمان باقىدىغان ئادەم ئەۋەتمىگەن بولسا، پۈتكۈل باغتوغراقنى قاقاسلىققا ئايلاندۇرۇۋېتەتتىڭ. سەن باغتوغراققا چۈشكەن مىتە. ئىلگىرى بۇ يۇرت قىشمۇ ياز توغراق بىلەن يۇلغۇن پۇرايتتى. سەن ھايۋان يېزىمىزنىڭ كۆركىنى تۈگەتتىڭ، دەپ باقە، قېنى، ھوي مەخمۇت دېگەن ئېشەك. ھازىر مەسچىت زۆرۈرمۇ ياكى بۇغدايمۇ؟ چاچىدىغان ئوغۇت، كېۋەزگە ياپىدىغان يالتىراق، ئۇرۇقلۇق چىگىت زۆرۈرمۇ؟

— تىلىڭنى يېغ، ھوي ئىمانسىز خوتۇن ! — دەپ ۋارقىرىدى ئىمام غەلۋىردەك سەللە يۆگىۋالغان بېشىنى گىلدىڭلىتىپ، — بىر ئوبدان مۆمىن مۇسۇلماننى خالىغانچە ھاقارەتلىمە، خۇدا جاجاڭنى بېرىدۇ.

— ھا ـ ھا ـ ھا... — سارىخان چوڭ ئانا تىزىغا شاپىلاقلاپ

شۇنداق قاتتىق كۈلدىكى، تۇرغانلار بىر - بىرىگە ھەيرانلىق بىلەن قاراشتى، ــ ھوي ئىمام، ھوي ھېسامىدىن غوجا، شۇنچە ياغاچ - تاشلاردا پۈتمەيدىغان قانداق مەسچىت ئىكەن ئۇ؟ خۇدا ئاۋۋال ساڭا ئوخشاش يالغانچى، مۇناپىقنى جازالايدۇ. مېنى بىلمەيدۇ دەمسەن مۇناپىق ! ــ ئانا ئىمامنىڭ ئالدىغا دېۋەيلەپ كەلدى. ئۇنىڭ غەزىپى چېكىگە يەتكەنىدى، ــ ئۆتكەن يىلى مەسچىت ياسايمىز دەپ يىغقان شۇنچە كۆپ ياغاچ - تاش، پۇل - پۈچەكلەر نەگە كەتتى؟ شۇ نەرسىلەر بىلەن ئون مەسچىت بولسىمۇ ياسغىلى بولاتتىغۇ؟ بىلمەيدۇ دېمە ئىمام ئاخۇنۇم، خۇدانىڭ بىرلىكىگە ئىشىنىدىغان بولساڭ ئۆزۈڭ بىر دەپ باقە، شۇ نەرسىلەر نەگە كەتتى؟ ھوي، گەپ قىلماي تۇرسەنغۇ ! شەھەردىكى ئايۇان - ساراينىمنى ياسىدىم دېسەڭچۇ تايىنلىق، ئەمدى باغتوغراقتىكى گۆرۈڭ تارلىق قىلىۋاتامدۇ ساڭا. مەسچىتنى كېڭەيتىپ ياسايمىز دەپ، ئاشۇ ئوت كەتكۇر ئۆيۈڭنى باشقىدىن ياسىماقچىمۇ سەن؟ ئىنساب قىل، ئىمام. خۇدادىن قورق، ــ ئانا ئەمدى مەخمۇتقا قاراپ قولىنى شىلتىدى، ــ ھوي مەخمۇت، سەن ھۆكۈمەت كادىرى تۇرۇپ مۇشۇنداق يالغانچى، كاززاپلارنىڭ چاپىنىنى كۆتۈرۈپ يۈرگۈچە ئۆلسەڭچۇ ! ئىسىت ساڭا بەرگەن تۇزۇم، بۆشۈكۈڭنى تەۋرەتكەن كۈچۈم. يوقىلىش، دەرھال كۆزۈمدىن يوقىلىش، يەر يۇتقۇرلار. سەنلەرگە ھېلىغۇ بىر تال ياغاچ ئىكەن، چىش كولايدىغان بىر تال شىشىق ئالدۇرىدىغان بولسام سارەڭ بولماي كېتەي. يوقال دەيمەن دوزاخقا تۇتۇرۇق بولغۇرلار.

ئانا غەزەپ بىلەن سۆزلەيتتى. مەخمۇتنى، ئىمامنى، مەزىننى يەنە ئاللىكىملەرنى تىللايتتى، قارغايتتى.

ئۇلارنىڭ ئەڭ ئاخىرقى ئۇمىدى يوققا چىقتى. ساربخان چوڭ ئانىدىن دەشنىمىنى يەپ، سۇغا چۈشكەن چاشقانىدەك شۇمشىيىشتى. ئانىنىڭ ئالدىدا مەخمۇتنىڭ ھەيۋىسى، ئىمامنىڭ سۆلتى كارغا كەلمىدى. ئۇلار ئانىنى ئىمانسىز، كاپىر دەپ

ئەبىلەشتى. مەسچىتكە بەرمىگەن شۇ ياغاچلارغا ئوت كەتسۇن دەپ قارغاشتى. مۇھەممەدكە ئاخىرەت سوئال ـ سوراقلىرى بىلەن پەتكۈچە دوق ۋە پوپوزا قىلىشتى ـ دە، يوللىرىغا ئاستا راۋان بولۇشتى.

بىچارە مۇھەممەد

يېزا مەركىزىگە ئېلىپ بارىدىغان ئاساسلىق يول بىلەن توغرىسىغا سوزۇلغان مەھەللە يولى باغتوغراق كەنتىنى خۇددى قوشۇش بەلگىسىگە ئوخشاش تەپمۇتەك تۆت بۆلەككە بۆلىنىدۇ. بۇ يوللارنىڭ ئىككى چېتىگە باغتوغراقلىقلارنىڭ ئارامگاھلىرى جايلاشقان.

باغتوغراقنىڭ ئاساسىي قىسمىنى قۇم بىلەن توغراق قاپلىغان بولسىمۇ، لېكىن باغتوغراقلىقلارنىڭ هويلا ـ ئارانلىرىدىن بىرەر تۇپمۇ توغراق تاپقىلى بولمايدۇ. چۈنكى، ئەقىللىك باغتوغراقلىقلار قۇمسىڭغۇ، قۇرغاق تۇپراقلارغا تىككەن توغراقلىرىنىڭ تۈتۈپ، ئەي بولۇش ئۈنۈمىنىڭ بەك تۆۋەن بولىدىغانلىقىنى هېس قىلىپ، توغراققا تېرەك ۋە باشقا مېۋىلىك دەرەخلەرنى ئۆلاش ئۈسۈلىنى تېپىپ چىققانىدى. مانا شۇنىڭدىن كېيىن باغتوغراقتىمۇ ئاسمانغا بوي سوزغان سۈۋادانلار، ئۆرۈك، ئالما، ئامۇت، شاپتۇل هەسسىلەپ كۆپەيدى. ئانار ۋە ئۈزۈملەر بولسا باغتوغراقلىقنىڭ هويلا ـ ئارانلىرىنىڭ تەڭ نىسبىتىنى ئىگىلەيدۇ. ئاساسەن قۇم، توغراقلار بىلەن قورشالغان بۇ كەنت خەلقى باغۋەنچىلىككىمۇ خېلى ئەهمىيەت بەرگەنىدى.

ئىككى چوڭ يولنىڭ دەل كېسىشكەن جايى كەنت مەركىزى. بۇ يەرگە كەنت ئىشخانىسى، مەكتەپ، مەسچىت جايلاشقان. شۇڭلاشقا، بۇ يەر ئالاهىدە ئەهۋاللار يۈز بەرگەندە پۈتۈن كەنت خەلقىنىڭ جۈغلىشىپ پاراڭ سېلىشىدىغان ئورنىغا ئايلىناتتى.

بۇگۈن باغتوغراقلىقلار ناشتىمۇ قىلماستىن، سەھەردە خۇددى كېلىشۇالغاندەك مەسچىت ئالدىدىكى سەيناغا جەم بولۇشتى ۋە قاق سەھەردە ئاڭلىغان خەۋەرلىرىنى بىر - بىرلىرىگە پىچىرلىشىپ ۋە ۋارقىرىشىپ تۇرۇپ يەتكۈزۈشتى. ئۆزئارا مۇلاھىزە قىلىشتى، تالاشتى...

— بىچارە مۇھەممەدنى...

— كېچىدىن ئۇرۇۋېتىپتۇ.

— غولدا، كالتەكلەر بىلەن...

— مۇھەممەد ئوشۇق - تۆشۈك گېپى يوق يېتىم ئىدى.

— كالتەك بىلەن ئۇرۇپ...

— قوۋۇرغىلىرىنى سۇندۇرۇۋېتىپتۇ.

— كەنت باشلىقى مەخمۇت كېچىدە ئادەم باشلاپ بېرىپ شۇنداق ئۇرۇپتۇكى...

— ھەي... شۇ مەخمۇت كېۋىرمۇزە...

— بىچارە مۇھەممەد، خۇش بولاي، مېنى ئۇرماڭلار، دەپ شۇنداق يالۋۇرسىمۇ ئۇنماپتۇ.

— قۇرۇق پاراڭنى قوي، تۇغقىنىم. مۇھەممەدنى كەنت باشلىقمىز ئۇرمىدى.

— ئەمىسە كىم؟ قايسى ئەسكى شۇ بىچارە مۇھەممەدنى دۇمبالاپ ئۇندەك ئېزىۋەتتى؟

— ھۇ قولى قۇرۇپ كەتكۇرلەر !

— بىچارە مۇھەممەد...

— بىلمەمسىلەر، ھېچكىم ئۇرمىدى.

— ئەمىسە ئەجەب...

— مۇھەممەد خۇدانىڭ جازاسىغا ئۇچرىدى. تۆت - بەش تال بادرىسىنى مەسچىتكە بەرمىگەنلىكى ئۈچۈن، پەرىشتىلەر كېچىدە كېلىپ ئۇنىڭ جازاسىنى بەردى.

— ھېسامىدىن غوجامنىڭ قارغىشىغا كەتتى.

— كېچىدە پەرىشتىلەر كېلىپ مۇھەممەدنى جازالىغىنى

هېسامدىن غوجامنىڭ چۈشىدە ئايان بوپتۇ. ئەتىگەن مەسچىتتىن چىقىۋېتىپ ئاشۇنداق دېدى.

— شۇ ئەمەسمۇ، هېسامدىن غوجام ئۇلۇغ ئاپاق غوجامنىڭ ئەۋلادى. غوجا ئەۋلادىغا تېكىلىپ قارىغۇلۇق ئەمەس.

— غوجا ئەۋلادىنى هاقارەتلىگەن، هۆرمەتسىنى قىلمىغان، گېپىنى ئاڭلىمىغان كىشىنىڭ...

— تىلى قۇرۇيدۇ.

— كۆزى ئاقىدۇ.

— قۇلىقى گاس بولىدۇ.

— پالاكەت باسىدۇ.

— ئىش ـ ئۇقىتى ئىلگىرى باسمايدۇ.

— قويلىرى قوزىلىمايدۇ.

— كالىلىرى موزايلىمايدۇ.

— كېچىدە پەرىشتىلەر كېلىپ جازالايدۇ.

— ئاھ، شۇ هېسامدىن غوجام...

— ئۇلۇغ غوجىمىز هېسامدىن ...

— باغتوغراقلىقلارنىڭ تاغدەك يۆلەنچۈكى.

— باشپاناھى.

— خۇدا ئۆمرىنى ئۇزۇن قىلسۇن.

— هەي، شۇ بىچارە يېتىم مۇھەممەد.

— خوپ بولدى ئۇ ئەسكىگە.

— غوجامنىڭ قارغىشىغا ئۇچرىغاندىكىن، پەرىشتىلەر جازالاپتۇ.

— يالغان، مۇھەممەدنى پەرىشتىلەر جازالىمىدى.

— كىم جازالىدى ئەمىسە؟

— تۇنۇگۈن هۆرمەز بىلەن يېزىلىق هۆكۈمەتكە بېرىپ توي خېتى ئېلىۋاپتۇ. شۇڭلاشقا، كەنت باشلىقى مەخمۇت، قىزىمنى يولدىن چىقاردىڭ، ئازدۇردۇڭ دەپ، كېچىدە ئادەم باشلاپ ئۇرۇۋېتىپتۇ.

ـــ ۋاي، بىچارە مۇھەممەد...
ـــ ھۆرىقىز بىلەن توي خېتى ئېلىۋاپتىما؟
ـــ ئاخىر باغتوغراقنىڭ پەرىشتىسىگە ئىگە بولۇۋاپتۇ ـ دە !
ـــ ئۆلگۈچە تاياق يېسىمۇ بىر خوتۇنغا ئىگە بوپتۇ.
ـــ ئىگەكىم ھۆرىقىز ئۈچۈن تاياق يېمەك تۇرماق، ئۆلسىمۇ مەيلى ئىدى.
ـــ شۇكۇر قىل، خوتۇن تالاق !
ـــ دەيمىنا ئەمدى، شۇ مۆرىمەس مۇھەممەدنىڭ خوتۇن ئۈچۈن تاياق يېگىنىگە ئىچىم كۆيۈپ...
ـــ تالاشماڭلار، سارىخان چوڭ ئانا كېلىۋاتىدۇ.
قىزىق تالاش ـ تارتىش قىلىۋاتقانلار گۈرىدە قاراشتى. سارىخان چوڭ ئانىنىڭ كېلىشىنى كۈتۈپ جىمجىت ئولتۇرۇشتى. سارىخان چوڭ ئانا شۇنداق تېز ماڭاتتىكى، ھەربىر قەدىمىنى ياش چوكانلاردەك ئالاتتى. يەرگە گۈس ـ گۈس دەسسەيتتى. تاپىنى ئاستىدىن پۈر ـ پۈر تۇپا توزۇيتتى. كىشىلەر توپىغا يېقىنلىشىشى بىلەن ئۇ ئاۋازىنى بولۇشىغا قويۇۋېتىپ سۆزلەشكە باشلىدى.
ـــ ۋاي مېنىڭ شۇ بىچارە مەمتىم. كۆز نۇرۇم، باغرىم، ئۇنى قايسى قولى قۇرۇپ كەتكۇر ئۇردى؟ خالايىق، گەپ قىلمامسىلەر؟ مېنىڭ قوينىڭ قوزىسىدەك ياۋاش مەمتىمنى قايسى دوزىخىي ئۇردى؟ ـــ ئانا ئەتراپتىكىلەرگە تىكىلىپ قارايتتى، سوئال سورايتتى. غەزەپلىك ئالىياتتى، ـــ ئەي، ئوماق بالىلىرىم، جىگەرلىرىم، كۆز نۇرلىرىم، سارىخان چوڭ ئاناڭلارنىڭ، سارەكنىڭ شۇمتەكلىرى، بىر گەپ قىلساڭلارچۇ؟ كىچىكىڭلارداپوق ـ سۆيدۈكۈڭلارنى ئادالاپ، بۆشۈكۈڭلارنى تەۋرىتىپ قويغىنىمنىڭ ھەققى ـ ھۆرمىتى ئۈچۈن بولسىمۇ بىر گەپ قىلىڭلار. ئاشۇ بىچارە مەمتىمنى كىم دۇمبالىدى؟
ـــ ھېسامىدىن غوجامنىڭ قارغىشىغا ئۇچراپ، كېچىدىن پەرىشتىلەر... ـــ دېدى بىرسى دۇدۇقلاپ.

ـــ ها ـ ها ـ ها... نېمه دېدىڭ، هوي تىلىغا قاغا چىچقۇر، هېسامىدىن غوجامنىڭ قارغىشىغا ئۇچراپ، ها ـ ها ـ ها... ـــ سارىخان ئانا ئەسەبىيلىك بىلەن قاقاھلاپ كۈلدى. قوللىرىنى شىلتىپ ۋارقىرىدى، ـــ ۋاي ئېشەكلەرەي. يەر يۈتسۇن شۇ ئېشەك غوجاڭنى. ماڭا قاراڭلار، شۇ گەپكىمۇ ئىشەندىڭلارمۇ، بالىلىرىم؟ ئاشۇ ئېشەك غوجا هېسامىدىن قارغىسا، پەرىشتىلەر مېنىڭ مۇھەممەد بالامنى جازالاپتىمۇ؟ بىلىپ قېلىڭلار، شۇمتەكلىرىم. مۇھەممەد بالامنى مەخمۇتباي ئۈردى. كېچىدىن ئادەم باشلاپ بېرىپ، خۇددى قوناق سوققاندەك دۈمبالىدى. هېسامىدىن دېگەن ئېشەكنىڭ غوجىسى مەخمۇتبايىنىڭ بۇ جىنايىتىنى يېپىش ئۈچۈن، مۇھەممەد بالامنى مەسچىتكە ياغاچ بەرمىگىنى ئۈچۈن خۇدانىڭ غەزىپى كېلىپ، پەرىشتىلەرنى ئەۋەتىپ جازالاتقۇزدى، بۇ ئىش چۈشۈمگە ئايان بولدى دەپ، يالغاندىن ئىغۋا تارقاتتى، ـــ ئانا هېسامىدىن غوجىنى، كەنت باشلىقى مەخمۇتنى تىللايتتى، قارغايتتى، ـــ هۇ يەر يۈتقۇر هېسامىدىن غوجا، گۈرۈڭدىن توڭگۈز قوپار، ئىلاھىم، ـــ ئانا كەنت ئىشخانىسىغا قاراپ بار ئاۋازى بىلەن ۋارقىرىدى، ـــ هوي مەخمۇتباي، ئاڭلاپ قوي ! مۇشۇنداق زورلۇق ـ زومبۇلۇق قىلىۋېرىدىغان بولساڭ، هۆكۈمەت سېنىمۇ مۇشۇ باغتوغراقنىڭ زومىگىرى تالىپ بايىنى جازالىغاندەك جازالايدۇ. سەن ئۆزۈڭچە ئۆز خان، ئۆز بەگ بولۇپ كەتمە. هۆكۈمەت بار، كومپارتىيە بار. خەپ توختاپ تۇر. مۇھەممەد بالامنىڭ، هۆرىقىزىمنىڭ دەردىنى سەندىن ئالماي قويمايمەن، ـــ ئانا ئەمدى نەزىرىنى ئەتراپىدىكىلەرگە يۆتكىدى، ـــ ۋاي مېنىڭ مۇھەممەد بالام. سىلەر بىلىسىلەرغۇ، بالىلىرىم، مەن ئۇنى تۇغمىغىنىم بىلەن مۇشۇكنىڭ ئاسلىنىدەك ۋاقتىدىن تارتىپ باققان، پەۋەداچىلىق قىلغان ئەمەسمىدىم. ئۇنىمۇ خۇددى سىلەرنى ياخشى كۆرگەندەك ياخشى كۆرەتتىم ئەمەسمۇ، بالىلىرىم، قېنى مېنىڭ شۇ مۇھەممەد بالام؟ مېنىڭ شۇ كۆز نۇرۇم قېنى؟ ئاشۇ چىرايلىق

بۇرۇتلىرى ئەمدىلا خەت تارتقان مۇھەممەد بالام نەدە؟ گەپ قىلىڭلارچۇ، بالىلىرىم!

ساربخان چوڭ ئاننىڭ بۇ سوئالى بىلەن كىشىلەر دەرھال مۇھەممەدنى ئەسكە ئېلىشتى. ئەتىگەندىن بېرى ھەممىسى شۇ مۇھەممەد توغرۇلۇق خەۋەر ئاڭلاپ بۇ يەرگە يىغىلىپ پاراڭ سېلىشقىنى بىلەن ھېچكىم مۇھەممەدنىڭ تاياق زەربىسىدىن نېمە بولغانلىقىنى، يارىسىنىڭ يەڭگىل ياكى ئېغىرلىقىنى كۆرۈپ كېلىشنى ئېسىگە كەلتۈرمىگەنىدى. راستىنى ئېيتقاندا، ئۇلاردىن بىردىن - بىردىن سوراپ كەلسە، ھېچكىمنىڭ كېچىدىن مۇھەممەدنى بىراۋنىڭ ئۇرۇۋەتكەنلىكىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرمىگەنىدى. ھەتتا ئۇلار بۇ شۇم خەۋەرنى ئەڭ ئاۋۋال كىم يەتكۈزگەنلىكىنىمۇ ئېيتىپ بېرەلمەيتتى. ساربخان چوڭ ئاننىمۇ ھۆرپقىزنىڭ يىغلاپ تۇرۇپ ئېيتقان باش - ئاخىرى يوق سۆزلىرىگە ئاساسەن بۇ يەرگە كەلگەنىدى. ھەممەيلەن بىر - بىرىگە سوئال نەزىرى بىلەن قاراشتى. ساربخان چوڭ ئاننىغا خىجىللىق بىلەن تەلمۈرۈشتى. ئاننىڭ كۆزىگە قارىيالماي دەرھال يەرگە قاراشتى.

— ئاھ، مېنىڭ كۆز نۇرۇم، بىچارە مۇھەممەد بالام! — ساربخان ئانا يۈگۈرگىنىچە مۇھەممەدنىڭ ئۈيى تەرەپكە ماڭدى.

قارا باسقان كېچە

مۇھەممەت بۇگۈن تولىمۇ خۇشال ئىدى. چۈنكى، ئۇ بۇگۈن ھۆرپقىز بىلەن يېزىلىق ھۆكۈمەتكە بېرىپ پەتتە كەستۈرۈۋالغانىدى. ئۇنىڭ يۈرىكى خۇشاللىقىدىن تېپىرلايتتى. تىترىگەن قوللىرى بىلەن يېزىلىق ھۆكۈمەتنىڭ خەلق ئىشلىرىغا مەسئۇل كادىرى تامغا بېسىپ تەييارلاپ بەرگەن قىزىل تاشلىق گۇۋاھنامىنى ئېلىپ سىنچىلاپ قارايتتى. مېھرى بىلەن سىلايتتى. ئۆزى بىلەن ھۆرپقىزنىڭ ئىسمىغا، بىللە چۈشكەن

سۈرىتىگە قارايتتى.

ــ خۇدايىم تەڭ قېرىشقا نېسىپ قىلسۇن، ــ دېدى مەسئۇل خادىم بەختتىن قانات ياساپ ئۇچقۇدەك ھالغا كەلگەن بۇ قوشماقلارغا مەمنۇنلۇق بىلەن قاراپ، چۈنكى ئۇ تۇنۇگۈن كەچ مۇھەممەد بىلەن ھۆرىقىزنىڭ سەرگۈزەشتلىرىنى يېزا باشلىقى سايىم كېپەكتىن تەپسىلىي ئاڭلىغاندى، ــ ماڭا پەتتە كېسىش خىزمىتىنى قىلغىلى بەش يىل بوپتۇ. تا بۈگۈنگىچە ئۆز ئىختىيارىم بىلەن ئىشىنىپ پەتتە كېسىپ بەرگەن قوشماقلار پەقەت سىلەر ئىككىڭلار بولدۇڭلار، ــ مەسئۇل خادىم قاتتىق ھاياجانلانغاندى، ــ ھەر شەنبە كۈنى پەتتە ئېلىش ئۈچۈن نەچچە ئون جۈپ ياشنى ئاتا ـ ئانىلىرى ئىشخانىغا ئېلىپ كېلىشىدۇ. قارىساڭ ئۇلارنىڭ باشقا شەرتلىرى تۈگۈل يېشىمۇ توشمىغان. يېشى توشماپتۇ دېسەم، تېخى ئەمدىلا ئون بەش ـ ئون ئالتە ياشقا كىرگەن بالىلار يىگىرمە ـ يىگىرمە ئىككى ياشقا كىردى دەپ قەسەم ئىچىپ تۇرۇۋېلىشىدۇ. يالغاندىن ئىسپات تېپىشىدۇ. تېخى ھەممىدىن ئادەمنى بىزار قىلىدىغىنى توي قىلىدىغان ئاشۇ قىز ـ يىگىتلەر، ئۇلاردىن توي قىلىشقا رازىمۇ سىلەر دەپ سورايدىغان بولساڭ، ھەر ئىككىلىسى ئەلەملىك ئۇھسىنىپ، تىرناق تاتلىغىنىچە «ھەئە» دەپلا جاۋاب بېرىشىدۇ. بەكرەك سىنچىلاپ قارايدىغان بولساڭ، قىزنىڭ كۆزىنىڭ تېگىدە تاشايلا دەپ تۇرغان دەريا ـ دەريا ياش، يىگىت بولسا خۇددى ئۆلۈم خېتى ئالدىغاندەك بەكمۇ مەيۇس. ئىككىڭلارغا ئوخشاش مۇھەببەت باغلاپ، بىر ـ بىرىمىزنى چۈشەنگىلى مۇنچە يىل بولدى دەپ كۈلۈپ تۇرۇپ جاۋاب بېرىدىغان ئادەمدىن بىرسى تېپىلمايدۇ. تۇنۇگۈن سايىم ئاخۇن شاڭجاڭ سىلەرنىڭ ھەممە ئەھۋالىڭلارنى ئېيتتى. بۇنداق ياشلار يېزىمىزدا ناھايىتى ئاز تېپىلىدۇ، ئۇلار ئەتە كەلسىلا ھايال قىلماي توي خېتى كېسىپ بېرىڭ دەپ تاپىلىغاندى. خۇدا بەختىڭلارنى بېرەر، بالىلىرىم. ئىشىنىمەن، ئىككىڭلار چوقۇم ئىناق ئەر ـ خوتۇن بولۇپ

ئۆتەلەيسىلەر. ھېلىقى ئاتا ـ ئانىسى ئالدىغا سېلىپ، زورلاپ توي خېتى كەستۇرۇۋالغانلارغا ئوخشاش بۇگۈنى توي قىلىپ، ئەتىسىلا ئاجرىشىمىز دەپ، ئادەمنىڭ بېشىنى ئاغرىتمايسىلەر، بېرىڭلار، بالىلىرىم، خۇدايىم ھەر ئىككىڭلارنى يۇز ياشقا كىرىشكە نېسىپ قىلار.

ـــ رەھمەت، ئاكا، ئۆزلىرىنى ئاۋارە قىلىپ قويدۇق، ـــ دېدى ھۆرىقىز مىننەتدارلىقىنى بىلدۈرۈپ، ـــ بىز تويىمىزنى ھەشەمەتلىك قىلمايمىز. شۇنداق بولسىمۇ بېرىپ بىرەر پىيالە چېيىمىزغا داخىل بولۇپ كېلەرلا.

ـــ بولىدۇ، بولىدۇ، چوقۇم بارىمەن، تويۇڭلارغا سوۋغا قىلغۇدەك چوڭ نەرسەم يوق، ئىككى مېتىر قىزىل تاۋرىم بار. قېرىپ قالغان بولسامۇ، يىگىتلەرنىڭ قاتارىدا مۇھەممەد بالامنىڭ بېلىگە باغلاپ قويمىسام بولماس.

ئۇلار ئىشخانىدىن خۇشال چىقىشتى. بىر ـ بىرىگە مۇھەببەت بىلەن بېقىشتى. يېزا بازىرىدىن ئايرىلىپ كەنت يولىغا چۈشكەندە، مۇھەممەد يۈرىكىدىكى ھاياجىنىنى زورىغا بېسىۋېلىپ تۇرۇپ، ھۆرىقىزدىن شوخلۇق بىلەن سورىدى:

ـــ قېنى، ھۆرمەتلىك مەلىكەم، جاۋاب بېرىپ باقسىلا، توي خېتىنىغۇ خۇپيانە ئالدۇق، ئەمدى توينىمۇ خۇپيانە قىلمىزمۇ ياكى...

ـــ ھۆرمەتلىك، شاھزادەم، ـــ دېدى ھۆرىقىزمۇ شوخلۇق بىلەن مۇھەممەدنى دوراپ تۇرۇپ، ـــ ئۆزلىرى مۇشۇنداق بەختىيار زامانىمۇ ئانارخان بىلەن قۇربانىنى دوراپ، نىكاھنى پىچاققا ئوقۇيلى دەۋاتاملا نېمە؟

ـــ بۇ... بۇ ... ـــ مۇھەممەد سەل دۇدۇقلىدى، ـــ ھۆرمەتلىك مەلىكەم بۇ... دادىلىرى...

ـــ خاتىرجەم بولسىلا، شاھزادەم. مەخمۇتبەگ ئۇنچە قورقۇنچلۇق ئەمەس. ئەل ـ يۇرت بار ئەمەسمۇ.

ـــ ھۆرمەتلىك مەلىكەم، ئۇنداق بولسا توي كۇنىنى قايسى

كۆنگە توغرىلىساق بولار؟

ــ بۇ قۇتلۇق كۈنىنى ئۆزلىرى تاللىسىلا، شاھزادەم. دېدەكلىرى پەرمانلىرىغا بويسۇنىدۇ.

ھۆرىقىز گەپنى قىلىپ بولۇپلا ئىككى قولىنى كۆكرىكىگە قويۇپ مۇھەممەدكە تەزىم قىلدى ۋە ۋىلقلاپ كۈلۈپ كەتتى. مۇھەممەدمۇ قىزغا قوشۇلۇپ كۈلدى. ئۇ بىرئاز تۇرۇۋالغاندىن كېيىن قىزغا تىكىلىپ تۇرۇپ جاۋاب بەردى:

ــ شۇنداق بولسىمۇ ئۆزلىرىنىڭ دانا مەسلىھەتلىرىنى بىر ئاڭلاپ باقاي، سۆيۈملۈك مەلىكەم.

ــ ھۆرمەتلىك شاھزادە، ھەرقانداق پەرمانلىرى باش ئۈستىگە.

ــ ئۇنداقتا توينى بۈگۈنلا قىلايلى، ــ مۇھەممەد شۇنداق دېگىنىچە ھۆرىقىزنىڭ بوينىغا گىرە سالدى.

ــ ھوي ئىزا تارتمايدىغان قېلىن، ــ ھۆرىقىز چاقچاقلىق بىلەن مۇھەممەدنىڭ بىلەكلىرى ئارىسىدىن سۈغۈرۈلۈپ چىقتى ــ ده، كەينىگە ئىككى قەدەم شوخشۇدى.

مۇھەممەد قىزغا مۇھەببەت بىلەن تىكىلىپ تۇرۇپ سورىدى:

ــ بۇ نېمە قىلغانلىرى، سۆيۈملۈك مەلىكەم؟ شاھزادىنىڭ بۈيرۇقى باش ئۈستىگە ئەمەسمىدى؟

ــ نومۇس قىلىڭا، مۇھەممەد، ــ دېدى ھۆرىقىز كۈلكىسىنى جىددىي توختىتىپ، ــ كۈپكۈندۈزدە ئىزامۇ تارتمايدىكەنسىز، ــ ئۇ بىلىكىدىكى سائەتكە شۇنداق قاراپلا مۇھەممەدنى ئالدىراتتى، ــ ۋاي، مېنىڭ دەرسكە كىرىدىغان ۋاقتىمغا يەنە ئون بەش مىنۇت قاپتۇ. بولۇڭ، تېزرەك ماڭايلى.

مۇھەممەد بۈگۈن خۇددى شاراب ئىچكەن كىشىدەك مەست بولغانىدى. ھۆرىقىز مەكتەپكە كەتكەندىن كېيىنمۇ ھاياجىنىنى پەقەتلا باسالمىدى. توي خېتىنى يانچۇقىدىن ئالاتتى. تەلمۈرۈپ قارايتتى. يانچۇقىغا سالاتتى، يەنە ئالاتتى، يەنە قارايتتى. سۆيىغا چىقاتتى، يەرگە چۈشەتتى. ھويلىنىڭ ئەتراپىنى چۆرگۈلەيتتى.

قاقاهلاپ كۈلگۈسى، ناخشا ئېيتقۇسى كېلەتتى. كۆزىگە تەك كېچىگىچە ئۇيقۇ كەلمىدى. ھۆرىقىزنى، لەززەتلىك تۇي كېچىسىنى خىيال قىلدى. ھۆرىقىز بىلەن خىيالەن مۇڭداشتى. قۇچاقلاشتى، سۆيۈشتى... بىر چاغدا ھويلا ئىچىدە بىردىنلا «گۇپ» قىلغان ئاۋازدىن سەل ئېسىگە كەلدى. نېمە ئىش بولغانلىقىنى بىلمەكچى بولۇپ چىراغنى ياقماقچى بولدى. دەل شۇ چاغدا ئۆينىك ئىشىكى جالاقىدە ئېچىلىپ، يۈزىنى تېڭىۋالغان ئالتە گەۋدە مۇھەممەدكە شىددەت بىلەن تاشلاندى ۋە نېمە ئىش ئىكەنلىكىنى بىلمەي گاڭگىراپ قالغان يىگىتنىڭ ئاغزىغا كۆڭلىكىنى كەپلىدى. قولىنى قايرىپ باغلىدى، كۆزىنى تاڭدى، ئاندىن كېيىن مۇھەممەدنىڭ ئۈدۈل كەلگەن يېرىگە گۈپۈلدىتىپ تېپىشكە باشلىدى. مۇھەممەد ئۇستىخىنىغا تەككەن ھەربىر تېپىكتىن تۇڭۇلەتتى، تولغىناتتى، ۋارقىرايتتى. لېكىن، ئاغزىغا كەپلەنگەن لاتا ئاۋازىنى سىرتقا چىقارمايتتى. يامغۇردەك ياغقان تېپىكلەر ئاخىر ئۇنى ھوشىدىن كەتكۈزدى. ئەنە شۇ چاغدا ھېلىقى ئالتە گەۋدە ئۆزئارا شەرەتلىشىپ، نېمىنىدۇر مەسلىھەتلەشكەندىن كېيىن بىر دۆۋە گۆشكە ئايلانغان مۇھەممەدنى ئۆيدىن كۆتۈرۈپ چىقىپ، يولنىڭ چېتىگە تاشلاشتى. ئۆيىگە كىرىپ خېلى ئۇزاق ئاختۇرۇپ، مۇھەممەد تېخى تۆت سائەت ئىلگىرى ئالغان نىكاھلىنىش گۇۋاھنامىسىنى ئېلىپ كەتتى. كېچىنىڭ قاپقارا پەردىسى مۇھەممەدنىڭ نىمجان گەۋدىسى بىلەن بۇ ئالتە نەپەر جىنايەتچىنىڭ گەۋدىسىنى ئاستا ـ ئاستا يوشۇردى.

ھاكىم

توختى ھاكىم ئىككى كۈندىن بېرى ناھىيەنىڭ چەت ـ يىراق يېزىلىرىنىڭ كېۋەزلىرىنى كۆزدىن كەچۈرۈۋاتاتتى. ئۇ بۈگۈن سەھەردىلا باغتوغراق كەنتىگە يېتىپ كەلگەنىدى.

كەينىدىن قويۇق توپا ـ چوڭ توزۇتۇپ كەنت ئىشخانىسىغا كېتىۋاتقان پىكاپنىڭ ئىچىدە بۇ كەڭرى توغرا قىلىق زېمىنغا ھەۋەس بىلەن قاراپ كېلىۋاتقان ھاكىم بىردىنلا يولنىڭ چېتىدە سۇنايلىنىپ ياتقان ئادەمنى كۆرۈپ، ئالدىراشلىق بىلەن شوپۇرنى پىكاپنى توختىتىشقا بۇيرۇدى. شوپۇر پىكاپنى دەرھال توختاتتى. پىكاپ ئىچىدىكىلەر ھاكىمغا تەئەججۇپلىنىپ قاراشتى. ھاكىم ئۇن ـ تىنسىزلا پىكاپتىن چۈشۈپ ئۇدۇل ھېلىقى ئادەمنىڭ قېشىغا باردى. مىدىرلاتتى، نەپەس ئېلىشىنى تەڭشىدى. ئۇنىڭ كالتە ئىشتاندىن باشقا ھېچنېمە يوق بەدىنىدىكى كۆك ۋە ئۇ يەر ـ بۇ يېرىدە ئۇيۇپ قالغان قان داغلىرىنى كۆرۈپ چىرايى جىددىي تۈس ئالدى. ئورنىدىن دەس تۇردى ـ دە، پىكاپتىكىلەرنى چاقىردى.

ـــ ھاي بولۇڭلار، تېزدىن ماشىنىغا چىقىرىپ دوختۇرخانىغا ئاپىرايلى.

پىكاپتىكىلەر دەرھال كېلىشتى. ھوشسىز ياتقان كىشىنى پەم بىلەن ئاۋايلاپ كۆتۈرۈپ پىكاپقا چىقىرىشتى. ھاكىم شوپۇرغا بۇيرۇق قىلدى:

ـــ ئۇدۇل ناھىيەلىك دوختۇرخانىغا ئاپىرىڭ. قېنى تېز ھەيدەڭ. ماشىنا ھەرگىز قاتتىق سىلكىنىپ كەتمىسۇن. بۇ ئادەمنى قۇتقۇزۇۋېلىشىمىز كېرەك. قېنى تېز !

ـــ يېزىلىق ھۆكۈمەتكە... ـــ شوپۇر ئەجەبلىنىپ سورىدى.

ـــ بولدى، سىز كېتىۋېرىڭ، ـــ ھاكىمنىڭ چىرايى تولىمۇ جىددىي ئىدى. ئۇ قولىنى كەسكىنلىك بىلەن سىلكىپ ۋارقىرىدى، ـــ يېزىلىق ھۆكۈمەتكە پىيادە بارساقمۇ بولۇۋېرىدۇ.

پىكاپ ئورنىدىن تېزلا قوزغالدى. كەينىدىن چاڭ ـ توزانلار پۇرقىرىدى. قالغانلار غۇلغۇلا قىلىشقا باشلىدى:

ـــ بۇ نېمە ئىش؟

ـــ بېچارە قاتتىق تاياق يەپتۇ.

ـــ بىرسى راسا دۈمبالاپ يولنىڭ چېتىدىكى ئېرىقتا

تاشلىۋېتىپتۇ.

— نېمە بولۇپ شۇنچىۋالا تاياق يېگەندۇ؟

— يالىڭاچ تۇرغىنىغا قارىغاندا، — دېدى بىرسى سەل ئويلىنىۋېلىپ، — كېچىدىن بىر يەردە قىمار ئوينىغان بولسا، ئۇتتۇرۇۋەتكەن پۇلنى بېرەلمەي كىيىم ـ كېچەكلىرىدىن ئايرىلىپ تاياقنى ئۆلگۈدەك يېگەن، كېيىن بۇ يەرگە تاشلىۋېتىلگەن... شۇ!

— بەلكىم...

— ھەي، بىچارە يىگىت.

— بۇ كەنتتىكى ئادەملەرگە نېمە بولغاندۇ؟ بىر ئادەم ئۆلگىلىۋاتسا ھېچكىمنىڭ كارى بولماپتىغۇ؟

— بەلكىم...

— بەلكىم كەنتتىكىلەرنىڭ بۇ ئىشتىن خەۋىرى يوقتۇ.

— راست، ئەمدىلا تاڭ سۈزۈلگەن تۇرسا، تېخى بىر ـ بىرى بىلەن كۆرۈشۈشكە ئۈلگۈرەلمىگەندۇ.

— بەلكىم بىرسى خوتۇنى بىلەن تۇتۇۋالغان بولسا...

— راست، ئۇنىمۇ ئېھتىمالغا يىراق دېگىلى بولمايدۇ.

ھاكىم خىيالغا پاتقاندى. ئۇنىڭ قۇلىقىغا ئەتراپتىكىلەرنىڭ تالاش ـ تارتىشى كىرىپ چىقمايتتى. بۇ يىگىت كىمدۇ؟ ئۇنى كىم، نېمە ئۈچۈن شۇنچە قاتتىق ئۇرۇۋەتكەندۇ؟ مەيلى نېمىلا بولمىسۇن، بۇ ئىشنى چوقۇم ئېنىقلاش كېرەك. ھاكىم خىيالدىن ئاستا باش كۆتۈردى ـ دە، تاماكىسىنى قاتتىق ـ قاتتىق شوراپ تاشلىۋەتكەندىن كېيىن، ئەتراپىدىكىلەرگە بۇيرۇق قىلدى.

— يولداشلار، بولدى، بۇ ھەقتە ئوشۇق تالاشمايلى. ئۇ ساقايسىلا، ھەممە ئىش ئاشكارا بولىدۇ. بىز ھازىر ئېتىز ئارىلاپ مېڭىپ دېھقانلارنىڭ كېۋەز تېرىلغۇسىغا تەييارلانغان يەرلىرىنى كۆرگەچ، يېزىلىق ھۆكۈمەتكە بارايلى. ئەسلىي پىلانىمىز بويىچە يېزا ـ كەنت باشلىقلىرى بىلەن بۈگۈن سائەت ئوندا ئاچىدىغان يىغىنىمىزنى توگىتىۋالغاندىن كېيىن، ئاندىن باشقا ئىشلارنى

مەسلىھەتلىشەرمىز.
ھاكىمنىڭ سۆزى تۈگىشى بىلەن ھەممەيلەن توغراقلار بىلەن قورشالغان ئېتىزلىققا قاراپ ماڭدى.

شەھەردىن چىققان كادىر

سارىخان چوڭ ئانا يۈگۈرۈپ دېگۈدەك مېڭىپ ئۈدۈل مۇھەممەدنىڭ ئۆيىگە كىردى. ئىشىك ھاڭغىرقاي ئوچۇق ئىدى. ئۆي ئىچى قالايمىقان، نەرسە - كېرەكلەر ئۇ يەر - بۇ يەردە چېچىلىپ ياتاتتى. سارىخان چوڭ ئانا ھەممە ئۆيلەرنى بىر قۇر ئاختۇرۇپ ھويلىغا، ئېغىلغا قارىدى. ھويلا ئەتراپىنى، باغنى ئىزدىدى. مۇھەممەد ھېچ يەردە يوق ئىدى. ئانىنىڭ ئەندىشىسى كۈچەيدى. يۈرىكى ئات چاپقاندەك دۈپۈلدىدى. ۋۇجۇدى يايراقتەك تىترىدى، ماغدۇرسىزلاندى. بىردەمدىلا ئون ياش قېرىپ كەتتى. ئانا ھېلى ئۆيگە كىرەتتى. ھەممە ئۆينى ئاختۇراتتى. ھېلى ھويلىغا چىقاتتى، ئېغىل، سامانلىقلارغا قارايتتى. ھېلى سىرتقا چىقاتتى. ئۆينىڭ ئەتراپىنى، باغلارنى، ھەربىر تۈپ تېرەك، ھەربىر تۈپ گىياھنىڭ تۈۋىگىچە سەپسالاتتى. پەقەتلا بولدى قىلمايتتى. كىرەتتى، چىقاتتى، ئايلىناتتى. نۇرسىز كۆزلىرى بىلەن ھەممە يېقلارغا يېنىش - يېنىشلاپ قارايتتى. ئۆز - ئۆزىگە توختىماي پىچىرلايتتى.

مەمتىم، مېنىڭ ئوبدان مۇھەممەد بالام گەپ قىلساڭچۇ؟ سارىخان چوڭ ئاناڭنى بۇنداق ئىزدەتمە، بالام، قارىغىنا، چوڭ ئاناڭنىڭ ئىشى تۈگىدى. كەل، تېزرەك كەل، بالام. خۇددى ئاسماندىن چۈشكەندەك ياكى يەردىن ئۇنۇپ چىققاندەك چوڭ ئاناڭنىڭ ئالدىدا پەيدا بولساڭچۇ، كۆز نۇرۇم، مۇناپىق مەخمۇت ئوغرى سېنى ئۇرۇپ نەگە ھەيدىۋەتتى؟ خۇدا شۇ مەخمۇتنىڭ جاجىسىنى بېرەر، ئىلاھىم. بۇ باغتوغراقتىن، ياق بۇ دۇنيادىن يوق قىلىۋېتەر. ئاھ، مەمتىم، كەلگۈڭ كەلمەيۋاتامدۇ، بالام.

بوپتۇ كەلگۈك كەلمەسمۇ مەن بۇ يەردە، دەپ بىر ئېغىز توۋلىۋەتكىن، كۆز نۇرۇم. سارەك ئاناك ھازىرلا قېشىڭغا بارىدۇ، ھەتتا جاھاننىڭ ئۇ چېتىدە بولساڭمۇ بارىدۇ. ئاشۇنداق تاش يۈرەك مەخمۇتبايلار قۇرۇپ كەتسۇن، ئىگەكىم. بۆشۈكىنى تەۋرەتكىنىمگە، پوق ـ سۈيدۈكىنى ئادالاپ، زاكىسىنى يۇغىنىمغا، نان چاينا‌پ بەرگىنىمگە ھەرگىز رازى ئەمەس مەن. شۇ مۇھەممەد بالامنى ئۇرغان قوللىرى قۇرۇپ كەتسۇن...

ساربخان چوڭ ئانا سۆزلەيتتى، ھويلىنىڭ ئەتراپىنى چۆرگۈلەيتتى. يىگىنە ئىزدىگەندەك ئىزدەيتتى، قارغايتتى.

ـــ مۇھەممەد ئاكامنى ئىزدەملا، چوڭ ئانا؟

بېشىدىكى شاپاق دوپپىسى كىرلەشكەن، ئۇچىسىدىكى كۆڭلەك، تامبىلى نىمكەش، پۇتلىرى يالاڭ ئاياغ بۇ كىچىككىنە ئوغۇل بالىنى كۆرۈپ، ساربخان چوڭ ئانا ئېرەنشىمىگەن ھالدا توختىدى. ئۇنىڭ ھازىر ھېچكىم بىلەن كۆرۈشكۈسى، سۆزلەشكۈسى يوق ئىدى. شۇنداق بولسىمۇ بالىنىڭ سوئالىغا سەل تۇرۇۋۈپلىپ جاۋاب بەردى:

ـــ شۇنداق، مۇھەممەد ئاكاڭنى، مېنىڭ شۇ كۆز نۇرۇم مۇھەممەد بالامنى ئىزدەۋاتىمەن، يىگىت بالام، ـــ ساربخان چوڭ ئانا بالىغا قاراپ بىرئاز ئويلىنىپ قالدى. بالىغا قايتىدىن سەپسالدى. كۆڭلىگە نېمىنىدۇر پۇكتى. بالىنىڭ قېشىغا كېلىپ، توپا ـ چاڭ بېسىپ كەتكەن يۈز ـ كۆزىنى سلاپ تۇرۇپ سوردى، ـــ سەن كىمنىڭ بالىسى بولسەن، يىگىت بالام؟

ـــ ئەيسا چوڭنىڭ، ـــ دېدى بالا كۆزىنى چىملىدىتىپ.

ـــ ئەيسا چوڭنىڭ دېگىن. ھە ئەمدى ئېسىمگە كەلدى. ئەيسا چوڭنىڭ ئۆتكەن يىلى خەتنىسىنى قىلغان بالىسى سەنمۇ؟

ـــ مەن شۇ، چوڭ ئانا، ـــ دېدى بالا ساربخان چوڭ ئاننىڭ ئۆزىنى تونۇغانلىقىدىن سۆيۈنۈپ، ـــ سىلى شۇ چاغدا ماڭا يېگىلى بىرمۇنچە پىششىق تۇخۇم، بېشىمغا كىيگىلى بىر بادام دوپپا ئېلىپ كەلگەنىدىلە، چوڭ ئانا.

ساربخان چوڭ ئانا خۇشال بولدى. بالىنى باغرىغا باستى، سۆيدى.

ــ دېگىنە، قوزام، سەن بۇ يەرگە نېمىگە كەلدىڭ؟

ــ ئەتىگەن قوي چىقارغانىدىم. ئۆيگە كەتكىلى بۇ يەردىن ئۆتۈۋاتسام، سىلىنى كۆرۈپ قالدىم. ھەرقاچان مۇھەممەد ئاكامنى ئىزدەپ كەلدىمكىن دەپ كېلىشىم ئىدى.

ــ ۋاي مېنىڭ ئوماق قوزام، ئەقىللىڭ پاقلىنىم، ــ ئانا بالىنىڭ جاۋابىنى ئاڭلاپ ئۈمىدلەندى، ــ ئېيتە، ساربخان چوڭ ئاناڭنىڭ مۇھەممەدنى ئىزدەپ كەلگەنلىكىنى نەدىن بىلىۋالدىڭ، چىرايلىق قوزام؟

ــ مەن كۆرگەن، ــ بالا ئەمدى بىرئاز ھودۇقۇپراق جاۋاب بەردى، ــ ئەتىگەن قوي ھەيدەپ كېتىۋاتسام، ئاۋۇ يولنىڭ چېتىدىكى قېرى توغراقنىڭ تۈۋىدىن مۇھەممەد ئاكامنى كۆتۈرۈپ ئېلىشتى. پىكاپقا سېلىپ ئەكەتتى.

ساربخان چوڭ ئاننىڭ يۈرىكى ئاغزىغا كەپلەشتى. كاللىسىدىكى نۇرغۇن سوئالنىڭ جاۋابىنى تېزرەك بىلىۋېلىش ئۈچۈن ئالدىرىدى.

ــ كىم؟ مۇھەممەد ئاكاڭنى كىم ئەكەتتى، بالام؟ راستلا ئۆز كۆزۈڭ بىلەن كۆردۈڭمۇ؟

ــ ھازىر تېخى خېلىچىخان ئاچام بىلەن مەسۇم ئاكام مۇھەممەت ئاكامنى كېچىدىن پەرىشتىلەر كېلىپ ئۇرۇپتۇ. ھېسامىدىن ئىمام قارغاپتىكەن دەيدىغۇ، چوڭ ئانا؟

ــ شۇنداق، پەرىشتىلەر ئۇرۇپتۇ، ــ ئانا ئالدىرايتتى، تەقەززا بولاتتى، ــ سەن چاققانراق گەپ قىلە، بالام. مۇھەممەد ئاكاڭنى قايسى تەرەپكە ئېلىپ كەتتى؟

بالا بەخىرامان سوئال سورايتتى. قارىقاتتەك سەبىي كۆزلىرى بىلەن مومايغا قارايتتى.

ــ پەرىشتىلەر ئەسكىمۇ، چوڭ ئانا؟ نېمىشقا مۇھەممەد ئاكامنى ئۇرىدۇ؟ مەھەللىدىكى بالىلار مېنى بوزەك ئەتسە،

مۇھەممەد ئاكام دائىم ئۇلارنىڭ ئەدىپىنى بېرەتتى. بىر كۈنى سەمەت ئېشەك كامالىكمنى تارتىۋالغاندا مۇھەممەد ئاكام تېخى ماڭا بىر كامالەك ياساپ بەرگەنىدى.

ئانا تولىمۇ تىت ـ تىت بولدى، غەزەپلەندى.

ـــ پەرىشتىلەر... قۇرۇسۇن ھېسامىدىن غوجا دېگەن ئېشەك... ماڭا قارا، چىرايلىق بالام. مۇھەممەد ئاكاڭنى كىم ئەكەتتى؟ تېزرەك دەپ بەرسەك، مۇھەممەد ئاكاڭ كەلگەندە ساڭا كامالەكتىن بەشنى، خالىساڭ ئوننى ياساتقۇزۇپ بېرىمەن، جەققىنا قۇشقاچ، ياۋا توشقانلارنى ئېتىپ ئويناپسەن. دېگىنە، مۇھەممەد ئاكاڭنى كىم ئەكەتتى؟

ـــ راستما؟ ماڭا راستلا بەش دانە كامالەك ياساتقۇزۇپ بېرەمسىز؟ ـــ بالىنىڭ كۆزلىرى خۇشاللىقتىن چاقناپ كەتتى.

ـــ راست، چوقۇم ياساتقۇزۇپ بېرىمەن، بالام، قېنى چاققان دېگىنە، مۇھەممەد ئاكاڭنى كىم ئەكەتتى؟

ـــ تونۇمايمەن، چوڭ ئانا.

بالىنىڭ جاۋابىنى ئاڭلاپ ئانا لەسسىدىلا بولۇپ قالدى. ئۇمىدسىزلىك بىلەن بالىغا قارىدى. بالا بىرئاز تۇرۇۋېلىپ يەنە سۆزلىدى:

ـــ مەن ئۇلارنى يىراقتىن كۆردۇم. مۇھەممەد ئاكامنى كۆتۈرۈپ پىكاپقا سالدى. پىكاپ كەتتى. قالغان ئاكىلار ئېتىزلىقلارنىڭ ئىچى بىلەن كېتىپ قېلىشتى.

ـــ ئۇ ئاكىلارنىڭ تەق ـ تۇرقى قانداقراق ئىكەن بالام، دەپ بېرەلەمسەن؟

ـــ ئۇلارنىڭ تەقى ـ تۇرقى، ـــ بالا خېلى ئۇزاق باش قاتۇرغاندىن كېيىن جاۋاب بەردى، ـــ ھەممىسى كادىرغا، شەھەردىن چىققان كادىرغا ئوخشايدىكەن.

ـــ قايسى تەرەپكە كېتىشتى؟

ـــ بازار تەرەپكە.

سارىخان چوڭ ئانا بالىنىڭ جاۋابى تۇگەش بىلەن ئۇدۇل

يېزىلىق ھۆكۈمەت تەرەپكە قاراپ مېڭىپ كەتتى. شەھەردىن چىققان كادىرلار مۇھەممەد بالامنى ئېلىپ كېتىپتۇ. پىكاپقا سېلىپ قويۇپ، ئۆزلىرى پىيادە مېڭىپتۇ، ھازىر كادىرلار نېمىدېگەن ياخشى ـ ھە ! ھەممىسى ئالتۇندەك، دەرھال بارىمەن. ئاشۇ كادىر بالىلىرىمدىن مۇھەممەد بالامنى سورايمەن. ئاشۇ كادىر بالىلىرىمغا مېنىڭ بۇ قېرى جېنىم قۇربان بولسۇن، خەپ مەخمۇتباي، ئاشۇ كادىر بالىلىرىمغا دەپ، تاناپكىنى قىرىق گەز تارتقۇزمايدىغان بولسام. يالۋۇرغۇزۇپ، ئاياغلىرىمنى سۆيدۈرمەسەم قاراپ تۇر، ئىسىت، سېنىڭ كادىر بولۇپ قالغىنىڭ. ھۆكۈمەت سەندەك ئادەمنىمۇ ئىشىنىپ كادىر قىپتىكەن. پەيلىڭ نېمىدېگەن يامان. خۇددى بۇرۇنقى زومىگەر تالىپ بايدەك. ھۇ گۆرىگە سۇ كىرىپ كەتكۇر !

باغتوغراق شادلاندى

باغتوغراق تەۋرەندى. ئېگىز ـ ئېگىز قۇم دۆڭلەر، مىڭ يىللىق قېرى توغراقلار، بوۋاي، مومايلار، ياشلار، بالىلار... ئىشقىلىپ، پۈتكۈل باغتوغراق خۇشاللىقتىن نېمە قىلارىنى بىلەلمەي قالدى. بىر ـ بىرىگە قارىشاتتى، ئويلىناتتى، خىيال سۈرۈشەتتى. چۈش كۆرۈۋاتقاندەك، تاتلىق خىيال سۈرۈۋاتقاندەك بىر خىل تۇيغۇدا ئىدى.

ناھىيەلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ ھاكىمى توختى مۇھەممەد باغتوغراققا كەلگەنىدى. لېكىن، پۈتكۈل باغتوغراقنىڭ شادلىق ۋە ھەيرانلىق ئارىلاشقان خۇشاللىقى بۇنىڭ ئۈچۈنلا ئەمەس ئىدى. مۇشۇ سەككىز ـ ئون يىلدىن بېرى باغتوغراققا ھاكىملار ئەمەس، ۋىلايەت، ھەتتا ئاپتونوم رايون دەرىجىلىك باشلىقلارمۇ كەلگەنىدى. باغتوغراق زېمىنىدىن يىلىغا نەچچە ئون قېتىملاپ پىكاپلار ئۆتۈپ تۇراتتى. خالىسا باغتوغراقتا توختايتتى. كەنت باشلىقلىرىنىڭ ئۆيىگە چۈشۈپ، سېمىز پاقلان گۆشلىرىنى،

سەرخىل مەۋلەرنى يېيىشەتتى ـ دە، يەنە پىكاپلىرىغا ئولتۇرۇشۇپ كېتىپ قالاتتى. باغتوغراقلىقلار بولسا ئۇلارنىڭ قايسى ۋاقىتتا كېلىپ، قايسى ۋاقىتتا كەتكەنلىكى توغرىسىدىكى خەۋەرلەرنىلا ئاڭلايتتى. ئۇلارنى نېرىدىن، پىكاپلىرىنىڭ كۆزنەكلىرىدىن غىل ـ پاللا كۆرۈشەتتى. ئاشۇ دۆلەتمەن كاتتا كىشىلەرنىڭ توپا توزۇتۇپ غايىب بولغان پىكاپلىرىنىڭ كەينىدىن ھەۋەس بىلەن قارىشاتتى. ئۇششاق بالىلار پىكاپنىڭ كەينىدىن خېلى بىر يەرگىچە چاڭ ـ توزانلارنىڭ ئارىسىدا چۇرقىراشقىنىچە يۈگۈرۈپ قالاتتى. شۇڭلاشقىمۇ، كېيىنكى ۋاقىتلاردا باغتوغراقلىقلارنى، يۇقىرىدىن باشلىق كەپتۇ دېگەن خەۋەر پالانچىنىڭ ئۆيىگە پوكۇنى يەردىن مېھمان كەپتۇ، دېگەن خەۋەرچىلىكمۇ قىزىقتۇرالمايدىغان بولۇپ قالغانىدى. لېكىن، ئىككى كۈندىن بېرى باغتوغراقلىقلارنىڭ بۇ ئادىتى توساتتىن ئۆزگەردى. چۈنكى، ھاكىم باغتوغراققا كەلگەن، كەلگەنلا ئەمەس، ئېتىزلىققا چىقىپ، باغتوغراق زېمىنىدا كەتمەن چاپقان، باغتوغراقلىقلار بىلەن مۇڭداشقان، قېتىققا زاغرا تۇگۈرۈپ بىللە يېيىشكەنىدى. شۇڭا، باغتوغراقلىقلار بىر يەرگە كەلسىلا شۇ ئىش توغرۇلۇق سۆزلىشەتتى، تالاش ـ تارتىش قىلىشاتتى.

ـــ توۋا، ھاكىمنىڭ شۇنداقلىرىمۇ بولىدىكەن.

ـــ خۇددى خىزىرەك.

ـــ كەتمەن چېپىشلىرىچۇ تېخى.

ـــ بەئەينى ئوتتۇز يىللىق دېھقانغا ئوخشايدۇ.

ـــ ئىشخانىسىدا ئولتۇرۇپ ئىشلەيدىغان باشلىققا پەقەتلا ئوخشىمايدىكەن.

ـــ بىلەمسىلەر، ھاكىمنىڭ ئاتا ـ ئانىسى بىزگە ئوخشاش دېھقان ئىمىش.

ـــ شۇڭا دېھقانغا ئامراق ئىكەن ـ دە.

ـــ ھەي ئىسىت. باشلىق بولغانلارنىڭ ھەممىسى دېھقاننىڭ بالىلىرى بولۇپ قالسىچۇ.

ـــ يېزا باشلىقى سايىم كېپەكنىڭ ئۇرۇق ـ ئەجداددىن تارتىپ دېھقان خەق بولغاچقا، بىر ئوبدان دەردى ـ ھالىمىزغا يېتىدىغۇ؟

ـــ شۇ مۇھەممەدنىڭ كېۋىزىنىڭ ھەممىسىنى ھاكىم بىلەن يېزا باشلىقى تېرىپ چىقتى.

ـــ خۇدايا توۋا، بىر ئادەمنى شۇنداقمۇ ئۇرغان بارمۇ، بىچارە مۇھەممەدنىڭ قولى بىلەن ئىككى تال قوۋۇرغىسىنى سۇندۇرۇۋېتىپتۇ.

ـــ ھەي، شۇ كەنت باشلىقى مەخمۇتنىزە...

ـــ بۇ جاھان بۇرۇنقىغا ئوخشىمايدۇ. ھۆكۈمەت بار، پارتىيە بار، قانۇن بار. يېتىم ـ يېسىرلارنى يۆلەيدىغان ئادەم بار.

ـــ توختى ھاكىم قاتتىق غەزەپلىنىپتۇ، مەن بۇ ناھىيەگە ھاكىم بولۇپلا تۇرىدىكەنمەن، ھەرقانداق بىر ئادەمنىڭ خەلق بەرگەن ھوقۇق ـ ئىمتىيازدىن پايدىلىنىپ خەلقنى بوزەك ئېتىشىگە يول قويمايمەن. بۈگۈندىن باشلاپ پۈتۈن ناھىيە تەۋەسىنى تەكشۈرۈپ چىقىپ، كەنت باشلىقى مەخمۇتتەك كادىرلاردىن قانچىسى بولسا، ھەممىسىنى ھوقۇقىدىن ئېلىپ تاشلايمەن. ھۆكۈمەت خەلقنىڭ ھۆكۈمىتى، پارتىيە خەلقنىڭ پارتىيەسى. كىمدىكىم پارتىيە بىلەن خەلقنىڭ، ھۆكۈمەت بىلەن خەلقنىڭ مۇناسىۋىتىگە زىيان يەتكۈزىدىغان ئىشلارنى قىلىدىكەن، قاتتىق چارە كۆرۈش كېرەك، دەپتۇ. يەنە تېخى مەخمۇتتەك ئادەملەرنىڭ كەنت باشلىقى بولۇش سالاھىيىتى يوق، دەپتۇ.

ـــ ۋاي بۇ ھاكىم پەرىشتىمۇ نېمە؟ ساپلا قەلبىمىزدىكى گەپنى تېپىپ دەپتۇيا.

ـــ ساربخان ئانا ھاكىمغا ئەرز قىپتۇ، مەخمۇتنى كەنت باشلىقلىقىدىن چاقىرىق ئېلىۋەتمەكچى بىزنىڭ بېشىمىزغا بالا بولىدۇ، ئۇ زومىگەرلىكتە تالىپ بايدىنمۇ ئاشۇرۇۋەتتى دەپتۇ.

ـــ شۇ ساربخان چوڭ ئانامنىڭ تېنىنى خۇدا سالامەت

قىلسۇن.

ــ ھاكىم تېخى دىندىن پايدىلىنىپ، خەلقنى خالىغانچە سېلىق سالغان دەپ ھېسابلىدىن غوجامنىمۇ تاقىلاپتۇ.

ــ ۋاي، ئەجەب ئوبدان بوپتۇ.

كىشىلەر دېيىشىۋاتقان بۇ سۆزلەر پۈتۈنلەي راست ئىدى. توختى ھاكىم باغتوغراقتا بارى ـ يوقى ئىككى كۈنلا تۇردى. مۇھەممەدنىڭ كېڭىزنى تېرىدى. باغتوغراقلىقلار بىلەن ئېتىز بېشىدا ئولتۇرۇپ مۇڭداشتى. باغتوغراقلىقلارنىڭ ئارزۇ ـ ئارمانلىرىنى ئاڭلىدى. تەلەپلىرىنى ھەل قىلىپ بېرىشكە ۋەدە بەردى. پارتىيە ۋە ھۆكۈمەتنىڭ يېزىلارغا قاراتقان سىياسىتىنى چۈشەندۈردى. دېھقانلارنى ھېچنېمىدىن قورقماي يەرگە كۆپرەك مەبلەغ سېلىشقا، بېيىش قەدىمىنى تېزلىتىشقا ئۇندىدى. نامرات، قىيىنچىلىقى بار ئائىلىلەرنى يوقلىدى. كەنت باشلانغۇچ مەكتىپىگە بېرىپ، ئوقۇتقۇچى ـ ئوقۇغۇچىلاردىن ھال سورىدى. باغتوغراقلىقلار ئۇنىڭدىن پۈتۈنلەي رازى بولدى. ئۇ بۇ ئىشلارنى تۈگىتىپ بولغاندىن كېيىن، ساربخان چوڭ ئانا، سايىم كېپەك ۋە ھۆرىقىزلارنى ئېلىپ، شەھەرگە مۇھەممەدنى كۆرگىلى كىردى.

ئۇلار دوختۇرخانىغا كىرگەندە بىلىكى داكا بىلەن تېڭىلغان مۇھەممەد ئازادە ياتاقتا خىيال سۈرۈپ ياتاتتى. ئۇ ھاكىمنى كۆرۈپ تېڭىرقىدى. ساربخان چوڭ ئاننى، سايىم كېپەكنى، ھۆرىقىزنى كۆرۈپ كۆزىگە ياش ئالدى.

ــ بىچارە بالام، كۆز نۇرۇم، مەمتىم، ــ دەپ كۆز يېشى قىلدى ساربخان چوڭ ئانا ئۇنىڭ بېشىنى سىلاپ تۇرۇپ. ھۆرىقىز بولسا ئۇنىڭ ئاياغ تەرىپىدە ئولتۇرۇپ ئۇنسىز ياش تۆكەتتى، كۆزلىرى بىلەن يىگىتنىڭ باش ـ كۆزىگە سۆيەتتى.

ــ خاتىرجەم بول، ــ دېدى سايىم كېپەك مۇھەممەدنىڭ قولىنى سىلاپ تۇرۇپ، ــ دوختۇرخانىدىن ساقىيىپ چىقساڭلا ئۆزۈم باش بولۇپ تويۇڭنى قىلىپ بېرىمەن. توي خېتىنى سېنى

ئۇرغانلار كۆيدۈرۈۋېتىپتىكەن، يېڭىلاپ ئېلىپ قويدۇم. سەن دوختۇرخانىدىن چىققان كۈنى پۈتكۈل باغتوغراقلىقلار توي ئويناپدۇ.

مۇھەممەد يېزا باشلىقىغا مەنىنەتدارلىق بىلەن قارىدى. كۆزىگە غىللىدە ياش ئالدى. ھۆرىقىزغا تەلمۈرۈپ تۇرۇپ سۆزلىدى:

— تويلۇق... ھازىرچە تۇرۇپ تۇرايلى. كۈزلۈك كېڭەزنى سېتىپ...

— بولدى، سۆزلىمەك مۇھەممەد، — ھۆرىقىز قەتئىيلىك بىلەن جاۋاب بەردى، — ماڭا ھېچقانداق زىبۇ ـ زىننەت، كىيىم ـ كېچەكلەرنىك كېرىكى يوق. سىز ساقايسىڭىزلا بولدى.

ھۆرىقىزنىك مەردانە سۆزلىرى ھەممەيلەننى ھاياجانلاندۇردى. ساربخان چوك ئانا يۈگۈرۈپ كېلىپ ھۆرىقىزنى قۇچاقلىۋالدى.

بىر ئايدىن كېيىن باغتوغراق كاتتا توي مەرىكىسى ئۆتكۈزدى. تويغا ھاكىم، يېزا باشلىقىمۇ قاتناشتى. باغتوغراقنىك ئەنئەنىۋى ئادىتى بويىچە ياش يىگىتلەرنىك قاتاردا مۇھەممەدنىك بېلىگە تاۋار پوتا باغلىدى. باغتوغراقلىقلار پۈتۈن بىر كېچە مەشرەپ ئويناپ چىقتى. ھەممەيلەن خۇشال بولدى. ساربخان چوك ئانا ئۇسسۇل ئويناپتتى، كۈلەتتى...

خاتىمە

ئامىنە خانىم ساربخان چوك ئانا بىلەن مۇھەممەدنى مېھمانخانىغا باشلاپ ئالدىغا داستىخان سالدى.

— قېنى چايغا باقسىلا، چوك ئانا.

ساربخان چوك ئانا مۇزدەك سوغۇق چايدىن راھەتلىنىپ ئىككى پىيالە ئىچىۋەتتى. ئامىنە خانىم پەرىشتىدەك پاكىز قېرىغان مومانىنىك كۆمۈشتەك ئاقارغان چاچلىرىغا، چۆرىسىگە ئۇششاق قورۇقلار چۈشكەن، مېھرىبانلىق ئەكس ئېتىپ تۇرغان

كۆزلىرىگە قارايتتى. ئۇ موماينىڭ پىيالىسىگە ئۇچىنچى قېتىم چاي جىقلىۋېتىپ ئەدەپ بىلەن سورىدى:

ــ ئۆزلىرى باغتوغراقتىكى سارىخان چوڭ ئانىمىز بولاملا؟

ــ شۇنداق، قىزىم، ــ دېدى سارىخان چوڭ ئانا كۈلۈپ تۇرۇپ، ــ ئۆتكەن قېتىم مۇھەممەد بالامنى دوختۇرخانىغا يوقلاپ كىرگەندە، توختى ھاكىم بالام، ئۆيگە بارىلى، دەپ تۇتۇۋالغانىدى، كېۋەز تېرىش ئىشى بىلەن ئالدىراش بولۇپ قالغاچقا، ئۆزرە قويغانىدىم. مۇھەممەد بالام بىلەن ھۆرىقىزىمنىڭ تويىغا ئۆزلىرىنىڭ مەكتەپتە مۇھىم ئىشلىرى چىقىپ قېلىپ چىقالماي قالغانلىرىنى توختى ھاكىم بالامدىن ئاڭلىدىم. مانا خۇدايىم دىدار كۆرۈشۈشكە بۇگۈن نېسىپ قىپتۇ.

ــ رەھمەت، ئانا، كۆپ ئاۋارە بوپلا، ــ دېدى ئامىنە خانىم خىجىللىق بىلەن، ــ ئەسلىدە ئالدىلىرىغا ئۆزۈم چىقىپ باشلاپ ئەكەلسەم ياخشى بولاتتى. خىزمەت بىلەن بولۇپ ۋاقىت چىقىرالمىدىم. ھەر نېمە بولسا ئۆزلىرى كەپلا. شۇغۇنىسى، ئالدىلىرىدا تولىمۇ خىجىل بولۇۋاتىمەن.

ــ يوقسۇ، ھەرگىز ئۇنداق دېمىسىلە، قىزىم. ھۆكۈمەت ئىشىنى ئۆز ۋاقتىدا قىلمىسا بولمايدۇ.

ــ ھۆرىقىز كىرمەپتىغۇ، چوڭ ئانا؟

ــ ھەي... شۇ قىزىمىمۇ سىلىگە ئوخشاش مۇئەللىمچىلىك قىلىدۇ، قىزىم. ئەتىگەن بىللە ماڭايلى، دېسەم، ئىككىڭلار ئالدىدا مېڭىۋېرىڭلار، مېنىڭ چۈشتىن بۇرۇن ئۆتىدىغان ئىككى سائەتلىك دەرسىم بار، دەرسىمنى ئۆتۈۋېتىپلا كەينىڭلاردىن كىرىمەن، دېگەنىدى، ھېلىغىچە كېلىۋاتىدىغاندۇ، ــ ئانا سۆزلىگەچ ئىشىككە قاراپ خۇشاللىق بىلەن ۋارقىرىۋەتتى، ــ ئەنە ئۆزىمۇ كېلىپ قالدى. ۋاي تېخى توختى ھاكىم بالامۇ بار ئىكەن.

سارىخان چوڭ ئانىنىڭ سۆزى تۈگەپ بولغۇچە ئىشىكتىن ئاۋۇال ھۆرىقىز، ئاندىن توختى ھاكىم كىرىپ كەلدى. شۇنىڭ

بىلەن ئۆي ئىچى يەنە قايتىدىن جانلاندى. ئامىنە خانىم ھۆرىقىز بىلەن ئەھۋال سورىشىپ بولغاندىن كېيىن، پىيالىگە چاي قۇيۇپ قويۇپ، تاماق ئېتىش ئۈچۈن چىقىپ كەتتى.

ــ ئىككىڭلار نەدە ئۇچرىشىپ قالدىڭلار، بالىلىرىم؟ ــ دېدى ساربخان چوڭ ئانا توختى ھاكىم بىلەن ھۆرىقىزغا قاراپ.

ــ يولدا، ــ دېدى ئىككىيلەن تەڭلا.

يېرىم سائەت ئۆتمەيلا ئامىنە خانىم بىر قاچىدىن تاشلىغان سۇيۇقئاش ئېلىپ كىردى. ئۇلار تاماق يېگەچ قىزغىن پاراڭلاشتى. ساربخان چوڭ ئاننىڭ گەپلىرى تۈگىمەيتتى. باغتوغراقلىقلارنىڭ شادلىقىنى سۆزلەپ ھارمايتتى. ئۇ بىردەمدىلا ئامىنە خانىمنىمۇ «سىلى» دېيىشتىن «سەن» لەشكە ئۆتتى. ئامىنە خانىم ساربخان چوڭ ئاننىڭ شۇنچە تېتىك، جۇشقۇن، مۇڭداشقاق، خۇش چاقچاقلىقىغا ھەيران قالدى.

ــ بۇ يىل قانچە ياشقا كىرگەنلا، چوڭ ئانا؟ ــ دېدى ئۇ ئەدەپ بىلەن.

ــ بۇ يىل... ــ ئانا بىرھازا تورۇسقا قاراپ تۇرۇۋالغاندىن كېيىن جاۋاب بەردى، ــ يېشىمنى تۇزۇك ھېسابلىيالمايمەن. ئىشقىلىپ، يەر ئىسلاھاتى مەزگىلىدە قىرىق ياشتىن ئاشقانلىقىم ئېسىمدە.

ــ ئۇنداقتا سەكسەن ياشتىن ئېشىپتىلا، چوڭ ئانا، ــ دېدى ئامىنە خانىم تېزلا ھېسابلاپ، ــ توۋا، تۇرقىلىرىغا قارىغان ئادەم سىلىنى سەكسەن ياشقا كىردى دېسە ھەرگىز ئىشەنمەيدۇ، ئاۋازلىرىنى، گەپ ـ سۆزلىرىنى ئاڭلىغان ئادەم سىلىنى چوقۇم قىرىق ياشقا كىرگەنمىكىن دەپ قالىدۇ، ساغلام تۇرۇپلا، ئانا.

ــ ئەمىسە يۈز ياشقا كىرىپتۇ دەپ قالسا بولامتى، قىزىم، ــ دېدى ساربخان چوڭ ئانا شوخلۇق بىلەن، ــ تالىپ بايىنىڭ قورۇسىدا ئاش ئېتىپ، نان يېقىپ، يۇندىپۇرۇشلۇقىنى قىلغان ۋاقتىمدا ئۆزۈمنى خۇددى سەكسەن ـ توقسان ياشقا كىرىپ قالغان مومايدەك سېزەتتىم.

ـــ هه، نېمىشقا بوۋاي يوقكىن دېسەم، شۇڭا ئەرگە تەگمەي ئولتۇرۇپتىكەنسىز ـ دە، چوڭ ئانا، ـــ دېدى ھۆرىقىز شوخلۇق بىلەن.

ـــ ئاھاي، نەدىكى گەپلەرنى قىلىۋاتسەنكىن؟ ـــ دېدى ئانا ھۆرىقىزغا يالغاندىن ئاچچىقلانغان بولۇپ، ـــ مانا ھازىر ياشىرىۋاتىمەن، سەكسەن ياشتىن ئاشقىنىمغا پەقەتلا تەن بەرگۈم كەلمەيدۇ.

ـــ ئىم، ئەتە قوپۇپ ئەرگە تېگىمەن دەپ تۇرۇۋالماڭ ئەمدى.

ھۆرىقىزنىڭ چاقچاق قىلىپ ئېيتقان بۇ سۆزى بىلەن ھەممەيلەن پاراققىدە كۈلۈپ كەتتى. ساربخان چوڭ ئانىمۇ كۈلۈپ تۇرۇپ، خۇشاللىق كۆز ياشلىرىنى لېچىكىنىڭ ئۇچى بىلەن سۈرتتى.

ـــ سەن شاخشاق بار يەردىغۇ گەپكە گەپ قولاشمايدۇ، ـــ دېدى ئانا ھۆرىقىزنىڭ پېشانىسىدىن نوقۇپ تۇرۇپ، ـــ يېڭى زامان، ياخشى كۈنلەر بىزگە ھاياتلىق ئاتا قىلدى. مانا مەن ھازىر باغتوغراقتىكى مىڭ ياشقا كىرىپ تۇرۇپمۇ بىخ چىقىرىۋاتقان توغراقلاردەك ياشىرىۋاتىمەن. توختى ھاكىمدەك بالام بار. شۇڭلاشقا، ھېچنېمىدىن غېمىم يوق. زامان مۇشۇنداق بایاشات، مەمۇرچىلىق بولىدىغان بولسا، ساربخان چوڭ ئاناڭلار مەڭگۈ مۇشۇنداق ياش تۇرىدۇ. يەنە بىرنەچچە يىلدىن كېيىن ھەممىڭلار مېنى چوڭ ئانا دەپ چاقىرماي، ساربگۈل، دەپ چاقىرامسىلەر تېخى. مانا، يۈرىكىم كۈندىن ـ كۈنگە ياشىرىۋاتىدۇ.

ئانىنىڭ مەغرۇر سۆزلىرى ھەممەيلەننى كۈلدۈرۈۋەتتى. بۇ كۈلكىلەر ئارىسىدىن ئۇنىڭ ياش قىزلارنىڭ ئاۋازىدەك جارانلىق كۈلكىسى باشقىچە يېقىملىق ئاڭلىناتتى.

سۆيگۈ قېرىمايدۇ

مۇھەببەت ــ ئىنتايىن ئاز ساندىكى كىشىلەرگىلا نېسىپ بولىدىغان يۈرەك جەۋھىرى.

ــ ئابدۇللا قادىرى

مۇقەددىمە

ھاياتتا ئىنسان بېشىغا بەختسىزلىكلەرنىڭ قاتمۇقات كېلىۋېرىشىگە سەنمۇ ئىشەنمەيتتىڭ. چۈنكى، سەن ئىنسان ھەرقانچە بەختسىزلىكلەرگە دۇچار بولسىمۇ ھامىنى بىر كۈنى ئاشۇ بەختسىزلىكلەرنىڭ ئورنىنى بەخت، شادلىق ئىگىلەپ، ئۆزى كۈتكەن، تەلپۈنگەن ئارزۇ ـ ئارمىنىغا يېتىدۇ؛ ھاياتلىق ئالىمىدە ئىنسانىنىڭ بېشىغا كېلىدىغان بەخت بىلەن بەختسىزلىك مەڭگۈ مۇتلەق بولمايدۇ، بەلكى نىسپىي بولىدۇ. بەخت بىلەن بەختسىزلىك بىرسىنىڭ ئورنىنى بىرسى ئىگىلەپ، ئۆزئارا ئورۇن ئالماشتۇرۇپ تۇرىدۇ، دەپ قارايتتىڭ.

سەن قاتمۇقات بەختسىزلىكلەرگە دۇچار بولۇپ تۇرۇپمۇ يۇقىرىدىكى كۆزقاراشلىرىڭدىن بىرئازمۇ گۇمانلانمىدىڭ.

سەن تەتۈر قاينام بولۇپ ئۆركەشلەپ ئېقىۋاتقان ئۇلۇغ ئېقىنىنىڭ ئوتتۇرىسىغا كىرىپ قالغان ئادەمدەك، كىشىلىك تۇرمۇشتىن ئىبارەت بۇ ھەيۋەتلىك ئېقىنىنىڭ ئىچىدىن ئۆزۈڭنى ھاياتلىق، بەخت قىرغىقىغا ئاچىقالماي چۆرگۈلەپلا قالغانىدىڭ. سەن تەتۈر قاينام ئىچىدىكى بۇ بەختسىزلىكنىڭ چاڭگىلىدىن

قوتۇلۇپ، بەخت قىرغىقىغا چىقىش ئۈچۈن بارلىق كۈچۈڭنى، ئەقىل ـ ئىدراكىڭنى ئىشقا سېلىپ تىرىشاتتىڭ، تىرمىشاتتىڭ، ئەمما ھەيۋەتلىك تەتۇر قانىنام بولسا سېنى ئۆز قوينىغا ـــ بەختسىزلىك ئىچىگە سۆرەيتتى، چۆرگۈلىتەتتى، قىينايتتى... سەن ئاشۇ رەھىمسىز تەتۇر قانىنام بىلەن ئېلىشاتتىڭ، تىركىشەتتىڭ، ھاياتلىق قىرغىقىغا، بەخت قىرغىقىغا تەلپۈنەتتىڭ. ئۇنىڭغا يېتىش ئۈچۈن بىر دەقىقىمۇ توختاپ قالمايتتىڭ. چۈنكى، سەن ھامان بىر كۈنى بۇ تەتۇر قانىنامدىن قۇتۇلۇپ، ھاياتلىق، بەخت قىرغىقىغا يېتىپ بارالايدىغانلىقىڭغا ئىشىنەتتىڭ.

1

سەن ئىككى بالىغا دادا بولغان ۋاقتىڭدىمۇ رازىيەنى پەقەتلا ئېسىڭدىن چىقىرالمىدىڭ، كېچىلىرى ئايالىڭنىڭ ئىللىق قۇچىقىدا ئۇخلاۋېتىپمۇ رازىيەنى چۈشەيتەتتىڭ. تەڭ كېچىلەردە ئويغىنىپ كەتسەڭ، رازىيە بىلەن خىيالىي مۇڭدىشىپ تۇننى تاڭغا ئۇلايتتىڭ. ئەنە ئاشۇنداق ئۇيقۇسىز كېچىلەردە ھېچنېمىنى تۇيماي يەڭگىل پۇشۇلداپ ئۇخلاۋاتقان ئايالىڭنىڭ دېرىزىدىن چۈشكەن ئاي نۇرىدا تېخىمۇ گۈزەللىشىپ كۆرۈنگەن ئوماق چېھرىگە قاراپ ئولتۇرۇپ تۇگىمەس شېرىن خىياللارغا، ئەزگۈ ھېسلارغا ئەسىر بولاتتىڭ. ئايالىڭنىڭ ناگان ـ ناگاندا ئۇيقۇلۇق جۆيلۇشلىرى تەسىرىدىن خىياللىرىڭ ئۇزۇلۇپ قالغاندا، ئون يىل بىر ياستۇققا باش قويۇپمۇ يۇرىكىڭدىن ھەقىقىي ئورۇن ئېلىشقا مۇيەسسەر بولالمىغان گۈزەل، بىچارە ئايالىڭغا ئىچ ئاغرىتاتتىڭ، ھېسداشلىق قىلاتتىڭ. شۇنچە ئۇزاق ۋاقىت بىر ئۆيدە ياشاپ، بىر ياستۇققا باش قويۇپمۇ ئۇنىڭغا كۆڭۈل بېرەلمىگەنلىكىڭ، ھەقىقىي ئەرلىك ھېسسىيات بىلەن يۇغۇرۇلغان مېھىر ـ مۇھەببىتىڭنى تەقدىم قىلالمىغانلىقىڭ ئۈچۈن ئۆزۈڭنى

ئەيىبلەيتتىڭ. لېكىن، زىبا قامىتىنى تۇتقىلى، بىر تال قىلىپ ئۆرۈلگەن تۇم ئۆرۈمە چېچىنى سىلىغىلى بولمايدىغان، ئەمما كۆزۈڭگە داۋاملىق كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان رازىيەنىڭ سىيماسى ئايالىڭنى ياخشى كۆرۈشۈڭگە، كۆڭۈل بېرىشىڭگە يول قويمايتتى. قەلب قەسرىڭنىڭ ئىشىكىنى مەھكەم ئېتىۋېلىپ ئايالىڭنىڭ ئۇ مۇقەددەس جايدىن ئورۇن ئېلىشىغا يول قويمايتتى. سەن ئاشۇ زىبا قامىتىنى تۇتقىلى بولمايدىغان، كۆكرىكىدە يىلاندەك تولغىنىپ تۇرغان بىر تال تۇم ئۆرۈمە چېچىنى سىلىغىلى بولمايدىغان سىيماغا قاراپ تۇنىنى تاڭغا ئۇلايتتىڭ.

مانا بۇگۈنمۇ سەن ئاۋۇال ئاخشامدىن تارتىپ شەرىن خىيالىلار، تۇگمەس ھەسرەتلىك ئەسلىمىلەر قوينىغا شۇڭغۇدۇڭ. بۇنىڭدىن ئون يىل ئاۋۇالقى ۋاقىتنى؛ يىگىرمە ئۈچ ياش ۋاقتىڭدا سەندىن ئون ياش چوڭ بولغان گۈزەل چوكان رازىيەنى ۋە ئۇنىڭ ئىشقىدا رىيازەت چەككەن كۇنلەرنى ئەسلىدىڭ. ئاشۇ دەم شەرىن، دەم ئاچچىق، دەم گۈزەل، دەم ئازابلىق كارتىنىلارنى بىرمۇبىر كۆز ئالدىڭدىن ئۆتكۈزدۈڭ. شۇ ۋاقىتتا تۇن تەڭ بولغانلىقىنى خىيالىڭغىمۇ كەلتۈرمەيتتىڭ. بىر جۈپ كۆزۈڭ ھېچنېمىدىن بىخەۋەر يەڭگىل پۇشۇلداپ ئۇخلاۋاتقان ئايالىڭ بىلەن ئىككى بالاڭدا بولغىنى بىلەن پۈتكۈل پىكىر ـ خىيالىڭ رازىيەدە، قەلب قەسرىڭنىڭ ئاشۇ يېگانە ئىگىسىدە ئىدى.

سەن شۇ ئىسكەتتە خېلى ئۇزاق ئولتۇرغاندىن كېيىن ئاستا ئورنۇڭدىن تۇردۇڭ ـ دە، ھەردائىم قۇلۇپ سېلىنىپ تۇرىدىغان، ئاچقۇچنى يېنىڭدىن پەقەتلا ئايرىمايدىغان ئىشكاپ تارتمىسىنىڭ قۇلۇپىنى ئېچىپ، خاتىرە بېتىگە قىستۇرۇلغان تۆت سۇئال چوڭلۇقتىكى بىر پارچە سۇرەتنى قولۇڭغا ئالدىڭ. سۇرەتتىكى ئايالىنىڭ قويۇق كىرپىكلىرىگە، ساڭا نېمىلەرنىدۇر ئۇقتۇرماقچى بولغاندەك تەلمۈرۈپ تۇرغان يوغان، دۇگىلەك كۆزىگە، سىزىپ

قويغاندەك ئىنچىكە قېشىغا، خۇددى ئۇستا ھەيكەلتىراش چىرايىغا پار كەلتۈرۈش ئۈچۈن يونۇپ ياساپ قويغاندەك چىرايلىق قاڭشىرىغا، ساڭا تەييارلاپ قويغان نۇرغۇن يۇرەك سۆزىنى ھازىرلا تۆكۈپ تاشلايدىغاندەك يېرىم يۈمۈلغان لەۋلىرىگە، كۆكرىكىنىڭ ئۈستىدە يىلاندەك تولغىنىپ تۇرغان توم ئۆرۈمە چېچىغا تولۇن ئايىنىڭ دېرىزىدىن چۈشۈپ تۇرغان نۇرىدا تەلمۈرۈپ قارىدىڭ. ئىختىيارسىز ھالدا لېۋىڭگە ئەسەبىيلەرچە باستىڭ. كۆزۈڭگە سۈرتتۈڭ. يېنىش - يېنىشلاپ سۆيدۈڭ. شۇ ھامان كۆز ئالدىڭدا سۈرەتتىكى چوكان چوڭىيىپ گۈزەل بىر سىيماغا ئايلاندى. سەن بۇ سىيماغا سېغىنىش، ئىنتىزارلىق، تەشنالىق ئىلكىدە تەلمۈردۈڭ. گەرچە بۇ سىيمانى باغرىڭغا بېسىش، قۇچاقلاش، كۆكرىكى ئۈستىدە يىلاندەك تولغىنىپ تۇرىدىغان توم ئۆرۈمە چېچىنى ئالقانلىرىڭ ئارىسىغا ئېلىپ، بارماقلىرىڭغا يۆگەش ئۈچۈن سەل - پەللا ھەرىكەتلەنسەڭ، مىدىرلىساڭ، ئۇنىڭ ئىلگىرىكىگە ئوخشاش كۆزۈڭدىن غايىب بولۇپ كېتىدىغانلىقىنى بىلسەڭمۇ، لېكىن كۈچ - قۇدرىتىڭنى يىغىپ، ئۈمىد - ئىشەنچىڭنى قالقان قىلىپ تۇرۇپ ئالدىڭدا ــ سەندىن پەقەت يېرىم مېتىرلا يىراقلىقتا تەلمۈرۈپ تۇرغان سىيماغا تاشلاندىڭ. بىر تال توم ئۆرۈمە چېچىنى سىلىغىنىڭدا، بۇ سىيمانىڭ بۇگۈن نېمە ئۈچۈندۇر غايىب بولۇپ كەتمىگەنلىكىدىن ھەيران قالدىڭ. لېكىن، سەن بۇ مۆجىزىدىن ئوشۇقچە ئويلىنىپ ئولتۇرمىدىڭ. ھاياجان ۋە بەختتىن كۆزۈڭ مەستخۇشلۇق ئىلكىدە يېرىم يۇمۇلغانىدى. سەن بۇ گۈزەل سىيمانىڭ چوغدەك لەۋلىرىگە چوغدەك لېۋىڭنى ياقتىڭ، قويۇق كىرپىكلىرىگە، گۈزەل، يارىشىملىق قاڭشىرىغا، ئالمىدەك مەڭزىگە قانماي سۆيدۈڭ... تومۇرۇڭدا قىيان ياساۋاتقان بىر شېرىنلىكنىڭ سىرتقا ياۋايىلىق بىلەن ئوقچۇپ ئېقىشىدىن مەست بولدۇڭ. ئۆزۈڭنى پۈتۈنلەي ئۇنتۇدۇڭ.

ــ ئاستىراق... بالىلار ئويغىنىپ كەتمىسۇن يەنە...

سەن بۇ تونۇش ئاۋازدىن چۆچۈپ ئېسىڭنى يىغدىڭ. كۆزۈڭنى

يوغان ئاچتىك. باغرىدا ئېرىپ ياتقان ئۆز ئايالىدىن كۆرگىنىدە ئاتەشتەك تېنىك مۇزلاشقا باشلىدى. سەن تېنىدگە مەھكەم گىرە سېلىنغان ئايالىدىك نازۇك، يۇمشاق بىلەكلىرىنى قوپاللىق بىلەن سىلكىپ ئاجرىتىۋەتمەكچى بولدۇڭ ـ يۇ، لېكىن دەرھال ئۇنداق قىلالمىدىڭ، چۈنكى سەن شۇ دەقىقىدە مەجبۇرىيىتىڭنى، مېخانىكىلىق ھالدا بولسىمۇ ئادا قىلىشقا تېگىشلىك ئەرلىك ۋەزىپەڭنى ئېسىدگە ئالغانىدىڭ. سەن ھېلىقى زىبا قامىتىنى تۇتقىلى، كۆكرىكىدە ئويناپ تۇرغان بىر تال تۇم ئۆرۈمە چېچىنى سىلىغىلى بولمايدىغان گۈزەل سىيمانى قېشىڭدىن قوغلۇۋېتىشكە مۇۋەپپەق بولغان، كۆزۈڭگە ئىلتىجا ئارىلاش خۇمارلىق تىكىلگەن ئايالىدىڭ بىچارە كۆزىگە قاراپ ۋەزىپەڭنى ئورۇنلاشتىن باش تارتىشقا ئامالسىز قالدىڭ ـ دە، مەجبۇرىي ھالدا لەۋلىرىڭنى ئايالىدىڭ لەۋىگە تەگكۈزدۇڭ. شۇ دەقىقىدە سەن ھېلىقى گۈزەل سىيمانىڭ كۆز ئالدىڭدىن غايىب بولغىنى بىلەن ئاللىبۇرۇن قەلب قەسرىڭگە كىرىپ، ئۇنىڭ ئىشىكىنى ئايالىدىڭ يۈزىگە قارىتىپ زەرب بىلەن ياپقانلىقىنى، ئايالىدىڭ تىنىقىمۇ كىرەلمىگۈدەك قىلىپ مەھكەم تاقۇالغانلىقىنى بىلىپ بولغانىدىڭ. شۇ دەقىقىلەردە ئايالىدىڭ يۇمشاق قۇچىقىدا تۇرۇپ ئېغىر ـ ئېغىر ھاسىراشلىرىڭدىن ئېتىلىپ چىققان «رازىيە، رازىيە» دېگەن بۇ مۇقەددەس ئىسىمنى پەقەت سەن ئۆزۈڭلا ئاڭلىيالايتتىڭ.

سەن ئايالىڭ بىلەن ھېلىقى زىبا قامىتىنى تۇتقىلى، كۆكرىكىدە يىلاندەك تولغىنىپ تۇرغان بىر تال تۇم ئۆرۈمە چېچىنى سىلىغىلى بولمايدىغان گۈزەل سىيمانىڭ ئارىلىقىدا ياشايتتىڭ.

بىرسى پەقەت تېنىڭگىلا ئىگە بولۇپ، قېشىڭدىن يەنە بىرسىنى قوغلاۋاتقانلىقىنى، يەنە بىرسى دىلخانىڭغا مەھكەم بېكىنىۋېلىپ يەنە بىرسىنىڭ تىنىقىنىمۇ كىرگۈزمەسلىك ئۈچۈن، قەلب قەسرىڭنىڭ ئىشىكىنى مەھكەم تاقۇالغانلىقىنى پەقەت سەنلا بىلەتتىڭ.

2

سەن بەش يىللىق ئالىي مەكتەپ ھاياتىڭدا بىرەر قېتىم ساۋاقداشلىرىڭدىن بىلەن مۇھەببەتلىشىپ باقمىغانلىقىڭدىن، قېتىم ساۋاقداشلىرىڭدىن بىرەرسىنىڭمۇ دىلخاناڭنىڭ ئىشىكىنى چېكىپ، قەلب قەسرىڭدىن ئورۇن ئېلىشقا مۇيەسسەر بولالمىغانلىقىدىن ھەيران ئىدىڭ. سەن ئوقۇش پۈتكۈزۈپ خىزمەتكە چىقىقاندىن كېيىن ئاتا ـ ئاناڭ، دوست ـ ئاغىنىلىرىڭنىڭ تېزرەك توي قىلىپ، ئۆي تۇتۇپ، ئائىلە قۇرۇپ مۇستەقىل ھايات كەچۈرۈش توغرۇلۇق بەرگەن مەسلىھەتلىرىنى ئاڭلىغىنىڭدا، شۇ چاغقا كەلگۈچە بىرەر قېتىم نىشان قىلىپ تاللاپ قويمىغانلىقىڭدىن تولىمۇ ئەپسۇسلاندىڭ. بەش يىللىق مەكتەپ ھاياتىڭدا دەرس ئۆگىنىش، بىلىم ئىگىلەش بىلەنلا بولۇپ كېتىپ، ئەتراپىڭدىكى قېتىم ساۋاقداشلىرىڭغا نەزەر كۆزۈڭنى سېلىپ قويمىغانلىقىڭدىن ئۆكۈندۈڭ. قەلب قەسرىڭنى چېكىشكە ئۇرۇنغان، چېكىپ باققان قېتىملارغا پەرۋامۇ قىلماي يۈرگەنلىكىڭگە پۇشايمان يېدىڭ. لېكىن، سەن ئانچە كۆپ ھەسرەت چېكمەپ كەتمىدىڭ، چۈنكى ھېلىھەم جەمئىيەتتىن ياخشى، ئەخلاقلىق، تەربىيە كۆرگەن قىزلاردىن بىرەرسىنى ئاۋارە بولمايلا تاپالايدىغانلىقىڭغا ئىشىنەتتىڭ. گەرچە سەن ئاشۇنداق ئوي ـ خىياللار بىلەن ئۆزۈڭنى بەزلەپ، كۆڭلۈڭنى ئاۋۇندۇرغان بولساڭمۇ، لېكىن كېچىلىرى ياتاق ئۆيۈڭدە يالغۇز ئولتۇرۇپ كىتاب ئوقۇپ، خاتىرە يېزىپ ھارغىنىڭدا يەنىلا مەكتەپ ھاياتىڭنى، سىنىپىڭدىكى ئايالار تائىپىسىگە مەنسۇپ بولغان ئون سەككىز نەپەر قىز ساۋاقدىشىڭنى خىيال قىلاتتىڭ. ئۇلارنى بىرمۇبىر كۆز ئالدىڭدىن ئۆتكۈزەتتىڭ. ساۋاقداشلىق ئالبومىڭنى ۋاراقلايتىڭ. ئاشۇ ئون سەككىز نەپەر قىز ساۋاقدىشىڭنىڭ سۈرىتىگە تىكىلگىنىڭدە، نەزىرىڭ گۈلزارنىڭ

سۇرىتىگە قارىماسلىققا، نەزىرىڭنى ئۇنىڭ سۇرىتىدىن باشقا ساۋاقداشلىرىڭنىڭ سۇرىتىگە تېزرەك ئاغدۇرۇشقا تىرىشساڭمۇ، لېكىن يەنىلا كۆزۈڭنى ئۇزەلمەيتتىڭ، بىرنەچچە دەقىقە ئارتۇقراق قاراشقا مەجبۇر بولاتتىڭ. گۈلزارنىڭ ئېقى كۆپ كەلگەن يوغان بىر جۇپ كۆزىنىڭ سېنى ئەيىبلەۋاتقاندەك، ساڭا تەلمۈرۈپ قاراۋاتقاندەك تۇرغانلىقىنى ئۆزۈڭچە ھېس قىلاتتىڭ ـ ده، شۇ ھامان ۋۇجۇدۇڭنىڭ بىر يېرلىرى ئېچىشقاندەك بولۇپ دەرھال ئالبوم ۋاراقلىرىنى ئۆرۈيتتۇڭ. ئالبومنىڭ يەنە بىر ۋارىقىغا چاپلانغان گۈلزارنىڭ تۆت سۇڭ چوڭلۇقتىكى يالغۇز چۈشكەن سۇرىتىنى كۆرۈپ يۈرىكىڭ بىر دەقىقە توختاپ قالغاندەك بولاتتى. كۆزلىرىڭنى مەجبۇرىي يۇماتتىڭ، ھەسرەت بىلەن ئېچىڭگە تىناتتىڭ. بۇ چاغدا قولۇڭدىكى ئالبومنىڭ ۋاراقلىرى جىم تۇرغىنى بىلەن خىيال ئالبومىڭنىڭ ۋاراقلىرى ئۆزلۈكسىدىن ئېچىلىشقا باشلايتتى...

شۇ كۈنى سەن قايسىبىر مەكتەپتىكى بىر يۇرتلۇق دوستلىرىڭنى يوقلاپ بېرىپ ئازراق ھاراق ئىچكەنىدىڭ. گەرچە سەن ئولتۇرۇش تارقىغۇچە خۇش چاقچاق بىلەن ياخشى كەيپىياتتا ئولتۇرغان بولساڭمۇ، لېكىن سورۇندىكى دوستلىرىڭنىڭ قىزلار ھەققىدە، ئوچۇقىنى ئېيتقاندا، مۇھەببەتلىشىپ بىللە يۇرۇۋاتقان قىزلىرى ھەققىدە ماختىنىپ تۇرۇپ سېلىشقان پاراڭلىرى كەيپىڭنى خىلىلا ئوچۇردى ـ ده، پاراڭغا ئارىلاشماي جىمجىت تۇرۇۋالدىڭ. ئۇلار سېنىڭ تېزدىنلا ئۆزگەرگەن بۇ كەيپىياتىڭنى كۆرۈپ، تۇشمۇتۇشتىن ھۇجۇم قىلىشقا باشلىدى:

ـــ ئېزىز، جىمىپلا كەتتىڭغۇ؟

ـــ سەنمۇ يۇرگىنىڭنىڭ پارىڭنى سېلىپ بېرە، ئاداش.

ـــ ياكى شۇ چاغقىچە مۇھەببەتلەشكۈدەك بىرەر قىز تاپالمايسەن يا؟

ـــ گەپ قىلە، ياكى بىرەر قىزنىڭ پەشۋاسىغا ئوچرىدىڭمۇ؟

ـــ كېرەك يوق، ئېزىز ئاداش، بۇنچە ھەسرەت چېكىپ كەتمە، بىرسى تەلىپىگىنى رەت قىلسا، يەنە بىرسى رەت قىلمايدۇ. قىزلاردىن بىرەرسىنى قولۇڭغا چۈشۈرۈۋېلىپ ئوقۇش پۈتكۈزۈپ بولغۇچە كۆڭلۈڭنى خۇش قىلىپ ئۆتمەمسەن.

سەن ئۇلارنىڭ بۇ سوئاللىرىغا ئۇلارنى قايىل قىلغۇدەك بىر ئېغىز جاۋاب تېپىپ بېرەلمەي خىجىلا قىينالدىڭ ـ دە، چاقچاقلا پۈتلاپ قىلىنغان بۇ شاڭخولارغا چىداپ ئولتۇردۇڭ. گەرچە سەن ئۇلارغا پالانى يۇرتلۇق بىر قىز بىلەن يۈرۈۋاتىمەن، مۇھەببەتلەشكىلى مۇنچىلىك ۋاقىت بولدى، دەپ يالغان سۆزلەپ، ئۇلارنىڭ شاڭخولىرىدىن ئاسانلا قۇتۇلۇپ كېتىشنى ئويلىغان بولساڭمۇ، لېكىن نېمە ئۈچۈندۇر يالغان سۆزلىگۈڭ كەلمىدى. لېكىن، شۇ دەقىقىنىڭ ئۆزىدىلا، ئەتىدىن قالدۇرمايلا بىرەر قىز ساۋاقدىشىڭغا سۆيگۈ ئىزھار قىلىپ، بۇ مەمەدان دوستلىرىڭغا ئۆزۈڭنى بىر كۆرسىتىپ قويۇشنى كۆڭلۈڭگە پۈكتۈڭ. چۈنكى، سەن شۇ چاغدا بىرەر قىز بىلەن مۇھەببەتلىشىپ، سىردىشىپ يۈرۈشنىڭ ھېچقانداق يامان ئىش ئەمەسلىكىنى بارا ـ بارا ھېس قىلغانىدىڭ. ۋۇجۇدۇڭدا ئاستا ـ ئاستا يېتىلۈۋاتقان فىزىيولوگىيەلىك تەلەپلەرمۇ بۇ ھېس ـ تۇيغۇلىرىڭغا ماسلىشىۋاتاتتى.

سەن دوستلىرىڭنىڭ كەچ بولۇپ كەتتى، قونۇپ قېلىپ ئەتە كەتكىن دەپ تۇتۇشلىرىغا قۇلاقمۇ سالماستىن يولغا چىقتىڭ. چۈنكى، سەن «ئۆگىنىش ئەھۋالىڭ قانداقراق؟ دەرستە قانداقراق كېتىۋاتىسەن؟» دەپ سوئال سورىماي، قىزلار بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىڭنى سوراپ يۈزۈڭنى قىزارتىپ قويغان بۇ مەمەدان دوستلىرىڭنىڭ قېشىدا قونۇپ قېلىشنى خالىمىغانىدىڭ.

سەن يول بويى ھەرخىل خىياللارنى قىلىپ ماڭدىڭ. مۇشۇ مېڭىشىڭدا مەكتەپكە بېرىپلا ئۇدۇل قىزلار ياتاق بىناسىغا كىرىپ تونۇش قىزلاردىن بىرەرسىگە قەلبىڭنى ئىزھار قىلماقچىمۇ بولدۇڭ، ئاۋۇال ياتىقىڭغا كىرىپ، ئالدىرىماي

ئولتۇرۇپ بىر پارچە سۆيگۈ مەكتۇپى يېزىپ، ئەتىسى ئەتىگەندىلا ئۆزۈك مۇڭاپىق دەپ بىلگەن قىزلاردىن بىرەرسىنىڭ قولىغا تۇنۇقۇماقچىمۇ بولدۇڭ. ياتاقتىكى يېقىن دوستلىرىڭدىن بىرەرسىگە كۆڭۈل سىرىڭنى بايان قىلىپ، خالىغان قىزلاردىن بىرەرسى بىلەن ئوتتۇرىڭدا يول ماڭدۇرماقچىمۇ بولدۇڭ. لېكىن، سەن مەكتەپكە كىرىپ ياتاق بىناسى ئالدىدىكى گۈللۈككە كەلگەندە، يۈقىرىدىكى خىياللىرىڭنىڭ ھەممىسىدىن ۋاز كەچتىڭ.

سەن گۈللۈكنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئورۇندۇقتا كۆكتىكى تولۇن ئايغا ۋە ئاينىڭ ئەتراپىدىكى كۆموش چاچقۇلاردەك جىمىرلاپ تۇرغان يۇلتۇزلارغا قاراپ خىيال سۈرۈپ ئولتۇرغان ساۋاقدىشىڭ گۈلزارنى كۆرگەنىدىڭ، ئاياغ شەپەڭدىن گۈلزار چۆچۈپ كەينىگە قارىدى ـ دە، سېنى كۆرۈپ خاتىرجەملىك بىلەن كۈلدى ۋە:

ـــ كېچىدە بۇ ياققا كېلىپ قاپسىزغۇ، ئېزىز؟ ـــ دەپ سورىدى.

سەن ئۇنىڭ سوئالىدىن بىرئاز تەمتىرىدىڭ. خۇددى بۇ يەرگە كېلىشتىكى مەقسىتىڭنى قىز ئالدىنئالا بىلىۋالغاندەك ھېسسىياتقا كېلىپ ھودۇقتۇڭ. لېكىن، دەرھاللا ئېسىڭنى يىغىپ، ئۇنىڭ سوئالىغا سوئال ئارقىلىق جاۋاب بەردىڭ:

ـــ سىزمۇ بۇ كېچىدە يالغۇز ئولتۇرۇپ قاپسىزغۇ؟

بۇ سوئالىڭغا ئۇ بەخىرامانلا جاۋاب بەردى:

ـــ يالغۇزچىلىقتا ئاي بىلەن مۇڭدىشىپ ئولتۇردۇم، شۇ.

قىزنىڭ جاۋابىنى ئاڭلاپ، سەن دەرھال غەيرەتكە كەلدىڭ. كاللاڭنى تېزدىن ئىشقا سالدىڭ. كۆكرىكىڭدە ئات چاپقاندەك دۈكۈرلەۋاتقان يۈرىكىڭنى ئارامغا چۈشۈرۈشكە تىرىشىپ تۇرۇپ جاۋاب قايتۇردۇڭ.

ـــ مەنمۇ سىزنى ھەرقاچان يالغۇزغۇ دەپ ئويلاپ، سىزگە ھەمراھ بولغاچ سىرداشقىلى ئاتايىن كېلىشىم.

دەل جايىغا تەككۈزۈپ بەرگەن جاۋابىڭنى ئاڭلاپ قىزىڭ خىجىللىق بىلەن يەرگە قارىۋالغانلىقىنى كۆرۈپ، ئاستا قېشىغا كېلىپ ئولتۇردۇڭ. ۋۇجۇدۇڭدىكى ھودۇقۇشلار تاراپ ئۆزۈڭنى ئەركىن ـ ئازادە سېزىشكە باشلىدىڭ. شۇ دەقىقىدە سەن گۈلزار بىلەن مۇھەببەتلىشىشنى كۆڭلۈڭدە مۇقىملاشتۇرۇپ بولغانىدىڭ.

سەن بىر قېتىملىق ئولتۇرۇشتا گۈلزارنىڭ تانسا ئويناۋاتقىنىنى «ئېزىز، مۇھەببەتلەشكەن قىزىڭىز يوقمۇ؟» دەپ سورىغان سوئالىنى بىردىنلا ئېسىڭگە ئالدىڭ ـ دە، ئۇنىڭغا تىكىلىپ تۇرۇپ سورىدىڭ.

ـــ گۈلزار، بىر چاغدا تانسا ئويناۋاتقىنىنى سورىغان سوئالىڭىز ھېلىمۇ ئېسىڭىزدىمۇ؟

ئۇ سوئالىڭنى ئاڭلاپ ئاستا بېشىنى كۆتۈردى ـ دە، چىرايىڭغا چۈشىنىكسىز بىر خىل نەزەردە قارىدى. بۇ ۋاقىتتا سەن بىرئاز تەمتىرىگەن بولساڭمۇ يەنىلا غەيرەتلىنىپ تۇرۇپ سورىدىڭ.

ـــ گەپ قىلىڭا، گۈلزار، ئاشۇ سوئالىڭىز ھېلىمۇ ئېسىڭىزدىمۇ؟

سېنىڭ قايتىلاپ سورىغان بۇ سوئالىڭغا ئۇ بىرئاز خىيال سۈرۈپ تۇرۇۋالغاندىن كېيىن جاۋاب بەردى:

ـــ ئۇ سوئالىڭ ھازىر ئېسىمدە بولۇش ـ بولماسلىقىنىڭ سىز بىلەن نېمە ئالاقىسى؟

سەن ئۇنىڭ بۇ جاۋابىدىن رازى بولمىدىڭ. ھازىر ۋۇجۇدۇڭدا تارتىنىش ـ تەمتىرەشلەرنىڭ ئىزىمۇ قالمىغانىدى. ئىچكەن ھاراقنىڭ كۈچىدىنمۇ، ئەيتاۋۇر قىزغا بىزەڭلىك بىلەن يېپىشىپ سوئال سوراشنى داۋاملاشتۇردۇڭ.

ـــ «نېمە ئالاقىسى» دېگەنمۇ گەپمۇ، گۈلزار، ـــ سەن ئۇنىڭ كۆزىگە تىكىلىپ قارىۋالغاندىن كېيىن سۆزۈڭنى داۋاملاشتۇردۇڭ، ـــ بوپتۇ، شۇ سوئالىڭىزنى ئەمدى مەن سىزدىن

سوراي. شەرتىم شۇكى، ھازىرنىڭ ئۆزىدىلا جاۋاب بېرىشىڭىز كېرەك. ئېيتىڭا، مۇھەببەتلىشىۋاتقان يىگىتىڭىز بارمۇ؟

سەن دەيدىغىنىڭنى دەپ بولۇپ قىزغا تەلمۇرۇپ قارىدىڭ. ئۇ بىرئازدىن كېيىن بېشىنى كۆتۈرۈپ ساڭا قىيا قارىدى ـ دە، يەنە يەرگە قارىۋالدى. سەن ئۇنىڭغا تەلمۇرەتتىڭ. جاۋاب كۈتەتتىڭ. ئۇنىڭ كۆڭلۈڭدىكىدەك جاۋاب بېرىشىنى ئارزۇ قىلاتتىڭ. سەن خىياللا كۈتتۈڭ، ئاخىر قىزدىن ھېچبىر سادا چىقمىغاندىن كېيىن قانداقتۇر بىر كۈچىنىڭ تۇرتكىسىدە ئۇنىڭ يۈمشاق، ئىنچىكە بارماقلىرىنى تۇتۇپ، ئۇنى ئۆزۈڭگە قارىتىشقا تىرىشىپ تۇرۇپ ئىلتىجا قىلدىڭ.

ـــ ئادەمنى تولا قىينىماي جاۋاب بەرسىڭىزچۇ، گۈلزار؟

سورىغان سوئالىڭغا ئۇنىڭ جاۋاب بەرمىگەنلىكىنى ۋە قولىنىمۇ ئالىقانلىرىڭ ئارىسىدىن تارتىۋالماي ئىختىيارىڭغا تاپشۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، بىر قولۇڭ بىلەن ئۇنىڭ ئەۋرىشىم بىلىدىن مەھكەم قۇچاقلىدىڭ ـ دە، لېۋىڭنى ئۇنى قۇلىقىغا يېقىپ تۇرۇپ پىچىرلىدىڭ:

ـــ نېمىلا بولمىسۇن بىر گەپ قىلىڭا، گۈلزار.

ـــ بۇنداق سوئالنى سوراش ھاجەتسىز، ئېزىز.

سەن ئۇنىڭ تولىمۇ تەستە، ئىنتايىن پەس ئاۋازدا ھاياجانلىنىپ تۇرۇپ ئېيتقان بۇ سۆزنى ئاڭلاپ، خۇشاللىقتىن ئۆزۈڭنى يوقىتايلا دەپ قالدىڭ. سەن ئىككى قولۇڭنىڭ ئۇنىڭ نازۇك بىلىدە، ئۇنىڭ بوستان چاچلىرىنىڭ مەيدەڭدە يېيىلىپ تۇرغانلىقىنى سەزگىنىڭدە، پۈتكۈل ۋۇجۇدۇڭغا تىزگىنلىگۈسىز بىرخىل شادلىق يامرىدى. ئۇنىڭ لەۋلىرىگە، مەڭزىگە، بوينىغا، چاچلىرىغا يېنىش ـ يېنىشلاپ سۆيىدۇڭ. شۇ دەقىقىدە ۋۇجۇدۇڭنىڭ بىر يەرلىرى قىمىرلاشقا، ئۇنىڭغا تېخىمۇ بەك سۈركىلىشكە ئىنتىلەتتى... ئۇ تولىمۇ تاتلىق بىر چۈشتىن چۆچۈپ ئويغانغاندەك جۈپلەشكەن كىرپىكلىرىنى لاپىلدە ئاچتى ـ دە، ساڭا قاراپ نەپرەتلىك چەكچەيدى.

سەن بۇ نەپرەتلىك ئاۋازدىن چۆچۈپ ئېسىڭگە كەلدىڭ ـ دە، ئۇنىڭ قوينۇڭدىن يۇلقۇنۇپ چىقىپ ياتاق بىناسى تەرەپكە ئۇچقاندەك يۈگۈرۈپ كېتىۋاتقىنىنى كۆرگىنىڭدە، ئاي نۇرىدا يەلكىسىدە بۇلۇتتەك يېيىلىپ تۇرغان بوستان چاچلىرىغا قاراپ تۇرۇپلا قالدىڭ. مانا مۇشۇ قېتىمقىسى يىگىت بولغىنىڭدىن بېرى ئايال زاتىنى تۇنجى قېتىم سۆيۈشۈڭ، تۇنجى قېتىم لەززەتلىنىپ قۇچاقلىشىڭ ئىدى.

سەن بارا ـ بارا سوۋۇشقا باشلىغان لەۋلىرىڭدە يۇقۇندىسى قېلىپ قالغان شېرىنلىكلەرنى ئاچ كۆزلۈك بىلەن شۇمۇرگىنىڭچە ياتقىڭغا قاراپ ماڭدىڭ.

3

سەن ئايالىڭ بىلەن هېلىقى زىبا قامىتىنى تۇتقىلى، بىر تال توم ئۆرۈمە چېچىنى سىلىغىلى، بۇلۇت يارغان ئايدەك جامالىنى كۆرگىلى بولمايدىغان گۈزەل سىيمانىڭ ئارىلىقىدا ياشايتتىڭ.

سەن ساۋاقداشلىق ئالبومىڭنىڭ بەتلىرىنى مەجبۇرىي ياپالىغىنىڭ بىلەن، كۆڭۈل، خىيال ئالبومىڭنىڭ بەتلىرىنى يېپىۋېتىشكە قادىر ئەمەس ئىدىڭ. شۇڭلاشقا، سەن پەقەت ئۆزلۈكىدىن ئېچىلىۋاتقان كۆڭۈل ئالبومىڭنىڭ بەتلىرىگە قىستۇرۇلغان يارقىن كارتىنىلارغا قاراپ ئولتۇرۇشقا مەجبۇر ئىدىڭ.

سەن ئەتىسى ئەتىگىنى سىنىپقا چىقىپ، گۈلزارنىڭ نەپرەتلىك كۆز ئالايىتىشىدىن خىلىلا تەمتىرىدىڭ. بۇنىڭدىن بۇرۇن ھەردائىم ساڭا جىلمىيىپلا قاراپ تۇرىدىغان، سەندىن گەپ تەمە قىلىدىغان، بىرەر ئېغىز گەپ سوراپ قويساڭ، ساڭا ياققۇدەك پاراڭ قىلىش ئۈچۈن دېگىلى گەپ، قىلغىلى قىلىق تاپالماي قالىدىغان گۈلزارنىڭ بۇگۈنكى بۇ ئەلپازىنى كۆرۈپ بىرئاز گاڭگىرىدىڭ. سەن ئۇنىڭ ئاخشامقى شۇنچە مۇلايىم، رايىشلىقىنى ۋە هازىرقى قىساسكارلاردەك قوپال، قەھرىلىك

ئەلپازىنى كاللاڭدا خېلى ئۇزاق سېلىشتۇرۇپ مۇلاھىزە قىلىپمۇ، ئۆزۈڭدە ئۇنى رەنجىتكۈدەك ھېچقانداق سەۋەنلىكىڭ يوقلۇقىنى ھېس قىلدىڭ ـ دە، دادىللىق بىلەن ئۇنىڭ قېشىغا كېلىپ سورىدىڭ:

ـــ نېمە بولدىڭىز، گۈلزار؟ ئەجەب بۇگۈن ئاشۇ ئوماق كۆزلىرىڭىز ماڭا قارىسىلا لامپۇچكىدەك يېنىپ، چەكچىيىپ كېتىدۇغۇ؟

ـــ ئىزا تارتسىڭىزچۇ، ئېزىز، سىزنىڭ ماڭا يەنە قارىغۇدەك يۈزىڭىز بارمۇ؟

سورىغان سوئالىڭغا ئۇنىڭ سىلىق، ئەمما قەتئىيلىك بىلەن بەرگەن بۇ جاۋابىنى ئاڭلاپ تۇرۇپلا قالدىڭ. ئۇنىڭ ئالدىدا بۇنچىۋالا رەنجىپ كەتكۈدەك نېمە گۇناھ ئۆتكۈزگەنلىكىڭنى بىلەلمەي قىينالدىڭ. ئاخشامقى تولمۇ تاتلىق، گۈزەل كارتىنىنى ئېسىڭگە ئېلىپ، تېخى ئەتىگەندىن بېرى يۈيۈۋېتىشكە قىيمىغان لەۋلىرىڭنى يالىدىڭ.

سەن چۈشكە يېقىن گۈلزاردىن بىر پارچە خەت تاپشۇرۇۋالدىڭ، خەتتىكى: «سىزگە ئۇزاقتىن بېرى يوشۇرۇن كۆيگەن، ياخشى كۆرگەن گۇناھسىزىڭ جازاسىنى ناھايىتىمۇ ياخشى بەردىڭىز، سىزنىڭ بۇنچىۋالا قۇۋۇ، ھىيلىگەر ئىكەنلىكىڭىزنى، قىزلارنىڭ مۇھەببىتىگە، پاك كۆڭلىگە بۇنچىۋالا پەسكەش مۇئامىلە قىلىدىغانلىقىڭىزنى پەقەتلا ئويلاپ باقمىغانىكەنمەن. بىلىپ قويۇڭ، ئېزىز، سىز ئويلىغاندەك ئۇنداق پەسكەش قىزلاردىن ئەمەس مەن. مېنى كىمىڭىزگە ئوخشىتىۋاتىسىز؟ بولدى. ھازىردىن باشلاپ ئۆزىڭىزنى ئاۋارە قىلىپ يۈرمەڭ، خۇدايىم سىزگە قورچاق قىلىپ ئوينىتىڭىزمۇ ياق دېمەيدىغان ئارزۇيىڭىزدىكىدەك قىزدىن بىرنى نېسىپ قىلار...» دېگەن قۇرلارنى يېنىش ـ يېنىشلاپ ئوقۇپ، ئاخشام گۈلزارنىڭ تۇيۇقسىزلا «قىلىقسىز، ياۋايى» دەپ ئاچچىقلاپ كېتىپ قېلىشىنىڭ سەۋەبىنى ئاندىن بىلدىڭ.

سەن گۈلزارنى تېپىپ، ئاخشام ئەسلىي ئۇنداق ياماق مەقسىتىڭنىڭ يوقلۇقىنى چۈشەندۈرمەكچى بولدۇڭ ـ يۇ، لېكىن نېمە ئۈچۈندۇر بۇ خىيالىڭدىن تېزلا يالتايدىڭ. تېخى ئاخشام قىلغان شۇ قىلىقلىرىڭ ئۈچۈن خجىل بولۇش ئۈياقتا تۇرسۇن، يەنە گۈلزاردىن رەنجىدىڭ. چۈنكى، سەن بىر قېسىم دوستلىرىڭنىڭ مۇھەببەتلەشكەن قىزلىرى بىلەن قىلىپ يۈرگەن بىر قىسىم ئىشلىرىدىن ئاز ـ تولا خەۋەردار ئىدىڭ. «ئەجەبا دوستلىرىڭنىڭ مۇھەببەتلەشكەن قىزلىرىغا سېلىشتۇرغاندا، گۈلزار شۇنچىۋالا ھايالىقمىدۇ؟» سەن ئەمدىلا مۇھەببەت دېگىزىغا تاشلىغان سۆيگۈ قېيىقىڭنىڭ بىرقەدەم ماڭا ـ ماڭمايلا كىچىككىنە دولقۇننىڭ زەربىسىگە بەرداشلىق بېرەلمەي پارچە ـ پارچە بولۇپ كەتكەنلىكىدىن قاتتىق ئۆكۈندۇڭ.

سەن شۇنىڭدىن كېيىن تاكى ئوقۇش پۈتكۈزگىچە ھېچقانداق بىر قىزغا سۆيگۈ تەلپى قويمىدىڭ. ھەرخىل ئارزۇ ـ ھەۋەسلەرنىڭ كاللاڭدا پەيدا بولۇشىغا يول قويماسلىق ئۈچۈن، ئۆگىنىشكە ئۆزۈڭنى ئەسەبىيلەرچە ئۇردۇڭ. گۈلزار بىلەن نورمال ساۋاقداشلىق مۇناسىۋىتىڭنى ساقلاشقا تىرىشتىڭ. ئاخشاملىرى كارىۋىتىڭدا يېتىپ تاتلىق خىياللار قاينىمىغا غەرق بولغىنىڭدا، تومۇرلىرىڭدا بىر شېرىن ئېقىن قىيان ياسىغاندا، بۇنداق تەلۈە تۇيغۇلاردىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن دەرھال قولۇڭغا كىتاب ئالدىڭ ياكى تاپشۇرۇق ئىشلىدىڭ. لېكىن، ھەر قېتىم گۈلزارغا قارىغىنىڭدا، لەۋلىرىڭنىڭ تاتلىق كۆيۈشۈشلىرىنى پەقەت سەن ئۆزۈڭلا بىلەتتىڭ.

سەن ئەمدى ئۆزلۈكىدىن ئېچىلىۋاتقان كۆڭۈل ئالبومىڭنىڭ بەتلىرىگە قارىمايلا قويدۇڭ. چۈنكى، سەن ھازىر ئۇ ئەسلىمىلەرنىڭ ھېچنېمىگە يارىمايدىغانلىقىنى، گۈلزارنىڭمۇ خىزمەت تەقسىماتىنى ئۆز يۈرتىغا قىلدۇرۇپ، ساڭا خوشمۇ دېمەي كېتىپ قالغانلىقىنى ھېلىغىچە ئېسىڭدە مەھكەم تۇتقانىدىڭ.

بىراق، بۇ ئەسلىمىلەر كۆڭۈل ئالبومىڭنىڭ بەتلىرىدىن

ئاستا ـ ئاستا ئۆچۈشكە، يوقىلىشقا باشلىدى. چۈنكى، سەن كۆڭۈل ئالبومىڭنىڭ بەتلىرىنى يەنە يېڭىدىن گۈزەل، ئۇنتۇلماس كارتىنىلار بىلەن بېزەشكە ئالدىرايتتىڭ. ئالدىرىمىساڭمۇ بولمايتتى، چۈنكى ھازىر ئاتا ـ ئاناڭنىڭ سۆزى بويىچە ئېيتقاندا، بېشىڭنى ئىككى قىلىدىغان ۋاقتىڭ بولۇپ قالغانىدى. كۆزلىرىڭ مانا ئەمدى يات جىنسلارغا دوستلىرىڭ ئالدىدا مەنمەنچىلىك قىلىش يۈزىسىدىن ئەمەس، بەلكىم ۋۇجۇدۇڭدا يېتىلىۋاتقان باشقىچە بىر ھېسسىياتنىڭ تۈرتكىسىدىن تىكىلىشكە باشلىغانىدى.

سەن گەرچە خىزمەت ئورنۇڭدا كەسپداشلىرىڭنىڭ قىزغىن قوللىشى ۋە ياردىمى بىلەن باش چۆكۈرۈپ ئىشلىگىنىڭ بىلەن، بەزى خىيالىلار دىققىتىڭنى، زېھنىڭنى چاچاتتى، دەم ئېلىش كۈنلىرىدىكى يالغۇز چىلىقلاردىن غېرىبسىناتتىڭ. ئارامىڭ بۇزۇلاتتى. كېچىلىرى سەن ئۇچۇن ئۇيقۇ ھارام ئىدى. ئۆيدە يالغۇز ئولتۇرۇپ ئىدارىڭدىكى ۋە باشقا ئورۇنلاردىكى تېخى ئۆيلۈك ـ ئوچاقلىق بولمىغان تونۇش قىزلارنى كۆز ئالدىڭدىن ئۆتكۈزەتتىڭ. تەنھا ئولتۇرۇپ شېرىن ئارزۇ ـ ئارمانلار قوينىغا شۇڭغۇيتتۇڭ. سەن بارا ـ بارا بۇ قۇرۇق ئارزۇ ـ ئارمانلاردىن زېرىكتىڭ، بىزار بولدۇڭ. سايەڭنى جۈپ قىلىش ئۈچۈن ئەمەلىي ھەرىكەت ئېلىپ بېرىشقا بەل باغلىدىڭ.

توپتوغرا بىر ھەپتە ۋاقىت سەرپ قىلىپ، ئىدارىڭدىكى قىزلارنى بىرمۇبىر كۆزىتىپ، ئەڭ ئاخىرىدا پەزىلەتنى ئۆۋ نىشانى قىلىپ تاللىدىڭ ـ دە، ئۇنىڭغا بىر ئامال قىلىپ يېقىنلىشىپ كۆڭلىنى ئۇتۇش ھەققىدە پىلان تۈزۈشكە كىرىشتىڭ.

پەزىلەت بىلەن قانداق يېقىنلىشىش كېرەك؟ سەن بۇ ھەقتە خېلى كۆپ باش قاتۇردۇڭ. ئۇنىڭغا خەت يازماقچى بولدۇڭ ـ يۇ، لېكىن تېزلا يالتايدىڭ. چۈنكى، سەن ئۇنىڭغا كۆيۈپ قېلىش، ياخشى كۆرۈش دەرىجىسىگە يەتمىگەنىدىڭ. پەقەت قىزىقىش،

ئىنتىلىش نۇقتىسىدىنلا ئۇنى دىققەت مەركىزىگە ئالغاندىك. ئۇنىڭ بىلەن شۇ چاغقىچە تۇزۇكرەك بىرەر - ئىككى ئېغىز پاراڭ سېلىشىپ باقمىغانلىقىنىڭ ئۇچۇن، ئۇنى بىراقلا كىنو - تانسىغا تەكلىپ قىلىشنى بىئەپ كۆردۇك. سەن ئوڭۇنى نىشانغا ئېلىش ئۇچۇن ئەپلىكرەك جاي تاپالمايۋاتقان نائۇستا ئوڭچىغا ئوخشاپ قالغاندىك.

سەن «ئوڭ»نىڭ ئۆز ئايىغى بىلەنلا ئالدىڭغا كېلىدىغانلىقىنى ھەرگىز خىيال قىلىپ باقمىغاندىك.

— ئۆيدە ھەدە - سىڭىللىرىڭىز يوق ئوخشىمامدۇ، ئېزىز؟

سەن بۇ سوئالدىن چۆچۈپ بېشىڭنى كۆتۈردۈك. ئالدىڭدا پەزىلەت بىر ئىستاكان چاينى تۇتۇپ ئۆرە تۇراتتى.

— يوق، ئەجەب سوراپ قالدىڭىزغۇ؟ — دېدىك سەن ئەجەبلەنگەن ھالدا.

ئۇ ئەجەبلىنىش ئارىلاش بەرگەن جاۋابىڭنى ئاڭلاپ قاقاھلاپ كۈلۈۋەتتى - دە، چاڭىلداپ تۇرۇپ جاۋاب بەردى:

— سىز مۇشۇ بىر ئاي ئىچىدە ئىككى قېتىم كىيىم ئالماشتۇردىڭىز، لېكىن ھەر قېتىم ئالماشتۇرغان كىيىملىرىڭىز ئوخشاشلا كىر، پۇرلەش كىيىملەر. شۇنىڭغا قاراپ ئۆيدە تۇرمۇشىڭىزغا كۆڭۈل بۆلۈپ، كىيىملىرىڭىزنى يۇيۇپ، دەزمالالاپ بېرىدىغان بىرەرسى يوق ئوخشايدۇ، دەپ قالدىم.

سەن ئۇنىڭ بۇ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ خىجىللىق بىلەن كىيىملىرىڭگە بىر قۇر نەزەر سېلىۋالدىك - دە، ئاستا جاۋاب بەردىك.

— توغرا پەرەز قىپسىز. ئانامنىڭ قولىغا جاراھەت چىقىپ قاپتىكەن. بىر ئايدىن بېرى كىر يۇيۇش تۇگۈل تاماقمۇ ئېتەلمەيۋاتىدۇ. بىزنىڭ ئۆيدە مەن يالغۇز بالا.

— قاراڭ سىزنى، ئەھۋال ئاشۇنداق بولغاندىكىن، مانىڭ يولى ماڭۇ ئىدى دەۋەتسىڭىز بىز يۇيۇپ بەرمەمتۇق. چۈشلۈك دەم ئېلىشتا كىيىملىرىڭىزنى ئالغاچ كېلىڭ، مەن يۇيۇپ بېرەي.

بۇنداق ۋەيرانە يۇرسىڭىز بىز نومۇس قىلىدىكەنمىز.

سەن ئۇنىڭ چاقچاق ئارىلاش قىلغان بۇ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ كۈلۈپلا قويدۇڭ. «رەھمەت، سىزنى ئاۋارە قىلارمەنمۇ» دەيدىغان گەپلەرنى قىلمىدىڭ. كۆڭلۈڭدە ئىشلىرىڭنىڭ ئۆزلۈكىدىن يۇرۇشۇپ كەتكىنىگە خۇش بولدۇڭ.

شۇنىڭدىن ئېتىبارەن پەزىلەت تۇرمۇشۇڭنىڭ بىر قىسمىغا ئايلاندى. ئايدىڭ كېچىلەردە زېمىنغا جۇپ سايە تاشلىيالايدىغان بولدۇڭ. زېرىكىش، ئىچ پۇشۇقى تارتىش دەيدىغان سۆزلەرنى ئۇنتۇپلا كەتكەنىدىڭ. بىر ئۆمۈر ئەنە ئاشۇنداق ئۆتكەن بولساڭ قانداق ياخشى بولاتتى ـ ھە ! ئەپسۇس...

سېنىڭ بۇنداق غەمسىز، بەختلىك ھايات مۇساپەڭ ئانچە ئۇزاق داۋاملاشمىدى. پەزىلەت ساڭا تەشەببۇسكارلىق بىلەن قانداق تېز يېقىنلىشىپ، بۇرۇقتۇرمىچىلىقتىكى ھاياتىڭغا قانداق تېز شادلىق بېغىشلىغان بولسا، سەندىن يەنە شۇنداق تېزلا يىراقلىشىپ، ۋۇجۇدۇڭدىكى يېڭىدىن پەيدا بولغان شادلىق، ئازادلىكىڭ ئورنىغا ئىلگىرىكى بۇرۇقتۇرمىچىلىقنى بەخشەندە قىلىپ قويدى.

سەن پەزىلەتكە تەلمۇرەتتىڭ، يېقىنلىشىشقا ئۇرۇناتتىڭ، ئۇنىڭ تۇيۇقسىز ئۆزگىرىپ قېلىشىنىڭ سەۋەبىنى بىلىشكە تىرىشاتتىڭ. ئەپسۇسكى، پەزىلەت ساڭا قارىمايلا قوياتتى. سەندىن ئۇۋچىدىن قاچقان توشقاندەك قاچاتتى. كۆزۈڭگە كۆرسىتىپلا باشقا يىگىتلەر بىلەن چاقچاقلىشاتتى، چاڭىلداپ كۈلەتتى. بۇ كۈلكىلەر سېنىڭ ۋۇجۇدۇڭنى تىترىتەتتى، جان ـ جېنىڭدىن ئۆتەتتى، ئازابلايتتى.

سەن ئاخىر پەزىلەتنىڭ ئالدىنى توسۇپ سوردىڭ:

ـــ سىزگە نېمە بولدى، پەزىلەت؟ ئېيتىڭا، مەندىن بىرەر سەۋەنلىك ئۆتتىمۇ؟

ئۇ سوئالىڭغا جاۋاب بەرمەي كۆزۈڭگە مەنسىتمەسلىك، كەمسىتىش، چوڭچىلىق، مەغرۇرلۇق بىلەن تىكىلدى. سەن بۇ

قاراشلارغا بەرداشلىق بېرەلمەي يەرگە قارىۋالدىك.

ــ كەچۈرۈڭ، ئېزىز، مەن باشقا بىرسى بىلەن توي قىلىدىغان بولۇپ قالدىم...

ــ نېمىشقا؟

سەن ئۇنىڭ سۆزىنى شۇ سوئالىڭ بىلەن چورتلا كېسىپ تاشلىدىڭ. شۇ ھامان ۋۇجۇدۇڭ تىترىدى، نەپىسىڭ قىسىلدى. خورلانغان، دەپسەندە قىلىنغان يىگىتلىك غۇرۇرۇڭ ۋۇجۇدۇڭدا غەلىيان كۆتۈرمەكتە ئىدى.

ــ شۇنىمۇ چۈشەنمىدىڭىزمۇ، ئېزىز؟ ــ ئۇ سوئالىڭغا پەرۋاسىزلىق بىلەن خۇشياقمىغان ھالدا جاۋاب بەردى، ــ مەن دەسلەپتە ئۆزۈمنىڭ قىممىتىنى تولىمۇ تۆۋەن مۆلچەرلەپ قويغانىكەنمەن، ئۆزۈمگە سىزدىنمۇ ئېسىل، سىزدىنمۇ باي، سىزدىنمۇ مەرتىۋىلىك خېرىدارنىڭ چىقىشىغا ئىشەنچ قىلالمىغانىكەنمەن، مەن ئۆزۈمنىڭ قىممىتىنى ئەمدى ھەقىقىي تونۇپ يەتتىم. ئەپسۇسكى، سىز ئەمدى مېنىڭ خېرىدارىم بولۇشقا يارىمايسىز.

ئۇ ساڭا كۆز ـ كۆز قىلغاندەك قولىغا يېڭىدىن سىلىۋالغان قوش ئالتۇن ئۈزۈكىنى ئويناپ ئولتۇرۇپ سۆزىنى تۈگەتتى. سەن ئۇنىڭ جاۋابىدىن ۋە قولىدىكى ئالتۇن ئۈزۈكتىن ھەممىنى چۈشەندىڭ. تومۇرلىرىڭدىكى قان بىردىنلا يۈزۈڭگە تەپتى.

ــ ۋىجدانسىز ! ــ دېدىڭ سەن ئۇنىڭغا نەپرەتلىك ئالىيىپ.

ئۇ سېنىڭ بۇ سۆزۈڭنى ئاڭلاپ قاقاھلاپ كۈلۈۋەتتى ـ دە:

ــ بىلىپ قويۇڭ، بۇ دۇنيادا مەن ۋىجدان گادىيى بولۇپ ئۆتسەم ئۆتىمەنكى، ھەرگىز پۇل، مال ـ دۇنيا گادىيى بولۇپ ئۆتۈشنى خالىمايمەن، ــ دېگىنىچە كېتىپ قالدى.

سەن ئۇنىڭ بارا ـ بارا يىراقلىشىپ كېتىۋاتقان قامىتىگە قاراپ، ئورنۇڭدا قاققان قوزۇقتەك تۇرۇپ قالدىڭ.

شۇنىڭدىن ئېتىبارەن سەن ھەممە نەرسىدىن بىزار بولدۇڭ. ھەممە نەرسىدىن نەپرەتلەندىڭ. ئۆزۈڭنى پۈتۈنلەي تاشلىۋەتتىڭ،

خىزمەتنى قولۇڭنىڭ ئۇچىدىلا ئىشلەيتتىڭ ـ دە، دەردىڭنى ھاراقتىن چىقارماقچى بولۇپ، شەھەر ئىچىدىكى قاۋاقخانىلارنى ئاخىرقى مەنزىلىڭ قىلىپ سىرتقا چاپاتتىڭ.

بۇگۈنمۇ سەن قاۋاقخانىدا ئۆزۈڭ يالغۇز ئولتۇرۇپ بىر بوتۇلكا ھاراقنى تۈگىتىپ ئىچتىڭ ـ دە، غەرق مەست ھالەتتە كوچىغا چىقىپ، ئېگىز ـ پەس دەسسەپ ماڭغىنىڭچە، ئاۋازىڭنى بولۇشىغا قويۇپ بېرىپ ناخشا توۋلىدىڭ، كوچىدا يالغۇز كېتىۋاتقان قايسىبىر قىزغا سۆز تاشلىدىڭ، قاش ئاتتىڭ، ئېغىزغا ئالغۇسىز سۆزلەر بىلەن ھاقارەتلىدىڭ، كۆزۈڭگە ئىلمىدىڭ. سەن شۇ تۇرقىدا ئۆزۈڭنىڭ قايسى تەرەپكە كېتىۋاتقانلىقىڭنىمۇ بىلمەيتتىڭ. قايسى كوچىغا بۇرالما، قايسى تەرەپكە قاراپ ماڭما پەقەتلا توختىمايتتىڭ. ناخشا توۋلايتتىڭ، قىزلارغا ئەپسانە چاقچاقلارنى قىلاتتىڭ، مېڭىشنى داۋاملاشتۇراتتىڭ.

سېنىڭ يېڭىدىن شەكىللەنگەن، بىراۋلارغا ئارىلىشىشنى خالىمايدىغان، يالغۇزچىلىقنى خالايدىغان بۇ تەرسا، غەلىتە مىجەزىڭ كوچىلاردا مانا مۇشۇنداق يالغۇز تېنەپ يۈرۈشۈڭگە سەۋەب بولغاندى. چۈنكى، سەن دوستلىرىڭنىمۇ ئۆزۈڭدىن بارا ـ بارا تەزدۈرۈشكە باشلىغانىدىڭ. ئۇلارمۇ سېنى ھېيت ـ بايرام، دەم ئېلىش كۈنلىرىدە ئىزدىمەيدىغان، ئولتۇرۇش، كۆڭۈل ئېچىشلارغا چاقىرمايدىغان بولۇشقانىدى. سەن ھازىر ئايالالارنى پەقەتلا كۆزۈڭگە ئىلمايتتىڭ. ئۇلارغا پەقەت پەزىلەتنىڭ سۆزلىرى بويىچىلا باھا بېرەتتىڭ. ئۇلارنى ئۆز قىممىتىنى پۇل، بايلىق بىلەن ئۆلچەيدىغانلار دەپ قارايتتىڭ. شۇڭلاشقىمۇ ئايالالار بىلەن كۆرۈشۈپلا ئۇلاردىن قىممىتىنى، باھاسىنى سورايتتىڭ. سورىغان سوئالىڭنى چۈشەنمەي ئەجەبلەنگەن، بۇنداق سوئالالارنى ئۆزىگە نىسبەتەن ھاقارەت ھېس قىلىپ رەنجىگەن ئايالالاردىن ئەپۇمۇ سوراپ قويمايتتىڭ. ساڭا بىزەڭلىك بىلەن يېپىشقان، ئۆزىگە تارتىنمايلا باھا قويغانلارغا تالاشمايلا دېگىنىنى بېرەتتىڭ.

ئايالالارغا بولغان بارلىق غەزەپ - نەپرىتىڭنى ئاشۇلاردىن ئالاتتىك. ئۇلارنى قىينايتتىك، چەيلەيتتىك، قىلچىمۇ رەھىم - شەپقەت قىلمايتتىك. سەن مانا مۇشۇنداق دوستسىز، ئۇلپەتسىز، سىرداشسىز يالغۇز ئۆتەتتىك. بۇنىڭ نېمە ئۇچۇنلۇكىنى بولسا بىر ئۆزۈڭلا بىلەتتىك.

سەن ئەنە ئاشۇنداق يېگانىلىك، يالغۇزچىلىقتا ياشايتتىك. بىكار ۋاقىتلىرىڭنى ھاراق ئىچىش بىلەن ئۆتكۈزەتتىك. مەستچىلىكتە يالغۇز ئولتۇرۇپ ناخشا توۋلايتتىك. سەن ساراڭ بولغانىدىك، تەلۋە بولغانىدىك، سەۋدايى بولغانىدىك. تۇيۇقسىزلا پەيدا بولۇۋاتقان بۇ غەلىتە خۇيۇڭدىن ئاتا - ئاناڭ ۋە دوستلىرىڭنىڭ قايغۇرۇپ، ئەنسىرەپ يۇرۇشلىرىنى خىيالىڭغىمۇ كەلتۈرمەيتتىك.

سەن بۇگۈن ئۇيقۇدىن كۆز ئېچىپلا ئۆزۈڭنى يات بىر ئۆيدە كۆرۈپ ئەجەبلەنىدىك. ئەتراپىڭغا سەپسېلىپ بۇ ئۆينى دوستلىرىڭدىن، تونۇشلىرىڭدىن ۋە تۇغقانلىرىڭدىن قايسىبىرىنىڭ ئۆيىگە ئوخشىتىپ باقتىڭ - يۇ، لېكىن جەزمەلەشتۈرەلمىدىڭ. بۇ ئۆيگە قانداقسىغا كېلىپ قالغانلىقىڭنى، بۇ يەرگە كىمنىڭ ياتقۇزۇپ قويغانلىقىنى شۇنچە باش قاتۇرۇپمۇ ئويلاپ يېتەلمىدىڭ. مۇلاھىزە قىلدىڭ، لېكىن ئۆزۈڭ قانائەتلەنگۈدەك جاۋاب تاپالمىدىڭ. تونۇگۈنكى ئىشلىرىڭنى ئەسلەشكە تىرىشتىڭ، لېكىن كوچا دوقمۇشىدىكى قاۋاقخانىدا ئۆزۈڭ يالغۇز ھاراق ئىچكىنىڭدىن باشقا ھېچنېمىنى ئەسلىيەلمىدىڭ.

سەن ئويلا - ئويلا ئېسىڭنى يىغىپ، بۇ ناتونۇش ئۆيدە بۇنداق ئۇزۇن يېتىۋېرىشقا بولمايدىغانلىقىنى ھېس قىلدىڭ - دە، ئورنۇڭدىن تۇرماقچى بولدۇڭ. لېكىن، شۇنداقلا مىدىرلىشىڭغا پۇت - قول، ئۇستىخانلىرىڭ ئاغرىپ كەتتى. سەن ئاغرىقىغا بەرداشلىق بېرەلمەي ئىڭراپ تاشلىدىڭ. شۇنداقتىمۇ، يەنىلا ئورنۇڭدىن تۇرۇشقا تىرىشتىڭ.

ـــ مەدرىلماق، جىم يېتىڭ.

سەن سەل بۇيرۇق تۇسسىنى ئالغان، لېكىن تولىمۇ مېھرىبانلارچە ئېيتىلغان بۇ يېقىملىق ئاۋازنى ئاڭلاپ، ئاغرىق ئازابىدىن مەھكەم يۇمۇۋالغان كۆزلىرىڭنى ئاچتىڭ ـ ده، كارىۋاتنىڭ يېنىدا ساقا مېھرىبانلارچە قاراپ تۇرغان قوي كۆزلۈك، ئاقپىشماق، قوڭۇر رەڭ چېچىنى بىر تال قىلىپ ئۆرۈپ ئالدىغا تاشلىۋالغان ناتونۇش چوكانىنى كۆرۈپ بىرئاز ئەجەبلەندىڭ. ئۇنىڭ نۇرلىنىپ تۇرغان گۈزەل چېھرىگە تارتىنىش، خجىللىق بىلەن قارىدىڭ. ئۇ قولىدىكى ئاش ئۈسۈلغان چىنىنى ساقا تەڭلىدى.

ـــ مەڭ، قىزىقىدا ئىچىۋېلىڭ.

سەن تولىمۇ قىينالغان ھالدا ياستۇققا يۆلىنىپ چىنىنى قولۇڭغا ئالدىڭ ـ يۇ، لېكىن قولۇڭ تىترەپ قوشۇقنى جايلاپ تۇتالمىدىڭ.

ـــ ئەكېلىڭ، مەن ئىچۈرۈپ قويای.

ـــ ياق، سىزنى ئاۋارە قىلىپ...

سەن توخۇ گۆشى توغراپ ئېتىلگەن شوۋگۈرۇچنى ئىشتىھا بىلەن ئىچىشكە باشلىدىڭ. قېشىڭدا تاماق يېيىشىڭگە قاراپ ئولتۇرغان بۇ گۈزەل چوكانغا ئەجەبلىنىپ قارايتتىڭ. ئۇنىڭ كىم ئىكەنلىكى، ئۇنى ئىلگىرى نەده كۆرگەنلىكىڭنى ئەسلەپ بېقىشقا تىرىشاتتىڭ. لېكىن، سەن ئۇنى بۇنىڭدىن بۇرۇن ھېچ يەرده كۆرۈپ باقمىغانىدىڭ.

ئۇ سېنىڭ قاراشلىرىڭدىن بىرنەمىنى سەزگەن بولسا كېرەك، قانداقسىغا بۇ ئۆيگە كېلىپ قالغانلىقىڭنىڭ، بىر كېچە قونۇپ قالغانلىقىڭنىڭ سەۋەبىنى سۆزلەپ بېرىشكە باشلىدى. سەن ئۇنىڭ يېقىملىق ئاۋازىنى ئاڭلاپ ئولتۇرۇپ، ئاخشامقى مەستچىلىكتە ئىز قالدۇرغان كوچىلارغا قايتىدىن نەزەر تاشلىدىڭ.

ئاخشام سەن شۇ ئېغىر مەستچىلىكتە ئۆيۈڭگە ماڭىدىغان يولدىن ئاداشقانىدىڭ. سەن بېشىڭ چۈشكەن كوچىغا ئېگىز ـ

پەس دەسسەپ، ئاۋازىڭنى قويۇپ بېرىپ بولدى دېگۈچە ناخشا توۋلاپ، ئاخىر مۇشۇ ئۆي جايلاشقان كوچا ئېغىزىغا كەلگەندە ئالدىڭدا كېتىۋاتقان قىزغا يېپىشتىڭ. قورقۇپ كەتكەن قىزنىڭ ئەنسىز توۋلىشىدىن سەن بىلەن تەڭدىمەتلىك بىر نەچچە يىگىت يېتىپ كەلدى ـ دە، نېرى ـ بېرىنى سۈرۈشتۈرمەيلا سېنى پېتىقلاپ ئۇرۇشقا باشلىدى. بۇ تاياق ـ تېپىكلەردىن ئۆزۈڭنى قوغدىغۇدەك ماجالىڭ يوق ئىدى. سەن ھەربىر مۇشت، ھەربىر پەشۋاغا ئۆزۈڭنى ئەپچىللىك بىلەن تۇتۇپ بەردىڭ، لېكىن بۇ تاياقلارغا غىڭ قىلىپمۇ قويمىدىڭ. ئوچۇقىنى ئېيتقاندا، سېنىڭ بۇ تاياقلارنى سەزگۈدەك ھوشۇڭ يوق ئىدى. نېمە ئۈچۈن ئېشەك دۈمبالىغاندەك بۇنچىۋالا تاياقنى يەۋاتقانلىقىڭنىمۇ بىلمەيتتىڭ. ھەتتا ھېلىقىلار سېنى بولدى دېگۈچە دۈمبالاپ ھارغاندا بىر ـ بىرلەپ كېتىپ قالغانلىقىنىمۇ تۇيمىدىڭ. ھەممە ئەھۋاللارنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈپ تۇرغان قېشىڭدىكى بۇ چوكانىڭ ساڭا رەھمى كېلىپ، ھاياتىڭدىن خەۋپسىرەپ ئۆيگە ئەكىرىپ، كارىۋاتقا ياتقۇزۇپ قويغانلىقىنىمۇ سەزمىدىڭ. سەن كارىۋاتتا يېتىپ بىرنەچچە ئېغىز چۈشىنىكسىز جۆيلۈدۈڭ ـ دە، كېيىن ئاستا ـ ئاستا ئۇيقۇغا كەتتىڭ.

سەن ئۇنىڭ ئاغزىدىن بۇ ئىشلارنى ئاڭلاپ، نومۇسلۇق ئىش قىلىپ قويغان ئادەمدەك خىجىل بولدۇڭ. قوتۇلدۇرۇپ قالغانلىقى ئۈچۈن ئارانلا رەھمەت ئېيتالمىدىڭ ـ دە، ئۇنىڭ بىردەم ئارام ئېلىپ ئاندىن مېڭىڭ دەپ تۇتۇشلىرىغا ھەشقالالا ئېيتىپ كەتمەكچى بولدۇڭ.

ـــ قاراڭ، شۇنچە ئۇزاق پاراڭلىشىپتۇق، لېكىن بىر ـ بىرىمىزنىڭ ئىسمىنى سوراپمۇ قويماپتىمىز. مېنىڭ ئىسمىم ئېزىز، سىزنىڭ ئىسمىڭىز...

ـــ ئىسمىم رازىيە، رازىيە ئاچا دېسىڭىز بولىۋېرىدۇ. تىككۈچىلىك بىلەن تىرىكچىلىك قىلىمەن. ئاتا ـ ئانام بۇرۇنلا تۇگەپ كەتكەن، ھازىر ئىچىم كۆيگۈدەك ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىم

يوق. ئېرىمدىن ئاجرىشىپ تۇل ئولتۇرغىلى بەش يىل بولۇپ قالدى.

سەن ئۇنىڭدىن سوراشتىن خىجىل بولىدىغان، لېكىن بىلىۋېلىشنى تولىمۇ ئارزۇ قىلىدىغان بۇ تەپسىلاتلارنى، ئۇ خۇددى كۆڭلۈڭدىكىنى بىلىپ قالغاندەك سورىمىساڭمۇ تەپسىلىي دەپ بەردى.

ــ رەھمەت، رازىيە (نېمە ئۈچۈندۇر رازىيە ئاچا دېگۈڭ كەلمىدى)، سىزنى بەك ئاۋارە قىلىۋەتتىم، سىزنى بۇنىڭدىن كېيىن داۋاملىق ئىزدەپ تۇرسام باشقا پىكرىڭىز يوقتۇ؟

ــ كېلىۋېرىڭ، ئىشىكىم ھەرقاچان سىز ئۈچۈن ئوچۇق، لېكىن بىرلا شەرتىم بار، ھاراق ئىچكەن ۋاقتىڭىزدا كەلگۈچى بولماڭ.

سەن رازىيەنىڭ ئەڭ ئاخىرقى سەمىمىي ئاگاھلاندۇرۇشىغا رازىمەنلىك بىلەن بېشىڭنى لىڭشىتتىڭ. ھازىر ۋۇجۇدۇڭدىكى ئاغرىقلارنى پۈتۈنلەي ئۇنتۇغانىدىڭ. ئۆزۈڭنى پەيدەك يەڭگىللەپ قالغاندەك ھېس قىلاتتىڭ. نېمە ئۈچۈندۇر ناخشا ئېيتقۇڭ، بارلىق ئاۋازىڭ بىلەن توۋلاپ ئېيتقۇڭ، قاقاھلاپ كۈلگۈڭ كېلەتتى. كۆزۈڭگە ھەممە نەرسە سۆيۈملۈك، گۈزەل كۆرۈنەتتى. ۋۇجۇدۇڭدا تۈنۈگۈنكى ھەممىدىن بىزار بولۇش، بۇرۇقتۇرمىلىق، ھاياتتىن ئۈمىدسىزلىنىش كەيپىياتىدىن ئىزمۇ قالمىغانىدى. سەن يولدا كېتىۋېتىپ، ئۆزۈڭنى كۈتمىگەندە بىر بەخت دەرياسىغا چۆمۈلۈپ چىققاندەك سەزدىڭ.

4

ئۆزۈڭنى قايتىدىن ئەسلىي ھالىتىڭدە ياراتتىڭ، خىزمەتداشلىرىڭ، دوستلىرىڭ بىلەن ئىزدىشىدىغان بولدۇڭ. قاۋاقخانىغا يۈگۈرۈشنى تاشلىدىڭ. ئىلگىرىكى خۇش چاقچاقلىقىڭ، چىقىشقاقلىقىڭ، ئوڭلۇق خۇي ـ مىجەزىڭ ئەسلىگە كەلدى.

سەن رازىيەنىڭ ھاياتىڭدا بۇرىلىش، ئىلگىرىلەش ياسىغانلىقىنى، ۋۇجۇدۇڭدىكى بارلىق پاسكىنچىلىقلارنى تازىلاپ پاكىز ئادالىغانلىقىنى، قاغجىراپ، سولىشىپ، سارغىيىپ نابۇت بولۇشقا باشلىغان ياشلىق گۈلۈڭنى قايتىدىن ياشنىتىپ كۆكەرتكەنلىكىنى، باراقسانلاتقانلىقىنى، بەرق ئۇرغۇزغانلىقىنى، يوقالغان ئۈمىد، ئىشەنچ، ئارزۇ - غايىلىرىڭنى قايتىدىن تىكلىگەنلىكىنى، ئەسلىگە كەلتۈرگەنلىكىنى ھېس قىلدىڭ.

بارا - بارا رازىيەنى پەرىشتىدەك كۆرۈشكە باشلىدىڭ. ۋۇجۇدۇڭنىڭ ئاشۇ پەرىشتىگە تەلپۈنۈۋاتقانلىقىنى، ئىنتىلىۋاتقانلىقىنى، دىلخاناڭدا ئاشۇ پەرىشتىنىڭ مەڭگۈلۈك ئورۇن ئالغانلىقىنى ھېس قىلدىڭ.

سەن بوش ۋاقىت تاپساڭلا رازىيەنىڭ ئۆيىگە بارىدىغان بولدۇڭ. ھەر قېتىمدا رازىيەنىڭ قىزغىن قارشى ئېلىشىغا، كۈتۈۋېلىشىغا ئېرىشتىڭ. رازىيەنىڭ بەختسىز كەچۈرمىشىنى، چۈشەنمەيلا تويلىشىپ قالغان قارا كۆڭۈل، قىمارۋاز ئېرىنىڭ سالغان جەبىر - زۇلۇملىرىنى، نىكاھتىن ئاجراشقاندىن كېيىنكى غەيۋەتخور، كۈنلەمچى ئايالىلارنىڭ ھاقارەت، كەمسىتىشلىرىگە بەرداشلىق بېرىپ ئۆتكۈزگەن تۇلۇق ھاياتىنى، قىسقىسى، سەن رازىيەنىڭ بارلىق كەچۈرمىشىنى، دەرد - ئازابلىرىنى ۋە ھازىرقى تەنھالىقتا ئۆتكەن ھاياتىدىكى ئارزۇ - ئارمانلىرىنى، ھەممە - ھەممىنى بىلدىڭ. سەنمۇ ئۆزۈڭنىڭ كەچۈرمىشلىرىڭنى ۋە ھازىرقى ئەھۋالىڭنى قالدۇرماي سۆزلەپ بەردىڭ.

سىردىشىش، چۈشىنىش ۋە ئورتاق ئارزۇ - ئارمانلار ھەر ئىككىڭلارنىڭ دىل رىشتىنى خۇددى پولات ئارقاندا چاتقاندەك مەھكەم چاتقانىدى.

سەن ھەر قېتىم كەلگەندە رازىيەنىڭ دەملىگەن چېينى قانغۇچە ئىچەتتىڭ، رازىيەنى كۆرمىسەڭلا چاي خۇمارىڭ تۇتاتتى. سەن ئۇنىڭ ناۋات سالمايلا دەملىگەن چېيىغا خۇمار بولۇپ

قالغاندىك.

«سىز دەملىگەن چايغا خۇمار بولۇپ قاپتىمەن، رازىيە» دەيتتىك سەن چاقچاق قىلىپ ۋە شۇ ھامانلا رازىيەنىڭ چاقچىقىغا تۇزىتىش بېرىپ «مەن سىزدىن كەم دېگەندە ئون ياش چوڭ، ئىنىم. شۇڭا، مېنى «رازىيە» دېمەي رازىيە ئاچا دەپ چاقىرىڭ» دېگەن جاۋابنى ئاڭلىغىنىڭدا، ئۇنىڭ بىر تال قىلىپ ئۆرۈۋالغان، كۆكرىكىدە يىلاندەك تولغىنىپ تۇرغان توم ئۆرۈمە چېچىغا قاراپ خىرىلداپ كۈلۈپ تۇرۇۋالاتتىڭ. لېكىن، بۇ كۈلكەڭ تولىمۇ ياسالما ئىدى. ئۇنىڭغا تىل بىلەن ئىپادىلەپ بەرگۈسىز بىرخىل ئىچكى قارشىلىق ۋە ئازاب يوشۇرۇنغانىدى. سەن نېمە ئۈچۈندۇر رازىيەنىڭ ئۆزۈڭدىن ئون ياش چوڭ ئىكەنلىكىنى ئېتىراپ قىلمايتتىڭ، ئېتىراپ قىلغۇڭمۇ كەلمەيتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن، كۈلكەڭدە بىر خىل ئىچكى قارشىلىق ئىپادىلىنەتتى. سەن رازىيەنى ئۆزىنىڭ ئاشۇ ئون ياش چوڭ ئىكەنلىكىنى پەش قىلىپ تۇرۇپ، مەن بىلەن مەلۇم ئارىلىق قالدۇرۇشقا ئۇرۇنۇۋاتىدۇ. ئارىغا مەلۇم بىر توسۇق سالماقچى بولۇۋاتىدۇ، دەپ ئويلايتتىڭ. شۇڭا كۈلكەڭگە بىرخىل ئازاب، ھەسرەت يوشۇرۇنغانىدى.

سەن مۇشۇ ئون دېگەن رەقەمدىن بەكمۇ ھېيىقاتتىڭ ھەم بىزار ئىدىڭ، ئۆچ ئىدىڭ. رازىيەنىڭ نېمە ئۈچۈن بۇ رەقەمنى پات - پات پەش قىلىدىغانلىقىنى چۈشىنەلمەي قىينىلاتتىڭ، ئازابلىناتتىڭ.

سەن رازىيەگە كۆيۈپ قالغانىدىڭ.

سەن ھەر قېتىم رازىيە بىلەن كۆرۈشكەندە يۈرىكىڭدە بارغانسېرى ئۈلغىيىۋاتقان، پۈتكۈل جىسمىڭنى كېچە - كۈندۈز قىينىپ، ئازابلاپ كېلىۋاتقان، ئارامسىڭنى بۇزۇۋاتقان بۇ يۇرەك سىرىڭنى بىراقلا ئېچىپ تاشلىماقچى بولاتتىڭ. لېكىن، ئاشۇ ئون دېگەن خەتەرلىك توسۇق جۈرئىتسىڭنى يوقىتاتتى، ئېغىز ئېچىشىڭغا توسقۇنلۇق قىلاتتى.

ھەردائىم ئۇنىڭ كۆزلىرىگە كۆزلىرىڭدە يېنىۋاتقان ئىشق ئۇچقۇنلىرىنىڭ شولىلىرىنى كۆرەرمەنمىكىن دەپ تەلمۈرەتتىڭ. جىنەستىدەك چىرايلىق، قىزىلگۈلنىڭ بەرگىدەك يۇمران لەۋلىرىگە قەلب ئارزۇيۇمغا ئىجازەت بېرىدىغان بىرەر سادا چىقارمىكىن دەپ ئۇمىدلىنىپ قارايتتىڭ. ئوماق قوشۇمىلىرىدىن زېرىكىش، بىزار بولۇش تۇيغۇلىرى ئىپادىلىنىپ قالارمىكىن دەپ تەشۋىشلىنەتتىڭ، يۈرىكىڭدىكى ئاشۇ نازۇك، مۇقەددەس سىرنى ئاشكارىلاشقا جۈرئەت قىلالمايلا رەللە بولاتتىڭ. چاڭقاپ كەتكەن ئادەم ئالدىدىكى كۆرۈنۈپ تۇرغان بىر پىيالە سۇنى ئېلىپ ئىچەلمىگەندەك تۇكۇرۇكۇڭنى يۇتۇپ ئولتۇرۇپ ۋاقىتنى ئۆتكۈزەتتىڭ ـ دە، دەردلىنىپ، مۇڭلىنىپ قىيمىغان ھالدا قايتىپ چىقاتتىڭ. لېكىن، يولدا كېتىۋېتىپ غەيرەتلىك بولالمايلا، يۈرەك سىرىڭنى ئاشكارىلىيالمىغىنىڭغا ئۆزۈڭنى ئۆزۈڭ ئەيىبلەيتتىڭ. يەنە بىر قېتىم كەلگەندە چوقۇم جۈرئەتلىك بولىمەن دەپ ئۆزۈڭگە ئۆزۈڭ ۋەدە بېرەتتىڭ. بىراق، يەنە بىر قېتىم كەلگەندە يەنىلا يۈرەك سىرىڭنى ئاشكارىلاشقا جۈرئەت قىلالمايتتىڭ. قارغىش تەگكۈر ئون دېگەن خەتەرلىك توسۇق ئاغزىڭنى مەھكەم تۇۋاقلاپ قويياتتى.

سەن رازىيەنى بىردەملىك ھېسسىياتنىڭ تۇرتكىسىدىن ئەمەس، بەلكىم ھەقىقىي ياخشى كۆرۈپ قالغانلىقىڭغا ئىشىنەتتىڭ. لېكىن، رازىيەنىڭ سېنى ياخشى كۆرىدىغانلىقىغا ئىشەنچ قىلالمايتتىڭ. سەن ياشتىكى پەرقىنىڭ سۆيگۈگە ھېچقانداق توسقۇنلۇق قىلالمايدىغانلىقىغا ئىشىنەتتىڭ، ئەمما رازىيەنىڭ يېشىنىڭ چوڭلۇقىنى پەش قىلىپ سۆيگۈڭنى قوبۇل قىلماسلىقىدىن ئەنسىرەيتتىڭ.

ئاخىر رازىيەگە قەلب سىرىڭنى ئىزھار قىلدىڭ. شۇ كۈنى سەن دوستۇڭنىڭ تويىغا قاتناشقان ۋە يىگىت قولدىشى بولغانىدىڭ. سەن تاكى قىزنى كۆچۈرۈپ كېلىپ بولغۇچە ناھايىتىمۇ خۇشال يۈردۈڭ. دوستۇڭنىڭ ۋە سورۇننىڭ كەيپىنى

كۆتۈرۈش ئۇچۇن دەم ئالماي قىزىق پاراڭ ۋە چاقچاقلارنى قىلدىڭ، گىتار چېلىپ بولدى دېگۈچە ناخشا توۋلىدىڭ. ھاراق ئىچتىڭ... بىراق، قىز بىلەن يېگىتنى ھۇجرىسىغا ئەكىرىپ قويغاندىن كېيىن، ئۆزۈڭنى بىردىنلا يالغۇز ھېس قىلدىڭ. ھاياتىڭدا تۇنجى قېتىم مۇقەررەر ھالدا يۇز بېرىدىغان بۇ خۇشاللىق ۋە بەختلىك كۈننى تەسەۋۋۇر قىلدىڭ ـ دە، رازىيەنى ۋە ئۇنىڭ بىلەن بولىدىغان تۇيۇقسىز كۆز ئالدىڭغا كەلتۈرۈپ باقتىڭ.

سەن ئەنە ئاشۇنداق شېرىن ئارمانلار بۆشۈكىدە تاتلىق چۈشلەرنى كۆرۈۋېتىپ، تېخى ھازىرغىچە رازىيەگە بۇ ھەقتە بىر ئېغىزمۇ گەپ ئېچىپ باقمىغانلىقىڭنى ھېس قىلدىڭ ـ دە، يۈرىكىڭ پىژغىدە ئېچىشتى. ۋۇجۇدۇڭ كۆيۈشكەندەك بولدى. بۇگۈندىن قالدۇرمايلا يۈرەك سىرىڭنى ئاشكارىلاشقا، ۋۇجۇدۇڭدا تىنىمسىز قۇتراپ، ئارامسىزلاندۇرۇۋاتقان مۇھەببەتنى سۆيگۈڭنى ئىزھار قىلىشقا بەل باغلاپ قەدىمىڭنى تېزلەتتىڭ.

سەن تويدا ھاراقنى خېلىلا كۆپ ئىچكەنىدىڭ. ھاراق مانا ئەمدى تەسىرىنى كۆرسىتۋاتاتتى.

سەن كېلىپلا رازىيەنىڭ ئىشىكىنى «گۇم ـ گۇم» قاقتىڭ، رازىيە ئۇزاق ئۆتمەي ئىشىكنى ئاچتى ـ دە، بۇنچىۋالا كېچىدە كېلىشىڭنىڭ سەۋەبىنى بىلەلمەي تۇرۇپلا قالدى. سەن ئۇنىڭ ئەجەبلىنىش، تەئەججۇپ ۋە جىددىيلىك چىقىپ تۇرغان كۆز ۋە لەۋلىرىگە ئانچە دىققەت قىلىپمۇ كەتمىدىڭ. چۇنكى، كۆزۈڭ رازىيەنىڭ يىلاندەك تولغىنىپ تۇرغان بىر تال تۇم ئۆرۈمە چېچىغا چۈشكەنىدى. سەن كۆزۈڭنى رازىيەنىڭ كۆزىدىن پەقەتلا ئۇزەلمىدىڭ، ھاراق ۋە ھاياجانىڭ تەسىرىدە ئۆزۈڭنى يوقىتىپ قويۇۋاتاتتىڭ.

ـــ قېنى ئولتۇرۇڭ، مەن چاي دەملەي.

سەن رازىيەنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ، چۆچۈپ ئېسىڭنى يىغدىڭ. نەزىرىڭنى ئاستا ئۇنىڭ چىرايىغا ئاغدۇرۇپ، ئالمىدەك قىزارغان

مەكزىگە، دۆگىلەك يوغان كۆزىگە، نۇقسانسىز قاكشىرىغا، ئاپپاق مەرمەردەك بويۇن ۋە يەلكىسىگە تەلمۈرۈپ قارىدىك.

سەن شۇ دەقىقىدە بارلىق ئىختىيارىكنى ۋۇجۇدۇڭنى غىدىقلاپ، ھېسسىياتىڭنى ئويغىتىپ، قانلىرىڭنى دەريا سۈيىدەك ئۆركەش ياساتقۇزۇۋاتقان تاتلىق بىر سېزىمنىك ئىلكىگە تاپشۇرۇۋەتكەنىدىك. شۇڭلاشقا، سەن ھازىر ئاشۇ تاتلىق سېزىمنىك ھۆكۈمرانلىقى ئاستىدا ھەرىكەتلىنىشكە باشلىدىك.

ــ بولدى، ئاۋارە بولماك، رازىيە، دەملىگەن چېيىكىز يۇرىكىمنىك تەشنالىقىنى قاندۇرالمايدۇ. ئاۋۋال گېپىمنى ئاڭلاك. بىلەمسىز، مەن سىزدىن ئۆمۈرلۈك تەشنالىق سوراپ كەلدىم.

سەن سۆزلىگەچ بېرىپلا ئۇنىك يۈمشاق ئاپپاق بىلەكلىرىدىن تۇتتۇك. ھاياجاندىنمۇ ياكى ھېسسىياتىڭنىك زىيادە ئۆرلەپ كەتكەنلىكىدىنمۇ، ئەيتاۋۇر كۆزۈڭدىن بۇلدۇقلاپ ياش ئېقىشقا باشلىدى. سەن جۇرئەتلىنىپ تۇرۇپ ئۇنى باغرىڭغا باستىك ــ دە، پىچىرلىدىك:

ــ سىزنى ياخشى كۆرىمەن رازىيە، بىز بۇنداق تۇرىۋەرمەيلى، توي قىلايلى، ئەبەدىي ئايرىلماي بىللە ئۆتەيلى.

سەن رازىيەنىك قۇچىقىڭدىن چىقىشقا تىرىشىپ، باسماقچا چۈشكەن توشقاندەك تېپىرلاشلىرىغا پەرۋاسۇ قىلمايتتىك. شۇ تۇرقىدا ئۇنى باغرىڭغا سىڭدۈرۈۋەتمەكچى، بىر جان ــ بىر تەن بولۇپ كەتمەكچى بولغاندەك تېخىمۇ بەك قۇچاقلايتتىك.

ــ ئۇنداق قىلماك، ئېزىز، مەن...

سەن رازىيەنىك ئۆتۈنۈشلىرىگە قۇلاقمۇ سالمىدىك. بارلىق يۈرەك سۆزۈڭنى، نەچچە ۋاقىتتىن بېرى ئويلىغانلىرىڭنى، ھېس قىلغانلىقىرىڭنى، ئارزۇ ــ ئارمىنىڭنى يۈزۈڭنى ئۇنىك چوغدەك بوينىغا، مەكزىگە يېقىپ تۇرۇپ پىچىرلىدىك:

ــ بولدى سۆزلىمەك، رازىيە، بىلىمەن، مەن سىزدىن ئون ياش چوك، توي قىلساق بولمايدۇ دېمەكچىمۇ؟ سىز ئون ياش

چوڭ بولسىڭىز نېمە بوپتۇ؟ مەن ئۆزۈمدىن ئون ياش چوڭ بىر ئايالنى ياخشى كۆرۈپ، چىن قەلبىمدىن سۆيۈپ تۇي قىلسام بولمامدىكەن؟ بۇنىڭ بولمايدىغان نېمىسى بار، رازىيە؟ بىلىمەن، سىزمۇ مېنى ياخشى كۆرىسىز. ئەمما، ئۆز ھېسسىياتىڭىزنى يوشۇرۇۋاتىسىز. يېشىڭىزنى پەش قىلىپ ئوتتۇرىمىزغا تام ـ توسۇق سالماقچى، ئارىلىق پەيدا قىلماقچى بولۇۋاتىسىز. بىز ئۆزىمىزنى، ئۆز بەختىمىزنى ئويلايلى، رازىيە...

سەن سۆزلەپ شۇ يەرگە كەلگەندە، تۇيۇقسىز مەڭزىڭگە، لەۋلىرىڭگە، ئەمدى مايسا بولغان بۇرۇتلىرىڭغا چوغدەك قىزىق، ئاجايىپ تاتلىق بىر لەۋنىڭ چىڭ ـ چىڭ بېسىلغانلىقىنى سەزدىڭ ـ دە، سەنمۇ ئاشۇ لەۋلەرگە ئەسەبىيلەرچە سۆيدۈڭ. ئاشۇ لەۋلەردىكى شېرىنلىكلەرنى قانماي شوردىڭ.

5

سەن ئەتىسى ئۆيگە كېلىپلا ئاتا ـ ئاناڭغا رازىيە بىلەن تۇي قىلىدىغانلىقىڭنى جاكارلىدىڭ. ئۇلارغا رازىيەنىڭ بارلىق ئەھۋالىنى، ھەتتا ئۆزۈڭدىن ئون ياش چوڭ ئىكەنلىكىدىن تارتىپ، بىر قېتىم توي قىلغانلىقىغىچە قالدۇرماي سۆزلەپ بەردىڭ. ئاتا ـ ئاناڭنىڭ سۆزلىرىڭنى ئاڭلاپ ئولتۇرۇپ بىر ـ بىرىگە «ئوغلىمىز ئېلىشىپ قالدىمۇ نېمە؟» دېگەن مەنىدە كۆز ئۇرۇشتۇرۇۋالغانلىقىنىمۇ سەزمىدىڭ. ئاناڭنىڭ غەزەپلىنىپ، تاتىرىپ كەتكەن چىرايىغا، داداڭنىڭ ئۇزمەي تاماكا چېكىشىگىمۇ دىققەت قىلمىدىڭ.

سەن ئۇلارغا رازىيەنى بىر پەرىشتىنىڭ سىياقىدا سۈپەتلەپ بەردىڭ. ئەمما، دەل شۇ دەقىقىدە ئۇلارنىڭ كۆز ئالدىدا رازىيەنىڭ ئوبرازى سېھىر ـ جادۇ ئىشلىتىپ، ئەس ـ ھوشۇڭنى يوقىتىپ ئۆزىگە مەھلىيا قىلىۋالغان ئالۋاستى، جادۇگەر سىياقىدا پەيدا بولۇۋاتقانلىقىنى بىلمەيتتىڭ.

سەن ئۇلارغا پەقەت رازىيە بىلەنلا ھاياتىڭنى بەختلىك،

كۆڭۈللۈك، مەنىلىك ئۆتكۈزەلەيدىغانلىقىڭنى، ھەرقانداق نەرسىنىڭ رازىيەنىڭ مۇھەببىتى، ئەخلاق ـ پەزىلىتى ئالدىدا ھېچنېمىگە ئەرزىمەيدىغانلىقىنى چۈشەندۈرمەكچى بولاتتىڭ. لېكىن، شۇ دەقىقىدە ئۇلارنىڭ سەندەك بىر تاللا ئوغلىغا قىز تېپىلمىغاندەك، بىر نىكاھلىق بولغان، يەنە كېلىپ ئون ياش چوڭ بولغان بىر خوتۇننى تويلاپ بېرىپ، خەلقىئالەم ئالدىدا ئىناۋەت ـ ئابرۇيىنى قانچىلىك دەرىجىدە تۆكۈۋالىدىغانلىقىنى ھېسابلاپ، كۆڭلىدە چوت سوقۇپ ئولتۇرغانلىقىدىن پۈتۈنلەي بىخەۋەر ئىدىڭ.

سەن رازىيە بىلەن توي قىلىش ھەقىقىدە ئاتا ـ ئاناڭغا ئاغزىڭنىڭ بىرقات تېرىسى چۈشۈپ كەتكۈچە سۆزلىگەن، لېكىن ئۇلاردىن قوشۇلغان ياكى قوشۇلمىغانلىقى ھەققىدە ھېچقانداق جاۋابقا ئېرىشەلمىگەن بولساڭمۇ مەيۈسلەنمىدىڭ. چۈنكى، سەن ئۇلارنى ئۆزۈڭنىڭ مۇھەببەت، ئائىلە قۇرۇش جەھەتتە تاللىشىڭغا، كۆڭۈل خاھىشىڭغا ھۆرمەت قىلىدۇ دەپ ئويلايتتىڭ.

سەن بەخت قۇچىقىدا، ئوچۇقراق قىلىپ ئېيتقاندا، رازىيەنىڭ مۇقەددەس سۆيگۈ بۆشۈكىدە پەقەت بىر ھەپتىلا قانغۇچە ئۇخلاپ، تاتلىق ـ تاتلىق چۈشلەرنى كۆرەلىدىڭ. پەقەت بىر يۇڭ ئاتمىش سەككىز سائەتلا خۇددى ئىنتايىن قىسقا داۋاملاشقان شېرىن چۈش كۆرگەندەك سۆيگۈ لەززىتىدىن بەھرىمەن بولالىدىڭ. سەن بۇ تاتلىق چۈشنىڭ مەڭگۈ داۋاملىشىشىنى ئارزۇ قىلاتتىڭ. ئەمما، چۈشۈڭ باشلىنىپ بولغۇچە ئويغىتىۋېتىلدىڭ، چۆچۈپ ئويغاندىڭ ـ يۇ، خۇددى پىرقىرىتىپ قويۇپ بەرگەندەك ئوڭ ـ سولۇڭنى پەرق ئېتەلمىدىڭ. ئېسىڭنى يىغقىنىڭدا ئۆزۈڭنى گۈزەل، بەختلىك بىر رەڭدار دۇنيادىن قاباھەت دۇنياسىغا كىرىپ قالغاندەك ھېس قىلدىڭ.

سەن رازىيەنىڭ ئۆز قولى بىلەن ئاچقان بەخت دەرۋازىسىنى يەنە ئۆز قولى بىلەن يۈزۈڭگىلا ياپقانلىقىنى كۆرۈپ نېمە

قىلارىڭنى بىلەلمەي تۇرۇپلا قالدىڭ.

ـــ بۇگۈندىن باشلاپ مېنى ئىزدىمەڭ، ئېزىز، بىز توي قىلالمىغۇدەكمىز. سىزنى ياخشى كۆرمەيمەن. شۇڭلاشقا، سۆيگۈڭىزنىمۇ قوبۇل قىلالمايمەن. ئۆتۈنۈپ قالاي، توي قىلىش توغرۇلۇق ھەرگىز ئېغىز ئاچماڭ. توي قىلىمەن دېسىڭىز سىزگە جەمئىيەتتە ياخشى قىزلار تېپىلماي قالامتى، مېنى دەپ ئىستىقبالىڭىزنى نابۇت قىلىۋەتمەڭ. ھېسسىياتىڭىزنى بېسىۋېلىڭ.

سەن رازىيەنىڭ بۇ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ ھاڭ ـ تاڭ قالدىڭ. ھەپتە ئاۋۋالقى ئۆزى خالاپ لەۋلىرىگە لەۋ ياقتان رازىيە شۇمۇ، ئەمەسمۇ دېگەندەك، ئۇنىڭ چىرايىغا قايتىدىن تىكىلدىڭ. يۈرىكىڭ بىر دەقىقە توختاپ قالغاندەك، پۈتكۈل جىسمىڭ مۇزلاپ كەتكەندەك بولدى. سەن ئېتىلىپ بېرىپ رازىيەنىڭ يەلكىسىدىن قامالالاپ تۇتتۇڭ ـ دە، سىلكىشلەپ تۇرۇپ ۋارقىرىدىڭ.

ـــ نېمە ئۇچۇن، زادى نېمە ئۇچۇن؟!

سەن ئۇنىڭدىن جاۋاب كۈتۈپ مەھكەم يۇمۇلغان چىرايلىق لەۋلىرىگە تەلمۈردۇڭ. بۇ تۇيۇقسىز ئۆزگىرىشىڭ سەۋەبىنى بىلىۋالماقچى بولغاندەك ياشلىنىپ تۇرغان يوغان، دۇگلەك كۆزلىرىگە تىكىلىپ قارىدىڭ. لېكىن، ھېچقانداق جاۋابقا ئېرىشەلمىدىڭ ـ دە، ئاستا ـ ئاستا بوشاشتىڭ. ئىككى قولۇڭ ئۇنىڭ يەلكىسىدىن لەسسىدە چۈشۈپ كەتتى. يۈرىكىڭنى بىر قۇرت ئارامسىز غاجلايتتى. تىت ـ تىت بولاتتىڭ. مېڭەڭ پارتلاپ كېتىدىغاندەك ۋىڭلىدايتتى. شۇ دەقىقىدە تۆت تامدىن سادا چىقسا چىقاتتىكى، رازىيەدىن سادا چىقمايتتى. سەن ئۆزۈڭنى كارىۋاتقا تاشلاپ ھۆڭگىرەپ يىغلىۋەتتىڭ.

سەن يىغلاش بىلەنلا ئاۋارە ئىدىڭ. ئەمما، شۇ دەقىقىدە رازىيەنىڭ دەردلىك يۈرىكىنىڭ مۇڭ، ئازاب ئىلكىدە دەريا ـ دەريا ياش تۆكۈپ يىغلاۋاتقانلىقىنى بىلمەيتتىڭ. پەقەت ساڭگىلا تەئەللۇق بولغان ئاشۇ يۈرەكنىڭ ئاشۇ تال ـ تال بوستان

كىرپىكلەر قورشاپ تۇرغان يوغان دۇگىلەك كۆزلەرنىڭ، كۆكرىكى ئۇستىدە يىلاندەك تولغىنىپ تۇرىدىغان بىر تال تۇم ئۇرۇمە چاچنىڭ، تونىلاپ كەلگەن دەرد ـ ئەلەم، ھاقارەت ـ كەمستىشلەرگە مەجبۇر كەتمەي ئۆرە تۇرغان ئاشۇ ئوماق زىبا قامەتنىڭ پەقەت سېنى دەپلا بارلىق ئازابلارغا چىداۋاتقانلىقىنى، كەلكۈن سۈيىدەك يامراۋاتقان دەريا ـ دەريا ياشلارغا تۇسۇق سېلىپ تۇرۇۋاتقانلىقىنى سەن پەقەتلا بىلمەيتتىڭ.

رازىيەنىڭ يۈمشاق، ئىللىق ئالقانلىرىنىڭ كۆز ياشلىرىڭنى مېھرىبانلارچە سۈرتۈۋاتقانلىقىنى سېزىپ يىغاڭنى توختاتتىڭ. ئۇنىڭ بىر كۈندىلا شۇنچىۋالا جۈدەپ كەتكەن، سارغايغان چىرايىغا، بەخت نۇرلىرى ئۆچكەن، پاتمانلاپ ئازاب ـ ھەسرەتلەر يوشۇرۇنغان كۆزنگە ئىلتىجالىق بىلەن قارىدىڭ. ئۇنىڭ قىڭغاقتەك سىپتا چىرايلىق قاڭشىرىنىڭلا ھېچقانداق ئۆزگەرمەي ئەسلىي ھالىتىدە تۇرغانلىقىنى كۆردۈڭ. ئاشۇ چىرايلىق قاڭشارنىڭ، ئاشۇ تاتلىق لەۋلىرىنىڭ، ئاشۇ ئاجايىپ سېھىر گۈزەللىكىنى نامايان قىلىپ تۇرغان بىر تال تۇم ئۇرۇمە چاچنىڭ، ئاشۇ زىلۋا قامەتنىڭ ئەمدى ساڭا تەئەللۇق بولماي قېلىۋاتقانلىقىنى ئېسىڭگە ئېلىپ يەنە ئۆكسۈشكە باشلىدىڭ. سەن شۇ دەقىقىدە راستلا ئۆزۈڭنى بەزلەشكە، تۇتۇۋېلىشقا قادىر ئەمەس ئىدىڭ.

ـــ بولدى يىغلىماڭ، ئېزىز، ئەركەككە راستلا يىغا ياراشمايدىكەن.

سەن رازىيەنىڭ سۆزنگە پەرۋاسۇ قىلمىدىڭ، ئۇنىڭغا خۇددى كىچىك بالا ھەدىسىگە دادلىغاندەك دادلاشقا باشلىدىڭ.

ـــ ئەمىسە نېمىشقا بايىقىدەك گەپ قىلمىسىز؟ مەن...

لېكىن، سەن يەنىلا رازىيەنىڭ ئاغزىغا قاراشقا مەجبۇر بولدۇڭ. رازىيەنىڭ بۇ سۆزلەرنى ساڭا ئېيتىش ئۈچۈن ئاللىبۇرۇن خېلىلا پۇختا تەييارلىق كۆرۈۋاتقانلىقىنى ۋە بۇ ھەقتە قەتئىي بىر قارارغا كېلىپ بولغانلىقىنى بىلمەيتتىڭ.

سەن ئۇنىڭ ئاغزىدىن چىقىۋاتقان بىر ـ بىرىدىن قاباھەتلىك سۆزلەرگە چىداپ تۇرۇپ قۇلاق سالدىڭ.

ـــ ھېسسىياتىڭىزنى بېسىۋېلىڭ، ئېزىز، سىزگە راست سۆزلەۋاتىمەن. سىزنى ياستۇقىدىشىم ئورنىدا ھەرگىز ياخشى كۆرەلمەيمەن. ئىلگىرىكى ئىشلارنى پۈتۈنلەي ئۇنتۇپ كېتىڭ...

ـــ ياق، ياق! بۇ مۇمكىن ئەمەس، ـــ سەن رازىيەنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ ئەسەبىيلەرچە ۋارقىرىدىڭ، ـــ سىز يالغان سۆزلەۋاتىسىز، مېنى ياخشى كۆرىسىز، ئۆزىڭىزنى ئالدىماڭ، رازىيە.

ئۇ سېنىڭ يۈرەكنى ئەزگۈدەك نالەڭگە پەرۋاسىزلىق بىلەن جاۋاب بەردى:

ـــ سىزنى ئالدىمىدىم، ئېزىز، مەن باشقا بىرسى بىلەن تۇي قىلىدىغان بولدۇم. ئۇ بەكمۇ ياخشى ئادەم. سىز چوقۇم ئۇنىڭ بىلەن ياخشى دوستلاردىن بولۇپ قالىسىز.

رازىيەنىڭ بۇ سۆزلىرى ئۆتكۈر خەنجەر بولۇپ يۈرىكىڭگە سانجىلدى. سەن ھالسىزلانغان ھالدا بوشلا پىچىرلىدىڭ:

ـــ مۇمكىن ئەمەس، رازىيە، ئەگەر شۇنداق بولىدىغان بولسا ئۇ مېنىڭ دوستۇم ئەمەس، بەلكىم قىيامەتلىك رەقىبىم، دۇشمىنىم بولۇپ قالىدۇ. مەن ئۇنىڭغا خۇدادىن بالا ـ قازا، ھەتتا ئۆلۈم تىلەيمەن. سىز مېنىمۇ ھەم ئۆزىڭىزنىمۇ ئالداۋاتىسىز.

سەن رازىيەگە ئۇمىدلىنىپ قارىدىڭ. ئۇنىڭ كۆلۈپ تۇرۇپ كۆز يېشىڭ بىلەن پاكىز يۇيۇلغان مەڭزىڭنى ئىككى ئالقىنى ئارىسىغا ئېلىپ، «رەنجىمەڭ، ئېزىز، بايىقى گەپلىرىمنىڭ ھەممىسى چاقچاق، سىزنى سىناپ بېقىش ئۈچۈن دېيىلگەن گەپلەر، مەن سىزنىڭ، مەڭگۈ سىزنىڭ» دېيىشىنى ئارزۇ قىلاتتىڭ. باشتىكى سۆزلەرنىڭ يالغان بولۇپ چىقىشىنى، بۇزۇلغان چۈشۈڭ بولۇپ قېلىشىنى ئارمان قىلاتتىڭ. رازىيەنىڭ مەڭگۈ ئۆزۈڭنىڭ بولۇشىنى، ئۇنىڭدىن ئايرىلماي مەڭگۈ بىللە

ياشاشنى ئۇمىد قىلاتتىڭ.

ئەپسۇس، ناھايىتىمۇ ئەپسۇسكى، سەن ئۇنىڭدىن ئارزۇيۇڭدىكىدەك جاۋابقا ئېرىشەلمىدىڭ. رازىيەنىڭ راستلا بىر قارارغا كېلىپ بولغانلىقىنى، بۇ قارارىدىن ئەمدى ھەرگىز يانمايدىغانلىقىنى چۈشەندىڭ ـ دە، تەقدىردىن، پېشانەڭنىڭ شورلۇقىدىن، تەلىيىڭنىڭ تەتۈرلۈكىدىن قاقشىدىڭ. لېكىن، تەقدىردىنمۇ ھېچقانداق جاۋابقا ئېرىشەلمىدىڭ.

سەن ئېچىنىشلىق نالەڭدىن رازىيەنىڭ يۈرىكىنىڭ ئېرىپ سۇ بولۇپ كېتىۋاتقانلىقىنى، ئېزىلىپ كېتىۋاتقانلىقىنى، سەندىنمۇ بەكرەك تەقدىرگە نالە قىلىۋاتقانلىقىنى بىلمەيتتىڭ. شۇ دەقىقىدە سەن پەقەت ئۇنىڭ تاشتەك، ياغاچتەك قاتقان، مۇزدەك سوۋۇغان تاشقى قىياپىتىنىلا كۆرەلەيتتىڭ. ئىچكى دۇنياسىنى كۆرۈشكە، بىلىشكە قادىر ئەمەس ئىدىڭ.

سەن رازىيەنىڭ «بىزنىڭ بېرىپ ـ كېلىشىمىز مۇشۇ يەرگىچە بولسۇن، ئەمدى مېنى مەڭگۈ ئىزدەپ كەلمەڭ» دېگەن ئۆتۈنۈشىگە ھېچقانداق ئىنكاس قايتۇرمىدىڭ. ئۇنىڭ ئۆيىدىن تولىمۇ روھسىز ھالدا يېنىپ چىقتىڭ. قەدەملىرىڭ جانسىز ئىدى، سەل ـ پەللا شامال چىقسا ھازىرلا ئۇچۇپ كېتىدىغاندەك كۆرۈنەتتىڭ.

سەن يولدا كېتىۋېتىپ ئالدىڭدىن، ئارقاڭدىن، يېنىڭدىن سىگنال بېرىپ ئۆتۈشۈپ تۇرغان نە ماشىنا، نە موتوسىكلىت، نە ۋېلىسىپىتكە پەرۋا قىلمايتتىڭ. ئۆپچۆرەڭدىكى ئادەملەرگىمۇ قارىمايتتىڭ. قۇلىقىڭ تۈۋىدە رازىيەنىڭ «سىزنى ياخشى كۆرمەيمەن، مەن باشقا بىرسى بىلەن تۇي قىلىدىغان بولدۇم. بۇنىڭدىن كېيىن مېنى ئىزدەپ كەلمەڭ» دېگەن ئاۋازىلا جارانلايتتى. كۆزۈڭگە رازىيەنىڭ سىيماسىلا كۆرۈنەتتى. رازىيە ھازىرلا كەينىڭدىن قوغلاپ كېلىدىغاندەك، ئەپۇ سورايدىغاندەك بىلىنەتتى.

سەن كېتىۋېتىپ ئۆزۈڭگە ئۆلۈم تىلىدىڭ. سەن ھازىر

هاياتتىن، بۇ دۇنيادىن، ھەممە ـ ھەممە نېمىدىن ئۈمىد ئۈزگەنىدىك. شۇ تۇرقىدا ئەگەر بىرسى سېنى ئۆلۈمگە چاقىرغان بولسا شەك ـ شۇبھىسىز يۇگۈرگەن، ئەجەلنى خۇشاللىق بىلەن قارشى ئالغان بولاتتىك.

سەن تەقدىرنىڭ رەھىمسىزلەرچە قىلغان چاقچىقىغا يەنە بىر قېتىم دۇچ كەلگەنىدىك.

سەن ھازىر رازىيەدىنلا رەنجىيتتىك، ئەمما تۇنۇگۈن ئاناڭنىڭ رازىيەنى ئالاھىدە ئىزدەپ كېلىپ رازىيەنىڭ ئالدىغا يىقىلىپ تۇرۇپ ئانىلىق نامىنى، ساڭا بەرگەن ئاق سۈتىنىڭ ھۆرمىتىنى، سېنى تەۋەللۇت قىلىش جەريانىدا تارتقان ئاچچىق تولغاق ئازابىنى شېپى كەلتۈرۈپ، ئۇنى سەن بىلەن توي قىلماسلىققا كۆندۈرۈش ئۈچۈن يېلىنىپ ـ يالۋۇرغانلىقى، كىچىكىدىن ئاتا ـ ئانا مېھرىگە قانماي چوڭ بولغان بىچارە رازىيەنىڭ ئاناڭنىڭ يالۋۇرۇشلىرىغا چىداپ تۇرالماي ئۆز سۆيگۈسىدىن كېچىشكە، ئۇنى قۇربان قىلىشقا رازى بولغانلىقى ھەم شۇ يەردىلا ئاناڭغا ۋەدە بەرگەنلىكى ساڭا پۈتۈنلەي سىر ئىدى.

سەن ئاناڭنى ھۆرمەتلەيتتىڭ. ياخشى كۆرەتتىڭ. ئۇنى ئۇلۇغلۇقتا پەيغەمبەر بىلەن تەڭ ئورۇندا قويىاتتىڭ. ئەمما، ئاشۇ ئۇلۇغ ئانا ساڭا: رازىيەگە بولغان سۆيگۈڭدىن ۋاز كەچ، دەپ بۇيرۇق قىلسا، سەن بۇ بۇيرۇققا ھەرگىز بويسۇنمايتتىڭ. سەن ئاناڭنىڭ كېچە ـ كۈندۈز غېمىڭنى يەپ، بەختىڭنى ئويلاپ بىر دەقىقىمۇ ئارام تاپمايدىغانلىقىدىن قىلچىمۇ شەكلەنمەيتتىڭ، گۇمان قىلمايتتىڭ. ئەمما، ئاناڭنىڭ ھازىر بەختىڭنى، ھاياتىڭنى ئۆز قولى بىلەن ۋەيران قىلىپ تاشلىغانلىقىنى پەقەتلا بىلمەيتتىڭ. ھەتتا رازىيەنىڭ سەن بىلەن ئاناڭنىڭ ئوتتۇرىسىدا كۆڭۈلسىزلىك، رەنجىش پەيدا قىلىپ قويۇشىدىن ئىھتىيات قىلىپ، ئاناڭنىڭ دېگەن ـ قىلغانلىرىدىن بىر ئېغىزمۇ تىنماي، مۇھەببىتىڭنى قوبۇل قىلماسلىقىدىكى بارلىق گۇناھنى ئۆز ئۈستىگە ئېلىپ تۇرۇۋالغانلىقىنىمۇ ھەرگىز بىلمەيتتىڭ.

شۇڭلاشقىمۇ سەن رازىيەدىن قاتتىق رەنجىدىڭ.

سەن بىردەمدىلا ساراڭ، تەلۈە بولغانسىدىڭ. بىرسى بىلەن پۇخادىن چىققۇچە مۇشتلاشقۇڭ كېلىپ تۇراتتى. كۆزۈڭگە ھەممە - ھەممە نەرسە سەت كۆرۈنەتتى. سەن گاراڭ، خامۇش ھالەتتە قەدىمكىنى تەستە يۆتكەپ ئۆيۈڭگە يېنىپ كەلدىڭ - دە، ئۆزۈڭنى كارىۋاتقا تاشلاپ، كۆزۈڭنى تورۇسقا تىككىنىڭچە بەئەينى مۇردىدەك جىمجىت ياتتىڭ.

6

سەن بىرنەچچە كۈن ئۇزمەي ئويلانغاندىن كېيىن، ۋۇجۇدۇڭنى چىرمىۋالغان ئۆلۈۋېلىش ئازرۇسىنى پۈتۈنلەي بىتچىت قىلدىڭ. ھاياتقا، رېئاللىققا قايتىدىن نەزەر تاشلىدىڭ.

سەن رازىيە بىلەن توي قىلىپ ياشاش ئارزۇيۇڭغا يېتەلمىگەن بولساڭمۇ، لېكىن رازىيەنىڭ سۆيگۈسىنى ئۆزۈڭگە ھەمراھ قىلىپ، بىر ئۆمۈر تەنھا ياشاش نىيىتىگە كەلدىڭ — چۈنكى سەن بەختىڭنى، ھاياتىڭنى رازىيەسىز تەسەۋۋۇر قىلالمايتتىڭ — شۇنىڭ ئۈچۈن، سەن رازىيەنىڭ توي قىلغانلىق خەۋىرىنى ئاڭلاپمۇ ئۆزۈڭنى يوقىتىپ قويمىدىڭ. گەرچە بۇ خەۋەر ئىچىڭدىن بىر تۈپ ئازغانىنى سۇغۇرۇۋالغاندەك پۈتكۈل ۋۇجۇدۇڭنى ئېچىشتۇرغان، ئاچچىق تىترەتكەن بولسىمۇ، لېكىن يەنىلا ئۆزۈڭنى تۇتۇۋالدىڭ. چانىقىڭدا لىغىرلاپ تۇرغان ئاچچىق كۆز يېشىڭنى زورىغا سىڭدۇرۇۋەتتىڭ. چۈنكى، سەن بۇنىڭدىن كېيىن بېشىڭغا كېلىدىغان بارلىق روھىي ئازابلارنى ئالدىن پەرەز قىلغان ۋە تەييارلىق كۆرۈپ قويغانىدىڭ.

سەن رازىيەنىڭ تويى بولۇپ بىر ھەپتىدىن كېيىن ئاستا - ئاستا تىنچلاندىڭ. خېلى ئۇزاق ئويلانغاندىن كېيىن ئەمدى رازىيەنى ئىزدىمەسلىك، يېڭىدىن قۇرغان تىنچ ئائىلىۋى تۇرمۇشىنى بۇزماسلىق قارارىغا كەلدىڭ. سەن بۇ قارارنى رازىيەنى ئۇنتۇپ كېتىش ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى ئۇنى مەڭگۈ

ئېسىڭدىن چىقارماسلىق ئۈچۈنلا چىن كۆڭلۈڭدىن خالىمىساڭمۇ ماقۇللىغاندىك. شۇڭا، رازىيەنىڭ بىر پارچە سۈرىتىنى قانداقلا بولمىسۇن سورىۋېلىپ، مەڭگۈ يېنىڭدىن ئايرىماي ساقلاشنى كۆڭلۈڭگە پۈكتۈك.

سەن رازىيەنى توي بولۇپ ئىككى ھەپتە ئۆتكەندە تۇيۇقسىز ئۇچرىتىپ قالدىك. ھەر ئىككىڭلارنىڭ كۆزى خۇددى مەسلىھەتلىشىۋالغاندەكلا توقۇنۇشتى.

سەن رازىيەنى كۆرۈپلا ھېچنېمە بولمىغان، ئىلگىرىكى ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى ئۇنتۇپ كەتكەن قىياپەتتە كۆرۈشۈشنى ئويلىغان بولساڭمۇ، لېكىن تومۇرلىرىڭدىكى قانلىرىڭنىڭ ھەممىسى بىردىنلا يۈزۈڭگە تەپتى. كۆزۈڭگە مۆللىدە كەلگەن ياشنى ھەرقانچە قىلىپمۇ يوشۇرالمىدىك. پۈتكۈل ۋۇجۇدۇڭغا كەلكۈن سۈيىدەك يامراۋاتقان يىغىنى زورىغا بېسىپ تۇرۇپ تولىمۇ قىينالغان ھالدا رازىيەدىن ئەھۋال سورىدىك.

— ياخشىمۇ سىز؟

— ياخشى، ئۆزىڭىزمۇ سالامەت تۇرۇپسىز؟

سەن رازىيە ئەھۋال سورىغۇچە بولغان ئارىلىقتا دەرھال كۆز يېشىڭنى سۈرتۈۋالدىك ۋە ئۇنىڭ ياشقا تولغان دۈگىلەك يوغان كۆزىگە، چىرايلىق قاڭشىرىغا ۋە ئوماق، تاتلىق لەۋلىرىگە تەلمۈرۈپ قارىدىك. ئاشۇ جايلارنى كۆزۈڭ ئارقىلىق سۆيىدۈك، لەۋلىرى ئارىسىدىن چىققان تىنىقلىرىنى قانماي پۈرىدىك. سەن شۇ تۇرقىدا كۆچىدىكى ئۇيان ـ بۇيانغا ئۆتۈشۈپ تۇرۇۋاتقان نەچچە يۈزلىگەن ئادەملەرنى پۈتۈنلەي ئۇنتۇغانىدىك. كۆزۈڭگە رازىيەدىن باشقا ھېچكىم، ھېچنېمە كۆرۈنمەيتتى.

— مەن ئالدىرايمەن، ئۆيگە مېھمان كەلگەنىدى، كۆكتات ئالغىلى چىققانىدىم، خوش، ئېزىز.

سەن ئۇنىڭ تۇتۇرۇقسىز سەۋەبلەرنى كۆرسىتىپ قېشىڭدىن ئاستا كېتىپ قالماقچى بولغانلىقىنى سەزدىڭ ـ دە، دەرھال ئېسىڭنى يىغدىڭ. ئۇنىڭدىن ئۆتۈنگەن ھالدا سورىدىڭ:

ـــ يالغۇز چۈشكەن سۈرىتىڭىزدىن بىر پارچە بېرەرسىزمۇ، رازىيە؟ خۇش بولاي، مېنىڭ بۇ ئۇمىدىمنى يەردە قويمىسىڭىز.

ئۇ بۇ تەلىپىڭنى ئاڭلاپ، ئەتراپىغا ئالاقزەدىلىك بىلەن قارىدى. سەن ئۇنىڭ بۇ كەيپىياتىغا پەرۋاسىز قىلمىدىڭ. ئەمما، ئۇنىڭ سورىغان نەرسەڭنى بەرمەسلىكىدىن ئەنسىرىدىڭ. بىراق، تەلىپىڭگە ئۇ ئاسانلا ماقۇل بولدى.

ـــ ماقۇل، ئېزىز، ھەپتىدىن كېيىن مۇشۇ يەردە كۆرۈشەيلى.

سەن بۇ جاۋابنى ئاڭلاپ ئېيتقۇسىز خۇشاللىقتا چۆمدۈڭ. ئۇنى دەرھال قۇچاقلىغۇڭ، سۆيگۈڭ كېلىپ كەتتى.

رازىيە سەن بىلەن خوشلىشىپ كەينىگە بۇرالدى. دەل شۇ چاغدا سەن ئۇنىڭ تېقىمىغچە چۈشۈپ تۇرغان ئىككى تال قىلىپ ئۆرۈۋالغان چېچىنى كۆرۈپ كۆزلىرىڭگە ئىشەنمىگەن ھالدا بىر دەقىقە تۇرۇپ قالدىڭ ـ دە، دەرھاللا ئۇنى توۋلاپ توختاتتىڭ. ئۇ كەينىگە بۇرىلىپلا ساڭا ھەيرانلىق ۋە ئالاقزەدىلىك بىلەن تىكىلدى. سەن ئۇنىڭ كۈچلۈك سوراق مەنىسى ئىپادىلىنىپ تۇرغان كۆزلىرىگە تىكىلىپ تۇرۇپ سوردىڭ:

ـــ نېمىشقا چېچىڭىزنى ئىككى تال قىلىپ ئۆرۈۋالدىڭىز؟

ئۇ سوئالىڭنى ئاڭلاپ ئاستا يەرگە قاراپ، چىرايلىق لەۋلىرىنى چىشلىگىنىچە ئۇن چىقماي تۇرۇۋالدى. چىرايىغا بىر قىزىل ئېقىم تېزلا يامرىدى. سەن بۇ ئالامەتلەرنى كۆرۈپ سۆزۈڭنى ئاستا داۋاملاشتۇردۇڭ:

ـــ ماڭا بېرىدىغان سۈرەتكە چېچىڭىزنى چوقۇم بىر تال قىلىپ ئۆرۈپ، ئالدىڭىزغا تاشلاپ چۈشۈڭ. ئۆتۈنۈپ قالاي، بۇنىڭدىن كېيىن چېچىڭىزنى ھەرگىز ئىككى تال قىلىپ ئۆرۈمەڭ. مەن يىراقتىن بولسىمۇ سىزنىڭ ئاشۇ بىر تال چېچىڭىزنى كۆرۈپ تۇراي.

سەن تەلىپىڭگە ئۇنىڭ بېشى ئارقىلىق ماقۇللۇق بىلدۈرۈپ، كۆزىگە لىق ياش ئالغان ھالدا ئاستا كېتىپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ تۇردۇڭ. شۇ تۇرقىدا كۆزۈڭدىن ئېتىلىپ چىقىقان ئاچچىق

ياشناش مەڭزىڭ بويلاپ تامچىلاۋاتقانلىقىنى پەقەتلا سەزمەيتتىڭ.

سەن تۇيۇقسىزلا ئىداره باشلىقىڭدىن يىراق يېزىغا ئىككى يىللىق خىزمەتكە باردىغانلىقىڭ توغرۇلۇق ئۇقتۇرۇش تاپشۇرۇۋالدىڭ.

سەن تۇرۇپلا يىراق - يىراق جايلارغا كېتىشنى، تونۇشمايدىغان يات كىشىلەر ئارىسىدا ھايات كەچۈرۈشنى ئويلايتتىڭ. تۇرۇپلا بۇ شەھەردىن مېھرىڭنى ئۈزەلمەيتتىڭ. بۇ شەھەردىن بىر مىنۇت ئايرىلىشقىمۇ كۆزۈڭ قىيماي قالاتتى، لېكىن سەن روھىي ھالىتىڭدە يۈز بېرىۋاتقان بۇ قارىمۇقارشى ئوي - خىياللارنىڭ پەقەت رازىيەنى دەپلا پەيدا بولغانلىقىنى چۈشىنەتتىڭ.

سەن پەقەت رازىيە ئۈچۈن، رازىيەنىڭ بەختى ئۈچۈن ھەممىدىن كېچىشكە، ھەرقانداق دەھشەتلىك ئازابلارغا بەرداشلىق بېرىشكە رازى ئىدىڭ.

سەن رازىيە بىلەن يولغا چىقىشقا بىر كۈن قالغاندا كۆرۈشۈشكە ۋەدىلەشكەنىدىڭ. سەن ۋەدىلەشكەن جايغا دەل ۋاقتىدا يېتىپ كەلدىڭ - دە، ھىلال ئاينىڭ كۈمۈش نۇرىدا ئۆزىنى مەجنۇنتالىنىڭ دالدىسىغا ئېلىپ تۇرغان رازىيەنى ۋە ئەتلەس كۆڭلىكى ئۈستىدە يىلاندەك تولغىنىپ تۇرغان بىر تال توم ئۆرۈمە چېچىنى كۆرۈپ ھاياجىنىڭنى باسالماي قالدىڭ، لېكىن بەڭباش ھېسسىياتىڭغا ھاي بېرىپ مەيدە يانچۇقۇڭدىكى، رازىيەنىڭ تەلىپى بويىچە ئالغاچ كەلگەن يالغۇز چۈشكەن تۆت سۈڭلۇق سۈرىتىڭنى ئېلىپ ئۇنىڭغا ئاستا تەڭلىدىڭ. ئۇ قولۇڭدىكى سۈرەتنى ئېلىۋېتىپ ئاستاغىنا پىچىرلىدى.

— شۇنداق قىلىپ، ئەتە ماڭىدىغان بولدىڭمۇ؟

رازىيەنىڭ سوئالىغا بېشىڭنى لىڭشىتىپ جاۋاب بەردىڭ. گەپ قىلىش ئۈچۈن ئاغزىڭنى ئاچساڭلا يىغلاپ تاشلايدىغاندەك بىلىنىپ لەۋلىرىڭنى مەھكەم يۇمۇۋالدىڭ. ئەگەر رازىيە «بولدى، بارماڭ، ئېزىز، مۇشۇنداق پات - پات كۆرۈشۈپ تۇرايلى» دەپ

بىر ئېغىز گەپ قىلسا، ئەتىدىكى سەپەرنى ھېچنېمىگە قارىمايلا بىكار قىلىۋېتىشكە رازى ئىدىڭ. شۇڭلاشقىمۇ سەن ئەنە شۇنداق تەمەدە ئۇناڭ ئاغزىغا ئۇمىدلىنىپ قارىدىڭ، لېكىن ئۇنىڭدىن كۈتكىنىڭدەك جاۋابقا، ھەتتا بىرەر چىراي ئىپادىسىگىمۇ ئېرىشەلمىدىڭ.

ھەپتە ئاۋۋال ئۇنىڭغا ئىككى يىللىق يېراق يېزىغا خىزمەتكە بارىدىغانلىقىڭنى ئېيتقىنىڭدا، ئۇناڭ خۇشاللىق بىلەن: «بوپتۇ، ئېزىز، بېرىڭ. بۇ سىز ئۈچۈن دەل ۋاقتىدا كەلگەن ياخشى پۇرسەت بوپتۇ. ئۇيان ـ بۇيانلارنى كۆرۈپ بىر قىسىم ئىشلارنى ئاسانراق ئۇنتۇپ قالارسىز» دېگەن سۆزلىرىنى ئەسلەپ لەسسىدە بولۇپ قالدىڭ.

ـــ خوش، ئېزىز، ئاقيوللۇق بولۇڭ، ئۆزىڭىزنى ئاسرا!ڭ.

سەن رازىيەنىڭ خوشلاشماقچى بولۇپ دېگەن بۇ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ، قولىنى كاپپىدە تۇتتۇڭ ـ دە، يەنە بىر قولۇڭ بىلەن بېلىدىن مەھكەم قۇچاقلىدىڭ. ئۇ تۇيۇقسىز يۇز بەرگەن بۇ ئىشتىن سەل چۆچۈدى بولغاي، قۇچىقىڭدىن بوشىنىشقا تىرىشتى ۋە يۇلقۇنۇپ تۇرۇپ يالۋۇردى:

ـــ ئۇنداق... ئۇنداق قىلماڭ، ئېزىز، سەت تۇرىدۇ، ئۆتۈنۈپ قالاي...

رازىيەنىڭ بۇ ئۆتۈنۈشلىرىگە پەرۋاسۇ قىلماستىن ئۇنى تېخىمۇ بەك قۇچاقلاپ تاتلىق لەۋلىرىگە، دۇگىلەك يوغان كۆزىگە، مەرمەردەك ئاپپاق بويۇنلىرىغا قانماي سۆيۈشكە باشلىدىڭ. رازىيە بىرئاز قارشىلىق كۆرسىتىپ باققاندىن كېيىن ئۆزىنى ئاستا ـ ئاستا ئىختىيارىڭغا قويۇۋەتتى.

سەن قۇچىقىڭدا سىمابتەك لىغىرلاۋاتقان رازىيەنى خۇددى قۇچاقتا ئۇخلاپ قالغان كىچىك بالىنى ئۇيقۇسىنى ئويغىتىۋەتمەسلىك ئۈچۈن ئاۋايلاپ ياتقۇزغاندەك مەجنۇنتال ئاستىدىكى چىملىققا ئاۋايلاپ ياتقۇزدۇڭ.

7

سەن ئىككى يىللىق خىزمەت جەريانىدىمۇ رازىيەنى پەقەتلا ئېسىڭدىن چىقىرالمىدىڭ. گەرچە بىر قىسىم روھىي ئازابلاردىن قۇتۇلغان بولساڭمۇ، لېكىن ھاياتنى قايتىدىن باشلاش ھەققىدە ھېچقانداق پىلان تۈزمىدىڭ. ھەرقانداق بىر ئايال زاتىنىڭ قەلبىگە سىڭىپ كىرىشىگە يول قويمىدىڭ.

سەن ئىككى يىل جەريانىدا ئۆزۈڭنى خىزمەتكىلا زورلىدىڭ. باشقا ھېچقانداق ئىشۇن ـ تاماشىلارغا بېرىلمىدىڭ. خىزمەتداشلار بىلەن قويۇق ئارىلاشمىدىڭ. شۇڭلاشقىمۇ ئىككى يىللىق ھاياتىڭ كۆل سۈيىدەكلا تىپتىنچ ئۆتتى.

سەن ئىككى يىللىق خىزمەتنى تاماملاپ قايتىپ كەلگىنىڭدە، بىرخىل ئاغرىتىشلىرىغا كۆنۈپ قالغان يۈرەك يارىڭنىڭ يەنە بىر قېتىم تاتلىنىدىغانلىقىنى خىيالىڭغىمۇ كەلتۈرمىگەنىدىڭ. ئەپسۇسكى، رېئاللىق يۈرەك يارىڭنى رەھىمسىز تىرناقلىرى بىلەن تاتىلاپ ئېچىۋەتتى.

سەن قايتىپ كېلىپلا ئاتا ـ ئانىڭنىڭ تويۇڭنى قىلىپ قويۇش توغرىسىدىكى تۈگمەس تەلەپلىرىگە دۇچ كەلدىڭ. ئۇلارغا ھازىرچە توي قىلماي تۇرۇش ھەققىدە ھەرخىل باھانە ـ سەۋەبلەرنى كۆرسىتىپ باقتىڭ، لېكىن ئۇلارنى قايىل قىلالمىدىڭ.

ئۆيلىنىشىڭ توغرۇلۇق ھەر قېتىم مەسلىھەت بولغاندا كۆز ئالدىڭغا رازىيەنى كەلتۈرەتتىڭ. رەھىمسىز رېئاللىقتىن، رازىيەنىڭ ھېچنېمىدىن ھېچنېمە يوقلا ئۆز ۋەدىسىدىن يېنىۋالغانلىقىدىن ــ بۇ تاكى ھازىرغىچە سېنىڭ كۆزقارىشىڭ ئىدى ــ باشقا بىرسى بىلەن توي قىلىۋالغانلىقىدىن قاقشايتتىڭ، ھەسرەتلىنەتتىڭ، ئازابلىناتتىڭ.

ھەر قېتىم تەڭتۇشلىرىڭنى ئايالى ۋە بالىلىرى بىلەن

ئۇچراتقىنىڭدا ياكى ئۇلارنى ئويان ـ بۇيانغا كېتىۋاتقان ھالەتتە كۆرگىنىڭدە، ئىچىڭگە پەسەيتكۈسىز بىر ئوت كىرىۋالاتتى. بۇ ئوت سېنى خېلى كۆنلەرگىچە قىينايتتى، ئۇخلاتمايتتى، ئارامىڭنى بۇزاتتى. ئەنە شۇنداق ۋاقىتلاردا رازىيە بىلەن توي قىلىشنى، ئوماق بالىلىرىڭنىڭ بولۇشىنى، ئۇلار بىلەن كۆڭلۈڭ تارتقان جايلارغا بىرىپ ئويناپ كېلىشنى خام خىيال قىلاتتىڭ. لېكىن، ئاشۇ خام خىياللىرىڭنىڭ ئەمدى ئەبەدىي ئەمەلگە ئاشمايدىغانلىقىنى ئېسىڭگە ئالغىنىڭدا تەقدىرىڭنىڭ كاجلىقىدىن زارلىناتتىڭ. ئوڭ كۆزىدە قاراپ باقمىغان تەقدىر ئۈستىدىن شىكايەت قىلاتتىڭ.

سېنى ھەممىدىن بەك تەتۈر قىينايدىغىنى رازىيەنىڭ سەممىي نەسىھەتلىرى ئىدى. سەن رازىيەنىڭ: «تولا جاھىللىق قىلمايلى توي قىلىۋېلىڭ، ئېرىز، تەقدىر ئاشۇنداق پۈتكەن ئوخشايدۇ، بىز ئەمدى ھەرگىز قوشۇلالمايمىز. بۇنداق يۇرۇھرسىڭىز ئۆزىڭىزنى نابۇت قىلىۋېتىسىز. بىچارە ئاتا ـ ئانىڭىزغىمۇ ئۇۋال، ئۇلار سىزنىڭ غېمىڭىزنى تولا يەپ تۈگىشىپ كېتىۋاتىدۇ. ئۆزىڭىزگە ئىچىڭىز ئاغرىمىسىمۇ ئاشۇلارغا بولسىمۇ ئىچىڭىز ئاغرىسۇن. مېنى خۇش بولسۇن دېسىڭىز، مەلۇماتلىق، ئەخلاقلىق قىزدىن بىرەرسى بىلەن دەرھال توي قىلىۋېلىڭ. ئىنسان ئۆزگەرتكىلى بولمايدىغان بىر قىسىم ئوڭۇشسىزلىقلارنى قوبۇل قىلىشنىمۇ بىلىشى كېرەك» دېگەن نەسىھەتلىرىنى ھەر قېتىم ئېسىڭگە ئالغىنىڭدا نېمە دېيىشىڭنى، نېمە قىلىشىڭنى بىلەلمەي قۇمغا چىقىپ قالغان بېلىقتەك تولغىناتتىڭ، لېكىن سەن بۇ تەتۈر تەقدىرنى ئۆزگەرتىشنىمۇ بىلمەيتتىڭ، بوپتىلا دەپ قوبۇل قىلىشنىمۇ بىلمەيتتىڭ.

سەن داداڭنىڭ نەسىھەت، تەنبىھ، پوپوزلىرىغا پەرۋاسۇ قىلمىدىڭ. ئەمما، بىر يىل ھەرقانچە كاجلىق قىلىپ، تىركىشىپ باققان بولساڭمۇ ئاخىرقى ھېسابتا ئاناڭنىڭ يالۇرۇشلىرىغا،

كۆز يېشىغا چىداپ تۇرالمىدىك. قەلبىڭدە مەھكەم ئورۇن ئالغان ئانىغا بولغان يۈكسەك ھۆرمەت، ئەقىدە ئاشۇ ئۇلۇغ ئانىنىڭ كۆز يېشىغا چىداپ تۇرالمىغان ۋىجدانىڭنىڭ خىتابى بىلەن بىرلىشىپ ئاخىر سېنى تىز پۈكتۈردى.

ــ بوپتۇ، ئانا، سىز خۇش بولىدىغان ئىش بولسا توي قىلسام قىلاي، ــ دېدىك سەن ئاخىر.

بۇ جاۋابىڭنى ئاڭلاپ ئاناڭنىڭ خۇشاللىقتىن چۆرگۈلەپ كەتكىنىنى، چىرايىدا بىر يىلدىن بېرى تۇنجى قېتىم ھەقىقىي بىر كۈلكىنىڭ بالقىپ چىققانلىقىنى كۆرۈپ ھەيران قالدىك.

ئاناڭنىڭ مۇشۇلارنىڭ ئارىسىدىن بىرسىنى تاللىۋالغىن بالام دەپ، ئالدىڭغا قويغان قىزلارنىڭ بىرنەچچە سۈرىتىنى كۆرۈپ، بىردىنلا رازىيەنىڭ ھېلىقى تۆت سۆڭلۈق سۈرىتىنى ئېسىڭگە ئالدىك، يۈرىكىڭ داغمال ياققاندەك ۋاژىدە ئېچىشتى.

سەن بۇ سۈرەتلەرنى ھەرقانچە ئاختۇرۇپمۇ ئۇلارنىڭ ئارىسىدىن رازىيەنىڭ سۈرىتىنى پەقەتلا تاپالمىدىك. كۆزۈڭ ھە دەپ رازىيەنىڭ سۈرىتىنى ئىزدەيتتى. شۇڭلاشقا، سۈرەتتىكى قىزلارنىڭ ھېچقايسىسىغا كۆزۈڭ چۈشمەيتتى، بارلىق ۋۇجۇدۇڭ بىلەن بىر تال ئۆرۈمە چېچىنى ئالدىغا تاشلاپ چۈشكەن گۈزەل سىيمانى ئىزدەيتتىڭ، ئىزدەيتتىڭ...

ــ ئېيتقىنا، كۆز نۇرۇم، ساڭا بۇ قىزلاردىن زادى قايسىسى يارىدى؟

سەن ئاناڭنىڭ بۇ سوئالىدىن چۆچۈپ ئېسىڭنى يىغدىڭ. بۇ سۈرەتلەرنى يۈزمىڭ قېتىملاپ ئاختۇرۇپمۇ قەلب قەسىرىڭدىكى مۇقەددەس پەرىشتىنىڭ سىيماسىنى ھەرگىز تاپالمايدىغانلىقىڭغا ئىشەنمىدىڭ ــ دە، بىچارە يۈرىكىڭ دەرد ــ ھەسرەتتىن ئېزىلىپ كەتتى، ۋۇجۇدۇڭ مۇڭلانغان ھالدا ئۇنسىز داد ــ پەريات كۆتۈرەتتى.

ئاناڭنىڭ تېخىچىلا جاۋاب كۈتۈپ، تەقەززالىق بىلەن تۇرۇۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ خامۇشلۇق بىلەن جاۋاب بەردىڭ.

ــ ئۆزىڭىز تاللاڭ، ئانا. ئۆزىڭىزگە ئەڭ ياخشى كېلىدىغان قىزنى تاللاڭ. ماڭا بەربىر، ماڭا ئادەملا بولسا بولدى.

سەن شۇ جاۋابنى بېرىۋېتىپ چانقىڭدا لىغىرلاپ تۇرغان كۆز يېشىڭنى توختىتىۋالالمىدىڭ.

سەن ئىززەت بىلەن توي قىلىش گۇۋاھنامىسى ئېلىش ئۈچۈن خەلق ئىشلىرى ئىدارىسىگە بارغۇچە بولغان ئارىلىقتا پەقەت ئىككى قېتىملا يۇز كۆرۈشتۇڭ. سەن ئۇنى بىرىنچى قېتىمدا، رەسمىيەت ئۈچۈن ئاتا ــ ئاناڭ بىلەن ئىززەتنىڭ ئۆيىگە ئۇنىڭ بېشىنى باغلاپ قويۇش ئۈچۈن چاي ئېلىپ بارغاندا كۆردۈڭ. ئىككىنچى قېتىمدا، توي قىلىش گۇۋاھنامىسىگە چاپلاشقا سۈرەتكە چۈشكىلى بىلىلە بارغاندا كۆردۈڭ. سەن ئۇنىڭ سۈرەتتەك گۈزەل ھۆسن ــ جامالىغا پەقەتلا قىزىقمىدىڭ. ئۇنىڭغا بىر ئېغىزمۇ ئارتۇق گەپ قىلمىدىڭ. ئۇنىڭ تارتىنچاقلىقى، كەم سۆزلۈكىدىن، تولا گەپ سوراپ كۆڭلۈڭنى بىئارام قىلمىغانلىقىدىن خۇش بولدۇڭ.

مانا ھازىر سەن ئۇنىڭ بىلەن توي قىلىش گۇۋاھنامىسى ئېلىش ئۈچۈن بىللە كېتىۋېتىپمۇ خۇددى تونۇشمايدىغان يات كىشىلەردەك جىملا ماڭدىڭ. ۋۇجۇدۇڭدا خۇشاللىق، بەخت، شوخلۇقىنىڭ ئىزناسىمۇ يوق ئىدى. ئەنە شۇنداق شارائىتتا، ھەرقانداق يېگىتلەرنىڭ ھېسسىياتىدا بولىدىغان ئۆزگىرىش ۋە باشقا ئۆزگىچە ئالامەتلەرنى سېزىنىڭ ۋۇجۇدۇڭدىن ھەرقانچە ئىزدەپمۇ تاپقىلى بولمايتتى. سەن ھېسسىياتى ئۆلگەن گاچىغىلا ئوخشاپ قالغانىدىڭ. يولدا بىر گۈزەل نازىنىن بىلەن توي قىلىش گۇۋاھنامىسى ئالغىلى ئەمەس، ئۆزۈڭ يالغۇز بازار ئايلانغىلى ماڭغاندەك كېتىۋاتاتتىڭ.

سەن بۇگۈن بەئەينى تىلسىز، زۇۋانسىز، گاچا ئىدىڭ.

سەن توي خېتى كېسىپ بېرىشكە مەسئۇل خەلق ئىشلىرى خادىمىنىڭ سوربغان ھەربىر سوئالىغا پەقەت «ھەئە»، «شۇنداق»

دېيىش بىلەنلا كۆپايىلەندىك.

سەن خەلق ئىشلىرى خادىمىنىڭ، سېنى ئەزىزەت بىلەن مەڭگۈ بىر ياستۇقتا باش قويۇپ تەڭ قېرىشىڭنى، بىر ئۆمۈر بەختلىك ھايات كەچۈرۈشۈڭنى تىلەپ تۇرۇپ ئۇزارتقان توي قىلىشقا رۇخسەت قىلىش گۇۋاھنامىسىنى رەسمىيەت يۈزىسىدىن بولسىمۇ «رەھمەت» دەپ قويماي قولۇڭغا سوغۇقلا ئالدىڭ ـ دە، چىقىپ كېتىش ئۈچۈن ئىشىك تەرەپكە بۇرىلىپ قېتىپلا قالدىڭ.

سەن رازىيە بىلەن بۇ يەردە بۇنداق ھالەتتە ئۇچرىشىپ قېلىشنى خىيالىڭغىمۇ كەلتۈرمىگەنىدىڭ.

رازىيەمۇ بوسۇغىدىن ئاتلاپ، سېنى كۆرۈپ تۇرۇپلا قالدى ۋە تامدەك تاتاردى.

سەن رازىيەنىڭ كۆزىگە ئەجەبلىنىش، ھەيرانلىق نەزىرىڭ بىلەن تىكىلدىڭ. ئۇنىڭ سېزىلەرلىك دەرىجىدە تىترەۋاتقان نازۇك قەددىگە، مۇشت، تاياق زەربىدىن كۆكەرگەن، زېدە بولغان سولغۇن، ئوماق جامالىغا ئىچ ئاغرىتىش بىلەن قاراپلا قالدىڭ. چۈڭۈلۈپ، پاخپىيىپ كەتكەن بىر تال ئۆرۈمە چېچىنى كۆرۈپ يۈرىكىڭ ۋىزىلدە ئېچىشتى ـ دە، ئۇنىڭ قېشىدا ھاكاۋۇرلارچە گىدىيىپ تۇرغان، پاكىز كىيىنگەن ئوتتۇز بەش ـ قىرىق ياشلار ئۆپچۈرىسىدىكى ئادەمگە نەپرەت بىلەن قارىدىڭ.

سەن رازىيەنىڭ كۆزى ئارقىلىق «چىقىپ كېتىڭ» دەپ قىلغان ئىشارىتىگە پەرۋاسۇ قىلمىدىڭ، ئىككى مۇشتۇمۇڭ مەھكەم تۇگۈلگەنىدى.

سەن رازىيەنىڭ ئېرىنىڭ شىكايىتىگە قۇلاق سالدىڭ. ئۇ خەلق ئىشلىرى خادىمىغا ئايالى ــ رازىيەنىڭ يېنىدىن ئاشنىسىنىڭ ــ بۇ سۆز قۇلىقىڭغا مۇشت بىلەن ئۇرغاندەك ئاڭلاندى ــ سۆرىتىنى تېپىۋالغانلىقىنى ۋە ئايالىنىڭ توي قىلغاندىن تارتىپ تاكى بۈگۈنگىچە ھەر كېچىسى ئاشنىسىنىڭ ئىسمىنى ئاتاپ جۆيلۈپ چىقىدىغانلىقىنى، بۈگۈن ئاشۇ

سۈرەتتىن ئىبارەت پاكىتنى قولغا چۈشۈرگەنلىكى ئۈچۈن نىكاھتىن ئاجراشماقچى بولۇپ كەلگەنلىكىنى ئېيتىپ بىر تالاي دادلىدى. ئۇ ھەربىر سۆزىنىڭ ئارىلىقىدا رازىيەنى «بۇزۇق»، «شەرمەندە» دېگەندەك يامان سۆزلەر بىلەن ھاقارەتلەيتتى. بۇ ھاقارەتلەر سېنىڭ يۈرىكىڭگە خەنجەر بولۇپ سانجىلاتتى. ئەمما، سەن يەنىلا ئېيتقۇسىز خۇشاللىقتا، بەختىيارلىقتا چۆمدۈڭ. يۈرىكىڭگە تاتلىق، ھارارەتلىك بىر ئېقىم ئېقىپ كىرگەندەك راھەتلەندىڭ. بىر چەتتە ئۇنسىز سۈكۈت قىلىپ تۇرغان رازىيەگە چەكسىز مۇھەببەت بىلەن تەلمۈردۈڭ.

سەن ئىززەتنىڭ كېتەيلى دەپ پات - پات نوقۇپ قويۇشلىرىغا پەرۋاسۇ قىلماستىن، تۇرغان جايىڭدىن قىمىرلىماي تۇرۇپ ھەمىنى ئاڭلىدىڭ. رازىيەنىڭ سۆزەتنى ئېرىنىڭ قولىدىن تارتىۋېلىپ، ئاغزىغا سېلىپ يۇتۇۋەتكەنلىكىنى، بۇ ئىشلارنى رازىيەنىڭ يوشۇرمايلا ئېتىراپ قىلغانلىقىنى، ئۆزىنىڭمۇ نىكاھتىن ئاجرىشىشقا رازى ئىكەنلىكىنى تولۇق ئاڭلىدىڭ. لېكىن، رازىيەنىڭ نىكاھتىن ئاجرىشىشقا رازى ئىكەنلىكىنى ئاڭلاپ قولۇڭدىكى ھازىرلا ئالغان توي قىلىش گۇۋاھنامەڭگە شۇنداقلا قارىدىڭ - دە، كۆڭلۈڭ خام ياغ ئېچىۋالغاندەك بىر قىسىملا بولۇپ قالدى. سەن بارلىق دەرد - ئەلىمىڭنى قولۇڭدىكى نىكاھلىنىش گۇۋاھنامىسىدىن ئالماقچى بولغاندەك، كۆچلۈك بارماقلىرىڭ بىلەن قاتتىق مۇجۇدۇڭ.

سەن ھازىرنىڭ ئۆزىدىلا قولۇڭدىكى بۇ نىكاھلىنىش گۇۋاھنامىسىنى قايتۇرۇۋېتىپ، يېڭىباشتىن رازىيە بىلەن توي قىلىش گۇۋاھنامىسى ئېلىشنى تولىمۇ ئارزۇ قىلاتتىڭ. ئەپسۇسكى، رېئاللىقنىڭ، ئاشۇ رەھىمسىز رېئاللىقنىڭ ئۆزۈڭ بىلەن ئېلىشۋاتقانلىقىنى، بۇ ئارزۇيۇڭنىڭ ئەمەلگە ئېشىشىغا ھەرگىز يول قويمايدىغانلىقىنى بىلەتتىڭ.

سەن پۈتكۈل ۋۇجۇدۇڭنى قىيناۋاتقان ئازاب ۋە ئۆكۈنۈشلەرنى زورىغا بېسىپ تۇرۇپ، خەلق ئىشلىرى خادىمى بىلەن رازىيەنىڭ

سۆزلىرىگە قۇلاق سالدىڭ.

ــ ئېرىڭىزنىڭ دېگەن گەپلىرى راستمۇ، سىڭلىم؟

ــ راست.

ــ سۇرەتتىكى ئۇ يىگىت كىم؟

ــ قەلبىمنىڭ ئىگىسى.

ــ ئەمسە نېمىشقا ئۇنىڭ بىلەن توي قىلمىدىڭىز؟

ــ بۇ سوئاللارغا جاۋاب بېرىشنى رەت قىلىمەن.

ــ سىز بىر ئەرنىڭ نىكاھىدىكى ئايالىنىڭ ئىككىنچى بىر ئەرگە مۇھەببەت قويۇشىنىڭ ئەخلاق ۋە قانۇن مىزانىغا خىلاپ ئىكەنلىكىنى بىلمەمسىز؟

ــ ئەخلاق بىلەن قانۇن يۇرەككە، ۋىجدانغا ھۆكۈمرانلىق قىلالمايدۇ!

ــ ئۇ يىگىتنى ھېلىمۇ ياخشى كۆرەمسىز؟

ــ ئۇنى مەڭگۈ ياخشى كۆرىمەن.

سەن رازىيەنىڭ ئاۋازىنىڭ تىترەۋاتقانلىقىنى سەزدىڭ. شۇ دەقىقىدە ئۆزۈڭنى جاھاندىكى ئادەملەرنىڭ ئەڭ بەختلىكى دەپ ھېسابلىدىڭ. رازىيەنىڭ ئۆز ئاغزى بىلەن دېيىلگەن بۇ سۆزلەر ۋۇجۇدۇڭغا ئاجايىپ تاتلىق بىر لەززەت بەخش ئەتتى. يۈرىكىڭ ھاياجان بىلەن دۈپۈلدەشكە باشلىدى.

رازىيە نىكاھتىن ئاجرىشىش رەسمىيەتلىرىنى بېجىرىپ بولۇپلا، چىرايىڭغا قاراشتىن نومۇس قىلغاندەك، يەردىن ئۈستۈن قارىماي ئىشخانىدىن چىقتى ـ دە، ۋېلىسىپىتىگە مىنىپ ئۇچقاندەك كېتىپ قالدى. سەن ئۇنىڭ كەينىدىن بېلىدە شوخلۇق بىلەن تولغىنىپ تۇرغان، بىر تال قىلىپ ئۆرۈلگەن توم ئۆرۈمە چېچىغا قاراپ بىر ھازا تۇرۇپ قالدىڭ.

سەن قېشىڭدا ساڭا ھېيىقىش بىلەن تەلمۈرۈپ تۇرغان ئىززەتكە پەرۋاسۇ قىلمىدىڭ. ھازىرلا ئالغان نىكاھلىنىش گۇۋاھنامەڭنىڭ بارماقلىرىڭ ئارىسىدا مۇجۇلۇپ، تىتىلىپ كېتىۋاتقانلىقىنىمۇ سەزمەيتتىڭ.

سەن ئايالىڭ بىلەن زىبا قامىتىنى تۇتقىلى بولمايدىغان، ئاي جامالىنى، بىر تال تۇم ئۆرۈمە چېچىنى سىلىغىلى بولمايدىغان بىر گۈزەل سىيمانىڭ ئارىسىدا ياشايتتىڭ.

بىرسى تېنىڭگىلا ئىگە بولۇپ قېشىڭدىن يەنە بىرسىنى قوغلاۋاتقانلىقىنى، بىرسى دىلخانىڭغا مەھكەم بېكىنىۋېلىپ، يەنە بىرسىنىڭ تىنىقىنىمۇ كىرگۈزمەسلىك ئۈچۈن قەلب قەسىرىڭنىڭ ئىشىكىنى مەھكەم تاقىۋالغانلىقىنى پەقەت سەنلا بىلەتتىڭ.

8

سەن ئىززەت بىلەن توي قىلىشتىن بىردىنلا يالتىيىۋالدىڭ. ئاتا ـ ئانىڭنىڭ بۇ ئىشىنىڭ سەۋەبىنى سۈرۈشتۈرۈپ سورىغان سوئالىغا جاۋاب بېرىشتىن باش تارتتىڭ.

سەن توي قىلىش گۇۋاھنامىسى ئالغىلى بارغان كۈنى، رازىيەنىڭ خەلق ئىشلىرى خادىمىغا تەمكىنلىك بىلەن ئېيتقان سۆزلىرى قۇلىقىڭدىن پەقەتلا نېرى كەتمەيتتى. سەن ئىززەت بىلەن توي قىلىشقا ماقۇل بولۇپ، رازىيەنىڭ ئالدىدا كەچۈرگىلى بولمىغۇدەك چوڭ بىر گۇناھلىق ئىش قىلىپ سالغانىدەك ئۆزۈڭنى ئۆزۈڭ ئەيىبلەيتتىڭ. رازىيەنى ئىزدەپ تېپىپ ئۇنىڭدىن گۇناھىڭنى تىلىمەكچى، ئەپۇسىغا، كەچۈرۈشىگە ئېرىشمەكچى بولدۇڭ، لېكىن سەن رازىيەنى تولۇق بىر ئاي ئىزدەپمۇ ھېچ يەردىن تاپالمىدىڭ. ھەر قېتىم ئىزدەپ بارغىنىڭدا ئىشىككە سېلىنغان يوغان قارا قۇلۇپ سېنى ئۇنسىز قارشى ئالاتتى. قوشنىلىرىدىن سۈرۈشتۈرۈپمۇ ئۇنىڭ نەگە كەتكەنلىكى توغرۇلۇق قىلچىلىك ئۇچۇر ئالالمىدىڭ. سەن ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشەلمىگەنسېرى ھەسرەتلىنەتتىڭ، تىت ـ تىت بولاتتىڭ، ئانىڭنىڭ تويۇڭنى تېزرەك قىلىۋېتىش توغرۇلۇق تولا يالۋۇرۇپ تۆككەن كۆز ياشلىرىنى كۆرۈپ، تەڭقىسلىقتا تېخىمۇ بەك قىينىلاتتىڭ.

ساڭا ئىززەت بىلەن قىلىدىغان تويدىن يېنىۋېلىشقا ھېچقانداق ئورۇن، سەۋەب قالمىغاندى. ئۇنىڭ ئۈستىگە تويىنىڭ بارلىق چوڭ ـ كىچىك تەييارلىقلىرى پۈتۈپ بولغانىدى.

سەن كەينىڭگە خېلىلا تارتىشقاندىن كېيىن توي كۈنىنى ئاخىر بېكىتىپ بەردىڭ ـ دە، خىزمەتداشلىرىڭ ۋە دوستلىرىڭغا خالا ـ خالىماس باغاق يازدىڭ.

سەن توي كۈنى ئاتا ـ ئاناڭ ۋە دوستلىرىڭنىڭ زورلىشى بىلەن چاچ ـ ساقاللىرىڭنى بىر قۇر ياساتقان بولدۇڭ. سەن بەئەينى نائۈستا ھەيكەلتىراشنىڭ قولىدىن چىققان ناچار لاي ھەيكەلگە ئوخشاپ قالغانىدىڭ. چىرايىڭ، كۆزۈڭ، لەۋلىرىڭدىن ھېسسىيات دەيدىغان نەرسىنىڭ ئىزناسىنمۇ تاپقىلى بولمايتتى. بارلىق يىگىتلەرگە ئوخشاش توي كۈنىدىكى خۇشاللىق، بەخت ساڭا پۈتۈنلەي يات ئىدى. دوستلىرىڭنىڭ ئارىغا ئېلىۋېلىپ گىتار چېلىپ، ناخشا توۋلاشلىرى، قىزىق ـ قىزىق چاقچاقلارنى قىلىشلىرى پەقەتلا قولىڭغا كىرمەيتتى، ئۇلارنىڭ كەيپىياتىڭنى كۆتۈرۈشكە ئۇرۇنۇپ قىلغان چاقچاقلىرىنى جاۋابسىز قالدۇراتتىڭ. چۈنكى، ئۆزۈڭ ئۆيدە ئولتۇرغىنىڭ بىلەن خىيالىڭ رازىيە بىلەن غايىۋى دۇنيادا سەيلە قىلاتتى.

سەن قىزنى كۆچۈرۈپ كېلىشكىمۇ خۇددى بىرسى بوينۇڭدىن قىل ئارغامچىدا باغلاپ سۆرىگەندەكلا باردىڭ. موللام ئىززەت بىلەن نىكاھىڭنى ئوقۇشقا باشلىغاندا دوستلىرىڭنىڭ: «تويىنىڭ قىزىقچىلىقى بولمىسا بولمايدۇ. شۇڭا، موللام نىكاھىڭنى ئوقۇپ قىزنى ئەمرىڭگە ئالدىڭىزمۇ دەپ يەتتە قېتىم سورىغاندا ئاندىن ئالدىم دېگىن» دەپ ئۆگىتىشلىرىگە پەرۋاسۇ قىلماستىن، بىرىنچى قېتىمدىلا «ئالدىم» دەپلا جاۋاب بېرىۋەتتىڭ. لېكىن، سەن شۇ ۋاقىتتا ئىچىڭدە «رازىيەنى نىكاھىمغا ئالدىم» دېگىنىڭنى ئۆزۈڭدىن بۆلەك ھېچكىم بىلمەيتتى.

سەن قىزنى يۆتكەپ ئەكەلگەندىن كېيىن قىز قولداشلىرىنىڭ قاتتىق تەلىپىگە ئاساسەن، بولغۇسى ئايالىڭنى ھۇجرىغا

قۇچىقىدا كۆتۈرۈپ ئەكىرگەن بولسىمۇ، لېكىن ۋۇجۇدۇدا ھېچقانداق ئۆزگىرىش، ھاياجانلىنىش يۈز بەرمىدى، سەن ھۇجرىدىن چىقىپ دوستلىرىڭنىڭ قېشىغا يەنىلا ئاۋۇالقى سوغۇق، بىپەرۋا، ھېسسىياتسىز كەيپىياتتا يېنىپ چىقتىڭ. دوستلىرىڭنىڭ چاقچاقلا پۈتلاپ يىگىتلىك غۇرۇرۇڭغا تېگىدىغان سۆزلەرنى قىلىپ ئاغزىڭنى تاتىلاشلىرىغا، كەيپىڭنى كۆتۈرۈشكە ئۇرۇنۇشلىرىغا، كىملەرنىڭدۇر توي كېچىدىكى «جەڭ»نىڭ غەلىبىسىنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن، ئالدىن تەييارلىق كۆرۈپ قويۇشقا تېگىشلىك ھۇجۇم قىلىش، تاكتىكا ئىشلىتىش ھەققىدىكى ئەمەلىي تەجرىبىلىرىنى سۆزلەپ بېرىشلىرىگىمۇ پەرۋا قىلمىدىڭ.

دوستلىرىڭ توي ھارىقىنى تۆگىتىپ ئىچىشكەندىن كېيىن يەنە قىزىقچىلىق قىلىشقا رايى بارماي قايتىشتى. سەن ئۇلارنىڭ ياخشى تىلەكلىرىگە ھېچقانداق ئىپادە بىلدۈرمەي ئۆزىتىپ قويدۇڭ.

شۇ دەقىقىدە قىز ھۇجرىسى سەن ئۈچۈن تەرىپلەپ بەرگۈسىز قورقۇنچلۇق بىر جاي ئىدى. سەن ئۇ يەرگە مەڭگۈ كىرمەسلىكنى ئارزۇ قىلاتتىڭ، لېكىن يىگىتلىك غۇرۇرۇڭ بۇ ئارزۇيۇڭغا يول قويمايتتى. سەن ھۇجرىغا كىرىپلا ئىززەتنىڭ ئورنىدا رازىيەنى كۆرۈشنى، ئۇنىڭ بىر تال قىلىپ ئۆرۈلگەن توم ئۆرۈمە چېچىنى پۇراشنى، يۈزۈڭگە، كۆزۈڭگە سۈرتۈشنى ئارزۇ قىلاتتىڭ. ئەمما، رېئاللىق بۇ شەرىن ئارزۇيۇڭنىڭ ئەكسىچە ئىدى.

سەن خامۇشلۇق، بىزارلىق، مەيۈسلۈك ئىلكىدە خۇددى ئۇستۈڭگە تاغ يۆكلىۋالغاندەك قەدىمىڭنى ناھايىتىمۇ تەسلىكتە ئېلىپ، ھۇجرىنىڭ بوسۇغىسىغا قەدەم باستىڭ...

سەن شۇنىڭدىن ئېتىبارەن رازىيەنى توپتوغرا ئون يىل كۆرەلمىدىڭ. كۆرەلمىدىڭلا ئەمەس، ئونىمىڭ قېتىم ئىزدەپمۇ تاپالمىدىڭ. خەت ـ خەۋىرىنىمۇ ئالالمىدىڭ.

سەن ئاشۇ ئون يىل ئىچىدە خىزمىتىڭدە زور دەرىجىدە ئىلگىرىلىدىڭ. خېلى زور نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈردۇڭ. چۈنكى، سەن سۇبھى ئاقىرىش بىلەن تەڭلا ئىدارەڭگە بىر بېرىۋالساڭ تاكى قاراڭغۇ چۈشكەندە ئۆيگە كېلەتتىڭ. سەن شەخسىي تۇرمۇشۇڭدىكى بارلىق ئوڭۇشسىزلىقلارنى، ئازاب، دەرد ئەلەملەرنى ئۇنتۇپ كېتىش ئۈچۈن ئۆزۈڭنى خىزمەت، كەسىپكە ئەنە ئاشۇنداق قاتتىق ئۇراتتىڭ. دەم ئېلىش، ھېيت ـ بايرام كۈنلىرىدىمۇ دەم ئالماي ئىشلەيتتىڭ. كۆپ ۋاقىتلاردا كېچە ـ كېچىلەپ ئىشخاناڭنىڭ چىرىغى ئۆچمەيتتى.

سەن ئۆيۈڭگە ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە بارماسلىقىنى تىرىشاتتىڭ. ئايالىڭنىڭ مۇھەببەت ئىزدەپ تەلمۈرۈشلىرىگە، سۈركىلىشلىرىگە پەرۋاسۇ قىلمايتتىڭ. سەن ئەرلىك مەجبۇرىيىتىڭنى پەقەت ھېسسىياتسىز، كۆڭۈلسىز ھالدا ئۆزۈڭ خالىمايدىغان بىرەر ئىشقا مەجبۇرلانغاندەك مېخانىكىلىق كەيپىياتتا ئورۇنلايتتىڭ. سەن ئۇچۇن ئائىلە ھاياتىڭ ئەنە ئاشۇنداق مەنىسىز ئىدى.

سەن پەقەت خىيالىڭدىكى، يۈرىكىڭدىكى رازىيە بىلەن بىللە ياشايتتىڭ، مۇڭدىشاتتىڭ، خىيالىي، ساماۋى دۇنيادا سەيلە قىلاتتىڭ. ئائىلە ۋە خىزمەتتە ئۇچرىغان ھەرقانداق ئوڭۇشسىزلىق، كۆڭۈل رەنجىشلىرىنى پەقەت خىيالىڭدىكى ئاشۇ رازىيەگىلا تۆكەتتىڭ ھەمدە شۇ خىيالىڭدىكى دىلكەشىڭدىنلا تەسەللى تاپاتتىڭ.

سەن ئايالىڭنى، ئارقىمۇئارقا دۇنياغا كۆز ئاچقان بىر ئوغۇل، بىر قىز پەرزەنتىڭنى خىيالىڭغىمۇ كەلتۈرۈپ قويمايتتىڭ. ئايالىڭغا ئەرلىك ئىشق ـ مۇھەببەت، بالىلىرىڭغا ئاتىلىق مېھىر ـ مۇھەببەت بەرمەيتتىڭ، بېرىشنىمۇ ئېسىڭگە كەلمەيتتى.

سەن ئاشۇ بۇرۇقتۇرمىلىق، خامۇشلۇق، زېرىكىشلىك ئىچىدە ئۆتكۈزگەن ئون يىللىق لەززەتسىز ئائىلە ھاياتىڭدا ئايالىڭنىڭ ئېڭىدا نامدا ئەر، بالىلىرىڭنىڭ ئېڭىدا نامدا ئاتا، لېكىن ھەر

ئىككىسىنىڭ نەزىرىدە ياتلا بىر ئەركەك بولۇپ قالغانلىقىنى پەقەتلا سەزمەيتتىڭ. ئايالىڭنىڭ چىرايىدىكى، شەھلا كۆزلىرىدىكى، ئوماق لەۋلىرىدىكى مۇھەببەتلىك قاراش، تەلمۈرۈش ئىپادىلىرىنىڭ بارا ـ بارا زېرىكىش، بىزار بولۇش، خالىماسلىق، ۋاز كېچىش، قىزىقماسلىق ئىپادىلىرىگە ئالمىشىۋاتقانلىقىنى، بالىلىرىڭنىڭ سەندىن بارا ـ بارا ياتلىشىۋاتقانلىقىنى، بۇرۇنقىدەك ئەركىلىمەيدىغان، ئالدىڭغا يۈگۈرۈپ چىقمايدىغان، بۇدرۇق قوللىرى بىلەن بوينۇڭغا ئېسىلمايدىغان، ئۇنى ـ بۇنى سورىمايدىغان، ئازرۇ ـ ئارمانلىرىنى، تەلەپلىرىنى ئېيتمايدىغان بولۇپ قالغانلىقىنى پەقەتلا سەزمەيتتىڭ.

سەندە بۇ ئۆزگىرىش، ئالامەتلەرنى كۆرگۈدەك كۆز، سەزگۈدەك سەزگۈ يوق ئىدى. سەن ئۇنى رازىيە بىلەن تەڭلا يوقاتقانىدىڭ. سېنىڭ پۈتكۈل ئەس ـ يادىڭ يەنىلا رازىيەدە، ئاشۇ دۈگىلەك چوڭ كۆزلەردە، ئوماق، تاتلىق لەۋلەردە، كۆكسىدە يىلاندەك تولغىنىپ تۇرىدىغان بىر تال قىلىپ ئۆرۈلگەن توم ئۆرۈمە چاچتا ئىدى.

سەن ئايالىڭ بىلەن زىبا قامىتىنى تۇتقىلى بولمايدىغان، بىر تال قىلىپ ئۆرۈلگەن توم ئۆرۈمە چېچىنى سىلىغىلى بولمايدىغان بىر گۈزەل سىيمانىڭ ئارىسىدا ياشايتتىڭ. ئۆزۈڭ ئالدىنقىسىنىڭ قېشىدا، پىكىر ـ خىيالىڭ يەنە بىرسىنىڭ قېشىدا ئىدى. سەن روھىڭ بىلەن تېنىڭنى ئەنە ئاشۇنداق بۆلۈۋەتكەنىدىڭ.

9

سەن ئايالىڭنىڭ نىكاھتىن ئاجرىشىپ كېتىپ، بۇنداق بۇرۇقتۇرما، زېرىكىشلىك، كۆڭۈل، ھېسسىيات بىرلىكى بولمىغان ئائىلە ھاياتىنى؛ ئىشق ـ مۇھەببەتتىن مۇستەسنا

هالەتتە داۋاملىشۇاتقان مېخانىكىلىق ئەر - خوتۇنچىلىقىنى ئاخىرلاشتۇرۇش تەلىپىنى ئاڭلاپ دەسلەپ بىرئاز گاڭگىرىدىڭ، بۇنداق تەلەپنى ئۆزۈڭ بۇرۇنراق قويمىغانلىقىڭ ئۈچۈن ئىچىڭ ئېچىشتى. خورلانغاندەك، كەمسىتىلگەندەك ھېسسىياتقا كەلدىڭ، لېكىن شامال كىرگۈدەكمۇ يوچۇق قالدۇرماي پۈتۈنلەي ئېتىۋېتىلىپ، ئۇزاق مۇددەت قاراڭغۇ تۇرغان دىلخاناڭغا، تاقاقلىق روجەكلىرى ئېچىلىپ، پەردىلىرى قايرىلىپ ئاستا - ئاستا يورۇقلۇق چۈشكەندەك، يورۇتۇۋاتقاندەك ھېس قىلدىڭ.

سەن ئايالىڭ بىلەن بىر ياستۇققا باش قويغاندىن تارتىپ، ھەر كېچىسى داۋاملىق «رازىيە» دەپ جۆيلۈپ چىقىدىغانلىقىڭنى، داۋاملىق تۇن نىسپى بىلەن تەڭ رازىيەنىڭ ھېلىقى سۈرىتىگە قاراپ مۇڭلىنىپ، خىيال سۈرۈپ، ھەسرەتلىنىپ تۇنىنى تاڭغا ئۇلايدىغانلىقىڭنى بىلىپ قالغان ئايالىڭنىڭ سېنى ھەرقانداق قىلىپمۇ ئۆزىگە قارىتىشقا كۆزى يەتمىگەنده، سۈرۈشتۈرۈش، كۈندىلىك خاتىرەڭنى، خەت - چەكلىرىڭنى ئوغرىلىقچە كۆرۈش ئارقىلىق رازىيە بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىڭنى بىلۋالغانلىقىنى ۋە بىرنەچچە يىل توختىماي سۈرۈشتۈرۈش ئارقىلىق رازىيەنى ئىزدەپ تېپىپ، ئۇنىڭغا سەن بىلەن ئاجرىشىپ كېتىش نىيىتىگە كەلگەنلىكىنى ئېيتىپ، رازىيەنى يوشۇرۇنغان جايىدىن چىقىپ سەن بىلەن كۆرۈشۈشنى، سەن بىلەن قايتىدىن يارىشىۋېلىشنى تەلەپ قىلغانلىقىنى پەقەتلا بىلمەيتتىڭ.

سەن بۇ ئىشلارنى ئايالىڭدىن سىر تۇتقانلىقىڭ ئۈچۈن ئۆزۈڭنىمۇ، ئۇنىمۇ ۋە رازىيەنىمۇ توپتوغرا ئون يىل قىينىدىڭ.

مانا ئەمدى بۇ ئىشلارنى ئايالىڭنىڭ ئۆز ئاغزىدىن ئاڭلاپ ھەيران قالدىڭ. ئۇنىڭ ئالىيجانابلىقىدىن، مەردلىكىدىن خۇشالاندىڭ، ئەمما سەن ئايالىڭنىڭ دىلخاناڭنىڭ ئىشىك، دېرىزە، روجەكلىرىنى مەھكەم تاقىۋېلىپ، پەردىلىرىنى چۈشۈرۈۋېتىپ، ئۆزىنى دىلخاناڭدىكى ئاشۇ قاراڭغۇلۇقىغا،

پىنھانلىققا بەند قىلغان رازىيەگە يورۇقلۇق، كۈن نۇرىنى كۆرۈش ئىمكانىيىتىنى يارىتىپ بېرىش ئارقىلىق ئۆزىمۇ ئازادىلىككە، ھېسسىيات، كۆڭۈل پۈتۈنلۈككە ئېرىشمەكچى، مېخانىكىلىق ئەمەس، ھەقىقىي ئەرلىك سۆيگۈسىدىن بەھرىمەن بولماقچى بولۇۋاتقانلىقىنى بىلمەيتتىك.

سەن ئايالىڭنىڭ سېنى رازىيە بىلەن مۇرادىڭغا يەتكۈزۈش ئۈچۈن، ئون يىل ئەجىر سىڭدۈرگەن، پەرۋىش قىلغان، كۆيۈنۈپ تۇتقان ئۆيىدىن؛ خەقلەرنىڭ نەزىرىدە نىكاھتىن ئاجراشقان دېگەن ياماڭ ئاتاقا قېلىشتىن قورقمىغانلىقىدىن تەسىرلەندىڭ، لېكىن ئايالىڭنىڭ بۇنداق قىلىشتا يالغۇز رازىيە بىلەن سېنىڭ بەختىڭنىلا كۆزلەپ ئەمەس، ئۆزىنىڭمۇ بەختىنى، بۇنىڭدىن ئىككى يىل ئاۋۋال تونۇشۇپ، بىر - بىرىگە كۆڭۈل بېرىشكەن، بىر - بىرىگە دىل قەسىرىنىڭ ئىشىكىنى داغدام ئېچىپ بېرىشكەن، تېنىگە سېنى ئىگە قىلىپ قويۇپ، يۇرىكىنى، ھەقىقىي ئايالىق كۆڭلىنى، ھېسسىياتىنى تولۇق بېرىۋەتكەن خىزمەتدىشى بىلەن ھاياتىنى قايتىدىن باشلاش ئۈچۈن ئەنە ئاشۇنداق مەردلىك، ئالىيجانابلىق، باتۇرلۇق قىلىۋاتقانلىقىنى سەن ھەرگىز بىلمەيتتىڭ.

لېكىن، سەن ئايالىڭنىڭ شۇ ئالىيجانابلىقى، مەردلىكى ئارقىلىق سېنى، رازىيەنى ۋە ئۆزىدىن ئىبارەت ئۈچ تەننىڭ، ئۈچ روھنىڭ، ئۈچ يۈرەكنىڭ بارلىق ئازابلىرىنى بىراقلا تۈگەتمەكچى بولۇۋاتقانلىقىنى چۈشىنەتتىڭ.

سەن ئايالىڭدىن رازىيەنىڭ ھازىر نەدە ئىكەنلىكىنى، قانداقراق تۇرۇۋاتقانلىقىنى سوريدىڭ، لېكىن ئايالىڭ بۇ سوئالىڭغا نىكاھتىن ئاجرىشىش رەسمىيەتلىرىنى بېجىرىپ بولغان كۈنى جاۋاب بېرىدىغانلىقىنى ئېيتىپ تەلىپىڭنى رەت قىلدى.

سەن ئاتا - ئاناڭ ۋە ئىدارەڭگە، ئۇلارنىڭ نەسىھەت ۋە

قارشىلىقلىرىغا پەرۋامۇ قىلماي ئايالىڭ بىلەن قەتئىي ئاجرىشىدىغانلىقىنى ئېيتتىڭ. ئايالىڭمۇ سەندىن قەتئىي ئاجرىشىمەن دەپ تۇرغانلىقى ئۈچۈن، بۇ ئىشقا ھېچكىم ئارتۇق قارشىلىق كۆرسىتەلمىدى ۋە تەلىپىڭلارنى رەت قىلىۋېتەلمىدى.

سەن ئايالىڭ بىلەن ئاسانلا ئاجراشتىڭ. نىكاھتىن ئاجرىشىش رەسمىيەتلىرى تۈگىگەندىن كېيىن، ئايالىڭ قولۇڭغا بىر تال باغاقچىنى تۇتقۇزدى ـ دە، مەسخىرىلىك تەلەپپۇزدا سۆزلىدى:

ـــ مانا ئېلىڭ، بۇ رازىيەنىڭ ئادرېسى، ئون يىلدىن بېرى كۆيۈپ ـ پىشقىنىڭىز ئاساندىن چۈشكەن پەرىزاتمىكىن دېسەم بىر قېرى زات ئىكەنغۇ.

سەن ئىززەتنىڭ بۇ مەسخىرىلىك تەنىسىنى ئاڭلاپ قاتتىق غەزەپكە كەلدىڭ. تومۇرلىرىڭدىكى قانلىرىڭ بىردىنلا يۇزۈڭگە تەپتى، پۈت ـ قوللىرىڭ، لەۋلىرىڭ تىترىدى، سەن ئۇنىڭغا غەزەپ بىلەن ۋارقىرىدىڭ:

ـــ ئاغزىڭىزنى يۇمۇڭ، ئۇنى ھاقارەتلەشكە ھوقۇقىڭىز يوق. بىلىپ قويۇڭ، سىزدەكتىن يۈزنى يۇغۇرسىمۇ ئۇنىڭدەكتىن بىرسى پۈتمەيدۇ.

سەن باغاقچىدىكى ئادرېستىن رازىيەنىڭ شەھەر ئەتراپىدىكى يېزىدا تۇرۇۋاتقانلىقىنى بىلدىڭ. سەن پەقەت شۇنىلا بىلدىڭ. ئەمما، رازىيەنىڭ سېنى، سېنىڭ بەختىڭنى دەپ، ئاناڭنىڭ ئارزۇسى، تەلىپىگە كۆنۈپ بۇ سەھرالىغا كۆچۈپ چىقىپ ھىجران ئازابىدا ئون يىل يەككە ـ يېگانە ياشىغانلىقىنى پەقەتلا بىلمەيتتىڭ ۋە ئۇنىڭ بۇ يەردە توپتوغرا ئون يىل تارتقان جەبىر ـ جاپالىرىنىڭ بىرسىنىمۇ تەسەۋۋۇر قىلالمايتتىڭ.

سەن رازىيەنىڭ مەھەللىسىگە قاراپ ۋېلىسىپىتىڭنى تېز ـ تېز ھەيدەپ ماڭدىڭ. خىيالىڭدا رازىيەنىڭ قانداق قىياپەتتە ئالدىڭغا چىقىدىغانلىقىنى، سېنى قانداق ھالەتتە قارشى ئالىدىغانلىقىنى پەرەز قىلدىڭ. كۆز ئالدىڭدا ئۇنىڭ ئون يىل

ئاۋۇالقى گۈزەل سىيماسى پەيدا بولۇپ ۋۇجۇدۇڭنى تولىمۇ تاتلىق بىر سېزىم غىدىقلايتتى. خىيالىڭدا يېڭىدىن - يېڭى گۈزەل ئارزۇلار، ئارمانلار قانات قاقاتتى.

سەن كىشىلەردىن سوراپ يۇرۇپ رازىيەنىڭ ئۆيىنى تاپتىڭ. ئىچىگە تۇرلۇك گۈللەر تېرىلغان چاققانغىنا هويلىنىڭ دەرۋازىسى هاڭغىرقاي ئوچۇق ئىدى. سەن يۇرىكىڭنىڭ ئارامسىز تېپىچەكلەشلىرىنى زورىغا بېسىپ تۇرۇپ دەرۋازا زەنجىرىنى شاراقلاتتىڭ. هايال ئۆتمەي ئۆيىنىڭ ئىشىكى ئېچىلىپ رازىيە چىقىپ كەلدى - دە، سېنى كۆرۈپ بىر هازا تۇرۇپ قالدى.

سەن رازىيەنى كۆرۈپ هويلىنىڭ ئىچىگە ئېتىلىپ كىردىڭ - دە، ئۇنىڭ ئىككى قولىنى مەهكەم تۇتۇۋالدىڭ ۋە چۆرىسىگە ئۇششاق قورۇقلار چۈشكەن دۇگىلەك يۈغان كۆزلەرگە، بۇ كۆزلەردىن يىپى ئۈزۈلگەن مارجاندەك تۆكۈلۈۋاتقان ياشلارغا، ئون يىل ئاۋۇالقى ئوماقلىقىنى، جەلپكارلىقىنى تېخىچىلا يوقاتماي شۇ پېتىچىلا تۇرغان چىرايلىق قاڭشىرىغا، بىرئاز قورۇق چۈشكەن جاۋغايلىرىغا، قىزىللىقىنى يوقتىپ خىلىلا ئاقارغان لەۋلىرىگە، يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن چۈشۈپ بىرئاز ئىنچىكىلەپ قالغان بىر تال ئۆرۈمە چېچىغا، ئاندا - ساندا ئاق ئارىلىغان چېكە چاچلىرىغا تويماي قارىدىڭ.

— رازىيە... رازىيە ... — دەيتتىڭ سەن هاياجانلانغان هالدا.

— بۇ چۈشۈم ئەمەستۇ، ئېزىز؟ — دەيتتى ئۇمۇ ساڭا ياشلانغان كۆزى بىلەن تەلمۈرۈپ قاراپ.

سەن ئۇزاقتىن بېرى يىغلىپ قالغان، مانا ئەمدى يۇرىكىڭنى لەرزىگە سېلىپ تۇرغان بىر ئىچكى كۈچىنىڭ تەسىرىدە رازىيەنىڭ بېلىدىن مەهكەم قۇچاقلاپ باغرىڭغا باستىڭ. بۇنىڭغا ئۇ تېزلا قارشىلىق كۆرسەتتى.

— ئۆزىڭنى تۇتۇۋېلىڭ، ئېزىز، مەن هازىر بۇرۇنقى ياش، گۈزەل چوكان ئەمەس. يېشىمىمۇ بىر يەرگە بېرىپ قالدى. يىللار

قېرىتتى، چىرايىمغا قورۇق سالدى، ئەمدى مەن قېرىپ قالدىم.

سەن رازىيەنمۇ بۇ ئىلتىجالىرىغا قۇلاق سالمىدىڭ.

ــ ياق، رازىيە، ئادەم قېرىغان بىلەن يۈرىكى ۋە ئاشۇ يۈرەكتىن مەڭگۈلۈككە ئورۇن ئالغان سۆيگۈسى قېرىمايدۇ.

سەن شۇلارنى دەۋېتىپ ئۇنىڭ لەۋلىرىگە، يۈز ـ كۆزلىرىگە ئەسەبىيلەرچە سۆيدۈڭ. بىراۋنىڭ ئايرىپ تاشلىشىدىن ئەنسىرىگەندەك ئۇنى تېخىمۇ مەھكەم قۇچاقلىدىڭ...

1991ـ يىلى فېۋرال ـ ئاپرېل، يەكەن

ئاچچىق - چۈچۈك خەتلەر

1

قەدىرلىك دوستۇم ئابدۇسالام، سالامەت تۇرۇۋاتامسەن؟ مەكتەپتىن ئايرىلغاندىن بۇيانقى بۇ بىر يىل ئىچىدە ساڭا بىر پارچىمۇ خەت يازالمىدىم.

مانا ھازىر سېنى غايىبانە، دوستلارچە قۇچاقلاپ، سۆيۈپ، مۇڭدىشىپ، ئەپۇ سوراپ بۇ خېتىمنى يېزىۋاتىمەن، نەچچە يىلدىن بېرى ھېچكىمگە كۆرسەتمىگەن، پىنھان ساقلاپ ئاغزىنىمۇ ئاچمىغان سىر ساندۇقۇمنى ئاچتىم:

بىزنىڭ تۇنجى قېتىم تونۇشقان ۋاقتىمىز ئېسىڭدىمۇ؟

— سىز نەدىن؟

— يەكەندىن، ئۆزىڭىز چۇ؟

— غۇلجىدىن، ئىسمىڭىز نېمە؟

— ياسىنقاري، سىزنىڭ؟...

— مېنىڭ ئىسمىم ئابدۇسالام، قىسقارتىپ سالام دەپ چاقىرسىڭىز بولىۋېرىدۇ. ئىسمىڭىزنىڭ «قاري» سىنى ئېلىۋېتىپ ياسىن دەپ چاقىرسام رەنجىمەيدىغانسىز؟

— ياقەي، رەنجىمىدىغان.

بۇ دىيالوگلارنىڭ تۇنجى قېتىم تونۇشقانلىقىمىزنىڭ خاتىرىسى ئىكەنلىكى سېنىڭمۇ ئېسىڭدە بولسا كېرەك. سېنىڭ چىقىشقاق، ئوچۇق - يورۇق مىجەزىڭ بىزنى مانا مۇشۇنداق ئاسانلا يېقىنلاشتۇردى. شۇنىڭدىن كېيىن سەن نېمە ئۈچۈندۇر كۆزۈمگە تولىمۇ ئىسسىق كۆرۈندۇڭ. سېنىڭ بۇ ئوچۇق -

يورۇق، كىچىك پېئىل مىجەزىڭنى مەنلا ئەمەس، بەلكى سىنىپتىكى ھەممە ساۋاقداشلار ياقتۇراتتى. چىقىشقاقلىق، كەمتەرلىك، قىزغىنلىق سېنىڭ تۇغما قابىلىيىتىڭ بولسا كېرەك، شۇنىڭدىن كېيىن سەن بىلەن ھەقىقىي يېقىن دوستلاردىن بولۇپ قالدىم. گەپنىڭ ئوچۇقىنى ئېيتسام، سېنى ئۆزۈم ئەڭ ھۆرمەتلەيدىغان ئادەملەر قاتارىدا ساناپ كەلدىم. ئاتا ـ ئانامنىڭ مېنى ئۇزىتىۋېتىپ: «بالام، ياقا يۇرتقا كېتىۋاتسەن، ئۆزۈڭگە مەھكەم، ئۆز ئىشىڭغا پۇختا بول. ياقا يۇرتلۇقلار بىلەن بەك يېقىن بولۇپ كەتمە. ئىلاجى بار بىر يۇرتلۇق بالىلار بىلەن ئارىلاشقىن. ئۆز يۇرتلۇقۇڭ بىلەن دوست بول. باشقا يۇرتلۇقنىڭ خۇي ـ پەيلىنى بىلگىلى بولمايدۇ...» دېگەن نەسىھەتلىرىنى خىيالىمغىمۇ كەلتۈرمىدىم. توۋا، ھازىر ئويلىسام ئاتا ـ ئانامنىڭ شۇ گەپلىرى ئوچۇن كۆلگۈم كېلىدۇ.

ھە راست، ئەمدى ئېسىمگە كەلدى. ئىككى ئاي ئىلگىرىكى يازغان خېتىڭدە «ئاتا ـ ئانام نېمە ئوچۇن سائادەت بىلەن تۇي قىلىشىمغا چىش ـ تىرنىقىغىچە قارشى تۇرىدىغاندۇ؟» دەپ يېزىپتىكەنسەنغۇ؟ مانا مەن ئەمدى ھېس قىلىۋاتىمەن، ئەمدى چۈشىنىۋاتىمەن. ئاتا ـ ئاناڭنىڭ سائادەت بىلەن تۇي قىلىشىڭغا شۇنچىۋالا قەتئىي قارشى تۇرۇشىمۇ يىغىپ ئېيتقاندا، ئاشۇ يۇرتۇازلىقنىڭ روشەن مەھسۇلى. سەنمۇ بەلكىم ھېس قىلغانسەن، مەزھەپۇازلىق، يۇرتۇازلىق خۇددى ئەنئەنىۋى ئادەتلىرىگە ئوخشاش كاللىسىغا ۋە تېنىدىكى ھەربىر ھۈجەيرىلىرىگىچە خېلى چوڭقۇر سىڭىپ كەتكەن ئاتا ـ ئانىلارنىڭ باشقا يۇرتلۇقتا قىز بېرىش ياكى باشقا يۇرتلۇقتىن كېلىن ئەكىرىشى ئاسانلىقچە مۇمكىن بولىدىغان ئىش ئەمەس.

ھە راست، ئىشىڭلار زادى قانداق بولدى؟ ئاتا ـ ئاناڭ ئازراق يۇمشايدىغاندەك قىلامدۇ؟ ساڭا قېيىنئانا ۋە قېيىنئاتا بولغۇچىلارنىڭ بۇ ئىشقا بولغان كۆزقارىشى قانداق ئىكەن؟ سېنىڭ ئىرادەڭچۇ؟ جۇرئەتلىك بول، دوستۇم. ئوچ يىللىق پاك

مۇھەببەتكىنى ئاشۇ يۇرتۇازلىق كۆزقارىشىنىڭ قۇربانى قىلىۋەتمىگىن.

ئۆزۈمنىڭ ئۆمۈر ئىشمىغا كەلسەم تېخىچە بويتاق مەن. خىزمەتكە چىقىپ ئۆزۈمنىڭ ئىقتىدارسىز، قابىلىيەتسىز، ھېچ ئىشنى قىلالمايدىغان ئوشۇقچە ئادەم ئىكەنلىكىمنى ھېس قىلدىم. شۇ كۈندىن باشلاپ رۇھىي ھالىتىمدە بىر يۇز سەكسەن گىرادۇس ئۆزگىرىش بولدى. ھاياتىم تا بۇگۈنگىچە پۇشايمان، ھەسرەت، پىغان، ئىزا ـ ئەلەم بىلەن پۇچىلىنىپ ئۆتۈۋاتىدۇ. مەكتەپتىكى شوخ، غەمسىز، كەپسىز چاقچاقچى، تانسكەش، ھاراق خۇمار، چىرايلىق كۆرۈنگەن قىزلارنىڭ كەينىدىن ھارماي سوكۇلدايدىغان ياسىن ھازىر پەقەتلا يوق. قىزلارغا قاراشتىن نومۇس قىلىمەن. بىرەر قىزنى كۆرسەملا، مەكتەپتە قىلىپ قويغان ئىپلاسلىقلىرىم، مۇناپىقلىقىم، نامەردلىكىم ئېسىمگە كېلىدۇ ـ دە، ئۆزۈمنى بىرەر قىز بىلەن مۇھەببەتلىشىپ ئۇنىڭغا ئۆمۈرلۈك جورا بولۇش سالاھىيىتىم يوقتەك ھېس قىلىمەن، پۇچىلىنىمەن، تولغىنىمەن، ئازابلىنىمەن، تۇۋا، ۋىجدان سوراقى، ۋىجدان ئازابى دېگەن گەپلەرنى تولا ئاڭلىغانىدىم. مانا، جاھاندا ئۇنىڭدىنمۇ ئېغىر، ئۇنىڭدىنمۇ دەھشەتلىك ئازابنىڭ يوقلۇقىنى ئەمدى چۈشىنىپ يەتتىم. ئاشۇ ئۇچ يىللىق مەكتەپ ھاياتىمنى ئەسلىسەم، ۋۇجۇدۇمدا قانداق تۇيغۇلارنىڭ پەيدا بولمىدىغانلىقىنى ساڭا قەلەم ئارقىلىق ئىپادىلەپ بېرەلمەيمەن. ئەسلەپ باقسام، ئاشۇ ئۇچ يىل جەريانىدا دەرس، كەسىپتىن كۆپرەك مۇھەببەت باغلاشنى، قىزلارنىڭ كۆڭلىنى ئۇتۇشنى، قىزلارغا يېقىملىق كۆرۈنۈشنى، تانسا ئويناشنى، ھاراق ئىچىشنى، تاماكا چېكىشنى ئۆگىنىپتىمەن. ئۆگىنىش قىلىشقا سەرپ قىلغان ۋاقىتتىن تانسا ئويناشقا، كىنو، تىياتىر كۆرۈشكە، ئولتۇرۇشلارغا بېرىشقا سەرپ قىلغان ۋاقتىم كۆپ بوپتۇ. كىشىلىك تۇرمۇش، ھايات، غايە، كەلگۈسى ھەققىدە ئەمەس، بايقاشات تۇرمۇشى، چىرايلىق

جورا، ئېسىل يەپ ـ ئىچىش، يۇقىرى ئورۇن ـ مەرتىۋە ھەققىدە كۆپرەك پىلان تۈزۈپتىمەن. ھازىرقى ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ ئەھۋالى قانداقراقكەن؟ ياكى ئۇلارمۇ خۇددى ماڭا ئوخشاشلا تۇرمۇش كەچۈرۈۋاتامدىغاندۇ؟ ياكى ۋاقىتنىڭ، بىلىمنىڭ، ياخشى شارائىتنىڭ ۋە ئالتۇندەك چاغلىرىنىڭ قەدرىگە يېتىپ كەلگۈسى ئۇچۇن، ۋەتەن ئۇچۇن، خەلق ئۇچۇن، مىللەت ئۇچۇن تىرىشىپ ئۆگىنىۋاتامدىغاندۇ؟ ئەگەر مۇمكىنلا بولۇپ قالسا ئاپتونوم رايونىمىز تەۋەسىدىكى بىرقانچە ئالىي ۋە ئوتتۇرا دەرىجىلىك بىلىم يۇرتلىرىنى نۇقتىلىق ئارىلاپ، ئوقۇغۇچىلار بىلەن سىردىشىپ ئىجتىمائىي تەكشۈرۈش ئېلىپ بارغۇم، ئۇلارغا ئالتۇندەك چاغلىرىنى قەدىرلەپ ئىلىم ـ مەرىپەت دېگىزىغا قەيسەرلىك، تىرىشچانلىق بىلەن شۇڭغۇپ كىرىپ، ئەڭ ئېسىل دۇردانىلەرنى سۈزۈپ چىقىشقا دەۋەت قىلغۇم بار. بىلەمسەن دوستۇم، يۇقىرىدىكى بۇ سۆزلەر مېنىڭ پۈشايماندىن كېيىنكى تاپقان ئەقلىمنىڭ مەھسۇلى. مېھرى ئاتەش مەكتىپىمنىڭ، كۆيۈمچان ئۇستازلىرىمنىڭ، تەڭداشسىز ئىلىم ـ ھېكمەتلىرىنىڭ ئەڭ سېخىي، ئەڭ جۇشقۇن، ئەڭ گۈزەل، باھارغا ئوخشاش ئالتۇندەك چاغلىرىمنىڭ قەدرىگە يەتكەنلىكىمنىڭ پۈشايمانلىق، ھەسرەتلىك، نادامەتلىك نىداسى.

بەلكىم سەن بۇ قۇرلارنى ئوقۇۋېتىپ ئەجەبلىنىۋاتقانسەن، ھەيران بولۇۋاتقانسەن، ھېچنېمىنى چۈشەنمەي گاڭگىراۋاتقانسەن، چوڭقۇر خىيالغا پاتقانسەن. راست، مېنىڭ ئۇ چادىكى ساختىلىق، ھىيلىگەرلىك، ئالدامچىلىق بىلەن چانمىغۇدەك قەلپ ئاجايىپ ئۇستىلىق بىلەن پەردازلىغان ئەپتىم، گەرچە شۇ چاغدا شۇنچە يېقىن دوستلاردىن بولۇپ ئۆتكەن بولساڭمۇ مېنى تولۇق چۈشىنىۋېلىشىڭغا، توغرا باھا بېرىشىڭگە پەقەتلا ئىمكانىيىتى بەرمەيتتى. چۈنكى، مەن سىلەرنىڭ، ئوقۇتقۇچىلارنىڭ، مەكتەپ رەھبەرلىرىنىڭ نەزىرىدە «ئۇچتە ياخشى ئوقۇغۇچى»، ئىلغار سىنىپ كادىرى، ئاكتىپ، تىرىشچان، ئالىيجاناب، سادا-

قەتمەن، ئەخلاقلىق ئوقۇغۇچى ئىدىم. مېنىڭ شۇ چاغدىكى تۇرقۇم ھەقىقەتەنمۇ چانمىغۇدەك پەردازلانغانىدى. شۇڭلاشقا، تېزلا مەكتەپتىكى پۈتكۈل ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئۆگىنىش ئۇلگىسىگە ئايلاندىم، ئوقۇغۇچىلار ئۈيۇشمىسىنىڭ رەئىسى بولدۇم، گەرچە پۈتكۈل ۋۇجۇدۇم قۇرتلاپ كەتكەن گەندىدەك سېسىپ كەتكەن، ۋۇجۇدۇمدىن گۇپۇلدەپ سېسىق بەتبۇي پۇراق تارقاپ تۇرسىمۇ، لېكىن سىلەرنىڭ سەزگۈلىرىڭلارغا ئالىي دەرىجىلىك ئىپاردەك خۇش پۇراق پۇرايتتىم. شۇڭلاشقا، مەن مەيلى ئوقۇتقۇچىلىرىمنى، مەيلى ساۋاقداشلىرىمنى، مەيلى كۆڭلۈم چۈشۈپ قالغان قىزلارنى ئۆزۈمگە ئاسانلا ئىشەندۈرەلەيتتىم، ئاسانلا رام قىلالايتتىم. ھازىر ئويلاپ باقسام، ئۇ چاغدا مەن مەكتىپىمنى، ئۇستازلىرىمنى، ئاق كۆڭۈل ساۋاقداشلىرىمنى، قىزلارنى، ئىلىم ـ مەرىپەتنى ئەمەس، پۈتۈنلەي ئۆزۈمنى ئالدىغانىكەنمەن.

قەدىرلىك دوستۇم ئابدۇسالام، ھېلىمۇ سەن خېلىلا سەزگۈر ئىكەنسەن. ئېسىڭدىمۇ، «ياسىن، سېنى ھېچ چۈشىنەلمەيۋاتىمەن، كۆزۈمگە بەكمۇ مۇرەككەپ كۆرۈنۈپ كېتىۋاتسەن. شۇنداق سەپسالسام قىلغان ئىشلىرىڭ پۈتۈنلەي ئوچۇق ـ ئاشكارىدەك كۆرۈنگىنى بىلەن، ئاشۇ ئاشكارىلىقنىڭ ئارقىسىدا ئادەم تېگىگە يېتىپ بولغىلى بولمىغۇدەك مۇرەككەپ سىرلار يوشۇرۇنۇپ تۇرغاندەكلا بىلىنىدۇ. كۆزۈمگە خۇددى ئەتراپىڭدىكى ئادەملەرنىڭ ھەممىسىنى بىر قاپاقنىڭ ئىچىگە سېلىپ كولدۇرلىتىۋاتقاندەك كۆرۈنسەن. خىلمۇخىل خۇي ـ ئادەتلەرنى چىقىرىۋالدىڭغۇ» دېگەن سۆزلىرىڭ مېنىڭ شۇ چاغدىكى يۈرۈش ـ تۇرۇش، گەپ ـ سۆز، خۇي ـ ئادەتلىرىمگە، قىلىۋاتقان ئىشلىرىمغا ساۋاقداشلاردىن يەنە قانچىسى ساڭا ئوخشاش گۇمانىي كۆز بىلەن قارىغان بولغىيدى؟ ! مەن ئېزىزنىڭ بەرگەن باھاسىغا ھازىر رەسمىي قايىل بولدۇم. بىلىسەنغۇ ئۇ خوتەنلىك قارىۋايىناڭ گەپدانلىقىنى، «سىلىنى ياسىنقارىي دېمەي، ياسىن سۈيۇقئاش دېسەك بولغۇدەك ئاداش» دەپ چاقچاق

قىلغانىدى. مەن بۇ گەپنى ئۆز ۋاقتىدا بىر قېتىملىق چاقچاق دەپ ئۆتكۈزۈۋېتىپتىكەنمەن، مانا ئەمدى ئويلاپ باقسام، بۇ ئېزىزنىڭ، ياق، پۈتكۈل ساۋاقداشلارنىڭ ماڭا بەرگەن باھاسى ئىكەن. «سۈيۇقئاش»، «سۈيۇق كۆڭۈل»، «يۇندى»... ئاھ، بۇ سۆزلەر يۈرىكىمنى گال پىچاقتا كەسكەندەك ئېچىشتۇرىدۇ. ۋىجدانىمنى ئازابلايدۇ.

ــ ياسىن، مانا ئوچ يىل ۋاقتىمىزمۇ توشۇپ قالدى، سەن ماڭا ئىچىڭدە ساقلىغان سىرلىرىڭ بولسا سۆزلەپ بەرمەمسەن؟

ــ ماقۇل، ئاداش، بىراق بۇگۈن ئەمەس، سەنمۇ ئەتە غۇلجىغا ماڭىمەن دەپ، مەنمۇ ئەتە يەكەنگە ماڭىمەن دەپ سەپەر تەييارلىقىمىز پۈتكەن ئاخشىمى بىر كېچە پاراڭلىشايلى. ماڭا ھەممە سىرلىرىمنى چوقۇم سۆزلەپ بېرىمەن.

يۈقىرىدىكى مانا بۇ ئىككى دىيالوگنىڭ بىرسى سېنىڭ ماڭا قويغان ئەڭ ئاخىرقى تەلىپىڭ، يەنە بىرسى مېنىڭ ساڭا بەرگەن ئەڭ ئاخىرقى ۋەدەم ئىدى. نېمە ئۈچۈندۇر ئۇ چاغدا ساڭا بەرگەن ۋەدەمگە ۋاپا قىلغۇم كەلمىدى. بەلكىم رەزىللىكىرىم، ئىپلاسلىقلىرىمنى يوشۇرغان نىقابىمنى ئېلىۋېتىشنى خالىمىغاندىمەن ياكى شۇ نىقابنى ئېلىپ تاشلىغۇدەك كۈچ ـ قۇدرىتىم، جۇرئىتىم يوق بولغىيدى. مانا ھېلىھەم بولسا ئاشۇ نىقاب ئاستىغا يوشۇرۇنغان سىرلىرىمنى ساڭا ئېچىپ تاشلىماقچىمەن، ئاۋۋال قايسىسىنى سۆزلىسەم بولار؟

زۇلپىيە، رابىگۈل، ماھىرە... قاتارلىق قىزلار بىلەن بولغان سىرلىق مۇناسىۋەتلىرىمنى سۆزلەپ بەرسەم بولارمۇ؟ ياكى ئابلىكىمدىن يېگەن تاياقلىرىمنىڭ سەۋەبىنى سۆزلەپ بېرەيمۇ؟ قانداق قىلىپ ئوچ يىلغىچە ئەلاچى، ئوچىتە ياخشى ئوقۇغۇچى بولالىغىنىمنى، قانداق قىلىپ سىنىپ باشلىقلىق ھوقۇقىنى چاڭگىلىمغا كىرگۈزۈۋالغانلىقىمنى سۆزلەيمۇ؟ ۋە ياكى ھەپتە ئارىلاپ كېچىلىرى سىرتتا قونۇپ قېلىشىمنىڭ سەۋەبىنى، بىلىكىم ۋە يوتامدىكى تاتۇقلارنىڭ تارىخىنى چۈشەندۈرەيمۇ؟

بولدىلا، ئەڭ ياخشىسى، سىر ساندۇقۇمنى ئالدىڭغا قويماي. ئۆزۈڭ خالىغانچە كۆر. 80 ـ يىللاردىكى بىر ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسىنىڭ ھاياتىغا ئىنچىكىلىك بىلەن كۆزىتىپ، توغرا، ھەققانىي باھا بەر. لېكىن، بىرلا تەلىپىم، بۇ سىرلىرىمنى ئۆزۈڭنىڭ سىر ساندۇقىغىلا يوشۇرۇۋالماي، پۈتكۈل خەلقىئالەمگە تارات، جاكارلا، ھازىر ئالىي مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان ئىنى ـ سىڭىللارغا ئىبرەت ئالدۇر. ئاچچىق تەجرىبە ـ ساۋاقلىغا ئىگە قىل!

يازغان ھېكايىلىرىڭنى گېزىت ـ ژۇرناللاردىن كۆرۈپ تۇردۇم. قابىلىيەت، ماھارىتىڭگە قايىل بولدۇم. مۇڭەپپەقىيىتىڭگە تەشەككۇر، ئالقىش ياڭراتتىم. قىسقىسى، سەندەك بىر يازغۇچى ساۋاقدىشىمنىڭ بولغىنىدىن پەخىرلەندىم. «ياشلىق چاقماقلىرى» ناملىق پوۋېستىڭ جەمئىيەتتە ناھايىتى ياخشى ئىنكاس قوزغىدى. ئوقۇرمەنلەرنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشتى، ھازىرمۇ جەمئىيەتتە شۇ پوۋېستىڭ بېسىلغان ژۇرنالنى ئىزدەپ سوراپ تېپىپ ئوقۇۋاتىدۇ. ياز، دوستۇم، تىرىشقىن، توختاپ قالما. خەلق ياقتۇرىدىغان، جەمئىيەت ئالقىشلايدىغان، كىشىلەرنىڭ مەنىۋى جاراھىتىگە مەلھەم بولىدىغان تېخىمۇ نادىر ئەسەرلەرنى يارىتىشقا بەل باغلا، بىزنىڭمۇ بالزاك، مۇپاسسان، تولستوي، ئايتماتوف، ياشار كامال، نەجىپ مەھپۇزلىرىمىز بولسۇن. ئۇلار يارالقان نادىر ئەسەرلەرنى بىزمۇ پەخىرلىنىپ، ھۇزۇرلىنىپ، سۆيۈنۈپ تۇرۇپ ئوقۇيلى.

بايا سىرلىرىمنى پۈتكۈل جاھانغا تارات دېدىمغۇ؟ ئۇنى ھەرگىزمۇ رادىيو، تېلېۋىزور، كانايلاردا سۆزلەپ كىشىلەرگە ئېيتىپ يۈرگىن دېگىنىم ئەمەس. دەل ھېلىقى ئېسىل، ئالتۇنغا تېگىشكۈسىز، دۇنيادىكى ھەممە بايلىقتا سېتىۋالغىلى بولمايدىغان، ئۇلۇغ ھۇنەرنىڭ ــ يازغۇچىلىققا تايىنىپ ئەڭ ياخشى بىر پوۋېست يېزىپ چىق. يازغىنىڭ ئوقۇرمەنلەر، بولۇپمۇ ئوتتۇرا مەكتەپنى تاماملاپ، ئالىي بىلىم باغچىلىرى

بوسۇغىسىغا قەدەم باسقان ياش ئۇكا ـ سىڭىللار سۆيۈپ ئوقۇيدىغان، ئوقۇغاندىمۇ ئاچچىق ساۋاقلا ئىگە بولىدىغان، ۋەتەننى، مىللەتنى، خەلقنى، ئىتتىپاقلىق، باراۋەرلىكنى سۆيىدىغان، تىرىشىپ ئىجتىهات بىلەن ئىلىم ـ مەرىپەت ئۆگىنىدىغان، بايقات، گۈزەل دەۋرىنىڭ، ئالتۇندەك چاغلىرىنىڭ قەدرىگە يېتىدىغان بولسۇن !

خەير، دوستۇم، خېتىمنى ۋاقتىنچە مۇشۇ يەردە ئۈزۈپ قويايى. ئەگەر يۇقىرىدىكى تەلىپىمنى ئورۇنلۇق هېس قىلساڭ، دەرھال جاۋاب خەت ياز، ساڭا بارلىق يۇرەك سىرلىرىمنى يېپىدىن ـ يېڭىسىگىچە بايان قىلىپ بېرىمەن.

سېنى سېغىنىپ دوستلارچە قۇچاقلاپ

دوستۇڭ: ياسىنقارى

2

ئەسسالام قەدىرلىك دوستۇم ئابدۇسالام. يازغان خېتىڭدىن سالامەت ئىكەنلىكىڭنى بىلىپ ناهايىتى خۇشال بولدۇم. تەلىپىمنى قوبۇل كۆرگىنىڭگە رەهمەت. مەن كەچۈرمىشلىرىمگە گەرچە يالغاننى قوشمىساممۇ ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە ئەدەبىي تۈس بېرىپ يېزىشقا تىرىشىمەن، قالغىنىنى پۇۋېست قىلىپ يېزىش جەريانىدا خالىغانچە بەدىئىي توقۇلما قوشساڭ بولىۋېرىدۇ.

ئوقۇتۇش بىناسىنىڭ ئۈچىنچى قەۋىتىگە جايلاشقان ئازادە سىنىپنى، تۆتتىن ئىككى رەت قىلىپ تارتىلغان سەككىز دانە نەي لامپا يوپيورۇق قىلىۋەتكەنىدى. مەن سىنىپقا تارتىنىپقىنا كىردىم ـ دە، مۇنبەردىكى ئاقپىشماق، قوشۇما قاش، ئوتتۇرا بوي، كۆزلىرى چوڭ ـ چوڭ، سېمىزغىنا، ئوتتۇز ياشلارنىڭ قارىسىنى ئالغان مۇئەللىمنى ۋە ئۈچ رەت قىلىپ تىزىلغان پارتىلاردا رەتلىك ئولتۇرغان ساۋاقداشلارنى كۆرۈپ تەمتىرىدىم.

بىرىپلا مۇئەللىم بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشمەكچى بولۇپ ئالدىمغا ئىككى قەدەم چامدىدىم ـ يۇ، لېكىن مۇئەللىم بىلەن بۇنداق شارائىتتا كۆرۈشۈشنى ئۆزۈمچە ئەپسىز ھېس قىلىپ ھەم تارتىنىپ تولىمۇ تەڭقىسلىقتا تۇرۇپ قالدىم. خۇددى ئەيىبكارلاردەك بېشىمنى تۆۋەن سالدىم، يۈزۈمنىڭ ئوت كەتكەندەك قىزىرىپ، ۋۇجۇدۇمنى قارا تەر باسقانلىقىنى بىلىپ تۇردۇم.

ـــ كېچىكىپ قالدىڭىزغۇ؟

مۇئەللىمنىڭ سوغان بۇ سوئالىنى ئاڭلاپ بېشىمنى دىڭگىدە كۆتۈردۇم ـ دە، يەنە تېزلىك بىلەن يەرگە قاراپ تۇرۇپ جاۋاب بەردىم.

ـــ سىنىپنى تاپالمايمۇ ھەممە قەۋەتلەرنى بىر قۇر ئارىلاپ چىقتىم...

گېپىم تۈگىمەيلا سىنىپنى گۈرراپ كۈلكە قاپلىدى. مەن خىجىللىق ۋە ئىزادىن تېخىمۇ بەك تۈگۈلدۇم. كۆزۈمگە غىللىدە ياش كەلدى.

ـــ ھە، نېمە بولدۇڭلار؟ كۈلگۈدەك گەپ بولمىدىغۇ بۇ يەردە، ـــ مۇئەللىم ساۋاقداشلارنى جىملىگەندىن كېيىن مېنى ئولتۇرۇشقا بۇيرۇدى، ـــ بېرىپ ئولتۇرۇڭ، ئوكام، بۇنىڭدىن كېيىن ئايرىلىپ قالماي سىنىپقا ياتاقداشلىرىڭىز بىلەن بىللە چىقىڭ، كېچىكىپ قالماڭ ـ ھە!

ـــ ماقۇل.

مەن ئۈستۈمدىن بېسىپ تۇرغان ئېغىر بىر يۈكتىن قۇتۇلغاندەك چوڭقۇر بىرنى تىندىم ـ دە، ئالدىمغا قاراپ ماڭدىم. ئىككى قەدەم چامدا ـ چامدىمايلا يەنە تەمتىرىدىم. كۆزۈمگە ئۇچ گۈرۈپپا قىلىپ تىزىلغان ئورۇندۇقلارنىڭ ھەممىسىدە ئادەم بارەدەك، بىرمۇ بوش ئورۇن يوقتەك كۆرۈنۈپ، ھېلى ئۇ گۈرۈپپىغا، ھېلى بۇ گۈرۈپپىغا بويۇنداپ قاراپ غەلىتە ئەھۋالدا قالدىم. ھودۇقۇش، تەمتىرەش، خىجىللىقتىن بولسا كېرەك،

كۆزۈمگە ھېچنېمە ئېنىق كۆرۈنمەيتتى. مېنىڭ بۇ قىياپىتىمنى كۆرگەن ساۋاقداشلار يەنە پىخىلداپ كۈلۈشكە باشلىدى. ئارىدا بىرسى ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي ئاۋازىنى قويۇۋەتتى. قۇلقىم ئاڭلاۋاتقىنى مەسخىرىلىك پىچىرلىشىشلار، كۆزۈم كۆرۈۋاتقىنى مەسخىرىلىك چىرايلار. ھودۇققىنىمدىن پۈتكۈل ئەزايىمغا تىتىرەك ئولاشتى.

ــ كېلىڭ، مېنىڭ يېنىمدا بوش ئورۇن بار.

مەن بۇ يېقىملىق ئاۋاز ئىگىسىگە چۆچۈپ قارىدىم ـ دە، ھاڭۇنقىپ تۇرۇپلا قالدىم. ئۇچىنچى گۇرۇپپا تۆتىنچى رەتتىكى ئورۇندۇقتا، چىرايلىق ئۆرۈمە چېچىنى بېشىنىڭ چوققىسىغا يۆگىۋالغان، سوزۇنچاق يۈز، ئىنچىكە قارا قاش، قارا كۆز، بوستان كىرپىك، قاڭشارلىق، جىنەستىدەك لەۋلىرى سەل ئۇچلۇقراق كەلگەن زىلۋاغىنا بىر قىز ماڭا قاراپ كۈلۈمسىرەپ تۇراتتى. «ئۇ راستلا مېنى توۋلاۋاتامدىكىنە؟» مەن ھېسسىياتسىز ھالدا، ئاغزىمنى كامارەك ئېچىپ قېتىپلا قالغانىدىم.

ــ قېنى بېرىپ ئولتۇرۇڭ.

قۇلقىم تۇڭدە ئاڭلانغان مۇئەللىمنىڭ سىلىق ئاۋازى مېنى ئەسلىمگە كەلتۈردى. مەن چۆچۈپ ھوشۇمنى يىغدىم ـ دە، ھېلىقى قىزنىڭ قېشىغا قاراپ ماڭدىم. ھاياجاندىنمۇ، قورقۇنچتىنمۇ ياكى تەمتىرەشتىنمۇ، ئەيتاۋۇر ئۆزۈمگە قەدەملىرىم ئالمىشىپ كېتىۋاتقاندەك، خۇددى يۇمشاق بىر نەرسىنىڭ تۆپىسىدە كېتىۋاتقاندەك بىلىنىپ كەتتى. نېمە بولغانلىقى ھېلىمۇ ئېسىمدە يوق، قىزنىڭ قېشىغا كەلگەندە پارتىنىڭ پۈتىغا پۈتلاشتىممۇ ياكى ساۋاقداشلارنىڭ بىرەرسى شوخلۇق قىلىپ پۈتلىدىمۇ ۋە ياكى ئۆزۈمنىڭ پۈتۈمغا ئۆزۈم پۈتلاشتىممۇ خۇددى بىرسى گەجگەمدىن ئىتتىرگەندەك بولۇپ، يان تەرەپكە شىددەت بىلەن يىقىلدىم. ئەگەر ھېلىقى قىز چاققانلىق بىلەن يۆلىۋالمىغان بولسا، قانداق ئاقىۋەتنىڭ كېلىپ چىقىدىغانلىقىنى ھازىرمۇ تەسەۋۋۇر قىلالمايمەن. مەن

هېچكىمگە، ھەتتا يېنىمدىكى ھېلىقى قىزغا قاراپمۇ قويماستىن (يۆلۈۋالغانلىقى ئۈچۈن رەھمەت ئېيتىش ئېسىمگىمۇ كەلمەپتۇ) ئورۇندۇققا چاپلىشىپ ئولتۇردۇم ـ دە، كۆزۈمنى خىجىللىق بىلەن يەرگە تىكتىم، سىنىپتىكى بارلىق كۆزلەر خۇددى ماڭىلا تىكىلىپ تۇرغاندەك بىلىنىپ بېشىمنىمۇ كۆتۈرەلمىدىم. مېنى شۇنچىۋالا ئىزا ـ مەسخىرىگە قويغان كالانپاي پۈتۈمنى يەتكۈچە قارغىدىم. كۆزۈمدىن قانداقسىغا ياش چىقىپ كەتكەنلىكىنى ئۆزۈممۇ سەزمەپتىمەن، ۋۇجۇدۇمنى قارا تەر باسقان بولسا كېرەك، بېشىم، يۈز ـ كۆزۈم ۋە ئۈستىخانلىرىمدىن سۇ قۇيۇلاتتى.

ـــ مەك، تەرىكىزنى سۈرتۈۋېلىك.

يېنىمدىكى ھېلىقى قىز تۈرقۇمغا سەپسالغان بولسا كېرەك، تىزىمنىك ئۈستىگە ئۇچ بۇرجەك قىلىپ قاتلانغان، قارەك ئاپپاق بىر قول ياغلىقنى قويۇپ قويدى.

ـــ ياق... بولدى... رەھمەت.

مەن ئۇنىڭغا مىننەتدارلىق بىلەن بىر قارىۋالدىم ـ دە، قول ياغلىقنى ئاستاغىنا ئېلىپ يۈزۈمنى سۈرتتۈم. قول ياغلىقتىن گۈپۈلدەپ كۆچلۈك ئەتىر پۇرىقى كېلەتتى. بەلكىم ئەتىر پۇرىقى دىمىقىمىنى غىدىقلىغان بولسا كېرەك، ئۆزۈمنى تۇتۇۋالالماي ئارقىمۇئارقا بىرقانچىنى چۈشكۈرۈپ تاشلىدىم.

ـــ ئەپچۈش ! ئەپچۈش ! ئەپچۈش !

چۈشكۈرۈكۈم بىلەن تەڭلا سىنىپتىكى ساۋاقداشلارنىڭ ھەممىسى، ياق، يېنىمدىكى ھېلىقى چىرايلىق قىزدىن باشقىسى پاراقلىقىدە كۈلۈشۈپ كەتتى. مۇئەللىمنىڭ گېپىمۇ قاق بىلىدىن ئۈزۈلدى.

ـــ دىققەت، دىققەت قىلىڭلار، ساۋاقداشلار، ـــ دېدى مۇئەللىم.

مەن دەرھال بېشىمنى كۆتۈرۈپ مۇئەللىمگە قارىدىم. دەل شۇ دەقىقىدە مۇئەللىم بىلەن كۆزىمىز ئۇچرىشىپ قالدى. ئۇنىڭ

كۆزلىرىدىن كۆچلۈك نارازىلىق ئالامەتلىرىنى سەزدىم ـ دە، دەرھال يەرگە قارىۋالدىم. يەنە چۈشكۈرۈپ سالماسلىق ئۈچۈن ئۆزۈمنى قاتتىق تورمۇزلىدىم.

ـــ ھە، ساۋاقداشلار، ئەمدى بىر قۇر تونۇشۇپ چىقساق قانداق دەيسىلەر؟ ـــ دېدى مۇئەللىم ساقداشلارنىڭ جىم بولغىنىنى كۆرۈپ، ـــ مېنىڭ ئىسمىم مۇھەممەتجان شاكىر، مۇھەممەتجان مۇئەللىم دېسەڭلار بولىۋېرىدۇ، مەن سىلەرنىڭ سىنىپ تەربىيەچىڭلار بولىمەن، بۇنىڭدىن كېيىن ھەرقانداق ئەھۋالغا يولۇقساڭلار مېنى ئىزدىسەڭلار بولىدۇ، قولۇمدىن كېلىدىغانلا ياردىمىم بولسا ئايىمايمەن. قېنى ئەمدى تونۇشتۇرۇش نۆۋىتى سىلەرنىڭ، تونۇشۇشنى ئاۋۋال بىرىنچى گۇرۇپپىدىكى ساۋاقداشلاردىن باشلايلى. ئىسمىڭلارغا يۈرتۇڭلارنى قوشۇپ ئېيتىپ بەرسەڭلار بولىدۇ. قالغان تەرەپلىرىنى كېيىن ئاستا ـ ئاستا تونۇشۇۋالىمىز، ھە ئۇكام، قېنى ئاۋۋال سىز باشلاپ بېرىڭ.

ـــ ئىسمىم مارجانگۈل، ئۈرۈمچىدىن.
ـــ ئىسمىم ئاينۇر، قەشقەردىن.
ـــ ئىسمىم گۈلقىز، خوتەندىن.
ـــ ئىسمىم چىمەنگۈل، يەكەندىن.
ـــ ئىسمىم ئەركىن، مەكىتتىن.
ـــ ئىسمىم ئېلى، ئاتۇشتىن.
ـــ ئىسمىم رابىگۈل، بورتالادىن.
ـــ ئىسمىم ئەنۋەر، قومۇلدىن.
ـــ ئاتىم مارۇشى، ئالتايدىن.
ـــ ... ...

ئەنە شۇ تەرتىپىدە ساۋاقداشلار بىر ـ بىرلەپ ئۆزلىرىنى تونۇشتۇرۇشقا باشلىدى، «يېنىمدىكى مۇنۇ چىرايلىق قىزنىڭ ئىسمى كىم بولىدىكىنە؟ ئۆزى قايسى يۈرتلۇقتۇ؟ گەپ ـ سۆزلىرىدىن قارىغاندىمۇ جەنۇبلۇقتەك قىلمايدۇ» مەن ئۆزىنى

تونۇشتۇرۇۋاتقان ساۋاقداشلارنىڭ ئىسمىنى ئېسىمده تۇتۇۋېلىشقا تىرىشىپ، يۇقىرىدىكى سوئال ئۇستىده باش قاتۇراتتىم.

ــ ئىسمىم زۇلپىيە، غۇلجىدىن.

يېنىمدىلا كۆموش قوڭغۇراقتەك جاراڭلىق چىققان بۇ ئاۋازدىن چۆچۈپ بېشىمنى كۆتۈردۈم. قىزنىڭ گۈزەل چىرايىغا يەنە بىر قېتىم ھاڭۋېقىپ قارىدىم. ئۆزۈمنى تونۇشتۇرۇشنىمۇ ئېسىمدىن چىقىرىپ قويۇپتىمەن.

ــ ھە ئۇكا، نۆۋەت سىزگە كەلدى.

مۇئەللىمنىڭ بۇ ئاۋازىدىن دەرھال ئېسىمگە كەلدىم. تەمتىرەپ ئورنۇمدىن تۇردۇم، ئۇدۇق ــ بۇدۇق بولۇپ ئاغزىم پەقەتلا گەپكە كەلمىدى.

ــ گېپىڭىزنى ئاڭلىيالمىدۇق، ئۇكا، ئۇنلۇكرەك دەڭ، ــ دېدى مۇئەللىم ماڭا مەدەت بېرىپ.

ــ ئەجەبمۇ مۆڭ ئاداشكىنە بۇ، ــ دېدى كەينىمده ئولتۇرغانلاردىن بىرسى نارازى بولۇپ.

ــ شۇنى دەڭلا، تازىمۇ ئۆتۈپ كەتكەن ھاڭۋاقتى بىلەن ساۋاقداش بولىدىغان ئوخشايمىز.

ــ بولدى، بولدى، ئاستىراق سۆزلەڭلار.

ئەتراپىمدا بولۇنۇۋاتقان بۇ پاراڭلاردىن تېخىمۇ بەك ئىزا تارتتىم ۋە غەيرەتلىنىپ تۇرۇپ جاۋاب بەردىم.

ــ ئۆزۈم يەكەندىن، ئىسمىم ياسىنقارىي.

ــ ئوھوي، ئارىمىزدا قارىي ــ قۇرئان، مولىلام ــ ئۆلىمالاردىنمۇ بار ئوخشىمامدۇ؟

قايسىبىر ساۋاقداشنىڭ مەسخىرىلىك ئېيتقان بۇ سۆزلىرى بىلەن تەڭ ساۋاقداشلارنىڭ ھەممىسى قاقاھلاپ كۈلۈپ كەتتى. مەن خىجىللىق بىلەن ئاستا ئولتۇردۇم. بۇ قېتىممۇ پەقەت زۇلپىيەلا مېنى مەسخىرە قىلىپ كۈلمەي جىملا ئولتۇرغانىدى. كۆزۈمنىڭ قۇيرۇقىدا قارىسام، ئۇ غەزەپلەنگەن ھالدا قاپقارا چىرايلىق كۆزلىرىنى بىر نۇقتىغا تىكىپ ئولتۇرۇپتۇ. ئۇنىڭ بۇ

تۇرقىدىن ئۆزۈمگە چوڭ بىر تەسەللى تاپقاندەك بولدۇم. هاياجاندىن بولسا كېرەك، كۆزۈمگە مۆللىدە ياش كەلدى. هېلىقى قول ياغلىق بىلەن چاندۇرماي يېشىمنى سۈرتتۈم ـ دە، ئۇنىڭدىن تارقالغان خۇش پۇراقتىن يەنە چۈشكۈرۈپ سالماسلىق ئۈچۈن دەرهال يانچۇقۇمغا سېلىۋالدىم.

ـــ هازىر تاماق ۋاقتىغا ئاز قاپتۇ، ـــ دېدى مۇئەللىم سائىتىگە قارىۋالغاندىن كېيىن، ـــ تۇنۇگۈن تاماق بېلىتىگىلارنى ئاچقىپ ئايرىپ قويغان. هەممىگىلار ئورنۇڭلاردىن قوزغالماي ئولتۇرۇڭلار. مەن سىلەرگە تاماق بېلىتى تارقىتىپ بېرىمەن، ـــ مۇئەللىم ئۇستەل ئۈستىدىكى سومكىدىن بىر كىشىلىكتىن قىلىپ ئايرىپ قويغان بىلەتنى هەربىرەيلەنگە بىردىن تارقىتىپ بەردى.

ـــ ئەمدى تاماقتا چىقساڭلار بولىدۇ، ـــ دېدى مۇئەللىم بىلەتنى تارقىتىپ بولۇپ.

مۇئەللىمنىڭ گېپى تۈگىشى بىلەنلا ساۋاقداشلارنىڭ هەممىسى خۇددى ئۈۋىسى بۇزۇلغان ئۇششۇك هەرىسىدەك چۈۋۈلۈپ سىنىپتىن چىقىشقا باشلىدى. مەن خىيال بىلەن ئولتۇرۇپتىمەن.

ـــ تۇرۇڭ، ياسىنقارىي، بىزمۇ تاماقتا چىقايلى، ـــ زۇلپىيەنىڭ بۇ گېپى بىلەن دەرهال خىيالدىن باش كۆتۈردۈم. قارىسام سىنىپتا ئىككىيلەنلا قاپتىمىز. مەن ئورنۇمدىن تۇرمىغانلىقىم ئۈچۈن ئۇمۇ ئورۇندۇقتىن چىقالماي ئىلاجسىز مېنى ساقلاپ تۇرغانىكەن. سىنىپتىن بىللە چىقتۇق. نېمىشقىدۇر ئۇنىڭ ئىسمىمنى «ياسىنقارىي» دەپ ئاتىشى قۇلىقىمغا باشقىچە يېقىملىق ئاڭلاندى. ئىچىمدە ئۇنىڭدىن ئىنتايىن كۆپ مىننەتدار بولدۇم. بىنادىن چۈشۈۋېتىپ ئۇنىڭ قامىتىگە يوشۇرۇنچە نەزەر تاشلىدىم، ئېگىز بوي، زىلۋا كەلگەن بۇ قىز كۆڭلەك كىيمەي، ئىشتان ـ چاپان كىيىۋالغان بولسىمۇ كۆزۈمگە ئانچە غەلىتە كۆرۈنمىدى. چۈنكى، ئۇرۇمچىدە

قىزلارنىڭ ئۇزۇن كۆڭلەك كىيمەي، ئىشتان بىلەن چاپان كىيىۋالىدىغانلىقىغا دىققەت قىلغانىدىم.

ــ ياتاقتا كىرىپ ئولتۇرۇپ چىقمامسىز؟

ئۇنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ دەرھال خىياللىرىمنى يىغىشتۇردۇم. قارىسام، قىزلار ياتاق بىناسىنىڭ ئالدىغا كېلىپ قاپتىمىز.

ــ رەھمەت، ــ دېدىم مەن ئۇنىڭغا مىننەتدارلىق بىلەن كۈلۈمسىرەپ.

ــ ۋاقتىڭىز يەتكەندە كىرىپ ئولتۇرۇپ چىقىڭ ــ ھە، ياتىقىمنىڭ نومۇرى ئىككى يۈز ئون ئىككى.

ــ ماقۇل...

ھاياجان بىلەن ئوغۇللار ياتاق بىناسىغا قاراپ قەدەم تاشلىدىم. ئۇنىڭ يېقىملىق ئاۋازى قۇلقىم تۈۋىدىلا ئاڭلىنىپ تۇراتتى. خۇش پىچىم گۈزەل سىيماسى كۆز ئالدىمدىن نېرى كەتمەيتتى. ياتاقتا كىرىپلا ئۇنىڭغا ئەدەپ ــ قائىدە يۈزىسىدىن بولسىمۇ ياتىقىمنىڭ نومۇرىنى ئېيتىپ بەرمىگىنىمگە پۇشايمان يېدىم، ئەپسۇسلاندىم، ئۆز ــ ئۆزۈمنى ئەيىبلىدىم. لېكىن، پەيت ئۆتۈپ كەتكەنىدى.

مېنىڭ ئۇرۇمچىدىكى تۇنجى ئوقۇغۇچىلىق ھاياتىم مانا مۇشۇنداق باشلاندى. مەن ساۋاقداشلىرىمغا تېزلا ئىچىركىشىپ كەتتىم. ئىككى ــ ئۈچ كۈن ئۆتمەيلا دەسلەپكى تارتىنچاقلىقىم، جىمغۇرلۇقۇم، كالانپايلىقىم، قورقۇنچاقلىقىم ۋە مۆرىمەسلىكىمگە يات ھالدا شوخلۇقۇم، سۆزمەنلىكىم، گەپدانلىقىم، ئەركىلىكىم باشلاندى. خاراكتېرىمدە ئىپادىلەنگەن «چاقماق تېزلىكى»دىكى بۇ ئۆزگىرىشكە ئەڭ ئاۋۋال زۇلپىيە دىققەت قىلغان بولسا كېرەك، ئۇ ماڭا قاپقارا چىرايلىق كۆزلىرى بىلەن ئەجەبلىنىش تۇيغۇسىدا قاراپ قويياتتى. نېمە ئۈچۈندۇر باشقا قىز ــ ئوغۇل ساۋاقداشلارنىڭ ئالدىدا قىلغان چاقچاقلىرىمنى، شوخلۇق، ئەركىلىكلىرىمنى ئۇنىڭ ئالدىدا قىلالمايتتىم، ھەرقانچە ئېچىلىپ ــ يېيىلىپ ئولتۇرغان

بولسامۇ ئۇ قېشىمغا پەيدا بولسا، خۇددى قاياۋاتقان قازانغا سۇ قۇيۇۋەتكەندەك جىمىپ قالاتتىم. لېكىن، ئۇنى كۆرۈش بىلەنلا ۋۇجۇدۇمغا يەنە بىر ھەسسە خۇشاللىق، كۆڭۈل ئازادلىك قوشۇلاتتى. ئەكسىچە ئۇ ئۆزىنى شۇنچە ئەركىن تۇتاتتى. قېشىمدا كىم بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، كەيپىياتىدا قىلچە ئۆزگىرىش بولمايتتى. مۇئامىلىسى ھەممە ساۋاقداشلارغا بىر خىل ھەم سىلىق ئىدى. ئۇ بار يەردە جىملا ئولتۇرۇپ، كۇلگەندە ئىككى مەڭزىدە تەڭلا پەيدا بولىدىغان زىننىخىغا تويماي قارايتتىم. كۆزلىرىمىز پات ـ پاتلا ئۇچرىشىپ قالاتتى. ئۇ مېنىڭ قېشىمغا كەلمەي، باشقا ئوغۇل ساۋاقداشلار بىلەن ئېچىلىپ ـ يېيىلىپ سۆزلەشسە ئىچى تارلىقىم كېلەتتى. كۆڭلۇم چۈشۈن يەۋالغاندەك بىر قىسما بولۇپ قالاتتىم، نېمە ئۈچۈندۇر ئۇنىڭدىن بىرەر نۇقسان تاپقۇم كېلەتتى. لېكىن، پاشىنىڭ قانىتىچىلىكمۇ نۇقسان تاپالمايتتىم، گەپ ـ سۆزى، يۈرۈش ـ تۇرۇشى، چىرايى، فىگۇرىسى كۆزۈمگە پۈتۈنلەي نۇقسانسىز كۆرۈنەتتى. بىز مەكتەپكە كېلىپ يىگىرمە كۈنلەردىن كېيىن بولسا كېرەك، كەچلىك مۇزاكىرە ۋاقتى ئىدى. سىنىپقا كىرسەم زۇلپىيە يوق. سىنىپتىكى ساۋاقداشلاردىن سورىغىلى نومۇس قىلىپ تىت ـ تىت بولۇپ ئولتۇراتتىم. قىز ساۋاقداشلاردىن بىرنەچچىسى ئۇنىڭ ئۇستىدە پاراڭ سېلىشىپ قالدى. مەنمۇ تاسادىپىيلا شۇ پاراڭغا قوشۇلۇپ قالدىم ـ دە، ئۆزۈممۇ تۇيمىغان ھالدا ئۇنى سۈپەتلەشكە باشلىدىم.

ـــ زۇلپىيە ھەقىقەن ياخشى قىز ئىكەن جۇمۇ. ئەخلاق ـ پەزىلەت دېسە پەرىشتىدەك، چىراي دېسە پەرىزاتتەك...

ـــ ھىم، زۇلپىيە چىرايلىق ئىمىش تېخى، ئېشەك تېزىكى ئاي كۆرۈنۈپتۇ دېگەندەك گېپىنى بۇنىڭ. ئالدىغا ئون سانتا پۇسكىنىپ چىقىقان ئۇچلۇق تۇمشۇقى كۆزۈڭگە كۆرۈنمىگەن ئوخشايدۇ، ـــ دەپ گېپىمنىڭ بېلىگە تەپتى رەيھان سەپكۈنلۈك يۈزىنى سەت پۈرۈشتۈرۈپ، مەنستىمىگەن ھالدا دىمىقىنى

قېقىپ.

ــ ئاغزى تەرىپىنىڭ ئۇچلۇقلۇقىنى قانداقسىغا زۇلپىيەنىڭ چىرايىدىكى نۇقسانى دېگىلى بولسۇن؟ ــ دېدىم مەن ئۆزۈمنىڭ تۇيمىغان ھالدا تالىشىپ، ــ سەنمۇ كۆزۈڭنى يوغانراق ئېچىپ قاراپ باقە. ئاغزىنىڭ ئۇچلۇقلۇقى سوزۇنچاق يۈزىگە شۇنداق ماسلاشقان، خۇددى سۈرەتتەكلا، توۋا، چىراي ئۇلەشتۇرگەندە ئۇ ھەممىسىنىڭ ئالدىدا بېرىپمىتىكىن. مەن ئۇنى تۇنجى قېتىم كۆرگەندىلا «غېرىب ـ سەنەم» كىنوسىدىكى سەنەمجان قانداقسىغا بىزنىڭ ئارىمىزغا پەيدا بولۇپ قالغاندۇ، دەپ ھەيران قالغانىدىم.

ــ ئىككىڭلار ئۇرۇمچىگە كەلمەي تۇرۇپلا، نەدە كۆرۈشۈپ كېلىشۇالغان بولغىيدىڭلار، ياسىنقاري؟ ــ دېدى قەشقەرلىك قىز ئاينۇر ئاۋازىنى بولۇشىغا قويۇپ بېرىپ، ــ زۇلپىيەمۇ ياتاقتا سىلىنى ياسىنقاري «غېرىب ـ سەنەم» كىنوسىدىكى غېرىبجانغا شۇنداق بەك ئوخشايدىكەن دەپ ئاغزىدىن چۈشۈرمەيدۇ، مانا ئەمدى سىلى ئۇنى سەنەمجانغا ئوخشاتقىلى تۇردىلىغۇ؟

ئاينۇرنىڭ بۇ گېپى بىلەن زۇۋانىم تۇتۇلدى. ئەتراپىمدىكىلەر پىخىلداپ كۈلۈشكە باشلىدى. «راست، زۇلپىيە مېنى شۇنداق دەپ يۈرگەنمىدۇ؟ توۋا، بۇ نېمىدېگەن دەل جايىدا توغرا كېلىپ قېلىش ـ ھە !» گەرچە ئاينۇرنىڭ بۇ گېپىگە ئانچە ئىشەنگۈم كەلمىگەن بولسىمۇ، لېكىن جايىدا ئىككى ئېغىز گەپ تېپىپ بېرەلمىدىم. يۈزۈم ئاناردەك قىزاردى، ۋۇجۇدۇمغا تاتلىققىنا بىر سېزىم تارالدى.

ــ ھاڭۋېقىپلا قالدىڭغۇ، ياسىن، گەپ قىلمامسەن؟ تىلىڭنى قاغا چوقۇلاپ ئەپقاچتىمۇ يا؟

رەيھانىنىڭ مەسخىرە ئارىلاش قىلغان گېپى جان ـ جېنىمدىن ئۆتتى. لېكىن، تەڭلىكتە قالدىم. «دەرھال گەپ قىلىپ رەددىيە

بېرەلمىسەم زۇلپىيەنىڭ نۇقسانى بارلىقىغا قايىل بولغان، ئېتىراپ قىلغان بولۇپ قالمايمەنمۇ» دېگەنلەرنى كاللامدىن ئۆتكۈزۈپ تېپىرلاپ كەتتىم. «ئەگەر مۇشۇنداق شارائىتتا مېنىڭ ئورنۇمدا زۇلپىيە بولغان بولسا قانداق قىلغان ۋە نېمەدەپ جاۋاب بەرگەن بولغىيدى ـ ھە؟ ! ياق، ياق، خۇشخۇي، چاقچاقچى ئۇ قىز ھەرگىزمۇ گەپتە ئۇتتۇرۇپ ماڭا ئوخشاش گۆشىيىپ تۇرمايتتى. مۇنۇ رەيھان كاسكىنىڭ زۇۋانىنى بىر ئېغىزلا گەپ بىلەن تۇۋاقلاپ قويالايتتى. ئۇيات ياسىن، ئوغۇل بالا تۇرۇپ گەپ تاپالمغىنىڭغا ئۇيات».

ــ ئىشقىلىپ، زۇلپىيە ھەممىڭلاردىن چىرايلىققۇ زادى، ــ دېدىم كېكەچلەپ تۇرۇپ.

ــ چىرايلىققۇ زادى، ــ دېدى رەيھان مېنى دوراپ تۇرۇپ.

ــ چىرايلىق بولمامتىكىن ئەمىسە، چىرايلىق چىرايلىق ئەمەس، كۆيگەن چىرايلىق ـ ھە، ياسىن.

ــ شۇڭمۇ بۇ ئىككىسى ئۆزلىرىنى غېرىب بىلەن سەنەمگە ئوخشىتىپ يۇرگەن گەپ. مۇھەببەت باغلاشتا ئەجەبمۇ چاققان چىقىشتىغۇ بۇ ئىككىسى.

ئاينۇرنىڭ رەيھانغا بولۇشۇپ ئېيتقان بۇ سۆزىگە رەسمىي ئاچچىقىم كەلگەندى. شۇڭا، ئۇلارغا:

ــ سىلەر نېمانداق تۇخۇمدىن توك ئۇندۇرىسىلەر، ــ دەپ قاتتىق زەردە قىلدىم ـ دە، ئورنۇمدىن دەس تۇرۇپ، پارتا ـ ئورۇندۇقلارنى ئىتتىرىۋېتىپ سىرتقا ماڭدىم. ئىشكىنىڭ تۇۋىگە كېلىشىمگە ئارقامدىن گۇررىدە كۇلكە كۆتۇرۇلدى. بۇنىڭغا جاۋابەن ئىشكىنى زەرب بىلەن ياپتىم ـ دە، بىنادىن ئۇچقانداك چۇشۇپ كەتتىم...

3

ئەسسالام قەدىرلىك دوستۇم ئابدۇسالام. يازغان قىممەتلىك خېتىڭنى تاپشۇرۇۋالدىم. خېتىڭنى ئوقۇپ، سائادەت بىلەن توي

قىلىشىڭغا ئاتا ـ ئاناڭنىڭ قوشۇلمىغانلىقىغا ئەپسۇسلاندىم. ياقا يۇرتلۇق كىيىننى كۆزىمىز كۆرمەسۇن دەپ، نەۋرە سىڭلىڭ بىلەن توي قىلىشقا مەجبۇرلىغانلىقىدىن تولىمۇ ئىچىندىم. مەنمۇ شۇنداق ئويلىغان. بىز ئۇيغۇرلارنىڭ، ئاتا ـ ئانىلارنىڭ كۆپىنچىسى شۇنداق بولسا كېرەك. ئۇلار: «بىزنىڭ ئەڭ ئاخىرقى ئارزۇيىمىز، ئۆتۈنۈشىمىز، لەۋزىمىز، ئىككى ئالەملىك تەلىپىمىز. چوڭ ئاناڭنىڭ ۋەسىيىتى، چوڭ داداڭنىڭ ئۇمىدى بىزنى ئەڭ ئاخىرقى قېتىم رازى قىل، بالام. دۇئا قىلايلى، خۇش بولايلى» دەپ قىز ـ ئوغۇللىرىغا، ئىمكان بار ئۇرۇق ـ تۇغقان، جەددى ـ جەمەتى ئىچىدىن لايىق ئىزدىشىدۇ. پەرزەنتلىرىنىڭ كۆڭلى، ئارزۇسىنى ئېتىبارغا ئالمايدۇ. ئۇلارنىڭ ئۆمرىدە خىيالىغا، ھەتتا چۈشىگىمۇ كىرىپ باقمىغان لايىقلار بىلەن توي قىلىشقا زورلايدۇ. پەرزەنتلىرىنىڭ تاپقان لايىقلىرىنى ھەر خىل باھانە ـ سەۋەبلەر بىلەن رەت قىلىدۇ، نۇقسان تاپىدۇ. ھەر خىل قاتتىق ـ يۇمشاق ۋاستىلەرنى ئىشلىتىپ ئۆزى باشلىغان كېچىككە كىرىشكە زورلايدۇ. ئۇنىمسا تەھدىت سالىدۇ، ئۇرىدۇ، ھەتتا ئاتا ـ بالىلىقتىن كېچىشنى پەش قىلىدۇ. ئاناڭنىڭ: «غۇلجىدىن قىز چىقمىغاندەك، قومۇلغا قىز سوراپ بارمەنمۇ؟» دېيىشلىرى، داداڭنىڭ: «قومۇللۇق قۇدا ـ باجىلارنىڭ قانداق ئادەملىكىنى بىز بىلمىسەك، خۇي ـ پەيلىنى چۈشەنمىسەك، ئاتايىن ئاشۇ قومۇلدەك يەرگە توي تارتىپ بارمىزمۇ ئەمدى؟ ! بۇنداق قىلساق ئۇرۇق ـ تۇغقانلار رەنجىمەمدۇ؟ ! سەن ئەڭ ياخشىسى، ئۇرۇق ـ تۇغقانلارنىڭ قىزلىرىدىن بىرەرسىنى تاللىغىن» دېيىشلىرىمۇ ئەمەلىيەتتە پۈتۈنلەي قۇرۇق بىر باھانە ـ سەۋەب. كاللىسىغا سىڭىپ كەتكەن يۇرتۇازلىق، جەمەتۇازلىقنىڭ روشەن ئالامىتى. چۈنكى، «ئۆز يۇرتلۇق، ياقا يۇرتلۇق»، «شەھەرلىك، سەھرالىق»، «تۇغقان، يات» دېگەنگە ئوخشاش ئۇقۇم ئۇلارنىڭ ۋۇجۇدىدىكى ھەربىر ھۈجەيرىلىرىگە خۇددى قاندەكلا سىڭىپ كەتكەن. بولدى، كۆڭلۈڭنى يېرىم قىلما. مەن سېنىڭ

ئورنۇڭدا سائادەتتىن ئەھۋال ئۇقۇشۇپ باقاي. بۇ ئىشقا سائادەتنىڭ كۆڭلىدىكىنى، ئاتا ـ ئانىسىنىڭ كۆز قارىشىنى بىلىپ بېقىپراق بىر ئامال تاپايلى. قانداق دەيسەن؟...

قەدىرلىك دوستۇم، ساڭا كەچمىشلىرىمنى بىر كېچىدە قانچىلىك يازالىسام، شۇنچىلىك يېزىپ ئەتىسى پوچتىدىن سېلىۋېتەي دېگەن قارارغا كەلدىم. مۇنداق قىلسام، سەنمۇ يازماقچى بولغان پوۋېستىڭنىڭ خام ماتېرىيالى بىلەن بىر باشتىن تونۇشقاچ، پىكىر يۈرگۈزگەچ پىششىقلاپ ئىشلىگەچ تۇرىسەن، مەنمۇ ياخشى ئويلىنىۋېلىپ، ئالدىرىماي، تولۇق يېزىپ ئەۋەتىپ بېرىشكە كاپالەتلىك قىلالايمەن. سېنىڭچە، بۇ ئويلىغانلىرىم قانداقراق؟

قەلىمىڭ توختاپ قالمىغاي، ئىجادىيىتىڭگە خۇدايىم ئۆزى مەدەت بەرگەي. بۇ ھەقتىكى گەپلىرىمنى قىسقىراق قىلىپ، ئەسلىدىكى مەقسەتكە ــ ساڭا دېمەكچى بولغان گەپنىڭ نەق ئۆزىگە كېلەي.

قەدىرلىك دوستۇم ئابدۇسالام. مەن تانسىنى ئۇرۇمچىگە كېلىشتىن ئىلگىرى، يۈرتۇم يەكەندە ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان مەزگىللىرىمدە بىرقانچە قېتىم كۆرگەن ھەمدە بۇ ئۇسسۇلنى ئۆگىنىپ ئويناشقا ئوتتەك ھەۋەس قىلغانىدىم. ئۇرۇمچىگە كېلىپلا بۇ ھەۋىسىم خۇمارغا ئايلاندى. بەلكىم سېنىڭمۇ ئېسىڭدە بولسا كېرەك. بىز مەكتەپكە كېلىپلا ھەرقايسى يۈرتلۇقلار بويىچە (ۋىلايەتنى بىر گەۋدە قىلىپ)، مەسىلەن، قەشقەرلىك، غۇلجىلىق، قومۇللۇق، خوتەنلىك، ئاقسۇلۇق... دېگەندەك ئوقۇغۇچىلار ئارىسىدا كونا ئوقۇغۇچىلارنىڭ يېڭى ئوقۇغۇچىلارنى كۈتۈۋېلىش يۈزىسىدىن ئۇيۇشتۇرغان زىياپەت، ئولتۇرۇشلىرى بەس ـ بەس بىلەن باشلاندى. گەرچە يۈرتۇازلىق تۇسىنى ئالغان بۇ كۆڭۈل ئېچىش سورۇنىنى مەكتەپ تەشكىلى قاتتىق چەكلىگەن بولسىمۇ، لېكىن يوشۇرۇن ھالدا مەخپىي ئۇيۇشتۇرۇلاتتى. چۈنكى، قايسى يۈرتلۇق

ئوقۇغۇچىلار بۇنداق كۈتۈۋېلىش زىياپەتلىرىنى ئۈيۈشتۇرالمىسا، باشقا يۇرتلۇقلار ئالدىدا يۈز - ئابرۇيى تۆكۈلگەن، يۇرتىنىڭ شەنىگە داغ چۈشكەن ھېسابلىنىدىكەن ھەمدە باشقا يۇرتلۇق ساۋاقداشلارنىڭ قاتتىق كەمسىتىشىگە ۋە مەسخىرىسىگە ئۇچرايدىكەن. بىزنىمۇ يەكشەنبە كۈنى چۈشتىن كېيىن كۈتۈۋېلىشتى، كونا - يېڭى بولۇپ سەكسەنگە يېقىن ئوقۇغۇچى كونا ئوقۇغۇچىلارنىڭ سىنىپىغا يىغىلدۇق، مەن زىياپەت سورۇنىغا كىرىپلا، بۇ كۈتۈۋېلىشنىڭ ئادەتتىكىچە ئەمەسلىكىنى ھېس قىلدىم. راستىنى ئېيتسام، ئىلگىرىمۇ بۇنچىۋالا ئادەم يىغىلغان زىياپەتكە قاتنىشىپ باقمىغانىدىم. شۇڭلاشقا، بۇ كۈتۈۋېلىشنى بىرەر تالدىن كەمپۈت شۇمۇپ، ئانچە - مۇنچە گازىر - پۇرچاق چاقماچ، ئۆزئارا تونۇشۇۋېلىش دەپ چۈشەنگەنىدىم. كۈتۈۋېلىش سورۇنىغا كىرىپلا ئەمەلىيەتنىڭ ئويلىغىنىمدەك ئەمەسلىكىنى ھېس قىلدىم. چۈنكى، تامنى چۆرىدەپ ئىككى رەت قىلىپ تىزىلغان پارتىلارنىڭ ئۈستى تەخسە - تەخسىلەپ گازىر، خاسىڭ، كەمپۈت، پېچىنە، خام سەي، قورۇما، نان، كونسېرۋا، پىۋا، شامپان، ئۆزۈم ھارىقى ۋە ئاق ھاراقلار بىلەن رەتلىك بېزەپ تولدۇرۇلغانىدى.

يېڭى ئوقۇغۇچىلار تارتىنىپ، قورۇنۇپراق، كونا ئوقۇغۇچىلار ئەركىن - ئازادىرەك جاي - جايىمىزدا ئولتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن، كونا ئوقۇغۇچىلار ۋەكىلى (باش ساھىبخانا) كىملەرنىڭ كەلگەن - كەلمىگەنلىكىنى ياكى تەكلىپ قىلىنماي قالغانلار بار - يوقلۇقىنى سوراپ، كۈتكۈچىلەرگە بىر قىسىم ئىشلارنى ئورۇنلاشتۇرغاندىن كېيىن، قىسقىغىنا زىياپەت نۇتقىنى باشلىدى.

— دوستلار، ساۋاقداشلار، ئىنى - سىڭىللار، — دېدى بۇدۇر چاچ، ئېگىز بوي، ئورۇققىنا كەلگەن يۈزىنى دانىخورەك باسقان، بەستىلىك يىگىت كانىيىنى قىرىپ قويۇپ، — بۇگۈن بىز مەكتەپتىكى قەشقەرلىك كونا ساۋاقداشلار قەشقەر ۋىلايىتى

تەۋەسىدىن مەكتىپىمىزگە يېڭىدىن ئوقۇشقا كەلگەن ساۋاقداشلارنى كۈتۈۋېلىش ۋە ئۆزئارا تونۇشۇۋېلىش يۇزىسىدىن ئاددىي بولسىمۇ بۇ سورۇننى تەييارلىدۇق. گەرچە بۇ يەردە ئولتۇرغانلىرىمىزنىڭ ھەممىمىز قەشقەر ۋىلايىتى تەۋەسىدىكى ئون ئىككى ناھىيە ۋە بىر شەھەردىن كەلگەن بولساقمۇ، ئومۇمەن ئېيتقاندا، بىر ۋىلايەتلىك، چوڭ دائىرىدىن قىلىپ ئېيتقاندا، بىر يۇرتلۇق ياكى قەشقەرلىك دېسەكمۇ بولىۋېرىدۇ، — ئۇ ئوتى ئۆچۈپ قالغان تاماكىسىغا ۋاڭزىدە قىلىپ سەرەڭگە يېقىپ، قاتتىق ـ قاتتىق ئىككى شورىۋالغاندىن كېيىن سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، — مېنىڭ بۇ يەردە يېڭى كەلگەن ئۇكىلارغا دەيدىغان ئاساسلىق گېپىم شۇكى، بىز بىر يۇرتلۇق بولغاندىكىن، ئەلۋەتتە، قان قېرىنداش دېگەن سۆز، شۇنداق ئىكەن، ئەلۋەتتە ھەممەيلەننىڭ بىر ـ بىرىمىزگە ياردەم بېرىش، دەردىگە دەرمان، رەنجىگە شىپا بولۇش، يۇرتىمىزنىڭ ئابرۇي ـ ئىناۋىتىنى قوغداش بۇرچىمىز بار. بەلكىم يېڭى كەلگەن ئۇكىلار بىلمىسە كېرەك، مەن شۇنى ئەسكەرتىپ قويايي، ھەممىڭلارنىڭ ئېسىدە بولسۇنكى، بۇ دېگەن ئۇرۇمچى. بىزنىڭ بۇ مەكتەپ پۈتۈن ئاپتونوم رايونىمىز تەۋەسىدىكى يۇرت ـ يۇرتلاردىن بىلىم ئېلىش ئۈچۈن كەلگەن دوستلارنىڭ ماكانى. شۇڭلاشقا، ئىناق ـ ئىتتىپاق ئۆتۈشمىز كېرەك. شۇنداق بولغاندا باشقا يۇرتلۇقلارنىڭ بوزەك ئېتىشگە، كەمستىشگە ئۇچرىمايمىز. ھەرگىز ئىتتىپاقسىزلىق قىلىپ، ئۆزئارا جېدەل ـ ماجىرا چىقىرىپ باشقا يۇرتلۇق بالىلارغا تاماشا قىلىپ بەرمەيلى.

ئۇنىڭ سۆزى تۈگىشى بىلەنلا سورۇندا قىزغىن ئالقىش ياڭرىدى. مەن ئەتراپىمدىكىلەرگە ئاستا سەپسالدىم. ئۇنىڭ قىسقىغىنا بۇ نۇتقى بىر قىسىم ساۋاقداشلارنى ھاياجانغا سالغان، بىر قىسىملارنى ھەيران قالدۇرغان، بىر قىسىملارنى ئويغا سالغانىدى. ئومۇمەن، كۆزۈمگە ھاياجانلانغان، قايىل بولغانلار

كۆپرەك كۆرۈندى.

ــ ئەمدى يېڭى ئوقۇغۇچىلار ۋەكىلىنىمۇ سۆزگە تەكلىپ قىلساق قانداق دەيسىلەر؟ ــ دېدى ئۇ خۇددى داھىيلاردەك، ئىككى ئالىقىنىنى بېشى بىلەن تەڭ كۆتۈرۈپ هەممەيلەننى جىم بولۇشقا ئۈندەپ، ــ قېنى ئوكىلار، ئۆزۈڭلار دەپ بېقىڭلار، قايسىڭلار سۆزلەيسىلەر؟ تارتىنماڭلار ـ هە، هەممەيلەن ئۆزئارا ئەمەسمۇ؟ تارتىنماڭلار، خۇددى بىر ئاتا ـ ئانىنىڭ بالىلىرىدەك، تارتىنماي كەڭ ـ كۈشادە ئولتۇرايلى.

ئۇنىڭ سۆزى تۈگىشى بىلەن سورۇننى بىر پەس تىمتاسلىق قاپلىدى. ئۇ ئۈمىد بىلەن هەممەيلەنگە بىر قۇر قاراپ چىقتى. ئۇنىڭ نەزىرى ماڭا ئاغدۇرۇلغاندا، بىر ـ ئىككى دەقىقە ئۆزۈنراق قاراپ تۇردى ـ دە، نەزىرىنى ئاستا باشقا ساۋاقداشلار تەرەپكە يۆتكىدى. هېچكىم مەن ئىككى ئېغىز گەپ قىلاي دەپ قول كۆتۈرمىدى، هەممەيلەن بىر ـ بىرىگە يەر تېگىدىن قارىشاتتى.

ــ هوي، جىملا بولۇپ كەتتىڭلارغۇ؟ تارتىنۇاتىسىلەرغۇ هەرقاچان، ــ ئۇ كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ، هەممەيلەنگە يەنە بىر قېتىم تېزلىك بىلەن قاراپ چىقتى ـ دە، سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، ــ ماقۇل، ئۇنداق بولسا ئۆزۈم كۆرسىتەي، هەممەيلەن مەكتەپ قارىسى كۆرگەن ئادەملەرغۇ؟ ئارىمىزدا ئىككى ئېغىز گەپنى قاملاشتۇرۇالمايدىغانلار چىقماس هەرقاچان. قانداق دېدىم ـ هە ! قەشقەرلىك دېگەن هەرقانداق يەردە بوش كەلگەن ئەمەس، ــ ئۇ سۆزلىگەچ نەزىرىنى ماڭا بىردىنلا ئاغدۇردى ـ دە، كۈلۈپ تۇرۇپ، ــ قېنى ئوكا، سىز سۆزلەپ باقامسىز؟ هە، تۇرۇڭ. سۆزلەڭ، قارىسام غەيرەتلىك، جىگەرلىك بالىدەك قىلىسىز، ــ دېدى.

مەن ئىلاجسىز ئورنۇمدىن تۇرۇشقا مەجبۇر بولدۇم. بايىاتىن بېرى ئارىمىزدا بىرەرسىنىڭ سۆزلىشىنى ئۈمىد قىلغان بولسامۇ، لېكىن ئۆزۈم سۆزلەرمەن دەپ هەرگىز ئويلىمىغاندىم. شۇڭلاشقىمۇ بۇ كۈتۈلمىگەن تەكلىپتىن

ۋۇجۇدۇمغا تەتىرەك ئولاشتى. خىجىللىق ۋە ھاياجاندىن ۋۇجۇدۇمدىكى بارلىق قانلىرىم يۈزۈمگە ئۆرلەپ چىقتى.

ـــ مەن... مەن...

ـــ ھودۇقماڭ، ئۆكام، ئۆزىڭىزنى تۇتۇۋېلىڭ. دادىلىراق سۆزلەڭ، تارتىنىشنىڭ ھاجىتى يوق.

ئۇنىڭ مەدەت بېرىپ ئېيتقان سۆزلىرى ۋۇجۇدۇمغا ئازراق غەيرەت بېغىشلىدى، گەرچە سورۇندىكىلەرنىڭ كۆزلىرى ماڭا تىكىلىپ تۇرغاندەك تۇيۇلغان بولسىمۇ، ئۇلارغا قارىماسلىققا، ئاۋازىمنى ئۇنلۇكرەك چىقىرىشقا تىرىشىپ سۆزلەشكە باشلىدىم.

ـــ بايا ئاكىمىز مۇھەممەت ئېلىجان (ئۇ بىزگە ئىسمىنى ئاشۇنداق دەپ تونۇشتۇردى) كۆچۈلدىكى بارلىق گەپلەرنى دېدى. مەن يېڭى ئوقۇغۇچىلارغا ۋاكالىتەن قاملاشمىسىمۇ ئىككى ئېغىز گەپ قىلىپ باقاي، شۇنداق، مۇھەممەت ئېلىجان ئاكىمىز ئېيتقاندەك بىز ھەر يەر ـ ھەر يەردىن كېلىپ، بىلىم ئېلىشتىن ئىبارەت ئورتاق مەقسەتنى نىشان قىلىپ بۇ مەكتەپكە كەلدۇق. بىز پەقەت بىر يۈرتلۇق ساۋاقداشلار بىلەنلا ئىتتىپاقلىشىپ قالماي، باشقا يۈرتلۇق ساۋاقداشلار بىلەنمۇ ئىتتىپاقلىشىشىمىز، قەشقەرلىك، ئاقسۇلۇق، غۇلجىلىق دەپ ئولتۇرماي، خۇددى ئاكا ـ ئۆكىلاردەك ئىناق، ياغ بىلەن بۆرەكتەك، گۆش بىلەن سۆڭەكتەك...

ـــ بولدى، بولدى گەپىڭىز يەتتى، خاپا بولماي ئولتۇرۇڭلىكى، ـــ دېدى مۇھەممەت ئېلى گېپىمنىڭ شېخىغا قوپاللىق بىلەن ئۇرۇپ. مەن چۆچۈپ ئۇنىڭ چىرايىغا قارىدىم. ئۇنىڭ دانىخورەك ياسقان يۈزى تاتىرىپ كەتكەن بولۇپ، مەندىن قاتتىق رەنجىگەنلىكى مانا مەن دەپ چىقىپ تۇراتتى. «ئۇ شۇنچىۋالا رەنجىپ كەتكۈدەك قانداق گەپلەرنى دەپ سالغاندىمەن؟» مەن قانسىراتمىغان ئۆپكىدەك قىزارغىنىمچە، يېلى چىقىپ كەتكەن توپتەك لەسسىدە ئولتۇرۇپ قالدىم، مۇھەممەت ئېلى تاماكىسىنى قاتتىق بىرنەچچىنى شوراپ

ئاغزىدىن يەڭدەك تۈتۈن چىقاردى ـ دە:

ـــ ئاغزىغا باشقا يۇرتلۇقتىن باشقا گەپ كەلمەيدىكەنە، ـــ دەپ غۇدۇرىدى.

ـــ بىز گەرچە، باشقا ـ باشقا يۇرتتىن بولساقمۇ ھەممىز بىر ئۇيغۇر مىللىتىدىنغۇ ئاخىر. ئۇنىڭ ئۈستىگە بىر مەكتەپتە، بىر ئوقۇتقۇچىدىن تەلىم ئېلىپ، بىر ياتاقتا يېتىپ، بىر پارتىدا ئولتۇرۇپ، بىر قازانىڭ تامىقىنى تەڭ يەپ ئوقۇيدىغان ساۋاقداش تۇرساق...

ـــ بولدى سىقال تارىماڭ، مەن بۇ يەردە مىللەتنىڭ پارىڭىنى سېلىۋاتمايمەن، ئۇكا، ـــ دېدى ئۇ گېپىمنى يەنە بۆلۈپ، ـــ قېنى يەنە قايسىڭلار ئىككى ئېغىز گەپ قىلىپ باقسىلەر؟

ـــ مەن سۆزلەپ باقاي.

مۇھەممەت ئېلىنىڭ سوئالى ئاخىرلاشماي تۇرۇپلا بويى پاكارغىنا، چىرايى ئاقىپشماق كەلگەن، يالاڭباش بىر بالا قول كۆتۈردى.

ـــ قېنى مەرھەمەت، ـــ مۇھەممەت ئېلى چاۋاك بىلەن ئۇنى سۆزگە تەكلىپ قىلدى. مەن يەرگە قارىغان بولۇپ ئۇنىڭ سۆزىگە زېھىن قويدۇم.

ـــ بايا بىزگە مۇھەممەت ئېلىجان ئاكا ئالتۇنغا تېگىشكۈسىز ياخشى گەپلەر بىلەن تەربىيە بەردى، ـــ دېدى ئۇ گەپ باشلاپ، ـــ بىز چوقۇم بۇ تەربىيەلەرنى قۇلىقىمىزدا مەھكەم تۇتۇشىمىز، ھەممىمىز بىردەك ئىتتىپاقلىشىپ قەشقەرلىك بالىلارنىڭ ئىناۋىتىنى تېخىمۇ مۇستەھكەملىشىمىز كېرەك.

ـــ رەھمەت، رەھمەت، ئۇكا، ـــ دېدى مۇھەممەت ئېلى گەپ تازا دېتىغا ياقمىغاندەك بىرخىل تەلەپپۇزدا.

سورۇننى قاتتىق چاۋاك، ئالقىش قاپلىدى.

ئەمدى يېڭى ئوقۇغۇچىلارنى كونا ئوقۇغۇچىلارغا، كونا ئوقۇغۇچىلارنى يېڭى ئوقۇغۇچىلارغا تونۇشتۇرۇش باشلاندى. تونۇشتۇرۇشنىمۇ مۇھەممەت ئېلى ئېلىپ باردى. تونۇشتۇرۇش

نۆۋىتى ماڭا كەلگەندە ئۇ ماڭا سوغۇق بىر قاراپ قويۇپ، ئىممىنى سوراپ قويۇش بىلەنلا كۆپايىلەندى. باشقا ساۋاقداشلارغا ئوخشاش سوئاللارنىمۇ سورىمىدى. ئۇنىڭ بۇ قىلىقىدىن روھىم خېلى بەك چۈشۈپ كەتتى. تونۇشتۇرۇشتىن كېيىن يەپ ـ ئىچىش ۋە تانسا باشلاندى. مەن مەنىۋى زەربىدىن بولسا كېرەك، دېگەندەك ئېچىلىپ كېتەلمىدىم. ئىچىمنى مۇشۇك تاتىلىغاندەك بولۇپ تىت ـ تىت بولاتتىم. سورۇندا قىزغىن تانسا ئويناپلۇاتاتتى. تانسا ئويناشنى پەقەتلا بىلمەيدىغان يېڭى قىز ـ ئوغۇل ساۋاقداشلارمۇ مەيدانغا چۈشۈۋالغانىدى. ئۇلار تولىمۇ خۇشال، تولىمۇ مەغرۇر كۆرۈنەتتى.

«سورۇندىن چىقىپ كېتەيمۇ يا؟ بۇنداق قىلسام باشقىلار نېمە دەر؟ نېمىلا بولمىسۇن زىياپەت تۈگىگۈچە چىداپ ئولتۇراي».

روھىم چۈشكۈن، كەيپىياتىم ئىنتايىن تۆۋەن، سالىپىيىپلا ئولتۇرىمەن، ئۇستەلدىكى نېمەتلەرگە پەقەتلا كۆڭلۈم تارتمىدى. تانسا ئويناۋاتقانلارغا ئانچە ـ مۇنچە ھەۋەسلىنىپ قاراپ قويىمەن.

ـــ قوپۇڭ، تانسا ئوينايلى.

بۇ ئاۋازدىن چۆچۈپ بېشىمنى كۆتۈردۈم. قارىسام، ئالدىمدا سېمىزغىنا، قارىمۇتۇق، كۆزلىرى كىچىكرەك بىر قىز قاراپ تۇرىدۇ. خىجىللىق بىلەن ئاستا ئورنۇمدىن تۇردۇم. مۇشۇنداق بىر پەيتتە بىر قىزنىڭ قىزغىن ئىلتىپاتىغا، دىلكەشلىكىگە ئېرىشكىنىمدىن سۆيۈندۈم. قىزنىڭ ئاق كۆڭۈللۈكىگە ئىچىمدە تەشەككۈر ئېيتتىم.

ـــ رەھمەت، ئۆزۈمنىڭغۇ تانسا ئويناغۇم بار ئىدى. بىراق، تانسا ئويناشنى بىلمەيمەن، ئۆگەنمەپتىكەنمەن، ـــ دېدىم خىجىلىق بىلەن ئۆزرە ئېيتىپ.

ـــ شۇنداق بولسىمۇ ئاۋۇال سورۇنغا چۈشمەمسىز. مانا مەن سىزگە تانسا ئۆگىتىپ قويىمەن دەپ ئالايىتەن ئالدىڭىزغا كەلدىمغۇ؟ ـــ دېدى قىز كۈلۈپ تۇرۇپ، ـــ ھە بولۇڭ، يىگىت

بولسا شوخ بولسا، بولمىسا يوق بولسا، دېگەن تەسىلىنى بىلمىدىغانسىز، مىجىلىپ كەتكەن شاپتۇلدەك ئۇنداق ئولتۇرسىڭىز سەت ئەمەسمۇ؟ بىزغۇ بۇ يەردە ئۆزئارا، باشقا يۇرتلۇقلار بار سورۇندا مۇشۇنداق بويۇن قىسىپ ئولتۇرۇۋالسىڭىز ئۇلار، ۋايىيەي، قەشقەرلىكنىڭمۇ ھالى شۇنچىلىك ئىكەنغۇ، دەپ مەسخىرە قىلمامدۇ؟ ! بۇ ئۆزىڭىزگىمۇ، بىزگە ئوخشاش يۇرتلۇقىڭىزغىمۇ ياخشى ئەمەس. قوپۇڭ، ئۆگىنىپ قويۇڭ. ھەرنېمىلا بولمىسۇن ياقا يۇرتلۇقلارنىڭ ئالدىدا چېنىپ قالمىغان ياخشى.

مەن ئاستا ئۇنىڭ قولىنى تۇتتۇم. ئۇ ماڭا بىر، ئىككى، ئۈچ دەپ قەدەم ئېلىش ئۇسۇللىرىنى ئۆگىتىشكە باشلىدى.

ــ ۋاي خۇدايىمەي، پۇتىڭىز ھېچنېمىگە كەلمەيدىكەنغۇ؟ زېھنىڭىزنى قويۇڭ ـ ھە ! قارا‌ڭ، بىرىنچى فوكۇسنى مانا مۇنداق ئالمىز. بىر، ئىككى، ئۈچ، تۆت، بەش... ئېنىق كۆرۈۋالدىڭىزمۇ؟ ئېسىڭىزدە مەھكەم تۇتۇڭ ـ ھە، يەنە بىر قېتىم كۆرسىتىپ بېرەي. ھە، قېنى كېلىڭ ئەمىسە.

مېنىڭ قەستەن گالۋاڭلىقىممۇ ئۇنى قىلچە زېرىكتۈرەلمىدى. شۇنداق قىلىپ، ئىلاجسىز ئۇنىڭ بۇيرۇقلىرىغا بويسۇنۇپ، چۈشەندۈرۈشلىرىگە كۆڭۈل قويۇشقا، تىرىشىپ ئۆگىنىشكە مەجبۇر بولدۇم. ھەربىر مەيدان تانسا تۈگىگەندە قىزىل، ئاق ھاراقلار ئىچىلىپ تۇردى. ھاراق ئىچىپ باقمىغان بولساممۇ ھېچكىمنى زورلىغىلى سالمايلا، ئالدىمغا كەلگەن رومكىلارنى بوشتىپ تۇردۇم. كالىلام خېلى ئوبدان قىزىدى. كەيپىياتىم ئاستا ـ ئاستا كۆتۈرۈلدى. تانسا بىلەن بولۇپ دەسلەپكى كۆڭۈل رەنجىشلەرنى بىردىنلا ئۇنتۇدۇم. شۇنىڭ بىلەن ھېلىقى قىزنى زورلىغىلى سالماي، ئۆزۈمچىلا تانسىغا چۈشۈپ كەتتىم. ئويىنىغانسېرى تانسا خۇمارىم تېخىمۇ بەك تۇتۇشقا باشلىدى.

قەدىرلىك دوستۇم ئابدۇسالام، بەلكىم سېنىڭمۇ ئېسىڭدە

بولسا كېرەك. شۇنىڭدىن كېيىن مەن تانسىغا ئوتتەك قىزغىن بولۇپ كەتتىم. ياتاقتا يۈز يۈيۈۋېتىپمۇ، تاماق يەۋېتىپمۇ، ياتاقداشلار بىلەن پاراڭلىشىۋېتىپمۇ تانسا ئۆيناشنى مەشىق قىلاتتىم. ھەر خىل فوكۇسلارنى پىششىقلايتتىم. سىنىپتىمۇ ئون مىنۇتلۇق تەنپېۋستا قىزلارنىڭ ئۇنىمىغىنىغا ئۇنمايدىغان تانسا ئۆيناشنى مەشىق قىلاتتىم. قىزلار ئۇنىمىسا قولۇمغا ئورۇندۇقنى ئېلىۋېلىپ تانسا ئۆيناتتىم. بىر قىسىم ساۋاقداشلارنىڭ مەسخىرە قىلىپ تانسا مەستانىسى دېگەن گەپلىرىگە پەرۋاسىز قىلىپ قويمايتتىم. ھەر كۈنى، ھەر سائەت، ھەر دەقىقە ئارام تاپسامىلا تانسا ئۆيناشنى مەشىق قىلىپ تۇردۇم. ئۆگىنىش، دەرس تەكرارلاش، تاپشۇرۇق ئىشلەش دېگەنلەر خىيالىمغىمۇ كىرىپ چىقمايتتى. بارا ـ بارا مېنىڭ تانسىغا بولغان مەستانىلىقىم باشقىلارغىمۇ يۇقۇشقا باشلىدى. بولۇپمۇ ئەلى بىلەن غەيرەتلەر ئوبدانلا كەينىمدىن ئەگىشىدىغان بولۇپ قالدى. ئۇ ئىككىسىمۇ سىنىپتا خېلى كۆزگە كۆرۈنگەن تانسىكەشلەردىن بولۇپ قالغانىدى. ھەر كۈنى كەچلىك مۇزاكىرىدىن يېنىشىمىز ھامانلا ئۇدۇل قىزلار ياتاق بىناسىغا، زۇلپىيەنىڭ ياتقىغا، يەنى ئىككى يۈز ئون ئىككىنچى ياتاققا قاراپ يۈگۈرەيتتۇق، راست، ئەمدى ئېسىمگە كەلدى. پاھ، زۇلپىيە تانسىنى نەلەردە يۈرۈپ ئۆگىنىۋاپتىكەنتاڭ، تانسىنىڭ ھەممە تۈرىگە كارامەت ئۇستا ئىدى. بولۇپمۇ ۋالىسقا پەيدەك يەڭگىل، بەئەينى قارلىغاچتەك پەرۋاز قىلىپ پىرقىرايتتى. مەن ئۇنىڭ بىلەن تانسا ئۆينىسام ئۆزۈمنى پەقەتلا ھارمايدىغانىدەك ھېس قىلاتتىم. ھەر كۈنى كەچلىك مۇزاكىرىدىن كېيىن ئۇدۇللا ياتاقىغا يۈگۈرەيتتىم. ئەينەككە قاراپ ئۆزۈمنى ئاندا ـ ساندا تۈزەشتۈرەتتىم ـ دە، ئەلى بىلەن غەيرەتنىن سورايتتىم.

ـــ قانداق ئاغىنىلەر، ئىككى يۈز ئون ئىككىنچى ئىستىھكامغا ھۈجۈم باشلامدۇق؟

ـــ ھۈررا ! ـــ دەپ توۋلايتتى ئىككىسى تەڭلا ۋاقىراپ.

قىزلار ياتىقىغا ئۇچقاندەك يۇگۈرەيتتۇق. نېمىسە ئۇچۇندۇر ئۇ ياتاقتىن پەقەتلا ئۇنئالغۇ كەم بولمايتتى. تاكى ئۇخلاش ۋاقتى توشۇپ، بىنانىڭ چىراغلىرى ئۆچكىچە تانسا ئويناپتۇق. پەقەت قوغداش بۆلۈمىنىڭ ئادەملىرى ياتاقلارنى تەكشۈرۈشكە باشلىغاندىلا، ئاندىن ئاستا ياتقىمىزغا قايتىپ چىقاتتۇق. گاھى كۈنلىرى قىزلار تەرىپىدىن قارشى ئېلىنمايمۇ قالاتتۇق. بۇنداق چاغلاردا زۇلپىيە شوخ، كۆلكىلىك چاقچاقلىرى بىلەن ياتاقتىن قوغلايتتى.

— چىقىڭلار قېلىنلار ياتاقتىن، كۈندە كىرىۋېلىشتىن ئىزامۇ تارتمامسىلەر داپشاقلار؟ ھە، نېمىگە بىزىرىپ تۇرسىلەر؟ بۈگۈن ئاخشام ئاچاڭلارنىڭ تانسا ئويناشقا چولىسى تەگمەيدۇ. ھەممەيلەننىڭ شەخسىي ئىشمىز بار.

— ھېچ بولمىسا، تانسا ئويىنىمىساقمۇ، بىردەم مۇڭدىشىپ ئولتۇرايلىچۇ؟...

— بولمايدۇ، شۇمتەكلەر، چىقىڭلار، جېنىم ماڭقىلىرىم، قېنى ئارقىغا بۇرال. قەدەملەپ مارش ! بىر ئىككى بىر، بىر ئىككى بىر...

بىز ياتاقتىن تېلىقىپ كۆلگىنىمىزچە مانا مۇشۇنداق قوغلىنىپ يېنىپ چىقاتتۇق.

— ھەتتىگىنەي، بۈگۈن ئىككى يۈز ئون ئىككى نومۇرلۇق ئىستېكامنىڭ مۇداپىئەسى خېلى چىڭ ئىكەن جۇمۇ، ئەجەب ئىشغال قىلالمىدۇق ـ دە.

— تولىمۇ چىرايلىق مەغلۇپ بولدۇق.

— بولدى، مەيۈسلەنمەڭلار، ئاغىنىلەر. ئۇرۇشتا دېگەن غەلىبە قىلىش، مەغلۇپ بولۇش بولۇپ تۇرىدۇ. قېنى باشقا نامسىز ئىستېكاملارغا قاراپ ئالغا !

بۇ بۈيرۇق بىلەن تەڭلا، باشقا قىزلارنىڭ ياتاقلىرىغا قاراپ يۈگۈرەيتتۇق. ئىشقىلىپ، پۈتۈن مەكتەپ تەۋەسىدىكى قىزلار ياتاقلىرىنىڭ ئارىسىدا ھېلىقىدەك تاسادىپىي ئەھۋال ئاستىدا

پەقەتلا تانسا بولمايدىغان ياتاقتىن بىرنەچچىسىلا تېپىلاتتى. ئاندىن باشقا ياتاقلارنىڭ ھەممىسىدىن ئۇنئالغۇنىڭ، گىتارنىڭ ۋە ئۇنىڭغا تەڭكەش قىلىپ ئېيتىلغان ئالتاغىل ناخشىلارنىڭ شوخ، جاراڭلىق ئاۋازى ياڭراپ تۇراتتى. پۈتۈن مەكتەپتە ئەۋج ئالغان بۇ تانسا ئويناش قىزغىنلىقى پەسىيىش تۈگۈل كۈنسايىن ئۆلغايماقتا ئىدى. مەكتەپ تەشكىلىمۇ ھەرقانچە قائىدە ـ تۈزۈم چىقىرىپ، تەدبىر قوللىنىپ بۇ جۈشقۇن كەيپىياتنى ھەرگىزمۇ پەسەيتەلمەيتتى. ئىشقىلىپ، نىيەتلا قىلساق تانسا ئويناياليمايلا قالمايتتۇق. كەچ تەرەپتە دەرس ئۆگىنىۋاتقانلارنى ئىنتايىن ئاز ئۇچراتقىلى بولاتتى. ھەممە ئوقۇغۇچى تانسىغا مەستانە ۋە خۇمار بولغانىدى.

ھازىر ئۆز ـ ئۆزۈمگە شۇنداق دەپ سوئال قويغۇم كېلىدۇ، «تانسا دەسلەپتە پەيدا بولغان ياۋروپا ئەللىرىدىمۇ ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ تانسا ئويناش قىزغىنلىقى بىزدەك يۇقىرىمىدۇ؟ ئۇلارمۇ خۇددى بىزگە ئوخشاش ئىلىم ـ پەن ئۆگىنىشتىن كۆرە تانسا ئويناشنى ئىنتايىن بەك ياقتۇرامدىغاندۇ؟»

قەدىرلىك دوستۇم ئابدۇسالام، «ئۇلار ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس، گەرچە ئۇلارنىڭمۇ بىزگە ئوخشاش ياشلىق ھېسسىياتلىرى دەريا سۈيىدەك جۇش ئۇرۇپ تۇرسىمۇ، لېكىن ئۇلار دەم ئېلىش بىلەن ئىلىم ـ پەن ئۆگىنىشنى بىلىدۇ. قۇرۇق، تايىنى يوق ئىشلارغا ھەۋەس قىلىشتىن كۆرە، كۆپلەپ ئىلىم ـ پەن ئۆگىنىپ، ئىنسانىيەتكە، جەمئىيەت، خەلققە پايدىلىق بولغان ئىختىرالارنى يارىتىشنى بەكرەك ئارزۇ قىلىدۇ. بىزنىڭ قىلغان ئاشۇ ئىشلىرىمىز چۇ؟ پۈتۈنلەي ئەخمەقلىق، ھاماقەتلىك، دۆتلۈك، نادانلىق، قالاقلىق، مەدەنىيەتسىزلىك، ياخشى شارائىتىمىزنىڭ قەدرىگە يەتمەي قىلغان نادانلىقىمىزنىڭ جانلىق ئىپادىسى. شۇنداق، بىز ئۇيغۇرلار ناخشا ـ ئۇسسۇل بىلەن تۇغۇلۇپ، ناخشا ـ ئۇسسۇل بىلەن ئۆلىدىغان مىللەت. بىراق، ھەربىر ياشنىڭ

ئۆگىنىدىغان، خەلقنىڭ، مىللەتنىڭ ساپاسىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش ئۈچۈن ھارماي تىرىشىدىغان، قاتتىق ئويلىنىدىغان ئالتۇنىدەك پەسلى ئەنە ئاشۇنداق قۇرۇق، مەنىسىز ئويۇن ـ تاماشىلار بىلەن ئۆتۈپ كەتسە بۇنىڭغا نېمە دېگۈلۈك؟ بۇنىمۇ ناخشا ـ ئۇسسۇلغا بولغان ئامراقلىقنىڭ كۈچلۈك ئىپادىسى دەۋالساق تۇغرا بولارمۇ؟ ياق ! ياق ! ھەرگىز تۇغرا بولمايدۇ ! بۇ ئۆزىنى ئۆزى ئالدىغانلىق، بىلىپ تۇرۇپ قۇرۇق ئېمىزگۈنى شورىغانلىق، بىلىپ تۇرۇپلا نادانلىق پاتقىقىغا پاتقانلىق !

مەن شۇ چاغلاردا، كەچ تەرەپلەردە سىنىپتىن چىقماي ئۆگىنىش قىلىۋاتقان ئاز بىر قىسىم ساۋاقداشلارنى ئەخمەقلەر، ھاماقەتلەر، نادانلار دەپ زاكىلىق قىلغانىدىم. بۇ گەپنى ھەتتا ساكىمۇ يۈزتۇرا ئېيتقانىدىم. ھازىر ئويلاپ باقسام، ئەخمەق، ھاماقەت سەن ئەمەس، مەن ئىكەنمەن. ئاھ، مەن ئاشۇ ئۇچ يىللىق مەكتەپ ھاياتىمدا تانسا ئويناش، ھاراق ئىچىش، تاماكا چېكىش، مۇھەببەت باغلاشتىن باشقا نېمىنى ئۆگەندىم؟ زادى نېمىنى ئۆگەندىم ـ ھە؟ ! ئىسىت بىھۇدە ئۆتكەن چاغلىرىم !

4

قەدىرلىك دوستۇم ئابدۇسالام، سىنىپىمىزدا تۇنجى قېتىم سىنىپ ھەيئەتلىرىنى سايلىغان كۈنى ھېلىمۇ ئېسىڭدىمۇ؟ سىنىپ باشلىقلىق نامزاتىغا مەن بىلەن ئەنۋەرنىڭ كۆرسىتىلگەنلىكى، سايلام بېلىتىمىزنىڭ تەپمۇتىڭ چىقىپ قالغانلىقى، ئاخىرىدا ئۆزۈم ئاكتىپلىق بىلەن بۇ ۋەزىپىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقىشقا ئىقتىدارىم يەتمەيدىغانلىقى، بۇ ۋەزىپىنى ئۇستىگە ئېلىشقا ماڭا نىسبەتەن ئەنۋەرنىڭ مۇۋاپىق كېلىدىغانلىقىنى ئېيتىپ، سىنىپ باشلىقلىقىنى تەشەببۇسكارلىق بىلەن ئەنۋەرگە ئۆتۈنگەنلىكىمنى ئۇنتۇپ قالمىغانسەن؟

ئۇ كۈنى مېنىڭ كىچىك كۆڭۈل، كەمتەر، ئوچۇق - يورۇق، كەڭ قورساق، نام - ئاتاق، شۆھرەتكە ئىنتىلمەيدىغان ئالىيجاناب خىسلىتىمدىن سىنىپتىكى ھەممە ساۋاقداشلار تەسىرلەنگەن ۋە ئاپىرىن ئوقۇشقاندى. مەنمۇ شۇ كۈنى ئۆزۈمنىڭ توغرا ئىش قىلغانلىقىمدىن خۇشال بولغانىدىم. ئېسىڭدە بولسا كېرەك، بۇ ئىش شۇ كۈنى كەچلىك تەكرار ۋاقتىدا بولغان ئىش ئىدى. سىنىپ ھەيئەتلىرى پۈتۈنلەي تۈرغۇزۇلۇپ بولغاندىن كېيىن، مۇئەللىم بىزنى ئىختىيارىي ئۆگىنىش قىلىشقا قالدۇرۇپ سىنىپتىن چىقىپ كەتتى. مۇئەللىمنىڭ كەينىدىن ساۋاقداشلارمۇ بىردىن - ئىككىدىن بولۇپ ياتاقلىرىغا مېڭىشتى. مەن ئۆيگە خەت يېزىش بىلەن بولۇپ كېتىپتىمەن، بىر چاغدا قارىسام يېنىمدا زۇلپىيە ئولتۇرۇپتۇ.

سىنىپنىڭ ئىچىدە ئىككىمىزدىن باشقا بىرمۇ ئوقۇغۇچى قالماپتۇ.

— تېخىچە ياتاققا چىقىپ كەتمەي ئولتۇرۇپسىزغۇ؟ — سورىدىم قەستەمگە.

— سىزنى يالغۇز قالمىسۇن دەپچۇ؟ — دېدى زۇلپىيە ۋىلققىدە كۈلۈپ.

— قورققۇسى كەلمىسۇن دېگەن ئوخشىمامسىز؟ مەن يا كىچىك بالا بولمىسام.

— سىز كىچىك بالا بولماي نېمىدىگىز ئەمىسە؟

— قىزىق گەپ قىلدىڭىزغۇ، زۇلپىيە، كىم مېنى كىچىك بالا دەيدۇ؟

— كىم بولاتتى، ئۆزىڭىز.

— مەن؟

— ھەئە، سىز.

— قاچان شۇنداق دېدىم، يالغانچى.

— بايا ھەممە ساۋاقداشلارنىڭ ئالدىدا شۇنداق دېمىدىڭىزمۇ؟ مەن سىنىپ باشلىقلىق ۋەزىپىسىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمايمەن

دېگەندەكىن گەپ شۇ يەرگە بارماي نەگە باردۇ؟

ــ قىزىق گەپ بولدىغۇ بۇ.

زۇلپىيەنىڭ بۇ گېپى بىلەن قاقاهلاپ كۈلۈپ كەتتىم. ئۇمۇ ماڭا قوشۇلۇپ كۈلۈپ كەتتى.

ــ بۇگۈن مەن خاتا ئىش قىلغان ئوخشىمامدىمەن؟ ــ بۇ سوئالىم بىلەن تەڭلا ئۇ دەرھال كۈلكىسىنى توختاتتى. ماڭا قايىللىق نەزىرى بىلەن قاراپ سۆزلىدى.

ــ ياقەي، تۇغرا قىلدىڭىز، ئەسلىدىغۇ سىزنى سىنىپ باشلىقى بولسا ئىكەن دەپ ئارزۇ قىلغانىدىم. تۇڭا، خۇددى چاقچاق قىلغاندەكلا ئىككىڭلارغا چۈشكەن ئاۋاز تەڭ چىقىپ قالدى. ئەمدى بۇ مەسىلىنى مۇئەللىم قانداق ھەل قىلار دەپ باش قاتۇرۇپ كەتكەنىدىم. ھېلىمۇ سىز ئەقىللىك كەلدىڭىز. ئەگەر سىزمۇ ئەنۇەرگە ئوخشاش جىملا تۇرۇۋالغان بولسىڭىز مۇئەللىم تازىمۇ قىيىن ئەھۋالدا قالغان بولاتتى. سىز بەكمۇ شەخسىيەتسىز ھەم ئالىيجاناب ئىكەنسىز.

ــ بولدى، بولدى، ماختاۋەرمەڭ. ئۆزۈمنى تۇتۇۋالالماي ئۈچۈپ كېتىپ قالماي يەنە.

ــ شۇنداقمۇ تېخى، ــ دېدى ئۇ بوستان كىرپىكلىك قاپقارا كۆزلىرىنى شوخلۇق بىلەن ئويناتىپ، ــ ئۇنداق بولسا زۇلپىيەمۇ ئۆزىنى بوش چاغلىمىسا بولغۇدەك.

ــ نېمىشقا؟ ــ ئۇنىڭ بۇ گېپىنى چۈشەنمەي قىزىقىپ سورىدىم.

ــ سىزگە ئوخشاش پۈتۈن ـ سۈرۈك بىر ئادەمنى ئاسماندا ئۇچۇرالغاندىكىنچۇ، ئەپسۇس... ــ ئۇ چىرايىغا يالغاندىن سۈكۈت بېرىپ گېپىنى توختىتىۋالدى.

ــ قېنى توختاپ قالماي «ئەپسۇس» نىڭ ئايىغىنى داۋاملاشتۇرۇۋېرىڭ.

ــ ئەپسۇس، ــ دېدى ئۇ يەنە بىر قېتىم تەكرارلاپ، ــ مەن تېخى سىزنى تاغدەك سالمىقى بار دەپ ئويلىغانىدىم. ئەھۋالدىن

قارىغاندا، «پۇۋ» دېسىلا ئۇچۇپ كېتىدىغان توزغاق ئىكەنسىز، توزغاق.

ــ هە! ــ مەن شوخلۇق بىلەن كۆزۈمنى چەكچەيتتىم. ئۇنىڭ بۇنچىۋالا ئۇستىلىق بىلەن ئۆزۈمنىڭ مۇشتۇمۇمنى ئۆزۈمنىڭ ئاغزىغا تىقىپ قويۇشنى خىيالىمغىمۇ كەلتۈرمىگەنىكەنمەن. ئۇ مېنىڭ چىرايىمغا قاراپ قاقاھلاپ كۈلۈپ كەتتى. كۈمۈش قوڭغۇراقتەك يېقىملىق كۈلكىسىدىن سىنىپنىڭ ئىچى جاراڭلاپ ئەكس ساداً قايتۇردى.

ــ قانداق، ئىقرار بولدىڭىزمۇ، توزغاق؟ ــ دېدى ئۇ مۇرەمگە پاققىدە شاپىلاقلاپ.

ــ ياق، مەن توزغاق ئەمەس. خاتا تەبىر بېرىپ قويدىڭىز، ــ دېدىم مەن كۈلۈپ تۇرۇپ، ــ بىلىپ قويۇڭ، مەن دېگەن بۇركۇت. بەئەينى تەڭرىتاغلىرىنىڭ قاراۋۇلىدەك، ئۇنىڭ ئاق باش چوققىلىرىدا تىنىمسىز پەرۋاز قىلىپ تۇرىدىغان قىران بۇركۇت. ۋاقتى كەلگەندە سىزنىمۇ ئېلىپ پەرۋاز قىلالايمەن تېخى.

ــ پاھ، ئەمدى پونى بولۇشىغا ئاتتىڭىزغۇ؟ پو ئاتسىڭىزمۇ ئاۋايلاپراق ئېتىڭ. ئاتقان پويىڭىزدا مۇنۇ ئوقۇتۇش بىناسى ئۆرۈلۈپ كېتىپ ئىككىمىز ئاستىدا مانتا يېمەيلى يەنە.

ــ راست گەپ قىلىۋاتىمەن، زۇلپىيە، پوچىلىق قىلغىلى مەن غۇلجىلىق بولمىسام، ــ دېدىم قەستەنگە ئۇنىڭ چىشىغا تېگىپ.

ــ پونى مۇشۇنداقلا ئاتمىغان بولسىڭىز پوچىلىقتا غۇلجىلىقتىن قېلىشمىغۇدەكسىز، ــ دېدى ئۇ كۈلۈپ تۇرۇپ.

ــ مەن راست گەپ قىلىۋاتىمەن، زۇلپىيە، يالغان بولسا كېلىڭ، ھازىرلا بىرلىكتە پەرۋاز قىلىمىز.

نەدىندۇر پەيدا بولغان غايىبانە كۈچنىڭ تۇرتكىسىدە، بىر قولۇم بىلەن ئۇنىڭ نازۇك بارماقلىرىنى تۇتۇپ، بىر بىلىكىمدە ئەۋرىشىم بەللىرىدىن يۆگەپلا قۇچاقلاپتىمەن.

ـــ بىلمىنى قويۇۋېتىڭ، سەت تۇرىدۇ، ـــ زۇلپىيەنىڭ بۇ ئاۋازىدىن چۆچۈپ ئېسىمگە كەلدىم. بىلىدىن دەرھال بىلىكىمنى ئاجراتتىم. لېكىن، قولىنى قويۇۋەتمىدىم. نازۇك، يۇمشاق بارماقلىرى يوغان، كۆچلۈك ئالقانلىرىم ئارىسىدا بىلىنەرلىك دەرىجىدە تىترەيتتى. ئۇ ئالقىنىمدىن قولىنى تارتىۋېلىشقا ئانچە بەك ئۇرۇنۇپ كەتمىدى، چىرايلىق قارا كۆزلىرىنى يەرگە تىككەن بولۇپ، تال ـ تال بوستان كىرپىكلىرى سايە تاشلاپ تۇراتتى. ئىككى مەڭزى غۇلجىنىڭ داڭلىق ئاپروت ئالمىسىدەك تاۋلانغاندى. پۈتكۈل ۋۇجۇدۇمنى غايىبانە بىر كۈچ ئىسكەنجىگە ئېلىۋالغاندى. ھېسسىياتىمنى تاتلىق بىر سېزىم غىدىقلايتتى.

ـــ بىلەمسىز، زۇلپىيە، مەن سىزنى ياخشى كۆرۈپ قالدىم. سىزنى تۇنجى قېتىم سىنىپتا كۆرگەن كۈندىن باشلاپلا ئاشىق...

ئۇ كۆزىنى يەردىن ئېلىپ ماڭا لاپپىدە قارىدى ـ دە، يەنە يەرگە تىكتى. نېمىشقىدۇر يۈرىكىمدە خېلىدىن بېرى ئارمان قىلىپ كەلگەن بۇ سۆزنى تارتىنمايلا دەپ ساپتىمەن. ئۇنىڭغا ئۈمىد، ھودۇقۇش، ئىلتىجا ئارىلاش تەلمۈردۈم. ئۇ چىرايلىق لەۋلىرىنى مەھكەم يۇمۇپ، تىۋىشسىز يەرگە قاراپ تۇراتتى. چىرايىغا ئىلگىرىكىدىن بىر ھەسسە قىزىللىق يۈگۈردى. چۆچۈرىدەك قۇلاقلىرىغا، مەرمەردەك بويۇنلىرىغىمۇ قىزىللىق تارىدى. مەن يەنە ئىختىيارسىز ئۇنىڭ ئەۋرىشىم بېلىدىن بىر بىلىكىمنى ئۆتكۈزدۈم. بۇ قېتىم ئۇ پەقەتلا قارشىلىق بىلدۈرمىدى.

ـــ خۇش بولاي، جېنىم زۇلپىيە، ھەرنېمە دېسىڭىز بىر ئېغىز گەپ قىلىڭا...

ئاۋازىم تىترەپ كەتكەن بولسا كېرەك، ھاياجاندىن كۆزۈمگە لىققىدە ياش كەلدى. بۇرنۇمنىڭ ئۇچى ۋىژىرلىدە ئېچىشتى. ئۇ ماڭا ئىككىنچى قېتىم لاپپىدە قارىدى ـ دە، بىلىنەر ـ بىلىنمەس كۈلۈمسىرىدى. ئاندىن يەنە يەرگە قارىۋالدى. ماڭا ئۇنىڭ ئاشۇ كۈلكىسىلا كۈپايە ئىدى. ئۇنىڭ بۇ كۈلكىسىدىن

ۋۇجۇدۇمغا قايتىدىن جان كىردى. غەيرەتلىنىپ تۇرۇپ ئۇنى ئۆزۈمگە تارتتىم. ئاۋۇال چۆچۈرىدەك قولاقلىرىغا، ئاندىن مەرمەردەك بويۇنلىرىغا، يىپەكتەك يۇمشاق بوستان چاچلىرىغا، ئاندىن چوغدەك قىزىق، ئانارەك قىزىل مەڭزىگە، ئاندىن ئاتەش يالقۇنجاپ تۇرغان جىنەستىدەك لەۋلىرىگە قېنىپ - قېنىپ تۇرۇپ سۆيدۇم. ۋۇجۇدۇم بەختتىن لەرزىگە كەلدى.

— بىرسى كۆرۈپ قالسا سەت تۇرىدۇ، يۇرۇك، ياتاقتا چىقىپ كېتەيلى، — دېدى ئۇ مەندىن ئۆزىنى ئاستاغىنا قاچۇرۇپ.

قىيمىغان هالدا بېلىدىن قولۇمنى ئاجراتتىم. سىنىپتىن يانمۇيان چىقتۇق. يۇرىكىم خۇشاللىقتىن كۆكرەك قەپىسىمگە سىغمايلا قالدى. كارىدوردا كېتىۋېتىپ ئاستاغىنا قولىدىن تۇتتۇم.

— رەنجىمىسىگىز، سىرتتا قول تۇتۇشۇپ ماڭمىساق.

ئۇنىڭ بۇ ئىلتىجاسىغا دەرهال كۆندۇم. ۋۇجۇدۇم بەختتىن مەست بولغانىدى. بىلەمسەن دوستۇم، شۇ كۈنى ئاشۇ زىلۋا قامەت، بۇلاقتەك شەهلا كۆز، بوستان كىرپىك، ئالمىدەك يۈز، جىنەستىدەك لەۋ، قاپقارا يىپەكتەك يۇمشاق چاچ، ئىشقىلىپ، ئۇنىڭ قەلبى، ۋۇجۇدى هەممە - هەممە يېرى ماڭا تەئەللۇق بولغانىدى. مەن خۇشاللىقتىن، بۇ كۈتۈلمىگەندە تېزلا نېسىپ بولغان بەختنى پۈتكۈل مەكتەپكە، ياق، پۈتكۈل جاهانغا، ئاۋازىمنى بولدى دېگۈچە قويۇپ بېرىپ جاكارلاشتىن ئۆزۈمنى ئاران - ئاران تۇتۇپ كېتىۋاتاتتىم

— مۇزاكىرىدىن قايتقان ئوخشىمامسىلەر؟

مۇهەممەت ئېلىنىڭ بۇ ئاۋازىدىن چۆچۈپ باش كۆتۈردۈم. شېرىن، تاتلىق هېسلىرىم قاياقلارغىدۇر ئۆزىنى دالىدىغا ئالدى. قارىسام ئوقۇتۇش بىناسىدىن چىقىپ، قىزلار ياتاق بىناسىنىڭ ئۇدۇلىغا كېلىپ قاپتىمىز. مەن مۇهەممەت ئېلىغا «هەئە» دېگەننى قىلىپ باش لىڭشىتىپ قويۇپ، زۇلپىيەنى ياتقىغا كۆزۈم ئارقىلىق ئۇزىتىپ خوشلاشتىم - دە، مۇهەممەت ئېلىغا

يۇزلەندىم. نېمە سەۋەبكىنتاڭ، مەكتەپ بويىچە ھەممە ئوقۇغۇچى ئۇنىڭ بىلەن «سەن ـ پەن» دېيىشىپ قېلىشتىن قاتتىق ئېھتىيات قىلىدىغان بۇ جەدەلخور، ھاراقكەش «يۇرتلۇقۇم» بىلەن ئانچە ئارىلىشىپ كەتمەيتتىم. ھېلىقى يېڭى ئوقۇغۇچىلارنى كۈتۈۋېلىش سورۇنىدا ئۇنىڭ دېگەن يېرىدىن چىقالمىغانلىقىم ئۈچۈن، ئۇمۇ مېنى «يۇرتلۇقلار» ئارىسىدا ئانچە ئېتىبارغا ئېلىپ كەتمەيتتى. ياتىقىدا ئۆتكۈزگەن ئولتۇرۇش، زىياپەت، تانسىلارغا چاقىرىۋالمايتتى. بىر كۈندە ئون قېتىم ئۈچراشساقمۇ چىش يېرىپ بىر ئېغىز گەپ قىلمايتتى. تاسادىپىي ئەھۋال ئاستىدا كۆرۈشۈپ قالساقمۇ ياتلا مۇئامىلە قىلاتتى. بۇگۈن قانداقسىغا ئۇنىڭ ئاغزىغا «ئىمان» كىرىپ قالغاندۇ؟ نېمىلا بولمىسۇن، بىر يۇرتلۇق ئوقۇغۇچىلارنىڭ «كاتتىبىشى» ھېسابلانغان بۇ ئېسىل جانابنىڭ شۇنچىلىك ئەھۋال سورىشىغا ئېرىشىشمۇ ئاسانلىقچە مۇمكىن بولمىدىغان ئىلتىپاتلاردىن ئەمەس، ئەلۋەتتە.

ــ يۇرۇڭ، سىرتقا چىقىپ كىرەيلى، ــ دېدى ئۇ ماڭا بۇيرۇق تەلەپپۇزىدا ۋە مېنىڭ جاۋابىمنى كۈتمەستىن يول باشلاپ ماڭدى. بىز مەكتەپنىڭ سىرتىدىكى ئاشخانا ۋە ماگىزىنلارنىڭ چېتىگىرەك جايلاشقان كىچىكرەك بىر ھاراق بوتكىسىنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدۇق.

ــ قېنى كىرەيلى، ــ دېدى ئۇ يەنىلا مېنىڭ ئاۋۇال كىرىشىمنى كۈتۈپ تۇرماستىن بوسۇغىدىن ئاۋۇال ئۆزى پۈتىنى ئالدى ـ دە، ماگىزىنچىغا بۇيرۇدى.

ــ ئەللىك گىرامىلىقتىن تۆتنى.

ماگىزىنچى چاقماق تېزلىكىدە، پوكەي ئۇستىگە ئەللىك گىرامدىن تۆت پىيالە ئاق ھاراق ۋە بىر باش چىلىغان سامساقنى تەييار قىلدى.

ــ قېنى پىيالىنى قولۇڭغا ئالە، ئۇكا، ــ دېدى مۇھەممەت ئېلى ماڭا يەنە بۇيرۇق قىلىپ.

ئەھۋال بۇ دەرىجىگە يەتكەندە «ھاراق ئىچكۈم يوق» دېيىشكە

يۈزۈم چىدىمىدى. ئۆزۈمنى مەجبۇرلاپ تۇرۇپ پىيالىنى قولۇمغا ئالدىم.

— خۇش ئۇكا!

— خۇشە!

كۆزنى يۇمۇپ ـ ئاچقۇچە ئىككى يۈز گىرام ھاراق بىلەن بىر باش سامساقنى تۈگىتىپ بولدۇق.

— يەنە ئەللىك گىرامدىن ئىچەيلى! — دېدى مۇھەممەت ئېلى پىيالىنى پوكەي ئۈستىگە تاققىدە قويۇپ.

— ئەمدى بولدى قىلايلىمىكىن.

ئۇ گېپىمنى ئېتىبارغىمۇ ئېلىپ قويمىدى، ئاشخانىچە پوكەي ئۈستىگە يەنە ئىككى پىيالە ھاراق پەيدا بولدى. بۇ پىيالىنىمۇ سىلكىنىپ ـ تولغىنىپ تۇرۇپ كانىيىمدىن تەستە ئۆتكۈزدۈم.

— قېنى ئەمدى چىقايلى! — دېدى مۇھەممەت ئېلى ھاراقنىڭ پۇلىنى تۆلۈۋېتىپ. بىرلىكتە سىرتقا چىقتۇق.

— سىز نېمىشقا سىنىپ باشلىقلىق ھوقۇقىنى قوللۇققا ئۆتۈنۈپ بەردىڭىز؟ — تۇيۇقسىزلا سورىدى مۇھەممەت ئېلى مېڭىشتىن توختاپ. ئۇنىڭ تۇيۇقسىز سورىغان بۇ سوئالىدىن ھەيران بولدۇم. تېخى بىر سائەت ئىلگىرى سىنىپتا بولغان بۇ ئىشنى قانداق قاغا ئۇنتۇغا خەۋەر قىلىپ بولغان بولغىيدى؟!

— سايلامدا ئىككىيلەنگە چۈشكەن ئاۋاز تەڭ چىقىپ قالدى. مەن مۇئەللىمنى تەڭلىكتە قالمىسۇن دەپ ئەنۋەرگە ئۆتۈندۈم. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۆزۈمۇ ھوقۇق تۈتۈشنى ئانچە بەك خالاپ كەتمەيمەن.

— ھەي، ئاڭلىغىنىم راست ئىكەن ـ دە! — دېدى ئۇ بىر قولىنىڭ دۈمبىسىنى بىر قولىنىڭ ئالقىنىغا ئۇرۇپ، — مەن تېخى سىزنى ھەرقانچە قىلسىمۇ، بۇنچىۋالا دەرىجىدە ئەقىلسىزلىك قىلماس دەپ ئويلىمغانىدىم. تازىمۇ غەلىتە ئادەتلىرىڭىز بار ئىكەنغۇ سىزنىڭ، ئىسىت، ئىسىت.

ئۇ خۇددى بىرەرمىڭ يۈەن پۇلنى ئوغرىغا بەرگەن ئادەمدەك

هەسرەت چېكەتتى. ئۇنىڭ بۇ قىلىقى ماڭا ھەم كۈلكىلىك تۇيۇلدى، ھەم ئىچىمنى پۈشۈردى.

— سىنىپ باشلىقلىق ھوقۇقىنىڭ قولىدىن قانچىلىك ئىش كېلەتتى؟ — دېدىم پەرۋاسىز ھالدا.

— نېمە، نېمە دېدىڭىز؟ — ئۇ كۆزۈمگە كىرىشىپ تۇرۇپ سۆزلەشكە باشلىدى، — بىلىپ قويۇڭ، سىنىپ باشلىقىنىڭ قولىدىن نۇرغۇن - نۇرغۇن ئىشلار كېلىدۇ. مەسىلەن، سىز سىنىپ باشلىقى بولسىڭىز باشقا يۇرتلۇقلار سىزنىڭ يۇزىڭىزنى قىلىپ بولسىمۇ، ھەرقانداق ئىشتا بىر يۇرتلۇق ساۋاقداشلىرىڭىزغا يول قويىدۇ. ئۇلارنى بوزەك قىلمايدۇ. ھۆتۈت - پۆتۈت قىلالمايدۇ. ئەگەر سەللا ئۇششۇقلۇق قىلسا، ھوقۇققا تايىنىپ ئۇلارنىڭ ئەدىپىنى بەرگىلى، نوخلىسىنى ئالغىلى بولىدۇ...

— بۇ دېگەن ۋىجدانلىق ئىنسانىنىڭ قىلىدىغان ئىشى ئەمەس، — دېدىم ئۇنىڭ ئېزىپ چۈشەندۈرۈشلىرىنى ئۇزۇپ تاشلاپ، — باشقا يۇرتلۇق بولسىمۇ يەنىلا ساۋاقداشقۇ؟...

— ھاماقەت ! — ھاراقنىڭ تەسىرىدىنمۇ ياكى گېپىمنىڭ تەسىرىدىنمۇ، ئەيتاۋۇر مۇھەممەت ئېلى قاتتىق غەزەپكە كەلگەندى. ئۇ كاپىيىدە ياقامدىن ئالدى - دە، قوپال سىلكىشلەپ تۇرۇپ ۋارقىرىدى، — مەن مۇشۇ كەمگىچە سەندەك كالۋا ئادەمنى كۆرۈپ باقمىغان. ئەھۋالدىن قارىغاندا، ئاشۇ ياقا يۇرتلۇقلاردىن كېلىشتۇرۇپ بىر ئەدىپىڭنى يېمىگۈچە ئادەم بولمايدىغان ئوخشايسەن، ھۇ دۆت - كالۋا !

مۇھەممەت ئېلى ياقامنى سىلكىپ قويۇۋەتتى - دە، ئالدى - كەينىگىمۇ قارىماستىن مەكتەپ دەرۋازىسىدىن كىرىپ كەتتى.

مەن تۇرغان جايىمدا قاقاقان قوزۇقتەك بىر ھازا تۇرۇپ قالدىم.

«مەن كېچە - كۈندۈز ئوقۇشنى ئارزۇ قىلغان ئىلىم - مەرىپەت باغچىسى مۇشۇ شۇمۇ؟ ئۇنىڭدىكى ئىلىمگە ئىشقىۋاز،

ئاق كۆڭۈل، ساددا، مۇلايىم، كۆيۈمچان ساۋاقداشلىرىم قېنى؟ ئاھ، بۇ مەكتەپ، بۇ ساۋاقداشلار نېمە ئۈچۈن مېنىڭ خىيالىمدىكى، تەسەۋۋۇرۇمدىكى مەكتەپ ۋە ساۋاقداشلارغا تۈپتىن ئوخشمايدۇ؟»

مەن ھەسرەت بىلەن يىراق ئاسمان گۈمبىزىگە كۆزۈمنى تىكتىم. ئاسماندىكى چاقناپ تۇرغان يۇلتۇزلارغا تويماي قارىدىم. ھاڭۇنقىپ، ھەۋەسلىنىپ قارىدىم. خېلى ئۇزاق قارىدىم، ئويلىدىم: «مۇئەللەقتىكى كەڭرى بوشلۇقتا جىمىرلاپ تۇرغان سانسىز يۇلتۇزلار، يۇلتۇزلارنىڭمۇ يۈرتى بارمىدۇ؟ ئۇلارمۇ يۈرتۇازلىق قىلىپ سوقۇشامدىغاندۇ؟ بوزەك قىلىش، بوزەك بولۇشتىن ئىبارەت تەڭسىزلىك ئۇلاردىمۇ بارمىدۇ؟ بەلكىم چوقۇم يوق. ئۇلار بابباراۋەر، ئىتتىپاق، ئۆم. شۇڭلاشقا، ئۇلارنىڭ چېھرى ياش يۇقى، سولغۇن ئەمەس، ئەنە، قاچان قارىسام تۇن بويى كۈلۈمسىرەپ، جىمىرلاپ تۇرمامدۇ؟ كۆڭۈل ئازادىلىك شۇلاردا بولسا كېرەك».

مۇھەممەت ئېلىنىڭ ياقامدىن سىلكىپ تۇرۇپ قىلغان ھاقارىتى غۇرۇرۇمنى قاتتىق دەپسەندە قىلغانىدى، شۇڭلاشقا ۋۇجۇدۇم غەزەپتىن غەلىيان كۆتۈردى. لېكىن، يۈگۈرۈپ بېرىپ ئۇنىڭ ياقىسىدىن تۇتۇپ، بىر - ئىككىنى سىلكىشلىگۈدەك غەيرەت - جاسارەت مەندە يوق ئىدى. چۈنكى، نېمىلا قىلغان بىلەن ئۇ مەكتەپنىڭ كونا ئوقۇغۇچىسى - دە، مەكتەپتە ئوقۇغۇچىلىرى ئاز يۈرتنىڭ بالىلىرى ئوقۇغۇچىسى كۆپ يۈرتنىڭ بالىلىرىغا بوزەك بولغاندەك، خۇددى تەبىئىي ھالدا يېڭى ئوقۇغۇچىلار كېلەر يىلى يەنە بىر قارار يېڭى ئوقۇغۇچىلار كېلىپ بولغۇچە كونا ئوقۇغۇچىلارغا بوزەك بولاتتۇق. ئۇلارغا كۆچمەس يېتىپ تۇرۇپمۇ قول يانمۇرالمايتتۇق. بولمىسا كونا ئوقۇغۇچىلار بىزگە ھۆرمەتسىزلىك قىلدى دەپ، توپلىشىپ كېلىپ ئەدىپىمىزنى بېرەتتى. بىر يۈرتلۇق بىر يۈرتلۇقنى بوزەك ئېتىش، كونىلار يېڭىلارنى ئانىي تېپىش مەكتەپنىڭ

ئۆزگەرمەس ئەنئەنىسى ئىدى. ئەھۋال شۇنداق تۇرسا، مەن قانداقسىغا بۇ مۇقەددەس «ئەنئەنە» گە قارشى چىقالاي؟ ! بار ئاچچىق ـ ئەلەمنى ھاراقتىن چىقارماقچى بولغانىدەك، كەينىمگە شارتتىدە ئۆرۈلۈپ، يۈگۈرگىنىمچە ھېلىقى بوتكىغا كىردىم ـ دە، ئەللىك گىرامىلىقتىن ئۈچ پىيالە ھاراقنى ئارقىمۇئارقا ئىچىۋېتىپ سىرتقا چىقتىم. ھاراقنىڭ تەسىرىدە كەيپىم بىرئاز كۆتۈرۈلدى. ئەمدىلا كۆتۈرۈلۈشكە باشلىغان ئايغا قاراپ، تۇيۇقسىز زۇلپىيە ئېسىمگە كەلدى ـ دە، پۈتكۈل ئەزايىمغا تاتلىق بىر سېزىم تارالدى. لەۋلىرىمنى شۇمدۇم، ھاياجانلاندىم. ھېلىقى كۈنى تەرىمنى سۈرتۈۋېلىشىم ئۈچۈن بەرگەن قول ياغلىقنى يانچۇقۇمدىن ئېلىپ (ئۈنى زۇلپىيەگە قايتۇرۇپ بەرمىگەنىدىم)، قېنىپ ـ قېنىپ پۇرىدىم. قەدىمىم ئىختىيارسىز قىزلار ياتاق بىناسى تەرەپكە يۆتكەلدى.

ـــ يىگىت، ئۇخلايدىغان ۋاقىت بولدى. قىزلار ياتاق بىناسىغا كىرىشكە رۇخسەت يوق.

ئىشىك باقىۋچىنىڭ بۇ سۆزى غۇرۇرىدە ئاچچىقمىنى كەلتۈردى.

ـــ كىرىپلا يېنىپ چىقىمەن، ـــ دېدىم پەرۋاسىزلىق بىلەن ئالدىمغا چامداپ.

ـــ بولمايدۇ دېگەندەكىن بولمايدۇ !

مەستلىكتىن قىزىپ تۇرغان كاللامغا بۇۋاينىڭ بۇ سۆزلىرى ئوبدانلا تەسىر قىلدى. كونترولۇقمنى يوقاتقانىدىم.

ـــ نېمىشقا بولمايدىكەن؟ ـــ دېدىم تېخىمۇ چىڭ توۋلاپ، ـــ سەن ئىشىكنى قىل ! بۇ سېنىڭ ئۆيۈڭ ئەمەس، كىرسەم سېنىڭ قىزىكىنىڭ قېشىغا كىرمەيمەن.

ئاندىن كېيىن نېمىلەرنى دېدىم بىلمەيمەن. مەن ئىشىك باقارنى ئىتتىرىپ، ئىشىك باقار مېنى ئىتتىرىپ تۇرغان پەيتتە، سىنىپتا ئۆگىنىش قىلىپ يانغان ساۋاقداشلاردىن

ئىككىسى مېنى مەڭ تەستە ياتاقتا ئاچىقىپ كېتىپتۇ.

شۇنىڭدىن باشلاپ ھاراق مېنىڭ ئەڭ يېقىن ئۇلپىتىم بولۇپ قالدى. ھاراق ئىچمەيدىغان كۈنۈم يوق دېيەرلىك ئىدى. بۇنداقلار مەكتەپتە يالغۇز مەنلا ئەمەس ئىدىم. بەلكىم شۇ چاغلاردا مەكتەپ بويىچە ھاراق ئىچمەيدىغان ئوغۇللار ھەربىر سىنىپتىن بىر ياكى ئىككىسى چىقار ئىدى. قالغانلارنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك ھاراق ئىچەتتى. بولۇپمۇ كەچلىك مۇزاكىرىدىن يانغان ھامانلا ياتاق - ياتاقلاردا ھاراق ئىچىشلەر باشلىنىپ كېتەتتى. پۈلى جىقلار بوتۇلكىسى بىلەن، پۈلى ئازلار پارچىلاپ، گىرامىلاپ ئېلىپ ئىچەتتى. پۈتكۈل مەكتەپ ھايات ئاخشاملىرى بىر كېچىگىچە ھاراق ئىچىپ، ناخشا توۋلاپ، گىتار چېلىپ، تانسا ئويناپ ئاخىرلىشىپ، ئەتىگىنى ئۇيقۇسىزلىقتىن كۆزىمىزنى ئاران ئۇۋۇلاپ ئورنىمىزدىن تۇرۇپ، سوزۇلۇپ سىنىپقا چىقىش ۋە مۇگدەپ دەرس ئاڭلاش بىلەن باشلىناتتى. ئاخشاملىرى ئېغىرراق ئولتۇرۇپ قالغان كۈنلىرىمىزدە ئەتىسى ئاغرىپ قالغان بولۇپ سىنىپقا چىقماي كۈن چۈشكىچە ئۇخلايتتۇق.

قەدىرلىك دوستۇم ئابدۇسالام، ھازىر شۇ ئىشلارنى ئويلاپ ئۆز - ئۆزۈمدىن نەپرەتلىنىمەن. ئېچىنىمەن، خىجىل بولىمەن، پۇشايمان يەيمەن. ئېيتقىنا: بىز زادى ئوقۇغۇچىغا لايىق ئىش قىپتۇقمۇ، يوق؟ بىزنىڭ شۇ چاغدىكى ھاياتىمىز زادى نېمىگە ئوخشاپ قالغان - ھە؟

ئىسىت، ئىسىت، ئىسىت!

5

ئەسسالام قەدىرلىك دوستۇم ئابدۇسالام، تىنچ - ئامان ياخشى تۇرۇۋاتامسەن؟

توپتوغرا ئىككى ھەپتە قولۇمغا قەلەم ئالالمىدىم. نېمىشقا

دېسەك، بۇ ئىككى ھەپتە ئىچىدە كۆڭلۈم پەقەتلا خاتىرجەم بولمىدى. قارا، دوستۇم، ئىداردىكىلەر مېنى خىزمەتتە ئىقتىدارى يوق، ۋەزىپىسىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمىدى، قولىدىن ھېچ ئىش كەلمەيدىكەن دەپ مۇزاكىرىلىشىپ پېنسىيەگە چىقارماقچى بولۇۋاتىدۇ. ئىقرار قىلىشىم كېرەككى، ئۇلارنىڭ ماڭا كۆرسەتكەن سەۋەبلىرى پۈتۈنلەي توغرا، مەن خىزمەتكە قاتناشقىنىمدىن بۇيان ئىدارىدە بىركىشىلىك مائاشنى تولۇق ئېلىپ تۇرغىنىم بىلەن، شۇ مائاشقا تۇشلۇق بىر كىشىلىك خىزمەتنىڭ ھۆددىسىدىن پەقەتلا چىقالمىدىم. مەكتەپتە بىلىم ئۆگەنمەي ئويۇنلار مانا بۇ يەردە مېنى رەھىمسىزلىك بىلەن مازاق قىلدى، ئىزا تارتقۇزدى، يەرگە قاراتتى. مەكتەپتە «ئۆگەنگەن»لىرىم شۇ تۇرسا، كۆرسىتىپ بەرگەن خىزمەتنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالماي، گۆشىيىپ كۆزۈمنى پارقىرىتىپ تۇرماقتىن باشقا نېمە ئامال؟ ! ئىدارە رەھبەرلىرىنىڭ تەنقىد ـ تەربىيەلىرى، خىزمەتداشلىرىنىڭ تەنە، مەسخىرە، دوقلىرى مېنى زېرىكتۇرەلمىگىنى بىلەن، ئاخىرقى ھېسابتا ئىدارە تەشكىلى مەندىن زېرىكتى. مەندەك قولىدىن ھېچ ئىش كەلمەيدىغان نان قېپى لامزەللىدىن ھەقسىزتەنمۇ زېرىكتى. ئاخىر ئۇلار ئويلىشىپ، ياش بولسىمۇ خىزمەت ئىشلەش ئىقتىدارىنى يوقاتقانلار قاتارىدا، ئازراق تۇرمۇش پۇلى بېرىپ خىزمەتتىن قالدۇرۇشنى ئويلاشتى ھەم مەندىن قۇتۇلماقچى بولۇشتى.

قەدىرلىك دوستۇم ئابدۇسالام، بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ باشلىقا يېلىنىدىم، يالۇۇردۇم، چوقۇم پېشقەدەملەردىن تىرىشىپ ئۆگىنىپ كەسپىي سەۋىيەمنى ياخشىلاشقا ۋەدە بەردىم. ئاھ، پۇت ـ قولى بېجىرىم، ئەقلى ـ ھوشى جايىدا، تېخى ئەمدىلا يىگىرمە تۆت ـ يىگىرمە بەشنىڭ قارىسىنى ئالغان كۆتەكتەك بىر ئوغۇل بالا ئۇچۇن بۇنىڭدىنمۇ ئارتۇق ئىزا، نومۇس بولامدۇ؟ ئاخىر يالۇۇرۇپ يۇرۇپ باشلىقلارنى ئازراق ئەيۇەشكە كەلتۇردۇم. ئۇلار ئوچۇق

ئىنكاس بىلدۇرمىگەن بولسىمۇ، ھەر ھالدا ئويلىشىپ باقايلى، دەپ جاۋاب بېرىشتى. شۇنىڭ بىلەن ئازراق خاتىرجەم بولغانىدەك بولۇپ، قولۇمغا يەنە قەلەم ئالدىم.

ھە راست، ئىككى كۈن ئاۋۋال سائادەتتىن خەت تاپشۇرۇۋالدىم. ئېسىڭدە بولسا كېرەك، مەن ئۇنىڭغا خەت يازمەن دېگەن ئەمەسمىدىم. ئاخىر ئۇ جاۋاب خەت يېزىپتۇ. نېمە دېسەم بولار؟ ئەسلىدىمغۇ سائادەتنىڭ خېتىنى ساقلا ئەۋەتىپ بېرەي دەپ ئويلىغانىدىم. كېيىن مۇنداق قاراپ باقسام، بۇ ئويۇم توغرا ئەمەستەك قىلىدۇ. بىلەمسەن ئاداش، تۇڭىشىپتۇ. سائادەت پۈتۈنلەي تۇڭىشىپتۇ. مەن ئۇنىڭ خېتىنى ئوقۇپلا، بۇ خەتنىڭ مېنىڭ ئۈچ يىللىق ساۋاقدىشىم، يەنە كېلىپ قەدىردان بىر دوستۇمنىڭ ئۈچ يىللىق مۇھەببەتلەشكەن جۈرئەتلىك، غەيرەتلىك، غايىلىك، جاسارەتلىك قىز سائادەتنىڭ خېتى ئىكەنلىكىگە پەقەتلا ئىشەنگۈم كەلمىدى. ئاھ، جەمئىيەتتىكى چاكىنا كۆزقاراشلارنىڭ، كونا ئېپتىدائىي، قالاق تۇرمۇش ئادەتلىرىنىڭ قۇدرىتى شۇنچىۋالا ئۇلۇغمىدۇ؟ ئىلىم ـ پەن، مەدەنىيەت شۇنچىۋالا تېز تەرەققي قىلدى، كىشىلەرنىڭ ئاڭ ـ سەۋىيەسىمۇ خېلىلا يېڭىلاندى. بىراق، نېمە ئۈچۈن كىشىلەرنىڭ مۇستەقىل تۇرمۇش يولىنى چىنتلايدىغان، كىشىلىك ھوقۇقىغا ئورۇنسىز ئارىلىشىۋالىدىغان، ئەركى، ئىنتىلىشى، ئارزۇ ـ ئارمانلىرىنى بوغىدىغان، قاتمال، كونا ئەقىدە، كۆزقاراشلار، ناچار، چاكىنا ئىللەتلەر يەنىلا كەڭرى بازار تاپىدىغاندۇ؟ بىز قاچانغىچە ئاشۇ بويۇنتۇرۇقلاردىن قۇتۇلالمايمىز؟ نېمىشقا ئىدىيەمىزنى ئازاد قىلالمايدىغاندىمىز؟

بىلەمسەن دوستۇم، سائادەت تىز پۈكۈپتۇ. ئارزۇ ـ غايىلىرىگە ئاسىيلىق قىپتۇ. غەيرەت ـ جاسارىتىنى يوقىتىپتۇ. قارشىلىقسىزلا، ياۋاشلىق بىلەن ئاتا ـ ئانىسى تاپقان لايقفا تېگىدىغان بوپتۇ. لايىق تاللاش، نىكاھلىنىش ئەركىنى ئاتا ـ ئانىسىغا بېرىۋېتىپتۇ. ئۇ ھەرگىزمۇ ئاتا ـ ئانىسىنى، ئۇرۇق ـ

تۇغقانلىرىنى نارازى قىلىپ، سەندەك بىر ياقا يۇرتلۇققا تېگەلمەيدىكەن. بىراق، سېنىڭ مۇھەببىتىڭنى مەڭگۈ يۇرەك قېتىدا ساقلايدىكەن. ئۇچ يىللىق مۇھەببەتلىك ھاياتىنى مەڭگۈ ئۇنتۇمايدىكەن. لېكىن، ھەرگىزمۇ سېنى ۋە سېنىڭ پاك مۇھەببىتىڭنى دەپ ئاتا ـ ئانىسىنى رەنجىتىشنى ۋە بەڭباش، كۆيۈمسىز، بۇزۇق، ياقا يۇرتلۇققا دۇم چۈشكەن... دېگەنگە ئوخشاش ئاتاقلارنى ئېلىشنى خالىمايدىكەن. ئۇ ئەنە ئاشۇنداق بوھتانلاردىن قۇتۇلۇش ۋە ئاتا ـ ئانىسىنىڭ ئارزۇ ـ ئۇمىدىنى ئاقلاش، ياخشى پەرزەنت بولۇش ئۈچۈن، ھەممە نېمىسىدىن ۋاز كېچىشكە، ھەممە مۇقەددەس نەرسىلەرنى قۇربان قىلىشقا، بىر ئۆمۈر دەرد ـ ھەسرەتتە ياشاشقا تەييار ئىكەن. ئاھ، ئۇنىڭ خەتلىرىنى بىر ئوقۇساڭ ئىدىك، شۇنداق بىچارىلەرچە، مۇڭلۇق، چۈشكۈن ھەم غايىسىز. بولدى، بۇ ھەقتە كۆپ سۆزلىمەي. ئۇزاق تارىختىن بۇيان، قايسى ئۇيغۇر يىگىت ـ قىزلىرىنىڭ پاك مۇھەببىتىگە تەھدىت سېلىپ كەلمىگەن دەيسەن بۇنداق «روھىي ۋە مەنىۋى كىشەن» لەر. ئىشقىلىپ، غەيرەتلىك بول. يۈكسەك ئەقىل ـ پاراسەت ۋە جاسارەتنى ئۆزىگە قورال قىلغان ئادەم ھەرقانداق مۇشكۈلاتلار ئۈستىدىن غالىب كېلىدۇ. ئەگەر مۇمكىنچىلىك بولسا، مىللىتىمىزنىڭ مانا مۇشۇ ئەيىبلىرىنى، نۇقسانلىرىنى ئېچىپ تاشلايدىغان، مەنىۋى جاراھەتلىرىگە شىپا بولالايدىغان بىرەر پارچە ئەڭ ياخشى ئەدەبىي ئەسەر يېزىپ قويارسەن.

كۆڭلۈڭنى يېرىم قىلىدىغان خەۋەر يەتكۈزگەنلىكىم ئۈچۈن ئەپۇ قىل، دوستۇم. مەن يەنىلا ئۆزۈم ھەققىدىكى بايانىمنى يېزىشنى داۋاملاشتۇرىمەن.

يۇرتۇازلىق، گۇرۇھۋازلىق، مەزھەپۋازلىق ئىنسان ۋۇجۇدىغا چۈشكەن مىتە قۇرت. ئۇ ئىنسانلارنىڭ ئەقلىنى چىرىتىدۇ. نادان، ئەخمەق، چاكىنا قىلىپ قويىدۇ. ئۇلاردا بەئەينى ۋېجدان، ۋاپا، مېھرىبانلىق، ئالىيجانابلىق، ئەقەللىيسى ئەڭ ئاددىي

ئىنسانىي خىسلەتلەرمۇ بولمايدۇ.

قەدىرلىك دوستۇم ئابدۇسالام، مەن بۇ ھەقىقەتنى تولىمۇ كېچىكىپ چۈشەنگەنلىكىم ئۈچۈن، ھازىر ئىنتايىن قاتتىق پۇشايمان قىلىۋاتىمەن، مەكتەپتىكى ئاشۇ ئوقۇغۇچىلىق ھاياتىمىزغا نەزەر سالمىغان بولساق، شۇ چاغدىكى ۋۇجۇدىمىزدا چوڭقۇر يىلتىز تارتقان يۇرتۇازلىق، گۇرۇھۋازلىق ئىللەتلىرىنى شۇنداق ئېنىق كۆرۈۋالالايمىز. ئۇنىڭ كەلتۈرگەن زىيانلىرىنىڭ، رىيازەت، دەردلىرىنىڭ قانچىلىك چوڭ ئىكەنلىكىنى ھېس قىلالايمىز. زۇلپىيە بىلەن ئەمدىلا ئەھىيا قىلىشقا باشلىغان مۇھەببەت گۈلىستانلىقىمىزنىمۇ ئاشۇ يۇرتۇازلىق، گۇرۇھۋازلىقنىڭ زەھەرلىك ئۇششۇكلىرى ۋەيران قىلىپ تاشلىدى ئەمەسمۇ؟

ھېلىقى كۈنى مۇھەممەت ئېلىنى رەنجىتىپ قويۇپ، ئىككى ھەپتىدىن كېيىن قىزلار ياتاق بىناسىدىن زۇلپىيە يۇيۇپ بەرگەن كىيىملىرىمنى ئېلىپ چۈشۈۋاتسام، بىنا ئىشىكىنىڭ ئالدىدىلا مۇھەممەت ئېلى بىلەن دوقۇرۇشۇپ قالدىم.

ئۇ ماڭا ئىككى ھەپتىدىن بېرى بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلمىغان. ئىككى قېتىم قىلغان سالىمىنىمۇ ئىلىك ئالمىغانىدى. شۇڭلاشقا، ئىمكان بار، ئۇنىڭدىن ئۆزۈمنى قاچۇرۇپ ئۆتۈپ كەتمەكچى بولدۇم.

ـــ ھە، كىيىم ـ كېچەكلىرىڭىزنى قىزلارغا يۇدۇرۇپ چىققان ئوخشىمامسىز؟ ـــ كۈتۈلمىگەن يەردىن چىقىپ سوئال سوراپ قالدى ئۇ.

ـــ ھەئە، كىيىملىرىم قۇرۇپتىكەن، ئاچىقتىم.

ـــ بىر يۇرتلۇق قىزلار يۇيۇپ بەرگەن ئوخشىمامدۇ؟ ـــ ئۇ نېمە ئۈچۈندۇر قەستەنگە كوچىلاپ سوئال سوراشقا باشلىدى.

ـــ ياق... ھەئە... ـــ دۇدۇقلاپ راق جاۋاب بەردىم.

ـــ «ياق» بىلەن «ھەئە» يېڭىزدىن قايسىسى راست؟

ـــ ھە شۇ... شۇ... ساۋاقداش قىزلار...

ـــ نېمانچه دۇدۇقلايسىز؟ يوشۇرۇپ نېمه قىلاتتىڭىز؟ ئاشۇ غۇلجىلىق چىرايلىقىڭىز يۈيۈپ بەرگەندۇ، تايىنلىق.

ئۇنىڭ مەسخىرە ئارىلاش ئېيتقان بۇ سۆزلىرى بىردىنلا غۇرۇرۇمغا تەگدى. زۇلپىيەنى كەمستىشلىرى دىلمىنى رەنجىتكەنىدى.

ئۇنىڭغا تىكلا قارىدىم ـ دە:

ـــ ھەئە، توغرا ئېيتتىڭىز، زۇلپىيە يۈيۈپ بەردى. قانداق، يامان بوپتۇمۇ؟ ـــ دېدىم كەسكىنلىك بىلەن.

ـــ ئىشقىلىپ، ياخشى ـ يامان بولغانلىقىنى ئۆزىڭىز بىلىۋالارسىز، ـــ دېدى ئۇ مېنىڭ تەنەمگە پەرۋاسىز قىلماستىن، ـــ بۇ مەكتەپتە غۇلجىلىقلار بىلەن قەشقەرلىكلەر ئەزەلدىن چىقىشالمىغان ئەمەس. مۇھەببەت باغلايمەن دېسىڭىز، بىر يۇرتلۇق قىزلارنىڭ ئارىسىدىمۇ ھېلىقى غۇلجىلىق پەرىزاتتىن ئېشىپ چۈشكۈدەكلىرى بار ئىدى، بوپتۇ، سىزگىغۇ ياخشى تەربىيە بېرىپ، توغرا يول كۆرسەتكەن ئادەمنىڭ ئۆزى ئەخمەق. ھېچ چۈشىنەلمىدىم. خۇددى باشقا يۇرتلۇقنىڭ جىنى چاپلىشىۋالغاندەك، ھە دېگەندە شۇلار بىلەن ئېغىز ـ بۇرۇن يالىشىپ كېتىدىكەنسىز.

مۇھەممەت ئېلى ماڭا ئېچىنغاندەك قىياپەتتە سۆزىنى تۈگەتتى ـ دە، خوشىمۇ دېمەي كېتىپ قالدى. ئۇنىڭ بۇ سۆزلىرىنى ئانچە پەرۋايىمغىمۇ ئېلىپ كەتمىدىم. لېكىن، شەخسىي ئىشىمغىمۇ يۇرتۇازلىق نۇقتىسىدىن تۇرۇپ، چات كېرىپ ئارىلىشىۋالغانلىقىدىن خىجىلا رەنجىدىم. «بولدىلا، بۇنچىلىك ئىشلارنى كۆڭلۈمگە ئېلىپ نېمە قىلاي؟ ئەزەلدىن مۇھەببەتنىڭ دۆلەت، مىللەت، دىن چېگرىسى بولغان ئەمەس، زۇلپىيەمۇ مېنى ياخشى كۆرىدۇ. مەنمۇ ئۇنى ياخشى كۆرىمەن. كەلگۈسىدە خۇدايىم مۇرادىمىزنى ھاسىل قىلىپ قالسا ئەجەب ئەمەس» دېگەنلەرنى كۆڭلۈمدىن ئۆتكۈزدۈم ـ دە، قولۇمدىكى كىيىم ـ كېچەكلىرىمنى ياتاقتا ئەكىرىۋېتىپ، سىنىپقا كەچلىك

مۇزاكىرىگە چىقىش ئۈچۈن ئالدىرىدىم. ياتاقتا كىرىپ سائەتكە قارىسام، مۇزاكىرە ۋاقتىغا پەقەت ئىككى مىنۇتلا ۋاقىت قاپتۇ. دەرھال ماتېرىيالىمنى ئېلىپ سىنىپقا يۈگۈردۈم. ئوقۇتۇش بىناسىنىڭ يېنىدىكى قارىغۇلۇققا كەلگەندە ئالدىمدىن ئىككى كۆلەڭگە ئۇدۇللا چىقىپ كەلدى. دەرھال يول بوشاتتىم. بىراق، ئۇلار يەنىلا ماڭا قارشى كېلىشكە باشلىدى. مەن بۇ ئەھۋالدىن ھەم ھەيران بولدۇم، ھەم ئەجەبلەندىم، يەنە يول بوشاتتىم. ئۇلار يەنە ئالدىمنى توستى، ئەمدى نېمە قىلىشىمنى ئويلاپ بولغۇچە بىر گەۋدە دولىسى بىلەن قاتتىق سوقۇۋەتتى. قولۇمدىكى ماتېرىياللىرىم يەرگە چېچىلىپ كەتتى. «مەست بولسا كېرەك» دەپ ئويلىدىم ـ دە، لام ـ جىم دېمەي ماتېرىياللىرىمنى تىرىشكە باشلىدىم.

ـــ ھەي ! كۆزۈڭگە قاراپ ماڭساڭ بولمامدۇ؟ سەن بىزنى نېمە كۆرۈۋاتىسەن؟

يولسىزلارچە ئېيتىلغان بۇ سۆز بىلەن تەڭلا بىر قول دولامدىن قوپاللىق بىلەن سىلكىشلەپ تۈرغۇزدى. شۇنداق قارىپلا ئۇلارنى تونۇدۇم. چۈنكى، ئۇلارنىڭ سىنىپى بىلەن بىزنىڭ سىنىپ قوشنا ئىدى ھەم بىز مەكتەپكە بىر قاردا قوبۇل قىلىنغان ئوقۇغۇچىلار ئىدۇق. بۇ ئىككىسى غۇلجىلىق ئوقۇغۇچىلار بولۇپ، زۇلپىيەنىڭ غۇلجىدىكى مەكتەپداش ساۋاقدىشى ئابلىكىم بىلەن ساتتار ئىدى.

ـــ چاقچاق قىلىۋاتامسىلەر نېمە، ئاغىنىلەر؟ ئۆزۈڭلار يول بوشىتىپ بەرسەمۇ ئونماي سوقۇپ تۇرۇپ، يەنە مېنى...

ـــ ھە ! سوقىمىزغۇ، قانداق قىلالايتتىڭ؟ ـــ دېدى ئابلىكىم كۆزۈمگە قولىنى شىلتىپ تۇرۇپ، ـــ سەن خىيالىڭدا غۇلجىلىقنى شۇنچىۋالا بوزەك دەپ ئويلاپ قالغان ئوخشىمامسەن؟ ساڭا شۇنى ئېيتىپ قويايي، قەشقەرلىكلەرنىگە ئونچىۋالا بەك ئىشىنىپ كەتمە. غۇلجىلىقنىمۇ ئاتا ـ ئانىسى ئوغۇل بالا دەپ باققان.

«توۋا، مەن ئۇلارغا چېقىلمىغان تۇرسام نېمە ئۈچۈن بىكاردىن ـ بىكار مېنى ھاقارەتلەيدۇ؟» دېگەنلەرنى ئويلاپ، ئابلىكىمنىڭ مەن بىلەن قەستەن سۈركىلىشۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدىم.

ـــ بۇ... بۇ... گەپ بولسا ئوچۇق ـ يورۇق قىلىشايلى، ئاداش. مەن ھېچنېمىنى چۈشىنەلمىدىم...

ـــ پاھ ! قەشقەرلىكلەر ئۆزىنى قالتىس ئەقىللىك چاغلايتىتى، ئەھۋالدىن قارىغاندا ئۇلارنىڭ ئارىسىدىمۇ ساڭا ئوخشاش دۆتلەردىن بار ئوخشايدۇ، ـــ ئابلىكىم تېخىمۇ ھەددىدىن ئېشىپ ئەزۋەيلەشكە باشلىدى، ـــ ھوشۇڭنى يىغىپ يۈر، غۇلجىلىق قىزلارنىڭ بېشىنى ئايلاندۇرۇپ تولا كەينىگە كىرىۋالمىغان بولساڭ، كېيىن بىزنى يۈز ـ خاتىر قىلمىدى دەپ رەنجىپ يۈرمە، ئۆزۈڭنى بىلىپ يۈر !

ئۇلارنىڭ ماڭا ئەسلىي دەيدىغان گېپى مۇشۇ بولسا كېرەك، ئالدىمنى توسۇۋېلىپ دەيدىغانلىرىنى دەۋېلىپلا غىپپىدە يوقالدى.

ئورنۇمدا بىرھازا تۇرۇپلا قالدىم. مېڭەم ۋېڭىلدايتىتى. قۇلىقىم غوڭۇلدايتىتى. مۇھەممەت ئېلى بىلەن ئابلىكىمنىڭ سۆزلىرىدىن سەل چۆچۈدۈم، ئويلاندىم. ئىككى ئارىلىقتا قېيىن ئەھۋالدا قالدىم. كاللامغا ھېچقانداق پىكىر كەلمىدى. تۇيۇقسىز زۇلپىيەنى ئەسكە ئېلىپ ھەممىنى ئۇنتۇدۇم. تۇن قاراڭغۇسىدا ئۇنىڭ بىر جۈپ شەھلا كۆزلىرى ماڭا ئىچ ئاغرىتىۋاتقاندەك، كۆيۈنۈۋاتقاندەك، مەدەت، تەسەللى بېرىۋاتقاندەك بىلىندى. سۆيگۈ ـ مۇھەببەتنىڭ قۇدرىتى شۇنچىۋالا ئۇلۇغ، شۇنچىۋالا قۇدرەتلىك بولسا كېرەك. زۇلپىيەنى ئەسكە ئېلىپلا، ۋۇجۇدۇمنى بىردەملىك ئىسكەنجىگە ئېلىۋالغان، ۋەھىمە، قورقۇنچ، ئارىسالدىلىقلار پاك ـ پاكىز يوقالدى. ئۆزۈمنى خېلىلا قۇدرەتلىك، كۈچلۈك، مەردانە سەزدىم.

سىنىپقا كىرىپلا زۇلپىيەنىڭ چىرايىغا سەپسالدىم، نېمە ئۈچۈندۇر ئۇنىڭ چىرايىمۇ سولغۇن، تولىمۇ غەمكىن

كۆرۈنەتتى. دىلى بىرەر ئىشتىن رەنجىگەن بولسا كېرەك، ھەسرەتلىك تىناتتى.

— بىر يېرىڭىز ئاغرىمدۇ قانداق؟ چىرايىڭىز ئەجەب باشقىچە بولۇپ قاپتۇغۇ؟ — سورىدىم كۆيۈنگەن ھالدا.

— ياق، ھېچ يېرىم ئاغرىمايدۇ، — دېدى ئۇ پەس ئاۋازدا. شۇنداق قاراپلا كۆز چانىقىدا لىپمۇلىق ياش تامچىلىرىنىڭ لىغىرلاپ قالغانلىقىنى كۆردۈم.

— يوشۇرماڭ، زۇلپىيە، زادى نېمە بولدى سىزگە؟

— ھېچ، ھېچ ئىش بولمىدى.

— ساۋاقداشلاردىن بىرەرسى بىلەن رەنجىشىپ قالدىڭىزمۇ يا؟

— ياقەي، نېمىشقا رەنجىشىپ قالغۇدەكمەن؟

ھەرقانچە قىلىپ ئۇنىڭدىن تۈزۈك جاۋاب ئالالمىدىم. ئىچىم تىتىلداپ، كۆڭلۈمدىن ھەر خىل گۇمانلار كەچتى. لېكىن، ھەرقانچە باش قاتۇرۇپمۇ ئۆزۈمنى قايىل قىلالىغۇدەك جاۋاب تاپالمىدىم.

— بۈگۈن ئۆتۈلگەن دەرسلەردىن كونىسپېك قالدۇرۇپ بولغانمىدىڭىز؟

— ھەئە، — دېدى ئۇ كونىسپېكلىرىنى ئالدىمغا سۈرۈپ قويۇپ.

لام ـ جىم دېمەي ئۇنىڭ كونىسپېكلىرىنى كۆچۈرۈشكە باشلىدىم. بىر چاغدا بېشىمنى كۆتۈرسەم مۇزاكىرە ۋاقتى توشۇپ، ساۋاقداشلار بىر ـ بىرلەپ ياتاقلىرىغا چىقىپ كېتىشكىلى تۇرۇپتۇ.

— يۇرۇڭ، زۇلپىيە، بىزمۇ چىقىپ كېتەيلى، — دېدىم ئۇنىڭ يېڭىدىن تارتىپ. چۈنكى، ئۇ ئېكىكى سائەتتىن بېرى خىيال سۈرۈپ ئولتۇرغانىدى.

— ياق، سەل ـ پەل ئولتۇرۇڭ، سىزگە دەيدىغان گېپىم بار.

بىردەمدىن كېيىن سىنىپ ئىككىيلەنگىلا قالدى. مەن «قېنى، ئەمدى گېپىڭىزنى دەۋېرىڭ» دېگەننى قىلىپ ئۇنىڭغا

قاردىم.

— بىز... بىز... — دېدى زۇلپىيە قىزىرىپ، دۇدۇقلاپ تۇرۇپ، — بۇنىڭدىن كېيىن ياتاققا مېنى ئازراق ئىزدەپ چىقماڭ، پاراڭلىرىمىز بولسا سىنىپتا قىلىشايلى، كىنو - تىياتىرلارغا بىللە بارىدىغان ئىشلارنىمۇ ئازراق قىلايلى. تانسىنىمۇ بەك كۆپ ئويناپلى.

ئۇنىڭ بۇ گەپلىرىگە ھەيران بولدۇم. چۈشىنىكسىز بىر تۇيغۇدا ئۇنىڭغا قاردىم.

— نېمىشقا؟ زادى نېمە ئۈچۈن شۇنداق قىلىمىز ئەمدى؟ مەن ھېچنېمىنى چۈشىنەلمىدىم، گەپنى ئوچۇقراق قىلسىڭىزچۇ، زۇلپىيە.

ئۇ ئاستا ماڭا قاردى. بۇلاقتەك كۆزلىرىدىن ياش ئەگىدى. تال - تال بوستان كىرپىكلىرىدە گۈل بەرگىدەكى شەبنەمدەك ياش تامچىلىرى يالتىرىدى. جىنەستىدەك لەۋلىرى تىترىدى.

— بىزنىڭ مۇناسىۋىتىمىزنى غۇلجىلىق بالىلار ئۇقۇپتىكەن، — دېدى ئۇ تولىمۇ قىينالغان ھالدا، — ئۇلار بايا مۇزاكىرىدىن ئىلگىرى چاقىرىپ چىقىپ بىرمۇنچە تەنە قىلدى، ئۇلار مېنى يۇرتىنىڭ، يۇرتلۇقلارنىڭ ئىناۋىتىنى تۆكتۈڭ، غۇرۇرىنى دەپسەندە قىلدىڭ، دەيدۇ. ئۇلارنىڭ ئېيتىشىچە، ياقا يۇرتلۇق بولغان سىز بىلەن مۇھەببەت باغلىغىنىم جىنايەت ئىمىش، سىز بىلەن يۇرۇپ غۇلجىلىقلارنىڭ يۈز - ئابرۇيىنى تۆكۈپتىمىشىمەن. قەشقەرلىكلەرنىڭ ئالدىدا تىلى قىسقىراپ قاپتۇدەك. يەنە خېلى نۇرغۇن گەپلەرنى قىلدى. ئۇلارنىڭ نىيىتى خېلى بۇزۇلغاندەك قىلىدۇ، سىزنىمۇ تىلغا ئالدى. ھەرھالدا ئېھتىيات قىلغىنىمىز تۈزۈكتەك قىلىدۇ، — ئۇ گېپىنى ئاخىرلاشتۇرۇپ بولغۇچە، ئالمىدەك مەڭزىنى سۈبھىدەكى شەبنەم تامچىسىدەك ياش مەرۋايىتلىرى سۈيۈپ ئۆتتى. ئۇنىڭ بىچارە تۇرقىغا قاراپ مېنىڭمۇ كۆزۈمگە غىلىدە ياش كەلدى. ھاياجان بىلەن ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇپ تۇرۇپ سۆزلىدىم.

— بىلمەن... بىلمەن...
— سىز قانداقسىغا...
— ئۇلار بايا ئالدىمنى توسۇپ، شۇنداق گەپلەر بىلەن تەھدىت سالدى. مەن سىزنى ئازدۇرۇپتىمىشمەن. خۇدايا توۋا، بىر مىللەت، بىر دىندىكى ئادەملەر تۇرۇپ، بىر يۇرتلۇق يەنە بىر يۇرتلۇقنى ياخشى كۆرۈشمۇ گۇناھمۇ ئەمدى؟ ! مەن، مەن... ھېچ چۈشىنەلمىدىم.

زۇلپىيە نازۇك بارماقلىرى بىلەن قولۇمنى تۇتۇپ، ئىككى مەڭزىنى ئالقىنىمغا ياقتى. قوللىرىمنى سۆيدى. ئۇ ئەنە شۇ ھەربكەتلىرى ئارقىلىق ماڭا تەسەللى بەرمەكچى بولۇۋاتقاندەك قىلاتتى.

— مېنى ئەپۇ قىلىڭ، ئۇ نامەردلەر ئاخىر دېگىنىنى قىپتۇ.
— ھېچقىسى يوق، زۇلپىيە، سىز ئۇچۇن ھېچنېمىدىن قورقمايمەن... جېنىم پىدا...

ھاياجاندىن ئاغزىم گەپكە كەلمىدى. زۇلپىيە نازۇك بارماقلىرى بىلەن كۆز ياشلىرىمنى سۈرتتى.

— سىز نېمە دېسىڭىز مەن شۇ، بوپتۇ، سىزنىڭ دېگىنىڭىزدەك قىلايلى... — دېدىم زۇلپىيەنى قۇچاقلاپ تۇرۇپ.

ئۇ مەيدەمگە قويغان بېشىنى لىككىدە كۆتۈردى ـ دە، كۆزۈمگە تىكلا قارىدى. مانا ئەمدى بۇ كۆزلەردىن بايىقى غەمكىنلىك، تەشۋىشلىك ئالامەتلىرى يوقالغان بولۇپ، بىرخىل جاسارەتلىك، ئىسيانكارلىق نۇرلىرى ئىشەنچ بىلەن بالقىيتتى.

— ياق، ياق، — دېدى ئۇ قەتئىيلىك بىلەن سۆزلەپ، — بايا دېگەن گەپلىرىمنى ئۆزۈمگە قايتۇرۇپ بېرىڭ، مەن ئۇلارنى تېخى ھەرقانچە نامەردلىك قىلسىمۇ سىزگە تىل ـ ئاھانەت قىلار دەپ ئويلىمىغان. بولدى، ئەمدى ئۇلار كۆرۈپ قويسۇن. بۇنىڭدىن كېيىن ئىلگىرىكىدىنمۇ بەكرەك مېنى ئىزدەڭ. بىز ئۇلارغا كۆرسىتىپ قويايلى. قېنى، قانداق قىلالايدىكىن؟ !

ئىچىمدە ئۇنىڭ غەيرىتىگە ئاپىرىن ئوقۇدۇم. شۇ تاپتا ئۇ

ماڭا شۇنچە قەدىردان، شۇنچە سۆيۈملۈك، شۇنچە ئۇلۇغ بولۇپ تۇيۇلماقتا ئىدى. مەن كەلكۈن سۈيىدەك ئوقچۇپ تۇرغان ھېسسىياتىمنى باسالماي ئۇنى تېخىمۇ بەك قۇچاقلىدىم. لەۋلىرىمىز مەڭگۈ ئاجراپ كەتمىگۈدەك يەملەشتى.

6

ئۇزاق ئۆتمەي مېنىڭ قورسقىمغا جىن كىردى. ياق، جىنلا ئەمەس شەيتان كىردى. مېنى شەيتان ئازدۇردى. ياق، ئەقلىمنى شەيتان ئوغرىلىدى.

مەن ئۆز مەنپەئەتىم ئۈچۈن، ۋۇجۇدۇمدا بىخلىنىشقا باشلىغان تەمەخورلۇق، شۆھرەتپەرەسلىك ئارزۇلىرىمنى قاندۇرۇش ئۈچۈن پەسكەشلىك، رەزىللىك، مۇناپىقلىق كوچىسىدا تىرىشىپ ـ تىرمىشىپ مېڭىشقا باشلىدىم.

قەدىرلىك دوستۇم ئابدۇسالام، مېنىڭ سىنىپ باشلىقىمىز ئەنۋەر بىلەن سوقۇشۇپ قالغىنىم ھېلىمۇ ئېسىڭدىمۇ؟

— ۋاي ـ ۋۇي، بۇ نېمە ئىش، بىر ھەپتىنىڭ ئىچىدە دەرس ۋە مۇزاكىرىگە ئون بىر قېتىم كىچىكىپ بولدۇممۇ ئەمدى.

— ئون بىر قېتىم كىچىككەندىكىن، ئون بىر قېتىم كېچىكتى دەپ يازمايلا نەچچە قېتىم كېچىكتى دەپ يازسام بولاتتى ئەمىسە؟

— توۋا ماۋۇ ئىشنى، ھەپتىسىگە ئون بىر قېتىمدىن كېچىككىلى تۇرسام، ئاي ئاخىرىدا بىر ئايلىق تاماق بېلىتىم جەرىمانە تۆلەشكىمۇ يەتمەيدىغان ئوخشايدۇ. شۇنداق بولغاندا مەن بىر ئايدا شامال يەپ، بوران كېكىرىپ يۇرىدىكەنمەن ـ دە. ماڭا قاراڭلا ئاداش، ھېچ بولمىسا ئۇچ ـ تۆت قېتىم كېچىككەن ۋاقتىمدا بىر قېتىم يېزىپ قويساڭلا نېمە بولىدۇ؟ بولۇڭلا ئاداش، ماۋۇ ئون بىر قېتىم كېچىكتى دېگەننى ھېچبولمىغاندا ئىككى قېتىم كېچىكتى دەپ ئۆزگەرتىپ يېزىپ قويۇڭلا.

— ياق ! بولمايدۇ !

— ۋارقىرىماڭلا، ئاداش، مەنمۇ سىلىگە كۆلۈپ تۇرۇپ گەپ قىلغاندىكىن، سىلىمۇ ماڭا كۆلۈپ تۇرۇپ جاۋاب بېرىڭلا. بۇنىڭدىن كېيىن كېچىكمەي، ۋاقتىدا كېلەي. ئەسلىدىغۇ كېچىككەنلەردىن جەريمانە ھېسابىدا تاماق بېلىتىدىن تۇتۇۋالىدىغان تۇزۇمنى ئورناتقاندىن خېلى ئوبدان خەۋىرىم بار ئىدى. ھەي، قانداقسىغا كېچىكىپ قالغاندىمەن؟ ماقۇل دەپ ئۆزگەرتىپ قويۇڭلا ئاداش.

— ياق ! بولمايدۇ دېدىم بولمايدۇ ! مۇئەللىمنىڭ قېشىغا ئەرز قىلىپ چىقساڭمۇ مەيلى. قەتئىي ئۆزگەرتىپ بەرمەيمەن.

— ئەرز قىل ! ھوي، چاقچاق قىلىپ چىرايلىقچە گەپ قىلىۋاتسام نېمەدەپ جۆيلۇۋاتسەن خۇنپەر؟ ! بىلىپ قوي، مەن ياسىن، ساڭا ئوخشاش ئۇششۇق قىزىل كۆزلەردىن ئەمەس. قولۇڭدىن كەلسە ئون بىر قېتىم ئەمەس، بىر يۈز ئون بىر قېتىم كېچىكتى دەپ يېزىپ قوي، بىلىپ قوي، بۇ جاھان دېگەن ئۇزاق جاھان، سەن بىلەن يەنە ئۇچ يىل بىر سىنىپتا ئوقۇيمىز جۇمۇ، ئۇچ يىل !

— ۋاييەي، قانداق قىلالايتتىڭ؟ قولۇڭدىن كەلسە ياغ چاينا.

— ھەي ئەنۋەر ! سىنىپ باشلىقى دەپ يول قويغانىنى بىل جۇمۇ !

— سەنمۇ ماڭا يوغانلىق قىلما !

ئەنۋەر بىلەن ئوتتۇرىمىزغا مانا مۇشۇنداق سوغۇقچىلىق چۈشتى. ئەگەر شۇ كۈنى سەن ۋە باشقا ساۋاقداشلار توسۇۋالمىغان بولساڭلار ئۇنىڭ بىلەن مۇشتلىشىپ قالغانمۇ بولار ئىدىم. نېمىلا بولمىسۇن، ئۇنى ماڭا يول قويىدۇ، كەڭچىلىك قىلىدۇ دەپ ئويلىغانىكەنمەن. لېكىن، ئەمەلىيەت بۇ ئويۇمنىڭ ئەكسىچە نەتىجىلەندى. شۇ كۈنى كەچ قانغۇچە ھاراق ئىچتىم. كېچىچە ئۇخلىماي پىلان تۇزدۇم. تۇنجى قېتىم ئاق كۆڭۈلۈك، كەمتەرلىك قىلىپ، سىنىپ باشلىقلىقىنى ئەنۋەرگە ئۆتۈنۈپ

بەرگەنلىكىمگە قاتتىق پۇشايمان قىلدىم. چوڭ بولسۇن، كىچىك بولسۇن، بىرەر ھوقۇقنىڭ كۈچ ـ قۇدرىتىنى خىلى ئوبدان چۈشەندىم. پۇشايمان، ئۆكۈنۈشلەردىن ئەقىل تاپتىم. كاللامنى راسا ئوبدان سىلكىۋېتىپ ئىشقا سالدىم. ئاخىر سىنىپ باشلىقلىقىنى، قانداقلا بولمىسۇن بىر ئامالىلارنى قىلىپ تارتىۋېلىشنى كۆڭلۈمگە پۈكتۈم. مۇھەممەت ئىبلىنىڭ تەربىيەلىرىنى تۇنجى قېتىم ئازراق ئېتىراپ قىلدىم. «ھاماقەت نېمە ئىكەنسەن، ھوقۇق تۇتساڭ ھەر تەرەپتىن پايدىسى بار...» ۋاھ، ئەجەبمۇ ئەۋلىيادەك سۆزلەپتىكەنە.

مەن بۇ پىلانىمنى تۇنجى بولۇپ زۇلپىيەگە ئېيتىۋىدىم، ئۇنىڭ قوللىشىغا ئېرىشىش تۈگۈل قاتتىق قارشىلىقىغا ۋە ئەيىبلىشىگە ئۇچرىدىم.

ــ ئون بىر قېتىم كېچىكىپ قالغىنىڭىز راستىمۇ، ئەنۋەرنىڭ سىزنى يالغاندىن يېزىپ قويغان يېرى يوقمۇ، ئۇنى يېقىنىم، بۇنى دوستۇم دەپ قويسا، ئۇ قانداقمۇ سىنىپ باشلىقلىق ۋەزىپىسىنى ياخشى ئىشلىيەلەيدۇ؟ سىنىپنىڭ تۈزۈمىگە ئۆزىڭىز بويسۇنمايسىز، ئاخىرىدا خەققە يولسىز تەلەپ قويىسىز. تەلىپىڭىز ئورۇنلانمىسا، خەقنى يامان كۆرۈپ ئۇرۇشىسىز. ھەممە گۇناھ ئۆزىڭىزدە، مۇشۇنچىلىك ئىشقا ھوقۇق تارتىۋالمەن دېسىڭىز ئىنسانىنىڭ ئىشى بولماي قالىدۇ، بىلەمسىز، باشقىلارنىڭ ئۇلىنى كولاش، تۆھمەت چاپلاش، ئەمەل، شۆھرەت، نام ـ ئاتاققا ئىنتىلىش ئەڭ چوڭ رەزىللىك، ئىپلاسلىق! بۇ، پەس، ۋىجدانسىز ئادەملەرنىڭ قىلىدىغان ئىشى، مەن بۇنداقلارغا بەكمۇ ئۆچ.

ئۇنىڭ بوستان كىرپىكلىك چىرايلىق كۆزلىرىدە تۇنجى قېتىم ماڭا بولغان غەزەپ ـ نەپرەتنىڭ شولىسىنى كۆردۈم، ئۇ چۈشەندۈرۈشلىرىمگە قۇلاقمۇ سالماي، جىنەستىدەك چىرايلىق لەۋلىرىنى يىمىرىپ، گەپ ـ سۆز قىلمايلا كېتىپ قالدى. لېكىن، مەن بۇنىڭلىق بىلەن نىيىتىمدىن يانمىدىم. مېنىڭ بۇ

پىلانىمنى مۇھەممەت ئېلى خۇشاللىق بىلەن قوللىدى. ھەتتا بۇ كېچىكىپ تاپقان ئەقلىمنى ساندۇقنىڭ تېگىدە ساقلاپ قويغان بىر بوتۇلكا «ئىلى ئالمىي ھارىقى»نى قۇيۇپ بېرىش بىلەن مۇبارەكلىدى.

«ئامەت كەلسە قوش كەپتۇ» دېگەندەك، دەل شۇ مەزگىللەردە سىنىپ تەربىيەچىمىز مۇھەممەتجان مۇئەللىم بېيجىڭغا يېرىم يىللىق كۇرسقا بارىدىغان بولۇپ، سىنىپىمىزغا ئەنۋەر ئىسمىلىك يەنە بىر مۇئەللىم تەربىيەچى بولۇپ بەلگىلەندى. شۇنىڭ بىلەن مەن بارلىق ھۇنىرىمنى ئىشقا سېلىپ، ھە دېگەندە ئەنۋەر مۇئەللىمگە خۇشامەت قىلغاچ، ئەنۋەرنى چېقىشتۇرۇشقا باشلىدىم. گەپنى سىلىقلاشتۇرۇپ ئېيتسام، ئەنۋەر توغرۇلۇق يوشۇرۇنچە ئىككى كۇندە بىر «ئاخبارات» يەتكۇزۇپ تۇردۇم.

«ئەنۋەر سىلىنى ھاقارەتلەپ، ساۋاقداشلارغا مەكتەپ تەشكىلىنىڭ كۆزى يوق ئوخشايدۇ، ئەنۋەردەك ئادەمنىمۇ ئوقۇتقۇچى دەپ ئىشلىتىپتۇ، گىدىيىپ تۇرۇۋالغىنى بىلەن قورسىقىدا ئېلىپنىكۈمۇ سۇنۇقى يوق ئىكەن دەۋاتىدۇ»، «ئەنۋەر سىلىنى ئەخلاقسىز، ئاچ كۆز، ئوقۇتقۇچىغا تۇشلۇق ئەخلاق - پەزىلىتى يوق ئىكەن، سىنىپنىڭ تۇرمۇش خىراجىتىنى خەجلەۋالدى دەپ داۋراڭ سېلىۋاتىدۇ»، «ئۇ سىلىنى، مەيلى ئەنۋەر مۇئەللىم پۆپۈك سۈپۈرگىنىڭ ئورنىدا، سىنىپ تەربىيەچىسى دېگەن نامنى ساقلاپ تۇرسا تۇرىۋەرسۇن، سىنىپنىڭ بارلىق ئىشلىرىغا ئۆزۈم ئىگە دەۋاتىدۇ»، «.....» گەپ دېگەننىڭ سۆڭىكى يوق نەرسە ئىكەن. قانداق يالغان تۆھمەتلەرنى توقۇساڭ ئاغزىڭغا قاپلىشىپ قالماي چىقىۋېرىدىكەن. يەتكۇزگەن «ئاخبارات» لىرىم بارا - بارا ئۆز تەسىرىنى كۆرسىتىشكە باشلىدى. ئاخىرىدا سىنىپ باشلىقىمىز بىلەن سىنىپ تەربىيەچىمىز ئوتتۇرىسىدا ئىختىلاپ پەيدا قىلىپ ئارىغا بۆلگۈنچىلىك سالدىم. مۇئەللىمنىڭ ئورۇنسىز دەشنەملىرى، بالىلارنىڭ ئالدىدا تەنقىدلەشلىرى، تەنە ۋە

هاقاره‌تله‌ردىن هېچنېمىنى چۈشىنەلمەي گاڭگىراپ قالغان ئەنۋەرنىڭ بىچارە تۇرقىغا قاراپ راسا كۈلدۈم، ھۇزۇرلاندىم، شادلاندىم.

ــ ئەنۋەرنى سىنىپ باشلىقلىقتىن قالدۇرۇۋېتىپ دەۋاتىمەن، ئۇنىڭ ۋەزىپىسىنى سىز ئۈستىگىزگە ئالسىڭىز قانداق؟ ــ دېدى بىر كۈنى ئەنۋەر مۇئەللىم مېنى ئۆيىگە چاقىرتىپ.

«پاھ، ناۋاتتەك گەپ بولدى. يېقىندىن بېرى كېچە ـ كۈندۈز ئارزۇ قىلىۋاتقىنىمۇ مۇشۇ ئىش ئەمەسمىدى».

تۇزۇت ـ پۇزۇت، تارتىنىشلارنى بىر يانغا قايرىپ قويۇپ، ئالدىراپ ـ تېنەپ ئىپادە بىلدۈردۈم.

ــ شۇنداق قىلغان بولسىلىغۇ بەك ياخشى بولاتتى. ئەنۋەرگە ئوخشاش گەدەنكەشلىك قىلماي سىزغان سىزىقلىرىدىن چىقمايتتىم.

يۈزۈمنى داپتەك قىلىپ تۇرۇپ، شەرمەندىلىك بىلەن بەرگەن بۇ جاۋابىم مۇئەللىمگە مايەك ياقتى.

ــ بىراق، سەۋەبسىزلا ئەنۋەردىن ھوقۇق تارتىۋالساق قانداق بولار؟ ــ دېدىم ئەندىشەمنىمۇ قىلچە يوشۇرۇپ ئولتۇرماي.

ــ خاتىرجەم بولۇڭ، ــ دېدى مۇئەللىم ئۆزىگە ئىشەنگەن ھالدا، ــ جاھاندا بىر ئىشنى قىلاي دېسە سەۋەب تېپىلماي قالمايدۇ، ئۆزۈم بىر ئامالىنى قىلىمەن.

ــ ماقۇل، چوقۇم شۇنداق قىلىمەن، ــ دەپ ۋەدە بەردىم. گۇرۇھۋازلىق قىلىش ئارقىلىق ئەنۋەرنى يېتىم قالدۇرۇشتىن ئىبارەت مۇئەللىمنىڭ كۆرسەتكەن بۇ ئەقلى يۇرىكىمگە خۇددى تاشقا نەقىش ئويغاندەك ئورۇنلاشتى.

ئۇدۇل مۇھەممەت ئېلىنىڭ ياتقىغا چىقىپ، غەلىبە شەپىسىدىن بېشارەت بەردىم. ئۇ دەرھال سىنىپتىكى قەشقەرلىك ئوقۇغۇچىلارنى يىغىپ قىسقىغىنا «يىغىن» ئاچتى، پىكىرده ئاسانلا بىرلىككە كەلدۇق. قىرىق سەككىز سائەت ئىچىدىلا

ئەتراپىمغا ئۆمۈچۈككە ئوخشاش مۇستەھكەم تور باغلىدىم. ئەمدىكى گەپ، ئەنۋەرنى بۇ تورغا بىر ئامال قىلىپ چۈشۈرۈش ۋە دەرھال پۈت ـ قولىنى چىرماپ مۇستەھكەم باغلىۋېلىش ئىدى.

بۇ «ئولجا»نى قانداق قىلىپ تورغا چۈشۈرۈش كېرەك؟ بۇنىڭغىمۇ ئامال چىقتى. ئەنۋەر مۇئەللىم «جاھاندا بىر ئىشنى قىلاي دېسەڭ سەۋەب تېپىلماي قالمايدۇ» دېگەن ئەمەسمىدى، ناھايىتى يېرىم سائەتلا پىلان تۈزدۇم. تۈزگەن پىلانىمنى ئىشەنچلىك «قول ـ قانات»تىن ئىككىسىگە ئېيتتىم، ھەممە تەييارلىقلار كۆڭۈلدىكىدەك پۈتتى.

قەدىرلىك دوستۇم ئابدۇسالام، سەن بەلكىم شۇ چاغدا، مېنىڭ تۇيۇقسىزلا ئەنۋەرنىڭ ئورنىغا سىنىپ باشلىقى بولۇپ قالغانلىقىمدىن ئەجەبلەنگەن، گۇمانلانغان بولغىيدىڭ، ئەمەلپەرەسلىك، نەپسانىيەتچىلىك، نائىنسابلىق، مۇناپىقلىق ئىنسانىنى نېمە كويغا سالمايدۇ دەيسەن؟ ئويلاپ باقسام، شۇ چاغدا ۋۇجۇدۇمدا ئالىيجانابلىق، مېھرىبانلىق، ئىنساب، دىيانەت، ۋىجدان دەيدىغان نەرسىلەرنىڭ سۇنۇقىمۇ قالمىغانىكەن، سىنىپ باشلىقى بولۇشتىن ئىبارەت بىر شېرىن ئارزۇ پۈتكۈل ۋۇجۇدۇمغا ھۆكۈمران، ئۆزۈم ئەنە ئاشۇ پەسكەش شېرىن ئارزۇنىڭ قۇلىغا ئايلانغانىكەنمەن.

ئەنۋەرگە باشلانغان ھۇجۇمنىڭ بەلگىلەنگەن مۆھلىتى توشتى. ھەممە ئىش ئۆز ۋاقتى قەرىلىدە تەبىئىي يوسۇندا ئېلىپ بېرىلدى. ئەنۋەر بىر كۈن ئىچىدە سىنىپتىكى ئوچ نەپەر ساۋاقداش بىلەن «ئۇرۇشۇپ» قالدى. بۇ مۇھىم «ئاخبارات» ئۆز ۋاقتىدىلا ئەنۋەر مۇئەللىمنىڭ قۇلىقىغا چاقماق تېزلىكىدە يەتكۈزۈلدى. كەچلىك مۇزاكىرە ۋاقتىدا سىنىپنىڭ «پەۋقۇلئاددە جىددىي يىغىنى» چاقىرىلدى. ئەنۋەرنىڭ بارلىق ۋەزىپىلىرى ئېلىپ تاشلاندى. ئۇنىڭ ئاساسلىق گۇناھلىرى تۆۋەندىكىدەك ئىدى: «ھوقۇقىدىن پايدىلىنىپ، ساۋاقداشلىرىنىڭ كۆڭلىگە ئازار بەرگەن، ئاداۋەتتى بار ساۋاقداشلاردىن ئوچ ئالغان، سىنىپ

باشلىقى تۇرۇپ ئىتتىپاقلىققا ئەھمىيەت بەرمىگەن. يۇرتۇازلىق قىلىپ باشقا يۇرتلۇق ساۋاقداشلارنى چەتكە قاققان، گۇرۇھۋازلىق قىلغان، سىنىپ باشلىقىلىق سالاھىيىتىنى يوقاتقان. ۋەھاكازالار...»

مەن بولسام سىنىپتىكى كۆپ سانلىق ساۋاقداشلارنىڭ (ئەمەلىيەتتە، بۇلارنىڭ ھەممىسى مېنىڭ گۇڭپاڭچىلىرىم) كۆرسىتىشى، سايلىشى بىلەن سىنىپ باشلىقىلىققا «سايلاندىم»، ماڭا ئۈيەر ـ بۇيەردىن گۇمانسىراش، ئەيىبلەش، نارازىلىق ۋە مەنسىتمەسلىك نەزىرى بىلەن تىكىلگەن كۆزلەرگە پەرۋاسۇ قىلمىدىم. زۇلپىيە پەقەت ئەلەملىك ئۇھ تارتىپ قويۇشتىن باشقا بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلمىدى. ئۇنىڭ بىر نۇقتىغا مىختەك تىكىلگەن بوستان كىرپىكلىك كۆزىگە قاراشقا پەقەتلا جۈرئەت قىلالمىدىم. دەل ۋاقتىدا چاقىرىلغان «تارىخىي ئەھمىيەتكە ئىگە» سىنىپ يىغىنىمۇ بارلىق كۇنتەرتىپلىرىنى غەلىبىلىك تاماملاپ ئاخىرلاشتى. ساۋاقداشلار بىردىن ـ ئىككىدىن بولۇپ سىنىپتىن چۇڭۇلۇپ چىقىشقا باشلىدى. مەن مەقسەتلىك ھالدا ئورنۇمدىن مىدىرلىماي ئولتۇرىۋەردىم.

ـــ بىر يانغا تۇرۇڭ، مەن چىقىۋالاي.

زۇلپىيەنىڭ سوغۇقلا ئېيتقان بۇ سۆزىدىن بېشىمغا خۇددى بىر قاپاق سوغۇق سۇ قۇيغاندەك ئەندىكتىم. قارىسام ئۇنىڭ چىرايى خۇددى قارا بۇلۇت ئارىسىدا قالغان ئايدەكلا تۇتۇلۇپ كېتىپتۇ.

ـــ بىردەم ئولتۇرايلىچۇ، سىزگە دەيدىغان ئىككى ئېغىز گەپىم بار ئىدى.

ئۇ يېلىنىش ئارىلاش ئېيتقان سۆزلىرىگە پەرۋاسۇ قىلماستىن «قېنى چاققان يول بوشتىڭ» دېگەننى قىلىپ قاراپ تۇرۇۋەردى. ئىلاجسىز ئورنۇمدىن تۇردۇم ـ دە، ئۇنىڭغا ئەگىشىپ سىنىپتىن بىللە چىقتىم. كاللامدا نۇرغۇنلىغان سۆزلەر، لېكىن تىلىم كالۋالىشىپ ئاغزىمغا بىر ئېغىزمۇ گەپ كەلمىدى.

ـــ خوش، ياسىن، غەلىبىڭىزگە مۇبارەك بولسۇن.

قىزلار ياتاق بىناسىنىڭ ئۈدۈلىغا كەلگەندە، ئۇ چىپچىدە توختىدى ـ دە، يۇقىرىدىكى تەنە ۋە مەسخىرە ئارىلاش سۆزلىرىنى دەپلا بىناغا ئۇچقاندەك كىرىپ كەتتى. ئورنۇمدا بىر ھازا خۇدۇمنى بىلمەي تۇرۇپ قالدىم. ئۇستىخانلىرىم تىكەنلەشتى، يۈرىكىم چوغ تەگكەندەك ئېچىشتى. ئۆزۈڭ ياخشى كۆرگەن ئادىمىڭنىڭ مەسخىرىسى ئاشۇنداق ئېغىر، ئازابلىق تۇيۇلسا كېرەك. چويۇن ئېسىپ قويغاندەك ئېغىرلىشىپ كەتكەن ئاياغلىرىمنى تەستە يۆتكەپ ياتاققا قاراپ ماڭدىم.

ياتاققا كىرىپلا بۇ كۆڭۈلسىزلىكلەرنى تېزلا ئۇنتۇدۇم. مۇھىممەت ئېلى قاتارلىق بىرقانچە يۇرتلۇقلار مېنى قۇتلۇقلىماقچى بولۇپ، ھەممە تەييارلىقلارنى تەخلەپ ئولتۇرۇشقانىكەن، ئىككى رومكا ھاراق بىلەنلا كەيپىم كۆتۈرۈلگەندەك بولدى. شۇ كېچە ھاراقنى ئورنۇمدىن تۇرالمىغۇدەك دەرىجىدە جىق ئىچىپتىمەن.

ھاياتتا خۇشاللىقنا قايغۇ، كۈلكىگە يىغا، بەختكە بەختسىزلىك، غەلىبىگە مەغلۇبىيەت ئارىلىشىپلا تۇرىدىكەن.

ئەتىسى كەچلىك تاماق ۋاقتىدا ئاشخانىدىن تاماقنى ئېلىپلا ياتاققا ماڭغانىدىم. بىنانىڭ ئىككىنچى قەۋىتىدىكى پەلەمپەيگە چىققاندا، ئالدىمدىن ئابلىكىم بىلەن يەنە بىر دوستى چېقىپ كەلدى ۋە قەستەنگە دولىسى بىلەن بىر سوقۇپلا قولۇمدىكى ئاش بار قاچىنى چۈشۈرۈۋەتتى. قاچىدىكى ئاشنىڭ بىر بۆلىكى ئابلىكىمنىڭ مەيدىسىگە تۆكۈلۈپ كىيىملىرىنى بۇلغىۋەتتى. ئابلىكىم ماڭا غەزەپ بىلەن ھۆركىرىدى.

ـــ ھەي، كۆزۈڭگە قاراپ ماڭساڭ بولمامدۇ بۇزۇق قەبرىنىڭ بالىسى؟

ـــ سەنمۇ كۆزۈڭگە ئىشتان كىيىۋالمىغاندىكىن تۆز ماڭساڭ بولمامدۇ؟ ئۆزى سوقۇۋېتىپ تۇرۇپ گېپىنىڭ چوڭلۇقىنى تېخى ...

گېپىمنىڭ ئايىغى تۇگەپ بولغۇچە ئېڭىكىمگە مۇشتتىن بىرسى كېلىپ تەگدى. ئۆزۈمنى ئوڭشاپ بولغۇچە يەنە بىر پەشۇا قورسىقىمغا تەگدى. شۇ هامان تۆگۈلۈپلا قالدىم. ئۇدۇل كەلگەن يەرلىرىمگە مۇشت ـ پەشۇالار يامغۇردەك يېغىشقا باشلىدى. ئىلاجسىز توۋلاشقا مەجبۇر بولدۇم.

ـــ ۋاي ئادەم ئۆلدى!

تۇيۇقسىز بىلىكىم ۋىژژىدە قىلىپ ئېچىشىپ كەتتى. شۇنداق قارىسام، ئابلىكىمنىڭ قولىدا بىر دانە خەنجەر تۇرۇپتۇ. قورقىنىمدىن جان ـ پېنىم چىقىپلا كەتتى. ئۆمرۈمگە كېلىپ بىراۋدىن بۇنداق قاتتىق تاياق يەپ باقمىغان بولغىيدىم. ئۇلار ھېچ بولدى قىلىدىغاندەك ئەمەس. مۇشت ـ پەشۇانىڭ زەربىسىدىن كۆزۈمنىمۇ ئاچالمىدىم.

بىر ۋاقىتتا بىرسى:

ـــ ۋاي تېز بولۇڭلار، غۇلجىلىقلار بىلەن قەشقەرلىك بالىلار ئۇرۇشۇپ قاپتۇ! ـــ دەپ ۋارقىرىغاندەك قىلدى.

قىسقىغىنا دەقىقىدىن كېيىن، ئۇستۈمگە يېغىۋاتقان مۇشت ـ پەشۇالار ئۆزلۈكىدىنلا توختىدى. تامغا يۆلىنىپ تۇرۇپ كۆزۈمنى ئاچتىم. «ۋاھ، ماۋۇ كارامەتنى كۆرۈڭ».

ـــ قەشقەرلىك بولساڭ كېلىشە!

ـــ غۇلجىلىقتىن ئىنتىقام ئالىمىز!

ـــ پوچىلىق قىلغانغا تويدۇرىمىز!

ـــ غۇلجىلىقلار بوش كەلمەڭلار!

ـــ بۇ دېگەن يالغۇز قەشقەرلىكنىڭ مەكتىپى ئەمەس!

ـــ ...

كارىدورنىڭ ئۆزىدىلا ئوپۇر ـ توپۇر بولۇشۇپ، سوقۇشۇش باشلىنىپ كەتتى. قارىسام، ئابلىكىمنى مۇھەممەت ئېلى تېگىگە بېسىپ دەسسىگىلى تۇرۇپتۇ. بىر ـ بىرىنى ئۇرۇۋاتقان، بىرسى يەنە بىرسىنى قوغلاۋاتقان... بۇ مەنزىرىنى كۆرۈپ بايىاتىن يېگەن تاياقلارنى ئونتۇپ قەشقەرلىكلىرىمگە مەدەت بەرگىلى تۇردۇم.

ئۇستىخانلىرىمنىڭ ئاغرىشىمۇ توختىغاندەك بولدى.

ــ ۋاي ئانامەي، يارىلىنىپسىزغۇ؟

زۇلپىيەنىڭ يەردىن ئۇنۇپ چىققاندەكلا قېشىمغا كېلىپ قېلىشى بىلەن، ۋۇجۇدۇمدا ئىنتايىن تاتلىق بىر سېزىم پەيدا بولدى. ھاياجاندىنمۇ ياكى بايىقى يېگەن تاياقنىڭ دەردىدىنمۇ، ئەيتاۋۇر كۆزۈمگە غىلالىدە ياش كەلدى. لەۋلىرىمنى مىدىرلىتىپ باقتىم. ئاغزىم گەپكە كەلمىدى. پىچاق بىلىكىمنىڭ بۇلجۇڭ گۆشىنى خېلىلا ئەپچىل كەسكەنكەن. زۇلپىيە بوينىغا سېلىۋالغان روملى بىلەن بىلىكىمنى تېڭىشقا باشلىدى. غۇلجىلىقلار بىلەن قەشقەرلىكلەرنىڭ «جېڭى» تېخىچىلا كەسكىن داۋاملىشىۋاتاتتى.

ــ بىرىپ ساۋاقداشلارنىڭ ئارىسىغا چۈشۈڭ، ئەھۋالدىن قارىغاندا، سىزدىن باشقا ھېچكىم بۇ جېدەلنى توسىيالمىغۇدەك، ــ دېدى زۇلپىيە يېلىنىش تەلەپپۇزىدا ئاستا شۇرلاپ.

ــ غۇلجىلىقلىرىڭىزغا ئۇنچىۋالا ئىچ ئاغرىتىپ بولۇشۇپ كەتمەڭ. سىز بىلمەيسىز، ئۇلار ئاۋۋال مۇشت كۆتۈردى. پوچىلىق قىلغانغا تويسۇن، ــ دېدىم مەسخىرە ئارىلاش ئاچچىق تەنە قىلىپ.

ــ نېمىلەرنى دەپ يۈرىدىغانسىز؟ ھەممە ئىشتىن خەۋىرىم بار. مەن جېدەلنى چوڭىيىپ كەتمىسۇن دەۋاتىمەن، ئاقىۋىتى ياخشى بولمايدۇ. مەيلى قايسى يۇرتتىن بولايلى، ھەممەيلەن بىر ساۋاقداش ئەمەسمۇ؟ ــ دېدى زۇلپىيە ئۆزىنى تۇتۇۋالغان ھالدا سۆزلەپ.

ــ مېنىڭ ئۆز يۇرتلۇقۇمدىن باشقا ساۋاقدىشىم يوق. باشقا خەق مېنى ساۋاقدىشىم دەپ ئاياپ قويۇپتۇمۇ؟

ــ سىز... سىز... قانىنى قان بىلەن يۇغىلى بولمايدۇ ــ دە، ئوغۇل بالىدەك گەپ قىلىڭا، ياسىن.

ــ مەن قانىنى قان بىلەن يۇيىمەنغۇ قانداق، غۇلجىلىقلىرىڭىزغا ئىچىڭىز ئاغرىۋاتامدۇ؟

زۇلپىيە ماڭا نەشتەردەك تىكىلدى. بوستان كىرپىكلىرىڭ چىرايلىق كۆزلىرىدە سىمابىتەك ياش تامچىلىرى لىغىرلاپ قالدى. جىنەستىدەك لەۋلىرىنى قاتتىق چىشلىدى.

— بىلمەپتىكەنمەن، سىزنى بۇنچىۋالا نامەرد، شەخسىيەتچى دەپ ئويلىماپتىكەنمەن، ئىسىت، ئىسىت... — ئۇ شۇلارنى پىچىرلىغىنىچە قېشىمدىن يۇگۇرگىنىچە كېتىپ قالدى.

غۇلجىلىقلار بىلەن قەشقەرلىكلەرنىڭ بۇ جېدىلىنى ئاخىر مەكتەپ قوغداش بۆلۈمىنىڭ ئادەملىرى كېلىپ بېسىقتۇردى. بىر نەچچەيلەننىڭ كاللا ـ باشلىرى يېرىلىپتۇ. يۈز ـ كۆزلىرى كۆكىرىپتۇ. شۇنىڭدىن باشلاپ قەشقەرلىك بالىلارنىڭ ئارىسىدا ئىناۋەتسىم بىردىنلا كۆتۈرۈلدى. مەكتەپتە مۇھەممەت ئېلىدىن قالسىلا ئىككىنچى نومۇرلۇق شەخسكە ئايلاندىم.

لېكىن، ھاياتىمدىكى ئەڭ چوڭ بەختسىزلىكتىن بىرسى ئاشۇ جېدەلدىن كېيىن باشلاندى. چۈنكى، مەن زۇلپىيەنىڭ سۆيگۈسىدىن، مۇھەببىتىدىن مەھرۇم بولدۇم. ئۇ شۇنىڭدىن باشلاپ چىرايىمغا قارىمايلا قويدى. ھەتتا مەن بىلەن بىر پارتىدىمۇ ئولتۇرمىدى. باشقا پارتىغا يۆتكىلىۋالدى.

7

زۇلپىيەنى دەسلەپتە قېيىدىغانمىكىن دەپتىكەنمەن. ئويۇم پۈتۈنلەي خاتا چىقتى. ئۇنىڭغا يېلىندىم، يالۋۇردۇم، چۈشەندۈردۇم ھەتتا يىغلىدىم. لېكىن، ھېچقايسىسى كار قىلمىدى. بۇلۇت باسقان ئايدەك چىرايى بىرئازمۇ ئېچىلمىدى. ئۇ جىمىغۇر، گومۇش بولۇپ قالغانىدى. يالغۇز ئولتۇرۇپ ئۇزۇندىن ـ ئۇزۇن خىيال سۈرەتتى. ساۋاقداشلارنىڭ كۈلكە ـ چاقچاقلىرىغا پەقەتلا قېتىلمايتتى. ئۇنىڭ شۇ چاغدىكى بىردىنبىر ئەرمىكى كىتاب بولۇپ قالغانىدى. بوش ۋاقىت تاپسىلا كىتابتىن باش كۆتۈرمەيتتى. «ئىزدىنىش»، «چالمقۇشى»،

«هالاكەت»، «ئىز»، «قاينام ئۆركىشى»، «قىزىل ۋە قارا»، «مەمەت ئاۋاق»، «ئۆچمەس ئىزلار» دېگەندەك كىتابلار ئۇنىڭ قولىغا ھەپتە ـ كۈن ئارىلاپ ئالمىشىپ تۇراتتى.

قەدىرلىك دوستۇم ئابدۇسالام، مەن سىنىپتا سەن ۋە بىرقانچە ساۋاقداشلارنىڭ ئارام تاپساڭلار كىتاب ئوقۇيدىغان، كۈتۈپخانا ۋە قىرائەتخانىلاردىن نېرى بولالمايدىغان ئادىتىڭلارنى پەقەتلا ياراتمايتتىم، تېخى ھالىمغا باقماي سىلەرنى «كىتاب خالىتىسى»، «كىتاب مەستانىسى» دەپ زاڭلىق قىلاتتىم. زۇلپىيەنىڭمۇ سىلەرگە ئوخشاش بىر كىتاب مەستانىسى بولۇپ قالغانلىقى ئوغامنى قاينىتتى.

بىر كۈنى كەچلىك تاماقتىن كېيىن سىنىپقا كىرسەم، زۇلپىيە يالغۇز ئولتۇرۇپ كىتاب كۆرۈۋېتىپتۇ. ئاستا قېشىغا كەلدىم. ئۇ كىتابقا شۇنداق بېرىلىپ كەتكەنىدىكى، ھەتتا قېشىغا كەلگىنىمنىمۇ تۇيمىدى. بىردەم قېشىدا قاراپ تۇردۇم ـ دە، ئاخىر چىداپ تۇرالماي كىتابنى غاچچىدە قولۇمغا ئېلىۋالدىم.

ـــ يائاللا، جىن تەگكەندەكلا، كىتابقا يېپىشىۋالدىڭىزغۇ ئەمدى، بۇنداق قۇرۇق كىتابلارنى ئوقۇپ، كاللىڭىزنى ئۇپرىتىپ نېمە قىلىسىز، زۇلپىيە؟ يۇرۇڭنا كىنو كۆرۈپ كېلەيلى، ـــ دېدىم. ئۇ بېشىنى كۆتۈرۈپ ماڭا شۇنداق چەكچەيدىكى، بوستان كىرپىكلىك چىرايلىق بىر جۈپ كۆزى چوغ بولۇپ يانىدى. چىرايى ئاجايىپ نەپرەتلىك بىر تۈسكە كىردى. ئۇ قولۇمدىكى كىتابنى كاپىلا قىلىپ سىلكىپ تارتىۋالدى ـ دە، سىنىپتىن ئۇچقاندەك چىقىپ كەتتى، شۇنىڭدىن باشلاپ ئۇ مەندىن ئۆۋچىدىن قاچقان توشقاندەكلا قېچىپ يۈردى. ياتىقىغا تولا كىرىۋېلىشىمدىن زېرىككەن بولسا كېرەك، باشقا سىنىپلىق غۇلجىلىق قىزلارنىڭ ياتىقىغا چىقىۋالدى. ئەگەر ئۇ شۇنداقلا يۇرگەن بولسا، مەن ئۇچ يىللىق مەكتەپ ھاياتىمنى ھەسرەت، پۇشايمان، ھىجران، ئازاب ئىلكىدە ئۇنىڭغا تەلمۈرۈپلا

ئۆتكەزگەنمۇ بولار ئىدىم. لېكىن، ئەھۋال ئۇنداق بولمىدى. بىرەر ئاي ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىنلا ئۇ يۇرتلۇقى ئابلىكىم بىلەن كىنو ـ تىياتىرلانى بىللە كۆرىدىغان، يەكشەنبە كۈنلىرىدە بىللە سىرتقا چىقىدىغان، ھەتتا مەكتەپ ئىچىدىمۇ ئايرىلماي بىللە يۈرىدىغان بولۇپ قالدى. دەسلەپ پەرۋا قىلمىغان قىياپەتكە كىرىۋالدىم. لېكىن، بارا ـ بارا چىدىمىدىم. ھەرقانچە خۇش كەيپ چاغلاردىمۇ ئۇلارنى بىللە تۇرغان ھالەتتە كۆرسەم ياكى سىنىپقا كىرىپ ئۇنىڭ يوقلۇقىنى سەزسەملا خۇيۇم تۇتۇپ قالاتتى. ئەنە شۇنداق چاغلاردا، كىچىككىنە ئىشلارغىمۇ ئاسانلا چېچىلىپ قالىدىغان بولۇپ قالاتتىم. ئۇنىڭدىن ـ بۇنىڭدىن تىڭتىڭلاپ يۇرۇپ، ئۇنىڭ ئابلىكىم بىلەن مۇھەببەتلىشىپ يۈرگەنلىكىنى بىلىۋالدىم. شۇ كۈنى بولدى دېگۈچە ھاراق ئىچتىم. كېچىچە ئۇخلىماي ھەم ناخشا ئېيتىپ، ھەم يىغلاپ چىقىپتىمەن. گەرچە ياخشى كۆرۈشكە، مۇھەببەتكە، سۆيگۈسىگە نائىل بولالمىغان قىزدىن ئۆچ ئېلىش نامەردلىك ھېسابلىنىدىغانلىقىنى بىلسەممۇ، لېكىن زۇلپىيەدىن قەتئىي ئۆچ ئېلىش قارارىغا كەلدىم.

نېمە ئۈچۈندۇر، زۇلپىيە مەندەك بىر سىنىپنىڭ ئەڭ ئالىي ھۆكۈمرانىنى ئېتىراپ قىلمىغاندەك، بىرەر ئىشى چىقىپ قالسا داۋاملىق مۇئەللىمدىن رۇخسەت سورايتتى. دەرسكە پەقەتلا كېچىكمەيتتى. سىنىپنىڭ بارلىق قائىدە ـ تۈزۈملىرىگە ئىنتايىن ئاڭلىقلىق بىلەن رىئايە قىلاتتى. شۇنداقتىمۇ، تۇخۇمدىن تۈك ئۈندۈرۈپ بولسىمۇ ئۇنىڭدىن ئۆچ ئېلىشنى پەقەتلا ئېسىمدىن چىقارمايتتىم. سىنىپنى تازىلاش نۆۋىتى كېلىپ قالسا، بىر ئامالىلار بىلەن باھانە ـ سەۋەب كۆرسىتىپ قىلغان ئىشىدىن قۇسۇر چىقىرىپ، ئۇچ ـ تۆت كۈن ئۇدا سىنىپ تازىلىغىلى سالدىم، ھەپتىسىگە بەش ـ ئالتە قېتىمدىن كېچىككەن دەپ يېزىپ، بولدى دېگۈچە جەريمانە تۆلەتتىم. لېكىن، ئۇ غىڭ قىلىپمۇ قويمىدى. بەلكى نەزىرىگىمۇ ئالماي

پەرۋاسىز يۈرىۋەردى. بارا - بارا بىر مەزگىل پەيدا بولغان جىمغۇرلۇق، گومۇشلۇقنى تاشلاپ، ئەسلىدىكى شوخلۇق، سۆزمەنلىك، ئوچۇق - يورۇقلۇقنىغا قايتتى. لېكىن، كىتاب ئوقۇيدىغان ئادەتنىنى پەقەتلا ئۆزگەرتمىدى. ئاخىر مەنمۇ كۆز - كۆز قىلىش يۈزىسىدىن، ئۇنىڭ بىلەن ئەزەلدىن چىقىشالمايدىغان قىز رابىگۈل بىلەن مۇھەببەتلەشكەن بولدۇم.

ھەش - پەش دېگۈچە يېرىم مەۋسۇم ئاخىرلىشىپ ئىمتىھانغا تەييارلىق قىلىش باسقۇچى يېتىپ كەلدى. ئىمتىھان دېگەن سۆز بىلەن تەڭلا مېنىمۇ قاتتىق ۋەھىمە بېسىشقا باشلىدى. چۈنكى، يېرىم يىلدىن بېرى قانچىلىك بىر نەرسە ئۆگەنگىنىلىكىم، قورسىقىمدا قانچىلىك ئۇماچنىڭ بارلىقى ئۆزۈمگە ئايان ئىدى. تانسا، ھاراق، كىنو - تىياتىر، ئولتۇرۇشلاردىن ۋاقىتنىچە مېھرىمنى ئۈزدۇم. ئۆزۈمنى زورلاپ تۇرۇپ قولۇمغا دەرسلىك ماتېرىيالىلارنى ئالدىم. كۆڭلۈم دەككە - دۈككىدە، ئۇستۇمدە تاغدەك غەم.

«ھىم، چاتاق بولدى، ئىمتىھاندىن ھېچبولمىغاندا ئەلاچى بولالمىساممۇ، ئوتتۇراھال دەرىجىدە ئۆتەلمىسەم، ئاران قولۇمغا كىرگۈزگەن سىنىپ باشلىقلىق مەنسىپىنى تارتقۇزۇپ قويىمەن».

بېشىمنىڭ ئىچىمۇ، تېشىمۇ قاتتى، شۇنداقتىمۇ قەتئىي غەيرەتكە كېلىپ، ئۆتۈلگەن دەرسلەرنى تەكرار قىلىشقا باشلىدىم. ئىمتىھان ۋاقتى قىستاپ قالغانلىقى ئۈچۈن، كەچلىك مۇزاكىرىنى ئىختىيارىي قىلىشنى ئورۇنلاشتۇرغانىدۇق. شۇڭلاشقا، كەچلىك تاماقنى يەپ بولۇپلا، ساۋاقداشلارنىڭ خېلى كۆپ قىسمى كىنو كۆرۈشكە كەتتى. مەن سىنىپقا چىقىپ ئۆگىنىش قىلىش ئۈچۈن ماتېرىيالىلىرىمنى ئەمدىلا قولۇمغا ئېلىپ تۇراتتىم، ياتاقتا مۇھەممەت ئېلى كىرىپ كەلدى.

— نېمە ئىش قىلىۋاتىسىز؟

— سىنىپقا چىقىپ دەرس تەكرارلاي دەپ.

— ۋاي قويۇڭا شۇ ئۆگىنىشنى، سىنئالغۇ كۆرۈپ كېلەيلى.
— هازىر ئىمتىهان ۋاقتى تۇرسا، سىنئالغۇ كۆرۈپ ئولتۇرسام، ئىمتىهاندا قانداق قىلىمەن؟
— هەممە پەندە توقساندىن يۇقىرى نومۇر ئالسىڭىز بولامدۇ زادى، — دېدى مۇھەممەت ئېلى ئۆزىگە ئىشەنگەن هالدا.
— توقساندىن يۇقىرى نومۇر ئېلىش چۈشۈمگىمۇ كىرىپ باققىنى يوق. هەرقايسى پەنلەردىن ئاتمىش ـ يەتمىشتىن نومۇر ئالالىسام خۇش بولاتتىم.
— خاتىرجەم بولۇڭ، توقساندىن يۇقىرى نومۇر ئېلىشىڭىزغا مانا مەن كېپىل.
— چاقچاق قىلمايۋاتقانسىز ـ هە؟
— مېنى پو ئېتىۋاتىدۇ دەپ قالغان ئوخشىمامسىز؟ راست گەپ قىلىۋاتىمەن، نەتىجىڭىز باشقا يۇرتلۇق بالىلاردىن تۆۋەن چىقىپ قالسىمۇ سەت تۇرىدۇ. خاتىرجەم بولۇڭ. چوقۇم توقساندىن يۇقىرى نومۇر ئېلىشىڭىزغا مانا مەن كېپىل، ئىمتىهانلاردىن ئەلا ئۆتكەنلەرگە يەتمىش بەش كويدىن مۇكاپات بېرىدۇ. مۇكاپات سوممىسىغا قانغۇچە هاراق ئىچمىز تېخى.
— گېپىڭىز راست ـ هە؟ !
— چاتاق يوق دەيمەن، قېنى ئەمىسە سىنئالغۇ كۆرگىلى ماڭدۇق.
بىز ياتاقتىن بىرلىكتە چىقتۇق.
— هازىرقى سىنئالغۇ قىلمىلىرىدىن ساپلا زېرىكتىم. هەممىسىدە قاتىللىق، قىساسخورلۇق تەسۋىرلىنىدۇ، كىنو كۆرسەك قانداق دەيسىز؟
— بۇگۈنكى سىنئالغۇ فىلىمى ئۇنىڭغا ئوخشىمايدۇ. بۇ دېگەن هۆكۈمەت قويۇشنى چەكلىگەن، مەخپىي كۆرىدىغان فىلىم. بىرسىنىڭ قېشىغا بېرىپ كۆرۈپ كېلىمىز. مەكتەپكە كېلىپ باشقىلارغا دەپ يۈرمەڭ يەنە.
— مەخپىي كۆرگۈدەك قانداق فىلىم ئۇ؟

ـــ بارغاندا بىلمىسىز، ـــ دېدى مۇھەممەت ئېلى سىرلىق كۈلۈپ.

بىز بىرنەچچە بىكەت ماڭغاندىن كېيىن كوچا ئاپتوبۇسىدىن چۈشۈپ قالدۇق. مۇھەممەت ئېلى مېنى يىلان ئىزىغا ئوخشاش ئەگرى ـ بۈگرى كوچىلار ئارقىلىق بىر خالتا كوچىغا باشلاپ كىردى. كوچىنىڭ ئەڭ ئايىغىدىكى تۆگەنچىسىگە كەلگەندە، قىزىل سىرلىق بىر دەرۋازىنى ئاستا قاقتى.

بىرئازدىن كېيىن دەرۋازا ئىچىدىن ئاياغ تىۋىشى ئاڭلىنىپ:

ـــ ئەپۇ قىلىڭ، بۈگۈن دەم ئالدۇق، تىجارەت قىلمايمىز، ـــ دېگەن ئاۋاز ئاڭلاندى.

بۇ گەپتىن ھەيران بولۇپ تۇراتتىم، مۇھەممەت ئېلى دەرۋازىنىڭ يوچۇقىغا ئاغزىنى يېقىپ توۋلىدى.

ـــ رامىلە، بۇ مەن، ئىشكىنى ئېچىڭ.

مۇھەممەت ئېلىنىڭ گېپىنى تۈگەش بىلەنلا دەرۋازا شاراقشىپ ئېچىلدى.

ـــ نېمانچە بۇرۇن كېلىۋالدىڭىز؟ تېخى ۋاقىت توشمىدىغۇ؟ ـــ دېدى رامىلە ئىسىملىك بۇ ئايال قاش ـ قاپقىنى ئۇچۇرۇپ ۋە ماڭا يەۋەتكۈدەك تەلمۈردى.

ـــ كامىلە ئۆيدىمۇ؟

مۇھەممەت ئېلىنىڭ سوئالىغا رامىلە جاۋاب بېرىپ بولغۇچە، ئۆي ئىچىدىن زىل بىر ئاۋاز ئاڭلاندى.

ـــ رامىلە، كىم ئىكەن ئۇ؟

رامىلە سوئالغا جاۋاب قايتۇرماستىن، بىزگە «قېنى كىرىڭلار» دەپ باش ئىشارىتى قىلىپ دەرۋازىنى قولۇپلىدى.

ـــ ۋىيەي، ماۋۇ سەتنى، نېمانچە بۇرۇن كېلىۋالغاندۇ ئادەمنىڭ ئىچىنى ئىلەشتۇرۇپ؟!

كامىلە بىزنى كۆرۈپ، ناياقلىغىنىچە ئالدىمىزغا كەلدى.

ـــ سېنى كۆرگۈم كېلىپچۇ، ـــ دېدى مۇھەممەت ئېلى كامىلەنىڭ كۆزىنىڭ ئىچىگە قاراپ.

— ۋىيەي، گېپىنىڭ چىرايلىقلىقىنى سەتىنىڭ، — كاملە سېمىز بارماقلىرى بىلەن مۇھەممەت ئېلىنىڭ ئېگىكىدىن ئەركىلىتىپ قويۇپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، — ئاچاڭنىمۇ كۆرگۈڭ كېلىدىغان ۋاقىتلىرىڭ بولىدىكەن - ھە سېنىڭ، — ئۇ مېنىڭ بېشىمدىن - ئايىغىمغىچە بىر قارىۋېلىپ خۇمارلىق كۈلدى ۋە مۇھەممەت ئېلىدىن سورىدى، — بۇ ياق كىم بولىدۇ؟

— مېنىڭ دوستۇم، ئوقۇش پۈتكۈزىدىغان ۋاقتىم ئاز قالدى. قاۋاقخاناڭغا چۆپقەت قىلىپ قويای دەپ باشلاپ كەلدىم.

— ۋىيەي، مۇشۇ ماڭقىنىما؟ ماڭا قارا، چۈجە خوراز، چۆپقەتچىلىككە يارامسەن؟ — ئۇ مېنىڭ قىزىرىپ كەتكىنىمنى كۆرۈپ هاياسىزلىق بىلەن قاقاهلاپ كۈلدى، — كېچىكلىكتىگە باقماي ئاچچىقىڭ يامان ئىكەنغۇ سېنىڭ، رەنجىمە، ئىچىم كۆيۈپ چاقچاق قىلىۋاتىمەن، پاقلانچاق.

بىز ئۆيگە كىرىپ ئولتۇردۇق. مەن ئۆي ئىگىسى ئاياللارغا قايتىدىن سەپسالدىم. ئوخشاشلا سەمرىگەن هەر ئىككىلا ئايال يۈز - كۆزلىرىگە ئۇپا - ئەتلىك، سۈرمىلەرنى بولۇشىغا سۈرتكەن بولۇپ، ئۇلاردىن گۈپۈلدەپ ئەتىر پۇرىقى كېلەتتى. ئاپپاق سېمىز بارماقلىرىدا، گۆشلۈك بويۇنلىرىدا، قولاقلىرىدا ئۈزۈك، مەرۋايىت، هالقىلار ۋالىلدايتتى. قىسقىسى، ئۇلار ئوتتۇرا ياشلىق دەۋرىگە قەدەم قويغىنىغا تەن بەرمىگەندەك، ئۆزلىرىنى بولدى دېگۈچە پەردازلاشقانىدى. چوڭراق كەلگەن تاشقىرىقى ئۆيدە خۇددى قاۋاقخانىلارغا ئوخشاش، بوتۇلكا ۋە پېچىتى بىلەن تىزىلغان هاراق، تاماكا جازىسى، چۆرىسىگە ئورۇندۇقلار چۆرگۈلىتىپ تىزىلغان تۆت دانە يۇمىلاق ئۇستەل تۇراتتى. بۇ ئۆيدە بىزنىڭ ئالدىمىزدىلا ئىچىشۋازلىق بولغان بولسا كېرەك، گۈپۈلدەپ قاڭسىق هاراق پۇرىقى كېلەتتى.

بىز ئولتۇرغان ئۆي ئارىلىقى قېلىن پەردە بىلەن توسۇپ قويۇلغان، قوش كىشىلىك ئىككى كارىۋات، ئىككى دىۋان، ئۇنئالغۇ، تېلېۋىزور، كىرئالغۇ، توڭلاتقۇ، ئەينەك ئىشكاپ

قاتارلىق جاھازلار بىلەن خېلىلا چىرايلىق زىننەتلەنگەنىدى. تامغا بىر دۇتار كۆزگە تاشلانغۇدەك يەرگە ئېسىپ قويۇلغانىدى. ھەش - پەش دېگۈچە ئالدىمىزغا بىر نەچچە تەخسە قورۇما، كاۋاپ، توخۇ گۆشى ۋە بىر بوتۇلكا ھاراق كەلتۈرۈلدى. «بۇ قانداق جايدۇ؟ قاۋاقخانمىكىن دېسە، خالتا كوچىنىڭ ئىچكىرىسىدە تۇرىدۇ، ئەمەسمىكىن دېسە، كۆرۈنۈشى خۇددى قاۋاقخانغىلا ئوخشايدۇ. بايا رامىلەنىڭ بۇگۈن تىجارەت قىلمايمىز دېگىنىگە قارىغاندا بەلكىم قاۋاقخانا ئوخشايدۇ. تۇۋا، نېمىشقا مۇشۇنداق بۇلۇڭ - پۇچقاق كوچىغا قاۋاقخانا ئېچىۋالدىكىنە؟» كاللامغا كەلگەن بىر قىسىم سوئاللارنى مۇھەممەت ئېلىدىن سوراي دېدىم - يۇ، لېكىن دەماللىقا ئېغىز ئاچمىدىم.

— چاي دەملەپ بولغۇچە ئۇنئالغۇ تىڭشىغاچ ئولتۇرۇڭلار، — دېدى كامىلە ماڭا كۆزلىرىنى خۇمارلاشتۇرۇپ قاراپ.

— ماقۇل، شۇغىنىسى، بۇگۈن سېنى كەچلىك تىجارىتىڭدىن قويۇپ، بىرمۇنچە زىيان سالىدىغان بولدۇق - دە، — دېدى مۇھەممەت ئېلى چاقچاق قىلىپ.

— ۋىيەي، لاۋزىلاشمىغىنا سەت، — دېدى كامىلە ئەركىلەپ، — سەن سەت كەلسەك ماڭا قاچان پايدا بولغان؟ پۇلنى تاپىمەن، تاپىمەن. پايدىسىنى ساڭا ئوخشاش قارا كۆز يەيدۇ، — ئۇ ماڭا قاراپ كۆزىنى قىستى - دە، — قانداق دېدىم، پاقلانچاق؟ — دەپ ھىجايدى.

كامىلە ئۇنئالغۇنى ئېچىۋېتىپ ئاشخانا ئۆيگە چىقىپ كەتتى. مۇھەممەت ئېلى قانداقتۇر بىر شېرىن خىيال ئىلكىدە كەمپۇت شۇمۇۋاتاتتى. ئۇنىڭدىن ئاستاغىنا سورىدىم.

— بۇ قانداق جاي؟

— مۇشۇنداق.

— ئەجەب...

— بولدى، زېغىرلاپ سوراۋەرمەڭ. مەن تېخى بويىڭىزغا قاراپ

خېلى ئىش كۆرگەن يىگىتمىكىن دېسەم كىچىك بالا ئىكەنسىزغۇ؟ ئۇنداق مىجىلىپ كەتكەندەك ئولتۇرۇۋالماي راۋرۇس ئولتۇرۇڭ ـ هە !

ـــ سىنئالغۇ كۆرگىلى بارمايمىزمۇ؟

ـــ سىنئالغۇنى مۇشۇ ئۆيدە كۆرىمىز.

ـــ بۇ ئۆيدە ئەر كىشى يوقمۇ؟

ـــ مانا بىز بارغۇ؟

ـــ ساقلاپ قالدىڭلار ـ هە ! ـــ كامىلە بىلەن رامىلە كۈلۈپقىنا كىرىپ كەلدى. ئۇلار كىيىم ـ كېچەكلىرىنى يەڭگۈشلىگەن بولۇپ، ئوخشاش بىر خىل پاسوندا تىكىلگەن كۆكرەكلىرى كەڭ ئويۇلغان، بەدىنگە ھىملا كېلىپ تۇرىدىغان كۆڭلەك كىيىۋېلىشقانىدى. كۆڭلەكنىڭ ئويمىسىدىن ئۇلارنىڭ مەيدىسى ئوچۇق كۆرۈنۈپ تۇراتتى.

كامىلە مۇھەممەت ئېلىنىڭ بىقىنىغا، رامىلە مېنىڭ بىقىنىمغا كېلىپ ئولتۇردى. مۇھەممەت ئېلى ھاراق بوتۇلكىسىنىڭ ئاغزىنى ئېچىپ كامىلەگە تەڭلىدى.

ـــ ھاراقنى سېنىڭ قولۇڭدىن ئىچەيلى، دۇتارنى رامىلە چالسۇن.

كامىلە هاراق قۇيۇشقا باشلىدى. مەن بۇنداق سورۇنغا ئىلگىرى كىرىپ باقمىغانلىقىم ئۈچۈنمۇ، خىجىللىق، تارتىنىش ئىلكىدە يەرگە قاراپ ئولتۇرىمەن، رامىلە بولسا بەدەنلىرىنى ماڭا تەگكۈزۈشكە ئۇرۇنۇپ، دۇتار چېلىپ، ناخشا ئېيتماقتا. بىر بوتۇلكا هاراق تۈگىگەندىن كېيىن ۋۇجۇدۇمدىكى تارتىنىش، خىجىللىقلار ئۆزلۈكىدىنلا يوقاشقا باشلىدى. ئۆزۈمۇ تۇيمىغان هالدا كۆز قىسىش، چاقچاقلىشىش، قىچقىلىشىش، سۆيۈشۈشلەرگە ئىشتىراك قىلىشقا باشلىدىم. رامىلە توختىماي ناخشا توۋلىماقتا:

ئاسماندىكى ئاي ئىدۇق،
يەرگە چۈشتۇق، لاي بولدۇق.
بىۋاپانلىق دەردىدە،
غېرىب ـ مۇساپىر خار بولدۇق.

خېلىلا قىزىۋالغان مۇھەممەت ئېلى ناخشىنىڭ نەقراتىنى ئېيتىشقا باشلىدى.

ھەي جومباق، جېنىم جومباق،
مەيدەڭدىكى نېمە دومباق؟

بىرەر سائەت شۇ تەرىقىدە ئولتۇرغاندىن كېيىن ئۇنئالغۇ قويۇپ تانسىغا چۈشتۇق. قارىسام، مۇھەممەت ئېلى بىلەن كامىلەنىڭ لەۋلىرى يەملىشىپلا قاپتۇ. راملە بولسا كۆكسىنى مەيدەمگە تەگكۈزۈشكە تىرىشاتتى. دولامدىكى قولى ئاستا ـ ئاستا بوينۇم تەرەپكە يۆتكەلدى.

تانسىدىن كېيىن ھاراق ئىچكەچ سىنئالغۇ كۆردۇق. مەن خېلى ئوبدان تەڭشىلىپ قالغانىدىم. تېلېۋىزور ئېكرانىدىكى ئانىسىدىن تۇغما ھالەتتە يالىڭاچلىنىپ، سۆيۈشۈپ ـ يالىشىۋاتقان ئەر ـ ئاياللارنىڭ ئىنسان قېلىپىدىن چىققان نومۇسسىز كۆرۈنۈشلىرى ۋۇجۇدۇمدا ئاجايىپ تاتلىق بىر سېزىمنى ئويغاتتى. قارىسام، مۇھەممەت ئېلى بىلەن كامىلە خېلىلا يالىڭاچلىنىپ قاپتۇ. مەستلىك ۋە باشقا بىر خىل ھېسسىياتنىڭ تۇرتكىسىدە، ئۆزۈمۇ سەزمىگەن ھالدا كىيىملىرىمنى يەشتىم ۋە راملەگە تېخىمۇ بەك چاپلاشتىم. ئۇنىڭ ئوچۇق مەيدىسى ۋۇجۇدۇمنى غىدىقلايتتى.

ئەتىسى كۆزۈمنى ئېچىپ، ئۆزۈمنى راملەنىڭ يېنىدا كۆردۈم. كېچىدىكى غۇۋا ـ شىرە ئەسلىمىلەر گويا چۈشتەك بىلىنىدى. دەرھال كىيىملىرىمنى كىيدىم. مۇھەممەت ئېلى

ئويانقى كارىۋاتتا كامىلە بىلەن تاتلىق ئۇخلاۋاتىپتۇ. پەم بىلەن سىرتقا چىقتىم ـ دە، مەكتەپكە قاراپ چاپتىم.

قەدىرلىك دوستۇم ئابدۇسالام، مەن ئەنە شۇلارنى ئويلىسام ئۆز ـ ئۆزۈمدىن يىرگىنىمەن، نەپرەتلىنىمەن، مەن ئوقۇغۇچىمۇ؟ ئاشۇ ئىشلار بىر ئوقۇغۇچىنىڭ قىلىدىغان ئىشلىرىمۇ؟ مەن شۇ چاغدا نېمە بولۇپ كەتكەن ـ ھە؟ ! لېكىن ئىقرار قىلىشىم كېرەككى، شۇنىڭدىن باشلاپ ھېلىقى ئۆيگە ھەپتە ئارىلاپ داۋاملىق «سىنئالغۇ» كۆرگىلى بېرىپ تۇردۇم. سىلەر بولساڭلار مېنى تۇغقىنىنىڭ ئۆيىگە بېرىپ قونۇپ كەلدى دەپ ئويلايتتىڭلار.

مۇھەممەت ئېلى راستلا پو ئاتمىغانكەن. ئۇ ۋەدىسىدە تۇردى. ئىمتىھاندىن دېگەندەكلا ھەرقايسى پەنلەردە توقساندىن يۇقىرى نومۇر ئېلىپ ئۆتتۇم. زادى قانداق بولدى دېمەمسەن؟ مۇھەممەت ئېلىدا مەكتەپ ماشىنكا بۆلۈمىنىڭ بىر تال ئاچقۇچى بار ئىكەن.

سوئال باسقىنىنى پايلاپ تۇرۇپلا، ماشىنكا بۆلۈمىگە مەخپىي كىرىپ ئىمتىھان سوئاللىرىنى ئوغرىلاپ ئاچقىپ بەردى. شۇنداق قىلىپ، مەن ئەلاچىلار قاتارىدىن شەرەپ بىلەن ئورۇن ئالدىم.

8

قەدىرلىك دوستۇم ئابدۇسالام، ئەنە شۇ كۈنلەردە ھايات ماڭا كۈتمىگەن بالا ـ قازا ۋە شان ـ شەرەپلەرنىمۇ ئاتا قىلدى. بەلكىم ئېسىڭدە بولسا كېرەك، مەن دەسلەپكى خېتىمدە ساڭا يوتامدىكى تاتۇقنىڭ ھەقىقىي سىرىنى سۆزلەپ بېرىمەن دېگەن ئەمەسمىدىم؟ بەلكىم سەن ھازىر بولدى، سۆزلىمەيلا قوي، ئۇ تاتۇقنىڭ تارىخىنى كىم بىلمەيدۇ؟ ئۆزۈڭنى بىھۇدە داڭلىۋالمىساڭمۇ بولار دەپ ئويلاۋاتقانسەن. ياق، دوستۇم،

ئۆزۈڭنى بېسۇبلىپ گېپىمگە قولاق سال. مېنى تۈيۈقسىز شان ـ شەرەپكە ئىگە قىلغان، قەھرىمانغا ئايلاندۇرغان بۇ تاتۇق ھەرگىزمۇ باتۇرلۇقنىڭ، پىداكارلىقنىڭ، ئىنسانپەرۋەرلىكنىڭ، ئىنسانىي غۇرۇرنىڭ، ئالىيجانابلىقنىڭ يادنامىسى ئەمەس، بەلكىم رەزىللىك، چىرىكلىك، ئەخلاقسىزلىقنىڭ ئۆچمەس تامغىسى ئىدى.

مەن بىر كۈنى كەچ دائىملىق ئادىتىم بويىچە «سىنئالغۇ» كۆرگىلى بارغانىدىم. ئۆيدە كامىلە يالغۇز ئىكەن. ئۇ مېنى ئىلگىرىكىگە ئوخشاشلا ناز ـ كەرەشمىلىرى بىلەن قارشى ئالدى. «پاقلانچاق»، «چۇجە خوراز»، «بودىكىم» دېگەنگە ئوخشاش سۆزلەر بىلەن ئەركىلەتتى... (بولدىلا، بۇ ئىپلاسلىقلارنى تەپسىلىي سۆزلەپ نېمە قىلاي) تېخى ئولتۇرۇپ ئەمدىلا بىر رومكىدىن ھاراق ئىچەيلى دەپ تۇرۇشمىزغا، دەرۋازا قاتتىق چېكىلدى. كامىلە چىقىپ كېتىپ ئاڭلانغان پىچىرلىشىشلار بىردىنلا قاتتىق ۋاراڭ ـ چۇرۇڭغا ئالماشتى، تۈيۈقسىز كامىلەنىڭ قاتتىق چىرقىرىغان ئاۋازى ئاڭلاندى. نېمە بولغانلىقىنى بىلىش ئۈچۈن ئالدىراپ سىرتقا يۈگۈردۈم. ئىشىك تۈۋىگە ئەمدىلا چىقىشمىغا، غايىبتىن كەلگەندەكلا بىر مۇشت ئېڭىكىمگە تېگىپ تىك موللاق ئاتقۇزۇۋەتتى. بۇ ۋاقىت كائىنات گۈگۈم پەردىسىنى يايغان بولۇپ، تالا خېلىلا قاراڭغۇ ئىدى. ئالدىمدا بەستىلىك بىر گەۋدە ماڭا خىرس قىلىپ تۇراتتى. قارىسام، كامىلە تامنىڭ بىر بۇلۇڭىغا قاپسىلىپ قاپتۇ. چاققانلىق بىلەن ئورنۇمدىن تۇرۇپ ھېلىقى بەستىلىك گەۋدە بىلەن تۇتۇشتۇم. بىراق، ئۇنىڭدىن مۇشت ـ پەشۋا يېدىم.

ـــ قېچىڭ، ياسىن، جېنىڭنى ياقىغا ئېلىڭ، ـــ دەپ توۋلىدى كامىلە بوغۇق ئاۋازدا.

ـــ كاپشىما قانجۇق، بىزنىڭ پۇلىمىزنى خەجلەشتە جان غوجىكام دەپ خەجلەيسەن، ۋاقتى كەلگەندە نەدىكى سويمەكنى دەپ بىزگە يۇزسىزلىك قىلىسىنا.

ـــ مۇھەممەت، ئاۋۇ سويمىنى قاچۇرۇۋەتمە. ماۋۇ بۇزۇق بىرەر سائەت بىزنىڭ قېشىمىزدا ئولتۇرغىلى ئۇنىمىغاندىكىن، ئىككىسىگە كارامىتىمىزنى بىر كۆرسىتىپ قويايلى.

پەيتىنى كەلتۈرۈپ تۇرۇپ، رەقىبىمگە قاتتىق بىر كاللا قويۇپ يىقىتۋېتىپ قاچتىم. لېكىن، ئىككى قەدەم چامدا ـ چامدىمايلا نېمىگىدۇر پۇتلىشىپ يىقىلدىم. شۇ زامان بىقىنىم تېپىك زەربىدىن قاتتىق ئاغرىدى. يوتام بىر نەرسە تىلغانىدەك ۋىژژىدە ئېچىشتى. بارلىق ئاغرىقىقا بەرداشلىق بېرىپ، بار كۈچۈم بىلەن تىرمىشىپ قاچتىم، سىرتقا چىقىپ خېلىلا يۇگۇردۇم، لېكىن ھېچكىم كەينىمدىن قوغلاپ كەلمىدى. چوڭ يولغا چىقىپلا قەدىمىمنى ئاستىلاتتىم. ۋۇجۇدۇمدىكى جىددىيچىلىك پەسىيىش بىلەن تەڭلا يوتام قاتتىق ئاغرىشقا باشلىدى. ئەسلىدە ئۇلار يوتامغا پىچاق تىقىۋەتكەنىكەن. قان بەك كۆپ ئېقىپ كەتكەن بولسا كېرەك، بارا ـ بارا ماغدۇرسىزلىنىشقا باشلىدىم. ئىچىمدە كاملەنى ۋە ئۇنىڭ قاۋاقخانىسىنى بولدى دېگۈچە تىللىدىم. ئۆزۈمنىڭ قىلغان بۇ ئىشىم ئۈچۈن تۈنجى قېتىم پۇشايمان يېدىم. كېيىن بىلسەم، ھېلىقىلار كاملەنىڭ قاۋاقخانىسىغا كاملەنى دۇتار چالدۇرۇپ، ھاراق ئىچكەچ كۆڭۈل ئاچقىلى كەلگەنلەر بولۇپ، كاملە ئۇلارنى قارشى ئالمىغانلىقى ئۈچۈن جېدەل چىقارغان ۋە مېنىمۇ دۇمبالاشقانىكەن. پۇلسىز ھاراق، ئېسىل تاۋام، چىرىك پاراڭەتلىك تۇرمۇش ئەقىل كۆزلىرىمنى ئېتىۋالغانىكەن. ھېچنېمىنى سۈرۈشتۇرمەي، غەم تارتماي خالىغان ۋاقتىمدا كۆڭۈل ئېچىپ يۇرىۋېتىپتىمەن. مانا ئاخىرىدا بۇ بالا ـ قازاغا يولۇقتۇم، ئەسلىي گېپىمگە كېلەي. ھوشسىزلىنىپ يىقىلغان بولسام كېرەك، بىر چاغدا كۆزۈمنى ئاچسام دوختۇرخانىدا يېتىپتىمەن. قارىسام، ئەتىگەن سائەت ئوندىن ئېشىپتۇ، سېستىرا قىز كېچىدە كوچىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان كىشىلەرنىڭ قانغا مىلىنىپ ياتقانلىقىمنى كۆرۈپ بۇ دوختۇرخانىغا ئەكەلگەنلىكىنى، يانچۇقۇمدىكى ئوقۇغۇچىلىق

كىنىشكامغا ئاساسەن مەكتەپكە بايراقتىلا خەۋەر قىلىۋەتكەنلىكىنى ئېيتىپ بەردى. بۇ سۆزنى ئاڭلاپ ۋۇجۇدۇمغا مۇزدەك بىر سوغۇق ئېقىم تارالدى.

«تۇغۇشتۇم، پۈتۈنلەي تۇغۇشتۇم، مەكتەپ تەشكىلى سۇرۇشتۇرۇپ يۈرۈپ، ئاخشامقى ۋەقەنى ۋە مېنىڭ ئەپت - بەشىرەمنى بىلىۋالسا، مەندەك بىر ئەخلاقتا چىرىكلەشكەن، ئوقۇغۇچىلىق سالاھىيىتىنى يوقاتقان ئادەمنى مەكتەپتىن چوقۇم ھەيدىۋېتىدۇ. مەن بۇ يۈزۈمنى نەدە كۆتۈرۈپ يۈرىمەن؟ ئاتا - ئانامغا نېمە دەرمەن؟» بىرەر سائەت ۋاقىت ئۆتمەيلا مەكتەپ مۇدىرىمىز، سىنىپ تەربىيەچىمىز قاتارلىق بىرقانچە ئوقۇتقۇچىلار ياتاققا كىرىپ كەلدى. ئۇلارنى كۆرۈپ ۋۇجۇدۇمغا تىترەك ئولاشتى. ئاستا ئۆرە بولماقچى بولدۇم.

— مىدىرلىمائ، مىدىرلىماي يېتىۋېرىڭ، بالام، — دېدى چار باش مەكتەپ مۇدىرىمىز مېھرىبانلىق بىلەن، — ئەھۋالىڭىز قانداقراق؟

مەن ئۇلاردىن ھەر دەقىقىدە مېنى ئەيىبلەشنى، تەنقىدلىشىنى كۈتكەنىدىم. لېكىن، ماڭا تىكىلگەن بۇ چىرايلاردىن بىرەرسىمۇ ئەيىبلەش، نەپرەتلىنىش ئالامەتلىرىنى تاپقىلى بولمايتتى. مەكتەپ مۇدىرىمىزنىڭ سۇرلۇك چىرايىدا مېھرىبانلىق، قايىللىق، كۆيۈنۈش، ھېسداشلىق ئالامەتلىرى مانا مەن دەپ چىقىپ تۇراتتى.

— ئەھۋالىم ياخشى... مەن... مەن... — نېمەدەپ چۈشەندۈرۈشۈمنى بىلمەي گاڭگىراپ قالدىم.

— بولدى، سۆزلىمەيلا قويۇڭ، بالام، — دېدى مەكتەپ مۇدىرىمىز مېنى تەڭلىكتىن قۇتۇلدۇرۇپ، — بىز ھەممە ئىشتىن خەۋەر تاپتۇق. سىز ياخشى ئىش قىپسىز، مەكتەپكە، ئۇستازلىرىڭىزغا شان - شەرەپ كەلتۈردىڭىز، بالام. بىز سىزگە ئوخشاش ئوقۇغۇچىلىرىمىز بولغانلىقى ئۈچۈن پەخىرلىنىمىز.

«بۇ نېمە كارامەت، ئۇلار نېمىلەرنى دەۋاتىدۇ؟»

مەكتەپ مۇدىرىنىڭ ھاياجان بىلەن ئېيتقان بۇ سۆزلىرىدىن گاڭگىرىدىم. ئۆزۈمنى خۇددى شېرىن چۈش كۆرۈۋاتقاندەك سەزدىم. لېكىن، ئىچكى ھېسسىياتىمنى بىلدۈرمەي، ھەر ئېھتىمالغا قارشى گەپ قىلماي جىملا تۇرۇۋالدىم.

ــ ئاخشام سىز لۇكچەكلەرنىڭ چاڭگىلىدىن قۇتۇلدۇرۇۋالغان قىز ئەتىگەن مەكتەپكە كېلىپ رەھمەت ئېيتتى، ــ دېدى سىنىپ تەربىيەچىمىز ئەنۋەر مۇئەللىم قولىدىكى بىر تال مەكتەپ ئىزنىكىنى مەيدەمگە تاقاپ قويغاچ، ــ ئەسلىدە سىز ھېلىقى قىزنى قۇتۇلدۇرۇپ، لۇكچەكلەر بىلەن ئېلىشىۋاتقاندا، ئۇ ئادەم باشلاپ كېلىش ئۈچۈن كەتكەنكەن، ئادەم باشلاپ نەق مەيدانغا كەلسە، سىزنىمۇ ۋە باشقا ئادەمنىمۇ تاپالماپتۇ. يەرگە مەيدىگىزدىكى مەكتەپ ئىزنىكى چۈشۈپ قالغانكەن، شۇنىڭغا ئاساسەن ئەتىگەن ئىزناكىنى ئەكېلىپ مەننەتدارلىقىنى بىلدۈردى. بىز بۇ ئوقۇغۇچى كىم بولغىيدى دەپ تۇرساق، دوختۇرخانىدىن تېلېفون كەلدى. لۇكچەكلەر سىزنى يارلاندۇرۇپ قېچىپ كەتكەندىن كېيىن، بىھوش ياتقان يېرىڭىزدىن باشقىلار دوختۇرخانىغا ئەكېلىپ قويۇپتۇ. رەھمەت، ئۇكام. سىز بىر ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسىدا بولۇشقا تېگىشلىك ئالىيجاناب ئەخلاق ـ پەزىلەتنى نامايان قىلدىڭىز.

مۇئەللىمنىڭ بۇ سۆزىدىن بىر قىسىم ئەھۋالنى پەملىدىم. تاسادىپىي توغرا كېلىپ قالغان بىر ۋەقە مېنىڭ بارلىق ئىپلاسلىقلىرىمنى يوشۇرۇپ، كۆتىگەن شان ـ شەرەپنى ئاتا قىلغانىدى. مەن تېزدىنلا ئۆزۈمنى تۇتۇۋالدىم. ۋۇجۇدۇمدىكى قورقۇنچ، ئالاقزەدىلىكلەر تېزلا غايىب بولدى. «ئېھ تەڭرىم، قۇدرىتىڭگە رەھمەت» دېدىم ئىچىمدە.

ــ ھېلىقى قىز ھازىر سالامەتمۇ؟ ــ سورىدىم ئۆزۈمنى ئالىيجاناب كۆرسىتىشكە تىرىشىپ.

ــ ئۇ ھېچقانداق زىيان ـ زەخمەتكە ئۇچرىماپتۇ، ــ دېدى

مەكتەپ مۇدىرى ھاياجانلانغان ھالدا كۆزىگە لىققىدە ياش ئېلىپ تۇرۇپ، ــ سىز خاتىرجەم داۋالىنىپ، ياخشى دەم ئېلىڭ، بالام. بىز سىزنى يەنە يوقلاپ تۇرىمىز.

ئۇلار ئېلىپ كەلگەن كونسېرۋا، پېچىنە دېگەندەك نەرسىلەرنى ماڭا بېرىپ كېتىپ قېلىشتى. بىردىنلا يەڭگىللەپ قالدىم. ئىلگىرى بىرەر قەھرىمانلىق قىلىپ، نام ـ ئاتاق ئېلىشنى خېلى ئارزۇ قىلغان، لېكىن ھېچقانداق كۈچ چىقارمايلا بۇنداق ئاسان قەھرىمان بولۇپ قالارمەن دەپ ھەرگىز خىيال قىلمىغانىدىم.

قەدىرلىك دوستۇم ئابدۇسالام، كېيىنكى ئىشلار خۇددى ئۆزۇڭ كۆرگەندەك بولدى. بۇ «پىداكارانە قەھرىمانلىقىم»دىن خەۋەر تاپقان مۇخبىرلار كېلىپ مېنى زىيارەت قىلىشتى. گېزىت، رادىيو، تېلېۋىزورلاردا كەڭرى تەشۋىق قىلىنىدىم، مۇكاپاتلاندىم. ئاساسەن ئالاھىدە بىر شەخسكە ئايلاندىم. تىلغا ئېلىشقا ئەرزىگۈدەك يەنە بىر ئىش شۇ بولدىكى، مەن زۇلپىيەنىڭ سۆيگۈسىگە قايتىدىن ئېرىشتىم، شۇ ئىشنىڭ ئەتىسىلا ئۇ مېنى دوختۇرخانىغا يالغۇز ئىزدەپ كەلگەنىكەن، شۇنداق قاراپلا ئۇنى كۆردۈم. كۆرۈپلا كۆزۈمگە ئىشەنمەي تۇرۇپلا قالدىم. ئىچىمدە «بەلكىم باشقا بىرسىنى ئىزدەپ كەلگەن بولسا، تاپالمايلا تاسادىپىي بۇ ياتاققا كىرىپ قالغاندۇ» دەپ ئويلىدىم. بىراق، ئۇ مېنى كۆرۈپلا ۋىللىدە قىزاردى. خىجىللىق ئىلكىدە يۈمشاققىنا كۈلدى. ئىشىك تۈۋىدە بىرنەچچە دەقىقە توختاپ تۇرغاندىن كېيىن ئاستا قېشىمغا كەلدى. «ئاھ، خۇدا، ئۇ راستلا مېنى يوقلاپ كەلگەنمىدۇ؟»

ــ قانداق، خېلى ياخشى بولۇپ قالدىڭىزمۇ؟

ئاھ، بۇ نېمىدېگەن يېقىملىق، نېمىدېگەن تاتلىق ئاۋاز ـ ھە! ئەنە، بوستان كىرىپكلىرىڭ چىرايلىق كۆزلەر ماڭا خىجىللىق، ئىچ كۆيەرلىك، قايىللىق بىلەن تىكىلمەكتە. ئالماستەك سۈزۈك، ئىلى ئالمىسىدەك چىرايلىق مەڭزى ئوتتەك تاۋلانماقتا،

جىنەستىدەك لەۋلەر تەبەسسۇم قىلماقتا....

مەن ئۇنىڭ سوئالىغا باش لىڭشىتىش ئارقىلىق جاۋاب بەردىم. بىز ئۇنسىز ئۇزاق قارىشىپ تۇردۇق. ئارىدىكى جىملىقنى ئاخىر زۇلپىيە بۇزدى.

— مېنى... مېنى... ئەپۇ قىلارسىزمۇ، ياسىن. مەن... مەن... ئەسلىدە... سىزنى خاتا... چۈشىنىپ... — ئۇنىڭ بوستان كىرپىكلىرى ئىسسىق ياشتىن نەملەندى.

— ياق، ئۇنداق دېمەڭ، ئەسلىدىمۇ مەن ئەسكى، سىزدىن مەن ئەپۇ سورىسام بولىدۇ تېخى.

— بولدى، ئادەمنى خىجىل قىلمىڭا.

بىز خېلى مۇڭداشتۇق. زۇلپىيە يەنە يوقلاپ كېلىدىغانلىقىنى ئېيتىپ خوشلاشتى.

ھەپتە ئۆتكەندە مەنمۇ دوختۇرخانىدىن يېنىپ چىقتىم. مەكتەپكە بىرنېچا ئالاھىدە بىر شەخسكە ئايلاندىم. ئەنە ئاشۇ «تۆھپەم» بىلەن مەكتەپ ئوقۇغۇچىلار ئۈيۇشمىسىغا رەئىس بولدۇم.

ئۆگەنگەن كۆڭۈل ئۈجمە پىشقۇچە، دېگەن گەپ راست ئوخشايدۇ. ئوقۇغۇچىلار ئۈيۇشمىسىنىڭ رەئىسلىك سالاھىيىتىم بىلەن ھەرقانداق قىزلارنىڭ ياتقىغا ئۇسۇپ كىرىۋەردىم. گەرچە «سىنئالغۇ» كۆرگىلى بىرەر ـ ئىككى ئاي بارمىغان بولسامۇ، لېكىن ئۆزۈمنى تۇتۇۋالالمىدىم. ئۇ يەرنى يوقلاپ تۇردۇم. كۇنلۇك ھاياتىم تانسا، ئولتۇرۇش، ھاراق، يەپ ـ ئىچىش، كىنو ـ تىياتىرسىز ئۆتمەيتتى. مەن بارا ـ بارا زۇلپىيەنىڭ سۆيگۈسىگە قانائەت قىلمىدىم. گەرچە ئۇ ماڭا «ئەڭ قىممەتلىك بايلىق» بىنمۇ بېرىۋەتكەن بولسىمۇ، لېكىن باشقا قىزلارنىمۇ قولۇمدىن چىقارمىدىم. قىزلار مەن ئۈچۈن ئويۇنچۇق، ئەرمەك بولدى. مەن نۇرغۇن قىزلارنى شېرىن ـ شېكەر سۆزلىرىم، تاغدەك ـ تاغدەك ۋەدىلىرىم، يېلىنىش ـ يالۋۇرۇشلىرىم بىلەن بوزەك قىلىپ، ھەتتا ئۇيقۇ دورىسى يېگۈزۈپ قويۇپ ئالدىغانلىقىمنى بىلىپ

تۇرسمۇ، لېكىن ھېچقايسىسى ھېچكىمگە غىلىپ قىلىپ تىنالمىدى.

قەدىرلىك دوستۇم ئابدۇسالام، يازسام خېتىم بارغانسېرى ئۇزىراپ كېتىدىغان ئوخشايدۇ، ئەسلەپ باقسام يازغىنىم تېخى ئاشۇ بىر پاتمان ئىپلاسلىقلىرىمنىڭ يۈزدىن بىر قىسمىغۇ توغرا كەلمەپتۇ. ئەسلىدە ئوقۇغۇچىلار ئۈيۇشمىسىغا رەئىس بولغاندىن كېيىن، باشقا يۇرتلۇق ئۈيۇشما ھەيئەتلىرىنى قاناداق قىلىپ ئۈيۇشما تەركىبىدىن سىقىپ چىقىرىپ، ئۇلارنىڭ ئورنىغا بىر يۇرتلۇقلارنى تارتىپ كىرگۈزگەنلىكىمنى، ھوقۇقۇمدىن پايدىلىنىپ بىر يۇرتلۇق ئوقۇغۇچىلارنىڭ چىشىغا تەگكەن، كۆزىگە سەت كۆرۈنگەن باشقا يۇرتلۇق ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئەدىپىنى قاناداق قىلىپ كېلىشتۇرۇپ بەرگەنلىكىمنى، قىشلىق تەتىلدە قىزلاردىن قانچىسىغا ئۈيقۇ دورىسى يېگۈزۈپ قويۇپ قىلغان ئىپلاسلىقلىرىمنى، قاناداق ئۇسۇللارنى قوللىنىپ مۇنەۋۋەر، ئۇچىتە ياخشى ئوقۇغۇچى بولۇپ مەكتەپ پۈتكۈزگەنلىكىمنى، ئىشقىلىپ، ئاشۇ ئوقۇغۇچىلىق ھاياتىمدىكى ھەربىر قەدەم، ھەربىر دەقىقىدە قىلغان مۇناپىقلىق، كۆز بويامچىلىق، ئىپلاسلىق ـ رەزىللىكلىرىمنى بىرمۇبىر يازاي دەپ ئويلىغانىدىم. لېكىن، ۋاقىت مۇناسىۋىتى بىلەن خېتىمنى مۇشۇ يەردە توختىتىشقا مەجبۇر بولدۇم.

نېمىشقا دېمەمسەن؟ ئېسىڭدە بولسا كېرەك. ئالدىنقى بىر پارچە خېتىمدە، ئىداره رەھبەرلىكىنىڭ مېنى خىزمەت ئىقتىدارى يوق دەپ، ئايدا ئازراق تۇرمۇش تەمىناتى بېرىپ، پېنسىيەگە چىقارماقچى بولغانلىقىنى يازغانىدىم. مانا نېمىلا بولمىسۇن، يېلىنىش ـ يالۋۇرۇشلىرىم باشلىقلارنىڭ دىلىنى ئاخىر ئېرىتتى. بەلكىم ئۇلار مېنى، ياش بولغاندىكىن تەربىيەلىۋالايلى، يېتىشتۇرۇۋالايلى دەپ ئويلىغاندۇ. قانداقلا ئويلىمىسۇن ئاخىر تەلىپىمنى قوبۇل قىلدى. بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ يۇرىكىم خۇشاللىقتىن يېرىلىپ كەتمىدى، لېكىن ئۆزۈمنى

قويغۇدەك يەر تاپالمىدىم. ئۆزۈمنىڭ جەمئىيەتكە يۈك بولۇپ ياشايدىغان كىرەكسىز ئادەم بولۇپ قېلىش خەۋپىدىن قۇتۇلغانلىقىمغا، كېچىكىپ بولسىمۇ ئاشۇ بىھۇدە ئۆتۈپ كەتكەن ئالتۇندەك چاغلىرىمنىڭ ئورنىنى تولدۇرۇۋېلىشىمغا پۈرسەت يارىتالىغانلىقىمغا خۇش بولدۇم.

قەدىرلىك دوستۇم ئابدۇسالام، مانا ئەڭ ئاخىرقى بىر پارچە خېتىمنى تولىمۇ ئالدىراشچىلىقتا يېزىۋاتىمەن، بىلەمسەن دوستۇم، مەن ئەتىدىن باشلاپ كەسىپىي ئۆگىنىشكە رەسمىي كىرىشىمەن، ئىدارىدىكى ئىككى نەپەر پېشقەدەم ئىنژېنېر ماڭا تېخنىكا يېتەكچىسى ۋە ئۇستاز بولۇپ، قورسىقىدىكى بارلىق ئىلىملىرىنى ماڭا بەرمەكچى، ئۆگىتىپ قويماقچى بولدى. مەن بۇگۈن چۈشتىن كېيىن ئۇلارنىڭ قېشىغا بىر كىيىملىكتىن سارجا ئېلىپ بېرىپ مېنى شاگىرتلىققا قوبۇل قىلىشىنى، قورسىقىدىكى بىلىملەرنى قالدۇرماي ئۆگىتىپ قويۇشىنى ئۆتۈندۈم. ئۇلار مېنىڭ بۇ ئىشىمدىن دەسلەپتە ئەجەبلەندى، كېيىن كۆڭلۈمنى چۈشىنىپ تەسىرلەندى. قەدىرلىك دوستۇم، سەن ھەرگىز بۇ ئىككى نەپەر پېشقەدەم مۇتەخەسسىسنى خاتا چۈشىنىپ قالما. مەن بىر كىيىملىكتىن رەختتە ئۇلارنى ئالدىغىنىم، ئۇلارمۇ ماڭا ئالدانغىنى يوق. مەن پەقەت شاگىرتىنىڭ ئۇستىسىغا قىلىدىغان مىللىتىمىزنىڭ ئەنئەنىۋى ئادەمگەرچىلىك قائىدىسى بويىچە ئۇ ئۇستىلارنىڭ ئالدىدىن ئادەمگەرچىلىك قىلىپ ئۆتتۈم. بولمىسا ئاشۇ پېشقەدەم مۇتەخەسسىسلەرنىڭ ماڭا بېرىدىغان تۈگمەس بايلىقىغا تەڭ قىلغۇسىز بىلىمى ئالدىدا بۇ ئىككى كىيىملىك رەخت نېمە ئىدى دەيسەن؟! سەن مەندىن ياخشىراق بىلىسەن، بىلىم، كەسىپ دېگەن بىباھا گۆھەر. ئۇنىڭ قىممىتىنى دۇنيادا ھېچنېمە بىلەن ئۆلچىگىلى بولمايدۇ. بۇ ھەقىقەتنى ۋەتەن تۇپرىقىغا كىندىك قېنىنى تۆكۈلگەن ھەربىر ياش چوقۇم چۈشىنىشى، ئالتۇندەك چاغلىرىدا ماڭا ئوخشاش لاغايلاپ يۈرۈپ، ۋاقتىنى بىكار

ئۆتكۈزۈۋاتقان بىلەن تىرىشىپ ئۆگىنىپ بۇ بىباھا گۆھەرنى قولغا كەلتۈرۈشى، خەلقىنىڭ، مىللىتىنىڭ ساپاسىنى، مەدەنىيەت سەۋىيەسىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش ئۈچۈن تىرىشىشى كېرەك.

مەن چوقۇم كەسپىنى تىرىشىپ ئۆگىنىپ، ئۆزۈمنىڭ ئاددىي خىزمەت ئورنۇمدا دۆلەتكە، خەلقە، مىللەتكە پايدا ـ مەنپەئەت يەتكۈزۈش ئۈچۈن تىرىشىمەن، ئېسىڭدە بولسۇن، بۇ مېنىڭ ھەرگىز قۇرۇق ۋەدەم ئەمەس.

مەن ئانامدىن قايتىدىن تۇغۇلمەن، ھاياتىمنى قايتىدىن باشلايمەن. ئاشۇ قىسقىغىنا، لېكىن تولىمۇ قىممەتلىك ئالتۈندەك چاغلىرىمنىڭ قەدرىگە يەتمەي، قىلغان رەزىللىك، ئېپلاسلىقلىرىمنى بىر ئۆمۈر يۇيۇشقا قەسەمياد قىلىمەن. ئەگەر بەرگەن ۋەدەمگە ئەمەل قىلالمىسام، ماڭا ئانا سۈتى ھارام، دوزاخ ئوتى ھالال بولسۇن!

قەدىرلىك دوستۇم ئابدۇسالام، سەندىن ئەڭ ئاخىرقى قېتىم ئۆتۈنۈپ سورايدىغىنىم شۇكى، مېنىڭ بۇ ئاچچىق كەچۈرمىشلىرىمدىن چوقۇم بىرەر پارچە پوۋېست قۇراشتۇرۇپ چىققىن، يازغانلىرىڭ ھازىرقى ئالىي مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان ئىنى ـ سىڭىللارنى قاتتىق ئىبرەتكە، ئاچچىق ساۋاقتىن ئىگە قىلسۇن، ئۇلار ئوقۇغۇچىلىق ھاياتىدىكى ئالتۈندەك چاغلىرىنى بىھۇدە ئۆتكۈزۈۋاتمەي، ۋەتەن ئۈچۈن، خەلق ئۈچۈن، مىللەت ئۈچۈن، كەلگۈسى ئۈچۈن تىرىشىپ ئىلىم ـ پەن ئۆگىنىدىغان بولسۇن.

خەير، ساڭا مۇۋەپپەقىيەت تىلەيمەن.

1990 ـ يىلى يانۋار ـ مارت، يەكەن چارەك

كاككۇك بالىسى

كاككۇك بىرخىل پەسىل قۇشى، ئۇ گەرچە تۇخۇم تۇغۇپ نەسىل قالدۇرۇشنى بىلسىمۇ، لېكىن تۇخۇمىنى باشقا قۇشلارنىڭ ئۇۋۇسىغا تۇغۇپ قويۇپ كارى بولماي يۇرۇۋېرىدۇ. ئۇنىڭ تۇخۇمىنى باشقا قۇشلار بېسىپ، باچكا چىقىرىپ چوڭ قىلىپ بېرىدۇ. كىشىلىك تۇرمۇشتا كاككۇكنىڭ خۇيىنى ئالغان ئاتا ـ ئانىلارمۇ ۋە كاككۇك بالىلىرىغا ئوخشاش ئۆز ئاتا ـ ئانىسىنىڭ مېھرىگە قانماي چوڭ بولىدىغان بالىلارمۇ ئاز ئەمەس.

1

ئۇ ئانىسى بىلەن دادىسىنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى بىلمەيتتى. ئۇنى قىش كۈنى تاشلانمىغان ئۇزۇن كۆرەك جۇۋا، ياز كۈنى ئاپپاق يەكتەك كىيىۋالغان، ئاپپاق ساقلى مەيدىسىگىچە چۈشۈپ تۇرىدىغان بوۋاي بىلەن ئىككى مەڭزى قاقتەك قۇرۇلغان، ئاپپاق چېچىنىڭ ئۈستىدىن ئۇزۇن، ئاق لېچەك سېلىپ، ئىككى قولىدا ئىككى تىزىنى تۈتۈۋېلىپ دوڭغاقلاپ ماڭىدىغان مومای بىقىپ چوڭ قىلغانىدى. ئۇ تۇنجى قېتىم چۈچۈك تىلى بىلەن «ئاننانا»، «داددادا» دەپ گۈڭرىغاندا ئاشۇ بويىدىن بېشىغىچە پەرىشتىدەك ئاپپاق كىيىنىۋالغان بوۋاي بىلەن مومای خۇشاللىقىدىن ئۇنىڭ مەڭزىگە سۆيۈپ كەتكەنىدى. ئۇ كېچىلىرى مومايىنىڭ يۇمشاق، ئىللىق باغرىدا غەمسىز ئۇخلىسا، كۈندۈزلىرى بوۋاينىڭ قۇچىقىغا چىقىۋېلىپ ئۇنىڭ يىپەكتەك يۇمشاق، قاردەك ئاپپاق ساقاللىرىنى ئويناپ ئولتۇرۇپ چۆچەك

ئاڭلايتتى. بوۋاي ئۇنىڭغا ھەر دائىم قىزىق - قىزىق چۆچەكلەرنى ئېيتىپ بېرەتتى. بوۋاي بىلەن موماي ئۇنىڭغا ئۆزلىرىنى چوڭ ئانا، چوڭ دادا دەپ چاقىرىشنى ئۆگەتتى. ئۇ تۆت - بەش ياشلارغا كىرگۈچە غەمسىز ئويناپ چوڭ بولدى. چوڭ دادىسى بىلەن چوڭ ئانىسىنىڭ ئۇنىڭغا قارىغۇدەك ۋاقتى چىقمىغاندا ئالا مۇشۇكى بىلەن ئوينايتتى.

بىر كۈنى ئۇ سىرتتىن تولىمۇ خاپا ۋە غەمكىن قايتىپ كىردى - دە، ئۆينىڭ بىر بۇلۇڭىدا دومسىيىپ ئولتۇرۇۋالدى. چوڭ ئانىسى ئۇنىڭ كەيپىياتىدىكى بۇ ئالامەتنى كۆرۈپ ئاستا قېشىغا كەلدى - دە، بېشىنى مېھرىبانلىق بىلەن سىلاپ تۇرۇپ سورىدى:

— ئابدۇكېرىمجان، جېنىم قوزام، نېمە بولدى ساڭا؟

ئابدۇكېرىم چوڭ ئانىسىنىڭ سوئالىغا جاۋاب بەرمەي ئۆيىنىڭ يەنە بىر بۇلۇڭىغا بېرىپ ئولتۇرۇۋالدى.

— ئوھوي، بىزنىڭ يىگىت بالىمىز راستلا خاپا بولۇپ قالغان ئوخشىمامدۇ، ئانىسى؟ — دېدى ئۇنىڭغا سەپسېلىپ ئولتۇرغان بوۋاي ھاسىسىنى تايانغىنىچە ئاستاغىنا ئۇنىڭ قېشىغا كېلىپ، — ماڭا قارا، بالام، نېمە بولدى ساڭا؟ بىرەرسى بىلەن ئۇرۇشۇپ قالدىڭمۇ نېمە؟

ئۇ قاپقارا كۆزلىرىنى چوڭ ئانىسى بىلەن چوڭ دادىسىغا تىكىپ بىر ھازا تۇرغاندىن كېيىن، بۇرنىنى شىرتتىدە تارتىپ قويۇپ سورىدى:

— يېتىمەك دېگەن نېمە دېگەن گەپ، چوڭ دادا؟

ئۇنىڭ بۇ سوئالىنى ئاڭلاپ بوۋاي بىلەن موماي بىر - بىرىگە جىددىي قارىشۇالدى. ئۇلار ھامان بىر كۈنى ئۇنىڭ ئۆزلىرىدىن ئاشۇنداق سوئال سورايدىغانلىقىنى بىلەتتى. مانا، ئابدۇكېرىم ئاخىر بۇ سوئالنى سورىدى.

— ھېچنېمە دېگەن گەپ ئەمەس، بالام. بۇنى ئەجەب سوراپ قالدىڭغۇ؟ — سورىدى بوۋاي گۈمانسىرىغان ھالدا.

ـــ سەمەتجان ئويۇنچۇقۇمنى ئېلىپ قاچقانىدى، ـــ دەپ چۈشەندۈرۈشكە باشلىدى ئابدۇكېرىم يىغلامسىراپ، ـــ كەينىدىن قوغلاپ كىرسەم، ئاچىسى مېنى يېتىمەك دەپ تىللىدى.

مومای ئوغلىنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ كۆزىگە ياش ئالدى. بوۋاي ئېغىر خورسىندى.

ـــ خاپا بولما، بالام، ـــ دېدى بوۋاي ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىپ، ـــ مەن ساڭا باشقا ئويۇنچۇق ياساپ بېرىمەن. بۇنىڭدىن كېيىن ئاداشلىرىڭ بىلەن ئۇرۇشماي ئوينا ـ هە ! كەل، قوزام. ساڭا چۆچەك ئېيتىپ بېرەي.

ـــ ماقۇل، ـــ دېدى ئۇ بوۋاينىڭ تىزىدا ئولتۇرۇپ.

بوۋاي بىر قولى بىلەن ئۇنىڭ بېشىنى سىلاپ ئولتۇرۇپ چۆچىكىنى باشلىدى.

ـــ بۇرۇنقى زاماندا تولىمۇ ئەقىللىك بىر بالا بار ئىكەن. ئۇ ئەقىللىك هەم ئىشچان بولغاچقا، ئانىسى بىلەن دادىسىنىڭ ئىشلىرىغا ياردەملىشىدىكەن. گاهى ۋاقىتلاردا چوڭ دادىسى بىلەن چوڭ ئانىسىنىڭ ئۆيىگە بېرىپ ئىشلىرىنى قىلىپ بېرىدىكەن...

بوۋاينىڭ هەربىر ئېغىز سۆزىگە زېهىن قويۇپ ئولتۇرغان ئابدۇكېرىم تۇيۇقسىز سوراپ قالدى:

ـــ چوڭ دادا، مېنىڭ نېمىشقا ئانام بىلەن دادام يوق؟

بوۋاي سەل تەمتىرەپ:

ـــ مانا بىز بارغۇ، بالام، ـــ دېيەلمدى بىرئاز تۇرۇۋېلىپ.

ـــ ئەمىسە سەمەتجاننىڭ چوڭ دادىسى بىلەن چوڭ ئانىسىدىن باشقا يەنە دادىسى، ئانىسى بار ئىكەنغۇ؟

مومای بۇ سوئالنى ئاڭلاش بىلەن ئۇن سېلىپ يىغلىۋەتتى. ئۇلار بۇ سوئالغا بالا قايىل بولغۇدەك جاۋاب بېرىشكە ئاجىزلىق قىلاتتى.

ـــ بۇ جاهاندىكى ئادەملەرنىڭ باغرى تاشمىدۇ، ـــ دەيتتى مومای كىملەردىندۇر زارلىنىپ، ـــ باغرىنى يېرىپ چىققان ئايدەك بىر بالىنى ئەسكى چاپانىنى تاشلىۋەتكەندەك

تاشلۇۋېتىشكە ئەجەب كۆڭلى چىدىمىغۇ ئۇ خەقنىڭ. ھەممىسى ئاشۇ ھاراقكەش جوھۇت بىلەن ئەقىلسىز قانجۇقنىڭ كاساپىتى. بالىنى تۇغۇپ، مەسچىتكە تاشلاپ قويۇپلا بىر يانغا قېچىشتى. ھۇ كاككۇكنىڭ خۇيىنى ئالغان مۇناپىقلار. مانا ئەمدى بىچارە بالا مۇشتۇمتەك تۇرۇپ خورلىنىۋاتىدۇ. يا بۇ مەھەللىدىكى كوت ـ كوتلارنىڭ ئاغزىنى توسۇۋالغىلى بولمىسا.

ئابدۇكېرىم مومايىنىڭ سۆزلىرىنى پۈتۈنلەي چۈشىنەلمىسىمۇ، يېتىمەك دېگەن بۇ سۆزنىڭ ھەقىقەتەنمۇ يامان سۆز ئىكەنلىكىنى ئاڭقىرىدى. ئۇ يۇگۇرۇپ كېلىپ مومايىنىڭ قۇچىقىغا چىقتى ـ دە، بۇدرۇق قوللىرى بىلەن مومايىنىڭ كۆز يېشىنى سۈرتتى.

ـــ چوڭ ئانا، يىغلىمىڭ، مەن ئەمدى سەمەتجان بىلەن ئۇرۇشمايمەن.

موماي ئۇنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ، ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي تېخىمۇ بەك بۇقۇلداپ يىغلىۋەتتى.

ـــ جېنىم قوزام، ئەقىللىك قوزام، بىزدىن كېيىن قالساڭ ساڭا كىممۇ قارار؟

ـــ بولدى، ئانىسى، كۆڭلۈڭلىنى بۇزماڭلا، ئاللا ئىگەم بەندىسىنى رىزقى بىلەن يارىتىدۇ.

بوۋاي ئاغزىدا شۇنداق دېگىنى بىلەن كۆڭلىدە ئېغىر غەمگە چۆككەنىدى. راست ـ دە، بوۋاي بىلەن مومايىنىڭمۇ سانا قىلقىلا كۇنى قالدى. ناۋادا ياخشى كۈننىڭ يامىنى بولۇپ قالسا، ئاشۇ بىچارە بالا يەنە يېتىم بولۇپ قالارمۇ؟

2

بۇگۈن ھاۋا خېلىلا ئوچۇق ئىدى. بوۋاي نەچچە ۋاقىتتىن بېرى سۇغا چىلاپ قويغان يۇلغۇن تاللىرىدا سېۋەت توقۇۋاتاتتى. موماي بولسا بوۋاينىڭ بىر نىمكەش يەكتىكىنى سۆكۈپ

ئابدۇكېرىمگە كىيىم تىكىۋاتاتتى. ئابدۇكېرىم سەرەڭگە قاپلىرىنى بىر - بىرىگە يىپ بىلەن چېتىپ ماشىنا ياسۇۋاتاتتى. ئاغزىدا ماشىنىنىڭ ئاۋازىنى دوراپ، ھويلىنىڭ ئوتتۇرىسىدا ماشىنىسىنى ھەيدەۋاتاتتى. تۇيۇقسىز ئۆگزىدە قۇشقاچ ماراپ زىرەككەن ئالا مۇشۇك ئابدۇكېرىمنىڭ قېشىغا مىياڭلىغىنىچە كېلىپ ئۆزىنى سۇركىدى. ئابدۇكېرىم مۇشۇكنى كۆرۈپ نېمىلەرنىدۇر خىيال قىلدى - دە، مومايىنىڭ يېنىدىكى رەختىنىڭ كېسىپ چىقىرىۋېتىلگەن پۈرۈچلىرىنى بىر - بىرىگە ئولاپ شويىنا قىلدى، شويىنىسىنىڭ بىر ئۇچىغا ماشىنىنى چىگدى. بىر ئۇچىنى مۇشۇكنىڭ بوينىغا باغلاپ، چۇ - چۇ دېگىنىچە ھەيدەشكە باشلىدى. ئۇنىڭغا بۇ ئويۇن تولىمۇ قىزىق تۇيۇلدى. بىراق، مۇشۇك بويىنىنى شويىنىدىن ئاجرىتىۋېلىش ئۈچۈن تېپىرلاپ ماڭغىلى ئۇنىمىدى. ئابدۇكېرىم بولسا بىر تال يۇلغۇن چۆپىنى ئېلىۋېلىپ چۇ - چۇ دېگىنىچە مۇشۇكنى ئۇراتتى.

ــ ھاي ئابدۇكېرىمجان، نېمە قىلغىنىڭ بۇ؟ ــ دېدى مومای ئۇنىڭغا نارازىلىق بىلەن تىكىلىپ، ــ مۇشۇكنى دەرھال يېشىۋەت، بالام. ئۇنداق قىلساڭ يامان بولىدۇ.

ــ ياق، ياق، يەشمەيمەن. بۇ دېگەن مېنىڭ ئېتىم. مەن ئۇنى ھارۋامغا قوشۇپ بازارغا بارىمەن. دىت، چۇ - چۇ...

ــ مۇشۇكنى دەرھال يېشىۋەت! ــ مومای ئۇنىڭغا يەنە ۋارقىرىدى.

ئابدۇكېرىم ئاغزىنى ئۇمچەيتىپ يىغلاشقا باشلىدى. مومای قولىدىكى تىكىۋاتقان ئىشىنى تاشلاپ ئۇنىڭ قېشىغا كەلدى - دە، يېشىنى سۇرتۇپ بەزلىدى.

ــ ماڭا قارا، بالام. ياخشى بالا دېگەن گەپ ئاڭلايدۇ، ــ ئابدۇكېرىم چوڭ ئانىسىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ يىغىسىنى توختاتتى. مومای سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، ــ شويىنا بىلەن مۇشۇكنى باغلاپ قويۇپ ئۇرساڭ مۇشۇكۇڭ يىغلىمامدۇ، بالام؟

ئوبدان بالا دېگەن مۇشۇكنى ئۇرمايدۇ. ئۇنى يېشىۋېتەيلى، ماقۇلمۇ؟

ــ ماقۇل، ــ دېدى ئابدۇكېرىم خىجىل بولغان هالدا شىرتتىده بۇرنىنى تارتىپ.

ــ بۇنىڭدىن كېيىن مۇشۇكنى ئۇرمىغىن، بولمىسا يامانلاپ كېتىدۇ.

ــ نەگە يامانلاپ كېتىدۇ؟ ــ ئابدۇكېرىم گۇمانسىرىغان هالدا مومىسىغا قارىدى.

ــ ئۆيىگە يامانلاپ كېتىدۇ.

ــ مۇشۇكنىڭمۇ ئۆيى بارمۇ؟ ــ قىزىقسىپ سورىدى ئابدۇكېرىم.

ــ هەئە، ئۆيى بار.

ــ ئەمىسە ئۇنىڭ دادىسى بىلەن ئانىسىمۇ بارمۇ؟

ــ بۇرۇن بار ئىدى. هازىر يوق، ــ مومای ئابدۇكېرىمنىڭ سوئاللىرىغا سەۋرچانلىق بىلەن جاۋاب بەردى.

ــ هازىر نېمىشقا يوق؟

ــ ئاسلانىڭ ئاتا ـ ئانىسى بولىدۇ. هازىر ئۇ چوڭىيىپ مۇشۇك بولدى. شۇڭا، يوق، ــ مومای گېپىگە ئابدۇكېرىمنى ئىشەندۈرۈش ئۈچۈن مۇشۇكنى قولىغا ئېلىپ، ئۇنىڭ دىڭگىيىپ تۇرغان بۇرۇتىنى كۆرسەتتى، ــ قارا، هازىر ئۇنىڭ چوڭ داداڭنىڭكىگە ئوخشاش يوغان بۇرۇتى بار.

ئابدۇكېرىم قىزىقسىنىپ بوۋاينىڭ چىرايىغا قارىدى ـ دە، يەنە مومايدىن سورىدى:

ــ ئەمىسە ئۇنىڭ چوڭ دادامنىڭكىدەك ساقىلى يوق ئىكەنغۇ؟

ــ ساقىلىنى دەمسەن؟ ــ مومای بىرئاز ئويلىنىۋېلىپ يەنە جاۋاب بەردى، ــ مۇشۇكنىڭمۇ ساقىلى بار ئىدى. چاشقان دېگەن كاساپەت يۇلۇۋېتىپتۇ.

ــ چاشقان؟ ــ ئابدۇكېرىم مومايغا هەيرانلىق بىلەن

تىكىلدى، ــ چاشقان ئەسكىمۇ؟

ــ چاشقان بەك ئەسكى، بالام.

ــ ئۇ نېمىشقا مۇشۇكنىڭ ساقلىنى يۇلۇۋالىدۇ؟

ــ چاشقان دېگەن كاساپەت قازناق ئۆيدىكى بۇغداينى ئوغرىلاپ يېگىلى تۇرۇپتىكەن. ئۇنى ئالا مۇشۇك كۆرۈپ قېلىپ، نېمىشقا ئىگەمنىڭ ئاشلىقىنى ئوغرىلايسەن دەپ چاشقاننى توسۇپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئىككىسى ئۇرۇشۇپ قاپتۇ. چاشقاننىڭ مۇشۇككە كۈچى يەتمەي ئۇنىڭ ساقلىنى يۇلۇۋاپتۇ.

مومىسىنىڭ ھەربىر ئېغىز سۆزىنى زېھىن قويۇپ ئاڭلاۋاتقان ئابدۇكېرىم يەنە سورىدى:

ــ چاشقان قېچىپ كەتتىمۇ؟

ــ ياق، بالام. سېنىڭ بۇ ئالا مۇشۇكۈڭ بەك باتۇر. ئۇ ھېلىقى ئوغرى چاشقاننى تۇتۇۋالدى.

ــ مېنىڭ مۇشۇكۇم بەك ئوبدان ئىكەن، ــ ئابدۇكېرىم مومىسىنىڭ چۈشەندۈرۈشلىرىنى ئاڭلاپ خۇشاللىقتىن سەكرەپ كەتتى، ــ چوڭ ئانا، ئەمدى مەن مۇشۇكۈمنى ئۇرمايمەن.

ــ شۇنداق قىلغىن، جېنىم قوزام. شۇنداق قىلساڭ مەنمۇ سەندىن رازى بولىمەن. مۇشۇكۈڭمۇ خۇش بولىدۇ.

مومای ئابدۇكېرىمنىڭ مەڭزىگە سۆيۈپ قويۇپ، بايات تاشلاپ قويغان كىيىمنى تىكىش ئۈچۈن سۇپىغا چىقتى.

ھويلىدا ئابدۇكېرىمنىڭ غەمسىز كۈلكىسى يەنە جاراڭلاشقا باشلىدى. مانا ئەمدى ئۇ مۇشۇكى بىلەن قوغلاشماق ئويناۋاتاتتى.

3

ئابدۇكېرىم ئالامۇشۇك بىلەن تېزلا دوستلىشىۋالدى. ئالا مۇشۇك ئۇنىڭدىن، ئۇ ئالا مۇشۇكتىن بىر دەممۇ ئايرىلمايتتى. ئۇ مەھەللىدىكى ئاداشلىرىغا ئالا مۇشۇكنىڭ چاشقان تۇتۇشقا ماھىرلىقىنى، ئالا مۇشۇكنىڭ چاشقان بىلەن مۇشتلىشىپ

ساقلىدىن ئايرىلىپ قالغانلىقىنى، بارلىق چاشقانلارنىڭ ئالا مۇشۇكنى كۆرسە دىرىلداپ تىترەيدىغانلىقىنى سۆزلەپ بېرەتتى. دوستلىرى ئۇنىڭ ئالا مۇشۇكىگە ئالاھىدە ھەۋەس قىلاتتى.

بۇگۈن ئابدۇكېرىم ئالا مۇشۇكنى خېلى ئىزدەپمۇ ھېچ يەردىن تاپالمىدى. قازناق ئۆيگە كىردى. كاتنىڭ ئاستىغا قارىدى. ئېغىلنى ئاختۇردى. ھويلىنىڭ ئەتراپىنى چۆرگۈلىدى. ئالا مۇشۇك ھېچ يەردە كۆرۈنمەيتتى.

ــ چوڭ ئانا، مۇشۇكۇمنى كۆردىڭىزمۇ؟

ــ ياق، بالام، ــ دېدى مومای قىلىۋاتقان ئىشىدىن بېشىنى كۆتۈرمەيلا، ــ ئوبدانراق ئىزدەپ باق. بەلكىم ئۆگزىدە قۇشقاچ ماراپ ياتامدىكىن.

ئابدۇكېرىم ئۆگزىگە قاراپ بېقىش ئۈچۈن شوتىغا ياماشتى. ئالا مۇشۇك ئۆگزىدىمۇ يوق ئىدى.

ئابدۇكېرىمنىڭ قۇلىقىغا تۇيۇقسىز مۇشۇكنىڭ مىياڭلىغان ئاۋازى ئاڭلاندى. ئۇ قۇلىقىنى دىڭ تۇتۇپ ئەتراپىنى دىققەت بىلەن تىڭشىدى. مۇشۇكنىڭ مىياڭلىغان ئاۋازى يان تەرەپتىكى قوشنىسى سەمەتجاننىڭ ھويلىسىدىن ئاڭلىنىۋاتاتتى.

ئابدۇكېرىم شوتىدىن چۈشۈپ، ئۇدۇل سەمەتجاننىڭ ھويلىسىغا قاراپ چاپتى. سەمەتجان بىر تال تاناۋا بىلەن ئالا مۇشۇكنىڭ بوينىدىن مەھكەم باغلىۋالغان بولۇپ، ھويلىنىڭ ئوتتۇرىسىدا سۆرەپ ئويناۋاتاتتى. ئالا مۇشۇك بولسا باغلاقلىق كۆنمەي ھە دەپ مىياڭلايتتى. ئابدۇكېرىم بۇنى كۆرۈپ چىداپ تۇرالمىدى ــ دە، ئۆزىنى ئالا مۇشۇككە ئاتتى:

ــ قويۇۋەت، بۇ مېنىڭ مۇشۇكۇم، مېنىڭ ئالا مۇشۇكۇم.

سەمەتجان ئابدۇكېرىمنى كۆرۈپلا دەرھال مۇشۇكنى قولىغا ئېلىۋالدى ــ دە، ۋارقىرىدى:

ــ بۇ دېگەن مېنىڭ مۇشۇكۇم.

ئابدۇكېرىممۇ بوش كەلمەي ۋارقىرىدى:

ــ ياق، مېنىڭ مۇشۇكۇم.

ئىككى بالا بىر - بىرىگە چۈجە خورازدەك ھۇرپەيشتى. سەمەتجان مۇشۇكنى مەيدىسىگە مەھكەم تېڭىۋالغاندى. ئۇ ئابدۇكېرىمگە قاراپ ۋارقىرىدى:

— ماڭ، چىقىپ كەت، بۇ دېگەن مېنىڭ ئۆيۈم.

— مۇشۇكۈمنى بەر ئەمىسە، — دېدى ئابدۇكېرىم يېلىنغان ھالدا.

— بەرمەيمەن، بەرمەيمەن، — سەمەتجان سۆزلىگەچ كەينىگە شوخشۇدى.

— بەرمىسەڭ چوڭ دادامغا دەيمەن تازا، — دېدى ئابدۇكېرىم تەھدىت سېلىپ، ئۇنىڭ بۇ سۆزى تېزلا ئۇنۇمىنى كۆرسەتتى. سەمەتجان بىرئاز ھودۇقتى - دە، دەرۋازىغا قاراپ قويدى ۋە ھېچكىم يوقلۇقىنى كۆرگەندىن كېيىن ئۇمۇ ئابدۇكېرىمگە ھەيۋە قىلدى.

— سەن چوڭ داداڭغا دېسەڭ، مەنمۇ دادامغا دەيمەن. مېنىڭ دادام دېگەن بەك كۈچلۈك. چوڭ داداڭ بۇ ئۆيگە كىرسە دادام مۇشت بىلەن تازا ئۇرىدۇ.

مۇشۇكنى چىرايلىقچە قايتۇرۇۋېلىشقا كۆزى يەتمىگەن ئابدۇكېرىم بىردىنلا سەمەتجاننىڭ قولىدىكى مۇشۇككە تاشلاندى. ئىككىيلەن مۇشۇكنى ھەر دەپ تارتقۇچلايتتى. مۇشۇك بولسا ئېچىنىشلىق مىياڭلايتتى. تۇيۇقسىز سەمەتجان مۇشۇكنى قويۇۋېتىپ ۋارىدە يىغلىۋەتتى. ئۇنىڭ يۈمران مەڭزى قانغا بويالغاندى. ئەسلىدە ئىككىيلەننىڭ ئوتتۇرىسىدا تېپىرلاپ تۇرغان ئالا مۇشۇك ئۇنىڭ يۈزىنى تاتىلىۋالغاندى.

سەمەتجاننىڭ يىغىسىنى ئاڭلاپ ئۇنىڭ ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇيدىغان ئاكىسى ئۆيدىن يۈگۈرۈپ چىقتى - دە، ئۇكىسىنىڭ مەڭزىدىكى قانىنى كۆرۈپ ئالدىراپ سورىدى:

— ۋاي، نېمە بولدى ئۇكام ساڭا؟

— ئابدۇكېرىم مۇشۇكىگە يۈزۈمنى تاتىلاتتى، — دېدى سەمەتجان تېخىمۇ بەك يىغلاپ. ئۇنىڭ ئاكىسى ئابدۇكېرىمگە

غەزەپ بىلەن چەكچەيدى.

— ياق، مەن تاتىلاتمىدىم. سەمەتجان مۇشۇكۇمنى ئېلىۋالغانىدى. مۇشۇكۇم ئۇنى تاتىلىدى... — ئابدۇكېرىم قورققىنىدىن مۇشۇكنى مەيدىسىگە مەھكەم تېڭىۋالدى.

— ھىم، سەن يېتىم ئوغلاق، ئەمدى ھويلىغا كىرىپ ئۇكامنى ئۇرغۇدەك بولدۇڭمۇ؟ — سەمەتجاننىڭ ئاكىسى ئابدۇكېرىمنىڭ قولىدىكى مۇشۇكنى قوپاللىق بىلەن تارتىپ ئالدى ۋە بىر بۇلۇڭدىكى ئوتۇن يارىدىغان كۆتەككە قويۇپ، مۇشۇكنىڭ ئالدى ئىككى پۇتىنى كەكە بىلەن گاچچىدە چانىۋەتتى. ئاندىن كېيىن مۇشۇكنى دەرۋازىدىن سىرتقا ئاتتى. ئابدۇكېرىمگە قولىنى شىلتىپ گۇركىرىدى:

— ھوي، ھارامىدىن بولغان يېتىم ئوغلاق، ئەگەر ئۇكامنى بوزەك قىلىپ يەنە ئۇرىدىغان بولساڭ سېنىڭ ئىككى قولۇڭنىمۇ ئاشۇنداق چاناپ تاشلايمەن. ماڭ، كۆزۈمدىن يوقال!

ئۇ ئابدۇكېرىمنىمۇ سۆرىگىنىچە دەرۋازىنىڭ سىرتىغا ئاچىقىپ تاشلىۋەتتى. ئابدۇكېرىم قىپقىزىل قانغا بويىلىپ نىمجان ھالەتتە سىياڭلاپ ياتقان ئالا مۇشۇكنى كۆرۈپ يىغلاپ تاشلىدى.

4

مومای ئابدۇكېرىمنى خېلى ئۇزاق كۈتتى. ئاخىر ئەنسىرەپ سىرتقا چىقتى ـ دە، تام تۈۋىدە بوينىنى قىسىپ يىغلاپ ئولتۇرغان ئابدۇكېرىمنى كۆرۈپ دوڭغاقلاپ ماڭغىنىچە ئۇنىڭ قېشىغا كەلدى. ئابدۇكېرىم چوڭ ئانىسىنى كۆرۈپ تېخىمۇ ئېسەدەپ يىغلاشقا باشلىدى. مومای ئابدۇكېرىمنى ئاستا قۇچىقىغا ئېلىپ كۆز يېشىنى سۈرتتى.

— ئالا مۇشۇككە نېمە بولدى، بالام؟

— سەمەتجاننىڭ ئاكىسى پۇتىنى چانىۋەتتى.

ـــ هه، چانۇەتتى؟ ـــ موماي چۆچۇپ مۇشۇككه قاراپ، ـــ نېمىشقا؟ نېمىشقا شۇنداق قىلدى؟ ھەي ئىسسىت، ئۇلۇغلىرىمىزنىڭ نەزىرى چۈشكەن ھايۋان ئەمەسمۇ بۇ. ھە گەپ قىلە، بالام، مۇشۇكنىڭ پاچىقىنى نېمىشقا چاندى ئۇ دوزىخىي؟

ئابدۇكېرىم ئېسەدەپ تۇرۇپ جاۋاب بەردى:

ـــ ئالا مۇشۇك سەمەتجانىڭ يۈزىنى تاتىلىۋالغانىدى، شۇڭا...

ـــ مۇشۇنچىلىك ئىشقىمۇ مۇشۇكنىڭ پۇتىنى چانۇەتكەن بارمۇ؟ ـــ موماي قاتتىق غەزەپلەنگەندى. مۇشۇككە قاراپ ئۇنىڭ يۈرىكى ئېچىشتى، ـــ ئىسسىت، بۇ مۇشۇكنىڭ قىساسىدىن قانداقمۇ چىقار ئەمدى؟

مۇشۇك ئادەمنىڭ ئىچى سىيرىلغۇدەك دەرىجىدە مىياۋلايتتى. موماي مۇشۇكنى ئاۋايلاپ قولىغا ئالدى. ھويلىغا ئەكىرىپ پۇتىنى لاتىدا تاڭدى. ئاندىن كېيىن ئابدۇكېرىمگە تەسەللى بەردى.

ـــ كۆڭلۇڭنى يېرىم قىلما، بالام. خۇدايىم بۇيرۇسا مۇشۇكۇڭ ساقىيىپ كېتىدۇ. مالڭ، ئەمدى تاماق يېگىن.

ـــ مۇشۇكنىڭمۇ قورسىقى ئاچتى.

ـــ خاتىرجەم بول. مۇشۇكۇڭگىمۇ ئاش بېرىمەن.

موماي ئابدۇكېرىمگە ۋە مۇشۇككە تاماق بەردى.

ـــ ئەمدى ئۇ چاشقان تۇتالمايدۇ ـ ھە، چوڭ ئانا، ـــ دەپ سوراپ قالدى ئابدۇكېرىم تۇيۇقسىزلا.

ـــ ساقايغاندا تۇتىدۇ، ـــ دېدى موماي قىسقىلا قىلىپ.

ـــ ئاخشاملىققا ئۇ مەن بىلەن بىللە ياتسۇن ماقۇلمۇ، چوڭ ئانا؟

ـــ نېمىشقا ئەمدى؟ ـــ سورىدى موماي ھەيران بولۇپ.

ـــ مۇشۇكۇم يالغۇز ياتسا، ـــ دەپ چۈشەندۈردى ئابدۇكېرىم، ـــ چاشقانلار بوزەك ئېتىپ بۇرۇتىنى يۇلۇۋېتىدۇ.

ئۇنىڭ بۇ خىيالى موماينىڭ كۈلكىسىنى قىستىغان بولسىمۇ

لېكىن چاندۇرمايلا:

ــ ماقۇل، شۇنداق قىل، بالام، ــ دەپ جاۋاب بەردى.

ــ ئۆچكىنىڭ بالىسىنى ئوغلاق دەيدۇ ـ ھە، چوڭ ئانا؟

ئابدۇكېرىمنىڭ تۇيۇقسىز سورىغان بۇ سوئالىدىن موماي بىرئاز ھەيران بولدى.

ــ ھەئە، بۇنى ئەجەب سوراپ قالدىڭغۇ، بالام؟

ئابدۇكېرىم يەرگە قاراپ تۇرۇپ جاۋاب بەردى:

ــ بايا سەمەتجاننىڭ ئاكىسى مېنى يېتىم ئوغلاق دەپ تىللىدى.

بۇنى ئاڭلاپ مومانىڭ كۆزىگە غىللىدە ياش كەلدى. ئابدۇكېرىم پەرۋاسىز ھالدا يەنە سۆزلىدى:

ــ ئۇ مېنى يەنە ھارىمى دېدى، ــ ئۇ قارا مونچاقتەك بىر جۈپ كۆزىنى مومايغا تىكىپ تۇرۇپ سورىدى، ــ ھارىمى دېگەن نېمە دېگەن گەپ، چوڭ ئانا؟

موماي ئۇنىڭغا جاۋاب بەرمەي بۇقۇلداپ يىغلاپ كەتتى.

5

ئابدۇكېرىم يەنە يېتىم بولۇپ قالدى. ئۇنىڭ چوڭ ئانىسى بىلەن چوڭ دادىسى بىر كېچىدىلا ئۇ ئالەمگە سەپەر قىلغانىدى.

شۇ كۈنى ئابدۇكېرىم ھويلا دەرۋازىسىنىڭ تاقىلدىغىنىنى ئاڭلاپ ئويغاندى. تۆڭلۈكتىن يانتۇ چۈشۈپ تۇرغان كۈن نۇرى ئۆي ئىچىنى خىلىلا يورۇتۇۋەتكەنىدى. ئۇ چوڭ ئانىسى بىلەن چوڭ دادىسىنىڭ تېخىچىلا ئۇخلاۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، يوتقاندىن ئاستا سۇغۇرۇلۇپ چىقتى ـ دە، بىرىپ ھويلا دەرۋازىسىنى ئاچتى. دەرۋازا تۆۋىدە مەھەللە باشلىقى قاراپ تۇراتتى.

ــ ھە، ئابدۇكېرىمجان، ــ دېدى مەھەللە باشلىقى ئۇنى ئەركىلىتىپ، ــ ئەمدى ئورنۇڭدىن تۇرغان ئوخشىمامسەن، ماڭ، چوڭ داداڭنى قىچقىرىۋەت.

ئابدۇكېرىم مەھەللە باشلىقىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ دەرھال كەينىگە ياندى. ئۆيگە كىرىپ هايال بولمايلا يېنىپ چىقتى.

— چوڭ دادام ئۇخلاپ قاپتۇ.

— ئۇخلاپ قاپتۇ ! — كۈننىڭ تېرەك بويى ئۆرلەپ تۇرغانلىقىنى كۆرگەن مەھەللە باشلىقى ئابدۇكېرىمگە گۇمانسىراپ قارىدى، — مۇشۇ چاغقىچىمۇ ئۇخلامدۇ كىشى؟ ماڭ، ئۇنداق بولسا چوڭ ئاناڭنى قىچقىرىۋەت.

— چوڭ ئانامۇ ئۇخلاپ قاپتۇ. مەن شۇنچە ۋارقىراپ مىدىرلاتسامۇ ئۇلار ئويغانمىدى.

— نېمە؟ ئۇلارنى ئويغانمىدى دەمسەن؟ — مەھەللە باشلىقىنىڭ كۆڭلىگە بىردىنلا گۇمان چۈشتى، — ماڭە، ئىككىمىز ئويغىتايلى.

مەھەللە باشلىقى ئۆيگە كىرىپ بوۋاي بىلەن مومانىڭ چىرايىغا قاراپلا چۆچۈپ كەتتى. يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇپ ئۇلارنىڭ تىنىقىنى تىڭشىدى. تومۇرىنى تۇتتى. ئالىقىنىنى ئۇلارنىڭ ئاغزىغا يېقىن ئەكېلىپ باقتى ۋە ئۆزىمۇ سەزمىگەن هالدا:

— توۋا خۇدايىم، بۇ نېمە ئىش؟ — دەپ ۋارقىرىۋەتتى.

— چوڭ دادام بىلەن چوڭ ئانامغا نېمە بوپتۇ، ئاكا؟ ئۇلار ئويغانمىدىغۇ؟

مەھەللە باشلىقى ئابدۇكېرىمگە ئېچىنىش ۋە خەيرخاهلىق نەزىرى بىلەن قاراپ قويۇپ، مۇجمەللا جاۋاب بەردى:

— هېچېنمە بولماپتۇ، بالام، ئۇلار ئۇخلاپ قاپتۇ.

مەھەللە باشلىقى بوۋاي بىلەن مومانىڭ يۈزىنى يۆگەپ قويۇپ دەرهال سىرتقا ماڭدى.

مەھەللە جامائىتى بوۋاي بىلەن مومانىنى تاۋۇتقا سېلىپ هويلىدىن ئاچىقىپ كەتمەكچى بولغان ۋاقىتتىلا ئابدۇكېرىمنىڭ كۆڭلى بىر نەرسىنى تۇيغاندەك قىلدى ـ دە، پاكىتىدە يىغلاپ، ئۆزىنى جىنازىغا ئاتتى. هويلىنى بىردىنلا قايغۇلۇق يىغا ـ زار قاپلىدى.

جامائەت بوۋاي بىلەن مومايىنى دەپنە قىلىپ قايتىپ كەلگەندىن كېيىن هويلىغا يىغىلىپ، بۇ بىر جۇپ مەرھۇمنىڭ يەتتە، قىرىق نەزىرسى هەقىقىدە مەسلىهەت قىلىشتى. ئىمام ئاخۇنۇمنىڭ «مەرھۇمنىڭ بالاغەتكە يەتكەن بالىلىرى بولمىسا نەزىرىنى بېرىش جايىز ئەمەس» دېگەن پەتىۋاسى بىلەن نەزىر بېرىلمەيدىغان بولدى. ئۆي، هويلا ـ ئاران ۋە هويلا ئەتراپىدىكى مېۋىلىك ۋە مېۋىسىز دەل ـ دەرەخلەر ئابدۇكېرىمگە مىراس قالدۇرۇلدى. ئاخىرىدا ئابدۇكېرىمنى كىمنىڭ بېقىۋېلىشى هەققىدە گەپ بولغاندا، مەن بېقىۋالاي، دېگۈچىلەر خېلىلا كۆپ بولدى. مەھەللە باشلىقى بىلەن ئىمام ئاخۇنۇم بۇ ئىشقا كەلگەندە دەررۇ بىر نېمە دېيەلمىدى. جامائەت غۇلغۇلا قىلىشاتتى. ئابدۇكېرىمنى تۇغۇپلا مەسچىتكە تاشلاپ قويۇپ، بىر كېچىدىلا قېچىپ كەتكەن قارا يۈز، تاش يۈرەك ياش ئەر ـ خوتۇنىنى قارغىشاتتى. بۇ بىچارە بالىنى گۆر ئاغزىدىن قايتۇرۇپ كېلىپ قايتىدىن هاياتلىق ئاتا قىلغان مەرھۇم بوۋاي بىلەن مومايغا جەننەت نېسىپ بولۇشىنى تىلەيتتى. ئابدۇكېرىم بولسا هودۇققان، تەمتىرىگەن هالدا ئۆينىڭ بىر بۇلۇڭىدا كۆزىگە لىققىدە ياش ئېلىپ تۇگۇلۇپ قاراپ تۇراتتى.

ـــ مەن مەرھۇم توختاخۇننىڭ ئەڭ قەدىناس دوستى، ـــ دېدى جامائەت ئارىسىدا بايانتىن بېرى گەپ قىلماي تۇرغان سېلىم بوۋاي گەپ ئېلىپ، ـــ بايانتىن بېرى بىرنەچچە تۇغقانلار بۇ بالىنىڭ بېشىنى سىلاپ، ئاتىدارچىلىق قىلىشنى تەلەپ قىلىشتى. هەربىرلىرىنىڭ ياخشى كۆڭلىگە كۆپ رەهمەت. بۇ بالىنى مەن بېقىۋالاممىكىن دەيمەن. مەن بېقىۋالسام، بىرىنچىدىن، مەرھۇمنىڭ روهى خۇش بولىدۇ. ئىككىنچىدىن، بۇ بالا كىچىكىدىن تارتىپ مەرھۇمنىڭ قۇچىقىدا يېتىپ، تىزىدا ئويناپ چوڭ بولدى. ناۋادا مېنىڭ قېشىمدا تۇرسا مېنى مەرھۇمنىڭ ئورنىدا كۆرۈپ، ياتسىرىمای ئاسانلا كۆنۈپ قالارمىكىن دەيمەن. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۆيدە بۇنىڭ بىلەن تەڭدىمەتلىك نەۋرىلىرىمدىن

بىرنەچچىسى بار. شۇلار بىلەن ئويناپ چوڭ بولۇپ قالسا، مەرھۇمۇ گۆرىدە خاتىرجەم ياتىدۇ. مەن جامائەتتىن بۇ بالىنى ماڭا بېرىشنى تىلەيمەن.

جامائەت سەلبىم بوۋاينىڭ بۇ گەپىنى ئاڭلاپ ھېچقانداق قارشى پىكىردە بولمىدى. مەھەللە باشلىقىمۇ ئوشۇق ئويلىنىپ تۇرمايلا باش لىڭشىتتى.

— يۇر، بالام، — دېدى سەلبىم بوۋاي ئابدۇكېرىمنىڭ قېشىغا كېلىپ، — بىزنىڭ ئۆيگە كېتەيلى.

— ياق، مەن كەتمەيمەن، — دېدى ئابدۇكېرىم يىغلامسىراپ.

— نېمىشقا كەتمەيسەن، بالام؟ — دېدى بوۋاي ئۇنىڭ كۆز يېشىنى مېھرىبانلىق بىلەن سۈرتۈپ تۇرۇپ، — يۇر، كېتەيلى. بىزنىڭ ئۆيدە جىق ئاداشلار بار. سەن شۇلار بىلەن بىللە ئويناپسەن.

— ياق، بارمايمەن، چوڭ ئانام مېنى ئىزدەپ قالىدۇ.

— ئەمدى چوڭ ئاناڭ كەلمەيدۇ، بالام، — دېدى بوۋاي كۆزىگە لىق ياش ئېلىپ تۇرۇپ.

— ياق، كېلىدۇ، بارمايمەن، بارمايمەن.

ئابدۇكېرىم شۇنداق دېگەچ يۇگۇرۇپ ئۆيگە كىردى ـ دە، ئىشكىنى يېپىۋالدى. ئۆي ئىچىدىن ئۇنىڭ يىغلىغان ئاۋازى ئېنىق ئاڭلاندى.

6

ئابدۇكېرىم سەلبىم بوۋاينىڭ ئۆيىدە دەسلەپ خېلى ياتسىرغان بولسىمۇ ئاستا ـ ئاستا كۆنۈپ قالدى. لېكىن، بۇ يەردە ئۆز ئۆيىدىكىدەك شوخلۇق قىلالمايتتى. چۈنكى، ئۇ سەلبىم بوۋاينىڭ نەۋرىلىرىگە ئوخشاش ئۆي ئىچىدە كۆڭلى خالىغان نەرسىلەرنى ئويناپالمايتتى. بوۋاينىڭ ھېرىپ ـ ئېچىپ كەلگەن ئوغلى بىلەن كېلىنىنىڭ ئالدىغا ئۇلارنىڭ بالىلىرىغا ئوخشاش يۇگۇرۇپ بارالمايتتى. بوينىغا ئېسىلىپ، يۇز ـ كۆزلىرىگە سۆيەلمەيتتى.

بوۋاينىڭ ئوغلى بىلەن كېلىنىمۇ ئالغاچ كەلگەن يەل - يېمىش، تاتلىق - تۇرۇملارنى ئابدۇكېرىمنى قارشىپ قويۇپ ئۆز بالىلىرىغا تۇتقۇزاتتى. ئابدۇكېرىم بولسا باش بارمىقىنى شۇمگىنىچە بوينىنى قىسىپ قاراپ قالاتتى. ئۇ پەقەت سېلىم بوۋاي بىر يەرلەرگە بېرىپ كەلگەن چاغلاردىلا باشقا نەۋرىلەر قاتارىدا بىر ئۆلۈش نېسىۋىگە ئىگە بولاتتى. ئەپسۇسكى، بوۋاينىڭ سىرتقا چىقىدىغان چاغلىرى ناھايىتى كەم بولاتتى.

بۈگۈن ئابدۇكېرىم سېلىم بوۋاينىڭ نەۋرىلىرى بىلەن بىللە ئۇنىڭ ئەتراپىدا ئولتۇرۇپ چۆچەك ئاڭلاۋاتاتتى. تۇيۇقسىز ئىشىك ئېچىلىپ، ئاتا - ئانىسىنىڭ ئۆيىگە جۈملەپ كەتكەن كېلىن كىرىپ كەلدى. بالىلار چۈرقىراشقىنىچە ئانىسىنىڭ ئالدىغا يۈگۈرۈشۈپ باردى. ئانا بالىلىرىنى باغرىغا باستى. يۈز - كۆزلىرىگە سۆيدى. يانچۇقىدىن كەمپۈت، پېچىنىلەرنى ئېلىپ ئۈلەشتۇرۇپ بەردى. ئابدۇكېرىم بوۋاينىڭ قېشىدا لەۋلىرىنى يالىغىنىچە بالىلارنىڭ قولىدىكى تاتلىق - تۇرۇملارغا مۆلۈلدەپ قاراپ تۇراتتى.

— ئابدۇكېرىمگىچۇ، قىزىم؟ — دېدى بوۋاي كېلىنىگە نارازىلىق بىلەن قاراپ.

— ۋۇي، تاس قاپتىمەن ئۇنتۇپ قالغىلى، — كېلىن دەرھال يانچۇقىغا قول سالدى. بىراق، ئۇ يانچۇقىدىكى تاتلىق - تۇرۇملارنى بالىلىرىغا ئۈلەشتۇرۇۋەتكەنىدى. ئۇ تەڭلىكتە قالغان قىياپەتتە قېينىئاتىسىغا قارىدى.

— شۇمۇ قىلىق بولدىمۇ، قىزىم؟ — دېدى بوۋاي كايىپ، — ھەممىسى ئوخشاش بالا تۇرسا. ئۇنداق ئۆگەيلىك قىلمىغانلىرى ياخشى. بىرەر تال كەمپۈت دېگەن باشلىرىدىن ئۇنۇپ چىقماس ئىدى.

كېلىنگە قېينىئاتىسىنىڭ سۆزى ئېغىر كەلدى.

— كىم ئۇ سەت يېتىم ئوغلاقنى ھال تارتىپ تۇرسۇن دەپتۇ؟ ماڭا ئالدىمدىكى تۆت شۇمنىڭ غالچىلىقىمۇ يېتىپ ئاشىدۇ.

كېلىن شۇلارنى دېدى - دە، ئىچكىرىدىكى ئۆيگە كىرىپ ئىشكنى جالاقىدە ياپتى.

7

ئابدۇكېرىم بوۋاينىڭ قۇچقىدا ئولتۇرۇۋېلىپ چۆچەك ئاڭلاۋاتاتتى. تۈيۈقسىز بوۋاينىڭ ئۇچىنچى نەۋرىسى ئۆيگە يۈگۈرۈپ كىرىپ، ئابدۇكېرىمنىڭ قولىدىن تارتتى.

— ئابدەك، قوپ، قوپە. بۇ دېگەن مېنىڭ بوۋام.

ئابدۇكېرىم بوۋايغا تېخىمۇ بەك يېپىشتى.

— ياق، قوپمايمەن، بۇ دېگەن مېنىڭ بوۋام.

بوۋاينىڭ ئۇچىنچى نەۋرىسى ئابدۇكېرىمنىڭ قولىدىن تارتاتتى، ئىتتىرەتتى. ئابدۇكېرىم بولسا بوۋاينىڭ ئىللىق قۇچىقىدىن مەڭگۈ مەھرۇم بولۇپ قالىدىغاندەك بوۋايغا تېخىمۇ بەك يېپىشقانىدى. بوۋاينىڭ نەۋرىسى تۈيۈقسىز ئابدۇكېرىمنىڭ يۈزىنى تاتىلىدى. ئابدۇكېرىمۇ ئۇنى مەيدىسىدىن ئىتتىرىۋەتتى. مانا ئەمدى غوۋغانىڭ چوڭى چىقتى. بوۋاينىڭ نەۋرىسى ئۆزىنى يەرگە تاشلاپ، تېپىچەكلىگىنىچە يىغلاشقا باشلىدى.

— يىغلىما، بالام، — دېدى بوۋاي ئۇنى يۆلەپ، — سەن ماڭۇ تىزىمدا ئولتۇرساڭ، ئابدۇكېرىم ئۇكاڭ ماڭۇ تىزىمدا ئولتۇرسا بولدى ئەمەسمۇ، مەن ھەر ئىككىڭلارنىڭ بوۋىسى.

— ھى... ئەمەس، — دېدى بوۋاينىڭ نەۋرىسى يىغىسىنى توختىتىپ، — ئانام ئابدەكنى بىز بېقىۋالغان، بۇ ئۆيدە ئۇنىڭ ھېچنېمىسى يوق، ئۇنى بوۋاڭنىڭ قۇچىقىدىن قوپۇرۇۋەتكىن، دېگەن. ئۇ قوپۇپ كەتسۇن، مەن ئولتۇرىمەن، — ئۇ شۇنداق دەپ يەنە يىغلاشقا باشلىدى.

دەل شۇ چاغدا بوۋاينىڭ كېلىنى سىرتتىن كىرىپ، يىغلاۋاتقان ئوغلىدىن سورىدى:

— نېمە بولدى جېنىم قوزام ساڭا؟

— ئابدەك مېنى ئۇرۇپ... ھى - ھى - ھى...

ئانا ئابدۇكېرىمگە يەۋەتكۇدەك چەكچەيدى.

ــ ئۇ باشتا مېنىڭ يۈزۈمنى تاتىلىدى، ــ ئابدۇكېرىم دەرھال ئۆزىنى ئاقلىدى.

ــ بولدى، بولدى. تولا جاۋىلدىما ! ــ دېدى ئانا ۋارقىراپ، ــ ھايۋان بالىسىنى باقسا ئاغزى ـ بۇرنۇڭنى يالىغ ئېتەر، ئادەم بالىسىنى باقسا ئاغزى ـ بۇرنۇڭنى قان ئېتەر، دېگەن گەپ راست ئوخشايدۇ. بېقىپ چوڭ قىلىپ قويسام ئادەم ئۇرغۇدەك بوپسەن ـ دە، يېتىم ئوغلاق. ماڭ، لاپچىيىپ ئولتۇرمايلا ئۇلاغقا ئوت سېلىپ بەر.

ئابدۇكېرىم بوۋاينىڭ قوچقىدىن قويۇپ تالاغا ماڭدى.

ــ ئۇلاغقا ئوتنى ئۆزلىرى سالسىلا بولمامدۇ، قىزىم؟ مۇشتۇمدەك بالا بۇ ئىشلارنى قانداقمۇ قىلالايدۇ؟

ــ بىكار يېتىپ نان يەيدىغان ئىش نەدە بار ئىكەن؟ ئۇمۇ ئىشلەپ يېسۇن، بۇ يېتىمەكنىڭ ئاتا ـ ئانىسى پەيدا بوپتۇ، دېيىشىدۇ. شۇنچىلىك باقمىغىنىمىزمۇ يېتەر. ئەمدى ئاپىرىپ بېرەيلى.

ــ ئۇنداق دېگەنلىرى بىلەن ئۇلار ماۋۇ يەردە بىر ۋاقىتلاردا قىزىل گۆشتەك بىر بالىمىز قالغانىدى، قايسىلىرى بېقىپ قويۇشتىلىكىن، دەپ سوراپ قويمىسا. ئۆزىمىز ئاپىرىپ بېرىپ نېمە قىلىمىز؟ مەيلى، مۇشۇ ئۆيدە تۇرىۋەرسۇن. ئېغىرىنى يەر كۆتۈرەر، رىزقىنى ياراتقان ئىگەم ئۆزى بېرەر. سىلى ئاشۇ بىچارە بالىنى يېتىمەك، يېتىم ئوغلاق، دەپ تىللىمىسىلا، قىزىم.

ــ سىلى ئۇ يېتىمەكنىڭ دېپىنى تولا چېلىپ خورىكىنى ئۆستۈرۈپ قويدىلا، ــ دېدى كېلىن نارازى بولۇپ، ــ ھەر ئىككى گەپنىڭ بىرسىدە مېنى ئەيىبلەيلا، چوڭ بولسا ئۆزىگە چوڭ بولىدۇ. ياخشىلىق قىلغاننى بىلەمتى ئۇ يېتىم ئوغلاق؟

كېلىن شۇلارنى دېگىنىچە سىرتقا چىقىپ كەتتى. ھايال ئۆتمەيلا ھويلىدا ئابدۇكېرىمنىڭ يۇرەكنى ئەزگۈدەك چىرقىراپ

يىغلىغان يىغىسى ئاڭلاندى. ئۆيدە ئولتۇرۇپ يىغا ئاۋازىنى ئاڭلىغان بوۋاينىڭ يۇرىكى پىچاقتا كەسكەندەك ئېچىشتى. ھەي ئىسىت، شۇ بىچارە بالىغا يەنە نەشتىرىنى سانجىۋالدى ـ دە، بۇ چايان، دېدى بوۋاي ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ.

8

ئابدۇكېرىم خىيال سۈرگىنىچە مەھەللىدىكى باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ ئالدىغا كېلىپ قالدى. مەكتەپ ئىچىدىكى بالىلارنىڭ خۇشال كۈلكىلىرى، قىزىق ئويۇنلىرى ئۇنى ماگنىتتەك جەلپ قىلىۋاتاتتى. ئۇ ئىختىيارسىز مەكتەپ ئىچىگە قەدەم تاشلىدى. توۋا، بۇ مەھەللىدە مۇنداقمۇ قىزىق ئويۇنلار بولىدىغان، جىقلا ئاداشلار كېلىپ ئويناپىدىغان جاي بار ئىكەن ـ ھە ! ئابدۇكېرىم بۇ يەرنى نېمىشقا بىلمىگەندۇ؟ نېمىشقا كەلمىگەندۇ؟ راست، ئۇ سېلىم بوۋاينىڭ ئۆيىگە كەلگەندىن بۇيان ئۇنىڭغا سىرتقا چىقىپ ئوينىغۇدەك ۋاقىت بولمىدى. ھەر كۈنى بۆشۈك تەۋرەتتى، مالغا ئوت سالدى. ئوچاقنىڭ كۈلىنى، ئۆي ۋە ھويلىنىڭ ئەخلىتىنى ئالدى. سېلىم بوۋاينىڭ كېلىنى بۆشۈكتىكى بالىنى ئابدۇكېرىمگە تاشلاپ بېرىپ ئېتىزغا كېتەتتى. بۆشۈكنى بىردەم تەۋرەتمىسە بالا چىرقىراپ يىغلاشقا باشلايتتى. شۇڭا، ئابدۇكېرىمنىڭ سىرتقا چىقىپ ئويناشقا چولىسى تەگمىگەنىدى. ھوي، شۇنچە كۆپ ئاداشلارنىڭ بۇ يەرگە يىغلىغىنىغا قارىغاندا «مەكتەپ» دېگىنى مۇشۇ ئوخشىمامدۇ؟ ئۇنى نېمىشقا مەكتەپكە ئەۋەتمەيدىغاندۇ؟

ـــ ھوي، ئابدەكمۇ مەكتەپكە كەپتۇ !

مەكتەپتىكى بالىلارغا ھەۋەس بىلەن قاراپ تۇرغان ئابدۇكېرىم بۇ تونۇش ئاۋازنى ئاڭلاپ ئېسىنى يىغدى. ئۇنىڭ قېشىدا «ئاكا» بىرقانچە بالىلار بىلەن قاراپ تۇراتتى. ئابدۇكېرىم ئۇلارغا تارتىنىپقىنا قارىدى.

ـــ ئابدەك، سەنمۇ مەكتەپكە ئوقۇغىلى كەلدىڭما؟ ـــ «ئاكا» سورىدى.

ـــ ئۇنىڭ ئىسمى ئابدەك ئەمەس، ئابدۇكېرىم.

ئابدۇكېرىم بىر قاراپلا بىر چاغدىكى ئادىشى سەمەتجاننى تونۇدى. سەمەتجان بىر توپ بالىلارنىڭ ئارىسىدا ھەجىيىپ قاراپ تۇراتتى.

ـــ ياق، ئابدۇكېرىم ئەمەس، ئابدەك.

ـــ ئابدەك ئەمەس، ئابدۇكېرىم.

ـــ ئەمەس!

ـــ ئەمەس!

ئىككى بالا بىر ـ بىرىگە يول قويماي ھەدەپ ۋارقىرىشىۋاتقاندا، بالىلارنىڭ ئارىسىدىكى چوڭراق بىرسى ئۇلارغا «مۇرەسسە» قىلدى.

ـــ بولدى ئۇرۇشماڭلار. ئۇنىڭ ئىسمىنى ئۆزىدىن سوراپ باقايلى، ـــ ئۇ ئابدۇكېرىمگە قاراپ دېدى، ـــ ئۆزۈڭ دەپ باقە، ئىسمىڭ نېمە؟

ئابدۇكېرىم خىجىل بولۇپ ياكى جاۋاب بېرىشنى خالىمىدىمۇ، يالاڭ ئاياغ پۇتىنىڭ بارمىقى بىلەن يەر جىجاپ جىملا تۇردى.

ـــ بۇ گاچا ئوخشايدۇ، ـــ دېدى ھېلىقى بالا ئابۇكېرىمدىن جاۋاب ئالالماي.

ـــ ياق، ئۇ گاچا ئەمەس، ـــ دېدى «ئاكا».

ـــ ئۇ سېنىڭ ئۇكاڭما؟ ـــ سورىدى ھېلىقى چوڭراق بالا.

ـــ ياق، ئەمەس. ئۇ دېگەن يېتىم ئوغلاق. ئانام بىزگە ئاشۇنداق دېگەن. بۇ دېگەن مېنىڭ تايچىقىم. راستما ئابدەك؟

«ئاكا» ئابدۇكېرىمگە مەسخىرىلىك قارىدى.

ـــ ئۇ دېگەن تايچاق ئەمەس، ـــ سەمەتجان يەنە گەپ ئارىلىدى، ـــ بوۋام ماڭا ئاتىنىڭ بالىسىنى تايچاق دەيمىز دېگەن. تايچاق دېگەننى مىنگىلى بولىدۇ.

— مېنىڭ بۇ تايچىقىمنىمۇ مىنگىلى بولىدۇ، — «ئاكا» ئەتراپىتىكى بالىلارغا مەغرۇرلۇق بىلەن قاراپ قويدى - دە، ئابدۇكېرىمگە يۈزلەندى، — قاراڭلار، مەن ھازىر ئۇنىڭغا مىنىمەن. ئابدەك، بولە، ئىتتىك تاي بول.

ئابدۇكېرىم كۆزىگە مۆللىدە ياش ئالغىنىچە «ئاكا» ئالدىدا يېلىنىش نەزىرى بىلەن قاراپ تۇرۇۋەردى.

— بولە، ئىلدام تاي بول، — دېدى «ئاكا» ئۇنىڭغا قولىنى شىلتىپ، — بولمىسا ئۆيگە بارغاندا ئانامغا دەپ ئۇرغۇزىمەن.

«ئانامغا دەيمەن» دېگەن سۆزنى ئاڭلاش بىلەنلا ئابدۇكېرىمنىڭ پۈتۈن بەدىنىگە تىترەك ئولاشتى. ئەتراپىغا ئالاق - جالاق قىلىپ قاريدى ۋە دەرھاللا قولىنى يەرگە تىرەپ تۆت پۈتلۈق بولۇپ تۇردى. «ئاكا» ئۇنىڭ بېلىگە مىنىپ ۋارقىراشقا باشلىدى.

— چۇ - چۇ، چاپە تايچىقىم چاپ، چۇ !

ئابدۇكېرىم ئاستا ئۆمىلەشكە باشلىدى.

9

— ھوي، بۇ نېمە قىلغىنىڭلار؟ ساۋاقداشلارنى مۇشۇنداق بوزەك ئەتسەڭلار بولامدۇ؟

بالىلار مۇئەللىمنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ جىمىپ قېلىشتى. بۇ چاغدا «ئاكا»مۇ «تايچاق»نىڭ ئۈستىدىن چۈشكەنىدى. پۈتۈن ئەزايى توپىغا مىلىنىپ، تونۇغۇسىز بولۇپ كەتكەن «تايچاق» قورقۇمسىراپ، بۇرنىنى تارتىپ تۇراتتى.

— بۇ قايسىڭلارنىڭ قىلىقى؟ — سوردى مۇئەللىم غەزەپلىنىپ.

— ئۇنىڭغا غۇلام مىندى، — دېيىشتى بالىلار بىر ئېغىزدىن چۇرقىرىشىپ.

مۇئەللىم غۇلامغا ئالىيىپ قاريدى - دە، قورقۇمسىراپ تۇرغان «تايچاق»تىن سوردى.

ـــ ئىسمىڭ نېمە؟
«تايچاق» جاۋاب بەرمەي ئاستا يەرگە قارىۋالدى.
ـــ ئۇنىڭ ئىسمى ئابدەك، ـــ دېدى غۇلام شىرتتىدە بۇرنىنى تارتىپ.
ـــ ياق، ئابدەك ئەمەس، ئابدۇكېرىم، ـــ دېدى سەمەتجان يەنە قارشى چىقىپ. ئىككى بالا يەنە تالىشىشقا باشلىدى.
ـــ ياق، ئابدەك.
ـــ ياق، ئابدۇكېرىم.
ـــ بولدى، تالاشماڭلار، ـــ دېدى مۇئەللىم ئۇلارنى جىملەپ ۋە «تايچاق»تىن سورىدى، ـــ ئىسمىڭ ئابدۇكېرىممۇ؟
ـــ ھە... ـــ دېدى ئابدۇكېرىم تەستىقلاپ.
ـــ قايسى سىنىپتا ئوقۇيسەن؟
ـــ ئۇ مەكتەپتە ئوقۇمايدۇ، ـــ دەرھال جاۋاب بەردى غۇلام ئابدۇكېرىمگە ۋاكالىتەن.
ـــ ئۇ سېنىڭ ئۇكاڭمۇ؟ ـــ دېدى مۇئەللىم ئۇنىڭغا يۈزلىنىپ.
ـــ ياق، ئۇ دېگەن يېتىم ئوغلاق، ئۇنى بىز بېقىۋالغان.
مۇئەللىم لېۋىنى چىشلەپ، ئابدۇكېرىمگە خەيرخاھلىق بىلەن تىكىلدى. بۇ چاغدا مۇئەللىمنىڭ قېشىدا پاراڭغا ئارىلاشماي تۇرغان ئېگىز كىشى ئابدۇكېرىمنىڭ بوي ـ بەستىگە قايتىدىن نەزەر تاشلىدى ۋە بېرىپ ئابدۇكېرىمنىڭ كىيىملىرىدىكى توپىنى قاقتى.
شۇ چاغدا قوڭغۇراق چېلىندى. بالىلار سىنىپلارغا كىرىپ كېتىشتى. مەكتەپ دەرۋازىسى تۇۋىدە ئوچەيلەنلا قالدى.
ـــ بۇ بالىنى مەن بېقىۋالسام بولارمۇ؟ ـــ سورىدى مۇئەللىمدىن ھېلىقى ئېگىز كىشى.
ـــ نېمە، بۇ بالىنى سىلى بېقىۋالاي دەملا؟ ـــ ھەيران بولۇپ سورىدى مۇئەللىم، ـــ سىلىنىڭ بالىلىرى تۇرسا.

ـــ ئاشۇ بالىلىرىم بىلەن بىھىلىسىپ چوڭ بولۇپ قالار دېۋىدىم.

ـــ ناھايىتى ئوبدان ئويلاپلا، ـــ دېدى مۇئەللىم ھاياجانلانغان ھالدا، ـــ سىلى بۇ بالىنى شەھەرگە ئەكىرىپ بالىلىرى بىلەن قوشۇپ بېقىپ ئوقۇتۇپ قويسىلا ناھايىتى ياخشى ئىش بولاتتىى. شۇنداق نىيەتلىرى بولسا بېرىپ سىلىمكاملار بىلەن كۆرۈشۈپ باقسىلا، بەلكىم ماقۇل دەپ قالار. خوش ئەمىسە، مېنىڭ دەرسىم بار. كېيىن كۆرۈشەرمىز.

10

ئېگىز كىشى ئابدۇكېرىمنىڭ قېشىغا كېلىپ زوڭزايدى. يانچۇقىدىن تۆت تال كەمپۈت ئېلىپ تەڭلىدى.

ـــ مە، بالام، كەمپۈت يېگىن، ـــ ئۇ ئابدۇكېرىمنىڭ بېشىنى سىلاپ تۇرۇپ سورىدى، ـــ ماڭا قارا، بالام. سېنى بېقىۋالسام ماڭا بالا بولامسەن؟

ئابدۇكېرىم بۇ گەپنى چۈشەنمىگەندەك ئېگىز كىشىگە چەكچىيىپ قارىدى.

ـــ ماڭا بالا بولساڭ، ـــ دېدى ئېگىز كىشى چۈشەندۈرۈپ، ـــ سېنى شەھەرگە ئەكېتىمەن. ئۇچاڭغا ھاي ـ ھاي چاپان، ئىشتان، پۇتۇڭغا ھاي ـ ھاي بەتىنگە ئېلىپ بېرىمەن. كۇندە مانا مۇشۇنداق كەمپۈت، يەنە پولۇ، گۆش يەيسەن، گەپ قىلە، ماڭا بالا بولامسەن؟

ئابدۇكېرىم يەنە گەپ قىلماي تۇرۇۋالدى. بىر جۈپ قارا مونچاقتەك كۆزلىرى بۇ ناتونۇش كىشىنىڭ سۆزلىرىنىڭ راست ـ يالغانلىقىنى دەڭسەۋاتقاندەك بىر نۇقتىغا غەمكىن تىكىلگەنىدى. لەۋلىرى گەپ قىلماقچى بولغاندەك بىلىنەر ـ بىلىنمەس تىترەيتتى.

— گەپ قىلە، بالام، — ئېگىز كىشى يانچۇقىدىن تۇخۇمدەك چوڭلۇقتىكى ناۋاتنى ئېلىپ ئابدۇكېرىمگە تۇتقۇزدى، — ماڭا بالا بولساڭ سېنى ھەرگىز ئۇرمايمەن، تىللىمايمەن. باشقا بالىلارغا بوزەك ئەتكۈزمەيمەن. ماگىزىنغا ئەكىرىپ ئۆزۈڭ تالىلىغان ئويۇنچۇقلارنى ئېلىپ بېرىمەن. تاپانچا ئالامسەن، ماشىنا ئالامسەن، نېمىنى خالىساڭ شۇنى ئېلىپ بېرىمەن. كۈندە جىق ئاداشلار بىلەن ئويناپسەن.

ئېگىز كىشىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى سۆزى ئابدۇكېرىمگە تەسىر قىلدى. كۆزلىرى يوغان ئېچىلىپ، دۇپدۇگلىڭ ھالەتكە كەلدى.

— مېنى مەكتەپكە بارغىلى قويامسىز؟ — سورىدى ئۇ پەس ئاۋازدا.

— مەكتەپكە دەمسەن؟ — ئېگىز كىشى ئابدۇكېرىمنى بۇنداق سوئال سورايدۇ دەپ ئويلىمىغانىدى. ئۇ ئالتۇن قاپلانغان سېرىق چىشلىرىنى چىقىرىپ ھىجايدى، — بولىدۇ، مەكتەپتە ئوقۇيمەن دېسەڭمۇ مەيلى، جىققىنا دەپتەر ـ قەلەم، كىتاب ئېلىپ بېرىمەن. سەن ھەر كۈنى ئەتىگىنى جىلتاڭنى ئېسىپ مەكتەپكە بارىسەن. قانداق، ماڭا بالا بولامسەن، يوق، گەپ قىلە؟

ئابدۇكېرىمنىڭ كۆزلىرى نۇرلىنىپ كەتتى. ياداڭغۇ، سارغايغان ئالمىنى ئەسلىتىدىغان يۇمران مەڭزىگە كۈلكە يۈگۈردى. ئۇ ئالدىدىكى بۇ كىشىگە ئۇمىدلىنىپ قارىدى ـ دە، بىردىنلا يەنە جىمىپ قالدى.

— نېمە بولدى؟ گەپ قىلمامسەن؟ — دېدى ئېگىز كىشى.

— بوۋام... بوۋام... — دېدى ئابدۇكېرىم تەستە دۇدۇقلاپ.

ئېگىز كىشى ئابدۇكېرىمنىڭ مەقسىتىنى دەرھال چۈشەندى ـ دە، كۈلۈپ تۇرۇپ جاۋاب بەردى.

— خاتىرجەم بول، بالام. مەنمۇ سېنى مۇشۇ يەردىنلا ئېلىپ كېتىمەن دەۋاتقىنىم يوق. بىللە بېرىپ بوۋاڭدىن سوراپ، رازىلىقىنى ئېلىپ ئاندىن ئەكېتىمەن. بولامدۇ؟ يۈر ئەمىسە، ئۆيۈڭگە تەرەپكە يول باشلا.

11

ئالدىغا قويۇلغان بىر كۆڭلەكلىك رەختنى كۆرۈپ «ئانا»نىڭ كۆزى چاقناپ كەتتى.

— بۇ ئاز بولسىمۇ ئۆزلىرىگە كۆڭلۈم، — دېدى ئېگىز كىشى سىپايىلىك بىلەن، — لايىقلىرىدا بولمىسىمۇ قوبۇل قىلسىلا، مەن ئابدۇكېرىمنى بالا قىلۋالسام.

ئايال بىر كىيىملىك «ئادەمگەرچىلىك»نى كۆرگەندە، دەسلەپ خۇشاللىقتىن ئۆزىنى قويغىلى يەر تاپالماي قالدى. بىراق، بىردىنلا قورسىقىغا جىن كىردى. بۇ «يېتىم ئوغلاق» نى بەرگىلى ئۇنىماي تۇرۇۋالسا «باھا»نىڭ يەنە ئۆرلەيدىغانلىقىنى بىردىنلا ھېس قىلدى. شۇڭلاشقا، ئۇ چىرايىغا يالغان كۈلكە يۈگۈرتۈپ سۆزلىدى.

— ياخشى كۆڭۈللىرىگە رەھمەت. ئۆزىمىز كەمبەغەل بولساقمۇ بىر يېتىم بالىنى بېقىپ كەتكۈچىلىكىمىز بار. نەچچە ۋاقىتتىن بېرى ئۇنىڭغا يېگۈزدۈم، ئىچۈردۈم. ئانىلىق مېھرىمنى بەردىم. بەندە بىلمىسە، خۇدايىم بىلەر دەپ شۇنداق قىلدىم. ئۆزۈمنىڭمۇ ئۇنىڭغا مېھرىم چۈشۈپ قاپتىكەن، — ئۇ سۆزلىگەچ ئابدۇكېرىمنى يېنىغا تارتىپ، باش ـ كۆزىنى سىلىدى، پېشانىسىگە سۆيدى، — ئەمدى ئۆزلىرى سوراپ كەپلا، قېيىنئاتام بۇ بالىغا ئۆزىنىڭ نەۋرىلىرىدىنمۇ بەك ئامراق. بۇ بالىنى سىلىگە بەرگىنىمنى ئاڭلىسا خاپا بولارمىكىن...

ئېگىز كىشى سەزگۈر ھەم چېچەن ئىدى. ئۇ ئايالنىڭ ئاچ كۆزلۈك چىقىپ تۇرغان چىرايىغا بىر پەس قاراپ تۇردى. كېيىن نەزىرىنى ئايالنىڭ قۇچىقىدا خۇددى تىكەندە ئولتۇرغاندەك قىينىلىپ، تارتىنىپ ئولتۇرغان ئابدۇكېرىمگە ئاغدۇردى. ئاندىن كېيىن ئاستا يانچۇقىنى كولاپ، ھېلىقى بىر كىيىملىك رەختنىڭ ئۈستىگە ئەللىك كويلۇق پۇلدىن ئىككىنى قويدى.

— بۇ يۈز كوي پۇلنى قېيىنئاتىلىرى خىراجەت قىلسۇن،

قانداق دەيلا.

ئايال يۈز كوي پۈلنى كۆرۈپ ئالدىراپ قالدى. چۈنكى، ئۇ يەنە كاجلىق قىلىپ ۋاقىتنى كەينىگە سوزسا بۇ كىشىنىڭ يالتىيىۋېلىشى ياكى قېيىنئاتىسى كېلىپ قېلىشى مۇمكىن ئىدى. شۇڭا، ئۇ پۈلنى غاچچىدە ئېلىپ قويۇن يانچۇقىغا سالدى. رەختنى ھەشقاللا دەپ ئالدى.

ــ ئەمىسە بالىنى ئېلىپ كېتىۋەردىم، ــ دېدى ئېگىز كىشى ئابدۇكېرىمنىڭ قولىدىن تۇتۇپ.

ــ ۋاي، توختاپ تۇرسىلا، ــ ئايال ئۇلارنى بوسۇغىدىلا توختىتىۋالدى، ــ بۇ بالىنىڭ ئۇچىسىدىكى ماۋۇ كۆڭلەك بىلەن تامبال ئوتتۇرانچى ئوغلۇمنىڭ ئىدى، ــ ئايال ئابدۇكېرىمنى بىر پەستىلا يالىڭاچلاپ قويدى.

ــ ئۆزىنىڭ كىيىملىرىچۇ؟ ــ دېدى ئېگىز كىشى نارازىلىق بىلەن.

ــ يوق ئىدى، يىرتىلىپ كەتكەن، ــ دېدى ئايال ھېجىيىپ تۇرۇپ.

ــ ھە، مەيلى، ــ دېدى ئېگىز كىشى ۋە دەرھال چاپىنىنى سېلىپ ئابدۇكېرىمگە يېپىندۇردى ـ دە، خوشمۇ دېمەي ئابدۇكېرىمنى يېتىلەپ ئىشكتىن چىقتى.

ــ ماڭا قارىسىلا، ــ دېدى ئايال ئۇلارنى ھويلىدا توختىتىۋېلىپ، ــ بىزنىڭ بۇ مەھەللىمىزدىكىلەر بەكمۇ ياماق خەق. بالىنى يوشۇرۇنراق ئېلىپ كېتەرلا. ئىشقىلىپ، ئۇنى سىلىنىڭ ئېلىپ كەتكەنلىكىرىنى بىرسى كۆرمىسۇن.

ئېگىز كىشى گەپ ـ سۆز قىلمايلا ئابدۇكېرىمنى يېتىلىگىنىچە ھويلىدىن چىقىپ كەتتى.

12

ــ يېزىدا ئۆزىچىلا ئۇچراپ قالدى، ــ دەپ چۈشەندۈردى ئېگىز كىشى خوتۇنىغا، ــ بۇ بالىنى تۇغۇلۇشى بىلەنلا ئاتا ـ

ئانسى تاشلۇۋېتىپتىكەن. بىر بوۋاي بىلەن موماي بېقىۋاپتۇ. ئۇلار تۇغۇپ كېتىپ، مەھەللىدىكى يەنە بىرەيلەن بېقىۋاپتىكەن. ماڭا بەرسىلە، بالا قىلىۋالاي، دەپ ئالدىغا بىر كىيىملىك رەخت بىلەن يۇز كوي پۇلنى قويۇۋېدىم، ھەشقاللا دەپ بۇ بالىنى ماڭا بېرىۋەتتى. بىراق، ئۆي ئىگىسى تولىمۇ پىخسىق ئايال ئىكەن. بۇ بالىنىڭ ھەممە كىيىملىرىنى سالدۇرۇپ، ئاندىن تۇغما قىلىپ ئالدىمغا سېلىپ بېرىۋاتىدۇ. مەيلى دەپ ئۇچىسىدىكى بۇ كىيىملەرنى ھېلىراقتا ماگىزىندىن ئېلىپ بەردىم.

— بىر كىيىملىك رەخت بىلەن يۇز كوي پۇل، يەنە تېخى يېگى ئۇستباش؟ — ئايال ئېرىگە نارازىلىق بىلەن قارىدى، — بۇ بالا مۇشۇكتەكلا تۇرسا، نېمە ئىش قىلالايدۇ؟

— ئەنسىرىمەڭ، سەھرانىڭ بالىلىرى دېگەن ئىشقا پىشىق كېلىدۇ. بۇ بالا ئۆيىنىڭ ئۇششاق ـ چۈششەك ئىشلىرىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالايدۇ. سىز ئاغزىڭىزنىڭ يېلىنى ئايماي بۇيرۇپ تۇرسىڭىزلا بولىدۇ، ھازىر بالا باقىۋچى تاپماق بەكمۇ تەس ئىكەن. ئايلىقىغا ئەللىك كويدىن بېرەي دەپ شۇنچە ئىزدىسەممۇ پەقەتلا ئادەم تاپالمىغانىدىم. ھېلىمۇ تەلىيىمىز بار ئىكەن. بۇ بالىنى خۇدايىم ئۆز ئايىغى بىلەن ئالدىمىزغا ئەكەلدى.

ئابدۇكېرىم ئۇلارنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلاپ، ئۆزىنىڭ ئالدانغانلىقىنى بىردىنلا ھېس قىلدى. ئۇلار ئۇنى بالا باقىدۇ دېيىشۇاتامدۇ؟ يەنە بالا باقىدىكەن. ئۆي ئىشى قىلىدىكەن. بۇ ئايالنىڭ قاپىقى نېمىدېگەن يامان ـ ھە ! ئۇ ئابدۇكېرىمنى ئۇرۇپمۇ قويارمۇ؟

— ھە، غوجام، ماڭسىلا، ئاۋۇ ئۆيگە كىرىپ بۆشۈكتىكى ئۇكىلىرىنىڭ تېگىنى يوقلاپ باقسىلا، سىيىپ ياتقان بولسا قۇرۇقدىۋەتسىلە.

ئابدۇكېرىم ئايال كۆرسەتكەن ئۆيگە كىرىپ، بۆشۈكتىكى بالىنى يېشىشكە باشلىدى. ئايال ئابدۇكېرىمنىڭ قىلىۋاتقان

ئىشلىرىغا بىر ھازا قاراپ تۇرغاندىن كېيىن ئېرىگە قاراپ رازىمەنلىك بىلەن ھىجايدى.

ئابدۇكېرىم كېچىچە بۆشۈك تەۋرىتىپ چىقتى. تاڭغا يېقىن كۆزى سەل - پەللا ئۇيقۇغا ئىلىنىۋىدى، كۈچلۈك بىر قول قوپاللىق بىلەن تۇرتۈپ ئويغاتتى.

— ھە، ئورۇنلىرىدىن قوپسىلا، غوجام، مۈشۈكتەك خورۇلداپ ئۇخلاۋەرمەي. ئاۋۇ بۆشۈكنىڭ قېشىدىكى زاكىلارنى پاكىز يۇيۇپ يايسىلا. ئاندىن ئۆينى، ھويلىنى سۈپۈرسىلە. ئەخلەتنى ئوچاقنىڭ كۈلى بىلەن قوشۇپ تالادىكى ئەخلەت ئازگىلىغا تۆكۈۋەتسىلە.

ئايال ئابدۇكېرىمگە بىر تالاي ئىشلارنى بۇيرۇۋەتكەندىن كېيىن ئورنىدىن تۇرۇپ ناشتىلىق تەييارلاشقا كىرىشتى.

ناشتىدا ئابدۇكېرىم تويغۇچە غىزالاندى. ئۇ بۇ «ئانا»نىڭ يېزىدىكى «ئانا»سىغا ئوخشىمايدىغانلىقىنى، قورسىقىنى ئاچ قويمايدىغانلىقىنى ھېس قىلدى. راستىلا ئايال تاماق ئۈستىدە ئابدۇكېرىمنى جىق - جىق يېيىشكە زورلىدى. ئابدۇكېرىممۇ تارتىنىپ تۇرمىدى.

ئايال ئىشقا مېڭىش ۋاقتىدا ئابدۇكېرىمگە يەنە بىر تالاي ئىش جېكىلىدى.

— ماڭا قارىسىلا، غوجام، ئاۋۇ زاكىلارنى چايقاپ بولۇپ، ئۈكىلىرىنى بۆشۈكتىن يېشىپ بىردەم ئويناتسىلا. ئاندىن كېيىن ئاۋۇ ئوتياشلارنى ئادالاپ، پاكىز يۇيۇپ قويسىلا. تاماق يېگەن چىنە - قاچىلارنىمۇ پاكىز يۇيۇپ ئىشكاپقا سېلىۋەتسىلە. ئاۋۇ لۆڭگىنى نەمدەپ ئۆيدىكى ئۈستەل - ئورۇندۇقلارنى سۈرتۈۋەتسىلە. ئۈكىلىرىنى تاشلاپ قويۇپ تالاغا ئوينىغىلى چىقىپ كەتمىسىلە جۇمۇ، — ئايال ئۈستەل ئۈستىدىكى ئۈستى يېپىقلىق تاماق قاچىسىنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ سۆزلىدى، — ئاۋۇ قاچىدا ئۈكىلىرىنىڭ بۇلمىقى بار. يىغلىغان چاغدا يېگۈزۈپ قويسىلا. ناۋادا بالىغا بەرمەي ئۆزلىرىنىڭ يەۋالغانلىقىلىرىنى بىلىپ قالسام چىشلىرىنىڭ بىرىنى قويماي يۇلۇپ تاشلايمەن.

سلىنىڭ قورساقلىرى ئاچسا ئىشكاپتا نان بار. خالىغانچە ئېلىپ يېسىلە، يەنە بىر گەپ، ئۆيگە خەقنىڭ بالىلىرىنى كىرگۈزمىسىلە. ئۇكىلىرى ئۇخلاپ قالغان چاغدا هويلىنىڭ ئالدىدىكى تۇرۇبىدىن سۇ ئەكىرىپ كۇپىنى توشقۇزۇپ قويسىلا.

ئابدۇكېرىم ئايالىنىڭ بىر پاتمان بۇيرۇقلىرىنىڭ هەممىسىنى ئېسىدە مەهكەم تۇتۇۋالماقچى بولغاندەك زېهىن قويۇپ ئاڭلىدى. ئايال ئىشكىتىن چىقىپ كەتكەندىلا ئاندىن ئۇه دەپ يەڭگىل تىنىپ، ئورۇندۇقتا لەسسىدە ئولتۇرۇپ قالدى.

13

ئابدۇكېرىم ئاداش تېپىۋالدى. ئۇ قوشنىسىنىڭ ئوغلى ئالىم ئىدى.

شۇ كۇنى يەكشەنبە ئىدى. ئۆيدىكىلەر بۆشۇكتىكى بالىنى ئابدۇكېرىم بىلەن ئۆيدە قالدۇرۇپ قويۇپ، ئۆزلىرى مېهماندارچىلىققا كەتكەندى. بالا ئۇخلاپ قالدى. ئابدۇكېرىم كۇپكە سۇ تولدۇرۇش ئۈچۈن چېلەكنى ئېلىپ تۇرۇبنىڭ يېنىغا چىقتى. تۇرۇبا قېشىدا ئۆزى بىلەن تەڭدىمەتلىك بىر بالا رەسىملىك كىتاب كۆرۇۋاتاتتى. ئابدۇكېرىم چېلەككە سۇ چۈشۈرۇپ قويۇپ ئاستاغىنا هېلىقى بالىنىڭ قېشىغا كەلدى ـ ده، كىتابتىكى رەسىملەرگە قىزىقىپ قاراپ كەتتى. بىر چاغدا هېلىقى بالا كىتابتىن بېشىنى كۆتۈرۈپ، ئابدۇكېرىمگە ئەدەپ بىلەن دېدى:

ـــ ئاداش، چېلىكىڭىز توشۇپ كەتتى.

چېلەكتىكى سۇ تېشىپ ئەتراپقا ئاققىلى باشلىغانىدى. ئابدۇكېرىم يۈگۈرۈپ بېرىپ تۇرۇبنىڭ جۇمىكىنى ئېتىۋەتتى. لىق سۇ قاچىلانغان چېلەكنى كۆتۈرۈش خېلى تەس ئىدى. شۇڭلاشقا، چېلەكنى بىر قەدەم، بىر قەدەمدىن يۆتكەشكە باشلىدى.

— ئاداش، توختاڭ، مەن كۆتۈرۈشۈپ بېرەي.

ھېلىقى بالا شۇنداق دېگىنىچە يۈگۈرۈپ كېلىپ، چېلەك بېغىنىڭ بىر تەرىپىدىن تۇتتى. ئابدۇكېرىمۇ گەپ قىلمايلا باغنىڭ يەنە بىر تەرىپىدىن تۇتتى. ئەمدى ئۇلار ئانچە كۈچمەيلا چېلەكنى كۆتۈرۈپ ماڭدى. ئۇلار بىرنەچچە قېتىم مېڭىپ كۈپنى سۇغا توشقۇزدى. كۈپ تولغاندىن كېيىن ئابدۇكېرىم بۇ خالىس يارەمچىگە مىننەتدارلىق بىلەن قاراپ كۈلدى.

— سىز سىيىتكامنىڭ تۈغقىنىمۇ؟ — سورىدى ھېلىقى بالا.

ئابدۇكېرىم ھەئە دېگەن مەنىدە بېشىنى لىڭشىتتى.

— ئىسمىڭىز نېمە؟

— ئابدۇكېرىم.

— مېنىڭ ئىسمىم ئالىم، — ئالىم ئىسمىنى ئېيتىپ بېرىپ ئابدۇكېرىمگە تەكلىپ بەردى، — يۈرۈڭ. ئەمدى تالاغا چىقىپ ئوينايلى.

ئابدۇكېرىم بۇ تەكلىپكە ئاستا باش چايقىدى.

— ئۇكامنى باقمىسام بولمايدۇ. تالاغا چىقىپ كەتسەم ئۇ يىغلاپ قالىدۇ.

ئالىم بۆشۈككە لاپپىدە قاراپ قويۇپ سورىدى:

— سىز كۈندە بالا باقامسىز؟

ئابدۇكېرىم كۆزىگە مۆلۈلدە ياش ئېلىپ، ئاستا يەرگە قارىۋالدى.

— سىيىتكام مەكتەپكە بارغىلى قويمىدىما؟

— ھەئە.

— سىزنىڭ رەسىملىك كىتابىڭىز بارمۇ؟

— يوق، — دېدى ئابدۇكېرىم تۆۋەن ئاۋازدا.

— رەسىملىك كىتاب كۆرۈشنى ياخشى كۆرەمسىز؟ — ئابدۇكېرىمنىڭ كۆزلىرى چاقناپ كەتتى. ئالىم ھېلىقى رەسىملىك كىتابنى يانچۇقىدىن ئېلىپ ئابدۇكېرىمگە ئۇزارتتى، — بۇنى سىزگە بېرىپ تۇراي. كۆرۈپ بولغاندا ماڭا قايتۇرۇپ

بېرىڭ.

ئابدۇكېرىم كىتابنى خۇشاللىق بىلەن ئېلىپ ۋاراقلاشقا ۋە ئۇنىڭدىكى رەسىملەرگە قىزىقىپ قاراشقا باشلىدى.

— سىز خەت ئوقۇيالمامسىز؟ — سورىدى ئالىم ئابدۇكېرىمنىڭ ھەدەپ كىتابنىڭ رەسىملىرىگىلا قاراۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ.

— مەن مەكتەپتە ئوقۇمىغان، — دېدى ئابدۇكېرىم.

— مەن ئۇچىنچى سىنىپتا ئوقۇيمەن، — دېدى ئالىم ۋە بىرئاز ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن ئەقىل تاپقاندەك ئابدۇكېرىمگە قارىدى، — سىزگە خەت ئوقۇشنى ئۆگىتىپ قويايمۇ؟

— راستما؟ — ئابدۇكېرىم خۇشاللىقتىن ۋارقىرىۋەتتى. كۆزلىرى شادلىقتىن چاقناپ كەتتى.

— ئەمىسە مەن ئېلىپبە كىتابىمنى ئېلىپ چىقاي، — دېدى ئالىم سىرتقا چىقىپ كېتىۋېتىپ.

ئالىم بىردەمدىلا بىر دەپتەر، بىر قەلەم، بىر ئېلىپبە كىتاب ئېلىپ كىردى. ئىككى دوست ئۆزلىرىنى ئۇنتۇغان ھالدا ئېلىپبە ئۆگىنىشكە كىرىشتى.

— ئاتىمكى ئا، — دەيتتى ئالىم ئۆگىتىپ.

ئابدۇكېرىم ئۇنىڭغا ئىتائەتمەنلىك بىلەن ئەگىشەتتى.

ئالىم خۇددى تەلەپچان ئوقۇتقۇچىلاردەك ئۆگىتەتتى. ھەربىر ھەرپنى خۇددى كىتابتىكىدەك چىرايلىق قىلىپ يېزىشقا دەۋەت قىلاتتى. ئابدۇكېرىممۇ ئىمكان بار دوستىنىڭ تەلىپىنى ئورۇنلاشقا تىرىشاتتى.

14

ئابدۇكېرىم خەت ئوقۇش، يېزىشنى تېزلا ئۆگىنىۋالدى. ئۇنىڭغا ئالىم ھەرخىل رەسىملىك ۋە ھېكايە كىتابلارنى ئەكېلىپ بەردى. ئۇ «بويناق»، «مۇستاپا»، «كالتە پاچاق ئەرمىش» قاتارلىق

نۇرغۇنلىغان ھېكايە كىتابلارنى ئوقۇپ چىقتى. ئۇنىڭ نەزىرىدە دوستى ئالمىنىڭ بىلىدىغانلىرى ناھايىتىمۇ كۆپ ئىدى. ئىككى دوست بىر يەرگە كەلسە گېپى تۈگىمەيتتى. بۇنداق ۋاقىتتا تەبىئىي ھالدا ئالىم سۆزلىگۈچى، ئابدۇكېرىم ئاڭلىغۇچى بولاتتى. ئالىم مەكتەپتىكى ئوقۇتقۇچىلىرى، ساۋاقداشلىرى، بەختلىك مەكتەپ ھاياتى ھەققىدە سۆزلەپ بېرىپ، ئابدۇكېرىمنى ھەيران قالدۇرۇۋېتەتتى.

بىر كۈنى ئابدۇكېرىم كىتاب كۆرۈپ ئولتۇراتتى. ئۇيغۇر ئىگىسى ئايال ئىشكتىن كىرىپلا ۋارقىراپ كەتتى.

— ھۇي ھارىمى، بالا دۇم بولۇپ قالسا قارىمايۋلتۇرۇپسەنغۇ؟ — ئۇ يۇگۈرۈپ كەلگىنىچە بالىسىنى قولىغا ئالدى ۋە ئابدۇكېرىمگە ۋارقىرىدى، — بۇتەك قاراپ تۇرمايۋالىنى قولۇمدىن ئالمامسەن؟ ئېسىڭدە مەھكەم تۇت. بىز سېنى كىتاب ئوقۇسۇن دەپ ئەكەلمىدۇق. سېنىڭ ۋەزىپەڭ بالا بېقىش، ئۇقتۇڭمۇ؟ بۇنىڭدىن كېيىن يەنە كىتاب ئوقۇپ يۇرگىنىڭنى كۆرۈپ قالسام كۆرگۈلۈكۈڭنى كۆرسىتىمەن.

ئابدۇكېرىم بۇ ئۆيدە توپتوغرا بىر يېرىم يىل ۋاقىتنى ئۆتكۈزدى. بۆشۈكتىكى بالا ئەمدى ماڭالايدىغان، چۈشۈلداپ سۆزلەيدىغان بولدى.

بىر كۈنى ئابدۇكېرىمنىڭ بېشى ئاغرىپ، ماغدۇرسىزلىنىپ كەتتى. بېشى قايناتتى، پۈت ـ قولىدا ماغدۇر يوق ئىدى. ئاخىر بەرداشلىق بېرەلمەي يېتىپ قالدى. قېشىدا ئويناۋاتقان بالا بولسا غىپپىدىلا تالاغا چىقىپ كەتكەنىدى.

بىر چاغدا ئىشتىن چۈشۈپ كەلگەن ئايال بالىسىنىڭ ئىشىك تۈۋىدە توپىغا مىلىنىپ ئويناۋاتقانلىقىنى كۆردى ـ دە، ئۆيگە بورانىدەك ئۇسۇپ كىردى.

— ۋاھ، ماۋۇ كاتتا غوجامنىڭ ئۇخلاپ كېتىشلىرىدىن ئايلىناي، بالا تالادا توپىغا مىلىنىپ ئويناۋاتسا سەن غەم قىلماي ئۇخلاپ يېتىپسىنا. قوپە، لالىيىپ ياتماي.

ئابدۇكېرىم ھەرقانچە تىرمىشىپمۇ بېشىنى كۆتۈرەلمىدى. بۇنى كۆرگەن ئايال ئۇنىڭ كاسىسىغا تەپتى. لېكىن، ئابدۇكېرىم ئورنىدىن تۇرالمىدى.

شۇ كۈنى ئابدۇكېرىم كېچىچە قىزىپ ياتتى. ئۇنىڭ تىنىقىمۇ پەسلەپ قالغانىدى. ئەر تاڭغا يېقىن ئابدۇكېرىمنىڭ پېشانىسىنى تۇتۇپ بېقىپ بىردىنلا چۆچۈپ كەتتى. ئۇلار ناشتا قىلىپلا ئۇنى كۆتۈرۈپ دوختۇرخانىغا باردى. دوختۇر ئابدۇكېرىمنى تەكشۈرۈپ مىڭ يۆەن تۆلەپ بالىنىستىتا ياتقۇزۇڭلار، تېز قۇتقۇزمىساق بولمايدۇ، دېۋىدى، ئەر ـ خوتۇن بىر ـ بىرىگە مەنىلىك قارىشىۋالدى ۋە ئابدۇكېرىمنى كۆتۈرۈپ دوختۇرخانىدىن ئاستاغىنا يېنىپ چىقتى.

ـــ مىڭ كوي دېگەن ئاز پۇل ئەمەس، ـــ دەپ غودۇڭشىدى ئايال، ـــ ساقىيىپ بولغۇچە يەنە بىرمۇنچە پۇل كېتىدۇ تېخى.

ـــ ئەمىسە قانداق قىلىمىز؟ ـــ دېدى ئەر قوشۇمىسىنى تۇرۇپ، ـــ داۋالاتمىساق ئۆلۈپ قالار.

ـــ تاشلىۋېتىپلا قۇتۇلمايمىزمۇ، ـــ دېدى ئايال پەس ئاۋازدا.

ـــ مۇشۇ كۈپكۈندۈزدە؟ ـــ دېدى ئەر تەشۋىشلىنىپ.

ـــ سىلى خاتىرجەم بولسىلا، ھازىر ھېچكىم كۆرمەيدۇ. قوشنىلار سوراپ قالسا ئاتا ـ ئانىسىنىڭ قېشىغا ئاپىرىپ بەردۇق دەپلا جاۋاب بېرىمىز. ئەكەلسىلە، ماڭا بەرسىلە.

ئايال ئابدۇكېرىمنى ئېرىنىڭ قولىدىن ئېلىپ يولنىڭ چېتىدىكى ئايالار ھاجەتخانىسىغا كىرىپ كەتتى. بىرئازدىن كېيىن قۇرۇق قول يېنىپ چىقىپ، ئېرىگە قاراپ ھەجايىدى.

15

شەھەرلىك خەلق دوختۇرخانىسىنىڭ تېز قۇتقۇزۇش بۆلۈمىنىڭ دوختۇر ۋە سېستىرالىرى بىر بالىنى قۇتقۇزۇۋاتاتتى. تېز قۇتقۇزۇش ئۆيىنىڭ ئىشكى تۆۋىدە زامانغا لايىق كىيىنگەن

بىر يىگىت بىلەن بىر قىز تەقەززالىق بىلەن كۈتۈپ تۇرۇشاتتى. بىر چاغدا ئىشىك ئېچىلىپ دوختۇر چىقىپ كەلدى. ئۇلار دوختۇرنىڭ ئالدىغا يۈگۈرۈپ كەلدى ـ دە، تەڭلا سورىدى:

ـــ دوختۇر، بالىنىڭ ئەھۋالى قانداقراق؟

ـــ ياخشى، خەتەرلىك باسقۇچتىن ئۆتۈپ كەتتى. خاتىرجەم بولۇڭلار.

ـــ خۇداغا شۈكۈر، ـــ دېدى ئۇلار ۋە دوختۇردىن يەنە سورىدى، ـــ كىرسەك بولامدۇ، دوختۇر؟

ـــ كىرسەڭلار بولىدۇ. لېكىن، بالىدىن جىق گەپ سورىماڭلار. بولمىسا چارچىتىپ قويىسىلەر.

ئۇلار كېسەلخانىغا يۈگۈرۈشتى.

ـــ ئۇكام، ئىسمىڭ نېمە؟

ـــ ئابدۇكېرىم، ـــ ئاستا جاۋاب بەردى بالا.

ـــ ئاتا ـ ئاناڭ بارمۇ؟

ـــ يوق.

ـــ ئۆيۈڭ نەدە؟

بالا ئاستا بېشىنى چايقىدى. قىز بىلەن يىگىت بالىنىڭ تاتىراڭغۇ چىرايىغا چوڭقۇر خەيرخاھلىق نەزىرى بىلەن قاراشتى.

ئابدۇكېرىمنى مۇشۇ قىز هاجەتخانىغا كىرگەندە ئۇچراتقان ۋە قېشىدىكى بۇ يىگىت بىلەن بىرلىكتە دوختۇرخانىغا ئېلىپ كەلگەنىدى.

ئابدۇكېرىم دوختۇرخانىدا توپتوغرا ئىككى هەپتە ياتتى. ئۇنى دوختۇرخانىدىن هېلىقى ياخشى نىيەتلىك قىز بىلەن يىگىت قايتۇرۇپ ئېلىپ چىقتى. ئابدۇكېرىم يېپىيېڭى ئۇستباش كىيىپ تولىمۇ ئوماقلىشىپ كەتكەن بولۇپ، ئۇنى قىز بىلەن يىگىت ئىككى قولىدىن يېتىلىۋالغانىدى.

ئابدۇكېرىم ئۇلاردىن سورىدى:

ـــ ئەمدى نەگە بارىمىز؟

ـــ بارغاندا بىلمىسەن، ـــ دېدى ئۇلار كۈلۈشۈپ.

ئۇلار ئابدۇكېرىمنى تولىمۇ ھەشەمەتلىك بىر قورۇغا باشلاپ كىردى. قورۇنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى كەڭ مەيداندا بىر توپ ئۇششاق بالىلار ئويناۋاتاتتى.

ـــ مەكتەپ ! ـــ دەۋەتتى ئابدۇكېرىم ھاياجانلانغان ھالدا.

بۇ راستلا مەكتەپ ئىدى. ھېلىقى قىز بىلەن يىگىت بۇ مەكتەپنىڭ ئوقۇتقۇچىلىرى ئىدى.

ـــ شۇنداق، بۇ مەكتەپ، ـــ دېدى يىگىت ئابدۇكېرىمنىڭ بېشىنى سىلاپ تۇرۇپ، ـــ سەن ئەمدى مۇشۇ مەكتەپتە ئوقۇيسەن، ماڭە، سىنىپىڭغا ئەكىرىپ قوياي.

ئابدۇكېرىمنىڭ چىرايىغا كۈلكە يامرىدى. ئۇنىڭغا يېڭى بىر ھايات قۇچاق ئاچماقتا ئىدى.

كۆيلەر خانىشى

ئەمىلىك كۆندىكى قۇتلۇق خەۋەر

مىلادىيە 1526 ـ يىلى ئۆرۈك پىشىقى.

يەكەن سەئىدىيە خانلىقىنىڭ ئاستانىسى يەكەن شەھىرى تومۇز ئىسسىقىدا داپخانىسى ئېتىۋېتىلگەن تونۇرغا ئوخشاپ قالغانىدى. شەھەر ئاسمىنىدا خۇددى ئوتتەك تاۋلىنىپ تۇرغان قۇياشنىڭ كۆيدۈرگۈچ ئالتۇن نۇرلىرى ئادەملەرنى ئۆيلىرىگە، دالدىغا، دەل ـ دەرەخلەرنىڭ سايىسىغا بېرىۋېلىشقا مەجبۇر قىلغان بولسىمۇ، لېكىن ئاستانە كوچىلىرىنىڭ ئەتىگەنكى قايناملىق ـ تاشقىنلىق مەنزىرىسىگە ئانچە نۇقسان يەتكۈزەلمىگەنىدى. ئۇششاق تىجارەتچىلەر، ھاجەتمەنلەر، ئېلىپساتارلار، دېھقانلار يەنىلا ئۆز تىرىكچىلىكى بىلەن ھەلەك ئىدى. ئوردا كۆلىنىڭ ئەتراپىدىكى قوڭچاق يەتكۈسىز چىنارلارنىڭ سايىسىدا يەكتەك، جەندىلىرىنى غىرىبچە سېلىپ يانپاشلاپ يېتىشقان بىرنەچچە مۇساپىر ۋە دەرۋىشلەر ياخشى نىيەتلىك كىشىلەر ئەكېلىپ بەرگەن يۇلغۇن سېۋىتىدىكى ۋىل ـ ۋىل پىشقان ئاق ئۆرۈكلەرگە قاراپ قويۇشمۇ خۇشياقماي مۇگدەشمەكتە ئىدى. ئۆرۈكلەرگە قونۇۋالغان يۇزلىگەن چۈن ـ ھەرىلەر ئارمانسىز گىزىلدىشاتتى. سەل نېرىراقتا ياتقان بىر قانچە لالما ئىت تىللىرىنى بىر غىرچ ساڭگىلاتقىنىچە تىنىق ـ تىنىققا ئۇلگۈرمەي ھاسىرايتتى، سۆڭگەچلىرىگە قونۇۋالغان كۆك چۈن، سالجىلارنى قويرۇقلىرىدا ئېرەنسىزلىك بىلەن قورۇشاتتى.

ئوردا سېپىلى ئۈستىدىكى كۆزىتىش مۇنارىدا قاراۋۇللۇق قىلىۋاتقان ياساۋۇللار مۇگدەپ قالماسلىق ئۈچۈن ئۇياقتىن - بۇياقتا توختىماي مېڭىپ تۇراتتى. ئاشۇ قاراۋۇللارنى ھېسابقا ئالمىغاندا ئوردا ئىچىمۇ خۇددى ئوغۇز سۈتىگە تويغان بوۋاقتەك تىمتاس ئىدى.

شۇ ئەسنادا ئوردا دەرۋازىسى ئالدىغا يۈگۈرگەندەك يېتىپ كەلگەن خىزمەتكار يىگىت مۇگدەپ تۇرغان دەرۋازا قاراۋۇلىغا سالام بېرىپ بىر نېمىلەرنى دېدى - دە، ئىجازەت ئېلىپ ئوردا ئىچىگە كىرىپ كەتتى. يىگىت ئوردا ئىچىنى خېلى تەپسىلىي بىلىسە كېرەك، ئوردىغا كىرىپلا سول تەرەپكە بۇرالدى - دە، ئوردا دىۋانخانىسىنى نىشان قىلىپ يۈگۈردى.

ھەيۋەتلىك شاھ قەسىرىنىڭ غەرب تەرىپىدىكى ئوردا مەدرىسەسىگە يانداشتۇرۇپ سېلىنغان دىۋانخانا[1] ھويلىسىنىڭ ئوڭ - سول تەرىپىگە قاتار قىلىپ سېلىنغان ئايرىم خانىلىق ھۇجرىلار دىۋانخانىدىكى تۆۋەن دەرىجىلىك خەتتات، كۆچۈرگۈچىلەرنىڭ پۈتۈكخانىلىرى بولۇپ، بۇ ھۇجرىلاردا قومۇش قەلەمنىڭ خوتەنىنىڭ پاتلىق قەغىزىگە سۈركىلىشىدىن چىققان «شىرت - شىرت» قىلغان ئاۋازدىن باشقا ھېچقانداق ئاۋاز ئاڭلانمايتتى. دىۋانخانا ھويلىسىنىڭ تۆر تەرىپىدىكى قوش قاناتلىق نەقىشلىك دەرۋازا دىۋانخانىنىڭ ئىچكىرىكى سارىيىغا ئېلىپ كىرەتتى. ئىچكىرىكى ساراي تاشقىرىقى سارايغا قارىغاندا تولىمۇ ھەشەمەتلىك بېزەلگەن، ئىچكىرىكى سارايىنىڭ ئوتتۇرىسىغا بىنا قىلىنغان بەش مو چوڭلۇقتىكى باغچىنىڭ ئوتتۇرىسىغا كىچىكرەك بىر كۆل ۋە فونتان ئورۇنلاشتۇرۇلغان، باغچىنىڭ ئەتراپىغا چۆرگۈلىتىپ سېلىنغان ئۈزۈم تاللىرى ئىچكىرىكى سارايىنىڭ تۆت تەرىپىدىكى ھۇجرىلارغا قارىتىپ بىدىشقا ئېلىنغان بولۇپ، بۇ ھەشەمەتلىك ھۇجرىلارغا سايە

---

① دىۋانخانا — خانلىق كىتابخانا، داڭلىق ئالىم، سەنئەتكارلارنىڭ ئەسەرلىرى كۆچۈرۈلۈپ تارقىتىلىدىغان جاي.

تاشلاپ ئاجايىپ سالقىن تۇسكە كىرگۈزگەنىدى. ئىچكىرىكى ساراينىڭ تۆرىدىكى ھۇجرىنىڭ ئالدىدىكى سۇپىغا سېلىنغان ئوتقاشتەك گىلەم ئۇستىدىكى كىمخاب كۆرپىلەردە ئۇچ كىشى پاكار شىرە ئۇستىگە قويۇلغان كىتابلارنى ۋاراقلىغاچ قىزغىن سۆھبەتكە چۈشۈپ كەتكەنىدى. بۇ ئۇچ كىشىنىڭ مويسىپىتراقى سۇلتان سەئىدخانىنىڭ ۋەزىرى، ئۆز زامانىسىنىڭ يېتۈك مۇزىكانتى ۋە شائىرى قىدىرخان ئۇستاز ئىدى. بەستلىك، تەق ـ تۇرقى بىرئاز قوپالراق، كۆزلىرى سۇرلۇك، بېلىگە ئوتتۇراھال چوڭلۇقتا قىلىچ ئېسىۋالغان كىشى ئەمىر لەشكەر مىرزا ھەيدەر كۆرەگانى[1] ئىدى. تۇرقىدىن تولىمۇ كەم سۆز، ئەستايىدىل كۆرۈنىدىغان ئوتتۇرا بويلۇق، قاپقارا ساقال ـ بۇرۇتى قىزىل يۈزىگە خويمۇ ياراشقان كىشى خانلىق دىۋانخانىنىڭ باش مىرزىسى مەھمۇد ئۇستاز ئىدى.

قىدىرخان ئۇستاز ئىككى سۆھبەتدىشىغا قىزىق بىر ھېكايىنى سۆزلەپ بېرىۋاتاتتى.

ــ نەۋايى ھەزرەتلىرى ۋەزىر بولۇپ تۇرغان چېغىدا پادىشاھ ھۇسەين بايقارانىڭ ياخشى كۆرىدىغان خانىشى تۇيۇقسىز ئۆلۈپ كېتىپتۇ. بۇ شۇم خەۋەرنى ھېچكىم شاھقا يەتكۈزۈشكە جۈرئەت قىلالماپتۇ، نەۋايى ھەزرەتلىرىمۇ خانىشىنىڭ ئۆلۈمى توغرىسىدىكى مۇسىبەت خەۋىرىنى بىۋاستە ئېيتىشقا لايىق كۆرمەي، ئۆز مۇددىئاسىنى تۆۋەندىكى نەزم بىلەن ھۇسەين بايقاراغا يەتكۈزۈپتۇ:

سەرۋىنىڭ سايىسىدا
سولدى گۈل، نىتمە كېرەك؟

شېئىرىيەتتىن ياخشى خەۋەردار بولغان ھۇسەين بايقارا

---

① مىرزا ھەيدەر كۆرەگانى ــ مەشھۇر تارىخچى، ھەربىي سەركەردە، «تارىخى رەشىدىي» نىڭ ئاپتورى. كۆرەگان ــ شاھنىڭ كۈيئوغلى، دېگەن مەنىدە.

يۇقىرىقى مىسرالارغا يوشۇرۇنغان مەننىي شۇ ھامان بايقاپتۇ ـ ده، دەرھال مۇسىبەت قايغۇسىغا چۆكۈپتۇ ۋە نەۋايى ھەزرەتلىرىگە تۆۋەندىكى نەزم بىلەن جاۋاب قايتۇرۇپتۇ:

سەرۋىدىن تاۋۇت ياساپ،
گۈلدىن كېپەن ئەتمەك كېرەك.

قىدىرخان ئۇستازنىڭ سۆزى تۈگىشى ھامان مەھمۇد مىرزا بىلەن مىرزا ھەيدەر كۆرەگانى رازىمەنلىك بىلەن باش لىڭشىتىشتى.

ــ ئارى①، ــ دېدى مىرزا ھەيدەر كۆرەگانى، ــ نەۋايى ھەزرەت بىلەن ھۈسەيىن بايقارا ئالىيلىرى ھەقىقەتەنمۇ زامانىسىنىڭ يېتىشكەن تىل پېشۋالىرى ئىدى.

ــ خوش، ــ دېدى قىدىرخان ئۇستاز مىرزا مەھمۇدقا قاراپ، ــ «دىۋانى فانى»②نىڭ تۈركىي تىلچە تەرجىمىسىگە تۈتۈنلىمۇ، مەۋلانەم؟

ــ يوقسۇ، ھەزرىتىم، ــ دېدى مىرزا مەھمۇد قىدىرخان ئۇستازغا تەۋازۇ بىلەن باش ئېگىپ تۇرۇپ، ــ ئاتا ـ بوۋىلار «تۈگىمەن بار يەردە، يارغۇنچاقنىڭ نېمە ئىشى» دەپتىكەن. گەرچە كەمىنە شاگىرتلىرى ھىندىستاندا ئىلىم مۇتالىئە قىلىش جەريانىدا پارسچىنى ئاز ـ تولا يامداپ ئۆگەنگەن بولسامۇ، لېكىن جانابلىرىدەك تىل پېشۋاسى بار يەردە بۇنداق ئۇلۇغ ئىشقا قول تىقىشقا قانداق پېتىنالاي؟

ــ زىيادە كەمتەرلىك پەزىلەت ھېسابلانماس، مەۋلانەم، ــ دېدى قىدىرخان ئۇستاز بىرئاز رەنجىگەن تەرزدە.

قىدىرخان ئۇستازنىڭ تەرجىمىسى ئۆزىنىڭكىدىن ياخشى چىقىدىغانلىقىغا شەكسىز ئىشەنگەن مىرزا مەھمۇد يەنىلا ئۆز

① ئارى ــ راست، توغرا.

② «دىۋانى فانى» ــ نەۋائىنىڭ پارس تىلىدا يازغان شېئىرلار توپلىمى.

گېپىده چىقىپ تۇرۇۋالدى.

ــ نەۋايى ھەزرەتلىرىنىڭ دۇردانىلىرىنى تەرجىمە قىلىمەن دەپ بۇزۇپ قويۇپ، دۇرنى پاتقاقتا مىلەپ قويۇشتىن ئەنسىرەيمەن، ھەزرىتىم. ئۇنىڭ ئۇستىگە بەدىئىي ئىستېداتىم يېتىشمەسمىكىن.

ــ گەپ ئۆز ئېغىزلىرىدىن چىقتى ـ ھە، مىرزام، ــ دېدى مىرزا ھەيدەر كۆرەگانى دەرھال سۆز قىستۇرۇپ، چىرايىغا جىددىي تۈس بېرىپ، ــ ئۇنداق بولسا قىدىرخان ھەزرەتلىرى ئۆزلىرى گۇۋاھ بولۇپ بەرسىلە، مەن ھازىرلا سۇلتان سەئىدخان ئالىيلىرىغا مەلۇم قىلىمەن. ئىستېداتسىز كىشىلەر خانلىق دىۋانخانىدەك ئالىي ئىلىم قەسرىنىڭ باش مىرزىلىقىنى قىلسا، خانلىقىمىزنىڭ بۈيۈك سەلتەنىتىگە نۇقسان يېتىدۇ. خان ئالىيلىرى دەرھال باش مىرزا ئالماشتۇرغاي.

مىرزا ھەيدەر كۆرەگانىنىڭ چاقچاق ئارىلاش تەنبىھىگە مىرزا مەھمۇد باش ئېگىپ سۆكۈتتە تۇردى. باش مىرزىدىن ھېچبىر سادا چىقمايدىغانلىقىغا كۆزى يەتكەن قىدىرخان ئۇستاز بىلەن مىرزا ھەيدەر كۆرەگانى قاقاھلاپ كۈلۈپ كەتتى.

ــ ئاگاھ بولۇڭ، مەۋلانەم، ــ دېدى قىدىرخان ئۇستاز كۈلۈپ تۇرۇپ، ــ باش مىرزىلىق ئورنىڭىزغا كۆز قىزارتىۋاتقانلار يېنىڭىزدا بار ئىكەن. ئىستېداتىڭىزغا مەن كېپىل، «دىۋانى فانى»نى سۇلتانلىقىمىزدا سىزدەك ۋايىگە يەتكۈزۈپ تەرجىمە قىلالايدىغان كامالەت ئىگىسى تولىمۇ ئاز.

شۇ دەقىقىدە ئىلىم يولىدىكى مەسلەكداش، كىشىلىك ھايات سەپىرىدىكى قولداش، جان كۆيەر بۇ ئۇچ دوستىنىڭ كۆزلىرىدە بىر ـ بىرىگە بولغان ئىشەنچ نۇرلىرى يالتىرايتتى.

شۇ ئەسنادا دىۋانخانا خىزمەتكارى كىرىپ كەلدى:

ــ باش مىرزىنىڭ قەسرىدىن مۇلازىم كەلدى.

ــ كىرسۇن، ــ دېدى باش مىرزا جىددىي تەرزدە.

ھايال ئۆتمەي ئاددىي كىيىنگەن مۇلازىم يىگىت كىرىپ كەلدى ـ

ده، ئولتۇرغانلارغا «ئەسسالامۇئەلەيكۇم» دېگىنىچە ھۆرمەت بىلەن سالام بەردى.

ــ ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام، ــ دېدى ئولتۇرغانلار سالامنى ئىلىك ئېلىپ، ئورۇنلىرىدىن بىرئاز قىمىرلاپ.

مىرزا مەھمۇد يىگىتكە «نېمە ئىش؟» دېگەن تەرزدە تىكىلدى.

ــ خۇش خەۋەر، مىرزام، ــ دېدى يىگىت، ــ ئاغىچا خېنىمنىڭ كۆزى يورۇدى.

شۇ ھامان قىدىرخان ئۇستاز قاتارلىق ئۇچەيلەن دۇئاغا قول كۆتۈردى:

ــ ئىلاھە ئامىن. ئاغىچا خېنىم ۋە دۇنياغا يېڭىدىن كۆز ئاچقان پەرزەنتنىڭ تېنى سالامەت، ئۆمرى ئۇزۇن بولغاي.

دۇئا تۈگىگەندىن كېيىن قىدىرخان ئۇستاز بىلەن مىرزا ھەيدەر كۆرەگانى مىرزا مەھمۇدنى قىزغىن مۇبارەكلەشتى. پەرزەنت خۇشاللىقىدا ھاياجانلانغان باش مىرزىنىڭ ئاغزى گەپكە كەلمەيتتى، شۇ تۇرقىدا دادا بولۇش خۇشاللىقى ئۇنىڭغا ھەممىنى ئۇنتۇلدۇرغانىدى.

ــ ئېيت، ئوغلۇم، ــ دېدى قىدىرخان ئۇستاز خىزمەتكار يىگىتكە قاراپ، ــ پەرزەنت ئوغۇلمۇ، قىز؟

ــ خۇدا قىز پەرزەنت نېسىپ قىلدى، ھەزرىتىم، ــ دېدى يىگىت ھۆرمەت بىلەن قول باغلاپ تۇرۇپ.

ــ ياراتقان ئىگەم بەخت ـ تەلىيىنى بەرسۇن، ئىلاھىم، ئال، يىگىت، بۇ ئەكەلگەن قۇتلۇق خەۋىرىڭنىڭ سۆيۈنچىسى بولسۇن، ــ دېدى مىرزا ھەيدەر كۆرەگانى يىگىتكە بىر تال تىللانى ئۇزارتىپ.

ــ ئاغىچا خېنىم بىلەن بالىنىڭ ئەھۋالى قانداقراق؟ ــ سورىدى مىرزا مەھمۇد تەقەززالىق بىلەن.

ــ ئەش ئانىنىڭ[1] ئېيتىشىچە، ھەر ئىككىلىسىنىڭ ئەھۋالى ياخشى ئىكەن.

---

① ئەش ئانا ــ تۇغۇت ئانىسى.

ـــ پەمىمچە، شۇ تۇرقىدا مەۋلانەمنى پەرزەنتىنىڭ مۇبارەك جامالىنى كۆرۈش ۋەسۋەسىسى ئارامسىزلاندۇرۇۋاتىدىغۇ دەيمەن. قويسىلا، مىرزا ھەيدەر، بىزمۇ ئاستا ئورنىمىزدىن قوزغىلايلى.

ئۇلار كېتىش تەرەددۇتىدا ئورنىدىن قوزغالدى.

ـــ سەل ـ پەل تەخىر قىلىشسىلا، ـــ دېدى مىرزا مەھمۇد ئۇلارنى توختىتىپ، ـــ ئىككىلىرىگە كىچىككىنە ئىلتىجايىم بار. ھەزرەتلىرىم بىلەن مۇلاقەت بولۇپ تۇرغان بۇ قۇتلۇق سائەتتە ئاغىچامنىڭ كۆزى يورۇپ پەرزەنتىم دۇنياغا كەپتۇ، مالال كۆرمەي پەرزەنتىمگە مۇڭاپىق بىر ئىسىم تاللاپ بېرىشكەن بولسىلا، كەمىنىلىرىنىڭ بۇ خۇشاللىقىغا يەنە بىر خۇشاللىق قوشۇلغان بولاتتى.

ـــ بۇ ياخشى تەلەپنى جان دەپ ئورۇنلىغايمىز، ـــ دېدى مىرزا ھەيدەر كۆرەگانى خۇشاللىق بىلەن، ـــ يەنىلا قىدىرخان ھەزرىتىم بىر نېمە دېگەي.

قىدىرخان ئۇستاز ساقلىنى سىلاپ بىردەم ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن سۆز ئاچتى:

ـــ ئەزىز پەرزەنتىمىز سۇلتانلىقىمىزنىڭ پاراغەتلىك، ئەمىنلىك كۈنلىرىدە دۇنياغا كۆز ئېچىپتۇ، شۇڭلاشقا خاتىرجەم، تىنچلىق، ئامانلىق كۈنلەردە تۇغۇلغان بۇ قىزىمىزغا ئانا تىلىمىزچە «ئامان» ئىسمىنى تاللاپ، ئەرەبچە «قىز»نى ئىپادىلەيدىغان «نىسا» سۆزىنى قوشۇپ «ئامانىنسا» دەپ ئىسىم قويساق، قانداق دەيسىلەر؟

ـــ ئەينى مۇددىئا، بۇ تولىمۇ يارىشىملىق ئىسىم بولدى، ـــ دېدى مىرزاھەيدەر كۆرەگانى قوشۇلىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ، ـــ قىزىمىز ئامان ـ ئېسەن، سالامەت چوڭ بولغاي.

ـــ ئۇستاز ھەزرىتىمنىڭ قىزىمغا ئىسىم تاللاپ بەرگىنىگە ھەشقاللا، ـــ دېدى مەھمۇد مىرزا رازىمەنلىك بىلەن.

ئۇلار دۇئاخانىدىن بىللە چىقىشتى. قىدىرخان ئۇستاز بىلەن مىرزاھەيدەر كۆرەگانى شاھ قەسىرى تەرەپكە ماڭدى. مىرزا مەھمۇد مۇلازىم يىگىت بىلەن بىللە ئوردا دەرۋازىسىغا قاراپ يۈگۈردى.

مۇزىكىغا ھېرىسمەن بوۋاق

ئامانىنسانىڭ تۇغۇلۇشى مىرزا مەھمۇدنى ئالەمچە خۇشاللىققا چۆمدۇرۇۋەتكەندى. چۈنكى، ئايالى گۈلجەمىلە ئاغىچا بۇنىڭدىن بۇرۇن ئىككى قېتىم يەڭگەن بولسىمۇ، لېكىن بالا تۇغۇلۇپلا چاچراپ كېتىپ، ئۇلارنىڭ يۈرىكىنى پەرزەنت ئىشقىدا داغلىۋەتكەنىدى. بۇ ئۇچىنچى پەرزەنتىگە قىدىرخان ئۇستازنىڭ ئامانلىق، ئېسەنلىك، سالامەتلىك مەنسىنى بىلدۈرىدىغان «ئامان» دېگەن ئىسمىنى تالاپ بېرىشى مىرزا مەھمۇدقا بىر ياخشىلىقتىن بېشارەت بولۇپ بىلىنگەنىدى. شۇڭلاشقا، ئۇ شۇ كۈنى ئۆيگە كېلىپلا ئايالى گۈلجەمىلە ئاغىچىدىن ئېسەنلىك سوراپ بولغاندىن كېيىن، يىپەك يۆگەكتە بەخىرامان ئۇخلاۋاتقان بوۋاقنىڭ پېشانىسىدىن سۆيۈپ تۇرۇپ، قىزىنىڭ ئىسمىنىڭ «ئامانىنسا» بولىدىغانلىقىنى ھاياجان ئىلكىدە جاكارلىدى. ئەتىسى ئەتىگەن بامدات نامىزىدىن قايتىپ كىرىپلا بوۋاقنى ئاۋايلاپ قولىغا ئالدى ـ دە، جاينامىاز ئۈستىگە چىقىپ، بوۋاقنىڭ ئوڭ قۇلىقىغا ئەزان، سول قۇلىقىغا تەكبىر ئېيتىپ تۇرۇپ «ئامانىنسا» دېگەن ئىسمىنى رەسمىي يوسۇندا قويدى ۋە ئاللادىن قىزىنىڭ ئامان ـ ئېسەن، سالامەت چوڭ بولۇشىنى تىلىدى.

ئامانىنسا يېشىغا تولۇپلا تەم ـ تەم ماڭدى ۋە چۈچۈك تىلى چىقتى. بالىنىڭ ھەربىر ھەرىكىتى، قىلىقى بىر يېڭىلىق بولۇپ تۇيۇلىدىغان بۇ ئائىلىگە كىچىك ئامانىنسانىڭ مېڭىشى ۋە تاتلىق ـ چۈچۈمەل گۈڭراپ سۆزلەشلىرى خۇددى تۇغۇلغان كۈنىگە ئوخشاشلا چوڭ خۇشاللىق بېغىشلىدى.

بوۋاقنىڭ بىر ئىشى مىرزا مەھمۇد بىلەن گۈلجەمىلە ئاغىچىنى ھەيران قالدۇرغانىدى، يەنى قاتتىق قىرقىراپ يىغلاۋاتقان بوۋاق مۇزىكا ئاۋازىنى ئاڭلىسا دەرھال توختايتتى. بۇ ئىش ئۇلارغا دەسلەپتە تاسادىپىي توغرا كېلىپ قالغانىدەك

تۇيۇلدى. شۇنداقتىمۇ، مىرزا مەھمۇد بۇ ئىشنى دىققەت نەزىرىدىن چەتتە قالدۇرمىدى. بۇ‌ۋاق يەنە بىر قېتىم يىغلىغاندا تامغا ئېسىپ قويغان تەمبۇرنى ئېلىپ چېلىشقا باشلىدى. ناخۇنىنىڭ پولات تارغا ئۇرۇلۇشىدىن چىققان كۈي ئۆيۈ ئىچىگە تارىلىشى بىلەن بۇ‌ۋاق شۇ ھامان يىغىسىنى توختىتىپ، قارا قاقتەك كۆزلىرىنى بىر نۇقتىغا تىككىنىچە خۇددى مۇزىكىغا ئەسىر بولۇپ زوق ئېلىۋاتقان كىشىلەرگە ئوخشاش جىمىپ كەتتى. بۇ ئىش ئاتا ـ ئانىنىڭ ھەيرانلىقىنى ھەسسىلەپ ئاشۇردى.

ـــ خۇدايا توۋا، ـــ دېدى مىرزا مەھمۇد ھەيران بولغان ھالدا گۈلجەمىلە ئاغىچىغا قاراپ، ـــ قارىسىلا، ئاغىچا. بۇ بالىدا چوقۇم بىر سېھىر ـ ھېكمەت بار، تېخى بىرنەچچە ئايلىق بولغان بۇ بۇ‌ۋاقنى مۇزىكا چۈشىنىدۇ، مۇزىكىغا ئالاھىدە قىزىقىدۇ، دېسە، كىممۇ ئىشىنەر؟

ـــ بىلگۈچى ئۇلۇغ ياراتقان ئىگەم، ـــ دېدى گۈلجەمىلە ئاغىچىمۇ كۆڭلىدىكىنى يوشۇرماي، ـــ مەنمۇ ئۆزلىرى دېۋانخانىغا كەتكەن ۋاقىتلاردا دۇتار چېلىپ بېرىپ بالىنىڭ يىغىسىنى توختىتاتتىم. بالا مۇزىكا ئاۋازىنى ئاڭلىسا دەرھال يىغىدىن توختايدۇ.

مىرزا مەھمۇدتىن بۇ ئەھۋالنى ئاڭلىغان قىدىرخان ئۇستاز بىلەن مىرزا ھەيدەر كۆرەگانى ئۆز كۆزلىرى بىلەن كۆرۈش ئۈچۈن بىر كۈنى مىرزا مەھمۇدنىڭ قەسىرىگە كېلىشتى. ئۇلار بۇ‌ۋاقنىڭ يىغلىشىنى كۈتۈپ چاي ئىچىشكەچ، شېئىرىيەت، مۇزىكا ۋە خانلىق ئىشلىرى ئۈستىدە سۆزلىشىپ ئولتۇردى. بىر چاغدا نەقىشلىك بۆشۈكتە ئۇخلاۋاتقان بۇ‌ۋاق ئويغىنىپ يەنە يىغلاشقا باشلىدى.

ـــ يىغلىدى، يىغلىدى، قېنى تەمبۇرنى قولىلىرىغا ئالسىلا، ـــ دېدى مىرزا ھەيدەر كۆرەگانى تەقەززالىقىنى يوشۇرماي.

مىرزا مەھمۇد تامغا ئېسىپ قويغان سازلار ئارىسىدىن

تەمبۇرنى ئېلىپ، قىدىرخان ئۇستازغا ئىككى قوللاپ تۇتتى:
ــ قېنى، ھەزرىتىم، بۇ ئاجايىپ مۆجىزىنى ئۆز قوللىرى بىلەن ئىسپاتلاپ باقسىلا.
قىدىرخان ئۇستاز ئارتۇقچە تەكەللۇپ قىلىپ ئولتۇرماي تەمبۇرنى قولىغا ئالدى ـ دە، تەمبۇرنى سازلىغاچ تارلارنى يەڭگىل تىرىكشتۈندى، نەتىجىسى ئوخشاش بولدى. قىدىرخان ئۇستاز مىرزا مەھمۇد بىلەن مىرزا ھەيدەرگە قاراپ كۆز قىسىپ قويدى ـ دە، پولات تارغا رىتىملىق ھالدا ناخۇن ئۇرۇشقا باشلىدى. تەمبۇردىن تارىغان يېقىملىق كۈي بىلەن تەڭ بۆشۈكتىكى بوۋاق دەرھال جىم بولدى. قىدىرخان ئۇستاز بارلىق ماھارىتىنى چىقىرىپ، بىر پەدە تەمبۇر چېلىپ بولغاندىن كېيىن دەس ئورنىدىن تۇرۇپ، بۆشۈكتىكى جىمجىت ياتقان بوۋاقنىڭ پېشانىسىگە مېھرى بىلەن سۆيۈپ قويدى.
ــ مۇبارەك بولسۇن، مەۋلانە، ــ دېدى قىدىرخان ئۇستاز مىرزا مەھمۇدقا قاراپ، ــ ئەزىز پەرزەنتىمىزنىڭ ۋۇجۇدىدا ھەقىقەتەن ئاجايىپ بىر سېھىر ـ ھېكمەت بار ئىكەن. بايا تەمبۇر تارىنى قالايمىقان تىرىكشتۈندىم، بوۋاققا زىنھار تەسىر قىلمىدى. بۇ ھەقىقەتەن مۇسىقى ـ مۇغەننىگە ھېرىسمەن بوۋاق ئىكەن. بۇنىڭدىن كېيىن بالا يىغلىغاندا ئەمەس، ئۇخلىغاندىمۇ ياكى ئويغانغاندىمۇ داۋاملىق مۇزىكا چېلىپ بېرىپ تۇرۇڭ، خۇدا ئۇنىڭغا مۇسىقى ـ مۇغەننىلىك ھەۋىسىنى سالغان ئوخشايدۇ.

باللىق ھەۋەس

ئاماننىسا بەش ياشقا قەدەم قويدى. قىزىنىڭ يېشىنىڭ چوڭىيىشىغا ئەگىشىپ مىرزا مەھمۇد دۇئانخانىدىن كۆرە ئۆيىدە كۆپرەك تۇرىدىغان بولدى. ئۇ دۇئانخانىنىڭ كۈندىلىك ئىشلىرىنى ئورۇنباسارلىرىغا تاشلاپ قويۇپ، دۇئانخانىدا قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلىرىنى ئۆيدە بېجىرەتتى. ئۇ ئۆيدە يېزىش،

تەكشۈرۈش، بېكىتىش بىلەن شۇغۇللانغان چاغدا كىچىككىنە ئامانىسا شىرەنىڭ قېشىغا كېلىۋېلىپ، دادىسى ئالاھىدە بۇيرۇتۇپ ياستىپ بەرگەن قومۇش قەلەمنى بۇدرۇق قوللىرى بىلەن مەھكەم قىسقىنچە سىياھدانغا مىلەپ دادىسىدىن ئالغان ساۋاقلىرىنى چىرايلىق ئىنشا قىلىپ يېزىشقا كىرىشەتتى. چۈنكى، ئۇ تۆت يېشىدىلا ئانا تىلىدىن ساۋاتىنى چىقىرىپ بولغانىدى. قىزىنىڭ چىرايلىق يازغان ئىنشالىرىنى كۆرگەن مىرزا مەھمۇدنىڭ دىلى سۆيۈنەتتى، قىزىنىڭ تۇرلۇك تەلەپلىرىنى ئىمكان بار تولۇق ئورۇنلايتتى.

ــ ئۇنلۇك ئوقۇپ بېرىڭا، دادا، مەنمۇ ئاڭلاي.

مىرزا مەھمۇد قىزىنىڭ تەلىپى بويىچە كۆچۈرۈلمىسىنى تەكشۈرۈۋاتقان دۇانلاردىكى شېئىرلارنى ئۇنلۇك دېكلاماتسىيە قىلىپ ئوقۇپ بېرەتتى، شېئىرلارنى دېكلاماتسىيە قىلىۋۇپ ئاڭلاشقا ۋە ساز چالدۇرۇپ ناخشا ئاڭلاشقا ئامانىسا تولىمۇ خۇشتار ئىدى. ئۇ دېكلاماتسىيەنى ۋە ناخشا ـ سازلارنى شۇنداق بېرىلىپ ئاڭلايتتىكى، ئىككى ئالقىنى بىلەن ئېڭىكىنى يۆلەپ ئولتۇرسا قىمىر قىلىپمۇ قويمايتتى، گاھى ۋاقىتلاردا ئېسىدە قالغان مىسرالارنى يېرىم ـ يارتا ھالەتتە دادىسىغا چۈچۈك تىلى بىلەن دېكلاماتسىيە قىلىپ بېرەتتى. بويىدىن نەچچە باراۋەر چوڭلۇقتىكى سازلارنى قولىغا ئېلىۋېلىپ، بۇ چالغۇلارنىڭ قانداق قىلىپ ئاھاڭ چىقىرىدىغانلىقىنى بىلىشكە تىرىشاتتى، تۇرۇپ زىل تارلارنى تىرىڭشىتسا، تۇرۇپ بوم تارلارنى تىرىڭشىتاتتى، ساتارنىڭ كامانچىسىنى تارىغا قاملاشتۇرۇپ سۇركىيەلمەي ئاۋارە بولۇپ كېتەتتى. دۇتار، تەمبۇرلارنىڭ تارلىرىنى ئۇزۇۋۇېتىپ ئۇلىيالماي جىلە بولاتتى. بۇنداق ۋاقىتلاردا قىزىنىڭ بارلىق ھەرىكەتلىرىنى بىر چەتتە كۆزىتىپ ئولتۇرغان مىرزا مەھمۇد ۋايىگە يەتكۈزۈپ ئورۇنلانغان كۆلكىلىك بىر ئويۇننى كۆرگەن تاماشىبىنەك ھۇزۇرلىنىپ خىرىلداپ كۈلەتتى.

ئامانىسانىڭ شېئىر دېكلاماتسىيە قىلىشقا بولغان ئالاھىدە قىزىقىشى مىرزا مەھمۇدتا قىزىغا شېئىر يادقا ئالدۇرۇش ئويىنى پەيدا قىلدى. ئۇ بىر كۈنى ئامانىسانى قۇچىقىغا ئېلىپ ئەركىلىتىپ تۇرۇپ مۇددىئاسىنى ئېيتتى.

— شېئىر ئۆگىتىپ قويايمۇ، قىزىم؟

— راستما؟ ۋاي بەك ياخشى بولدى. مەن شېئىر ئۆگىنىدىغان بولدۇم، — ئامانىسا خۇشاللىقىدىن دادىسىنىڭ مەڭزىگە توختىماي سۆيۈپ كەتتى.

— قېنى ئەمسە، قەغەز ـ قەلەمنىڭىزنى تەييارلاڭ، قىزىم، — دېدى مىرزا مەھمۇد.

ئامانىسا قەغەز ـ قەلەم، سىياھدانىنى شىرە ئۈستىگە قويۇپ تەخ بولدى.

— مەن بىر باشتىن ئېيتىپ بېرىمەن، سىز يازىسىز، يېزىپ بولغاندىن كېيىن قانداق دېكلاماتسىيە قىلىپ ئوقۇشنى ئۆگىتىپ قويىمەن. شۇ بويىچە يادقا ئالىسىز.

مىرزا مەھمۇد بىرئاز ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن مەشھۇر پارس شائىرى شىرازىينىڭ بىر رۇبائىيسىنى دانىمۇدانە قىلىپ ئالدىرىماي ئوقۇشقا باشلىدى. ئامانىسا قومۇش قەلەمنى سىياھدانغا سىلەپ خۇش خەتچىلەپ چىرايلىق قىلىپ يېزىشقا كىرىشتى.

— قېنى ئەمدى يازغىنىڭىزنى ئۆزىڭىز بىر ئوقۇپ بېرىڭا، قىزىم، — دېدى مىرزا مەھمۇد.

ئامانىسا تېخى سىياھى قۇرۇمىغان قەغەزنى ئاۋايلاپ قولىغا ئېلىپ ئوقۇشقا باشلىدى:

يەي دېسە پۇقرا بېغىدىن پادىشاھ بىر ئالمىنى،
يىلتىزىدىن قومۇرۇپ تاشلار دەرەخنى غالچىسى.
گەر كۆرسە تۆت تۇخۇمغا زورلۇق ئەيلەشنى راۋا،
مىڭ توخۇنى زىخقا تارتار لەشكىرىدىن قانچىسى.

ـــ هەببەللى، توغرا يېزىپسىز، قىزىم، ـــ دېدى مىرزا مەھمۇد ئامانىسانى رىغبەتلەندۈرۈپ، ـــ مەن سىزگە بىر قېتىم دېكلاماتسىيە قىلىپ بېرەي، ھە، دىققەت قىلىپ ئاڭلاڭ. ئاۋاز ئۇرغۇمىزنى مانا مۇنداق چىقىرىمىز.

دادا بىر مىسرا دېكلاماتسىيە قىلسا، قىزى بىر مىسرا ئەگىشەتتى. دادا رازى بولمىغان مىسرالارنى قىزىغا قايتا دېكلاماتسىيە قىلدۇراتتى. ئاخىر ئۇ بىرئاز قانائەت ھاسىل قىلغاندىن كېيىن شېئىر يېزىلغان قەغەزنى قىزىغا قايتۇرۇپ بەردى.

ـــ ئېلىڭ، قىزىم، باغقا چىقىپ يادلاپ كىرىڭ.

دادا ئامانىسانى باغقا چىقىرىۋەتكەندىن كېيىن شىرەگە مۈكچىيىپ بايات بېرى تاشلىنىپ قالغان «دۇنيا فانى»نىڭ تەرجىمىسىگە كىرىشىپ كەتتى.

ئارىدىن بىر چۆگۈن چاي قاينىمى ۋاقىت ئۆتە ـ ئۆتمەيلا ئامانىسا سىرتتىن چۈگۈلداپ سۆزلىگىنىچە كىرىپ كەلدى.

ـــ دادا، دادا، مەن يادلاپ بولدۇم. سىزگە ئوقۇپ بېرەيمۇ؟

ـــ راستلا يادلاپ بولدىڭىزمۇ، قىزىم؟ ـــ مىرزا مەھمۇد قەلبىنى سىياھدانغا مىلەپ قويۇپ قىزىغا يۈزلەندى، ـــ قېنى بىر ئوقۇڭا، ئاڭلاپ باقاي.

ئامانىسا شېئىرنى تولۇق يادقا ئوقۇپ بەردى.

ـــ ھۈششەرە، تېخىمۇ ئەقىللىك بولۇڭ، قىزىم، ـــ دېدى دادا قىزىنىڭ پېشانىسىگە ئىچ كۆيەرلىك بىلەن سۆيۈپ تۇرۇپ، ـــ ئەمدى چىقىپ ئانىڭىزغا ئوقۇپ بېرىڭ، قىزىم، مەنمۇ ئىشىمنى قىلىۋالاي.

ـــ ماقۇل، دادا، ـــ ئامانىسا كەينىگە يېنىشقا تەمشىلىپ بولۇپ يەنە ئورنىدا تۇرۇپ قالدى.

ـــ گېپىڭىز بارمىدى، قىزىم؟

ـــ غالچىشى دېگەن ئەشكى ئادەممۇ، دادا؟

قىزىنىڭ كۆتمىگەن بۇ سوئالىنى سورىشى مىرزا مەھمۇدنى دەقىقە ئويلاندۇرۇپ قويدى.

ــ غالچىشى ئەمەس، غالچىسى دەڭ، قىزىم، ــ دېدى قىزىنىڭ گېپىگە تۇزىتىش بېرىپ.

ــ ئىشقىلىپ، غالچىسى ئەشكى ئادەم ئىكەن ـ ھە، دادا؟

ــ شۇنداق، قىزىم، غالچا دېگەن ھەقىقەتەن ئەسكى ئادەم. ئۇلارنى ئادەم دېمىسەكمۇ بولىدۇ.

ــ نېمىشقا ئەشكى ئادەملەرمۇ بولىدۇ؟

دادا قىزىنىڭ يېشىغا ماس كەلمىگەن ھالدا سورىغان بۇ سوئالىغا قانداق جاۋاب بېرىش ھەققىدە بىرئاز ئويلىنىۋالدى.

ــ بۇنى چوڭ بولغاندىن كېيىن ئاستا ـ ئاستا چۈشىنىۋالىسىز، قىزىم.

ئاماننىسا دادىسىنىڭ جاۋابىغا قايىل بولمىغان ھالدا ئاستا كەينىگە ياندى.

شائىرلار سۆھبىتىدە

مىرزا مەھمۇدنىڭ ئانچە ھەشەمەتلىك بولمىغان بۇ قەسىرى ئاستانىدىكى شائىر، ئالىم ۋە مۇقامچىلارنىڭ پات ـ پات يىغىلىپ تۇرىدىغان سۆھبەتگاھى ئىدى. ئەلۋەتتە، بۇ سۆھبەتلەرگە قىدىرخان ئۇستاز، مىرزا ھەيدەر كۆرەگانى، ئايازبېك قۇشچى، مەۋلانە يۈسۈپ قەشقەرىي، مەۋلانە خۇلقى قاتارلىق زامانىسىنىڭ كاتتا شائىر، ئالىملىرى ئىشتىراك قىلاتتى. مۇشائىرە ئېيتىشىشلار، يېڭىدىن يازغان شېئىرلارنى ئوقۇشلار، مۇقام ئېيتىشلار، شېئىرىيەت، مۇزىكا، پەلسەپە، ئەخلاق، تىل ـ ئەدەبىيات، ئىلمىي نۇجۇم، تېببابەت، تارىخ، قوشنا ۋە يىراق ئەللەردىكى يېڭىلىقلار ھەققىدىكى ئىلمىي مۇھاكىمە، قىزغىن بەس ـ مۇنازىرىلەر مەيلى يازنىڭ قىسقا كېچىلىرى بولسۇن، مەيلى قىشنىڭ ئۇزۇن تۈنلىرى بولسۇن تاڭغا ئۇلىناتتى.

كىچىككىنە ئاماننىسا بولسا ئەنە شۇ سورۇندا بولۇنغان پاراڭلارنى بىر چەتتە ئەدەپ بىلەن ئولتۇرۇپ ئويقۇسى كەلگۈچە تىڭشايتتى. يۇمران قەلبىدە بولسا شېئىرىيەتكە، مۇزىكىغا بولغان ئىشتىياق ھەسسىلەپ ئاشاتتى. گاھى ۋاقىتلاردا سورۇن ئەھلى ئەقلى ئۆتكۈر بۇ كىچىككىنە قىزنى شېئىر ئوقۇشقا سالاتتى. بۇنداق چاغدا ئاماننىسا تارتىنىپ ئولتۇرمايلا ئورنىدىن دەس تۇرۇپ لۇتفىي، سەككاكىي، يۇكنەكىي، نەۋايى، سەئىدخان، قىدىرخان، ئايازىي قاتارلىق شائىرلارنىڭ شېئىرلىرىنى توغرا، ئۇرغۇلۇق دېكلاماتسىيە قىلىپ بېرىپ، سورۇننىڭ مەزمۇنىنى بېيىتاتتى ۋە سورۇن ئەھلىنىڭ دۇئا ـ ماختاشلىرىغا ئېرىشەتتى.

ـــ بۇ قىزنىمىزدا ئاجايىپ بىر شېئىرىي ئىستېداد بار، ـــ دەيتتى قىدىرخان ئۇستاز ھەر قېتىم ئاماننىسا شېئىر يادلاپ بەرگەندە خۇشاللىقتىن ھاياجانلىنىپ، ـــ قىزچاقنى ياخشى تەربىيەلەپسىز، مەۋلانە، شۇنداقتىمۇ پەرزەنتنى مەكتەپكە بەرمەكلىك زۆرۇر. خانلىق مەدرىسەگە ئاپىرىپ بېرىڭ. شۇ يەردە مەلىكە، خانزادىلەر بىلەن بىللە تەربىيە ئالسۇن.

ـــ مەنمۇ شۇنداق ئويلاۋاتىمەن، ـــ دەيتتى مىرزا مەھمۇدمۇ قوشۇلىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ، ـــ يەنىلا مەدرىسەگە بېرىپ خەلپەتلەردىن يۇرۇشلۇك تەربىيە ئالغىنى ياخشى ئوخشايدۇ.

بىر كۈنى مىرزا مەھمۇدنىڭ بېغىدىكى راۋاقتا شائىر، مۇقامچىلار يەنە جەم بولۇشتى ۋە نەۋايىنىڭ «لىسانۇتتەير» (قۇشلار تىلى) ناملىق ئەسىرى ئۇستىدە بىرھازا مۇنازىرە ئېلىپ بېرىلدى. بۇگۈنكى سورۇننى باشقۇرۇشقا تەيىنلەنگەن مىرزا ھەيدەر كۆرەگانى مۇنازىرىنىڭ سۇسلىشىپ قالغان ۋاقتىدىن پايدىلىنىپ، شائىر ئايازىيغا مۇراجىئەت قىلدى:

ـــ ئايازىي تەخسىرنى تۇنۇگۈن ناھايىتى كاتتا بىر غەزەل يېزىپتۇ دەپ ئاڭلىۋىدىم. مۇمكىن بولسا ھازىر ھەممەيلەن ئاشۇ شېئىردىن تەڭ ھۇزۇرلانغان بولساق.

سورۇن ئەھلى «مەرھابا»، «مەرھەمەت قىلىڭ» دېيىشىپ

ئايازبيغا تىكىلىشتى.

ــ ئەمىرلەشكەر تولىمۇ ئاشۇرۇۋەتتى، ــ دېدى شائىر ئايازبېك قۇشچى مىرزا ھەيدەر كۆرەگانىغا قاراپ، ــ بۇ غەزەلنى بەك كاتتا دېگۈچىلىكى يوق، ئادەتتىكىچىلا چىققان. ھەربىرلىرى ئاڭلاشنى مەقبۇل كۆرۈشسىلە، ئېيتىپ بېرەي.

ئايازبي پىيالىدىكى سوۋۇپ قالغان چايدىن بىر ئوتلام ئىچىۋالغاندىن كېيىن، گېلىنى قىرىپ قويۇپ شېئىر ئوقۇشقا باشلىدى:

نەرگىسىڭ جادۇسىدىن ھەردەم يۇرەك قاندۇر ماڭا،
سۇنبۇلۇڭ سەۋداسىدىن خاتىر پەرىشاندۇر ماڭا.

ئىشقىدىن بىر زىندە گانلىخ ئاڭلىدىم، دىشۋار ئىمىش،
ئەمدى بىر سائەت جۇدا بولماق نە ئىمكاندۇر ماڭا.

نالە قىلسام ئىردى رەھمى قىلغاي ئىردىڭ، ۋاھ، قانى،
كىم فىراقىڭ زەئىفىدىن بىر چىقماغان جاندۇر ماڭا.

نە قىلاي گۈلشەن تاماشىسىنى، ئەي گۈلچېھرە كىم،
باغى رىزۋان ئۆلسە سەنسىز، بەيتۇل ــ ئەھزاندۇر ماڭا.

ئەبر ئەمەس ھەردەم دۇر ئەفشان، ئەي ئايازبي، كويىدا،
ھالى زارىمنى كۆرۈپ ئەفلاك گىرياندۇر ماڭا.

يەشمىسى:
(جادۇ كۆزلىرىڭ تۇپەيلىدىن دائىم يۇرىكىم قان،
سۇمبۇل چاچلىرىڭدىن ھەمىشە كۆڭلۈم پەرىشاندۇر.

ئۇنىڭ ئىشقى تۇپەيلىدىن ھاياتىمنىڭ مۇشكۈل ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغانلىقىنى بىلدىم. ئەمدى ئۇنىڭدىن بىر سائەت

ئايرىلىش قانداقمۇ مۇمكىن بولسۇن؟

ناله قىلالىغان بولسامۇ رەھىم قىلار ئىدىكى، ۋاھ، قېنى
شۇ ناله پىراقىدا شۇقەدەر زەئىپلىشىپ كەتتىمكى،
تېنىمدە چىقمىغان بىرلا جان قالدى.

ئەي گۈل يۈزلۈك يار، گۈلشەننى تاماشا قىلىپ نېمە قىلاي،
سەنسىز جەننەت بېغىمۇ ماڭا غەم ـ غۇسسە ماكانىدۇر.

ئەي ئايازىي، دائىم ئۇنچە تۆكۈۋاتقىنى بۇلۇت ئەمەس،
بەلكى مېنىڭ خارۇزار هالىتىمنى كۆرۈپ پەلەك يىغلاۋاتىدۇ.)

ـــ بارىكاللا خويمۇ پاساھەتلىك چىقىپتۇ، ـــ دېدى قىدىرخان ئۇستاز هاياجانلانغان هالدا.
باشقىلارمۇ بىر ئېغىزدىن ماختاشتى.
مەكتەپ يېشىغا يېقىنلاشقانسېرى تېخىمۇ ئەقىللىك، زېرەك بولۇپ ئۆسۈۋاتقان ئامانىسا شائىر ئايازىينىڭ شېئىرىنى ئاڭلاپ بولغاندىن كېيىن ئاستا ئورنىدىن تۇرۇپ دادىسىنىڭ قېشىغا كەلدى ـ دە، قۇلىقىغا پىچىرلىدى. مىرزا مەھمۇد قىزىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ رازىمەنلىك بىلەن باش لىڭشىتتى ـ دە، شائىر ئايازىيغا قاراپ مۇراجىئەت قىلدى:
ـــ ئايازىي ئۇستازنىڭ بايا ئوقۇغان غەزىلىنى قىزىمنىڭ يادقا ئېلىۋالغۇسى بار ئىكەن. بىر نۇسخا كۆچۈرۈۋالسام دەيدۇ.
ـــ ئەقىللىك قىزىمىزغا يارىغان بولسا، شېئىر ئايلانسۇن، ـــ دېدى ئايازبېك قۇشچى قويۇن يانچۇقىدىن تۆت پۈكلەكلىك بىر پارچە قەغەزنى ئېلىپ، ـــ ئېلىڭ، قىزىم.
ئامانىسا شېئىرنى دەرهال كۆچۈرۈۋېلىش ئۈچۈن ئۆزىنىڭ هۇجرىسىغا كىرىپ كەتتى.
ـــ ئەمدى قىدىرخان ئۇستاز بىر پەدە مۇقام ئېيتىپ بەرسە،

ئاندىن سورۇنمىزنى ئاخىرلاشتۇرساق قانداق بولۇر، تەخسىرلىرىم؟ ــ دېدى مىرزا ھەيدەر كۆرەگانى.

قىدىرخان يەركەندىي تەكەللۇپسزلا تامغا يۆلەكلىك ساتارنى قولىغا ئالدى ـ دە، سازلىغاچ جاۋاب بەردى:

ــ تېخى يېقىندىلا سۇلتان سەئىدخان ئالىيلىرىنىڭ بىر پارچە غەزىلىنى ئاھاڭغا سېلىۋىدىم، شۇنى ئېيتىپ بېرەي. تەخسىرلىرىم، ئاڭلاپ بېقىشسىلا.

سورۇن ئەھلى جىم بولۇشتى. قىدىرخان يەركەندىي مۇقامنى باشلىدى:

قايسى گۈلشەننىڭ يۈزۈڭدەك بىر گۈلى رەئناسى بار،
قايسى گۈلنىڭ بىر مېنىڭدەك بۇلبۇلى شەيداسى بار.

ھۆرى بىرلە جەننەتۇل مەئۋانى كۆڭلۈم نەيلەسۇن،
يارنىڭ كويىدا يۈزمىڭ جەننەتۇل مەئۋاسى بار.

شېئىرغا ھەۋەس

مىرزا مەھمۇد ئامانىسانى خانلىق مەدرىسەنىڭ ئالىي نەسەبلىك ئائىلىلەرنىڭ پەرزەنتلىرى تەربىيەلىنىدىغان دەرسخانىسىغا ئاپىرىپ بەردى. يېڭى مۇھىت ــ مەكتەپ ۋە مەكتەپتىكى ساۋاقداشلىرى ئامانىسانى تېزلا ئۆزىگە جەلپ قىلىۋالدى.

ئوتقاشتەك گىلەم سېلىنغان بۇ يوغان دەرسخانىغا ئۈزۈنسىغا يەتتە قاتار، ھەربىر قاتارغا ئون داندىن قىلىپ بىر كىشىلىكتىن كىچىك شىرەنىڭ بىقىنىغا رەئىل[1] قويۇلغان بولۇپ، ئوقۇغۇچىلار شىرەنىڭ تۈۋىگە قاتلاپ سېلىپ قويۇلغان كىمخاب كۆرپىلەرنىڭ ئۈستىدە باداشقان قۇرۇپ ئولتۇرۇپ دەرس ئاڭلايتتى. گەرچە ئامانىسا ساۋاقداشلىرىنىڭ

[1] رەئىل ــ كىتاب قويۇپ ئوقۇيدىغان كىچىك كىتابدان.

ئەڭ كىچىكى بولسىمۇ، ھېساب ئىلمى، گىرامماتىكا قاتارلىق دەرسلەرنى تېزلا ئۆگىنىپ ساۋاقداشلىرىغا يېتىشىۋالدى.

مەكتەپتە ھەر خىل پەنلەرگە ئائىت دەرسلەر ئۆتۈلەتتى. ئاماننىسا شېئىرىيەت بىلەن مۇزىكا دەرسىگە بەكرەك قىزىقاتتى. ئۇستازى يادلاشنى ۋەزىپە قىلىپ بەرگەن شېئىرلاردىن تاشقىرى يەنە بىرمۇنچە شېئىرلارنى يادلىۋالاتتى ـ دە، يادلىغان شېئىرلارنى ساۋاقداشلىرىغا ئوقۇپ بېرەتتى.

ئاماننىسانىڭ يېشىغا ماس كەلمىگەن ھالدا نۇرغۇن شېئىرلارنى ياد ئوقۇشى، قالۇن، تەمبۇر، دۇتار، ساتار قاتارلىق سازلارنى قولىغا ئېلىپ، ئاددىي ئاھاڭلارغا خېلىلا يۇقىرى سەۋىيەدە چالالىشى ئۇستازىنىمۇ ھەم ساۋاقداشلىرىنىمۇ ھەيران قالدۇراتتى.

شۇ سەۋەبلىك ئۇستازىمۇ، ساۋاقداشلىرىمۇ ئۇنى ئالاھىدە ھۆرمەتلەيتتى. ئاماننىسا خۇش خەت دەرسىگىمۇ ئالاھىدە قىزىقاتتى. ئۇ مەكتەپكە كىرىپ ئالتە ئاي ئۆتكەندە ئۇيغۇر ھۆسنىخەت شەكلىنىڭ ئون نەچچە خىل نۇسخىسىنىڭ ھەممىسىنى پۈختا ئىگىلىۋالدى. يازغان خۇش خەتلىرىنىڭ چىرايلىق ـ نەپىسلىكى، ئىملالىرىنىڭ توغرىلىقى جەھەتتە ساۋاقداشلىرىنىڭ ئەڭ ئالدى ھېسابلىناتتى.

ئائىلىدە دادىسى مىرزا مەھمۇدتىن خېلىلا يۇرۇشلۇك تەربىيە ئالغان ئاماننىساغا مەكتەپتە ئۇستازلىرى ئايرىم دەرس ئۆتۈشكە مەجبۇر بولۇپ قالغانىدى. چۈنكى، ئاماننىسا ساۋاقداشلىرىدىن خېلىلا ئىلگىرىلەپ كەتكەنىدى. ساۋاقداشلىرى دەرسخانىنى بېشىغا كىيىپ ئاددىي دەرسلەرنى يادلاشقا چۈشكەندە، ئاماننىسا دەرسخانىدىن غىپپىدە يېنىپ چىقاتتى ـ دە، مەدرىسە بېغىنىڭ خالىي يېرىگە بېرىۋېلىپ «گۈلىستان»، «قۇتادغۇبىلىك» قاتارلىق كىتابلارنى، لۇتفىي، نەۋايى قاتارلىق مەشھۇر شائىرلارنىڭ شېئىرىي دىۋانلىرىنى ئوقۇيتتى ۋە شۇنىڭ تەسىرىدە شېئىر يېزىشقا كىرىشەتتى. ئەمما، ئۇ يازغان شېئىرلىرىنى

ئۇستازلىرىدىن، ساۋاقداشلىرىدىن، ھەتتا ئاتا ـ ئانىسىدىنمۇ خۇپيانە تۇتاتتى...

شېئىر ھەۋىسى ئامانىنسانى تولىمۇ خىيالچان قىلىپ قويدى. ئۇ گاھى مەدرىسە باغچىسىنىڭ خىلۋەتگاھىدا، گاھى ئۆز قورۇسىنىڭ چاقماقنغىنا بېغىدا سائەت ـ سائەتلەپ تەپەككۇر دۇنياسىغا ئەسىر بولسا، گاھى ھۇجرىسىغا بېكىنىۋېلىپ ئاشۇ بالىلىق تەپەككۇرلىرىنى، بالىلارچە ساددا ھېس ـ تۇيغۇلىرىنى قەغەز يۈزىگە چۈشۈرۈشكە تىرىشاتتى. ئانىسى گۈلجەمىلە ئاغچا قىزىنىڭ ئۆزىنى ئۇنتۇغان ھالدا ئۆگىنىشكە بېرىلىپ كەتكىنىنى كۆرگەنده، مۇشتۇمدەك قىزىنىڭ تەڭتۈشلىرىغا ئوخشاش قورچاق ئويناشقا ھەۋەس قىلماي، كىتاب ئوقۇشقا بېرىلگىنىدىن تۇرۇپ خۇشاللىناتتى، تۇرۇپ قىزىنىڭ زىيادە چارچاپ كېتىپ ئاغرىپ يېتىپ قېلىشىدىن ئەنسىرەيتتى.

بىر كۈنى گۈلجەمىلە ئاغچا ئامانىنسانىڭ ھۇجرىسىغا كىرىپ كەلدى. بېرىلىپ شېئىر يېزىۋاتقان ئامانىنسا ئانىسىنى كۆرۈپ، سىياھى قۇرۇمىغان قەغەزنى ئالدىراپ ـ تېنەپ يوشۇرۇشقا تۇتۇندى.

ـــ بىرئاز ھاردۇق ئېلىۋېلىڭ، قىزىم، ـــ دېدى ئانا قىزىغا كۆيۈنۈش نەزىرى بىلەن قاراپ، ـــ خانىش بىر قانچە مىرزا، ئەمىرلەرنىڭ ئاغچىلىرىنى ھەرەمگە چاپىغا تەكلىپ قىپتۇ، مەن بىلەن بىللە بارامسىز، قىزىم؟

ـــ سىلى بېرىپ كەلسىلە، ئانىجان، ـــ دېدى ئامانىنسا شېئىرىي ئىلھامىنى قەغەز يۈزىگە چۈشۈرۈشكە ئالدىراپ.

ـــ بارغان بولسىڭىز مەلىكە ـ خانزادىلەر بىلەن ئويناپ كۆڭلىڭىز ئېچىلىپ قالاتتى، ـــ دېدى ئانا يەنە دەۋەت قىلىپ.

ـــ ئۇ مەلىكە ـ خانزادىلەر بىلەن كۈندە مەكتەپتە ئويناپ زېرىكىپ كەتتىم، بارغۇم يوق، ئانىجان، ـــ دېدى ئامانىنسا ئانىسىنىڭ تەكلىپىنى ئەدەپ بىلەن رەت قىلىپ، ـــ ئۇستازىم بەرگەن ساۋاقنى تەكرار قىلىۋالمىسام بولمايدۇ.

ـــ ئەكېلىڭا ساۋاقلىرىڭىزنى، مەن بىر كۆرۈپ باقاي، ـــ دېدى گۈلجەمىلە ئاغىچا.

ـــ تېخى تولۇق كۆچۈرۈپ بولالمىدىم، ـــ دېدى ئامانىنسا ئىزتىراپقا چۈشۈپ، ـــ پۈتكەندە ھەممىسىنى بىراقلا كۆرسىتەي، ئانىجان.

ئانا قىزىنى ئانچە مەجبۇرلاپ كەتمىدى.

ئامانىنسا يازغان شېئىرلىرىدىن ئانچە قانائەت ھاسىل قىلمىغاچقا ئانىسىغا كۆرسىتىشنى خالىمايۋاتاتتى.

دەسلەپتە ئامانىنسا يازغان شېئىرلىرىنى دادىسىغا كۆرسىتىپ پىكرىنى ئېلىپ بېقىشنى ئويلىغان بولسىمۇ، يازمىلىرىنىڭ دادىسىغا يارىمای كۆلكىگە قېلىشىدىن ئەنسىرەپ كۆرسىتىشكە جۈرئەت قىلالمىغاندى، كېيىنچە قايتا ـ قايتا ئويلىنىپ بىر مەزگىل خۇپيانە ئىجادىيەت قىلىشنى كۆڭلىگە پۈكتى.

«نەفسە»

بىرنەچچە يىللىق مەكتەپ ھاياتى ۋە دادىسى مىرزا مەھمۇدنىڭ قاتتىق تەلەپ قويۇشى نەتىجىسىدە ئامانىنسا مەنتىق، پەلسەپە، ھېساب ئىلمى، ئىلاھىيەت، تارىخ قاتارلىق پەنلەرنى چوڭقۇر ئۆگەنگەندىن سىرت، ھۆسنىخەت، شېئىرىيەت ۋە مۇزىكىنى خېلىلا پۇختا، سىستېمىلىق ئۆگەندى. ئۇ يازغان شېئىرلىرىنى تاللاپ، ئۆزىگە يارىغانلىرىنى ئايرىم كۆچۈردى. يارىمىغانلىرىنى كۆيدۈرۈۋەتتى. شېئىرغا بولغان قايناق ھەۋىسى ئۇنى توختىماي شېئىر يېزىشقا دەۋەت قىلاتتى. ئۇ گاھى كۈنلىرى شېئىر يېزىپ چارچاپ كەتكەندە شىرەگە بېشىنى قويۇپلا ئۇخلاپ قالاتتى.

بىر كۈنى قەدىرخان ئۇستاز بىلەن بىللە ئۆيگە كەلگەن مىرزا مەھمۇد پېشايۋان ئاستىدىكى سۇپىدا شىرەگە بېشىنى قويۇپ ئۇخلاۋاتقان ئامانىنسانى كۆرۈپ ئويغىتىۋەتمەسلىك ئۈچۈن ئاستا كۆتۈرۈپ، ھۇجرىسىغا ئەكىرىپ ياتقۇزۇپ قويماقچى

بولۇۋىدى، قىدىرخان ئۇستاز شەرەت قىلىپ توختىتىۋالدى.

ــ قىزچاقنىڭ ئارامىنى بۇزمايلى، ــ دېدى قىدىرخان ئۇستاز ئاستا پىچىرلاپ، ــ بىرەدەم ئۇخلىۋالسۇن.

شۇ ئەسنادا قىدىرخان ئۇستازنىڭ نەزىرى شىرە ئۇستىدىكى سىياھدانغا باستۇرۇپ قويۇلغان ئىككى ژاراق قەغەزگە يېزىلغان شېئىرغا چۈشتى. قىدىرخان ئۇستاز قىزىقىپ قەغەزنى قولىغا ئالدى ـ دە، ئىچىدە ئوقۇشقا باشلىدى. شېئىرنى ئوقۇغانسېرى قىدىرخان ئۇستازنىڭ چېھرىدە مەمنۇنلۇق، ھاياجانلىنىش ئىپادىلىرى پەيدا بولدى ۋە ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي ئۇنلۈك توۋلاپ سالدى:

ــ باركاللا ! قىزىمىز ئەسلىدە بىر شائىرە بولۇپ يېتىشىۋېتىپتۇ ئەمەسمۇ، مەلاۋنە.

مىرزا مەھمۇد قىدىرخان ئۇستازنىڭ بۇ سۆزىنى چۈشەنمەي گاڭگىراش ئىلكىدە جاۋاب بەردى:

ــ يوقسۇ، ئۇستاز، بۇ قىزىمنىڭ شېئىرى ئەمەس. ئادەتتە ئۇ ئۆزى ياخشى كۆرىدىغان شېئىرلارنى قايتا كۆچۈرۈپ يېزىشقا ئامراق. بەلكىم باشقا شائىرلارنىڭ شېئىرى بولسا كېرەك.

ــ يېڭىلىشتىڭىز، مەۋلانە، ــ دېدى قىدىرخان ئۇستاز مىرزا مەھمۇدنىڭ سۆزىنى رەت قىلىپ، شېئىر يېزىلغان ئىككى پارچە قەغەزنى ئۇزارتىپ تۇرۇپ، ــ مانا ئۆزىڭىز كۆرۈپ بېقىڭ. غەزەلنىڭ ئاخىرقى مىسراسىدىكى «ئامانىنا» سۆزى قىزىمنىڭ ئەركىلەتمە ئىسمى بولماي نېمە؟ تاكى ھازىرغىچە ئامانىنا ئىسىملىك شائىرنىڭ شېئىرىنى ئۇچراتقانمۇ سىز؟

مىرزا مەھمۇد تەئەججۈپ ئىلكىدە شېئىرنى ئوقۇشقا باشلىدى ۋە چىرايىدا بارا ـ بارا ئىشىنىش، قايىللىق تۇيغۇلىرى ئەكس ئەتتى.

ــ گەرچە بۇ غەزەللەر ئاددىي يېزىلغاندەك، كەڭ مەزمۇن، چوڭقۇر مەنە ئىپادىلەنمىگەندەك تۇرسىمۇ، لېكىن بىر خىل يېڭىچە پىكىر، يېڭىچە تەپەككۇر، سادىدا، يېڭىچە ھېسسىيات

ئۇرغۇپ تۇرىدۇ، ــ قىدىرخان ئۇستاز ئاق ئارىلىغان ساقاللىرىنى تۇتاملاپ تۇرۇپ سۆزىنى داۋام قىلدى، ــ خۇش بولۇڭ، مەۋلانە، گەرچە ياراتقان ئىگەم سىزدىن ئوغۇل پەرزەنت ئايىغان بولسىمۇ، لېكىن ئەر ھىممەتلىك بىر قىز ئاتا قىپتۇ. قىزىمىز شېئىر يېزىشنى مۇشۇ يوسۇندا داۋاملاشتۇرۇۋېرىدىغان بولسا، پات يېقىندا كاتتا بىر كامالەت ئىگىسى، شائىرە بولۇپ يېتىشىپ چىقىشىدا گەپ يوق.

ئۇلارنىڭ ھەممىنى ئۇنتۇغان ھالدا ئۇنلۇك ئاۋازدا سۆزلىشىشى ئامانىنسانى ئۇيقۇدىن ئويغاتتى. ئۇ كۆزىنى ئېچىپلا دادىسى بىلەن قىدىرخان ئۇستازنى كۆرۈپ دەس ئورنىدىن تۇردى ـ دە، ئىككى قولىنى كۆكسىگە ئېلىپ تۇرۇپ سالام بەردى ۋە بايا يازغان شېئىرلىرىنىڭ قىدىرخان ئۇستازنىڭ قولىدا تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، ئوڭايسىز بىر خىل تۇيغۇدا قىزىرىپ كەتتى.

ــ شېئىر يېزىۋاتقىنىڭىزدىن ئەجەب مەن خەۋەرسىز قاپتىمەنغۇ، قىزىم؟ ــ دېدى مىرزا مەھمۇد ھەم سۆيۈنۈش، ھەم رەنجىش ئارىلاش تەرزدە.

ئامانىنسا نېمەدەپ جاۋاب بېرىشنى بىلەلمەي بېشىنى ئەگدى.

ــ ئەيىبلەش ھاجەتسىز، مەۋلانە، ــ دېدى قىدىرخان ئۇستاز ئامانىنساغا سۆيۈنۈش تۇيغۇسىدا قاراپ، ــ بۇمۇ قىزىمىزنىڭ پەزىلىتى. ئارىمىزدا قاملاشسا ـ قاملاشمىسا بىرقانچە پارچە قەسىدە يېزىپ قويۇپ، يازغانلىرىنى خان ئالىيلىرىدىن تارتىپ ئالدىغا ئۇچرىغانلىقى كىشىلەرگە كۆرسىتىپ، ئوقۇپ بېرىپ، شائىرلىق دەۋاسى قىلىدىغان داغۋاز، مەمەدان شائىرلىرىمىز ئاز ئەمەس. قىزىمىز يازمىلىرىنى پىنھان تۇتۇپ قەلىمىنى پىشۇرۇۋاتقان ئوخشايدۇ. يەنە يازغانلىرىڭىز بارمۇ، قىزىم؟

ئامانىنسا تەمتىرەپ قالدى.

ــ ئۇستازنى ساقلاتماڭ، قىزىم، ــ دېدى مىرزا مەھمۇد

ئامانىسانى ئالدىرىتىپ.

ئامانىسا قاراپ تۇرۇۋېرىشتىن ئۈيالدى ـ دە، نائىلاج ھۇجرىسىغا كىرىپ، ئىلگىرى يېزىپ چىرايلىق كۆچۈرۈپ قويغان شېئىرلىرىنى ئېلىپ چىقىپ، قىدىرخان ئۇستازغا ئەدەپ بىلەن تەڭلىدى:

ــ يازغانلىرىم قاملاشمىغان بولسا، ئۇستازىم زاڭلىق قىلمىغاي.

قىدىرخان ئۇستاز ئامانىسانىڭ قولىدىن شېئىرلارنى ئېلىپ ئۆرە تۇرغان پېتى تېز ـ تېز كۆز يۈگۈرتۈشكە باشلىدى. ئارىنى ئېغىر سۈكۈنات باستى. مىرزا مەھمۇد قىدىرخان ئۇستازنىڭ قولىدىكى بىر تۇتام قەغەزگە قاراپ، شۇنچىۋالا شېئىرلارنى مۇشتۇمدەك قىزىنىڭ يازغانلىقىغا ئىشەنچ قىلالمايۋاتقىنىنى تۇيغۇدا ئىزتىراپلىق خىياللارغا ئەسىر بولغانىدى.

تۇيۇقسىز يۈز بەرگەن بۇ تاسادىپىيلىقتىن تەمتىرەپ قالغان ئامانىسا بولسا، شېئىرلىرىغا قىدىرخان ئۇستازنىڭ قانداق باھا بېرىدىغانلىقىنى بىلەلمەي ھودۇقاتتى، يۈرىكى كۆكرىكىگە پەپىسىدىن چىقىپ كەتمەكچى بولغاندەك ئارامسىز دۈپۈلدەيتتى.

ــ پاساھەت، چىن پاساھەت! ــ دېدى قىدىرخان ئۇستاز ئارىدىكى سۈكۈناتنى بۇزۇپ ھاياجان بىلەن سۆزلەپ، ــ سۆز دېرىزىسى نەپىس نەزم پەردىلىرى بىلەن بېزىلىپتۇ، شۇڭا مۇقەررەركىم، ئېغىزدىن ئىبارەت ياقۇت ساندۇقچىدىكى ئوتتۇز ئىككى دانە چىش گۆھىرىدىن تۆت دانىسى كەم بولسا، ئۇل چاغدا كېلىشكەن جامالىغا قۇسۇر، سۆزگە كەمتۈكلۈك يېتىدۇ، ئەمما قىزىمىزنىڭ بۇ نەزمىلىرىدە بولسا ئاشۇ ئوتتۇز ئىككى تال گۆھەرچىدىن تۆت دانىسى ئەمەس، بىر دانىسىمۇ كەم قالماپتۇ. بەلكى قىزىمىزنىڭ سېپىتا، نازۇك قامىتىگە ئوخشاش قۇسۇرسىز يېزىلىپتۇ. باركاللا، قىزىم، ئەزىز قەلىمكەش تېخىمۇ كامالەت تاپقاي.

قىدىرخان ئۇستازنىڭ باھاسىنى ئاڭلاپ، ئامانىسا نازۇك

قەددىنى بېسىۋالغان ئېغىر بىر يۈكتىن قۇتۇلغاندەك يەڭگىل بىر نەپەس ئالدى. مىرزا مەھمۇدنىڭ ۋۇجۇدىنى بولسا پەرزەنتىدىن سۆيۈنگەن ئاتىلاردا بولمىدىغان پەخىرلىك تۇيغۇ ئەسىر قىلدى.

— ئەمما، — دېدى قىدىرخان ئۇستاز بىرئاز ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن ئامانىساغا قاراپ، — نەزمىلەرنىڭ ئاخىرقى مىسراسىغا ئېلىنغان «ئامانىا» سۆزى بىرئاز چۈشمىگەندەك تۇيغۇ بېرىدىكەن. بىلمىدىم، قىزىمىز تەخەللۇس قويۇشنى ئويلاشمىدىمىكىن؟

— ئۇستازنىڭ تەربىيەسىدە قولۇمغا قەلەم ئېلىپ ئانچە ـ مۇنچە نەزم يېزىپ باققان بولسامۇ، — دېدى ئامانىسا بېشىنى تۆۋەنگە ئېگىپ تۇرۇپ، — ئەمما يازغانلىرىم تەلەپتىن تولىمۇ يىراق. شۇڭا سەۋەبتىن تەخەللۇس قويۇشنى ئويلىشىپ باقمىدىم.

ئامانىسانىڭ كەمتەرلىك بىلەن بەرگەن جاۋابى مىرزا مەھمۇدنى تولىمۇ سۆيۈندۈرۈۋەتتى. شۇ تاپتا دادىنىڭ كۆز ئالدىدا چېچىنى قىرىق بىر تال قىلىپ ئۇششاق ئۆرۈۋۈلغان، تېخىچىلا بالىلىق خۇي، خەقىشىلىرىدىن قالمىغان ئۆسمۈر — ئۆز قىزى تۇرمىغان بولسا، بۇ سۆزلەرنى كىچىككىنە بىر قىزنىڭ ئاغزىدىن چىقتى دېسە زىنھار ئىشەنمىگەن بولاتتى.

— مۇمكىن بولسا، — دېدى مىرزا مەھمۇد قىدىرخان ئۇستازغا ئىلتىجا قىلىپ، — قىزىمىزنىڭ ئىسمىنىمۇ ئۆزلىرى تاللاپ بەرگەندىلە، تەخەللۇسىنىمۇ ھېلىھەم ئۇستاز تاللاپ بەرگەن بولسا.

— مەۋلانەمنىڭ تەلىپى شۇڭا بولسا، قېنى مەن ئويلىنىپ باقاي.

قىدىرخان ئۇستاز ساقلىنى تۇتاملاپ، كۆزىنى يېرىم يۇمغان ھالدا بىردەم خىيال سۈردى ـ دە، ئاندىن ئامانىسانىڭ شېئىرلىرىغا يەنە بىر قۇر كۆز يۈگۈرتۈپ چىققاندىن كېيىن بېشىنى كۆتۈردى:

ـــ بايا كۆڭلۈمدىن كەچكىنىنى دەپ باقاي ئەمىسە، مېنىڭچە، قىزىمىزنىڭ نازۇك تەبىئىتى، سىپتا خاراكتېرى، نەزىلىرىدىكى نەپىس سۆز، پىكىرلىرىگە ماس كېلىدىغان «نەپەسە» سۆزىنى تەخەللۇس قىلىپ تاللىساق، قانداق بولۇر؟

ـــ ئارى، ـــ دېدى مىرزا مەھمۇد قوشۇلىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ، ـــ نەپىس (نەپەس) دېمەكلىك ـــ نازۇك، گۈزەل، نازاكەتلىك، سىپتا، جۈلالىق... دېمەكلىكتۇر. بۇ قىزلارغا خويمۇ ماس كېلىدىغان سۈپەتتۇر. ئۇستازغا رەھمەت ئېيتىڭ، قىزىم.

ـــ رەھمەت، ئۇستاز، ـــ دېدى ئامانىسا ئىككى قولىنى كۆكسىگە ئېلىپ تەۋازۇ بىلەن.

ـــ بۇگۈن بۇل دەرگاھقا كېلىپ تولىمۇ ساۋابلىق بىر ئىشقا شاھىت بولدۇم. قىزىمىزنىڭ ئەزىز تەخەللۇسى نەپەسە بولغاي، قەلەمى كۈندىن ـ كۈنگە كامالەت تاپقاي، ئامىن!

قەدىرخان ئۇستاز بىلەن تەڭ مىرزا مەھمۇد بىلەن ئامانىسامۇ دۇئاغا قول كۆتۈرۈپ يۈزلىرىنى سىيپاشتى.

شۇ كۈنلا ئامانىسا ئىلگىرى يازغان بارلىق غەزەللىرىنىڭ ئاخىرقى مىسراسىدىكى «ئامانىسا» سۆزىنى «نەپەسە» گە ئۆزگەرتتى ۋە كېيىن يازغان غەزەللىرىنىڭ ھەممىسىگە «نەپەسە» تەخەللۇسىنى قوللاندى، ئۆمرىنىڭ ئاخىرىدا تۈزگەن شېئىرلار توپلىمىغىمۇ «دىۋانى نەپەسە» دەپ ئىسىم قويدى.

پىتنە ـ پاسات

مىلادىيە 1533 ـ يىلى قوغۇن پىششىقى.

بۇگۈن ئاستانە رەستىلىرىدىكى قاينام ـ تاشقىنلىق ھايات مەنزىرىسىگە يات ھالدا ئوردا ئىچى خۇددى ئۆلۈم ۋەھىمىسى قاپلىغاندەك ئاجايىپ مۇدھىش بىر سۈكۈناتقا چۆمگەنىدى.

ھەشەمەتلىك شاھىنشىن[1]نىڭ شۇنچە سالقىنلىقىغا قارىماي

① شاھىنشىن ـــ خان دۆلەت ئىشلىرىنى بېجىرىدىغان جاي.

بۇ يەرگە جەم بولغان غوجا شاھ مۇھەممەد، قىدىرخان يەركەندىي، سېيىت مۇھەممەد مىرزا، ئايازبېك قۇشچى، مىرزا ئەلى تاغايى، غازى ھېببۇللا سەردار، سېيىت ئەلى تاغايى، مىرزا مۇھەممەد يار ئاخۇن، مەۋلانە يۈسۈپ قەشقەرىي، مىرزا مەھمۇد قاتارلىق قەلەمدار ـ ئەلەمدار، ۋەزىر ـ ۋۇزرا، ئەمىرۇ ئەمراھلار چەپ ـ چەپ تەرلىشىپ كەتكەندى. شاھنىشىن شۇقەدەر تىمتاسلىققا چۆمگەنىدىكى، شاھنىشىننىڭ ئوتتۇرىسىغا جايلاشقان قاشتاش كۆلچەكنىڭ مەركىزىدىكى ئەتىرگۈل شەكىللىك فونتاندىن ئېتىلىپ چىقىۋاتقان سۇنىڭ رېتىملىق شىرىلدىغان ئاۋازىدىن بۆلەك ھېچقانداق ئاۋاز ئاڭلانمايتتى. شاھنىشىننىڭ تۆر تەرىپىدىكى ئوتقاشتەك گىلەم بىلەن بېزەلگەن توققۇز پايلىق شاھى سۇپىنىڭ ئۈستىدىكى ئالماس ـ ياقۇتلاردىن كۆز قويۇلغان ئالتۇن قۇببىلىك ھەشەمەتلىك تەخت قۇپقۇرۇق ئىدى. تەختنىڭ تۆۋەن تەرىپىدىكى ئىككى قاتار قىلىپ قويۇلغان كۈرسىلاردا ۋەزىرلەر ئۆزلىرىنىڭ ئەمەل دەرىجىسى بويىچە جاي ئېلىشىپ ئولتۇرۇشقانىدى. شاھنىشىنغا جىددىي كېڭەشكە چاقىرتىلغان ئەمىرلەر بىر ـ بىرلەپ كېلىشكىنىچە، نېمە ۋەجىدىن چاقىرتىلغانلىقلىرىنى، قانداق كېڭەش بولىدىغانلىقىنى بىلىشمەي بىر ـ بىرىگە خۇدۇكسىرەپ قاراشقىنىچە ئېسەنلىك سورىشاتتى، قىدىرخان يەركەندىنىڭ قېشىدا، سەپەردىن ھازىرلا كەلگەن ئىسكەتتە جەڭ كىيىمى بىلەنلا ئولتۇرغان سېيىت مۇھەممەد مىرزىنىڭ قايغۇلۇق چىرايىغا، ئۆسۈپ چاڭگىلىشىپ كەتكەن ساقال ـ بۇرۇتلىرىغا، قىزىرىپ ـ ئىششىپ كەتكەن كۆزلىرىگە قاراپ بىرەر كېلىشمەسلىك بولغانلىقىنى پەملىشەتتى. شۇ دەقىقىدە چوڭ بىر شۇم خەۋەرنى كۆڭلى تۇيغان بۇ ئەمىرلەرنىڭ نېمە ئىش بولغانلىقىنى تېزرەك بىلگۈسى كېلىپ ئىچى تىتىلدىماقتا ئىدى. غوجا شاھ مۇھەممەد بىلەن قىدىرخان يەركەندىي كېلىشكە تېگىشلىك ئەمىرلەرنىڭ تولۇق يىغىلىپ بولغانلىقىنى كۆرۈپ، سېيىت مۇھەممەد مىرزىغا «قېنى

سۆزلەڭ» دېگەن مەنىدە قاراشتى.

ــ جانابىي ئەمىرلەر، ــ دېدى سېيىت مۇھەممەت مىرزا تىترەڭگۈ ئاۋاز بىلەن تىمتاسلىقنى بۇزۇپ، ــ ھەممىلىرىگە مەلۇم بولغايكى، ئۇلۇغ سۇلتانىمىز سەئىدخان ئالىيلىرى بۇ قېتىمقى تىبەت يۈرۈشىدە تاغدا تۇتەك ئېلىپ كېتىپ قازا قىلدى...

سېيىت مۇھەممەد مىرزا گېپىنىڭ ئاخىرىنى داۋاملاشتۇرالماي ھۆڭرەپ يىغلىۋەتتى. تۇيۇقسىز ئېيتىلغان بۇ شۇم خەۋەر ئولتۇرغان بارلىق ئەمىرلەرگە خۇددى ئوچۇق ئاسماندا چاقماق چېقىلغاندەك تەسىر قىلدى. ئۇلار بىرنەچچە دەقىقە قۇلاقلىرىغا ئىشەنمەي تۇرۇپ قېلىشتى ـ دە، ئارقىدىنلا سېيىت مۇھەممەد مىرزىغا ئەگىشىپ ھازا ئېچىشتى. شاھنشىنىڭ ئالتۇن سۈيىدە ھەل بېرىلگەن نەقىشلىك تورۇسلىرى يىغا كەلكۈنىدىن تىترەپ كەتتى. ئەمىرلەر كىم ـ كىمگە تەسەللى بېرىشنى بىلەلمەي ھازا ئېچىشىپ يىغلاشماقتا ئىدى.

ــ قازاغا رىزا، بالاغا سەۋر، سەۋر قىلىشسىلا، ئەمىرلەر، جەننەت ماكان سۇلتانىمىزنىڭ مۇبارەك روھى قورۇنۇپ قالمىسۇن، ــ دېدى قىدىرخان ئۇستاز كۆز ياشلىرىنى شايى ياغلىق بىلەن سۈرتۈپ تۇرۇپ ئۆكسۈشلىرىنى باسالمىغان ھالدا.

ئەمىرلەر يىغىدىن ئاستا ـ ئاستا توختاشتى، شۇنداقتىمۇ ئۇ يەر ـ بۇيەردىن خىتىلدىغان، مىشىلدىغان ئاۋازلار ئاڭلىنىپ تۇراتتى.

سۇلتان سەئىدخان بۇنىڭدىن بىر ئاي ئىلگىرى بۇيۇك سەئىدىيە سۇلتانلىقىغا ئىتائەت قىلىشتىن باش تارتقان تىبەت ئېلىگە جازا يۈرۈشى قىلىپ، ئۇلارنى قايتىدىن ئىتائەتكە كىرگۈزۈش ئۈچۈن خانلىق ئىشلىرىنى قىدىرخان يەركەندىي بىلەن غوجا شاھ مۇھەممەدكە تاپشۇرۇپ مىرزاھەيدەر كۆرەگانى، سېيىت مۇھەممەد مىرزا قاتارلىق ھەربىي سەركەردىلەرنىڭ

ھەمراھلىقىدا تۇمەن مىڭ كىشىلىك قوشۇن تارتقانىدى. تېخى تىبەت لەشكەرلىرى بىلەن ئۇچراشماي تۇرۇپلا ناچار تاغ ھاۋاسىدا تۇتەك ئېلىپ كېتىپ نۇرغۇن لەشكەرلەر، سەركەردە ـ سەرۋازلار قىرىلىپ كەتتى. شۇلارنىڭ ئارىسىدا سۇلتان سەئىدخانمۇ قازا قىلغانىدى.

سۇلتان سەئىدخان قازا قىلغاندىن كېيىن، قوشۇننى تېزلىك بىلەن چېكىنىدۇرگەن ئەمىرلەشكەر مىرزا ھەيدەر كۆرەگانى ئۆزى بىر قىسىم لەشكەرلەر بىلەن بۇيرۇق كۈتۈپ تۇرۇپ تۇرىدىغان، ئەمىرلەشكەر ئورۇنباسارى سېيىت مۇھەممەد مىرزا بىر بۆلەك لەشكەرلەر بىلەن سۇلتاننىڭ جەستىنى ئېلىپ ئاستانگە قايتىپ كېلىدىغان، تىبەت ئۇرۇشىنى داۋاملاشتۇرۇش ـ داۋاملاشتۇرماسلىقنى ئوردىنىڭ پەرمانىغا قاراپ بېكىتىدىغان بولۇپ كېلىشتى. سېيىت مۇھەممەد مىرزا بولسا ئوردىنى ئالدىن خەۋەرلەندۇرۇش ئۈچۈن كېچە ـ كۈندۈز توختىماي يول يۈرۈپ ئالدىن يېتىپ كەلگەنىدى.

ـــ ئۇلۇغ سۇلتانىمىزنىڭ روھى جەننەتتە بولغاي، ـــ دېدى قىدىرخان ئۈستاز سورۇن ئەھلىگە قاراپ، ـــ جانابىي ئەمىرلەرنى شاھىنشىنغا چاقىرتىشىمىزدىكى مۇددىئا شۇكى: بىرىنچىدىن، سۇلتانىمىزنىڭ مۇسىبەت خەۋىرىنى يەتكۈزۈش؛ ئىككىنچىدىن، ئاخىرەتلىكىنىڭ تەييارلىقىنى قىلىش؛ ئۈچىنچىدىن، مەرھۇم سۇلتانىمىزنىڭ ھايات ۋاقىتىدىكى ۋەسىيىتىگە بىنائەن دەرھال ئاقسۇغا خەۋەر ئەۋەتىپ شاھزادە ئابدۇرېشىدخان ئالىيلىرىنى چاقىرتىپ كېلىپ تەختتە ئولتۇرغۇزۇشتۇر.

ئەمىرلەر «ئارى»، «ئارى» دېيىشكىنىچە جىمجىت ئولتۇرۇشاتتى.

ـــ ھازىردىن باشلاپ ئاستانىنىڭ مۇھاپىزىتى كۈچەيتىلىپ شەھەر سېپىلىدىكى قاراۋۇللار كۆپەيتىلگەي، ـــ دېدى ۋەزىر غوجا شاھ مۇھەممەد سۆز ئېلىپ، ـــ شەھەر كوچىلىرىنى

كېچىلىك چارلاش قېتىم سانى ئاشۇرۇلغاي، ئاۋامنى ۋەسۋەسىگە سالمىغان، ئەل ئارىسىغا پىتنە ـ پاسات تېرىمىغان سۆز ـ ھەرىكەتلەرنىڭ ئالدى ئېلىنغاي. يۇقىرىقى ئىشلارغا مەسئۇل ھەرقايسى ئەمىرلەر بۇ ئىشنى خان پەرمانى بىلىپ ئىجرا قىلغاي.

ـــ ھازىرلا ئاقسۇ نائىبى شاھزادە ئابدۇرېشىدخانغا نامە يېزىپ دەرھال ماڭدۇرۇلغاي. شاھزادە ئاستانىگە يېتىپ كېلىپ تەختتە ئولتۇرۇپ بولغۇچە مەرھۇم سۇلتانىمىزنىڭ مۇسىبەت خەۋىرى رەئىيەتتىن پىنھان تۇتۇلغاي، ـــ دېدى قىدىرخان يەركەندي.

قىدىرخان يەركەندي بىلەن غوجا شاھ مۇھەممەد بارلىق چوڭ ـ كىچىك ئەمىرلەرگە مۇڭاپىق ۋەزنپە تاپشۇرۇپ بولغاندىن كېيىن، شاھىنشىندىن ئايرىلىشقا ئىجازەت بەردى.

سۇلتان سەئىدخانىنىڭ تۇيۇقسىز ئۆلۈمى كۆپ قىسىم ئەمىرلەرنى ئېغىر قايغۇغا سالغان بولسىمۇ، لېكىن بىر قىسىم ئەمىرلەرنى قالتىس خۇشال قىلىۋەتكەنىدى. ئۇلار ئوردىدىن چىقىپلا كېلىشىۋالغاندەكلا ئۇدۇل سېيىت ئەلى تاغايىنىڭ قەسىرىگە مەخپىي توپلاشتى. ئادەتتىمۇ ئۇلار پات ـ پات بۇ يەرگە جۇغلىشىپ پىتنە ـ پاسات، غەيۋەت ـ شىكايەتلىرى بىلەن قورساق بوشىتىپ، سۇلتان سەئىدخانىنىڭ ئەتىۋارلىشىغا، يۇقىرى، مۇھىم مەرتىۋىلەرگە ئېرىشەلمىگەنلىكىدىن ئاغرىنىشىپ ئۆزئارا دوست تارتىشاتتى. مانا ئەمدى سۇلتانىنىڭ ئۆلۈمى ئۇلارنىڭ قاراڭغۇ كۆڭلىنىڭ بىر يېرىدىكى ئاجىز ئۈمىد شامىنى پىلىلداتقان، پىتنە ـ پاسات تۇغمىنىنىڭ چۆرگۈلىشى ئۈچۈن سۇ باشلاپ كەلگەنىدى.

سېيىت ئەلى تاغايى قەسىرنىڭ خاس خانىسىغا توپلانغان بۇ ئەمىرلەر «خوش ـ خوش» ئېيتىشىپ، قوشلاپ سېلىنغان كىمخاب كۆرپىلەرنىڭ ئۈستىگە جايلىشىپ، سېيىت ئەلى تاغايىنى چۆرىدەپ ئولتۇرۇشقاندىن كېيىن، جانان چىنىدە سۇنۇلغان مۇزدەك شەربەتلەرنى ئىچىشىپ ئۇسۇزلۇقىنى

قاندۇرۇشتى ـ دە، خىزمەتكارلارنى سىرتقا چىقىرىۋېتىپ كۆڭۈللىرىگە پۈككەن ئارغامچا ـ توقۇناقلىرىنى ئاشكارىلاشتى.

ـــ سۇلتان ئالىيلىرىنى تۇتەك ئېلىپ كەتتى دېگىنى بىر باھانە.

ـــ ئارى، نېمىلا دېگەنبىلەن سۇلتان ھەزرەتلىرى ئاشۇ يېقىنلىرىنىڭ گېپىگە كىرىپ بۇ قېتىمقى يۇرۇشكە ماڭغان. ئاخىرىدا ئۆزىنىڭ بېشىغا چىقتى.

ـــ ئەلھەق، سېيىت ئەلى تاغايى ھەزرەتلىرىنىڭ مەسلىھەتىگە قۇلاق سالمىغانلىقى جازاسى بۇ.

ـــ ھەربىي يۇرۇشتىن توسقانلىقىمىز ئۈچۈن بىزنى قورقۇنچاق، سۇلتانلىقىمىزنىڭ سەلتەنەتى ئۈچۈن باش قاتۇرمايسىلەر، يەپ ـ ئىچىشنىلا بىلىسىلەر، دەپ ئەيىبلىگەنىدى.

ـــ بۇيۇك ئەمرلەشكەرمەن دەپ چوڭ سۆزلەپ، مەيدىسىنى كېرىپ يۈرىدىغان مىرزا ھەيدەر كۆرەگانمۇ ئاستانىگە قايتالماي قېلىپ قاپتۇغۇ ئەينا.

ـــ قورسىقىدا جىن بولمىسا قېلىپ قالاتتىمۇ، مىرزام؟

ـــ سېيىت مۇھەممەد مىرزىنىڭمۇ ھالىغا ۋاي، بايا سەپسالدىلىمىكىن، بەئەينى سۇغا چۈشۈپ كەتكەن مۇشۇكتەكلا بولۇپ قاپتۇ دېسىلە، تەخسىر.

ـــ قىدىرخان بىلەن غوجا شاھ مۇھەممەدمۇ ھەم شۇ.

ـــ بىز سۇلتانىنىڭ قوينىغا كىرىۋېلىپ، بۇرنىغا چۈلۈك ئۆتكۈزۈۋالغان بۇ ئەمرلەرنىڭ دەردىنى ئاز تارتمىدۇق، ـــ دېدى بايات بېرى باشقىلارنىڭ گېپىگە قۇلاق سېلىپ ئولتۇرغان سېيىت ئەلى تاغايى ئۆچكە ساقلىنى سىلاپ قويۇپ، ـــ ئەمدى تەقدىر ئىرادە بىز تەرەپكە ئوڭ كۆزى بىلەن قاراۋاتقان ئوخشايدۇ. قول قوۋۇشتۇرۇپ تۇرىۋەرسەك بولماس. مېنىڭچە، بىزنىڭمۇ ھازىرنىڭ ئۆزىدىلا بىر ھەربىكەت قىلمىقىمىز زۆرۈردۇر، ـــ سېيىت ئەلى تاغايى ئاغزىغا قاراپ تۇرغان

ئەمىرلەرگە بىر قۇر قارىۋېتىپ كۆڭلىدىكى پىلانىنى ئاشكارىلىدى، ــ شاھزادە ئابدۇرېشىدخان ئاستانىگە كېلىپ بولغۇچە، دەرھال بىر پارچە نامە پۈتۈپ، قىدىرخانلارنىڭ نامەسىدىن بۇرۇن شاھزادىنىڭ قولىغا تەگكۈزەيلى.

بۇ پىلاننى ئولتۇرغان ئەمىرلەر «ئەينى مۇددىئا» دېسە «ئەينى مۇددىئا» دېيىشىپ ماقۇللاشتى. شۇ هامانلا سىياھ، قەغەز، قەلەم كەلتۈرۈپ نامە پۈتۈلدى:

«جانابىي شاھزادە سۇلتان ئابدۇرېشىدخان ئالىيلىرىغا:

ئۇلۇغ ئاللادىن ئالتۇن بويلىرىغا ئېسەنلىك تىلەپ تۇرغۇچى ساداقەتمەن ئەمىرلىرىدىن يېتىپ مەلۇم بولغايكى، ئۇلۇغ سۇلتانىمىز ــ پەدەر بۇزرۇكلىرى سەئىدخان ئالىيلىرى تىبەت يۇرۇشىدە قازا قىپتۇ (مەرھۇمنىڭ روھى جەننەتتە بولغاي، ئامىن). خەۋەرنى بۇگۈن سېيىت مۇھەممەد مىرزا ئېلىپ كەلدى. بۇ شۇم خەۋەرنى ئاڭلاپ گويا ئاسماننى تۇمان باسقاندەك، قۇياش مەڭگۈگە پېتىپ كەتكەندەك بولدۇق. شۇ دەقىقىدە يۇرەك باغرىمىز پارە ـ پارىدۇر. ياقا يىرتىشىپ يىغلاشتۇق. شۇنداقتىمۇ، ئويلاپ كۆرسەك سۇلتانىمىزنىڭ قازاسىدا بىر شۇملۇقنىڭ بارلىقى كۆڭلىمىزگە ئايان بولدى. زەر ـ زىۋەرگىچە سۈرۈشتۈرۈشكە ئاجىزلىق قىلدۇق. ئەمەل ـ مەرتىۋىمىز كىچىكلىك قىلدى. پەممىزچە، قىدىرخان، غوجا شاھ مۇھەممەد، مىرزا ھەيدەر كۆرەگانى، سېيىت مۇھەممەد مىرزا، مىرزا ئەلى تاغايى، غازى ھېببۇللا سەردار... قاتارلىق بىر بۆلەك ئوردا ئەركانلىرىنىڭ خىيالى باشقىچىرەك تۇرىدۇ. ئەسلىدىمۇ مەرھۇم سۇلتانىمىزنى تىبەت يۇرۇشىگە قىزىقتۇرغان ۋە دەۋەت قىلغانلارمۇ شۇلار ئىدى. ئەپسۇس سۇلتانىمىز قازا قىلىپ ئۇلار ئامان قاپتۇ. ئۇنىڭدىن باشقا، شاھزادەمگە دەيدىغان مۇھىم بىر سۆز بار. بۇنى نامەگە پۈتۈشتىن ئېھتىيات قىلدۇق. شاھزادەم ئاستانىگە كەلگەندىن كېيىن ئۆز ئاغزىمىز بىلەن ئېيتقايمىز. شاھزادەمنىڭ ئاستانىگە تېزدىن ئامان ـ ئېسەن قايتىپ كېلىپ،

تەختكە ژارىسلىق قىلىپ، سۇلتانلىق دەۋرانىنىڭ سۇرۇشىنى تۆت كۆزىمىز بىلەن كۆتۈۋاتىمىز. يوللىرىغا قاراپ كۆزىمىز تېشىلەيلا دەپ قالدى».

نامە يېزىلىپ بولغاندىن كېيىن، سېيىت ئەلى تاغايى باشلىق بارلىق ئەمىرلەر بىر - بىرلەپ ئىمزا قويدى - دە، ئەڭ ئىشەنچلىك چاپارمەندىن ئىككىنى تاللاپ، ئاتلار ھېرىپ قالغان ھامان يېڭى ئات سېتىۋېلىپ سەپەرنى داۋاملاشتۇرۇشى ئۈچۈن قوللىرىغا يېتەرلىك خىراجەت تۇنقۇزۇپ دەرھال يولغا سالدى.

بۇ چاغدا قىدىرخان ئۇستاز قاتارلىق ئەمىرلەر مەرھۇم سۇلتان سەئىدخانىنىڭ ئاخىرەتلىك تەييارلىقى بىلەن ئالدىراش بولۇپ، بۇ پىتنە - پاساتتىن قىلچە خەۋىرى يوق ئىدى.

سۈيقەست

سۇلتان سەئىدخانىنىڭ جەسىتى بىلەن شاھزادە ئابدۇرېشىدخان ئاستانىگە ئىلگىرى - ئاخىر بولۇپ بىر كۈندە يېتىپ كەلدى.

سېيىت ئەلى تاغايى قاتارلىق ئەمىرلەرنىڭ پىتنە - پاساتلار بىلەن تولغان نامەسىنى ئاقسۇدىن يولغا چىقىشتىن ئاۋۋال تاپشۇرۇۋالغان شاھزادە ئابدۇرېشىدخان ئالدىغا ئىستىقبالغا چىقىقان قىدىرخان يەركەندىي، غوجا شاھ مۇھەممەد، سېيىت مۇھەممەد مىرزا قاتارلىق ئەمىرلەر بىلەن سوغۇقلا كۆرۈشتى. شاھزادىنىڭ بۇ مۇئامىلىسىنى قىدىرخان ئۇستاز قاتارلىقلار «مۇسىبەتتىن شاھزادىنىڭ كۆڭلى جايىدا ئەمەس» دەپ چۈشىنىپ، ئارتۇقچە شۇبھىدە بولمىدى. ئەمما، سۇلتان سەئىدخانىنىڭ مېيىتى يەرلىكىدە قويۇلۇپ بولۇنغاندىن كېيىنمۇ شاھزادە قىدىرخان ئۇستاز قاتارلىق بىر قىسىم ئەمىرلەرنى ھەر خىل باھانە - سەۋەبلەرنى كۆرسىتىپ قوبۇل قىلمىدى. ئۆزىگە مەخپىي نامە يوللىغان سېيىت ئەلى تاغايى قاتارلىق ئەمىرلەرنى

بولسا ئايرىم كېڭەشكە چاقىردى.

بۇ پىتنىخور ئەمىرلەرنىڭ شاھزادىلىرىدىن كۆتكىنىمۇ شۇ ئىدى. ئۇلار مۇسىبەت قايغۇسىدا تۇرغان ياش شاھزادىنى تۇرلۇك پىتنە ـ پاساتلار بىلەن بولۇشىغا ئېچىتتى.

ـــ تىبەتنىڭ تېغىدا سۇلتانمىزنى تۇتۇۋالغان ئېلىپ كېتىپتۇ ـ يۇ، نېمىشقا مىرزا ھەيدەر كۆرەگانى بىلەن سېيىت مۇھەممەد مىرزىنى تۇتۇۋالغان ئېلىپ كەتمەيدۇ؟

ـــ مىرزا ھەيدەر كۆرەگانى نېمىشقا ھازىرغىچە بىر قىسىم لەشكەرلەر بىلەن يىراقتا تۇرىدۇ، ئاستانىگە قايتىپ كېلىپ سۇلتانمىزنىڭ مۇسىبىتىگە قاتناشمايدۇ؟

ـــ قورسىقىدا جىن بولغاچقا ئاستانىگە كېلىشتىن قورققان گەپ.

ئۇلار گەرچە شاھزادىگە قىدىرخان ئۇستازىنىڭ يامان گېپىنى قىلىشتىن ئېھتىيات قىلغان بولسىمۇ، قىدىرخان ئۇستازىنىڭ ئەڭ يېقىن دوستلىرى بولغان مىرزا ھەيدەر كۆرەگانى بىلەن سېيىت مۇھەممەد مىرزىنى ھە دەپ چېقىشتۇردى. شاھزادە ئابدۇرېشىدخانىنىڭ لەۋلىرى بولسا غەزەپتىن تىترەيتتى، چىشلىرى غۇچۇرلايتتى. ئۇ بۇ پىتنە ـ پاساتلارغا ئىشىنىپ قالغانىدى. ئۇ ئۆزىنى ئاران ـ ئاران تۇتۇۋېلىپ سېيىت ئەلى تاغايىغا يۈزلىنىپ سورىدى:

ـــ جانابلىرى ماڭا ئەۋەتكەن نامەدە، ئۆزلىرىگە دەيدىغان ئايرىم گېپىم بار دەپتىكەنلا.

ـــ شۇنداق، شاھزادەم، ـــ دېدى سېيىت ئەلى تاغايى پوتلىسىنى ئېقىتىپ تۇرۇپ ئۆپكىلەپ يىغلاپ، ـــ سۇلتان ھەزرەتلىرىنىڭ تىبەت يۇرۇشىگە بارماسلىقىنى كۆپ ئۆتۈنۈپ توسقانىدىم. ئەپسۇسكى، قارانىيەتلەرنىڭ ئەپسۇنى غالىب كەلدى. سۇلتان ئالىيلىرى يولغا چىقىشتىن ئاۋۋال ماڭا: «مېنىڭمۇ بۇ يۇرۇشكە كۆڭلۈم تارتماي تۇرىدۇ. بىراق، ئەمىرلەشكەر مىرزاھەيدەر كۆرەگانى بىلەن سېيىت مۇھەممەد مىرزىلار مېنى

بەك زورلاپ تۇرۇۋالدى. مانا ھازىر گويا‌كى ئۇلار ماڭا ئۆچلۈك قىلىپ قەست قىلىدىغانىدەك تۇيۇلۇپ كېتىۋاتىدۇ، ئوغلۇم ئابدۇرېشىدخان يېنىمدا يوق، ئۇلار تۇرۇپ شاھزادىنى خان بولالماسمىكىن دەپ ئەنسىرەيمەن. قازارەن بىرەر ئىش بولۇپ قالسا ئوغلۇمغا كىچىكتۇرمەي خەۋەر بېرىۋەتسىلە» دېگەنىدى.

ــ شۇنداق گەپمۇ بارمۇ تېخى؟ ــ دېدى ئابدۇرېشىدخان غەزەپتىن ئورنىدىن دەس تۇرۇپ.

ــ مېنىڭچىمۇ سېيىت مۇھەممەد مىرزىنىڭ خىيالى باشقىچىرەك تۇرىدۇ، شاھزادەم. ئۇنىڭ مىرزا ئابابەكرى[1]نىڭ ئىنىسى ئىكەنلىكىنى ھەرگىز ئەسلىرىدىن چىقارمىسىلا. مەرھۇم سۇلتان سەئىدخان ئالىيلىرى ئاشۇ مىرزا ئابابەكرىدىن مۇشۇ بۇيۇك سەلتەنەتنى قايتۇرۇۋالغان ئەمەسمۇ، ــ دېدى سېيىت ئەلى تاغايى تېخىمۇ ئېچىتىپ، ــ بولمىسا سېيىت مۇھەممەد مىرزا بىلەن ئۆزلىرى ئوبدانراق سۆزلىشىپ باقاملا يا؟

سۆيىقەستچىلەر پىلانىغا قەدەممۇقەدەم يېقىنلىشىۋاتاتتى. غەزەپتىن كۆزىگە ھېچنېمە كۆرۈنمىگەن شاھزادە دەرھال سېيىت مۇھەممەد مىرزىنى چاقىرتتى.

شاھزادىنىڭ نېمە مەقسەتتە چاقىرتقانلىقىنى بىلمىگەن سېيىت مۇھەممەد مىرزا ئۇدۇل قوبۇلخانىغا كىردى ــ دە، شاھزادىنىڭ چىرايىدىكى دەھشەتتىن شۇركۈنۈپ كەتتى. شۇنداقتىمۇ، ئۆزىنى تېزلا تۇتۇۋېلىپ شاھزادىگە چوڭقۇر سالام بەجا كەلتۈردى.

ــ دادامنى راستلا تۇتەك ئېلىپ كەتتىمۇ، سەركەردە؟ ــ دېدى ئابدۇرېشىدخان كۆزلىرىگە قان تولغان ھالدا چەكچىيىپ.

ــ شۇنداق، شاھزادەم، ــ دېدى سېيىت مۇھەممەد مىرزا دېلمۇللۇق بىلەن.

---

① مىرزا ئابابەكرى ــ سۇلتان سەئىدخاننىڭ دادىسى سۇلتان ئەھمەد خاندىن تەخت تارتىۋالغان، بىر يىلدىن كېيىن مىرزا ئابابەكرىدىن سۇلتان سەئىدخان تەختنى قايتۇرۇۋالغان.

— ئەمسە سىلىنى ئەجەب تۇتەك ئېلىپ كەتمەپتىغۇ؟
شاھزادىنىڭ بۇ سوئالىغا سېيىت مۇھەممەد مىرزا نېمىدەپ جاۋاب بېرىشنى بىلەلمەي بىر ھازا ھاڭۇنقىپ تۇرۇپ قالدى.
— تىللىرى تۇتۇلۇپ قالدىغۇ، سەركەردە؟ — دېدى شاھزادە تەئەددى بىلەن، — سىلى بىلەن مىرزا ھەيدەر كۆرەگانىنى نېمىشقا تۇتەك ئېلىپ كەتمىدى؟
سېيىت مۇھەممەد مىرزا سۇكۇت قىلىشتىن باشقا چارە تاپالمىدى.
سېيىت مۇھەممەد مىرزىنىڭ جىم تۇرۇۋېلىشى ياش شاھزادىنىڭ ئوغسىنى قاينىتىپ قېنىنى قىزىتتى. شۇ دەقىقىدە ھېلىقى پىتنە - پاساتلارغا نىسبەتەن كۆڭلىدە تېرىقچىلىك گۇمان قالمىغان شاھزادە سەۋر تۇلپارىنىڭ تىزگىنىنى قويۇۋەتكەنىدى.
— سىلى ماڭا مەڭگۇ گەپ قىلماسلىققا ئانت ئىچكەن ئوخشىمامىلا، سەركەردە؟ ئۇنداق بولسا مەن سىلىنى مۇرادىلىرىغا يەتكۈزۈپ قويايى، — شاھزادە شۇنداق دېدى - دە، ھاۋا گۇلدۇرلىگەندەك ۋارقىرىدى، — جاللات!
شۇ ھامان ئىشىك تۇۋىدە تەييار تۇرغان ئىككى كاللىكسىز يۈگۈرۈپ كىردى. سېيىت مۇھەممەد مىرزا خۇددى قاباھەتلىك بىر چۇشتىن ئويغىنالمىغان ئادەمدەك گاراڭ ھالەتتە شاھزادىگە قاراپ ھاڭ قېتىپ تۇرۇپ قالغانىدى. ئۇنىڭ بۇ تۇرقىنى مېنى مەنسىتمىگەنلىك، كۆزگە ئىلمىغانلىق دەپ چۇشەنگەن شاھزادە جاللاتقا بۇيرۇق قىلدى:
— ئاچقىپ كاللىسىنى ئېلىڭلار!
ئىككى نەپەر كاللىكسىز تېخىچە ئېسىگە كېلەلمىگەن سېيىت مۇھەممەد مىرزىنى دارقىرىتىپ سۆرىگىنىچە سىرتقا ئېلىپ چىقىپ كەتتى.
سېيىت ئەلى تاغايىنىڭ سۇيىقەستى تولۇق ئەمەلگە ئاشتى.
سۇلتان سەئىدخانىڭ يېقىن دوستى، سۇلتان سەئىدخانىڭ

مىرزا ئابابەكرىدىن تەختنى تارتىۋېلىپ، ھاكىمىيەت تىكلىشىدە زور تۆھپە كۆرسەتكەن، نۇرغۇن ھەربىي يۇرۇشلەردە سەئىدخانغا ھەمدەم بولۇپ، قان كېچىپ جەڭ قىلىپ، سەئىدىيە خانلىقىنىڭ مۇستەھكەملىنىشى، رونىق تېپىشى ئۈچۈن ئۆزىنى پىدا قىلغان بۇ باھادىر سەركەردىنىڭ ھاياتى ئەنە شۇنداق ئاخىرلاشتى.

شاھزادە ئابدۇرېشىدخاننى خانلىق تەختىگە ئولتۇرغۇزۇش مۇراسىمىنىڭ تەييارلىقى بىلەن ئالدىراش بولۇپ كەتكەن قىدىرخان ئۇستاز بولسا يېقىن دوستىنىڭ سۆيىقەستكە ئۇچراپ ئۆلتۈرۈلگەنلىكىدىن تېخىچە بىخەۋەر ئىدى.

ئوردىدىن چىقىپ كېتىش

سېيىت مۇھەممەد مىرزىنىڭ ئۆلۈمىدىن پۈتكۈل ئوردا قاتتىق ۋەھىمىگە چۆمگەنىدى. ئەھۋالدىن كېچىكىپ خەۋەر تاپقان قىدىرخان يەركەندي، غوجا شاھ مۇھەممەد، مىرزا ئەلى تاغايى، مىرزا مەھمۇد قاتارلىق ئەمىرلەر «ۋاي ئىسىت» دېيىشكىنىچە لېۋىنى چىشلەپلا قېلىشتى. شۇ كۈنلەردە پىتىنچىلەرنىڭ دامىغا چۈشۈپ كەتكەن شاھزادە ئابدۇرېشىدخانىنىڭ بالا ۋاقتىدىن تارتىپ ئاغزىغا ئىلىم سالغان ئۇستازى، مەرھۇم دادىسىنىڭ ئەڭ يېقىن دوستى، پۈتكۈل خانلىقتىكى مەشھۇر مۆتىۋەر زات قىدىرخانىنىڭمۇ سۆزىنى ئاڭلىغۇدەك ھەپسىلىسى يوق ئىدى.

شاھزادە ئابدۇرېشىدخانغا تاج كىيدۇرۇپ تەختتە ئولتۇرغۇزۇش مۇراسىمى شۇنچە داغدۇغا قىلىنغان بولسىمۇ، كەيپىيات تولىمۇ سۇس بولدى. سېيىت مۇھەممەد مىرزىنىڭ تۇيۇقسىز ئۆلۈمى بىلەن تەڭ ۋەھىمىگە چۆشكەن، ئوردىدىن كۆڭلى سۇۋۇغان بىر قىسىم ئەمىرلەر مۇراسىمغا ئالۋانغا بارغاندەك قاتنىشىپ قويۇپلا ئۆزلىرىنى چەتكە ئېلىشقانىدى.

ئابدۇرېشىدخانمۇ سۇلتانلىق تەختتە ئولتۇرۇپ بولۇپلا قىدىرخان ئۇستازغا پالان ـ پۇستان دېمىگىنى بىلەن مىرزا ئەلى

تاغايى، غازى ھېببۇللا سەردار، مىرزا مەھمۇد يارئاخۇن، مەۋلانە يۇسۇپ قەشقەرىي، مىرزا مەھمۇد قاتارلىق توققۇز ئەمىرنى مۇرتەتلىكتە ئەيىبلەپ، ھە دېگەندە ئۇلارنىڭ ئىشلىرىدىن قۇسۇر چىقىرىپ، بىزار قىلىپ، ئۇلارنى ئوردىدىن چەتلەشتۈرۈشكە باشلىدى ۋە سېيىت ئەلى تاغايى قاتارلىق چېقىمچى ئەمىرلەرنى ئەتىۋارلاپ، ئۇلار بىلەن ئولتۇرسا ـ قوپسا بىللە بولۇپ، ئەيش ـ ئىشرەتكە، شارابخورلۇققا بېرىلىپ كەتتى. قىدىرخان ئۇستاز بولسا سۇلتاننى يامان يولدىن قايتۇرۇپ، پىتنە ـ پاساتلارنىڭ ئالقىنىدىن قۇتۇلدۇرۇپ چىقىش ئۈچۈن ھارماي تىرىشچانلىق كۆرسىتىۋاتاتتى. بىر قىسىم ئەمىرلەر ياش سۇلتاندىنمۇ، ئوردىدىنمۇ كۆڭلى سوۋۇپ، ئۆز كاللىرىنىڭ غېمىدە قېلىشقانىدى.

مىرزا ئەلى تاغايى خوتۇن ـ بالىلىرىنى ئېلىپ بىر كېچىدىلا قارا تېگىن[1] تەرەپكە قېچىپ كەتتى. بۇ ئىش ئوردىدا سېيىت مۇھەممەد مىرزىنىڭ ئۆلتۈرۈلگىنىگە ئوخشاش چوڭ غۇلغۇلا قوزغىدى. بۇ غۇلغۇلا تېخى بېسىقماي تۇرۇپلا غازى ھېببۇللا سەردار، مىرزا مۇھەممەد يارئاخۇن قاتارلىق ۋەزىرلەرمۇ خوتۇن ـ بالىلىرىنى ئېلىپ خوتەن تەرەپكە كېتىشتى[2]. تەھقىقكى، بۇ ۋەقە يېڭىدىن سۇلتانلىق تەختىگە ئولتۇرغان ئابدۇرېشىدخانىنىڭ سىياسىتىگە بىلدۇرۇلگەن ئاشكارا نارازىلىق ۋە قارشىلىق ئىدى. مەرھۇم سۇلتان سەئىدخانىنىڭ ئىشەنچلىك، يېقىن ۋەزىرلىرىنىڭ ئوردىنى تاشلاپ كېتىپ قېلىشى سۇلتان ئابدۇرېشىدخاننى ھەم چۆچۈتتى، ھەم ئوڭايسىز ئەھۋالغا چۈشۈرۈپ قويدى. ئاۋام ئارىسىدىمۇ ھەر خىل مىش ـ مىش پاراڭلار، پىتنە ـ پاساتلار

---

① قارا تېگىن ـــ ھازىرقى يەكەن ناھىيەسىنىڭ دامى يېزىسىغا تەۋە قاتمۇقات تاغلار ئارىسىدىكى بىر يايلاقنىڭ نامى.

② مىرزا ئەلى تاغايى، غازى ھېببۇللا سەردار، مىرزا مۇھەممەد يارئاخۇن قاتارلىقلار سۇلتان سەئىدخانىنىڭ مىرزا ئابابەكرىدىن تەختىنى قايتۇرۇۋېلىپ سەئىدىيە خاندانلىقىنى قۇرۇشىدا ئاساسلىق رول ئوينىغان پېشقەدەم ئەمىرلەر ئىدى.

كەلكۇن سۈيمەك يامرىدى.

بالا ۋاقتىدىن تارتىپلا ئاددىي كىشىلەردەك كىيىنىپ، يۈرت كېزىپ، ئاۋامنىڭ ھەر خىل پىكىرلىرىنى، دەرد ـ ئەھۋالىنى ئاڭلاشقا ئادەتلەنگەن سۇلتان ئابدۇرېشىدخانغا ئاۋام ئارىسىدىكى بۇ غۇلغۇلىلار قاتتىق تەسىر قىلدى ۋە ئويلاندۇرۇپ قويدى.

بىر كۈنى مىرزا مەھمۇدنىڭ قەسىرىگە قىدىرخان ئۇستاز بىلەن ئايازبېك قۇشچى بىللە كىرىپ كەلدى. بۇ ئىككى قەدىناسىنى كۆرۈپ مىرزا مەھمۇدنىڭ نەچچە كۈندىن بېرى تۇرۇلۇپلا تۇرغان قوشۇمىلىرى بوشاپ، چېھرىگە سۇس كۇلكە يۈگۈردى.

چۈنكى، مىرزا ئەلى تاغايى قاتارلىق بىر قىسىم ئەمىرلەر ئوردىنى تاشلاپ يىراقلارغا باش ئېلىپ كەتكەندىن كېيىن، مىرزا مەھمۇدمۇ ئوردىغا بارمىغان، ئوردا دۇانخانىسىدىكى باش مىرزىلىق خىزمىتىنمۇ قىلمىغانىدى. شۇ سەۋەبتىن قىدىرخان ئۇستاز بىلەن ئايازبېك قۇشچى ئۇنى ئالاھىدە يوقلاپ كەلگەنىدى.

ـــ ساقمۇسىز، مەۋلانە؟ ـــ دېدى قىدىرخان ئۇستاز مىرزا مەھمۇد بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشۈپ بولغاندىن كېيىن، ـــ نەچچە كۈندىن بېرى ئوردىغا بارمىدىڭىز. ساقسىز بولۇپ قالدىمىكىن دەپ ئەنسىرىدىم. بۇگۈن بىرئاز ئارامچىلىق بوپتىكەن، ئايازىي ھەزرەتلىرى بىلەن بىللە گۈڭۈر ـ مۈڭۈر مۈڭدىشىپ كېلەيلى دەپ كەلدۇق.

ـــ ئۇستازىمىزنى كۆپ جۇڭتېتىمەن، ـــ مىرزا مەھمۇد ھاياجانلانغان ھالدا مېھمانلارنى تۆرگە باشلاپ چاي قۇيغاچ كۆڭۈل ئاغرىقىنى بىراقلا تۆكۈپ تاشلىدى، ـــ نە ئۈچۈنكى شاھزادىنىڭ كۆزىگە سىغمايى قالدۇق. باشلىرىمىزغا تەنە تاشلىرى يامغۇردەك ئېتىلماقتا. سېيىت مۇھەممەد مىرزا ناھەق ئۆلتۈرۈلدى. مىرزا ئەلى تاغايى، غازى ھېببىبۇللا سەردار، مىرزا مۇھەممەد يارئاخۇن قاتارلىق مۆتىۋەر ئەمىرلەر ياقا يۇرتلارغا باش ئېلىپ كېتىپ قېلىشتى. يېڭى سۇلتاننى بىر توپ خۇشامەتچى، نان قېپى،

تۆھمەتخور ئەمىرلەر بىلەن پىتنىخور، رىياكار ئىشان ـ سوپىلار ئارىغا ئېلىۋېلىشتى. ئەھۋال ئاشۇنداق تۇرسا، ئوردىنىڭ خىزمەتلىرىگە قانداقمۇ ئادەمنىڭ كۆڭلى تارتسۇن؟!

ـــ شاھزادە بېشى بىردەملىك چۆرگۈلەپ قالغىنى بىلەن يەنىلا ئەقىللىك، ئاق ـ قارىنى پەرق ئەتكۈچىلىكى بار، ـــ دېدى قىدىرخان ئۇستاز، ـــ شاھزادە ھامان ھەق ـ ناھەقنى ئايرىيدۇ، بۇ قىلمىشلىرىغا قاتتىق پۇشايمان قىلىدۇ. بىز مەرھۇم سۇلتان سەئىدخان ئالىيلىرى بىلەن بۇ بۇيۇك سەلتەنەتنى تىكلەش، مۇستەھكەملەش، رونىق تاپتۇرۇش ئۈچۈن ئاز ئەجىر سىڭدۈرمىدۇق. بىردەملىك كۆڭۈل ئاغرىقىنى دەپ خانلىقنىڭ ئۇلۇغ ئىشىدىن قول ئۈزسەك، شاھزادىنى ئاشۇ بىر توپ چەرەندە ـ پەرەندىلەرنىڭ ئارىسىغا تاشلاپ بەرسەك، ئىلگىرى قىلىغان ئەجىرلىرىمىز پۈتۈنلەي يوقىلىدۇ. دارىلباقىيغا بارغاندا مەرھۇم خانغىمۇ يۈز كېلەلمەيمىز، سەۋر قىلىش كېرەك، مەۋلانە.

ـــ ئارى، ـــ دېدى شائىر ئايازبېك قۇشچىمۇ قىدىرخان ئۇستازنى قوللاپ، ـــ ھەزرىتىم راست گەپنى قىلدى. شاھزادىگە نەسىھەت قىلىش، يامان يولدىن قايتۇرۇپ ياخشى يولغا باشلاش، ئەلنى ئادالەت بىلەن سوراشقا ئۇندەش بىز ئەمىرلەرنىڭ بۇرچى. مەرھۇم سۇلتانىمىزنى يەرلىكىدە تىنچ ياتسۇن دەيدىكەنمىز، شاھزادىنى ئاشۇ پىتنىخورلارنىڭ ئارىسىدىن قايتۇرۇپ چىقىشىمىز، ئۇنى تاشلىۋەتمەسلىكىمىز، خانلىق ئىشلىرى ئۈچۈن ئىلگىرىكىدىنمۇ بەكرەك كۈچ چىقىرىشىمىز كېرەك.

ـــ ئۇستازلىرىمنىڭ نەسىھەتى بىباھادۇر، ـــ دېدى مىرزا مەھمۇد بېشىنى تۆۋەن ئېگىپ تۇرۇپ، ـــ ئەمما، مەن بىر قارارغا كېلىپ بولدۇم، مەنمۇ ئەتە ـ ئۆگۈن ئىچىدە ئاستانىدىن كېتىمەن.

ـــ نېمىشقا ئەمدى؟

ـــ ئىككىلىرى خانلىقىمىزنىڭ مۆتىۋەرلىرى، شاھزادىنى سېيىت مۇھەممەد مىرزىنى ئۆلتۈرۈشكە قوتراتقانلار

ئىككىلىرىگە چېقىلالمىغىنى بىلەن، مەندەكلەرگە قەست قىلمايدۇ دەپ كىم ھۆددە قىلالايدۇ؟ ئۇلار گەرچە ئوردىنىڭ تۆۋەن دەرىجىلىك ئەمەلدارى بولغىنى بىلەن تۇرلۇك ھىيلە ـ مىكىرلەرنى ئىشلىتىپ شاھزادىنى ئالمقانلىرىغا ئېلىۋېلىشتى، ئوردا پىتنە ـ پاساتىنىڭ ئۇۋىسىغا ئايلاندى. بۇنداق يەردە تۇرۇشقا كىمنىڭمۇ كۆڭلى تارتسۇن؟ ! دۇشمەن كىچىك بولغىنى بىلەن بەربىر دۇشمەن. خۇددى چايانىنىڭ بالىسىنىڭمۇ نەشتىرى، زەھىرى بولغانغا، ئادەم چېقىشنى بىلگەنگە ئوخشاش ئىش. مىرزا ھەيدەر كۆرەگانى ئالىيلىرىمۇ نېمىشقا ھازىرغىچە ئاستانىگە قايتىپ كېلەلمەيدۇ؟ بۇنىڭ سەۋەبى ئىككىلىرىگىمۇ ئايان. ئەمىرلەشكەردەك كاتتا ھەربىي سەركەردە ئېھتىيات قىلغان يەردە مەندەك ئادەتتىكى بىر ئەمىرگە ئوردىدا نېمە بار دەيلا؟

ـــ ئەمىرلەشكەرنى كەشمىرگە كېتىپتۇ دەپ ئاڭلىدىم، ـــ دېدى ئايازبېك قۇشچى.

ـــ ئەھۋال شۇنداق، ـــ دېدى قىدىرخان ئۇستاز مۇجمەللا قىلىپ، ـــ ئەسلىدە ئەمىرلەشكەر ئاستانىگە قايتىپ كەلمەكچىمۇ بولغان. ئەمما، غازى ھېببىبۇللا سەردار بىلەن مىرزا مۇھەممەد يارئاخۇنلار مىرزا ھەيدەر كۆرەگانى ئالىيلىرى بىلەن كۆرۈشۈپ ئاستانىگە قايتماسلىققا نەسىھەت قىپتۇ. مەن سۇلتان ئالىيلىرىغا ئەمىرلەشكەرنى دەۋەت قىلىپ، ھەقىقىي سەممىي نىيەت بىلەن ئۆز قەلبىمى ئارقىلىق بىر پارچە نامە يېزىپ، ئەمىرلەشكەرگە تېزدىن ئەۋەتىپ بېرىشنى بىرنەچچە قېتىم ئىلتىماس قىلدىم. لېكىن، سۇلتان ماقۇل دەپ قويۇپ بۇ ئىشنى ھازىرغىچە كېچىكتۈرۈپ قويدى.

قىدىرخان ئۇستاز گېپىنى تۈگىتىپ ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ قويدى. ئارىنى ئېغىر سۈكۈت قاپلىدى. شۇ تاپتا ئۇلارنىڭ خىيال قۇشلىرى يېقىن دوستى مىرزا ھەيدەر كۆرەگانىنىڭ قېشىغا ئۇچۇپ كەتكەنىدى.

تۇيۇقسىز ياندىكى ئۆيدىن شېئىر يادلاۋاتقان ئاماننىسانىڭ

جاراڭلىق ئاۋازى ئاربدىكى سۈكۈتنى بۇزۇپ تاشلىدى. ئاتاقلىق شائىر ئەلىشىر نەۋايىنىڭ شېئىرلىرىنى ئۆزىنى ئۇنتۇغان ھالدا يادلاشقا كىرىشكەن ئاماننىسا ئۆيگە مېھمان كەلگىنىدىن بىخەۋەر ھالدا ئۇنلۈك دېكلاماتسىيە قىلماقتا ئىدى:

جاھىلكى ھەسەد بولغاي ئۇنىڭ جاھىلىگە زەم،
يۈز ئېل كۆزىدىن ئاڭلاسا ئۆز كۆزىدە كەم.

كۆزلەرنى ئەلىشماقغە چېكىپ تىغۇ ستەم،
ئېل كۆزىنى ئويغايۇ ئۆز كۆزىنى ھەم.

يەشمىسى:
(جاھىللارنىڭ جاھىللىقىغا ئۇلارنىڭ ھەسەتخورلۇقى سەۋەبچى، يۈز قېتىم باشقىلارنىڭ كۆرگەنلىكىنى ئاڭلىسىمۇ، ئۆز نەزىرىدە يەنىلا ئىشەنمەيدۇ.
كۆز ئويۇش ئۇچۇن زۇلۇم تېغى ئوينىتىپ، ئاخىرىدا خەلقنىڭ كۆزىنى ئويۇش بىلەن ئۆز كۆزىنىمۇ ئويىدۇ).

ئاماننىسانىڭ مەقسەتسىز ئوقۇغان بۇ تۆت مىسرا شېئىرى تاشقىرىدا ئۇنىڭغا قۇلاق سېلىپ تۇرغان ئۇچەيلەنگە شۇنداق قاتتىق تەسىر قىلدىكى، ئۇلار ھەيرانلىقىنى يوشۇرماي بىر - بىرىگە قاراشتى. گەرچە بۇ شېئىرنى ئاماننىسا ئوقۇغان بولسىمۇ، قىدىرخان ئۇستاز بىلەن ئايازبېغا مىرزا مەھمۇدنىڭ بەرگەن جاۋابىدەك بىلىنىپ كەتتى.
قىدىرخان ئۇستاز مىرزا مەھمۇدنىڭ قەتئىيلىك چىقىپ تۇرغان چىرايىغا قاراپ قايتىلاپ سورىدى:
— راستلا كېتەمسىز، مەۋلانە؟
— شۇنداق، ئۇستاز، ئىنشائاللا بۇ نىيىتىمدىن يانماسمەن.
— مەيلى، ئاقىيوللۇق بولۇڭ، — دېدى قىدىرخان ئۇستاز ئۇنى نىيىتىدىن يانىدۇرالمايدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپ، —

ھەرھالدا باشقا ئەمرلەرگە ئوخشاش بەك يىراققا كېتىپ قالماڭ. ئوردىغا، خانلىقىمىزغا سىزدەك ئىستېدات ئىگىسى ھەرقاچان لازىم.

قىدىرخان ئۇستازنىڭ كۆزىگە لىققىدە ياش كەلدى. بۇ ئايرىلىش ئۇنىڭغا ئېغىر كېلىۋاتاتتى. مىرزا ئەلى تاغايى، غازى ھېببۇللا سەردار قاتارلىقلار ئاستاندىن كەتمەكچى بولغان ۋاقىتتىمۇ، قىدىرخان ئۇلارغا نەسىھەت قىلىپ نىيىتىدىن ياندۇرالمىغاندىن كېيىن، بەك يىراققا كەتمەسلىكنى، ۋاقتى - سائىتى كەلگەندە يەنە قايتىپ كېلىپ ئوردا خىزمىتىدە بولۇشنى تاپىلىغانىدى. ئەپسۇس، ئۇلار ماقۇل دەپ قويۇپ بەكمۇ يىراققا، ياقا يۇرتلارغا كېتىپ قېلىشقانىدى. قىدىرخان ئۇستازنىڭ شۇ تاپتىكى دىلخەستىلىكىنى چۈشەنگەن مىرزا مەھمۇد ۋەدە بەردى:

— يىراققا كەتمەيمەن، ھەزرىتىم، مۇۋاپىق بىر جايغا ئورۇنلىشىۋالغاندىن كېيىن، تۇرغان يېرىمدىن خەت ئارقىلىق نىشانە بېرىمەن. پۇرسەت تاپسام، ھەزرىتىمنى يوقلاپ كېلىمەن تېخى.

قىدىرخان ئۇستاز مىرزا مەھمۇدنىڭ يەلكىسىدىن قۇچاقلاپ، خوشلىشىپ تۇرۇپ ئاخىرقى ئۆتۈنۈشىنى ئېيتتى:

— نەپسە قىزىمىزنىڭ ئوقۇشى توختاپ قالمىسۇن. بولۇپمۇ شېئىرىيەت، مۇزىكا ئىلمىدىن ساۋاق بېرىشنى زىنھار ئەستىن چىقارماڭ.

— چوقۇم شۇنداق قىلىمەن، — مىرزا مەھمۇد ئىچكىرىكى ئۆيگە قاراپ توۋلىدى، — ئاماننىسا! بۇياقتا چىقىڭ، قىزىم. ئۇستازلىرىڭىز بىلەن خوشلىشۇۋلىڭ.

ئاماننىسا ئۆيدىن يۈگۈرۈپ چىقتى - دە، قىدىرخان بىلەن ئايازبېگا سالام بەردى.

ئاۋۋال قىدىرخان ئۇستاز، ئاندىن ئايازبېگ ئامانىنسانىڭ پېشانىسىگە ئاتىلارچە مېھرى بىلەن سۆيۈپ تۇرۇپ خوشلاشتى. ئەمما، گۆدەك ئاماننىسا بولسا بۇ خوشلىشىشنىڭ خېلى ئۇزاق بىر مەزگىللىك ئايرىلىشتىن دېرەك بېرىدىغانلىقىنى ھەرگىزمۇ خىيالىغا كەلتۈرمىگەنىدى.

مەھمۇد ئوتۇنچى

تاڭ سەھەر.

ئانچە ھەشەمەتلىك بېزەلمىگەن، ئىككى ئات قېتىلغان بىر مەپە سوپىكا مەھەللىسىدىن ئاستاغىنا چىقىپ كەلدى ـ دە، ئۇدۇل خانىقا دەرۋازىسى تەرەپكە قاراپ يول ئالدى. مەپىنىڭ قۇيرۇقىغا بۇرنىغا چۈلۈك ئوتكۈزۈلگەن ئىككى توقا چېتىلغان بولۇپ، توقىلەرگە بولدى دېگۈچە يۈك ئارتىلغاندى. مەپىلكىلەر دەرۋازا تۇۋىگە يېتىپ كەلگەندە سېپىلنىڭ ئۈستىدە جېسەكچىلىك قىلىۋاتقان لەشكەر توۋلىدى:

ــ قايسىڭ سەن؟

ــ يولۇچىلارمىز، ــ دېدى مەپىكەش ئاۋازىنى سىلىق چىقىرىشقا تىرىشىپ، ــ سېپىلنىڭ دەرۋازىسىنى ئېچىپ بەرگەن بولسىلا.

ــ نېمە ۋاراڭ ـ چۈرۈڭ بۇ؟ ــ دەرۋازىنىڭ تۈۋىدىكى سېپىلغا يانداشتۇرۇپ سېلىنغان قاراۋۇللار ياتقىدىن چىقىپ كەلگەن بىر لەشكەر مەپىكەشكە يېقىنلاپ كېلىپ غوتۇلدىدى، ــ شەھەر دەرۋازىسىنىڭ بامداتتىن بۇرۇن ئېچىلمايدىغانلىقىنى بىلىشمەمدىلا؟

ــ كايىمسىلا، بېگىم، ــ دېدى مەپىكەش دەرھال ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ، ــ ئاڭلىسىلا، بامداتقا ئەزان چىقىۋاتىدىغۇ ئەينا، ــ مەپىكەش قوينىدىن بىرنەچچە تال كۈمۈش پۇل ئېلىپ لەشكەرگە ئاستاغىنا تەڭلىدى، ــ خاپا بولماي بىزنى شەھەر سىرتىغا چىقىرىپ قويسىلا، بېگىم. بىز بەكمۇ ئالدىراپتۇق.

پۇلنى كۆرۈپ لەشكەر غىڭ ـ پىڭ قىلماي دەرۋازىنى ئاچتى. ئاستانىنىڭ خانىقا دەرۋازىسىدىن ساق ـ سالامەت چىقىۋالغان مەپىلكىلەر ئەمدىلەتىن ئاقىرىشقا باشلىغان شەرقىي ئۈپۈقتا قاراپ ئاتلاندى. ئۇستى يېپىقلىق مەپىدە قانچە ئادەم بارلىقىنى

بىلگىلى بولمايتتى. ئوتتۇرا بويلۇق، ئوتتۇرا ياشلىق مەپكەش قامچىسىنى ناگان ـ ناگاندا پۇلاڭلىتىپ مەپگە قېتىلغان ئىككى ئاتقا ھەيۋە قىلىپ قويماتتى، ئەمما ھەرگىز قامچا سالمايتتى. ئاتلار بىر خىل رىتىمدا مېڭىۋاتاتتى. سۇبھى كۆتۈرۈلۈپ زېمىننىڭ ئاقىرىشىغا ئەگىشىپ، قارشى تەرەپتىن ئاستانىگە قاراپ كېتىپ بارغان يولۇچىلار ئۇچراشقا باشلىدى. ئېشەكلەرگە ئوتۇن ئارتىۋالغان، ھارۋىلىرىغا ئاشلىق ياكى قوي، تۇخۇ بېسىۋالغان، كالا، ئات ـ ئېشەكلەرنى يېتىلىۋالغان بۇ يولۇچىلارنىڭ ئاستانىگە سودا ـ سېتىققا كېتىۋاتقانلىقىنى پەملىۋالماق تەس ئەمەس ئىدى. بۇ يولۇچىلارنىڭ ئارىسىدا ھارۋا ـ مەپىلەرگە خوتۇن ـ بالىلىرىنى چىقىرىپ ماڭغان، سۆلەتلىك كىيىنىۋالغان باي ـ تۆرىلەرمۇ، چارۋا مال سودىسى قىلىدىغان بېدىكلەرمۇ، بىرەردىن قوي، ئىككى ـ ئۈچتىن تۇخۇسىنى سېتىپ ئايەم سودىسى قىلماقچى بولغان ھاجەتمەن دېھقانلارمۇ، لايغەزەل سەيياھلارمۇ ۋە قەلەندەر، دەرۋىشلەرمۇ بار ئىدى. سەھرادىن شەھەرگە قاراپ ماڭغانلار كۆپ، شەھەردىن سەھراغا قاراپ ماڭغانلار تولىمۇ ئاز ئىدى.

مەپكەش زىلچاق ئۆستەڭ[1] بويىغا كەلگەندە مەپىنى يولنىڭ چېتىدىكى باراقسان ئۆسكەن سۆگەتنىڭ قېشىغا ئەكېلىپ توختاتتى ـ دە، مەپىنىڭ پەردىسىنى قايرىپ مەپە ئىچىدىكىلەرگە بىر نېمىلەرنى پىچىرلىدى. ھايال ئۆتمەي مەپىدىن بېشىنى پۈركەنجە بىلەن يۆگۈۋالغان بىر جۈۋان بىلەن سەككىز ـ توققۇز ياشلار چامىسىدىكى بىر قىزچاق چۈشتى ـ دە، ئۆستەڭ بويىدىكى تۆپىلىكنىڭ كەينىگە ئۆتۈپ غايىب بولدى. ھېلىقى مەپكەش مەپىنىڭ شوتىسىغا ئېسىپ قويغان سوغا[2]نى

---

① يەكەن ناھىيە بازىرىنىڭ شەرقىي قىسمىدىكى ئارال، چارىباغ يېزىلىرىدىن كېسىپ ئۆتىدىغان قەدىمكى ئۆستەڭ.

② سوغا ــ ياغاچ چىلەك.

ئېلىپ ئۆستەڭدىن سۇ ئۆستى ـ دە، ئاۋۇال مەپىگە قېتىلغان ئىككى ئاتنى، ئاندىن يەنە بىر يول سۇ ئەكېلىپ ئىككى تۆگىنى سۇغاردى، بۇ ئىشلارنى تۆگىتىپ بولغاندىن كېيىن مەپىنىڭ ئىچىدىن بىر مىس چۆگۈننى ئېلىپ ئۆستەڭدىن سۇ ئۆستى ۋە خالىيراق بىر جايغا ئۆتۈپ تاھارەت ئالدى، ئاندىن ئۆستەڭ قىرغىقىدىكى چىملىققا تېرە جاينامازنى سېلىپ بامدات نامىزى ئۆتەشكە تۇتۇندى.

بۇ مەپىكەش مىرزا مەھمۇد ئىدى. ھېلىقى جۇۋان بولسا ئۇنىڭ ئايالى گۈلجەمىلە ئاغىچا، ھېلىقى قىزچاق بولسا قىزى ئامانىنسا ئىدى.

ئۇلار بامدات نامىزىنى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن يەنە يولغا چىقتى. ئۇيقۇسى ئېچىلىپ كەتكەن ئامانىنسا مەپىنىڭ ئىچىدىن چىقىپ دادىسىنىڭ قېشىدا ئولتۇردى ـ دە، تاڭ سەھەردىكى سەھرا مەنزىرىسىگە تويماي نەزەر تاشلىدى. يولنىڭ ئىككى تەرىپىدىكى كۆجۈم مەھەللىلەر جايلاشقان قاپقاراڭغۇ باغلاردىن چاڭىلداپ سايرىغان كاككۇك ئاۋازى كېلەتتى.

ـــ نەگە بارىمىز، دادا؟ ـــ سورىدى ئامانىنسا قىزىققان ھالدا.

ـــ تۇغقانلارنىڭ قېشىغا بارىمىز، قىزىم.

مىرزا مەھمۇد ئامانىنساغا سەھرادىكى تۇغقانلارنىڭ گېپىنى قىلىپ بېرىشكە باشلىدى. ئۇلار ئەنە شۇنداق قىزغىن پاراڭلار بىلەن يەكەن دەرياسى بويىغا قانداق يېتىپ كېلىپ قالغانلىقىنى تۈيمايلا قېلىشتى.

دەريا‌غا كەلكۈن كەلگەن بولۇپ، ئەجدىھادەك تولغىنىپ ئېقىۋاتقان قىزغۇچ لاي سۇ قىرغاقتا زەرب بىلەن ئۇرۇلاتتى. بىر مېتىر ئېگىزلىكتە دولقۇن ھاسىل قىلاتتى. ھەيۋەتلىك قايناملار ھەممە نەرسىنى يالماپ يۇتۇۋېتىدىغاندەك قورقۇنچلۇق كۆرۈنەتتى. دەريانى كۆرۈپ ئامانىنسا باشقىچە ھاياجانلاندى. نەرە تارتىپ، تولغىنىپ، ئىككى قىرغاقتا زەرب بىلەن ئۆزىنى ئۇرۇپ ئېقىۋاتقان دەريا سۈيىگە ھەم قورقۇنچ، ھەم قىزىقىش ئىلكىدە

نەزەر تاشلىدى.

ـــ كېمە كەلدى ! ئەنە، چوڭ كېمە !

ئۇستىگە يەتمىش ـ سەكسەن ئادەم، ئات ـ ئۇلاغ، ھارۋا ۋە ھەر خىل جانۋارلار بېسىلغان چوڭ كېمە ئامانىنسانى ھەيران قالدۇرغاندى. كېمە شۇنچە چوڭ، ئۇستىگە بېسىلغان يۈكنىڭ شۇنچە كۆپلۈكىگە قارىماي ھەيۋەتلىك دەريا قىنىدا خۇددى قاپاق پۇچۇقىدەك لەيلەيتتى. كېمىچىلەر كېمىنى سۇنىڭ ئېقىش يۆنىلىشى بويىچە پالاق ئۇرۇپ قارشى قىرغاققا قىيپاش ھالەتتە يېقىنلاشتۇرماقتا ئىدى. كېمە قىرغاققا ئەللىك ـ ئاتمىش مېتىر قالغاندا كېمىنىڭ قۇيرۇق تەرىپىدىكى توّت نەپەر كېمىچى قوللىرىغا خادىنى ئېلىپ، سۇغا بىر خىل زىتتىدا سېلىپ، خادىغا تايانغىنىچە پۇتىدا كېمىنى ئىتتىرىپ، كېمىنى قىرغاققا ئاستا ـ ئاستا يېقىنلاشتۇرۇشقا باشلىدى.

ـــ باش بېغىنى تۇت، ئىلدام بول ! ئىلدام بول !

كېمىچىلەر باشلىقىنىڭ بۇيرۇقى بىلەن بىر يىگىت كېمىنىڭ باش تەرىپىدىكى تۆمۇر ھالقىغا باغلانغان بىلەكتەك تومۇقتىكى چىگە ئارغامچىنى ئېلىپ قىرغاققا سەكرىدى ـ دە، قىرغاقتىكى كېمىنى كۈتۈپ تۇرغان باشقا ئەر يولۇچىلار بىلەن بىرلىكتە كېمىنى تارتىپ تۇرۇپ ئارغامچىنى قىرغاقتىكى ئادەمنىڭ يوتىسىدەك چوڭلۇقتىكى ياغاچ قوزۇقىغا باغلىدى. شۇ ھامان يولۇچىلار كېمىدىن ئالدىراش چۈشۈشكە، يۈك ـ تاق، ئات ـ ئۇلاغلىرىنى چۈشۈرۈشكە باشلىدى.

يولۇچىلار كېمىدىن چۈشۈپ بولغاندىن كېيىن كېمىچىلەر كېمىگە كىرىۋالغان سۇنى ۋە ئات ـ ئۇلاغلارنىڭ سۈيدۈك ـ تېزەكلىرىنى ياغاچ گۈرجەك بىلەن سىرتقا چىقىرىۋەتتى ـ دە، كېمە ساقلاپ تۇرغان مىرزا مەھمۇد قاتارلىق يىگىرمىگە يېقىن يولۇچىنىڭ ئات ـ ئۇلاغ، مەپە ـ ھارۋا، يۈك ـ تاقلىرىنى كېمىگە چىقاردى. ھەممە تەخ بولۇپ بولغاندىن كېيىن، كېمىدىكى ئاياللار، بالىلاردىن باشقا بارلىق ئەرلەر كېمىنىڭ باش

بېغدىن يۇقىرىقى ئېقىنىغا قاراپ ئىككى يۇز مېتىرىدەك سۆرەپ ئاپىرىپ دەرھال كېمىگە چىقىۋېلىشتى. ھەيۋەتلىك ئېقىن كېمىنى بىر تال يوپۇرماقنى لەيلەتكەندەك لەيلىتىپ، قىيپاش ھالەتتە قارشى قىرغاققا قاراپ ئىلگىرىلەشكە باشلىدى. دەريانىڭ ئوتتۇرىسىدىكى دولقۇن تولىمۇ كۈچلۈك ئىدى. كېمە ھازىرلا ئۆڭتۇرۇلۇپ كېتىدىغاندەك لەپەڭلەيتتى. قۇتۇرغان كەلكۈن سۈيى ھەممىنى يالماپ يۇتۇۋېتىدىغاندەك ئەلپازدا دەھشەتلىك شاۋقۇن سالاتتى، ھۆركىرەيتتى. قورقۇپ كەتكەن ئاماننىسا ئانسى گۈلجەمىلە ئاغىچىنىڭ كۆكرىكىگە مەھكەم چاپلاشقىنىچە كۆزىنى يۇمۇۋالدى...

ئۇلار يەكەن دەرياسىدىن ئۆتۈپ يولىنى يەنە داۋاملاشتۇردى. تاتارسالڭ، زەيلىك، ئېگەرچى، شاپتۇلۇق① قاتارلىق يۇرتلارنى بېسىپ ئۆتۈپ قوزا چۈش مەھەلدە يەنە بىر كىچىك دەريا — تىزناپ دەرياسىدىنمۇ كېمە بىلەن ئۆتتى. ئاندىن قاراسۇ قاتارلىق يۇرتلاردىن ئۆتۈپ كۇن چۈشتىن قايرىلغان مەھەلدە كۆزلىگەن مەنزىلگە يېتىپ كەلدى.

بىر تەرىپى تىزناپ دەريا ساھىلىغا، بىر تەرىپى تەكلىماكان قۇملۇقىنىڭ گىرۋىكىگە جايلاشقان شاختاتار دەپ ئاتىلىدىغان بۇ يۇرت خان ـ پادىشاھلارنىڭ چارۋىغىدىن قېلىشمىغۇدەك دەرىجىدىكى گۈزەل بىر بوستانلىق ئىدى. شاخلىق، دەرەخلىك، بۈكلۈك دېگەن مەنىدىكى ئىسىمغا يارىشا توغراق، قاپاق تېرەك، سېدە، سۆگەت، جىگدە، يۇلغۇن ۋە باشقا ھەر خىل مېۋىلىك دەل ـ دەرەخلەر بىلەن قاپلانغان بۇ يۇرتقا مەھەللە ـ تۇتۇن شالاڭ جايلاشقانىدى. مىرزا مەھمۇد گۈلجەمىلە ئاغىچا بىلەن ئامانىسانى بىر ئېرىق بويىدىكى باراقسان ئۆسكەن سۆگەتنىڭ سايىسىغا جايلاشتۇرۇپ قويۇپ، تۈغقانلىرىنىڭ ئۆيلىرىنى ئىزدەپ كېتىپ قالدى. ئۇزاق مەزگىل ئوردا خىزمىتى بىلەن بولۇپ بۇ يۇرتقا چىقىشقا چولىسى تەگمىگەن مىرزا مەھمۇدنىڭ ئۇرۇق ـ

① يەكەن ناھىيە تەۋەسىدىكى يۇرت ئىسىملىرى.

تۇغقانلىرىنىڭ ئۆيىنى تاپالماسلىقى تەبىئىي ئىدى. ئالاھازەل بىر چۆگۈن چاي قاينىمى ئارىلىقىدا بىر مۆتىۋەر كىشى بىلەن بىللە قايتىپ كەلدى. بۇ كىشى مىرزا مەھمۇدنىڭ يىراق شىرەم تۇغقىنى ئىدى. گۈلجەمىلە ئاغىچا بۇ كىشى بىلەن سالام ـ سەھەت قىلىشتى.

مويسىپت كىشى ئۇلارنى ئۆيگە تەكلىپ قىلىپ تۇرۇۋالغان بولسىمۇ، لېكىن مىرزا مەھمۇد ئۆز گېپىدە چىڭ تۇرۇۋالدى.

ــ بىز شاختاتارغا بىرنەچچە كۈن مېھمان بولغىلى ئەمەس، ئۇزاق مەزگىل تۇرغىلى، ماكانلاشقىلى چىقتۇق. قارىسىلا، يۈك ـ تاقلىرىمىزمۇ ئاز ئەمەس. بايا سىلى بىر كونا ئۆينىڭ گېپىنى قىلغان. بىز ئاۋۇال بىر يەرگە جايلىشىۋالايلى. مېھماندارچىلىقنى ئاندىن ئويىنساقمۇ كېچىكمەيمىز.

ــ بۇ گېپىڭىزمىغۇ توغرا، ئىنىم، ــ دېدى مويسىپت كىشى، ــ ئەسلىدە بىزنىڭ ئۆيدە بىرنەچچە ۋاق تۇرغان بولساڭلار، مەھەللىدىكىلەر بىلەن بىلە قول ـ قولچە يېڭى ئۆي سېلىپ بېرەتتۇق. خەيرىيەت، ئايرىم تۇرۇشنى خالاپ قالدىڭلار. ئۆز ئۆيۈمنىڭ خۇشلۇقى، پۇت ـ قولۇمنىڭ بوشلۇقى ئەمەسمۇ؟ تۆۋەندىكى تەرەپتە بىر كونا تاشلاندۇق ئۆي بار. دەماللىقىغا يامغۇر ـ يېشىن، بوران ـ چاپقۇندىن پاناھلانغىلى بولىدۇ، قالدىسىغا ئەتە ـ ئۆگۈن ئىچىدە مەھەللىدىكىلەر بىلەن بىللە ھە ـ ھۇ دەپ يېڭىلاپ، پۇختىلاپ بېرەرمىز.

مويسىپت كىشى ئەنە شۇنداق سۆزلىگەچ، ئۇلارنى دەل ـ دەرەخلىك ئارىسىدىكى بىر تاشلاندۇق ئۆيگە باشلاپ كەلدى. ئۆي ئۇزاق مەزگىل ئادەم ئولتۇرمىغاچقا، تاملىرى شورىداپ ئىچىگە قوموش ـ ئازغانلار ئۇنۇپ چىققانىدى، شۇنداقتىمۇ خېلىلا پۇختا كۆرۈنەتتى.

مويسىپت كىشى كېتىپ بىردەمدىلا ئىككى يىگىت، ئىككى جۇۋانىنى باشلاپ كەلدى ـ دە، مىرزا مەھمۇد بىلەن گۈلجەمىلە ئاغىچىغا «ئوغلۇم بىلەن كېلىنلىرىم» دەپ تونۇشتۇردى. ئۇلار

بىرلىكتە قول ـ قولچە ئۆينى تازىلىدى ـ دە، يۇك ـ تاقلارنى يېشىپ ئۆينى بىر قۇر سەرەمجانلاشتۇردى.

سەھرانىڭ يېڭى مۇھىتىغا قىزىقىپ قالغان ئاماننىسا دەرەخلەرنىڭ ئارىسىدا يېڭناغۇچ قوغلاپ يۈرەتتى، مويسىپىت كىشى ئوغۇل ـ كېلىنلىرى بىلەن مىرزا مەھمۇدنى ئۆيىگە تەكلىپ قىلىپ قويۇپ ئالدىن تەييارلىق قىلىش ئۈچۈن كېتىپ قېلىشتى.

ـــ ئۆزلىرىنى شەھەردىن، مەئىشەتلىك تۇرمۇشتىن ئايرىپ مۇشۇنداق چەت سەھرالىغا باشلاپ چىقىپ جاپالىدا قويىدىغان بولدۇم، ئاغىچا، ـــ دېدى مىرزا مەھمۇد ئايالىغا كۆڭۈل قويۇپ.

ـــ ئۇنداق دەپ كەتمىسىلە، ـــ دېدى گۈلجەمىلە ئاغىچا ئۆزىنى كۈلكىگە زورلاپ، ـــ ھەممىدىن كۆڭۈلنىڭ خاتىرجەملىكى ئەۋزەل. مەن سىلىنىڭ پېشىلىرىنى تۇتقاندىن بۇيان قىلچىلىك ئازار كۆرمىدىم، ھۆرمەتلەندىم، تەڭقىسلىق، يوقسۇللۇقنىڭ، كۇنداشلىقنىڭ ئازابىنى تارتمىدىم، قىزغىن مۇھەببەتكە نائىل بولۇپ كەلدىم، خاتىرجەم بولسىلىكى، سىلى نەگە باشلىسىلا، شۇ يەرگە بېرىشقا تەييارمەن، مىرزا.

ـــ كۆڭۈل ئايغانلىقلىرى ئۈچۈن رەھمەت، ـــ دېدى مىرزا مەھمۇد رازىمەنلىك بىلەن باش لىڭشىتىپ، ـــ ئەمما سىلىگە بىر گەپنى تاپىلاپ قويايي، ئەسلىرىدە مەھكەم تۇتسىلا، ئاغىچا، بۇگۈندىن باشلاپ مەن مىرزا مەھمۇد ئەمەس. بۇ يۇرتتىكىلەر ئۈچۈن بىزنىڭ ئىلگىرىكى نام ـ ئاتىقىمىز پۈتۈنلەي يوقالغان. ھېچكىمگە ئاشكارىلىمىغايلا، بۇنىڭدىن كېيىن مېنى مىرزا دەپ چاقىرمىسىلا.

ـــ ئەمىسە نېمە دەپ چاقىرىمەن؟ ـــ سورىدى گۈلجەمىلە ئاغىچا گاڭگىرىغان ھالدا.

ـــ بۇگۈندىن باشلاپ مېنىڭ ئىسمىم مەھمۇد ئوتۇنچى. يات كىشىلەر سوراپ قالسا، ئاتا ـ بوۋىلىرىمىزنىڭ كەسپى ئوتۇنچىلىق ئىدى دەپ جاۋاب بېرىسىلە، مەنمۇ ئانچە ـ مۇنچە

قۇرۇغان توغراق شاخلىرىنى كېسىپ، ئوتۇن ئېتىپ ئەتراپتىكى بازارلارغا ئاپىرىپ ساتىمەن. بىز بۇ يۇرتقا ھەقىقىي يەرلىشىش ئۈچۈن مۇشۇ يۇرت كىشىلىرىگە ئوخشاش ئاددىي ياشىشىمىز كېرەك.

گۈلجەمىلە ئاغىچا ماقۇللۇقىنى بىلدۈرۈپ باش لىڭشىتتى.

«موللا قىز»

مىرزا مەھمۇد بىر تۆگىگە لىق كىتاب ئارتىپ كەلگەنىدى. ئۇ يارەمىلەشكىلى كەلگەن بىرنەچچە ياغاچچى يىگىت بىلەن بىللە ئۆيلەرنى پۈختىلاپ رېمونت قىلىۋالغاندىن باشقا، قازاق ئۆيىگە ياغاچ، شالالاردىن تام بويىلىتىپ ئاددىي بىر كىتابدان ياسىدى ـ دە، كىتابلارنى رەتلەك تىزىپ، ئۇستىنى پەردە بىلەن يېپىپ قويدى.

خىلۋەت سەھرادىكى تۇرمۇشقا ئامانىسا تېزلا كۆنۈپ كەتتى ۋە خېلى كۆپ دوست تېپىۋالدى. ئۇنىڭ دوستلىرى ئارىسىدا ئۆزىدىن چوڭ بالىلارمۇ، تەڭتۇشلىرىمۇ ۋە ئۆزىدىن كىچىك بالىلارمۇ بار ئىدى. بىر كۈنى ئويۇندىن زېرىككەن ئامانىسا قازاق ئۆيىدىكى كىتابداندىن «مەڭبىر كېچە» نى ئېلىپ چىقىپ دوستلىرىغا ئوقۇپ بەردى. كىتابتا تەسۋىرلەنگەن ئاجايىپ ـ غارايىپ ۋەقەلەر، گۈزەل شېئىرىي نەزمىلەر، ياخشىلىق، ۋاپادارلىق، دوستلۇق، باتۇرلۇق ھەققىدىكى ھېكايىلەر ساددا، ئاق كۆڭۈل ساۋاتسىز سەھرا بالىلىرىغا تولىمۇ يېڭىلىق بولۇپ تۇيۇلۇپ، ئۆزىگە رام قىلىۋالدى. شۇنىڭدىن كېيىن بالىلارنىڭ نەزىرىدە ئامانىسانىڭ ھۆرمىتى باشقىچە ئاشتى. بالىلارمۇ بۇرۇنقىدەك ئويۇنغىلا بېرىلىپ كەتمەي ئامانىسادىن كىتاب ئوقۇپ بېرىشنى ئۆتۈنەتتى. ئامانىسامۇ دوستلىرىغا يالغۇز كىتاب ئوقۇپ بېرىش بىلەنلا چەكلىنىپ قالمىدى، يەنە ئۇلارغا خەت يېزىشنى ئۆگىتىپ ساۋاتىنى چىقىرىشقا كىرىشتى.

ئامانىنسانىڭ بۇ ئىشى تېزدىنلا بۇ خىلۇەت يۇرتقا پۇر كەتتى ۋە ئۇ چوڭ ـ كىچىكلەرنىڭ ئاغزىدا «موللا قىز» دەپ تەرىپلەندى.

ئامانىنسا دادىسىغا ئوقۇغۇچى، دوستلىرىغا ئۇستاز ئىدى. مەھمۇد ئاكا ئامانىنساغا شېئىرىيەت، مۇزىكا ئىلمىدىن ساۋاق بېرىشنى بىر كۈنمۇ توختىتىپ قويمىدى. ئاتا ـ بالا بىرلىكتە لۇتفىي، نەۋايى، فۇزۇلىي، جامىي، شىرازىي، قىدىرخان، ئايازىي قاتارلىق مەشھۇر شائىرلارنىڭ شېئىرلىرىنى مۇقام كۈيلىرىگە سالاتتى ياكى يېڭىدىن ئاھاڭ ئىشلەيتتى، مۇقام كۈيلىرىنى رەتلەيتتى. ئۇلار ساتار بىلەن قالۇننى تەڭكەش قىلىپ مۇقام ئورۇنلىسا، بۇ ئاددىي كۆلبىسى مۇقامغا مەستانە بولغۇچى يۇرتداشلىرى بىلەن تولۇپ كېتەتتى ـ دە، ئاخىرىدا بۇ تەبىئىي يىغىلىش مەشرەپ بىلەن ئاخىرلىشاتتى. بۇ يۇرت خەلقى مەشرەپ، مۇقام، ناخشا ـ سازغا شۇنچىلىك ھېرىسمەن ئىدىكى، بىرەر باھانە ـ سەۋەب بىلەن مەشرەپ ـ بەزمە ئۇيۇشتۇرۇشقا ئارانلا تۇراتتى، بۇ مەشرەپ ـ بەزمىلەرگە مەھمۇد ئاكا بىلەن ئامانىنسا ئىشتىراك قىلماي ھەرگىزمۇ قىزمايتتى.

ئامانىنسانىڭ شېئىر يېزىش، مۇزىكا ـ مۇقام ئورۇنلاش ماھارىتى بارا ـ بارا پىشىپ يېتىلىۋاتاتتى. مەھمۇد ئاكا ئامانىنسانىڭ يازغان شېئىرلىرىنى پات ـ پات كۆرۈپ، پىكىر بېرىپ تۇراتتى، ئۇنىڭغا شېئىر ۋە شائىر ھەققىدە چوڭقۇر مەنىلىك مۇلاھىزىلەرنى قىلىپ بېرەتتى.

ـــ شائىر بىرنەچچە خىل بولىدۇ، ـــ دەيتتى مەھمۇد ئاكا ئامانىنسانىڭ يېڭى يازغان شېئىرلىرىنى كۆرۈپ بولغاندىن كېيىن مۇلاھىزىلىرىنى چۈشەندۈرۈپ، ـــ بىرىنچى خىلى، مەرىپەت ئىلھامى بىلەن قەلبىنى نۇرلاندۇرغان بولۇپ، باشقىلارنىڭ ماختىشىنى ھاجەت قىلمايدۇ. ئۇلارنىڭ ئىشى ھەمىشە مەنە خەزىنىلىرىدىن گۆھەر قېزىش، ئەل پەيزى ئۈچۈن شېئىر يېزىشتۇر. ئۇلارنىڭ شېئىرلىرى تولىمۇ يېقىملىق بولۇپ، دىللارنى ئۆزىگە ئىختىيارسىز تارتىدۇ. بۇ خىلدىكى

شائىرلار، شېئىرنى ھەرگىز شۆھرەت ئۈچۈن يازمايدۇ. يەنە بىر خىلدىكى شائىرلار ھەقىقەت مىسرالىرىغا مەجازى ئارىلاشتۇرۇپ يازىدۇ... بۇلارنىڭ شېئىرلىرىدا مەجازى غالىب كېلىدۇ. شۇنداقلا، بۇ خىل شەكىلگە ئامراق كىشىلەرمۇ بار. يۇقىرىقىدىن باشقا يەنە بىر خىل شائىرلارمۇ بارکى، ئۇلار پەقەت «شېئىر»نى يازالمىغانلىقى ئۈچۈنلا خۇرسەن، يازغانلىرىدىن رازى مەندۇر. ئۇنداقلار مەڭ مۇشەققەتتە بىر بېيىتنى قۇراشتۇرىدۇ ـ دە، شائىرلىق غۇۋغاسىنى پەلەكتىن ئاشۇرۇۋېتىدۇ. ئەمما، بۇنداقلارنىڭ سۆزلىرىدە نەدىمۇ ھەقىقەت نۇرى چاقنىسۇن؟ نەدىمۇ مەرىپەت بوستانلىرىنىڭ گۈللىرى بولسۇن؟ شېئىرلىرىدا نە زوق، نە ئىشق ئوتىدىن ھارارەت بولسۇن؟

مەھمۇد ئاکا ئامانىسا ۋايىگە يەتكۈزۈپ ئورۇنلىغان بىرەر مۇقام كۈيلىرىنى ئاڭلىغىنىدا يەنە شۇنداق نەسىھەتلەرنى قىلاتتى:

ــ سازەندىلەر شادلىق يەتكۈزگۈچى، ناخشىچىلار غەمنى كەتكۈزگۈچىدۇر. ھال[1]ئەھلى بولسا ھەر ئىككىسىگە جانلىرىنى پىدا قىلىدۇ. ماھىر سازەندىنىڭ ساز نەغمىسىگە ئاڭلىغۇچىنىڭ ھاياتى پىدا بولسا نېمە غەم؟ ! چۈنكى، كۆڭۈل ـ جان خۇش ئاۋازدىن قۇۋۋەتلىنىدۇ. خۇش ئاۋاز ناخشىچىنىڭ ناخشىسى دەردمەنلەر قەلبىدىكى ئوتنى ئۇلغايتىدۇ... ئەگەر ھەرقانداق سازەندە سازنى ناھايىتى كۈچلۈك دەرد ئىلكىدە چالسا، دەردتىن زەخمىنىڭ بولغان يۈرەككە بەكرەك تېگىدۇ. گۈزەل ناخشىچىنىڭ ئاغزىدىن چىققان ئاۋاز ھال ئەھلىنىڭ كۆيگەن باغرىدىن ئىس چىقىرىۋېتىدۇ. سازەندىنىڭ مەجەزى مۇلايىم، ئۆزى ئەقىللىك بولسا، تاش يۈرەك ئادەمنىڭمۇ باغرىنى ئېرىتىۋېتەلەيدۇ.

ئامانىسا دادىسىنىڭ بۇ گەپلىرىنى كۆڭۈل قويۇپ ئاڭلايتتى. ھەربىر جۈملە سۆزنى يۈرىكىگە نەقىش قىلىپ ئويۇشقا

---

① ھال ــ ئىشق.

تىرىشاتتى.

بۇ يۇرتتا بىر - ئىككى يىل ئاستانىگە بېرىپ مەكتەپ تەربىيەسى كۆرگەن زور ئەھمەت ئىسمىلىك بىر بالا بار ئىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ خەت يازالايدىغانلىقى، كىتاب ئوقۇيالايدىغانلىقىدىن ماختىنىپ باشقا بالىلارنى كۆزگە ئىلمايتتى ۋە ھە دېسىلا چاتاق چىقىرىپ، ماجىرا تېرىپ، باشقا بالىلارنى بوزەك ئېتىپ، ئازار بېرەتتى. شۇڭلاشقا، بالىلار ئۇنىڭ زورلۇق - زومبىلۇقىغا چىدىماي «زور ئەھمەت» دەپ ئاتايتتى. ئامانىسانىڭ «موللا قىز» دېگەن نامى يۇرت ئىچىگە تارىلىپ، بارلىق چوڭ - كىچىك بالىلار ئامانىسانى ئۇستاز تۇتۇپ خەت ئۆگىنىشكە كىرىشكەندىن كېيىن، زور ئەھمىتىنىڭ ئىچى ئاداپ، ھەسەتخورلۇقى تۇتاتتى - دە، پات - پات ئامانىسا بالىلارغا ساۋاق بېرىۋاتقاندا پەيدا بولۇپ، ھەر خىل بەتقىلىق سۆز - ھەرىكەتلەر بىلەن ئۆگىنىش تەرتىپىنى قالايمىقانلاشتۇرۇۋېتەتتى، بۇنىڭغا ئامانىسامۇ، باشقا بالىلارمۇ ئامال قىلالمايتتى.

بىر كۈنى ئامانىسا دوستلىرىغا ھېساب ئىلمىدىن دەرس سۆزلەپ بېرىۋاتاتتى، ھېلىقى زور ئەھمەت دېگەن بالا ئاسماندىن چۈشكەندەكلا پەيدا بولدى - دە، قوينىغا سىيلىۋالغان بىر پارچە قاتلاقلىق قەغەزنى ئامانىسانىڭ ئۈزارتىپ تۇرۇپ:

— ئاڭلىسام موللا قىزنىڭ خېتىنى ئۆزىدەكلا چىرايلىق دەپ ئاڭلىدىم. مۇشۇ بىر پارچە قەغەزگە خەت يېزىپ راست - يالغانلىقىنى ئىسپاتلاپ بەرگەن بولسا، — دەپ تۇرۇۋالدى.

ئۇنىڭغا خەت يېزىپ بەرمەي قۇتۇلالمايدىغانلىقىغا كۆزى يەتكەن ئامانىسا ئىككىلەنمەيلا قەغەزنى قولىغا ئالدى - دە، سىياھدان، قەلەمنى ئاچىقىپ، شۇ مەيدانىدلا نەۋايى ھەزرەتلىرىنىڭ تۆۋەندىكى ئىككى جۈملە ھېكمەتلىك سۆزىنى چىرايلىق قىلىپ يازدى:

«نامەرد قانداق بىمەنە گەپلەرنى ئېيتمايدۇ؟ توخۇ قانداق نىجاسەتلەرنى يېمەيدۇ؟ ياخشىلارنىڭ ھۈنىرى سۆزىنىڭ

مەنسىدە، بوزچىلارنىڭ ھۈنىرى توقۇغان ماتاسىدا، چاكىنا ـ پەس ئادەم ماختانغىنى بىلەن بۇيۇك بولالماس، ئۆچكە يۇگۇرگىنى بىلەن كېيىك بولالماس.» ئاماننىسانىڭ چۆرىسىگە ئولاشقان بالىلار بۇ سۆزلەرنى ئوقۇپ پىخىلداپ كۈلۈشكە باشلىدى. ئامانىنسا خەتنى يېزىپ بولۇپ، بىر چەتتە تەكەببۇرلۇق بىلەن گىدىيىپ تۇرغان زور ئەھمەتكە تەڭلىدى.

ـــ مەڭ، زور ئەھمەت ئاكا، يازغان خېتىمدە نۇقسان بولسا، كۆرسىتىپ بەرگەيسىز.

زور ئەھمەت ئاماننىسانىڭ قولىدىن قەغەزنى ئېلىپ خەتكە شۇنداقلا كۆز يۈگۈرتتى، خىجىللىق ۋە نومۇستىن چىرايى ئالىپاساق بولۇپ كەتتى ـ دە، لام ـ جىم دېيەلمەي كېتىپ قالدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ يۇرتتىكى بالىلارنى بوزەك قىلمايدىغان، ئاماننىسانىڭ دەرس تەرتىپىنىمۇ بۇزۇۋەتمەيدىغان، ئەدەپلىك يۇرىدىغان بولدى. ئۇ مۇشتۇمدەك «مولا قىز»نىڭ ئىستېداتىغا ھەقىقەتەن قول قويغانىدى.

ئايدىڭدىكى مۇقام ساداسى

مىلادىيە 1540 ـ يىلى كۈز.

ياقۇتتەك سۇزۇك ئاسمان گۈمبىزىدىكى تولۇن ئاي بۇ خىلۋەت سەھرانى تويماي قاراپ سېھىرلىك ئالتۇن نۇرلىرىنى سېخىيلىق بىلەن تۆكەتتى. ئاپپاق ئايدىڭدا خېلى يىراقتىكى نەرسىلەرنى ئېنىق ئىلغا قىلغىلى بولاتتى. ئاددىيغىنا يېپىلغان پېشايۋان ئاستىدىكى سۇپىدا ئاماننىسا قالۇن بىلەن مۇقام ئورۇنلاۋاتاتتى. مەھمۇد ئاكا چاي ئىچكەچ كۆزلىرىنى يېرىم يۇمغىنىچە مۇقام كۈيلىرىگە ئەسىر بولۇپ مۆڭلىنىپ ئولتۇراتتى. شۇ تۇرقىدا ئاتا ـ بالا ئىككىسىنىڭ مەڭىزىدە گۈل بەرگىدىكى شەبنەمدەك ياش تامچىلىرى يالتىرايتتى. ئاماننىسا يىغىدىن ئۆزىنى ئاران ـ ئاران تۇتۇپ تۇرغان بولۇپ، ئاۋازى تىترەيتتى.

ئامانىسا ناخشىنى ئوقۇپ بولۇپ بۇقۇلداپ يىغلىۋەتتى.

ــ يىغلىماڭ، قىزىم، بالاغا سەۋر، قازاغا رىزا دەپتىكەن ئاتا ـ بوۋىلار، مەرھۇم ئانىڭىزنىڭ روھى قوروۇنۇپ قالمىسۇن، ــ مەھمۇد ئاكا ئامانىسانىڭ تەسەللى بەرگىنى بىلەن ئەمما تارامىلاپ تۆكۈلۈۋاتقان كۆز يېشىنى توختىتىۋېلىشقا قۇربى يەتمەيۋاتاتتى.

ھەئە، گۈلجەمىلە ئاغىچا قازا قىلىپ كەتكەن بىر يىلدىن بېرى ئاتا ـ بالا ئىككىسى ئۆزلىرىگە كۆپرەك مۇقامدىن تەسەللى ئىزدىشەتتى ـ يۇ، ئەمما مۇڭلۇق مۇقام كۈيلىرىدىن ھەسرەتلىك ئەسلىمىلىرى قوزغىلىپ، پىغان ئىلكىدە كۆز يېشى قىلىشاتتى. ئۇلار جۇدالىق دەردىنى ئۇنتۇيالمايۋاتاتتى. شۇڭلاشقىمۇ، ئامانىسا ئىمكان بار ئۆزىنى مۇقام ئېيتىشقا، شېئىر يېزىشقا زورلايتتى. ئۇ راسا يىغلاپ ئىچ ـ قارنىنى بوشىتىۋالغاندىن كېيىن يەنە ئىختىيارسىز مۇقام ئېيتىشقا كىرىشەتتى.

ــ قېنى قىزىم، مۇقامنى داۋاملاشتۇرۇڭ، ــ دېدى مەھمۇد ئاكا ئەمدىلا يىغىدىن توختىغان ئامانىساغا قاراپ، ــ مۇقام جۇدالىقنىڭ، دەرد ـ ئەلەمنىڭ شىپاسىدۇر، ھەزرىتى ئۇستازنىڭ شېئىرى ئىسىڭىزدىمۇ، قىزىم؟

ــ ئېسىمدە، ئاتا، ــ دېدى ئامانىسا تاشاي ـ تاشاي دەپ تۇرغان كۆز ياشلىرىنى سىڭدۈرۈۋېتىشكە تىرىشىپ. ئۇ شېئىرنى پەس ئاۋازدا دېكلاماتسىيە قىلدى:

مۇقام جاھاندا تاڭنىڭ ساباسى،
جانانغا جانكى قالۇن ساداسى.
ھېچ تەڭ كېلەلمەس بۇلبۇل ناۋاسى،
ئالەمدە يوقكى بۇنىڭ باھاسى.

ــ ماشائاللا[1]، قىزىم، ــ دېدى مەھمۇد ئاكا رازىمەنلىك

① ماشائاللا ــ كۆز تەگمىسۇن.

بىلەن، ــ ئول زاتى مۇبارەك بىلەن كۆرۈشمىگىلى ئۇزاق زامانلار بوپتۇ، ياراتقان ئىگەم ئەزىز تېنىنى ساق قىلغاي ئىلاھىم، ــ ئۇ ئامانىنساغا قاراپ مۇراجىئەت قىلدى، ــ قىدىرخان ئۇستازنىڭ شېئىرلىرىغا سالغان مۇقام كۈيلىرىدىن بىرنى ئېيتىڭا، قىزىم.

ئامانىنسا گەپ ـ سۆز قىلمايلا قولىغا تەمبۇرنى ئېلىپ پولات تارىغا ناخۇن ئۇرۇشقا باشلىدى:

ھەشتارىمىز قىلسا خەندان دىيارىمىنىڭ بوستانىدا،
قۇزغۇن ئۆلۈپ، بۇلبۇل كۈلەر نەغمە ـ مەشرەپ داستانىدا.

ئون ئىككى چوڭ تولۇن ئايدەك دىل رىشتىگە مەشئەل ياقار،
ئۇنىڭ ئەمەس، بۇنىڭ ئەمەس يوقسۇللارنىڭ بوستانىدا.

ئامانىنسا ناخشىنى ئەمدى باشلاپ تۇرۇشىغا، ھويلا دەرۋازىسىنىڭ زەنجىرى يەڭگىل شاراقشىدى. ئامانىنسا دەرھال ناخشىدىن توختىدى. دەرۋازا زەنجىرى يەنە شاراقشىدى. ئامانىنسا مەھمۇد ئاكىغا سوغدىشىپ دېگۈدەك دەرۋازىغا يۈگۈردى.

دەرۋازا تۆۋىدە ئاتلىق ئۇچ كىشى تۇراتتى. ئۇلارنىڭ بىرسى ئوتتۇز ياشلارغا يېقىنلىشىپ قالغان ياش يىگىت بولۇپ، قالغان ئىككىسىدىن بىرسى ئوتتۇرا ياشلىق، يەنە بىرسى ئاتمىش ياشلاردىن ھالقىغان مويسىپىت كىشى ئىدى. ياش يىگىت بەگزادىلەرچە كىينىۋالغان بولۇپ، قالغان ئىككىسىنىڭ كىينىشىگە قاراپمۇ مۇلازىم ـ خىزمەتكار ئىكەنلىكىنى بىلۈۋالماق تەس ئەمەس ئىدى. ھەر ئۈچىلىسىنىڭ يانلىرىغا قىلىچ، بويۇنلىرىغا ئوقيا ئېسىقلىق ئىدى.

غۇنچە بوي، يۇمىلاق يۈز، چوڭ كۆزلۈك، چىشلىرى گۈرۈچتەك ئۇششاق ھەم زىچ، قاش ـ كىرپىكلىرى تۆكۈلۈپ تۇرىدىغان، سۇمبۇل چاچلىرىنى قىرىق تال قىلىپ ئۆرۈۋالغان پەرى سىياق ئامانىنسانى كۆرۈپ ياش يىگىتنىڭ كۆزلىرى چاقناپ

كەتتى.

ـــ بىز يولدىن ئېزىپ قالغان يولۇچىلارمىز، ـــ دېدى مويسىپىتراق كىشى مەھمۇد ئاكىنىڭ گۈمانسىراپ تۇرغان كۆزلىرىدىن ئۆزىنى ئەپقېچىپ تۇرۇپ ئەدەپ بىلەن سۆزلەپ، ـــ بەگزادىمىز بەك ئۇسساپ كەتتى، بىرەر پىيالە ئۈسۈزلۈق بېرەرمىكىن دەپ ئۆزلىرىنى مالال قىلىۋىدۇق.

ـــ ئانار شەربىتىدىن بولسا ئاچىققىن، قىزىم، ـــ دېدى مەھمۇد ئاكا ئاماننىساغا قاراپ.

ئاماننىسا ئۆيگە يۈگۈرۈپ كىرىپ، هايال بولماي بىر پىيالە ئانار شەربىتىنى ئېلىپ چىقتى.

بەگزادە سۈپەت يىگىت پىيالىدىكى ئانار شەربىتىنى گۈپۈلدىتىپ بىر كۆتۈرۈپلا ئىچىۋەتتى ـ دە، قۇرۇق پىيالىنى ئاماننىساغا تەڭلەپ تۇرۇپ دېدى:

ـــ ئانار شەربىتىدىن يەنە بىر پىيالە ئىلتىپات قىلغان بولسىلا، بۇ ئىككى هەمراهىمۇ ئۈسساپ كەتكەندى.

يىگىتنىڭ ئانار شەربىتىنى ئاۋۋال مويسىپىت كىشىگە تەڭلىمەي تۇرۇپ ئۆزى ئىچىۋالغان ئىنسابسىزلىقىدىن رەنجىگەن ئاماننىسا گەپ ـ سۆز قىلمايلا قۇرۇق پىيالىنى ئېلىپ كەينىگە ياندى ـ دە، ئاچچىق ئاناردىن ئىككىنى تاللاپ سىقتى.

يىگىت ئاماننىسانىڭ قولىدىن پىيالىنى ئېلىپ يەنە بىر ئوتلىدى ـ دە، ئاچچىق ئانار شەربىتىدىن چىرايى پۈرۈشۈپ كەتتى. يىگىتنىڭ چىرايىغا قاراپ ئاماننىسا پىخىلداپ كۈلۈۋەتتى.

ـــ باشتا تاتلىق ئانار شەربىتىدىن ئاچىقىپتىكەنلا، ئەمدى ئەجەب ئاچچىق ئانار شەربىتىدىن ئاچىقىپلىغۇ، خان قىز؟ ـــ دېدى يىگىت كۆڭلىدىكىنى يوشۇرمايلا.

ـــ مەن ئانارنى تاتلىقمۇ، ئاچچىقمۇ دەپ تاللاپ ئولتۇرمايلا سىقىۋەرگەنىدىم. بەلكىم مېهماننىڭ ئاچ كۆزلۈكىدىن نىيىتى بۇزۇلغان بولسا قولۇمغا ئاچچىق ئانار چىقىپ قالغان چېغى.

ئامانىنساناڭ چاقماقتەك جاۋابى يىگىتنىڭ ئوڭايسىز ئەھۋالغا چۈشۈرۈپ قويدى.

شۇ ئاردىدا مەھمۇد ئاكا بىلەن مويسىپىت كىشى بىر - بىرىگە بىرقانچە قېتىم تىكىلىپ قارىشىۋالدى. «ئەجەب تونۇش چىرايغۇ بۇ، نەدە كۆرگەن بولغىيدىم؟» دەپ ئويلايتتى ھەر ئىككىلىسى ئېسىگە ئالالماي.

ــ بايا مۇقام ئورۇنلىغان قىزمىز مۇشۇمۇ؟ ــ سورىدى مويسىپىت كىشى مەھمۇد ئاكىغا قاراپ ئېھتىياتچانلىق بىلەن.

ــ شۇنداق، ــ دېدى مەھمۇد ئاكا بىر خىل پەخىرلىك تۇيغۇدا.

يات كىشىلەرنىڭ ئاغزىدىن مۇقامنىڭ تەرىپىنى ئاڭلىسا ياكى باشقىلارنىڭ مۇقامغا زوقمەنلىكىنى بىلسە، مەھمۇد ئاكا بۆلەكچىلا روھلىنىپ كېتەتتى. ھازىرمۇ ئۇ قىزى ئورۇنلىغان مۇقامنى بۇ ناتونۇش مېھمانلارنىڭ يولدا كېتىۋېتىپ تىڭشىغانلىقىنى، مېھمانلارنىڭ مۇقام ئاڭلاشقا زوقى بارلىقىنى ھېس قىلىپ، ۋۇجۇدىنى قاپلىغان بايىقى گۇمانىي تۇيغۇلاردىن خالاس بولدى ۋە مەردلىك، مېھماندوستلۇق تەبىئىتى غالىب كېلىپ:

ــ قېنى ئۆيگە كىرىپ بىرەر پىيالىدىن چاي ئىچىپ مېڭىشسىلا، مېھمانلار، ــ دەۋەتتى.

مېھمانلار مەھمۇد ئاكىنىڭ مۇشۇنداق دېيىشىنى كۈتۈپ تۇرغاندەك تەكەللۇپسىزلا ھويلىغا كىردى ــ دە، سۇپىدىن ئورۇن ئېلىشتى.

تامغا ئېسىپ قويۇلغان تەمبۇر، قالۇن، ساتار، دۇتار، داپ قاتارلىق سازلار مېھمانلارنىڭ ئالاھىدە دىققىتىنى قوزغىدى. سازلارغا قاراپ مويسىپىت مېھمانىنىڭ ئېسىگە بىر ئىش غۇۋا - شىرە كەلگەندەك بولدى ــ دە، مەھمۇد ئاكىغا تېخىمۇ سىنچىلاپ قاراشقا باشلىدى.

ئامانىنسا مېھمانلارنىڭ ئالدىغا داستىخان سېلىپ بىر

پەتنۇستا نان ۋە ھەربىر مېھمانىڭ ئالدىغا بىر چىنىدىن قېتىق ئاچىقتى، ئۇنىڭغىچە مەھمۇد ئاكا بىر قوغۇن بىلەن بىر تاۋۇزنى ئاچىقىپ داستىخاندىلا تىلىشقا باشلىدى.

ــ قېنى ئاددىي بولسىمۇ داستىخانغا بېقىشسىلا، مېھمانلار، ــ دېدى مەھمۇد ئاكا.

مېھمانلارنىڭ داستىخاندىكى مەزىلەرگە ئانچە ئىشتىھاسى يوقتەك قىلاتتى. مېھمان يىگىت بىردە ئامانىنساغا، بىردە تامدا ئېسىقلىق تۇرغان سازلارغا قارايتتى، يۇرىكىنىڭ بىر يېرلىرىدىن ئېتىلىپ چىققان تەقەززالىقىنى يوشۇرۇپ، ئاغزىنىڭ ئۇچىغا كېلىپ قالغان گەپنى دېيىشتىن ئۆزىنى ئاران ـ ئاران بېسىپ تۇراتتى. مويسىپىت ھەمراھىغا «ئۆزلىرى بىر ئامال قىلسىلا» دېگەندەك قىلىپ، يوشۇرۇن كۆز ئىشارىتى قىلاتتى.

ــ ئەگەر مالال كەلمىسە، قىزىمىز بىزگە بىرەر پەدە مۇقام ئورۇنلاپ بەرگەن بولسا، ــ دېدى مويسىپىت مېھمان مەھمۇد ئاكىغا قاراپ ئۆتۈنۈش ئاھاڭىدا.

ــ بولىدۇ، ــ دېدى مەھمۇد ئاكا ۋە ئۆيگە كىرىپ كەتكەن ئامانىنسانى توۋلىدى، ــ ئامانىنسا، ھويلىغا چىقىپ مېھمانلارغا بىر پەدە مۇقام ئورۇنلاپ بېرىڭ، قىزىم.

«ئامانىنسا» دېگەن ئىسىمنى ئاڭلاپلا مويسىپىت مېھمانىنىڭ كۆزى پاللىدە چاقناپ كەتتى، مەھمۇد ئاكىغا قايتىدىن سىنچىلاپ قارىدى. «شۇ، دەل ئۆزى شۇ...» دېدى ئىختىيارسىز ئۆز ـ ئۆزىگە پىچىرلاپ. ئۇنىڭغىچە ئامانىنسا ئۆيدىن چىقتى ـ دە، تەمبۇرنى قولىغا ئېلىپ «پەنجىگاھ» مۇقامىغا چېلىشقا باشلىدى.

ھەر كىشىكىم تاپسا دەۋران ئىچرە جاھۇ ئېتىبار،
كىم ئۇنىڭ زاتىدە بىدادۇ سىتەم بولغاي قىلىق.
ياخشىلىق گەر قىلماسا، بارى يامانلىق قىلماسۇن،
كىم يامانلىق قىلماسا قىلغانچە بار ئۇل ياخشىلىق.

يەشمسى:
(بەزىلەر بۇ زامانىدا مەنسەپ ۋە ئابرۇيغا ئىگە بولسا، باشقىلارغا زۇلۇم سېلىشنى ئادەت قىلىدۇ. ئەگەر ياخشىلىق قىلمىسا، يامانلىقمۇ قىلمىسۇن، يامانلىق قىلماسلىقنىڭ ئۆزى ياخشىلىق قىلغانغا باراۋەردۇر).

ئامانىسا پەنجىگاھ مۇقامىنىڭ داستان قىسمىدىن بىر پەدە چالغاندىن كېيىن، مەشرەپ قىسمىغا پەدە يۆتكەپ ناخشا باشلىدى. مېھمانلار مۇقامىنىڭ سېھرىلىك كۈيلىرىگە مەستانە بولۇپ قېتىپ قالغاندى.

ساڭا يۇز شۇكۇر يارەب، بىزگە ئادىل پادىشاھ قىلدىڭ،
فەقىر، مىسكىنغىنا ئول ئابدۇرېشىدخاننى فاناھ قىلدىڭ.
نەفسى، كېچە ـ كۈندۈز دۇئا قىل تەڭرى تەقدىسقە،
كى شاھىڭ ھەققىدە قىلماي دۇئا، قاتتىغ گۇناھ قىلدىڭ.

يەشمسى:
(خۇدا ساڭا يۇز شۇكۇر، بىزگە ئادىل پادىشاھ بەردىڭ، پېقىر ـ مىسكىنگە ئابدۇرېشىدخاننى پاناھ قىلدىڭ.
ئەي نەفسە، ئۇلۇغ تەڭرىگە كېچە ـ كۈندۈز دۇئا قىلغىن، ئەگەر شاھ ھەققىدە دۇئا قىلمىساڭ، قاتتىق گۇناھ قىلغان بولىسەن).

ئامانىسا مۇقام ئوقۇشتىن توختىشىغا مېھمان يىگىت ھاياجىنىنى باسالماي ئالدىراپ سورىدى:
ـــ ماشائاللا، خان قىز مۇقام ئورۇنلاشتا ھەقىقەتەن كامالەتكە يېتىپتۇ. بىراق، بىر گەپنى سورىسام بولارمۇ؟ نەفسە دېگەن شائىر كىم؟ سىز بۇ غەزەلنى نەدىن ئۆگەنگەن؟
ئامانىسا مېھمان يىگىتنىڭ سوئالىغا بەخىرامانلا جاۋاب بەردى:

ـــ مېنىڭ نامى ئانچە مەشھۇر بولمىغان شائىرلارنىڭ شېئىرلىرىنى ئوقۇشقا زوقۇم يوق. ئادەتتە ئۇستاز مەۋلانە ئەلىشىر نەۋايى، لۇتفي، فۇزۇلي ۋە ئۇستاز قىدىرخان، ئايازبىلاردىن باشقىلارنىڭ شېئىرلىرىنى ئوقۇمايمەن. بۇ غەزەل ئۆزۈمنىڭ، نەفىسە مېنىڭ تەخەللۇسۇم.

مېھمان يىگىت ئانچە ئىشەنمىگەن تەزەردە سورىدى:

ـــ ئەدەپسىزلىك بولسىمۇ سوراپ باقاي، خان قىز بۇ يىل قانچە ياشقا كىردىلىكىن؟

زېرەك ئاماننىسا كۆرۈنۈشتىن بىرئاز تەكەببۇرلۇقى چىقىپ تۇرىدىغان مېھمان يىگىتنىڭ ئۆزىنىڭ شېئىر يازغانلىقىغا ئىشەنمەي زىغىرلاپ سوراۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى ـ دە، غۇرۇرىدە ئاچچىقى كەلدى.

ـــ بۇ يىل ئون تۆت ياشقا كىردىم، ـــ دېدى ئۇ چىرايلىق بادام قاپاقلىرىنى سۈزۈپ، ـــ مېھمان مېنىڭ بۇ شېئىرنى يازغانلىقىمغا ئىشەنمەيۋاتسا كېرەك، ئەتىمالىم. بىر رىسالىدە ئۇستاز ھەزرىتى ئەلىشىر نەۋايىنىڭ يەتتە ياش چېغىدىن باشلاپ شېئىر يېزىشقا كىرىشكەنلىكى شەرھلەنگەن. شۇنداق تۇرۇقلۇق مېنىڭ سەككىز يېشىمدىن باشلاپ شېئىر يېزىشقا كىرىشكەنلىكىم تەسەۋۋۇرغا سىغماسمۇ؟

مېھمان يىگىت ئاماننىسانىڭ جاۋابىنى ئاڭلاپ لام ـ جىم دېمىدى.

ئاماننىساغا قايىللىق بىلەن قاراپ ئولتۇرغا مويسىپىت مېھمان ياش ھەمراھىنىڭ تېخىچە گۇمانىي تۇيغۇدىن قۇتۇلالمايۋاتقانلىقىنى سېزىپ، ئاماننىساغا مۇراجىئەت قىلدى:

ـــ مۇمكىن بولسا قىزىمنىڭ يازغان غەزەللىرىدىن بىرەر پارچە ئوقۇپ بەرگەن بولسا، ھەممەيلەن تەڭ زوق ئالغان بولساق.

ئاماننىسا ئانچە ئويلىنىپ ئولتۇرمايلا بىر پارچە غەزىلىنى ئاستا دېكلاماتسىيە قىلىشقا باشلىدى:

بۇلبۇلى شەيدا بولۇپ قونارغا گۈلشەن ئىستەرىم،
گۈل ئارا بۇلبۇل مەسەللىك شېرىن زەبان ئىستەرىم...

بىرئاز ئاچچىقى كەلگەن ئامانىنسا شېئىرنى ئوقۇپ بولۇپ مېھمانلارغا تەتۈر قاراپ ئولتۇرۇۋالدى.

— پاساھەت، پاساھەت، — دېدى مېھمان يىگىت شېئىرنىڭ ھۈزۈرىدىن لەۋلىرىنى تەمشىپ، — خان قىزنىڭ ھەقىقىي بىر ئىستېداد ئىگىسى ئىكەنلىكىگە ئەمدى ھەقىقىي ئىشەندىم. بىلمىدىم، خان قىزنىڭ مۇشۇ سوروۇنمىزدىكى بىرەر ئىشقا قارىتىپ ئىككى مىسرا شېئىر ئوقۇپ بېرىشكە زوقى بارمىكىن؟

ئۈزىگە كانىدەك چاپلىشىۋالغان مېھمان يىگىتتىن زېرىككەن ئامانىنسا بىرنەچچە دەقىقە ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن تۆۋەندىكى ئىككى مىسرا شېئىرنى ئوقۇدى:

يارەب بۇ بەندە قىلدى ئەجەب سۈئىزەن مەڭا،
گويا بۇ ئۆيگە ئۇندى بۇ ئاخشام تىكەن مەڭا.

يەشمىسى:

(خۇدا بۇ بەندە ماڭا تولىمۇ گۇمانلىق كۆزدە قارىدى. گويا بۇ ئۆيدە بۇگۈن ئاخشام مەن ئۇچۇن بىر تىكەن ئۇندى).

ئامانىنسا شېئىرنى ئوقۇپ بولۇشىغا مېھمان يىگىت دەس ئورنىدىن تۇردى ـ دە، قول باغلاپ تەزىم قىلدى.

— خان قىز ھەقىقەتەنمۇ يېتىشكەن بىر شائىرە ئىكەن، بايا ئەدەپسىزلىك قىلغان بولسام كەچۈرگەي.

مېھمان يىگىتنىڭ ئەپۇسىنى ئاڭلاپ ئامانىنسانىڭ چېھرىگە قايتىدىن كۈلكە يۈگۈردى. مەھمۇد ئاكا قىزىغا پەخرىلىك تۇيغۇدا قاراپ قويدى.

بايانىن بېرى ئامانىنسا بىلەن ياش ھەمراھىنىڭ سۆھبىتىگە دەخلى يەتكۈزمەي، سىنچى كۆزلىرى بىلەن قاراپ تۇرغان

مويسىپىت مېھمان قاقاھلاپ كۈلۈپ كەتتى ـ دە، ئامانىنساغا قاراپ سۆزلىدى:

ـــ ھا ـ ھا ـ ھا... رەھمەت، رەھمەت، تازا جايىدا كەلتۈرۈپ بابلىدىڭىز، نەفىسە قىزىم. يەتتە ـ سەككىز يىلدىن بېرى شېئىرىي ئىستېداتىڭىز يەنە باشقىچە ئىلگىرىلەپتۇ، ـــ مويسىپىت كىشى ئەمدى مەھمۇد ئاكىغا قاراپ سۆزلىدى، ـــ قىزىمنىڭ ھەقىقەتەن ياخشى تەربىيەلەپسىز، مەۋلانە، ـــ ئۇ مەھمۇد ئاكىنىڭ ئۆزىگە ئەجەبلىنىپ قاراۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ تۇرۇپ يەنە سورىدى، ـــ مېنى راستلا تونۇيالمىدىڭىزمۇ، مەۋلانە؟ قارا‌ڭ، بەكرەك قارا‌ڭ، كۆزلىرىمگە قارا‌ڭ، قەدىردان دوستۇم.

مەھمۇد ئاكا بىرنەچچە دەقىقە تېڭىرقاپ تۇرۇپ قالدى ـ دە، تۇيۇقسىز ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ، مويسىپىت مېھمانغا قۇچاقلىرىنى كەڭ يايغىنىچە ئېتىلدى.

ـــ ھەزرىتى قىدىرخان ئۇستاز ! ئاھ، ئۇستازىم، بارمۇ سىلى.. خۇدا كۆرۈشكىلى نېسىپ قىلدىكەن ـ ھە بەندىسىنى.

ئۇلار مەھكەم قۇچاقلاشتى. مەھمۇد ئاكىنىڭ كۆزلىرىدىن تارامىلاپ ياش تۆكۈلەتتى. قىدىرخان ئۇستازنىڭ كۆزىدىن ئاققان ياشمۇ ئاپپاق ساقاللىرىنى ھۆللىۋەتكەنىدى. ئۇلارغا قاراپ ئىككى مېھمان ئەجەبلىنىپ تۇرۇپ قالدى.

دادىسىنىڭ «قىدىرخان ئۇستاز» دېگەن سۆزىنى ئاڭلاپ ئامانىنساغا يىراق بالىلىق ئەسلىمىلىرى خىرە ـ شىرە كۆز ئالدىغا كېلىشكە باشلىدى. راست، ھېلىقى تۇنجى يازغان شېئىرلىرىنى كۆرگەن، مەكتەپتە شېئىرىيەت، مۇزىكا ئىلمىدىن دەرس ئۆتكەن، ئۆزىگە «نەفىسە» دېگەن تەخەللۇسنى تەقدىم قىلغان، دادىسى داۋاملىق ئىسمىنى زىكرى قىلىپ ياد ئېتىپ تۇرغان سۆيۈملۈك ئۇستازى مۇشۇ ئەمەسمۇ؟ ئامانىنساغا كۆزلىرىدىنمۇ ئىختىيارسىز ياش تۆكۈلدى.

ـــ ماشائاللا قىزىم، ـــ دېدى قىدىرخان ئۇستاز ئامانىنساغا پېشانىسىدىن سۆيۈپ تۇرۇپ، ـــ مېنىڭ تەسەۋۋۇرۇمدىكىدىنمۇ

ياخشى تەربىيەلىنىپسىز.

قىدىرخان ئۇستاز ئەمدى بايىاتىن بېرى تەئەججۇپ ئىلكىدە قاراپ قالغان ياش ھەمراھىغا ھۆرمەت بىلەن باش ئېگىپ تۇرۇپ چۈشەنچە بەردى:

ــ مۆھتەرەم شاھىم، بۇ كىشى مەن سىلىگە نەچچە يىلدىن بېرى گېپىنى قىلىپ كېلىۋاتقان ۋە كۆپ دېرىكىنى قىلغان، ئۆز ۋاقتىدىكى خانلىق دىۋانخانىنىڭ باش مىرزىسى مەۋلانە مىرزا مەھمۇد بولىدۇ.

قىدىرخان ئۇستازنىڭ تونۇشتۇرۇشىنى ئاڭلاپ ياش يىگىت ئورنىدىن تۇرۇپ مەھمۇد ئاكىغا ھۆرمەت بىلدۈردى.

قىدىرخان ئۇستاز ئەمدى مەھمۇد ئاكىغا قاراپ سۆزلىدى:

ــ بۇ كىشى دۆلەتپاناھ شاھىمىز سۇلتان ئابدۇرېشىدخان ئالىيلىرى بولىدۇ. يېنىدا ئولتۇرغان بۇ كىشى ئوردا ياساۋۇللىرىنىڭ بېگى ئەكرەم سەردار بولىدۇ.

مەھمۇد ئاكا قىدىرخان ئۇستازنىڭ تونۇشتۇرۇشىنى ئاڭلاپ، ئالمان ـ تالمان سۆپىدىن پەسكە چۈشتى ـ دە، سۇلتان ئابدۇرېشىدخانغا قول باغلاپ يېرىم ئېگىلىپ ھۆرمەت سالمى قىلدى:

ــ ياش سۇلتانىمىزنىڭ ئەزىز تېنى سالامەت بولغاي، بايىاتىن بېرى تونۇماي قىلغان ئەدەپسىزلىكىمىز ئۈچۈن كەچۈرگەيلا، سۇلتان ئالىيلىرى.

ــ تەكەللۇپ قىلمىسلا، مەھمۇد ئۇستاز، ــ دېدى سۇلتان ئابدۇرېشىدخان كۈلۈپ تۇرۇپ، ــ كەلسىلە، ئورۇنلىرىغا كېلىپ ئولتۇرۇڭ، ئەرسىلە، قىدىرخان ئۇستاز دېگەندەك ئۆزلىرىنىڭ كۆپ دېرىكىنى قىلدىم. لېكىن، بۇنداق ھەم ھاۋالىق، ھەم خىلۋەت بىر يۇرتقا كېلىۋالغانلىقىلىرى زىنھار خىيالىمىزغا كىرىپ چىقماپتۇ. ياراتقان ئىگەم بۇگۈن كۆرۈشۈشكە نېسىپ قىلدى مانا.

سۇلتان گېپىنى تۈگىتىپ ئامانىسىغا لاپىيدە بىر

قارىۋالدى. ئامانىنسا بايانىن بېرى ئۆزىنى جىلە قىلىپ تېرىكتۈرگەن بۇ ياش يىگىتنىڭ سۈلتان ئابدۇرېشىدخان ئىكەنلىكىنى بىلىپ ئۆزىنى يوقىتىپلا قويغانىدى.

ئارىدىكى سۈكۈت، تارتىنىشنى يەنىلا قىدىرخان ئۈستاز بۇزدى، ئۆتكەن ـ كەچكەن ئىشلار ھەققىدە، شېئىرىيەت ـ مۇقام ھەققىدە سۆھبەت باشلىدى. ساھىبخانىنى قورۇندۇرۇپ قويماسلىق ئۈچۈن ئابدۇرېشىدخانمۇ ئىمكان بار پاراڭغا لوقما سېلىپ تۇردى. ئارىلىقتا قىدىرخان ئۇستاز ئۆزى باشلاپ بىرنەچچە پەدە مۇقام ئورۇنلىدى. ناخشىغا سۈلتان ئابدۇرېشىدخانمۇ قېتىلدى. سۈلتاننىڭ مۇقام ئېيتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ئامانىنسانىڭ ۋۇجۇدىدىكى تارتىنىشمۇ بارا ـ بارا يوقاپ كەتتى.

گەپ ئارىلىقىدا سۈلتان ئابدۇرېشىدخان بۇ ئۆيگە يولدىن ئېزىپ قېلىپ، ئۇسۇزلۇق ئىزدەپ ئەمەس، ئامانىنسانىڭ مۇقام ئورۇنلىغان ئاۋازىنى ئاڭلاپ، مۇقام ئورۇنلىغان قىزنى كۆرۈش ۋە ئىمكان بولسا بىرنەچچە پەدە مۇقام ئاڭلاپ قايتىپ كېتىش ئۈچۈن كەلگەنلىكىنى ئاشكارىلىغىنىدا ھەممەيلەن قاقاھلاپ كۈلۈشۈپ كەتتى. ئەسلىدە ئۇلار تەكلىماكان گىرۋىكىدىكى بۇ يۇرتقا ئوۋ ئوۋلاشقا كەلگەنىدى.

سۈلتان ئابدۇرېشىدخان بىلەن قىدىرخان ئۈستاز مەھمۇد ئاكىنىڭ ئۆيىدە ئۇچ كۈن مېھمان بولدى. مېھماندارچىلىق جەريانىدا ئۇلار مۇقام، شېئىرىيەت، پەلسەپە، ئىلمىي نۇجۇم، ئىلاھىيەت... قاتارلىق ساھەلەردە كەڭ ـ كۇشادە پىكىر ئالماشتۇرۇشتى، مەھمۇد ئاكىنىڭ قازناق ئۆيىدىكى ساقلىغان ھەرخىل پەنلەرگە ئائىت كىتابلىرىنى كۆردى. يەنە تېخى ئۇلار يۇرتىنىڭ سىرتىدىكى جاڭگاللىققا چىدىر ـ بارگاھ قۇرۇپ ساقلاپ تۇرغان نۆكەرلەر بىلەن بىرلىكتە ئوۋغىمۇ چىقتى.

سۈلتان ئابدۇرېشىدخانىنىڭ ئىلىم ـ سەنئەتخۇمارلىقى، بولۇپمۇ شېئىر ـ مۇزىكىغا ئالاھىدە زوقمەنلىكى، ئاق كۆڭۈل،

ئوچۇق، مەردۇمەردانىلىقى مەھمۇد ئاكىنىڭ ئۇنىڭغا بولغان ئىلگىرىكى ئاداۋەت، كۆڭۈل ئاغرىقلىرىنى پاك - پاكىز يۇيۇۋەتتى.

ئامانىسا بولسا سۇلتان ئابدۇرېشىدخان بىلەن قىدىرخان ئۇستازىنىڭ خىزمىتىدە بولالىغانلىقىدىن تولىمۇ خۇشال ئىدى.

تويلۇق: بىر ئېرىق سۇ

سۇلتان ئابدۇرېشىدخان بىلەن قىدىرخان ئۇستاز مەھمۇد ئاكا بىلەن ئامانىسانى ئوردىغا تەكلىپ قىلغان بولسىمۇ، ئېنىق بىر جاۋابقا ئېرىشەلمىدى، بۇ خىلۋەت يۇرتتىن ئايرىلىشقا كۆزى قىيمىغان هالدا ئاستانىگە قايتىپ كەلدى. يېقىن دوستى، مەسلەكدىشى، زامانىسىنىڭ يېتىلگەن ئالىمى مىرزا مەھمۇدنى ئوردىغا قايتا تەكلىپ قىلىپ ئاپىرىپ، بىرلىكتە ئىلىم مۇتالىئە قىلىش، پۇتكۇل خانىلىقىنىڭ پەن - مەدەنىيەت، سەنئەت ئىشلىرىنى راۋاجلاندۇرۇش ئۈچۈن تەڭ كۇچ چىقىرىش ئارزۇسى قىدىرخان ئۇستازىنىڭ ۋۇجۇدىنى تەقەززا قىلسا، شېرىن سۆزلۈك، شوخ، گۈزەللىكتە تەڭداشسىز، شېئىرىيەت ۋە مۇزىكا ئىلمىدە كامالەتكە يەتكەن ئامانىسانى بىر كۆرۈش بىلەنلا ۋۇجۇدىغا ئاشقىلىق ئوتى تۇتاشقان سۇلتان ئابدۇرېشىدخانىنىڭ يۇرىكى ئامانىسا بىلەن بىللە بۇ خىلۋەت سەھرادا قالغانىدى.

ئۇلار ئوردىغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن مەھمۇد ئاكا بىلەن ئامانىسانى قانداق قىلىپ ئوردىغا قايتۇرۇپ كېلىش هەققىدە قايتا - قايتا مەسلىھەتلەشتى. ئىشق ئوتى پۇتكۇل ۋۇجۇدىنى چىرمىۋالغان سۇلتان ئابدۇرېشىدخان ئالدىراپ قالغانىدى. ياش سۇلتانىنىڭ روهىي هالىتىدىن هەمىنى چۈشەنگەن قىدىرخان ئۇستاز مەھمۇد ئاكىنى تەكلىپ قىلىپ ئەكېلىش ئۈچۈن يەنە بىر قېتىم بېرىش قارارىغا كەلدى.

— مەۋلانە مەھمۇدنى ئوردىغا تەكلىپ قىلىش خۇسۇسىدا ئۆز قوللىرى بىلەن بىر نامە يېزىپ بەرگەن بولسىلا، شاختاتارغا يەنە

بىر قېتىم بېرىپ ئۇنى ئوردىغا كېلىشكە قايىل قىلغان بولاتتىم، ــ دېدى قىدىرخان ئۇستاز ئابدۇرېشىدخانىنىڭ ھۇزۇرىغا كىرىپ.

قىدىرخانىنىڭ بۇ تەكلىپى سۇلتانىنىڭ قەلبىدىكى ئۇمىد شامىنى قايتىدىن پىلىلداتتى.

ــ ئەگەر قىدىرخان ئۇستاز بۇ ئۇلۇغ ئىشنى ۋۇجۇدقا چىقىرالىسلا، سەلتەنەتىمىز ئۇچۇن چوڭ بىر تۆھپە كۆرسەتكەن بولاتتىلە، ــ دېدى سۇلتان كۆڭۈلدىكىنى يوشۇرماي، ــ مەھمۇد ئۇستاز، ئامانىسا خېنىمدەك يېتىشكەن ئىستېداتلىرىنىڭ ئاشۇ خىلۇەت سەھرادا نام ـ نىشانسىز يۇرۇشى بۇيۇك خانلىقىمىزنىڭ سەلتەنەتى ئۇچۇنمۇ بىر نۇقسانلىق ئىشتۇر.

سۇلتان ئابدۇرېشىدخان دەرھاللا ئىككى پارچە نامە يېزىپ ئاستىغا شاھانە مۆھرىنى باستى.

ــ بۇنىڭ بىرسى مەھمۇد ئۇستازغا، ــ دېدى سۇلتان خەتنى قىدىرخانغا تەڭلەپ تۇرۇپ، ــ يەنە بىرسى ئامانىسا خېنىمغا، ئۆز قولىغا تەگكۈزگەيلا.

ــ ئۇلۇغ شاھىمىزنىڭ پەرمانىنى بەجانىدىل ئورۇنلىغايمەن، ــ دېدى قىدىرخان ئۇستاز.

ھۇزۇرى مۇبارەكتىن قايتىپ چىقىپلا ئون نەچچە مۇلازىم بىلەن يولغا چىققان قىدىرخان ئۇستاز نامازشام ۋاقتىدا مەھمۇد ئاكىنىڭ ئۆيىگە يېتىپ كەلدى. ئۆزئارا سالام ـ سەھەتتىن كېيىن چاي ئىچىشىپ ئولتۇرۇپ قىدىرخان ئۇستاز ئىككى پارچە مەكتۇپنى مەھمۇد ئاكا بىلەن ئامانىسانىغا تەڭلىدى.

ــ سۇلتانىنىڭ مەكتۇپىنى ئالغاچ كېلىۋىدىم.

مەھمۇد ئاكا سۇلتان ئابدۇرېشىدخانىنىڭ ئۆزىنى ئوردىغا تەكلىپ قىلىپ، ئۆز قەلمى بىلەن يازغان مەكتۇپىنى ئوقۇپ ئويلىنىپ قالدى. خەتتە سۇلتان ئابدۇرېشىدخان مەھمۇد ئاكىغا تەكلىپىنى رەت قىلمۇەتمەسلىكىنى يېنىش ـ يېنىشلاپ

ئۆتۈنگەنىدى، يەنە مەھمۇد ئاكىغا كۆيۈ ئوغۇل بولۇش ئارزۇسى بارلىقىنىمۇ يېزىپ قويغانىدى. ھەئە، مەھمۇد ئاكا شۇ تۇرقىدا سۇلتان ئابدۇرېشىدخاندەك بىر پادىشاھنىڭ ھەرگىزمۇ بىر ئاددىي پۇقرا غا ئۆتۈنۈش تەلەپپۇزىدا مەكتۇپ يازمايدىغانلىقىنى، ئۆزىنى پەرمان بىلەن ئوردىغا ئېلىپ كەتسىمۇ بولۇۋېرىدىغانلىقىنى، پەقەت ئۆزىنى ھۆرمەتلىگەنلىكى ۋە قېيىنئاتا ئورنىدا كۆرگەنلىكى ئۈچۈن مۇشۇنداق يوسۇندا مەكتۇپ يېزىۋاتقانلىقىنى چۈشىنىپ يەتكەنىدى. گەرچە بۇ خەت تەكلىپ تەرىقىسىدە بىرمۇنچە تەكەللۇپ بىلەن يېزىلغان بولسىمۇ، ئەمەلىيەتتە، مەھمۇد ئاكا ئۈچۈن يەنىلا پەرمان ئىدى. چۈنكى، پادىشاھ دېگىنىنى قىلماي قويمايتتى.

مەھمۇد ئاكا ئوردىغا بېرىش تەكلىپىگە ئانچە باش قاتۇرۇپ كەتمىدى. چۈنكى، ئالدىنقى قېتىم سۇلتان بىلەن قىدىرخان ئۇستاز ئوردىغا تەكلىپ قىلىپ قويۇپ كەتكەندىن كېيىن ئامانىسا بىلەن قايتا ـ قايتا مەسلىھەتلەشكەن، مۇقامنى رەتلەش، يۇرۇشلەشتۇرۇش، ئەل ئىچىگە تارقىتىشتەك بىر بۇيۇك ئارزۇنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن، چوقۇم ئوردىغا ـــ ئابدۇرېشىدخاندەك كۈچلۈك بىر ھامىيغا تايانماي بولمايدىغانلىقىنى ھېس قىلىشىپ ئوردىغا بېرىش قارارىغا كېلىشكەنىدى. مانا ئەمدى كۈتمىگەندە يەنە بىر نازۇك مەسىلە ئوتتۇرىغا چىقىپ قېلىۋاتاتتى، ئاھ، خۇدا، بۇنىڭغا نېمەدەپ جاۋاب بەرگۈلۈك ئەمدى؟

ئامانىسانى ياتلىق قىلىش بىر يىلدىن بېرى مەھمۇد ئاكىنىڭ كاللىسىنى قاتۇرۇۋاتقان مەسىلە ئىدى. ئۇنىڭسىزمۇ يىراق ـ يېقىندىن كەلگەن ئەلچىلەر ئىشىك قېقىپ تىنچىتمايۋاتاتتى. مەھمۇد ئاكا ھازىرغىچە ئامانىسانىڭ رايىغا بېقىپ ئەلچىلەرگە ئۈچۈر قىلمىغانىدى، مانا ئەمدى بىر ئەلنىڭ پادىشاھى، كاتتا ھۆكۈمرانى ئەلچى ئەۋەتكەنىدى. ئامانىسا بۇنىڭغا نېمە دەر؟ ئۇنىڭ تەڭتۈشلىرىنىڭ ھەممىسى ياتلىق بولۇپ

كەتتى. ئامانسامۇ ئۆزىنىڭ ئۆمۈرلۈك ئىشىنى ئويلاشقان بولغىيمىدى؟ ھەي... ماۋۇ تەس ئىشنى، ئانسى رەھمەتلىك بولغان بولسىغۇ قىزى بىلەن مۇڭدىشىپ باققان بولسا ئاسان بولاتتى. ئاتا ئۇچۇن بۇنداق نازۇك گەپنى قىزىغا دېمەك تولىمۇ تەس كېلىدىكەن.

مەھمۇد ئاكىنىڭ زىددىيەتلىك خىياللار ئىلكىدە تۇرۇپ قالغانلىقىنى سەزگەن قىدىرخان ئۇستاز يەڭگىل يۆتىلىپ قويدى. شۇ چاغدىلا مەھمۇد ئاكا خىيالدىن باش كۆتۈرۈپ قىدىرخان ئۇستازغا قارىدى.

ــ ئويلىنىپ قالدىڭىزغۇ، مەۋلانە؟ ــ دېدى قىدىرخان ئۇستاز مەھمۇد ئاكىنىڭ خىيالىنى بىلگۈسى كېلىپ، ــ مەكتۇپتا كۆڭلىڭىزگە تىك كەلگۈدەك گەپ ـ سۆزلەر يوقتۇ؟

ــ يوقسۇ، ــ دېدى مەھمۇد ئاكا، ــ ئەمما سۇلتان ئالىيلىرى تولىمۇ بىر نازۇك تەلەپنى ئوتتۇرىغا قويۇپتۇ. بەلكىم بۇ ئىشتىن ھەزرىتىم بىخەۋەر بولمىسا كېرەك.

ــ ئاري، ــ دېدى قىدىرخان ئۇستاز خەۋىرى بارلىقىنى بىلدۇرۇپ، ــ بۇ ئىشتا مېنى ئەلچى دەپ تونۇسىڭىزمۇ بولمۇپىرىدۇ، مەۋلانە.

ــ سىلىچە بۇ ئىش...

ــ خانغا قېيىنئاتا بولۇشنىڭ ھېچقانداق يامىنى يوق، مەۋلانە، ــ دېدى قىدىرخان ئۇستاز مەھمۇد ئاكىنى ئارتۇقچە سۆزلىگىلى قويماي، ــ ئۆزىڭىزمۇ بىلىسىز، خان ھەم ياش، ھەم پەزىلەتلىك، ئۇنىڭ ئۇستىگە قىزىمىز بىلەن پىكىرداش، تەقدىر ـ قىسمەت قىزىمىزنىڭ پېشانىسىگە شۇنى پۈتكەن ئوخشايدۇ.

ــ بەلكىم شۇنداقتۇ، ــ دېدى مەھمۇد ئاكا قىدىرخان ئۇستازنىڭ سۆزىنى يىرالماي، ــ ئەمما، ئامانىسا نېمە دەيدىكىن؟ شۇ چاغقىچە بالىنىڭ كۆڭلىنى چىكىپ باقمىدىم، دىلىغا ئازار بەرمىدىم، ھەممە ئىشتا رايىغا باققانىدىم، ھېلىمۇ

هەم بالىنىڭ كۆڭلىنى بىلىپ باقساق.

ــ مەيلى، ئۇنداق بولسا قىزىمىز بىلەن مەن سۆزلىشىپ باقاي، ــ دېدى قەدىرخان ئۇستاز مەھمۇد ئاكىنىڭ يۈمشىغىنىنى كۆرۈپ.

شۇ دەقىقىدە سۇلتان ئابدۇرېشىدخانىنىڭ مەكتۇپىنى ئوقۇپ بولغان ئامانىسانىڭ نازۇك ۋۇجۇدى خۇددى بوراندا قالغان يېگانە دەرەختەك تىنچسىز ئىدى. سۇلتان ئابدۇرېشىدخانىنىڭ ئىشق سەۋداسىنى بىلدۇرۇپ يازغان مەكتۇپىنىڭ ئارىسىغا قىستۇرۇپ قويغان ئىككى پارچە شېئىرنىڭ تۆۋەندىكى بىرقانچە مىسراسى ئامانىسانىڭ بارلىق سەزگۈلىرىگە ھۆكۈمران بولۇۋالغان، تىپتىنچ تۇرغان قىزلىق تۇيغۇلىرىنى چالغىتىۋەتكەنىدى.

ئى پەيك سابا، مېنىڭ سالامىم يەتكۇر،
يارىمغا نىياز ئىلە سالامىم يەتكۇر.
گەر سۇبھى ۋە شام قېشىغا يەتسەڭ،
ئەلۋەتتە دۇئايى سۇبھى ۋە شامىم يەتكۇر.

يەشمىسى:

(ئى سەھەرنىڭ شامىلى، يارىمغا مېنىڭ كۆڭۈل سىرلىرىمنى يەتكۇزگىن؛ يارىمغا مېنىڭ كەمتەرلىكىم بىلەن سالىمىنىمۇ يەتكۇزگىن؛ ئەگەر سەھەر، كەچقۇرۇنلاردا يارىمنىڭ قېشىغا بېرىپ قالساڭ، مېنىڭ كېچە ۋە سەھەرلەردە يارىمنى يادلىغان نالىلىرىمنى يەتكۇزگىن).

گەر بويۇڭنى سەرۋى دېسەم، سەرۋىنىڭ يوق مېڭىشى،
گەر بويۇڭنى غۇنچە دېسەم، غۇنچىنىڭ يوق سۆزلىشى.
.....

مانا بۇ يالقۇنلۇق مىسرالار ئامانىسانىڭ يۈرىكىدە توختاۋسىز ئەكس سادا قايتۇراتتى. ھەئە، شۇ تاپتا قىزنىڭ كۆز

ئالدىدا سۇلتان ئابدۇرېشىدخاننىڭ كېلىشكەن قەددى ـ قامىتى، شوخ قاراشلىرى ھېلىمدىن ـ ھېلىغا زاھىر بولاتتى. سۇلتان ئابدۇرېشىدخان بىر پارچە مەكتۇپ بىلەنلا ئاماننىسانىڭ قەلبىدە مۇھەببەت ئۇرۇقىنى بېخلاندۇرغانىدى.

قىدىرخان ئۇستاز بىلەن ئاماننىسانىڭ سۆھبىتى جېلىلا نەتىجىلىك بولدى. قىدىرخان ئۇستازنىڭ مەقسىتىنى چۈشەنگەن ئاماننىسا:

ـــ ئەگەر دادام بىلەن ئۇستازىم لايىق كۆرگەن بولسا، مېنىڭ باشقا گېپىم يوق، ـــ دېدى شەلپەردەك قىزارغان ھالدا يەردىن ئۇستۇن قارىماي.

ئەتىسى ئەتىگەندە سۇلتانغا خۇش خەۋەر يەتكۈزۈش ئۈچۈن يولغا چىقىشقا تەرەددۇتلەنگەن قىدىرخان ئۇستازنى ئاماننىسا ئاستا بىر يانغا چاقىردى:

ـــ ئۇستازىمغا ئىككى ئېغىز گېپىم بار ئىدى.

ـــ قېنى خوش، سۆزلەڭ، قىزىم، ـــ دېدى قىدىرخان ئۇستاز.

ئاماننىسا شەلپەردەك قىزارغىنىچە بىرنەچچە دەقىقە ئىككىلىنىپ تۇرۇۋالغاندىن كېيىن ئاران تەستە ئېغىز ئاچتى:

ـــ ئاخشام ئۇستاز دادام بىلەن توي ۋە تويلۇق توغرۇلۇق مەسلىھەت قىلىشتىلا. مالال كۆرمەي سۇلتان ئالىيلىرىغا يەتكۈزۈپ قويغان بولسىلا. ماڭا زىيادە مال ـ دۇنيانىڭ كېرىكى يوق. سۇلتان ئالىيلىرى تويلۇقۇمغا بىر ئېرىق سۇ بەرسىلا كۇپايە.

ـــ بىر ئېرىق سۇ؟ ـــ قىدىرخان ئۇستاز ئەجەبلەنگەن ھالدا ئاماننىساغا قارىدى.

ـــ شۇنداق، بىر ئېرىق سۇ، ـــ دېدى ئاماننىسا تەكرارلاپ. ئۇ كېچىدىن بېرى ئۇخلىماي كۆڭلىگە پۈككەن بۇ مۇددىئاسىنى ئەتىگەندىن بېرى قىدىرخان ئۇستازغا قانداق بىلدۈرۈشنى بىلمەي كۆپ قىينالغانىدى. خېلىدىن بېرى قەلبىگە پۈككەن بۇ ئۇلۇغ

ئارمانىنى رويابقا چىقىرىش ئۈچۈن ئۇ بارلىق خىجىلچىلىق، پەردىشەپ دېگەنلەرنى قايرىپ قويۇپ مۇددىئاسىنى چۈشەندۈرۈشكە باشلىدى، ــ تەكلىماكان گىرۋىدىكىدىكى بۇ يۇرت ۋە يۇرت خەلقى بىزنى يەتتە ـ سەككىز يىلدىن بېرى ئەزىز مېھمىننىى كۈنكەندەك كۈتۈپ، بېقىپ كەلدى. ئەمما، سۇ ئالدىغان مۇقىم بىر ئېرىق ـ ئۆستىكى بولمىغاچقا، قۇرغاقچىلىق بولغان مەزگىللەردە دەريادىن سۇ ئالالمايلا زەر ـ زىرائەتلەر قۇرۇپ كېتىدۇ. شۇڭا، سۇلتان ئالىيلىرى پەرمان چۈشۈرۈپ تىزناپ دەريادىن سۇ ئالدىغان مەخسۇس بىر ئېرىق چاپتۇرۇپ سۇ باشلاپ بەرگەن بولسا...

ــ چۈشەندىم، چۈشەندىم، قىزىم، ــ دېدى قەدىرخان ئۈستاز هايابانلانغان هالدا، ــ يەتتە ـ سەككىز يىلدىن بېرى نان ـ تۇز بەرگەن بۇ زېمىننى قۇرۇپ چۆللىشىپ كەتمىسۇن، يىلدىن ـ يىلغا ئاۋاتلاشسۇن، يۇرت خەلقى خاتىرجەم دېھقانچىلىق قىلىپ پاراغەتلىك تۇرمۇش كەچۈرسۇن دەپسىزغۇ ئاخىر. ئەقلىگىزدىن ئايلىنايا، قىزىم. يۇرتقا كۆرسەتكەن ھىممىتىگىزگە باركاللا، تەلىپىگىزنى سۇلتان ئالىيلىرى چوقۇم بەجا كەلتۈرىدۇ.

دۇمبۇل شېئىر

سۇلتان ئابدۇرېشىدخان بىلەن توي قىلىپ ئوردىغا خانىش بولۇپ كىرگەن ئامانىنسا سۇلتان ئابدۇرېشىدخانىنىڭ ھەقىقىي سۆيگۈسىگە ئېرىشكەن، ئەل ئارىسىغا بېرىپ مۇقامنى قېزىش، توپلاش، رەتلەش، يۇرۇشلەشتۇرۇشتىن ئىبارەت بۇيۇك ئىشتا ئۇنىڭ كۈچلۈك قوللىشىغا، هامىيلىقىغا ئېرىشكەن بولسىمۇ، لېكىن قېيىنئانىسى خان ئاغىچا خېنىم بىلەن چوڭ خانىش چۈچۈك ئاغىچىنىڭ تەنە ـ دوقلىرىدىن يۇرىكى قان ئىدى.

خان ئاغىچا ئوغلى سۇلتان ئابدۇرېشىدخانىنىڭ ئامانىنسادەك تۆۋەن نەسەبتىن كېلىپ چىققان، ساز چېلىپ، ناخشا ئېيتىدىغان

بىر سەھرالىق قىز بىلەن تۇي قىلىشىغا، خانىشلىق مەرتىۋىسىنى ئىنئام قىلىشىغا قارشى ئىدى. ئۇ ئوردىدىكى بىر قىسىم مۇتەئەسسىپ ۋەزىر ـ ۋۇزرالار ۋە دىنىي ھوقۇقنى قولغا ئېلىۋالغان غوجا ـ ئىشانلار بىلەن بىرلىشىپ سۇلتان ئابدۇرېشىدخاننىڭ ئاماننىسا بىلەن تۇي قىلىشىنى جېنىنىڭ بارىچە توسقان، قارشىلىق كۆرسىتىپ باققان بولسىمۇ، ئاخىرقى ھېسابتا يەنىلا مەغلۇپ بولدى. بۇ مەغلۇبىيەتتىن زەردىگۆش بولغان خان ئاغىچا ئاماننىسا خانىش بولۇپ ئوردىغا كىرگەندىن كېيىنمۇ خېلى بىر مەزگىلگىچە ئاماننىسانىڭ سالمىنى قوبۇل قىلمىدى. كېيىن سۇلتان ئابدۇرېشىدخانىنىڭ قايتا ـ قايتا قويغان تەلىپى، ئۆتۈنۈشى، يالۋۇرۇشى بىلەن ئاماننىسانىڭ سالمىنى قوبۇل قىلغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭغا كېلىن قاتاردا، خانىش مەرتىۋىسىدە مۇئامىلە قىلمىدى. ئۇ ھەر ئاماللارنى قىلىپ ئاماننىسادىن قۇسۇر ئىزدەشكە، بىرەر ئىشقا پۇتلاپ سۆز نەشتەرلىرىنى سانجۇپلىشقا تەييار ئىدى.

چوڭ خانىش چۇچۇك ئاغىچا بولسا تولىمۇ ھاكاۋۇر ئايال ئىدى. ئۇ دەسلەپتە سۇلتاننىڭ ئاماننىسا بىلەن تۇي قىلىدىغانلىقىنى ئاڭلاپ: «ۋاي، ناھايىتى بىر سەھرالىق ناخشچى ئىكەنغۇ» دەپ پەرۋايىغا ئالمىغانىدى. تويدىن كېيىن ئابدۇرېشىدخان بىلەن ئاماننىسانىڭ ئوتتۇرىسىدىكى چوڭقۇر سۆيگۈ ـ مۇھەببەتنى كۆرۈپ، كۈندىشلىق ئازابىدا ئوغا يەۋالغاندەك بولۇپ كەتتى ـ دە، چوڭ خانىشلىق سالاھىيىتى بىلەن يوقىلاڭ باھانە ـ سەۋەبلەرنى كۆرسىتىپ ئاماننىسانى ئەدەپلىسە، يەنە بىر تەرەپتىن قېيىنئانىسى خان ئاغىچىغا ئاماننىسانىڭ غەيۋىتىنى قىلىپ ئوت قۇيرۇقلۇق قىلاتتى. ئاماننىسا بۇ دەردلەرنى ئىچىگە يۇتۇپ چىداشقا مەجبۇر ئىدى.

ـــ سەھرالىق، زېھدى پەس لولى[1]، ئۇنىڭ خانىش بولۇش سالاھىيىتى يوق، ـــ دەپ ئۆزىنىڭ قۇيرۇقىنى ئۆزى تالايىتتى

① لولى ـــ كوچا ـ كويلاردا ناخشا ئېيتىپ، ئىلنەغمىچىلىك بىلەن جان باقىدىغانلار.

خان ئاغىچا.

ــ ئەزەلدىن خانىشىنىڭ رەئىيەت[1] كە ساز چېلىپ، ناخشا ئوقۇپ بەرگىنى نەدە بار؟ ئاماننىسا سەلتەنەتىمىزنىڭ ئابروئىنى تۆكتى. ئۇ يا خېنىم ـ خانىشلىققا تۇرسۇن، يا ناخشىچىلىققا، ئاشۇنداق تۇرۇقلۇق سۇلتان شۇ پەسنىڭ قەسىرىدىن چىقمايدۇ، ــ دەپ چېقىمچىلىق قىلاتتى چۈچۈك خانىش.

كۆتۈرەلمىسەڭ ساڭگىلىتىۋال دېگەندەك، ئاماننىسانىڭ مۇقام رەتلەش، يۇرۇشلەشتۇرۇش، مۇقام شاگىرتلىرىنى تەربىيەلەش ئىشلىرىغا ئوردىدىكى بىر قىسىم مۇتەئەسسىپ ئەمىرلەر بىلەن غوجا ـ ئىشان قاتارلىق دىنىي كۈچلەرمۇ ئۆكتە قويتى. ئۇلار توپلىشىپ سۇلتان ئابدۇرېشىدخانغا ئەرز سۇندى.

ــ ئوردىنى مۇقامچىلار ئىگىلەپ كەتتى. قوللىرىغا ساز تۇتۇشۇۋالغان زېدى پەس تېجىمەللەر خالىغانچە كىرىپ ـ چىقىپ ئوردىنى قەلەندەرخانىغا ئايلاندۇرۇپ قويدى. خانلىقنىڭ خەزىنىسىدىن نۇرغۇنلىغان ئاقچىلار بىھۇدە خەجلىنىپ كەتتى. بۇ مۇقەددەس دىنىي ئىسلامىمىزغا قىلىنغان چوڭ ھاقارەت. بۇ گۇناھى كەبىرنى سۇرۇشتە قىلىش كېرەك، خانىش ئاماننىسا خېنىم ئاشۇ تېجىمەل نامەھرەملەرگە مۇبارەك جامالىنى كۆرسىتىپ، بىللە ساز چېلىۋاتىدۇ. خانىش نامەھرەم ئالدىدا چۈمپەردىسىنى ئېلىۋەتسە، خانلىقىمىز تەۋەسىدىكى خوتۇن كىشى زاتىغا نېمە دېگۈلۈك؟ !

ئۇلار سۇلتان ئابدۇرېشىدخاندىن دەككىسىنى يېيىشكەندىن كېيىن خان ئاغىچا بىلەن چۈچۈك خانىشىنىڭ ئالدىغا بېرىپ قۇتراتقۇلۇق قىلىشاتتى. بۇ سۇلتان ئابدۇرېشىدخان، خانىش ئاماننىساخان، قەدىرخان ئۇستازلار ئۇچۇن ئەڭ چوڭ بېسىم ئىدى. لېكىن، سۇلتان ئابدۇرېشىدخان قەتئىي نىيەتكە كېلىپ قەدىرخان ئۇستاز بىلەن ئاماننىسانى قوللىدى. مەھمۇد ئاكىنىڭ تەكلىپى بىلەن چوڭ تېپتىكى رەسەتخانا قۇرۇلۇشىغا ئىش

---

[1] رەئىيەت ــ خەلق.

باشلاندى. شۇنداق بىللە قەشقەردىكى خاقانىيە مەدرىسەسىنى كېڭەيتىپ قۇرغاندىن باشقا، يۇرت ـ يۇرتلارغا مەدرىسە ـ مەكتەپلەر بىنا قىلىندى. بۇ ئەمەلىي ئىشلار ئاماننىسانىڭ دەردلىك يۇرىكى ئۈچۈن چوڭ تەسەللى بولدى.

ئاماننىسا ئەنە شۇنداق چەتكە قېقىش، يوشۇرۇن ـ ئاشكارا ھاقارەت ۋە بېسىملارغا بەرداشلىق بېرىپ، مۇقام رەتلەش، شېئىر يېزىشنى بىر كۈنمۇ توختىتىپ قويمىدى، بەلكى خانىم ـ قىزلارغا نەسىھەت قىلىش مەزمۇنىدىكى «ئەخلاقىي جەمىلە» (گۈزەل ئەخلاق)، شېئىرىيەت، خەتتاتلىق، مۇزىكا ئىلمى ھەققىدىكى «شۇرۇھۇلقۇلۇب» (قەلبلەر شەرھى) ناملىق ئىككى ئىلمىي ئەسىرىنى يېزىشقا كىرىشتى. ئۇ قېيىنئانىسى بىلەن چوڭ خانىشنىڭ تاپا ـ تەنىلىرىگە سۈكۈت قىلدى. خوجا ـ ئىشانلارنىڭ پىتنە ـ پاساتلىرىنى پەرۋايىغا ئالمىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ سەنئەت ھاياتىنى قەدىرلەيتتى ۋە قىلىۋاتقان ئىشلىرىدىن پەخىرلىنەتتى، شۇڭا ئۆزىگە بولغان بېسىمنى قانچىلىك ھېس قىلسا، ئىجادىيەتكە شۇنچىلىك بېرىلەتتى. ئۇ سۈلتان ئابدۇرېشىدخان بىلەن ھەقىقىي سىرداش، پىكىرداشلاردىن بولۇپ قالغانىدى.

ئاماننىسا پات ـ پات مەھمۇد كاشغەرىي، يۈسۈف خاس ھاجىپ، لۇتفىي، نەۋايى قاتارلىق ئۇلۇغ زاتلارنىڭ نەسىھەتلىرىنى ھۆسنىخەت قىلىپ يېزىپ سۈلتان ئابدۇرېشىدخانغا تەقدىم قىلاتتى ۋە شۇ ئارقىلىق سۈلتانغا بولغان ياخشى تىلەكلىرىنى، ئارزۇ ـ ئارمانلىرىنى بىلدۈرەتتى. سۈلتان ئابدۇرېشىدخانمۇ بۇ ھۆسنىخەتلەرنى شاھىنشىنغا ئەكىلىپ كۆزگە چىلىقىدىغان يەرگە ئېسىپ قويىاتتى ـ دە، بىر تەرەپتىن تولىمۇ سەنئەتلىك يېزىلغان ھۆسنىخەتتىن ھۇزۇرلانسا، يەنە بىر تەرەپتىن خەتنىڭ مەزمۇنىنى ئوقۇپ قەلبىگە نەقىشلەۋالاتتى.

بۇگۈن سۈلتان ئابدۇرېشىدخان ئاماننىسانىڭ قەسىرىگە كىرىپ كەلدى ـ دە، ئاماننىسانىڭ پۈتكۈل ۋۇجۇدى بىلەن بىرلىپ ھۆسنىخەت يېزىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، شەپە چىقارماي

كېلىپ، ئامانىساننىڭ كەينىدە تۇرۇپ خەتنى ئوقۇشقا باشلىدى:

«ئادىل پادىشاھىمىز پەخىرلىنىشكە ئەرزىيدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام «بىر لەھزىلىك ئادالەت ھەرقانداق ئىبادەتتىنمۇ ياخشىراقتۇر» دېگەن».

ئامانىسا خەتنى يېزىپ بولۇپ، تېلىپ كەتكەن قول بىغىشلىرىنى ھەربىرىنى كۆتۈرۈپ سۈلتاننى كۆرۈپ قالدى ـ ده، ئالمان ـ تالمان ئورنىدىن تۇردى. كۆزلىرى سۈلتاننىڭ مۇھەببەت بىلەن تىكىلىپ تۇرغان كۆزلىرى بىلەن ئۇچراشتى.

ـــ مەرھابا شاھىم، كەلگەنلىكلىرىنى بىلمەپتىمەن، ئەدەپسىزلىك بوپتۇ، ـــ دېدى ئامانىسا نازاكەت بىلەن تەبەسسۇم قىلىپ، ـــ ئۇسسۇلۇق ئىچەمدىلا، شاھىم؟

ـــ چاڭقاق يۈرىكىمگە تەشنالىق سوراپ كەلدىم، خانىش، ـــ دېدى سۈلتان ئامانىساغا ئىچ كۆيەرلىك بىلەن قاراپ، ـــ شۇ تاپتا ئاچچىق ئانار شەربىتى بولسىمۇ ئىچىۋېرىمەن.

سۈلتان بۇ سۆزلىرى ئارقىلىق ئامانىساغا تۇنجى تونۇشقان چاغلىرىنى ئىشارەت قىلىۋاتاتتى. بۇنى چۈشەنگەن ئامانىسا پىسكىكىده كۈلۈۋەتتى ـ ده، دەرھال يان ھۇجرىغا چىقىپ، ئالتۇن پىيالىده شەربەت ئېلىپ چىقىپ، ئىككى قوللاپ تۇتتى. ئادەتتە سۈلتان بۇ قەسىرگە قەدەم تەشرىپ قىلسىلا، ھەرقانداق يېمەكلىكنى سۈلتانغا ئامانىسا ئۆز قولى بىلەن تەييارلاپ بېرەتتى، ھەرگىزمۇ خىزمەتكار ـ كېنىزەكلەرنى بۇيرۇمايتتى.

ئۇلار شەرەنىڭ يېنىغا سېلىنغان تەتىللا كۆرپىده يانمۇيان ئولتۇرۇشتى. سۈلتان ئامانىسا يازغان ھۆسنىخەتلەرنى بىر ـ بىرلەپ ئوقۇشقا باشلىدى:

«ئادىل پادىشاھ باھار يامغۇرى بىلەن قۇياشتەك گۈللەرنى ئېچىلدۇرىدۇ، مەملىكەت خەلقىنىڭ ئۈستىگە ئالتۇن، گۆھەرلەرنى چاچىدۇ، كەمبەغەل ـ ئاجىزلار ئۈنىڭ مۇلايىملىقى ۋە مادارىدىن ئارام ئالىدۇ، زالىم ـ تەلۈلەر بولسا ئۇنىڭ

سىياسەت تىغى ۋەھىمىسىدىن ھالسىز، پەرىشان؛ ئۇنىڭ ھەيۋىتىدىن قويلار بۆرە خەۋپىدىن ئەمىن؛ مۇساپىرلا قاراقچى ۋەھىمىسىدىن مۇتمەئىن[1]. ئۇنىڭ مېھرى ـ شەپقەت مەرھەمىتىدىن مەكتەپلەردىكى بالىلار خۇشال، ئاجىز ـ يېتىملەر مەغرۇر ھالدىدۇر».

«ئادىل پادىشاھ گويا مەملىكەت بېغىنى ئاۋات قىلىدىغان يامغۇرلۇق بۇلۇت، مەملىكەت خەلقىنىڭ كۆزىنى روشەنلەشتۈرىدىغان قۇياشتۇر نۇرلۇق».

«ئەگەر بىر پادىشاھ ئادالەت بىلەن يۇرت سورىسا، دۇنيادا ئۇنىڭغا ھېچقانداق خاقان تەڭ كېلەلمەيدۇ».

«ئەگەر شاھ ئۆزىنىڭ سىياسەت تىغىنى ئۆتكۈر قىلمىسا، خەلق ئوتتۇرىسىدا يۇزلەپ قان تۆككۈچى تىغلار تارتىلىدۇ».

سۇلتان ئابدۇرېشىدخان بۇ ھۆسنىخەتلەرنى بىر ـ بىرلەپ ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن شىرە يېنىدىكى بىر پارچە شېئىر يېزىلغان قەغەزگە كۆزى چۈشتى ـ دە، قەغەزنى قولىغا ئالدى.

ـــ ئۇنى ئوقۇمىسىلا، شاھىم، ـــ دېدى ئامانىسا ئالدىراپ ـ تېنەپ.

ـــ نېمىشقا؟ ـــ سورىدى سۇلتان ئامانىسانىڭ كۆزىگە قاراپ.

ـــ چۈنكى، ئۇ دۇمبۇل[2]راق يېزىلىپ قالغان شېئىر ئىدى.

ـــ خانىشنىڭ قولىدىن چىققان ھەرقانداق نەرسە ماڭا دۇمبۇل بولسىمۇ تەملىك، مەززىلىك تېتىيدۇ.

سۇلتان شۇنداق دېدى ـ دە، شېئىر ئوقۇشقا باشلىدى:

كىشى كەلدى جاھانغا كۆردى تەڭسىزلىك بالاسىنى،
خۇداۋەندە قوبۇل قىلغىن فەقىرلەر ئىلتىجاسىنى.
ئادالەت بىرلە دۇنيادا ھۆكۈم سۈرسە ئۇلۇغ خىسلەت،

① مۇتمەئىن ـــ خاتىرجەم، خۇشال.
② دۇمبۇل ـــ خام، پىشمىغان.

شۇڭا ئەل باشپاناھ دەرلەر دىيارىم پادىشاھىنى.
چىمەندە گۈل ئېچىلغاندا قىلۇر بۇلبۇل نېچۈك تاقەت،
شۇ چاغ بۇلبۇل تۇرالمىدۇ جاراڭلاتماي ناۋاسىنى.
ھەقىقەت ۋە ئادالەتنىڭ ئۇلۇغ سەردارىنى يادلاپ،
نەفسە چالدى شۇكرانە قىلىپ بۇ پەنجىگاھىنى.

ئاماننىسانىڭ ئابدۇرېشىدخانغا بېغىشلاپ يازغان بۇ شېئىرى شۇ تاپتا ئابدۇرېشىدخانىنى قاتتىق ھاياجانغا سالغانىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ مۇشۇنداق ھەم ئەقىللىك، ھەم قابىلىيەتلىك، دىلكەش بىر مەھبۇبىنىڭ بولغانلىقىدىن پەخىرلىك تۇيغۇلارغا ئەسىر بولۇۋاتاتتى.

— رەھمەت، خانىش، مېنى چۈشەنگەنلىكىڭىز، قوللىغانلىقىڭىز ئۈچۈن مىڭ ـ مىڭ رەھمەت، — دېدى ئابدۇرېشىدخان ئاماننىسانىڭ يۈمران قوللىرىنى كۆچلۈك ئالىقانلىرى ئارىسىغا ئېلىپ مەھكەم سىقىپ تۇرۇپ.

شۇنىڭدىن كېيىن ئابدۇرېشىدخان بۇ شېئىرنىنى يادا ئېلىۋالدى. ئۇ ھەردائىم ئاماننىسانىڭ قېشىغا كەلسىلا «خانىشىنىڭ ھېلىقى دۇمبۇل شېئىرىنى ئاڭلاشقا زوقى بارمىكىن؟» دەپ چاقچاق قىلاتتى ۋە ھاياجان ئىلكىدە دېكلاماتسىيە قىلىپ بېرەتتى.

تەلەپچان ئۇستاز

قەدىرخان ئۇستاز بىلەن خانىش ئاماننىسانىڭ زور تىرىشچانلىقى، سۈلتان ئابدۇرېشىدخانىنىڭ كۆچلۈك ھامىيلىقى ۋە قوللىشى بىلەن ئوردىدىكى ھەر تەبىقىدىكى مۇتەئەسسىپ كۆچلەرنىڭ قارشىلىقىغا، توسقۇنلۇقىغا تاقابىل تۇرۇلۇپ تۇنجى قېتىم ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامى سىستېمىلىق رەتلەندى ۋە تۇركۈم ـ تۇركۈملەپ مۇقام شاگىرتلىرى يېتىشتۈرۈلدى. خانىش

ئامانىسا باشتىن - ئاخىر مىللىتىمىزنىڭ بىباھا مۇزىكا ئەسىرىنى رەتلەش، يۇرۇشلەشتۇرۇش ئىشلىرىغا يېتەكچىلىك قىلدى ۋە قول تىقىپ ئىشلىدى. ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامىنىڭ داڭقى - شۆھرىتى يىراق قوشنا ئەللەرگە تارالدى. مانا بۇ بۈيۈك ئىشنى رويابقا چىقىرىشتا ئامانىسانى ھەقىقەتەن بىر تەلەپچان ئۇستاز دېيىشكە بولاتتى.

مىلادىيە 1555 - يىلى ئۇجمە پىشىقى.

مەھمۇد ئاكىنىڭ ۋاپاتىدىن كېيىن بىر مەزگىل قارىلىق تۇتۇپ مۇسىبەتتە تۇرغان خانىش ئامانىسا يەنە قايتىدىن مۇقام شاگىرتلىرى ئارىسىغا قايتىپ كەلدى. ئاتىدىن ئىبارەت يۆلەنگەن تېغىدىن ئايرىلىش ئازابى ئامانىساغا تولىمۇ ئېغىر كەلگەنىدى. ئۇ غىزا ۋە ئۇيقۇدىن قالغانلىقى، ئۆزىنى ئىلمىي ۋە بەدىئىي ئىجادىيەتكە زىيادە ئۇرۇۋەتكەنلىكى سەۋەبىدىن بەك جۇدەپ، تېنى ئاجىزلاپ كەتكەنىدى، شۇنداقتىمۇ دادىسى قازا قىلىشتىن ئاۋۋال ئىجاد قىلىشقا كىرىشكەن «ئىشرەت ئەنگىز» (شادلىق قوزغىغۇچى) ناملىق مۇقامنى يېزىپ تاماملىدى. بۇ مۇقامنى ئامانىسانىڭ سۆلتان ئابدۇرېشىدخان بىلەن تونۇشۇش، توي قىلىش جەريانىدىكى ئېرىشكەن خۇشاللىق، شادلىقلىرىنىڭ، كۆڭۈللۈك، مەنىلىك تۇرمۇشنىڭ ۋە ئوردىغا خانىش بولۇپ كىرگەندىن كېيىنكى دىلخەستىلىكلىرىنىڭ، دادىسى قازا قىلىپ كەتكەندىن كېيىن جۇدالىق، ئايرىلىش ئازاب - ھەسرەتلىرىنىڭ كۈي شەكلىدە ئىپادىلىنىشى دېيىشكە بولاتتى.

يېقىنىدىن بېرى مۇقام شاگىرتلىرىغا «ئىشرەت ئەنگىز» مۇقامىنى ئۆگىتىۋاتقان ئامانىسا بۇگۈن مۇقامنىڭ «چوڭ سەلىقە» قىسمىنى تەمبۇر بىلەن ئورۇنلاپ ئۇلۇغ كۆرسىتىۋاتاتتى، شاگىرتلار قالۇن، چاڭ، ئۇد، باربىت، ساتار، غىجەك، داپ، تەمبۇر، راۋاب، نەي... قاتارلىق سازلار بىلەن تەڭكەش قىلىۋاتاتتى. ئامانىسانىڭ تاڭ ساباسىدەك لەرزان، بۇلاق سۈيىدەك سۈزۈك، تاغ سۇلىرىدەك يېقىملىق، بۇلبۇل

ناۋاسىدەك جاراڭلىق ئاۋازى ھەيدەرباغ[1]نىڭ ئوتتۇرىسىدىكى شاھانە راۋاقتىن ئەتراپقا ئاستا - ئاستا تارايىتتى. مۇقام شاگىرتلىرىدىن تارتىپ، باغدىكى قۇش جان - جانىۋارلارغىچە بۇ سېھىرلىك كۈيگە ئەسىر بولغانىدى.

ئاي ئالدىمدا، كۈن كەينىمدە، ھەسرەت ئىچىمدە،
كۆيۈۋاتقان ئۇلۇغ ئوتنى سالدى ئىچىمگە.
كۆيۈۋاتقان ئۇلۇغ ئوتنىڭ تۈتۈنى يوقتۇر،
يۇرەك - باغرىم كۆيۈپ پۈتتى، پۈتۈنى يوقتۇر.
چىمچىلىقىمنى قايرىۋەتتى قىل بىلەن قىياق،
يۇرىكىمنى ئۆرتىۋەتتى دەرد بىلەن پىراق.

مۇقام ئورۇنلاۋاتقان ئامانىسانىڭ شەھلا كۆزلىرىدىن تارامىلاپ ياش تۆكۈلەتتى. بىر چەتتە بارلىق زېھنى بىلەن مۇقام تىڭشاپ ئولتۇرغان قىدىرخان ئۇستازنىڭ كۆزلىرىدىن ئىختىيارسىز تۆكۈلگەن ياشلارمۇ ئۇچتەك ئاقارغان ساقاللىرىنى يۇغانىدى. شۇ تاپتا ئۇ ئۇزاق مەزگىل سىنالغان مەرھۇم دوستى مىرزا مەھمۇدنى ئەسلەۋاتاتتى.

ئامانىسا مۇقامنىڭ چوڭ سەلتىنەت قىسمىنى ئورۇنلاپ بولغاندىن كېيىن، شاگىرتلارمۇ ئامانىساغا ئەگىشىپ بىرلىكتە ئوقۇشقا باشلىدى:

ئاي ئالدىمدا، كۈن كەينىمدە، ھەسرەت ئىچىمدە.
.....

پۈتكۈل ھەيدەرباغنى شاگىرتلارنىڭ جاراڭلىق ئاۋازى تۇمەنلىگەن بۇلبۇللارنىڭ ناۋاسىدەك چاڭ كەلتۈرەتتى. ئامانىسا شاگىرتلىرىنى قايتا - قايتا مەشىق قىلدۇراتتى، ئاھاڭنى توغرا، تولۇق ئالالىمغان جايلىرىنى كۆرسىتىپ بېرىپ ئۆزى قانائەت

① ھەيدەرباغ — ھازىرقى يەكەن خەلق باغچىسىنىڭ ئورنىغا توغرا كېلىدۇ.

هاسىل قىلغۇچە تەكرارلاتقۇزاتتى.

ــ بۇگۈنكى دەرس مۇشۇ يەرگىچە بولسۇن، قالغىنىنى شاگىرتلار ئۆزى تەكرارلىۋالغاي، ــ دېدى ئامانىساغا سالامەتلىكىدىن ئەنسىرەپ تۇرغان قىدىرخان ئۇستاز، ــ سىلىمۇ ھەرەمگە قايتىپ ئارام ئالسىلا، قىزىم.

ھارغىنلىق يەتكەن ئامانىسا قىدىرخان ئۇستازنىڭ تەكلىپىگە ماقۇللۇق بىلدۈرۈپ ئورنىدىن قوزغالدى. بارلىق شاگىرتلار ئۇنى «خانىش ئايمىنىڭ ئالتۇن بويلىرى ئېسىنلىك بولغاي» دېيىشكىنىچە ئورنىدىن تۇرۇپ ئۇزىتىپ قويۇشتى.

ھەرەمگە قايتىپ كەلگەن ئامانىسا كېنىزەكلىرى قاينىتىپ تەييارلاپ بەرگەن دورىسىنى ئىچىۋېلىپ، بىرئاز ئارام ئېلىۋالدى ـ دە، ئۆزى مەخسۇس شېئىرىيەت، خەتتاتلىقتا تەربىيەلەۋاتقان قىز شاگىرتلىرىنىڭ قېشىغا كەلدى.

ــ خانىش ئايىمغا سالام، ــ دېدى شېئىر كۆچۈرۈۋاتقان، خۇش خەت مەشىق قىلىۋاتقان قىزلار دەررۇ ئورنىلىرىدىن تۇرۇشۇپ.

ئامانىسا قىزلارنىڭ سالىمىنى ئىلىك ئالغاندىن كېيىن ئولتۇرۇپ ئىشلىرىنى داۋاملاشتۇرۇشقا ئىشارەت قىلدى ـ دە، قىزلارنىڭ قېشىغا بىردىن ـ بىردىن بېرىپ ئۇلارنىڭ يازمىلىرىنى تەكشۈرۈشكە كىرىشتى.

ــ سەن قايسى كىتابنى كۆچۈرۈۋاتسەن، گۈلبەدەن بۇۋى؟ ــ سورىدى ئامانىسا باش چۆكۈرۈپ شېئىر كۆچۈرۈۋاتقان بىر قىزنىڭ قېشىغا كېلىپ.

گۈلبەدەن بۇۋى ئىسىملىك قىز دەرھال ئورنىدىن تۇردى ـ دە، بېشىنى ئېگىپ تۇرۇپ جاۋاب بەردى:

ــ تاپشۇرۇقلىرىغا بىنائەن ئۆزلىرىنىڭ مۇبارەك قەلەملىرى بىلەن كۆچۈرۈلگەن «دىۋان رەشىدىي»نى قايتىدىن كۆچۈرۈۋاتىمەن، خانىش ئاغىچا.

ئامانىسا شىرە ئۇستىدىكى قەغەزلەرگە كۆز يۈگۈرتتى.

ئامانىسا «دۇان رەشىدىي» نى تەئلىق نۇسخىسىدا كۆچۈرگەندى، گۈلبەدەن بۇۋى بولسا سۈلۈس نۇسخىسىدا كۆچۈرگەن بولۇپ، خەتلەر تولىمۇ چىرايلىق چىققاندى. ئامانىسا شاگىرتىنىڭ خەت يېزىش ماھارىتىدىن سۆيۈنگەن ھالدا شېئىر كۆچۈرۈلگەن قەغەزنى قولىغا ئالدى، ئۇنى ئوقۇۋېتىپ چىرايلىق قوشۇمىلىرى تۇرۇلۇشكە باشلىدى. چۈنكى، گۈلبەدەن بۇۋى خەتنى چىرايلىق يازغان بىلەن پەش، چېكىتلەرنى، ھەرپلەرنىڭ ھەمزى ـ پەشلىرىنى ئۇ يەر ـ بۇ يەرلىرىدە چۈشۈرۈپ قويغان بولۇپ، سۆزلەرنىڭ مەنىسى ئۆزگىرىپ كەتكەنىدى.

ماختاش تەمە قىلىپ تۇرغان گۈلبەدەن بۇۋى خانىشىنىڭ قوشۇمىلىرىنىڭ تۇرۇلۇپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ، نېمە خاتالىق سادىر قىلغانلىقىنى بىلەلمەي گاڭگىراپ قالدى. ئامانىسا قولىدىكى شېئىرلارنى تەپسىلىي ئوقۇپ چىققاندىن كېيىن يەرگە قاراپ تۇرغان قىزدىن سورىدى:

ــ بۇگۈن قورسىقىڭ ئاچ قالغانمىدى، گۈلبەدەن بۇۋى؟

ــ يوقسۇ، خانىش، ــ دېدى گۈلبەدەن بۇۋى تېخىمۇ گاڭگىراپ.

ــ ئەمىسە خەتنى شۇنچە چىرايلىق يېزىپسەنۇ، نېمىشقا چېكىت، پەش، ھەمزىلەرنى يەڭالدىڭ؟

خانىشىنىڭ بۇ سوئالىنى ئاڭلاپ باشقا قىزلار پىخىلداپ كۈلۈشكە باشلىدى. گۈلبەدەن بۇۋى بولسا شەلپەردەك قىزارغىنىچە يەردىن ئۈستۈن قارىيالمىدى.

ئامانىسا گۈلبەدەن بۇۋىنى ئارتۇقچە خىجىل قىلمىدى.

ــ قىزلار، خەپشۇك، ــ دېدى ئۇ ئۆزئارا پىچىرلىشىۋاتقان قىزلارغا قاراپ، ــ يېزىلغان خەتلەر چىرايلىق بولۇشى بىلەن بىللە پەش، چېكىت، ھەمزىلەرمۇ جايىغا قويۇلۇشى، چۈشۈپ قالماسلىقى كېرەك. بولمىسا، سۆزنىڭ مەنىسى ئۆزگىرىپ كېتىپ، مىسرالارنىڭ پاساھىتىگە نۇقسان يېتىدۇ. ياخشى

يېزىلغان خەت، جايىدا قويۇلغان چېكىت خۇددى گۈزەل قىزنىڭ يۈزىدىكى خالدەك كىتاب بەتلىرىگە گۈزەللىك بېرىدۇ. خۇش خەت كاتىپ سۆزىگە زىننەت، ئوقۇرمەنگە راھەت بېغىشلايدۇ. ئەگەر سەت، چالا يېزىلسا، خەتتىكى مەنىلەر ئوقۇرمەننى مۇجمەللىككە سېلىپ قويىدۇ. ئەگەر خېتى چىرايلىق بولۇپ، خاتالىرى كۆپ بولسا، ئۇنداق خەت يازغۇچىنىڭ قولى پالەچ كېسىلگە جۇپ بولغاي، ــ ئامانىسا بىردەم تۇرۇۋېلىپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، ــ خېتىمۇ ناچار، خاتالىرىمۇ جىق خەتنى يازغۇچى خۇددى ساقلىنى بويىۋالغان بوۋايغا ئوخشاش مەسخىرىگە لايىق. بۇنداق ساقالنى قىرقىپ ھاجەتخانىغا تاشلىغىنى ياخشى.

ئامانىسانىڭ سۆزى مۇشۇ يەرگە كەلگەندە، قىزلار ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي كۈلۈشۈپ كەتتى، گۈلبەدەن بۇۋىمۇ پىخىلداپ كۈلۈۋەتتى. ئامانىسانىڭ مېغىزلىق، جانلىق، قايىل قىلارلىق نەسىھەتلىرى قىزلارغا تەسىر قىلغانىدى. ئۇلار كۈلكىسىنى توختىتىپ، يازغان خەتلىرىنى تەكشۈرۈشكە كىرىشتى. ئامانىسا تېخىچە ئۆرە تۇرغان گۈلبەدەن بۇۋىنى ئولتۇرۇشقا بۇيرۇدى ــ ده، ئۆزىمۇ ئۇنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى.

ــ مەن سىلەرگە ئۇستاز ھەزرىتى ئەلىشىر نەۋايى توغرىسىدا بىر ھېكايە سۆزلەپ بېرەي. بۇ ھېكايىنى بالا ۋاقتىمدا، مۇشۇنداق چالا ــ چولتا خەت يازغانلىقىم ئۈچۈن رەھمەتلىك دادام سۆزلەپ بەرگەنىدى.

قىزلار دىققىتىنى مەركەزلەشتۈرۈپ ئامانىسانىڭ ئاغزىغا قاراشتى.

ــ ئۇستاز ئەلىشىر نەۋايى ئۆزىنىڭ غەزەللىرىنى زامانىسىنىڭ ئەڭ زور بىلىملىك خەتتاتلىرىغا كۆچۈرتىدىكەن، ــ دەپ ھېكايىسىنى باشلىدى ئامانىسا، ــ بىر قېتىم مەخسۇس نەۋايى ھەزرەتلىرىنىڭ شېئىرلىرىنى كۆچۈرىدىغان خەتاتنىڭ سالامەتلىكى ياخشى بولماي قاپتۇ. ئۆزىنى مەن مەشھۇر خەتتات دەپ يۈرگەن بىر ئادەم: «رازى بولسا، ئەلىشىر نەۋايىنىڭ

خىزمىتىنى جېنىم بىلەن بېجىرەتتىم» دەپتۇ.

شائىر ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ شېئىرلىرىنى كۆچۈرۈشكە بېرىپتۇ. بىر كۈنى كاتتا بىر مۇشائىر بىدە نەۋايى ھەزرەتلىرىنىڭ قۇلىقىغا «شائىرلارنىڭ شاھى ئۆزى نۇقسان ـ قۇسۇرغا يول قويغان يەردە، باشقىلاردىن نېمىنىمۇ كۈتكىلى بولۇر» دېگەن گەپ كىرىپ قاپتۇ.

نېمە ئىش ئىكەنلىكىنى دەرھال سەزگەن نەۋايى ھەزرەتلىرى تېخى بايىلا كۆچۈرتكۈزگەن غەزەلنى ئېلىپ ئوقۇپتۇ. ھېلىقى خەتتات شېئىرلارنى كۆچۈرگەندە «كۆز» سۆزىدىكى «ز» ھەرپىنىڭ بىر چېكىتىنى چۈشۈرۈپ قويغانلىقى ئۈچۈن، بۇ سۆز «كور» بولۇپ قېلىپ شېئىرنىڭ مەنىسى ئەكسىچە بولۇپ قالغانىكەن.[1]

نەۋايى ھەزرەتلىرى سورۇن ئەھلىگە قاراپ:

«(كۆز) ۋىنى (كور) قىلغانلار كور بولغاي» دەپتۇ ـ دە، ھېلىقى خەتتاتنى ئۆز يولىغا سېلىپ قويۇپتۇ.

ئاماننىسا ھېكايىسىنى سۆزلەپ بولۇپ قىزلارغا قاراپ شۇنداق دېدى:

ـــ سىلەرمۇ دىققەت قىلىڭلار، قىزلار، ھەرگىزمۇ ھېلىقى خەتتاتتەك «كۆز» نى «كور» قىلىدىغانلاردىن بولۇپ قالماڭلار.

قىزلار تەلەپچان ئۇستازنىڭ بۇ چوڭقۇر مەنىلىك سۆزلىرىنى كۆڭلىگە پۈكۈۋېلىشتى.

پىغانلىق سۆھبەت

مىلادىيە 1560 ـ يىلى، جىگدە ئالا بولغان مەزگىل.

«جىگدىنىڭ ئالاسى، سۇنىڭ بالاسى» دېگەندەك، شۇ كۈنلەردە يەكەن، تۇمەن، قاراقاش، تارىم دەريالىرىغا بىرلا ۋاقىتتا كەلگەن زور كەلكۈن دەريا ساھىلىدىكى خەلقنىڭ ئۈي ـ ماكانى، مال ـ

---

① ئۇ چاغلاردا «ۆ» ھەرپى ئوخشاش «و» يېزىلىپ، ئوقۇشتىلا پەرقلەندۈرۈلمىدىغانلىقى ئۈچۈن، بىر چېكىتىنىڭ چۈشۈپ قالغانلىقى بىلەن ئاشۇنداق خاتالىق يۈز بەرگەن ـــ م.

مۇلكىگە ئېغىر تەھدىت سېلىپ پۈتكۈل خانلىق تەۋەسىدە چوڭ ئاپەت پەيدا قىلغانىدى. ھەرقايسى يۇرت ـ ئايماقلاردىن ئۆلۈم ـ يېتىم، بالا ـ قازا خەۋەرلىرى ئوردىغا ئۇزۇلمەي كېلىۋاتقانلىقى ئۈچۈن، سۇلتان ئابدۇرېشىدخان ئاپەتكە ئۇچرىغان خەلقتىن ھال سوراش، كەلكۈنگە تاقابىل تۇرۇپ، ئاپەتتىن قوتۇرۇلدۇرۇشقا بىر قىسىم ئوردا ئەركانلىرىنى تەرەپ ـ تەرەپكە ماڭدۇرغاندىن سىرت، ئۆزىمۇ كەلكۈن ئاپىتى ئېغىر بولغان يۇرتلارنى كۆزدىن كەچۈرۈش ئۈچۈن ئاستانىدىن ئايرىلغانىدى.

خانىش ئامانىنىساخانىمنىڭ شۇ كۈنلەردە ئاي ـ كۈنى يېقىنلىشىپ قالغانىدى. ئۇ ئېغىرېوي بولۇپ قالغاندىن كېيىنمۇ ئىجادىيەتتىن پەقەتلا باش كۆتۈرمىدى. ئۇزاق مەزگىللىك ئىجادىي، ئىلمىي ئەمگەكلەر خانىشنى چارچاتقان، ۋۇجۇدىدىكى جىسمانىي كۈچنى خوراتقانىدى. ئۇ ھامىلدار بولغان سەككىز ـ توققۇز ئايدىن بېرىمۇ سۇلتان ئابدۇرېشىدخان بىلەن قىدىرخان ئۇستازنىڭ تىنچ ئولتۇرۇپ ئارام ئېلىۋېلىش تەكلىپىگە ئاغزىدا ماقۇل دەپ قويۇپ، ئەمەلىيەتتە «ئەخلاقىي جەمئىيەت»، «شۇرۇھۇلقۇلۇب» قاتارلىق ئىلمىي ئەسەرلىرىنىڭ ئاخىرقى قىسىملىرىنى يېزىپ تاماملىدى، ئۇنىڭدىن باشقا، سۇلتان ئابدۇرېشىدخانىنىڭ «غەزەلىياتى رەشىدىي» ناملىق تاللانما غەزەللەر دىۋانى بىلەن «سالاتىننامە» ناملىق كىتابىنى ئۆز قەلىمى بىلەن كۆچۈرۈپ چىقتى. ئۆزىنىڭ بىر ئۆمۈر يازغان شېئىرلىرىدىن تاللاپ «دىۋان نەفىسە» ناملىق شېئىرىي دىۋانىنى تەييارلىدى.

بىر ھەپتىدىن بېرى مۇقام شاگىرتلىرىنىڭ قېشىغا كېلەلمىگەن خانىش ئامانىنسا بۇگۈن ئاي ـ كۈنىنىڭ يېقىنلاپ قالغىنىغا قارىماي، كېنىزەكلىرىنىڭ ھەمراھلىقىدا ھەيدەر باغدىكى مۇقام شاگىرتلىرى مەشىق قىلىۋاتقان شاھانە راۋاققا يېتىپ كەلگەندى. شاگىرتلار خانىشنىڭ ئېغىر ئاياغ بولۇپ تۇرۇۋېمۇ ئۆزلىرىنى يوقلاپ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ، دۇررىدە

ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشتى ـ دە، ھۆرمەت بىلەن سالام قىلىپ ئىسەنلىك سورىدى.

ئامانىنسا شاگىرتلارنىڭ قېشىدا قىدىرخان ۋە باشقا ئۇستازلارنىڭ يوقلۇقىنى كۆرۈپ، شاگىرتلاردىن سورىدى:

ـــ قىدىرخان ئۇستاز كۆرۈنمەيدىغۇ؟

ـــ قىدىرخان ئۇستاز ئوردا ئىشلىرى بىلەن ئالدىراش بولۇپ قېلىپ ئىككى ـ ئۈچ كۈندىن بېرى بۇ تەرەپكە ئۆتەلمىدى، ـــ دېيىشتى شاگىرتلار.

ـــ بېرىڭلار، قىدىرخان ئۇستازنى چاقىرىپ كېلىڭلار، ـــ دېدى ئامانىنسا ۋە باشقا شاگىرتلارغا مەشىقىنى داۋاملاشتۇرۇۋېرىشكە ئىجازەت بەردى.

بىر ئاش پىشىم ۋاقىت ئۆتكەندە ھەيدەرباغقا قىدىرخان يەركەندىي بىلەن ئايازبېك قۇشچى يېتىپ كەلدى.

ـــ خانىش قىزىمنى ساقلىتىپ قويدۇم، كەچۈرگەيسىز، ـــ دېدى قىدىرخان ئۇستاز، ـــ سۇلتان ئالىيلىرى بىلەن بىر قىسىم ئوردا ئەركانلىرى كەلكۈن ئاپىتى بولغان يۇرتلارغا كەتكەندىن كېيىن ئوردا ئىشلىرى بىلەن ئالدىراش بولۇپ قېلىپ، باشقا ئىشلارغا ۋاقىت چىقىرالماي قالدىم.

ـــ ئاي ـ كۈنلىرى يېقىنلىشىپ قالغاندا قەسىردىن ئايرىلمىغانلىرى ياخشى ئىدى، خانىش ئايىم، ـــ دېدى ئايازىي ئامانىنسىغا كۆيۈنگەن ھالدا.

ـــ نېمە ئۈچۈندۇر ئەتىگەندىن بېرى كۆڭلۈم بىر قىسما بولۇپ، ئۇستازلار بىلەن شاگىرتلارنى يوقلىغۇم كېلىپ قېلىۋىدى، ـــ دېدى ئامانىنسا قىدىرخانغا چۈشەندۈرۈپ، ـــ بەك جۇدەپ كېتىپلا، ئۇستازىم، سالامەتلىكلىرىنى ئاسرىسىلا، سىلىنى كۆرسەملا، خۇددى مەرھۇم دادامنى كۆرگەندەك بولۇپ، قەلبىمدىكى دەرد ـ ھەسرەتلىرىم خېلى يەڭگىللەپ قالىدىكەن.

ئامانىنسا شۇنداق دېدى ـ دە، كۆزىگە مۆلۈلىدە ياش ئالدى.

قەدىردان دوستى ئېسىگە يېتىپ قەدىرخان ئۇستاز بىلەن ئايازبېنىڭمۇ كۆزىگە ياش كەلدى.

ــ بەردەم بولسىلا، ئاتا، ــ دېدى ئامانىسا قەدىرخانىنى ئىلگىرىكىدەك «ئۇستاز» دەپ ئاتىماي، ــ سىلى ماڭا ئۆز پەرزەنتلىرىدەك كۆيۈندىلە، يۈرەك قانلىرىنى سەرپ قىلىپ تەربىيەلىدىلە، ماڭا كۆپ ئەجىرلىرى سىڭدى. جان تەندە ئامانەت، دەيدىكەن كونىلار، ناۋادا ساق ـ سالامەت يەتكىيەلمەي قېلىپ دارىلباقىيغا سەپەر قىلسام مەندىن رازى بولسىلا.

ــ نېمە دەيدىغانسىز، قىزىم. خۇدا ئاسان تۇغۇت نېسىپ قىلغاي، ئىلاھىم، ــ دېدى كۆڭلى تېخىمۇ بەك بۇزۇلغان قەدىرخان ئۇستاز يىغىدىن ئۆزىنى توختىتىۋالالماي.

ــ كۆڭۈللىرىنى بۇزمىسىلا، ئاتا، ــ دېدى ئامانىسا تەسەللى بېرىپ، ــ سىلى مېنى بالا ۋاقتىمدىن تارتىپ شېئىر يادلاتقۇزاتتىلە، مەن يادلىغان شېئىرلارنى ئاڭلاشقا خۇشتار ئىدىلە. شۇ تاپتا سىلىگە بىر نەچچە مىسرا شېئىر يادلاپ بەرگۈم كېلىۋاتىدۇ. بىلمىدىم، ئاڭلىغۇلىرى بارمىكىن؟

ــ مېنىڭ جېنىم بىلەن، قىزىم، ــ دېدى قەدىرخان ئۇستاز ئۆكسۈپ تۇرۇپ.

ئامانىسا بىرئاز تۇرۇۋالدى ـ دە، قەدىرخان ئۇستازنىڭ مۇقام كۈيلىرىگە سالغان تېكىستىنى يادلاشقا باشلىدى:

پەلەكتىن بىر سادا كەلمىش چېچىپ ھەردەم ھالاۋەتنى،
گاداي ئىزدەپمۇ جەننەتتىن تاپالماس بۇ ساخاۋەتنى.
ئاتا قىلسا مۇنارىنى ياساپ كەۋسەرى ھەل تاشتىن،
قەدىر ئۆلمەس مۇقام ئىچرە قىلىپ گۈمران جاھالەتنى.
.....

ــ رەھمەت، قىزىم، مېنىڭ مەرتەم رەھمەت، ــ دېدى قەدىرخان

ئۇستاز تاراملاپ چۈشۈۋاتقان كۆز ياشلىرىنى توختىتالمىغان هالدا.

— قەدىرلىك شاگىرتلار، — دېدى ئامانىنسا ئەتراپىدا ئەدەپ بىلەن ئولتۇرغان مۇقام شاگىرتلىرىغا قاراپ، — مۇقام خەلقىمىزنىڭ بىباھا مۇزىكا خەزىنىسى. سىلەرنى ئوردىغا تەكلىپ قىلىپ تەربىيەلەش ئاسانغا چۈشمىگەن، بۇ سۇلتان ئابدۇرېشىدخاننىڭ ھىممىتى بىلەن قولغا كەلگەن ئەڭ چوڭ پۈرسەت. ۋاقتىڭلارنى زايە قىلماي مۇقامنى تولۇق ئۆگىنىۋېلىڭلار ۋە ئەل ئارىسىغا كەڭرى تارقىتىڭلار، قىدىرخان ئۇستازنىڭ بايا مەن ئوقۇپ بەرگەن شېئىرى ھەرقاچان ئېسىڭلاردا بولسۇن.

ئامانىنسا ئەمدى ئايازبېغا قاراپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى:

— ئايازبي ئۇستاز، ئۆزلىرى خانلىقىمىزنىڭ قەلەمدىمۇ، ئەلەمدىمۇ ئەڭ كامالەتكە يەتكەن كاتتا ئىستېدات ئىگىسى، سالامەتلىكلىرىنى كۆپ ئاسرىسىلا، «جاھاننامە»[1] بىلەن «مەھمۇدنامە»[2]نى كۆچۈرۈپ چىققان بولسامۇ، نەمۇنە شېئىرلىرىدىن تۇزۇلگەن «دىۋانى ئايازبي»نى ئۆز قەلىمىم بىلەن كۆچۈرۈشكە ئۇلگۇرەلمىدىم. ۋەدەم چالا ئورۇنلىنىپ قالسا، كەچۈرگەيلا.

— ئۇنداق دېمىسىلە، خانىش، خۇدايىم ئېسەنلىك بەرسە، بۇ ئىشلارنى قىلىشقىمۇ ۋاقىت چىقىدۇ، — دېدى ئايازبي ھاياجان بىلەن، — مەن ئۇچۇن ئاشۇ ئىككى داستانىمنى كۆچۈرۈپ بەرگەنلىكلىرىنىڭ ئۆزىمۇ كاتتا تەۋەررۈك.

— شاگىرتلىرىم، — دېدى ئامانىنسا ئەتراپىدىكى مۇقام شاگىرتلىرىغا قاراپ، — ئايازبي ئۇستازنىڭ شېئىرلىرى سېلىنغان مۇقام كۆيلىرىدىن بىر پەدە ئورۇنلىغان بولساڭلار،

① شائىر ئايازبېنىڭ چوڭ ھەجىملىك داستانى.

② شائىر ئايازبېنىڭ شېئىرىي دىۋانى.

ھەممەيلەن بىرلىكتە زوقلانغان بولساق.
مۇقام شاگىرتلىرى دەرھال قوللىرىغا سازلىرىنى ئېلىپ مۇقام ئورۇنلاشقا باشلىدى:

يېتىپ گۈلشەنى ئىشرەت ئىچرە قۇيۇن،
ئۇچۇرماققا گۈللەرنى باشلار ئويۇن.
خازان بۇرجىغا كەلتۈرەر يۈز باھار،
قويار شاخى گۈللەرنى بىبەرگىبار.
قىلۇر تىرە تۈن ۋەسىل ئەييامىنى،
ياپار يۈزىگە ھىجىر ئەجەل دامىنى.
ئۆلۈم باردۇر تا جاھان باردۇر،
فىراقۇ بۇ ئاھۇ فىغان باردۇر.

يەشمىسى:
(خۇشاللىق گۈلشەنگە قۇيۇن كېلىپ
گۈللەرنى ئۇچۇرۇش ئۇچۇن ئويۇن باشلايدۇ.
باھار كۈز بىلەن ئالمىشىپ
گۈل شېخىنى بەرگىسىز قالدۇرىدۇ.
ھىجران ئەجەل پەردىسىنى يۈزىگە يېپىپ
ۋىسال كۈندۈزىنى قاراڭغۇ كېچىگە ئايلاندۇرىدۇ.
جاھان مەۋجۇتكى ئۆلۈم تۇگىمەيدۇ،
جۇدالىق ئاھۇ پىغانىمۇ تۇگىمەيدۇ.)

ئىنسان ۋۇجۇدىنى لەرزىگە سالغۇچى مۇقام كۈيلىرى ھەممەيلەننىڭ يۈرىكىنى ئېرىتىۋەتكەندى. خۇددى ناخشىنىڭ تۇگىشىنى كۈتۈپ تۇرغاندەك، بىردىنلا خانىش ئاماننىسانىڭ قورسىقى مۇجۇپ ئاغرىپ كەتتى. خۇددى كۇچلۇك بىر قول ئۇچەي ـ باغرىنى يۇلۇپ ئېلىۋەتمەكچى بولغاندەك، دەھشەت بىلەن قىستاپ كەلگەن ئاغرىقتا ئاماننىسا بەرداشلىق بېرەلمەي

لەۋلىرىنى چىشلەپ قانىتىۋەتتى. پىشانىسىدىن مونچاق ـ مونچاق تەر قۇيۇلۇشقا باشلىدى.

ـــ قىدىرخان ئاتا !... ـــ ئامانىنسا ئاغرىقتا چىدىيالماي ئىڭرىۋەتتى.

قىدىرخان ئۇستاز بىلەن ئايازنى ئامانىنسانىڭ تۇيۇقسىز تولغىقى تۇتقانلىقىنى سەزدى ـ دە، ئۇنى دەرھال ئوردا ھەرەمىگە يۆتكەشكە بۇيرۇق بېرىپ، يىراق يۇرتقا كەتكەن سۇلتان ئابدۇرېشىدخانغا چاپارمەن ماڭدۇردى.

جۇدالىق دەملىرى

ئىككى كۈندىن بېرى ھېلى تولغىقى تۇتۇپ، ھېلى تولغىقى يېنىپ كېتىۋاتقان خانىش ئامانىنسا تۇغۇتى قىينىلىشىپ سەكراتقا چۈشۈپ قالغانىدى. پۈتكۈل ۋۇجۇدى ۋە ھاياتىنى خەلقىمىزنىڭ مەدەنىيەت ـ سەنئەت ئىشلىرىغا بېغىشلىغان خانىش ئامانىنسا تولغاق ئازابىدا قىينىلىپ قولى قەلەم تۇتالمىغۇدەك ھالەتكە يەتكەندىن كېيىنلا، قەلەمنى قويۇشقا مەجبۇر بولغانىدى.

قىدىرخان ئۇستازنىڭ ئەۋەتكەن چاپارمىنىدىن خانىش ئامانىنسانىڭ ئەھۋالىدىن خەۋەر تاپقان سۇلتان ئابدۇرېشىدخان كېچە ـ كۈندۈز توختىماي، ھاردۇق ئالماي يول يۈرۈپ، ئوردىغا قايتىپ كەلدى ـ دە، ئۇدۇل ھەرەمگە كىرىپ ئامانىنسانىڭ قەسرىگە يۈگۈردى.

تولغىقى يېنىپ كەتكەن ئامانىنسا چىپ ـ چىپ قارا تەرنىڭ ئارىسىدا يۇلۇپ تاشلىۋەتكەن گىياھتەك سولىشىپ ياتاتتى. ئىككى نەپەر ئەش ئانا بىلەن بىرنەچچە نەپەر كېنىزەك قىزلار ئۇنىڭ ئەتراپىدا پايپېتەك بولۇپ يۈرەتتى. ئىشكتىن كىرىۋاتقان سۇلتان ئابدۇرېشىدخانىنى كۆرۈپ، ئامانىنسانىڭ سولغۇن چىرايىغا سۇس كۈلكە يۈگۈردى. ئامانىنسانىڭ چىرايى تاتىرىپ،

كۆزلىرى ئولتۇرۇشۇپ كەتكەندى. ئۇنىڭ بۇ تۇرقىنى كۆرگەن سۇلتان ئابدۇرېشىدخانىنىڭ ۋۇجۇدىغا گۇررىدە يىغا ئولاشتى، كۆزىگە مۆللىدە ياش كەلدى.

ــ ئەھۋاللىرى قانداقراق، خانىش؟ ــ دېدى سۇلتان ئامانىسانىڭ جانسىز قوللىرىنى كۆچلۈك ئالىقانلىرى ئارىسىغا ئېلىپ.

ــ ياخشى، خېلىلا ياخشى بولۇپ قالدىم، شاھىم، ــ دېدى ئامانىسا ئۆزىنى كۇلكىگە زورلاپ.

ئۇلار بىر ـ بىرىنىڭ كۆزلىرىگە ئۇزاقتىن ـ ئۇزاق تىكىلىپ تۇرۇشتى. شۇ تاپتا بۇ بىر جۇپ مۇھەببەتلىك يۈرەك بىر ـ بىرىگە كۆزلىرى ئارقىلىق تەسەللى بېرىشۇاتاتتى، يۈرەك سىرلىرىنى كۆزلىرى ئارقىلىق ئىزھار قىلىشۇاتاتتى.

سۇلتان ئابدۇرېشىدخان تاڭ ئاتقۇچە ئامانىسانىڭ قېشىدىن نېرى بولمىدى. ئامانىسانىڭ تولغىقى شۇنداق قاتتىق تۇتاتتىكى، تولغاق ئازابىغا بەرداشلىق بېرەلمەي كۆتۈرگەن داد ـ پەريادى قەسىرنىڭ ئىچىنى بىر ئالاتتى. بۇنداق چاغدا سۇلتان ئابدۇرېشىدخانىنىڭ كۆزلىرىدىن ئىختىيارسىز ياش تۆكۈلەتتى، ئامالسىزلىقتىن ئۆزىنىڭ گۆشىنى ئۆزى يېگۈدەك بولاتتى، يۈرىكى خۇددى قوقاستا پۇچىلانغاندەك ئازابلىناتتى، قېشىدىكى ئەش ئانىغا جان ـ جەھلى بىلەن ۋارقىرايتتى:

ــ نېمىشقا تېزرەك بىر ئامال قىلمايسىلەر؟ خانىشنىڭ قىينىلىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرمەيۋاتامسىلەر؟

ــ بارلىق ئامالىلارنى ئىشلىتىۋاتىمىز، شاھىم، بالا تەتۈر بولۇپ قاپتۇ، خانىشقا ياراتقان ئىگەم ئاسانلىق بېرەر ئىلاھىم، ــ دەپ جاۋاب بېرەتتى ئەش ئانىلار ئۆزلىرىنىڭ ئامالسىز قالغانلىقىنى بىلدۈرۈپ.

تاڭ يورۇشى بىلەن تولغىقى يەنە توختاپ قالغان ئامانىسا ئازراق ئۇسۇلۇق ئىچىپ بىر جانلىنىپ قالدى. لېكىن، نەپەسلىنىشى بارغانسېرى تېزلىشىپ كېتىۋاتاتتى، كۆپ خۇن

تەۋرەپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن چىرايى قەغەزدەك ئاقىرىپ كەتكەنىدى.

ئاماننىسا سۇلتان ئابدۇرېشىدخانىنىڭ قولىنى مەھكەم سىقىنچە ئاستا ئۆزىگە تارتتى. سۇلتان بىرئاز ئېڭىشىپ ئاماننىساغا تېخىمۇ يېقىن كەلدى.

ــ ئىنسانىنىڭ ئۆمرى بىر تال شامنىڭ يېنىپ تۈگىگىنىدەك تولىمۇ قىسقا ئىكەن، ــ دېدى خانىش ئۈزۈپ ـ ئۈزۈپ سۆزلەپ، ــ قارىغاندا، مېنىڭ هايات شامىم يېنىپ تۈگىگەن ئوخشايدۇ...

ــ ئۇنداق دېمەڭ، خانىش، ئاغزىڭىزنى زىنهار ئۇشۇنداق، ــ دېدى بىردىنلا جىددىيلىشىپ قالغان سۇلتان ئابدۇرېشىدخان كۆزىگە لىققىدە ياش ئالغان هالدا، ــ سىزنى خۇدا ئۆز پاناهىدا ساقلايدۇ.

ــ كۆڭلۈم تۇيۇپ تۇرۇۋاتىدۇ، ــ دېدى ئاماننىسا داۋام قىلىپ، ــ ئەزىز سۇلتانىم، مەن سىلىدىن ئۇ دۇنيا ـ بۇ دۇنيا رازى، خىزمەتلىرىنى قىلالمىغان، ئاياللىق بۇرچۇمنى ئادا قىلالمىغان يەرلىرىم بولسا كەچۈرۈۋەتسىلە. مەندىن رازى بولسىلا.

ــ مەن رازى، مەڭگۈ رازى !... ــ سۇلتان ئابدۇرېشىدخان شۇنداق دېدى ـ دە، بۇقۇلداپ يىغلىۋەتتى.

ــ مەن بۇ ئالەمدىن كېتىمەن، ــ دېدى ئاماننىسا ۋەسىيەت قالدۇرماقچى بولغاندەك سۆزلەپ، ــ ئەلنىڭ مەرپىتى ئۈچۈن بىر ئۆمۈر تىرىشتىم. بۇنىڭدىن باشقا سەرمايەم، ياخشى خىسلەت، پەزىلىتىمۇ يوق. ئۆز هاياتىمدا يېزىپ چىققان مەنىۋى ئوغلۇم ــ خەزىنەمنى باقىي دۇنياغا ئالغاچ كېتەي. قوموش قەلەملىرىمنىڭ قىرىندىسى بىلەن سۇ ئىسسىتىپ مېنى يۇيۇڭلار. مەلىكە رازىيەنىڭ ياقۇت يېزىقى بىلەن يېزىلغان مەسھەب شىرىپنى تېخى كۆچۈرۈپ بولالمىغانىدىم، قىزلاردىن بىرسى ئاخىرىنى كۆچۈرۈپ ئەلگە تەقدىم قىلسۇن. پاتمە بىنىنى ئەھمەدنىڭ خۇش خېتى بىلەن قەبرەمگە خاتىرە يېزىڭلار...

خانىش ئاماننىسا گېپىنىڭ ئاخىرىنى دېمەي جىمىپ قالدى. ئەتراپىدىكىلەر ئۇنىڭ سۆزىنىڭ داۋامىنى كۈتۈپ بىردەم سۈكۈتتە تۇرۇشتى ـ دە، بىردىنلا جىددىيلىشىپ قالدى. سۇلتان ئابدۇرېشىدخان ئۇنى ئاستا مىدىرلىتىپ بېقىۋىدى، پەي ياستۇققا يۆلەكلىك بېشى لەسسىدە بىر يانغا چۈشۈپ كەتتى.

ـــ خانىش ! خانىش ئاماننىسا !...

ئابدۇرېشىدخان ئۆزىنى يوقاتقان ھالدا بىرقانچە قېتىم توۋلىدى ـ دە، ئاماننىسانىڭ جانسىز قولىنى يۈزىگە يېقىپ ھۆكۈرەپ يىغلىۋەتتى. شۇ ھامان پۈتكۈل قەسىرنى ئېچىنىشلىق ھازا پەريادى قاپلىدى. ئاشۇ ھازا ـ پەريادلارنىڭ ئارىسىدا تۇغۇلۇپ يېڭىلا دۇنياغا كۆز ئاچقان بوۋاقنىڭ ئاچچىق قىرقىراشلىرى ئاڭلىنىپ تۇراتتى.

ھەئە، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ بىباھا مۇزىكا بايلىقى بولغان ئون ئىككى مۇقامنى رەتلەش، يۇرۇشلەشتۇرۇش، ئەل ئارىسىغا تارقىتىش ئىشىغا ناھايىتى زور تۆھپە قوشقان، خەلقىنىڭ مەدەنىيەت، ئەدەبىيات ـ سەنئەت ئىشلىرىنىڭ راۋاجلىنىشى ئۈچۈن پۈتكۈل ئۆمرىنى بەخشەندە قىلغان بۇ يالقۇنلۇق يۈرەك سوقۇشتىن بىمەھەل توختىغاندى.

ئوردا ھەرەمىدىن كۆتۈرۈلگەن بۇ ئېچىنىشلىق ھازا پەريادىنى بېسىپ چۈشمەكچى بولغاندەك قاياقتىندۇر مۇڭلۇق مۇقام ساداسى كېلەتتى:

ئۆلۈم باردۇر تا جاھان باردۇر،
فىراقۇ بۇ ئاھۇ فىغان باردۇر.

2000 ـ يىلى 26 ـ مايى، يەكەن

كۆيلەر خانىشى (پوۋېستلار)

ئاپتورى: ياسىنجان سادىق
مەسئۇل مۇھەررىرى: زىلەيخا ئەزىز
مەسئۇل كوررېكتورى: رەناگۈل ئابلىمىت
تەكلىپلىك كوررېكتورى: ۋەلى زەيدۇن
مۇقاۋىسىنى لايىھەلىگۈچى: مەمەت نەۋبەت
نەشر قىلغۇچى: شىنجاڭ خەلق باش نەشرىياتى
شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى
تېلېفون: 2827472 - 0991
ئادرېسى: ئۈرۈمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق يولى 348 ـ نومۇر
پوچتا نومۇرى: 830001
باسقۇچى: ىېيجىڭ شۇنچېڭ رەڭلىك مەتبەئەچىلىك چەكلىك شىركىتى
تارقاتقۇچى: شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق شىنخۇا كىتابخانىسى
فورماتى: 880×1230 مىللىمېتىر 1/32
باسما تاۋىقى: 15.5
نەشرى: 2013 ـ يىلى 9 ـ ئاي 1 ـ نەشرى
باسمىسى: 2013 ـ يىلى 9 ـ ئاي 1 ـ بېسىلىشى
تىراژى: 3000 - 1
كىتاب نومۇرى: ISBN 978 - 7 - 228 - 17050 - 0
باھاسى: 43.00 يۈەن